טור יורה דעה

ארבעה טורים

geulaquiz.com

הקדמה

א ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר לו הגדולה והגבורה. לו נאה שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה. נורא עלילה על כל אלוה מאד נעלה. אם אומר אשמיע כל תהלתו ואהללה. או בגודל גבורתו אמללה. לא אוכל כי אין בלשוני מלה. וכי הוא מרומם על כל ברכה ותהלה. ולו דומיה תהלה. שליט בכל דרי מטה ומעלה. כלם איש איש ממקומו ישתחוו לו בחילה. ראשון לראשונים כי אין לראשיתו ראש ותחלה. וגם את האחרונים הוא ואין לו קץ ותכלה. בראשית ברא את השמים ואת הארץ ובששת ימים עשה מלאכתו עד אם כלה. וייצר את האדם עפר מאדמתו. ואת הכל עשה יפה בעתו בעבור ישראל ראשית תבואתו. ובעבור תורת קניינו ראשית נסיכתו. להנחילה לעם קדשו יעקב חבל נחלתו. וזיווג ראשית עם ראשית טוב אחרית דבר מראשיתו. וזיווגם יפה עלה. כי אמרת ה׳ צרופה מקושטת בעשרים וארבע ככלה:

ב ויתן לנו על יד נאמן ביתו חקי דתו ותורתו. ויבדילנו מטומאת גויי הארצות ויקריבנו לעבודתו. ויצוה עלינו חקים ומשפטים ללמדינו. ויעש כאשר צוה וילמד חק ומשפט לישראל. לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום וחקי האל. ותורה אשר קבל מסיני מסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה וכן דור אחר דור עד היום הזה:

ג ויען כי ארכו לנו הימים בגלותינו. כשל ברכינו. ויבש כחנו. ורפו ידינו. ושמם לבנו. וכהו עינינו. וכבדו אזנינו. ונאלם לשונינו. וניטל מדברינו. ונסתמו מעיינות חכמתינו. ונשתבשו הסברות. וגדלו המחלוקות. ורבו הדעות. ולא נשארה הלכה פסוקה שאין בה דעות שונות. עד כי רבים ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו. על כן העירוני רעיוני ומחשבותי ועם לבבי אשיחה אמרים. אקומה נא ואסובבה בבתי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים סופרים ואבינה בספרים ובדברי המחברים. ואלקטה שנים שלשה גרגרים בראשי האמרים. ואחברה ספר בענין איסור והיתר ושאר כל הדברים הצריכים בזמן הזה:

ד וישיבוני סעיפי הלא ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה. וצעיר אתה לימים ואין בך דעת ומזימה. ואין אתך יודע עד מה. לכן חדל לך ממחשבותיך. פן מה תעשה באחריתך. ואל יכלימוך רעיך. ואשיבם דבר לאמר אקומה נא ויהי מה כי היא מלאכת שמים. ואשאלה עזר מאתו ויהי לי לעינים. ולשמוע בלימודים יעיר לי אזנים. ולדבר מישרים יפתח לי שפתים. ויוציא לפועל מחשבותי. ותעלוזנה כליותי. ואין רצוני להאריך בראיות אלא לכתוב דברים פסוקים. ובמקום שיש דיעות שונות אכתבם ואכתוב אחריהן מסקנת א״א הרא״ש ז״ל:

ה וקראתי לספר הזה יורה דעה כי הוא ילמד האדם דעת להורות בכל אשר יצטרך מדברים הנוהגין בזמן הזה וזה סידורו. הלכות שחיטה וכל דיניה. ובכללה דין שליל הנמצא בבהמה. ואותו ואת בנו. וי״ח טרפות ובכללם טרפות הריאה ובדיקתה. ודין מתנות כהונה שהם הזרוע והלחיים והקבה. ואבר מן החי. ואיסור חלב במה נוהג וקרומות וגידים שיש בהם משום חלב ואיסור חיתוכו בסכין של בשר ואיסור הדחתו ומליחתו עם הבשר וכל דיניו. והמקומות וגידים שיש בהן משום דם והכשירן ודין גיד הנשה וכל דין הניקור. איסור דם ובמה נוהג ובכללו דם ביצים ודם אדם. ודיני מליחה לכל האיברים לכל אחד כראוי. ולצלי וכל דיניו. סימני בהמה וחיה טהורה. ובכללן כל היוצא מן החי כגון חלב ומי רגלים וצירם. וכשרה שינקה מן הטרפה ואיפכא. ועד כמה תינוק יונק. וסימני העוף וכיצד העוף נאכל. סימני דגים וקרבי דגים וצירן. וסימני שרצים ובכללן תולעים הנמצאים בבורות ובכלי המים ובפירות. סימני חגבים וסימני ביצים וממי נקחים ובכללן ביצי נבלה וטרפה וביצה טמאה או שיש בה אפרוח או דם שנתבשלה עם אחרות וכל דיניהם. איסור בישול בשר בחלב וכל דיניו. ואיסור אכילתו. ובכללם דין הכחל. ותערובת בשר בחלב וכל דיניו. דין כל שאר האיסורין שנתערבו בהיתר וביטולו. ופת של גוים. והשלקות שלהם. ומשקין שלהם. ואיזה דבר נקח מהם ואיזה שאינו נקח. וחלב שחלבו גוי והגבינות שלהם. ודין גילוי. ודברים המאוסים. ודברים האסורים לעשות בהם סחורה. והצריכים שני חותמות ביד גוי. דין החשוד על דברים האסורים. תיקון הכשר כלים הניקחין מן הגוים. הלכות יין נסך. דין כלי היין איסורן והכשרם. איסור הנאה מע״ז ומתשמישיה ומתקרובתה וכל דיניהן. ודברים האסורים למכור לגוים. ואיסור משא ומתן עמהם ביום אידם והרחקה מהם בכל זמן. ושלא להתרפאות מהם. דיני רבית איסור לקיחתו והחזרתו וכל דיניו. ואיסור לכת בחקי הגוים. וקוסם ומכשף ומנחש וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים. וכתובת קעקע. והקפת הראש והשחתת זקן. והעברת תער בשאר הגוף. הלכות נדה ויולדת והרחקת בעליהן מהן וכל טהרתן וכל דיניהן. והמקוה שראויין לטבול בהן. וכל דיני טבילה והמקוה. הלכות נדרים איסורן והיתירן. ובכללם התרת האב לבתו. והפרת הבעל לאשתו וכל דיניהן. הלכות שבועות איסורן והיתירן. כיבוד אב ואם. ואיסור קללתן והכאתן. כיבוד הרב ומוראו ואיסור הבזותו. מצות תלמוד תורה וכיצד ילמד האדם וילמד את בנו ואיזה קודם וכל דיניהם. מצות צדקה. מי חייב בה. וכיצד נתינתה וכל דיניה. מילת בניו בזמנה ושלא בזמנה בחול ובשבת ויום טוב וכל דיניה. מילת העבדים והגרים. ודין גר הבא להתגייר. ואיסור עריות בגרים ועדותם. הלכות ספר תורה.

הלכות מזוזה. איסור חדש. הלכות ערלה. הרכבת האילן וכלאי הכרם וכלאי זרעים. וכלאי בהמה. וכלאי בגדים. הלכות בכור אדם ופדיונו. ובכורי בהמה טהורה וטמאה ופדיונם וכל דיניהם. הלכות חלה. ותרומות. ומעשרות. הלכות נידוי והיתירו. הלכות אבל ובו אסיים באשר הוא סוף כל האדם. ובכללו ענין ביקור חולים. ואם ניתן רשות לרופא לרפאות ואם בשכר או בחנם. ודין הגוסס. וענין הפטירה. וענין הקריעה. ואיזו מתאחין ואיזו אין מתאחין. ומי שמתו מוטל לפניו בחול או בשבת או ביום טוב והמשמר המת. ודין מת בעיר. ודין חתן שמתו מוטל לפניו. וענין ההספד על מי מספידין וכיצד מספידין ומתי מספידין. ודין המאבד עצמו לדעת והרוגי בית דין. והזמן שאין מעוררין על המת. וענין הוצאת המת. כיצד מוציאין אותו. והדברים שהמת קונה אותם. והטלת ציצית בטליתו. וצדוק הדין שאומרים עליו. ועל מי מבטלים תלמוד תורה. שני מתים איזה מהם קודם. איש ואשה מי קודם. מת וכלה מי קודם. וענין הקבורה. כיצד קוברין המת. ודין בית הקברות. וענין הכהנים על איזה מת מטמאין ועל איזו טומאה צריכין ליזהר. ודין מת מצוה. וסדר האבלות. ועל איזה קרובים מתאבלים. ומאימתי מתחיל האבלות. ומעמדות ומושבות והברכות שמברכין בבית האבל. ודין ההבראה. ותוספת שמוסיפין בברכת הטוב והמטיב. ודין ההולכין לבית הקברות והנשארים בבית. ודברים שהאבל אסור בהם כגון מלאכה. רחיצה סיכה. נעילת הסנדל. ותשמיש המטה. דברי תורה. ושאילת שלום ותכבוסת. וחייב בעטיפת הראש. ובכפיית המטה. ואיסור הנחת תפילין. ותספורת וגיהוץ. ושמחה. ואיחוי הקרע. ואם יש אבלות מן התורה. ומי שלא נהג אבלות תוך שבעה ימים. ואם מותר לו לצאת מפתח ביתו. וענין שבת ויום טוב וחולו של מועד כיצד נוהג בהם. וענין שמועה רחוקה וליקוט עצמות. וארון העובר ממקום למקום.

ו וראיתי עוד לעשות סימנים לכלול כל ענין וענין במלות קצרות ולכתבם בתחלת הספר במספר ובמנין למען היות נקל לבקש כל ענין וענין. ואל אלהים יודע וישראל הוא ידע כי לא בעבור מעלתי עשיתי הדבר הזה כי לא עשיתי דבר שיהא בו כדי עילוי שאיני אלא כתלמיד הלומד מפי המלמד וכותב דבריו כדי להתלמד. וכלוקט המלקט מאחורי הקוצרים וכמאסף בין העומרים אחת הנה ואחת הנה ביני חיטי לקוטי בתר לקוטי. והיודע כל תעלומות יעזרני להוציא לאור נעלמות. ויקרבנו לעבודתו. ויאיר עינינו במאור תורתו. ויצילנו משגיאות. ויראנו בתורתו נפלאות. ויזכנו בביאת הגואל לראות. ויורנו בדרכיו ונלכה באורחותיו כדכתיב לכו ונעלה אל הר ה׳ אל בית אלהי יעקב. ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים. בית יעקב לכו ונלכה באור ה׳ אמן׃

סימן א

א תניא וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה על פה בהלכות שחיטה והנני מסדר הלכותיהן מי הראוי לשחוט וכוונת השוחט ומחשבה הפוסלת השחיטה במה שוחטין ומתי שוחטין ובאיזה מקום שוחטין ומי הם הנשחטין ושליל הנמצא בבהמה ואותו ואת בנו ובדיקת הסכין וברכת השחיטה ובדיקת הסימנים מקום השחיטה בצואר וכמה שיעור שוחטין וחמשה הלכות שחיטה והכסוי וברכתו הכל שוחטין לכתחילה נשים ועבדים משוחררים וכל אדם אפילו אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט שלא יתעלף וגם אין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הל׳ שחיטה שרוב הרגילים לשחוט הם בחזקת מומחין ומוחזקין בד״א שאינו בפנינו אז מותר לאכול משחיטתו וסומכים על החזקה אבל אם הוא לפנינו צריך לבודקו אם הוא מומחה ולשואלו אם נתעלף וכתב בסמ״ג בשם ר״ת שא״צ שידע כל הדינין אלא אם אומר על דבר זה הייתי מסתפק ושואל קרינן ביה שפיר יודע עד שיאמר על האסור מותר ומיהו לכתחילה יכולין ליתן לו לשחוט על סמך שיבדקנו ולא חיישינן שמא יאכלו משחיטתו בלא שיבדקנו וישאלנו אבל מי שיודעין בו שאינו יודע הלכות שחיטה אפי׳ שחט לפנינו ד׳ או ה׳ פעמים שחיטה הגונה וראויה ושחט אח״כ בינו לבין עצמו שחיטתו פסולה אפי שאלו לו עשית כך וכך ומתוך תשובתו נראה ששחט כראוי אין לסמוך עליו ואפי׳ אמר ברי לי ששחטתי יפה אבל כל מה ששחט לפנינו כשר ואפי׳ לכתחילה יכולים ליתן לו לשחוט ביון שאחר עומד על גביו ובלבד שיראה אותו מתחילת השחיטה עד סופה ובעל העיטור כתב אי ידעינן ביה דגמר אפי׳ לא איתחזק מותר לשחוט לכתחילה ואי לא ידעינן ביה אי גמיר אי לא לכתחלה לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשרה ואין צריך לבודקו ואפילו הוא לפנינו והרמב״ם חילק בין מומחה ומוחזק לענין לשואלו שכתב היודע הלכות שחיטה הרי זה לא ישחוט בינו לבין עצמו בתחילה עד שישחוט בפני חכם פעמים רבות עד שיהיה רגיל וזריז ואם שחט בינו לבין עצמו שחיטתו כשרה ולא כתב שצריך לשואלו אם הוא מוחזק ובמי שאין ידוע אם יודע הלכות שחיטה כתב שאם שחט בינו לבין עצמו שואלין אותו אם יודע הלכות שחיטה שחיטתו כשרה וא״א הרא״ש ז״ל לא חלק אלא אם הוא לפנינו בודקין אותו ושואלים אותו אם נתעלף ואם אינו לפנינו סומכין על החזקה בשניהם וכן היא סברת רב אלפס וכיון שרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן המוצא בהמה שחוטה כראוי במקום שרוב ישראל מצויין כשרה ואפי׳ אם נגנבה ממנו ומצאה שחוטה אע״פ שהוא חשוד על הגנבה אינו חשוד על השחיטה וכתב הרמב״ם דוקא שמצאה בבית אבל מצאה בשוק או באשפה שבבית אסורה וא״א ז״ל התיר אפי׳ באשפה שבבית ולא אסר אלא באשפה שבשוק וכן הרשב״א התיר אא״כ מצאה באשפה שבשוק חרש שאינו שומע ואינו מדבר ושוטה היוצא יחידי בלילה או מקרע כסותו או לן בבית הקברות או

מאבד מה שנותנין לו אפילו באחת מאלו אם עושה אותו דרך שטות נקרא שוטה וקטן שאינו יודע לאמן ידיו לשחוט אין שוחט לכתחלה אפילו אחרים רואין אותו ובדיעבד כשרה אם אחרים עומדים על גביו ואין מוסרין להם לכתחלה לשחוט בשאין אחרים עומדים על גביו אפילו אם רוצה להשליכו לכלבים וחרש המדבר ואינו שומע אע״פ שמדבר לכתחלה לא ישחוט מפני שאינו שומע הברכה ואם שחט אפי׳ בינו לבין עצמו שחיטתו כשרה והשומע ואינו מדבר אם הוא מומחה שוחט אפילו לכתחלה אם אחר מברך וקטן מומחה ויודע לאמן את ידיו לשחוט לא ישחוט לכתחלה בינו לבין עצמו ואם שחט שחיטתו כשרה ואם גדול עומד על גביו שוחט אפילו לכתחילה ושיכור שהגיע לשכרותו של לוט דינו כשוטה ואם לא הגיע לשכרותו של לוט שוחט אפילו לכתחלה. וסומא לא ישחוט לכתחלה אא״כ אחר עומד על גביו וערום לא ישחוט לכתחלה מפני שאינו יכול לברך:

סימן ב

א שחיטת עכו״ם נבלה אפי׳ אחרים רואים אותו וכתב הרמב״ם אפ׳ הוא קטן ואפי׳ אינו עובד ע״ז כגון גר ותושב מומר אוכל נבילות לתיאבון ישראל בודק סכין ונותן לו ואז מותר לאכול משחיטתו אפילו אם ישחוט בינו לבין עצמו ואפילו אם לא יאכל הוא ממנה תחילה וכתב הרשב״א אפילו אם אין יודעים אם יודע הלכות שחיטה ודוקא שבודק הסכין תחילה אבל אין ליתן לו בלא בדיקה על סמך שיבדקנו אחריו דחיישינן שמא ישכח ולא יבדקנו ובלא בדיקה תחילה או בסוף אסור אפי׳ אם ישראל עומד על גביו כתב הרשב״א שחט בינו לבין עצמו ולא ידענו באיזה סכין שחט ויש עמו סכין יפה ושאינו יפה ואומר שביפה שחט נאמן ואפילו אם נמצאת בשר שחוטה בידו אם יש טבחים ומקולים ישראל נאמן לומר מן השחוטה לקחתי ואפי׳ אם יש בידו עוף שאינו נמכר במקולים אם יש אנשים מומחים עמו במדינה נאמן לומר ישראל מומחה וכשר שחט לי שאינו מניח ההיתר ואוכל איסור ומומר אוכל נבלות להכעיס כתב הרשב״א שאין מוסרין לו בתחלה לשחוט אפילו אם ישראל עומד על גביו ואם שחט בדיעבד כשר ע״י בדיקת סכין תחילה או סוף וא״א ז״ל כתב שדינו כעכו״ם מומר לאחד משאר עבירות שוחט אפילו בינו לבין עצמו וא״צ אפילו בדיקת הסכין תחילה או סוף והרמב״ם ז״ל הצריך ג״כ בדיקת סכין וה״מ לשאר עבירות חוץ מע״ז וחילול שבת בפרהסיא אבל מומר לאחד מאלו הוי כעכו״ם גמור וכותי האידנא דינו כעכו״ם וצדוקי ובייתוסי כתב הרמב״ם שחיטתו אסורה ואם שוחט בפנינו מותרת שאינם כעכו״ם אלא שאין נאמנין לומר לא קלקלנו והרשב״א כתב אם שחט בינו לבין עצמו אפילו אם חותך כזית בשר ונותן לו אסורה שכל מצוה שאינה כתובה בתורה אפילו החזיקו בו אין סומכין בה עליהם התחיל אחד מהפסולין לשחוט וגמר ישראל על ידו או הישראל שהתחיל וגמר הפסול על ידו פסולה בד״א שהתחיל הפסול בדבר שעושה אותה נבילה כגון בושט או ברובה של קנה אבל התחיל בחצי קנה וגמר הישראל על ידו כשרה היה הישראל והפסול אוחזין בסכין אחד ושוחטין פסולה ואצ״ל אם כל אחד סכינו בידו לא מיבעיא אם אין שחיטת הישראל אלא ע״י צירוף הפסול אלא אפי׳ שחט כל אחד רובו של סימן פסולה:

סימן ג

א שחיטת חולין א״צ כוונה לפיכך אפי׳ לא כיון לשחוט אלא מתעסק בעלמא לחתוך או שזרק סכין לנועצה בכותל ושחטה כהלכתו כשרה והוא שראה שלא החליד הסכין בין סימן לסימן או תחת העור ואם מצא הנוצה חתוכה ודאי לא החליד ואפילו הפיל הסכין בידו או ברגלו שלא בכוונה כלל והלך ושחט כשרה אבל נפלה מעצמה פסולה דבעינן שיבא מכח גברא וכן אם היה הסכין מונח בחיקו או בידו ונפלה מידו או מחיקו שלא בכוונה כנפלה מעצמה דמי ופסולה:

סימן ד

א השוחט לשם ע״ז הרי זה זבחי מתים ואסורה בהנאה אפילו לא חישב בשעת השחיטה לע״ז אלא חישב בשעת שחיטה לזרוק דמה או להקטיר חלבה לע״ז ה״ז זבחי מתים שחט סתם ואח״כ חישב לזרוק דמה או להקטיר חלבה לע״ז הרי זה ספק זבחי מתים ישראל ששחט בהמתו של נכרי אפילו חישב הנכרי לע״ז כשרה ואם חישב הישראל שיזרוק הנכרי דמה לע״ז כתב הרשב״א דפסולה ישראל ששחט בהמת חבירו לע״ז לא אסרה שודאי לא כיון לאוסרו אלא לצערו אבל אם היא של שניהם כתב הרמב״ם שאוסר גם חלק חבירו וא״א ז״ל כתב שאפי׳ אם הוא שותפו אינו אוסר שאינו מכוין אלא לצער שותפו: ואם ישראל מומר שוחט בהמה אחרת או שהתרו בו בישראל וקבל התראה אז ודאי כיון לאסור ואסור: השוחט לשם הרים וגבעות לשם חמה ולבנה כוכבים ומזלות ימים ונהרות אין לו דין תקרובת עבודה זרה לאסור בהנאה אבל שחיטתו פסולה ופר״י אפילו אם מכוון לעובדם ולהרמב״ם אם מכוין לעובדם הוי תקרובת ע״ז ואם אינו מכוין לעובדם אלא לרפואה וכיוצא בזה בדברי הבאי שחיטתו פסולה ומותרת בהנאה. שחט לשם שר של

הר או לשם שר אחד משאר הדברים בין ששחט לשם מיכאל שר הגדול בין לשם שר של שלשול קטן שבים ה״ז זבחי מתים ואסורה בהנאה לר״י דוקא בנתכוין לעובדו ולהרמב״ם אפילו לא נתכוין לעובדו׃

סימן ה

א השוחט לשם דבר שבא בנדר או בנדבה כגון עולה ושלמים ואשם תלוי ותודה וקרבן נזיר שחיטתו פסולה דאיכא למיחש שמא עתה הקדישו והוה ליה שוחט קדשים בחוץ וכן פסח כיון שיכול להפרישו בכל שעה שירצה דומה לנידר ונידב וכתב הרשב״א אפילו היא בעלת מום שאינה ראויה להקרבה שפעמים שאדם מכסה מומה ואין ניכר אבל השוחט לשם דבר שאינו בא בנדר ונדבה כגון חטאת ואשם ודאי בכור מעשר ותמורה שחיטתו כשרה בד״א שלא נודע שעבר עבירה שחייב עליה חטאת ואשם אבל אם נודע שעבר עבירה שחייב עליה חטאת ואשם ואומר זו לחטאתי ואשמתי פסולה שחט תרנגולים ואווזים וכיוצא בהן מינים שאין ראוים להקרבה כשרה אבל שחט תורים ובני יונה פסולין והוא שיהו תורים גדולים ובני יונים קטנים אבל אם תורים קטנים ובני יונה גדולים כשרים שהכל יודעין שאינן ראויין להקרבה היו שנים ששוחטין בין שאוחזין בסכין אחד בין שכל אחד סכינו בידו ושחט אחד לשם אחד מכל הדברים האסורין ואחד שחט לשם דבר ששחיטתו כשרה שחיטתן פסולה וכתב הרמב״ם וכן אם שחט זה אחר זה וכיון אחד מהם לשם דבר פסול פסולה׃

סימן ו

א בכל דבר התלוש שוחטים בין בסכין בין בצור בין בזכוכית בין בקנה הגדל באגם ובין בצפורן ובין בשן יחידי ובלבד שיהיה פיו חד ובדוק מפגימות כאשר יתבאר בדין פגימות הסכין אין שוחטין בקרומית של קנה ולא במגל קציר ולא במגל יד והוא כלי שצדו אחד סכין וצדו אחד מגל ואסור לשחוט אפי׳ בצד הסכין גזירה שמא ישחוט בצד האחרת ואם שחט בו שחיטתו כשרה הלכך סכין שיש לו פגימה אסור לשחוט בו אפי׳ אם מכוין לשחוט שלא מצד הפגימה וביי״ט נוהגין היתר לכרוך מטלית על הפגימה כיון שאינו יכול להשחיזו וסכין שיש לו שתי פיות לא ישחוט בו עד שיבדקנו משני צדדיו אין שוחטין בכל דבר המחובר ואפילו שחט בו בדיעבד פסולה בד״א במחובר מעיקרו כגון צפורן מחוברת ושן מחוברת בלחי בבעלי חיים וקנה העולה מן הארץ אבל בתלוש ולבסוף חברו לכתחילה לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשירה לרב אלפס אפילו אם בטלו ובלבד שלא יהא נשרש בארץ אחר שבטלו כגון קנה שנטעו ולדעת א״א הרא״ש ז״ל כל תלוש ולבסוף חברו שבטלו פסול אפילו בדיעבד והרמב״ם מתיר בשן קבוע בלחי אפי׳ לכתחילה ולא נהירא והא דשרי תלוש ולבסוף חברו בדיעבד כגון נעץ סכין בכותל ושחט בה דוקא כשהסכין למעלה וצואר למטה אבל אם הסכין למטה והצואר למעלה פסול אפי׳ בדיעבד שהצואר מכביד על הסכין ודורס ואפילו אם אמר ברי לי שלא דרסתי פסולה והני מילי בבהמה שהיא כבדה אבל בעוף כשר בדיעבד וכתב הרשב״א דוקא בעוף הקל כתרנגולים אבל הכבד כאווזין לא ונ״ל כיון שאינו מחלק בגמרא בין בהמה לעוף דכל עוף שרי אע״פ שהוא גדול קל הוא בטבע הטבח צריך שיהיה לו סכין מיוחד לשחוט בו ׃

סימן ז

א קבע סכין בגלגל וגלגלה ושחט בה בין גלגלו בידו או ברגלו שחיטתו כשרה והרשב״א כתב ששוחטין בו לכתחלה והכי מסתברא קבעו בגלגל שמתגלגל ע״י מים ושחט בו שחיטתו פסולה ואם פטר המים עד שבאו וסבבו הגלגל ושחט בסיבובו כשרה שהרי המים באו מכחו ודוקא בסיבוב הראשון אבל מכאן ואילך פסולה שכבר פסק כח האדם׃

סימן ח

א סכין אפילו כל שהוא שוחטין בו ובלבד שלא יהא עוקץ בראשו ובמחט אפילו הוא רחב קצת כאותו של רצענין שחותכין בה חוט אין שוחטין בו׃

סימן ט

א סכין מלובנת לא ישחוט בה ואם שחט בה כתב הרמב״ם שחיטתו פסולה וכן דעת רב אלפס והראב״ד הכשיר וכן ה״ר יונה ובלבד שידע שהיא מלובנת שאז נזהר שלא יגע בה בצדי בית השחיטה ולזה היה נוטה דעת א״א ז״ל׃

סימן י

א סכין של משמשי ע״א חדש או ישן והכשירו שאין בו משום גיעולי עכו״ם מותר לשחוט בה בהמה בריאה שהוא מקלקל ואסור לשחוט בה מסוכנת שהוא מתקן ואם שחט בה כתב הרשב״א יוליך הנאה לים המלח והיא מותרת וכמה היא הנאה כדי שכר סכין לשחוט בה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין צריך דבהנאה מועטת כזו שרי בדיעבד שחט בסכין של נכרים כתב הרשב״א דאפילו יודע שאינו בן יומו צריך לקלוף מקום בית השחיטה דשומן הנדבק בדופני הסכין אינו נפגם ונבלע בדופני בית השחיטה וא״א ז״ל כתב דאפילו בסתם שאינו יודע אם הוא בן יומו אם לאו אינו צריך לא קליפה ולא הדחה ואם יודע שהוא בן יומו קולף בית השחיטה אבל אינו יכול לשחוט בו לכתחלה על דעת שיקלוף בית השחיטה דשמא ישכח ולא יקלוף [ה*] כתב הרשב״א ואם שפה או נעצה י׳ פעמים בקרקע קשה א״צ קליפה שאין בית השחיטה כרותה גמור שיפליט מה שבסכין ויבליענו בבשר סכין ששחט בה כשרה אע״פ שהוא מלוכלך בדם מותר לשחוט בו פעם אחרת אבל אסור לחתוך בו רותח ומותר לחתוך צונן ע״י הדחה שידיחנו תחלה וסכין ששחטו בו טרפה אסור לשחוט בו פעם אחרת עד שידיחנו בצונן או יקנחנו בדבר קשה ונוהגין עתה לקנחו יפה בשער הבהמה בין כל שחיטה ושחיטה ושפיר דמי ואם שחט בו בלא הדחה ידיח בית השחיטה ואם רגיל לשחוט בו טריפות תדיר צריך נעיצה עשר פעמים בקרקע קשה:

סימן יא

א לעולם שוחטין בין ביום בין בלילה בד״א כשהאבוקה כנגדו אבל אם אין אבוקה כנגדו או ביום במקום אפל לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשרה השוחט בשבת ויוה״כ אע״פ שאילו היה מזיד בשבת מתחייב בנפשו ולוקה ביה״כ שחיטתו כשרה שוחטין בכ״מ אפילו בראש הגג ובראש הספינה אבל אין שוחטין לתוך ימים ונהרות שלא יאמרו לשר של ים הוא שוחט ולא לתוך הכלים שלא יאמרו מקבל הדם לזרקו לע״ז ואם יש בכלי מים שאין הדם ראוי לע״ז אם הם צלולים לא ישחוט בו שלא יאמרו לצורה הנראה במים שוחט ואם הם עכורים מותר היה בספינה ואין לו בה מקום פנוי לשחוט יכול לשחוט על גבי כלים ובלבד שלא ישחוט לתוכן או מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט על דפנותיה והדם שותת ויורד לתוך המים ואינו חושש:

סימן יב

א אין שוחטין לתוך הגומא אפילו בבית היה רוצה לנקות ביתו כיצד יעשה עושה מקום חוץ לגומא ושוחט שם והדם שותת ויורד לגומא שאז ניכר לכל שמתכוין לנקות ביתו ובשוק אפי׳ כה״ג אסור שאינו חושש לנקות וכתב הרמב״ם ואם שחט לתוך הגומא אסור לאכול משחיטתו עד שיבדקו אחריו שמא מין הוא והרשב״א כתב אע״פ שאסור לעשותו אין שחיטתו פסולה שאין מוציאין את האדם מחזקת כשרות עד שיבדוק ונמצא חשוד:

סימן יג

א אחד בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה דגים וחגבים אין טעונין שחיטה השוחט בהמה ומצא בה עובר בין אם הוא בן שמונה או בן תשעה בין חי בין מת מותר ואין טעון שחיטה וחלבו מותר ודמו אסור. וה״מ דבן ט׳ חי אי טעון שחיטה שלא הפריס ע״ג קרקע אבל הפריס ע״ג קרקע טעון שחיטה ראויה וכל שפוסל בשאר שחיטות פוסל בו וחלבו אסור אבל כל שאר טרפות אין אוסרין אותו ואם פרסותיו קלוטות אע״פ שהפריס על גבי קרקע אין טעון שחיטה וחלבו מותר ואם לא שחט האם כגון שקרעה ומצא בה בן ט׳ חי צריך שחיטה ואפילו שחטה ונתנבלה בידו או שהיתה טרפה ושחטה אין שחיטתה מתרת העובר וניתר בשחיטת עצמו אם הוא בן ט׳ חי אבל אם הוא בן ט׳ מת או בן ח׳ אפילו חי הרי זה אסור בן ט׳ שנמצא במעי שחוטה וגדל ובא על הבהמה והוליד אותו הולד אין לו תקנה בשחיטה השוחט הבהמה ומצא בה עובר שפרסותיו קלוטות כשל חמור מותר ולא מבעיא אם מצאו בתוכה אלא אפילו נולד ממנו מותר דגמל בן פרה מותר: השוחט בהמה ומצא בה דמות יונה אסור אבל אם מצא בה בהמה שרגליה כרגלי יונה או שאין לה רגלים כלל מותר המפלת בריה שיש לה ב׳ גבין וב׳ שדראות אסור:

סימן יד

א המקשה לילד והוציא העובר את ראשו אף על פי שהחזירו הרי הוא כילוד ואינו ניתר בשחיטתה אלא בשחיטת עצמו אם הוא בן קיימא ואם הוא בן ח׳ או בן ט׳ מת אסור: הוציא ידו והחזירה מה שיצא מן האבר לחוץ אסור אבל מה שנשאר ממנו בפנים ומקום החתך מותר לא החזירה קודם שחיטה גם מקום החתך אסור אבל מה שבפנים מותר אפי׳ הוא מיעוטו ואם יצא רוב העובר הרי הוא כילוד ואם יצא חציו ברוב אבר כגון שיצא רוב ידו

וכשנשאר מה שיצא מהעובר אינו אלא חציו ואם נטיל מיעוט היד שנשאר בפנים אחר רוב היד שיצא הוי רוב שדינן מיעוט היד שבפנים אחר רוב היד שיצא להשלים לרוב העובר ואסור וכן אם יצא רובו ממיעוט אבר אסור ואין אומרי׳ נטיל מיעוט אבר שיצא אחר רוב האבר שבפנים אלא מטילין אותו אחר רוב העובר שיצא ואסור: הוציא אבר א׳ והחזירו וחזר והוציא אבר אחר והחזירו עד שהשלים לרוב המיעוט שלא יצא מותר ואם חתך כל אבר ואבר בשעה שהוציא אותו גם המיעוט שנשאר בפנים אסור עובר שהוציא ידו והחזירה ואח״כ נולד וגדלה וילדה חלבו אסור נחתך מהעובר שבמעי בהמה ונמצא בתוכה מותר באכילה נחתך מגופה ונמצא בתוכה לאחר שחיטה אסור באכילה הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב מבן תשעה חי שבתוכה חייבין עליה משום חלב כעל חלב בהמה גמורה:

סימן טו

א אפרוח כל זמן שלא יצא לאויר העולם אסור משום שרץ השורץ על הארץ ולאחר שיצא לאויר העולם מותר מיד ור״א בן יעקב אוסר עד שיפתחו עיניו ופסק רי״ף כת״ק דשרי וא״א ז״ל פסק כר״א ולד בהמה תוך ח׳ ימים אסור משום ספק נפל ומיהו אין צריך ח׳ ימים שלימים אלא מיד בתחילת ליל שמיני מותר וה״מ בשאין ידוע שכלו לו חדשיו אבל אם ידוע שכלו לו חדשיו מותר מיד אפי׳ ביום שנולד ולא חיישינן שמא נתרסקו אבריו מחבלי הלידה:

סימן טז

א אסור לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ל״ש האם ואח״כ הבן או הבת ל״ש הבן או הבת ואח״כ האם בין בנקבות כגון האם והבת בין בזכרים כגון האב והבן בין באדם אחד בין בב׳ ואם עבר ושחטם ביום א׳ כתב הרמב״ם שמותר לאכלן ובה״ג אוסר לאוכלו בו ביום ויום האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה שאם שחט בלילה אסור ביום שלאחריו ואם שחט ביום מותר בלילה שלאחריו והא דאסור לשחוט דוקא בידוע שהוא אביו וכן בידוע שהיא אמו כגון שכרוך אחריה אבל מן הספק אין חוששין הלכך הלוקח בהמה בכ״מ ובכל זמן אינו חושש שמא נשחטה האם או הבן היום אבל על המוכר להזהיר על הלוקח שאם שחט האם או הבן היום או מכרה לאחר לשוחטה היום אם הוא באחד מד׳ הזמנים שדרך שכל מי שקונה בהמה ששוחטה מיד והם ערב הפסח וערב עצרת וערב ראש השנה וערב יו״ט האחרון של חג שודאי קונה אותה לשוחטה מיד צריך להודיעו שמכר היום האם ואם לא הודיעו שוחט ואינו חושש ל״ש קנה מישראל או מעכו״ם ואם נודע לו אח״כ שנשחטה אמה היום הוי מקח טעות ודוקא שמוכר שניהם ביום אחד אבל אם מכר האם ביום שלפניו א״צ להודיעו ואם מכר האחד לחתן ומכר הב׳ לכלה אפילו אם מוכר בב׳ ימים צריך להודיעו שודאי שניהם שוחטין ביום אחד שנים שלקחו אותו ואת בנו ביום אחד הלוקח תחלה ישחוט ולא השני בד״א כשלקחום שניהם מאדם אחד שמיד כשמכר לראשון לא היה יכול לשחוט את שנשאר בידו שהלוקח לקח ע״מ לשוחטו מיד וכיון שהוא לא היה יכול לשוחטו גם הלוקח ממנו אינו יכול לשוחטו שאינו יכול למכור אלא זכות שיש לו בו אבל אם לקחו מב׳ שניהם שוין וכל מי שישחוט תחלה זריז ונשכר. אותו ואת בנו נוהג בבהמה אבל לא בחיה ועוף ונוהג בכלאים הבא מן העז ורחל צבי הבא על התיישה וילדה צבי ושוחט התייש ובנה ביום אחד לוקה צבי הבא על התיישה וילדה בת ואותה בת ילדה בת ושחט בתה ובת בתה חייב תייש הבא על הצבייה וילדה בת ואותה בת ילדה בת ושחט בתה ובת בתה פטור אבל אסור כתב הרמב״ם תייש הבא על הצביה וילדה תייש אסור לשחוט הצבייה ובנה אבל אין לוקין עליהן עד כאן ונראה שמותר לכתחלה לא אסרה תורה אלא כששוחט אבל נוחר ומעקר האם מותר לשחוט הבן לפיכך חש״ו ששחטו האב (ס״א האם) בינן לבין עצמן מותר לאחר לשחוט אח״כ הבן לפי שרוב מעשיהן מקולקלים ואם אחרים רואים ששוחטין כראוי אסור לשחוט אחריהן. בהמה שנשחטה אמה היום ונתערבה באחרות וצריך לשחוט מהם היום כיצד תקנתו נכבשינהו דניידי ממקום קביעותן ויקח מהם אחד אחד וישחוט דכל דפריש מרובא פריש ושנים האחרונים אסורין היום:

סימן יז

א מסוכנת אינה ניתרת בשחיטה וכיצד מסוכנת שאינה יכולה לעמוד כשמעמידין אותה אפילו אכלה בקעיות וקורות כיון שאינה יכולה לעמוד בחזקת מסוכנת היא ואינה ניתרת בשחיטה אלא אם כן רואין בה סימן שלא יצא חיותה קודם גמר שחיטה ומה היא סימנה אם היא דקה צריך שתפשוט ידה ותחזירנה אצלה וכן אם היתה פשוטה והחזירתו אצלה הוי סימן אבל פשטה ולא כפפה לא מהני שאין זה אלא הוצאת הנפש והני מילי ביד אבל ברגל בין שפשטה ולא כפפה או כפפה ולא פשטה כשרה והא שיש חילוק בין יד לרגל דוקא בדקה אבל בגסה אין חילוק בין יד לרגל איזה מהם שתכוף או

שתפשוט כשרה וחיה גסה דינה כבהמה דקה וכשכש בזנבה כשרה בין בגסה בין בדקה ועוף ואפילו לא רפרף אלא בעינו או כשכש בזנבו כשרה ואם בגמר שחיטה יצא ממנה דם בקילוח כשרה ואם שחט בלילה ולא יכול לראות ולמחר מצא כותלי בית השחיטה מלוכלכין בדם בידוע שיצא בגמר שחיטה דרך קילוח וכשרה ואכתי איכא תרי סימני בגמרא שאם הטילה רעי מתרזת כשרה ואם שותתת פסולה ובצועקת וקולה חזק כשרה ואם קולה חלוש ונמוך פסולה וא״א הרא״ש ז״ל לא הביאה בפסקיו וגם הרמב״ם לא כתבה ובעל העיטור כתב שהם הלכה וכל אלו הסימנים צריך שתעשם בסוף השחיטה אבל אם עשאם בתחילת השחיטה או באמצעיתה לא מהני והא דבעינן הנך סימנין דוקא כשהיתה בחזקת מסוכנת אבל אם היא בריאה אפילו אין בה אחת מכל אלו הסימנים כשרה יש מן הגאונים שכתבו שלא התירו מסוכנת על ידי סימנין אלא בבהמת ישראל משום הפסד ממונו אבל לא בבהמת נכרי ובתשובה אחרת לגאון מסוכנת והיא של נכרי מותר לישראל לשוחטה וליקח ממנה בשר ומותר לישראל לקנותה מן הנכרי:

סימן יח

א השוחט בסכין בדוקה ונמצאת פגומה ה״ז נבלה אפי׳ נגע בעצם המפרקת אין תולין שנפגם בו אחר שחיטה אלא חיישינן שמא בעור נפגם ונמצא ששחט בסכין פגומה ואפילו בעוף וכתב הרמב״ם אפילו היא קטנה ביותר ולא הזכיר חגירת צפורן וכ״כ הרשב״א שיעור הפגימה כל שהוא ובלבד שתחגור בה כל שהוא אפי׳ כחוט השערה וא״א ז״ל פסק כדי שתחגור בה הצפורן וכיון שפגימה פוסלת צריך לבדוק הסכין תחלה ואין לסמוך על מה שירצה לבדוק אחר השחיטה ואם עבר ולא בדקו תחילה ואח״כ בדקו ומצאו יפה שחיטתו כשרה וכיצד יהיה הפגימה כי הא דאמר רבא שלש מדות בסכין אוגרת לא ישחוט ואם שחט שחיטתו פסולה מסוכסכת לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשרה עולה ויורד שוחט לכתחילה פירוש אוגרת שיש לה ב׳ עוקצים ובין הוליך ולא הביא או הביא ולא הוליך פסול מסוכסכת שאין לה אלא עוקץ א׳ וצד השני הוחלק במשחזת וכגון דקיימא אריישא דסכינא והוליך ולא הביא בענין שלא חתך אפילו העור עד שעבר כל הפגימה ואם היא עומדת אצל הקתא צריך שיביא ולא יוליך אבל אם היא באמצע הסכין בכל ענין פסולה ורב אלפס פסק אפילו באמצע הסכין אם העוקץ כלפי ראש הסכין כשר אם הוליך ולא הביא שאין עוקץ הפגימה קורע אלא בפוגעו בסימן ולא כשירד ממנה ואם העוקץ כלפי הזנב אז כשר אם הביא ולא הוליך וכ״כ הרמב״ם ורש״י כתב כסברא הראשונה ולזה הסכים א״א ז״ל עולה ויורד שאין לה שום עוקץ שהושחזו שני עוקציה סכין שיש לה פגימות הרבה נידון כמגירה ואפי׳ בדיעבד פסולה ופרש״י אפי׳ כולם מסוכסכות ובעל העיטור כתב אם הם מסוכסכות כשרה בדיעבד אם שחט בענין שלא נגע בעוקץ הפנימה אלא מיירי שהן אוגרת וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לפירש״י סכין שאין בו פגימה אלא שהצפורן מסכסך בו מרוב חדודו כראש השבולת כשר. סכין שפיו חלק אלא שאינו חד שוחטין בו אע״פ ששוהה בשחיטה רק שיוליך ויביא ולא ישהה בשהייה ובענין בדיקת הסכין אסיקנא והלכתא אבשרא ואטופרא ואתלת רוחתא פירוש שצריך שיעבור עליו צפרנו לראות אם יחגור בו ובבשר אצבעו בתלת רוחתא פירוש על פיה ובשני צדדים הלכך בודק בהולכה ובהובאה על חודה בבשר לאט ובכוונת הלב שלא יפנה לבו לדברים בטלים ואח״כ בהולכה ובהובאה בצפורן שאינו יכול להרגיש יפה אם יבדוק בבשר ובצפורן ביחד וכן יעשה בשני הצדדין והם י״ב ואסמכתא ושחטתם בז״ה (שמואל א י״ד:ל״ד) השוחט בהמות הרבה זאח״ז צריך לבדוק הסכין בין כל אחת ואחת ואם לא בדק ונמצאת פגומה כולן אסורות אפילו ראשונה אע״פ שבדק הסכין לפני השחיטה צריך לבודקו גם לאחריה וה״מ לכתחילה שהסכין לפנינו אבל אם נאבד שחיטתו כשרה ואפי׳ שחט בו הרבה זה אחר זה וי״א שאם נגע במפרקת הראשונה ושחט בו אח״כ אחרות ונאבד הסכין כל ששחט בה אח״כ אסור דשמא נפגם במפרקת הראשונה וא״א ז״ל מכשיר גם בזה אבל אם לא בדקו קודם השחיטה ונאבד אח״כ שחיטתו פסולה ומיהו כתב א״א ז״ל טבח שיש לו סכין מיוחד לשחיטה ומקום מיוחד שמצניעו שם תמיד בחזקת בדוק הוא ואם שחט בו בלא בדיקה ונאבד שחיטתו כשרה השוחט בסכין בדוק ואחד השחיטה שבר בה עצמות ומצאו פגום כשרה שאנו תולין שבעצמות נפגם וכל כיוצא בזה כגון שנפלה על גבי קרקע קשה ודוקא שראינוהו שנפלה על חודה אבל מספיקא אין תולין לומר שנפלה על חודה כתב בעל העיטור אם נמצא עצם המפרקת פגום והסכין פגום ע״י היה מעשה ונשאלתי והשבתי כיון שדרך שחיטה נפגם לא דמי לשבר עצמות ופסולה ורבותינו נחלקו עלי ושאלתי את פי ה״ר יעקב והשיב כדברי: טבח שלא הראה סכינו לחכם אלא בדקה לעצמו ושחט בה ונמצאת יפה מנדין אותו ואם נמצאת פגומה מנדין אותו ומעבירין אותו ומכריזין על כל בשר שיצא מתחת ידו שהוא טרפה כתב א״א הרא״ש ז״ל והאידנא נוהגים בכל גלות ישראל שאין מאמינים לקצבים וממנים אנשים ידועים על השחיטה ועל הבדיקה ולהם מחלו חכמים את כבודם כי הם זריזים וזהירים מתוך כך נתבטל בדיקת החכם לגמרי גם למי ששוחט לביתו אף כי אינו נכון כי הרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין:

סימן יט

א השוחט צריך שיברך קודם בא״י אמ״ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה שחט ולא בירך שחיטתו כשירה ואם שחט ק׳ בהמות מברך ברכה אחת לכולם שנים שוחטין שתי בהמות אחד יכול לברך ויוצא בו חבירו אם חבירו מכוין להוציאו צריך שלא ידבר בין ברכה לשחיטה ואם דבר בין ברכה לשחיטה צריך לברך פעם אחרת וכן אם רוצה לשחוט הרבה לא ידבר בין שחיטה לשחיטה ואם דבר בין שחיטה לשחיטה צריך לכסות דם שחיטה ראשונה ולברך פעם אחרת על השחיטה אבל על כיסוי השניה לא יברך וכן המברך על דעת לשחוט חיה אחת ואח״כ הביאו לו יותר יכסה דם הראשון ויברך עליו ויברך על שחיטת השנייה ולא על הכיסוי ובעל העיטור כתב דוקא כשאינה ממין הראשונה כגון ששחט חיה והביאו לו עוף אבל אם היא ממין הראשונה א״צ לברך וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק ואם מתחילה כשבירך היו לפניו הרבה לשחוט ואח״כ הביאו לפניו אחרות כתב בספר המצות אם כשמביאים לפניו האחרות יש עוד לפניו מאותם שהיו לפניו כשבירך א״צ לברך על אותם שמביאים לו אך אם גמר כל אשר לפניו לשחוט צריך לברך על האחרות ואין נראה לחלק אלא כל מה שלא היה לפניו כשבירך צריך לברך עליו אא״כ היה דעתו על כל מה שיביאו לו היה שוחט חיה או עוף ודעתו לשחוט עוד ושכח וכסה ובירך כשחוזר ושוחט א״צ לברך על השחיטה שאין הכסוי הפסק הא דשיחה הוי הפסק דוקא בשח בדברים שאינן בצרכי שחיטה אבל אם דבר מצרכי השחיטה כגון הביאו לשחוט וכיוצא בו לא הוי הפסק:

סימן כ

א מקום השחיטה בצואר בקנה לצד הראש משפוי כובע ולמטה והוא קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות ולמטה עד מקום שתגיע אונה העליונה אילו היו תולין הבהמה ברגליה כשיתלו אותה ברגליה יתפשטו האונות למטה ועד מקום שתגיע אונה העליונה הוא מקום השחיטה והוא כל אורך הצואר כשתמשוך הבהמה צוארה לרעות כדרכה ובלבד שלא תאנוס היא את עצמה לפשוט צוארה יותר ממה שרגילה לעשות כשהיא רועה ובושט מניח לצד הראש כדי תפיסה וממנה למטה הוא מקום השחיטה עד מקום שישעיר פירוש עד מקום שיש בוכמין שער כמו שיש בכרס ובעוף עד הזפק וכדי תפיסה פי׳ רש״י ד׳ אצבעות ובה״ג פי׳ כדי שיאחז בשתי אצבעותיו והיינו רוחב אצבע ושיעור זה בשור הגדול ושאר בהמה חיה ועוף כפי גודלו למדת זה השיעור בתחילה שוחטין כנגד הגרון שחט מן הצדדין שחיטתו כשרה ובלבד שידע שחתך הסימנים קודם שחתך המפרקת כי הסימנים רכים ונדחים מפני הסכין אם לא שידע בודאי. השוחט מן העורף פסולה שהרי חותך המפרקת תחילה ואם החזיר הסימנים אחורי העורף כשרה:

סימן כא

א כמה שיעור שחיטה בבהמה לכתחלה צריך לשחוט שני הסימנים ובעוף לדעת רב אלפס אפי׳ לכתחילה די בסימן אחד בין בקנה בין בושט והרמב״ם כתב שגם בעוף צריך לכתחילה שנים ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל שחט רוב של כל אחד וא׳ בבהמה ורוב אחד בעוף אחד קנה וא׳ ושט שחיטתו כשרה ובלבד שיהא רוב הנראה לעינים בשיעור ולא ברוב שאינו משוער אלא במחשבת הלב דמחצה על מחצה אינו כרוב אבל כשהוא רוב הנראה לעינים אפי׳ כחוט השערה כשרה ואם שחט בבהמה האחד כולו והשני חציו או בעוף כל אחד חציו פסול לא שחט רובו של הסימן במקום אחד כגון שהתחיל לשחוט ונתהפך הסימן וגמרה שם ובין שניהם רוב כשרה בין בקנה בין בושט לא מיבעיא אם ב׳ החתכים שוים בהיקף אחד אלא אפי׳ אם האחד לצד הראש והשני לצד מטה כשר בין אם אדם אחד שחט כך בב׳ או בג׳ מקומות בין ששחטו ב׳ בשני סכינים אבל אם הכל בצד אחד כגון שלאחר שהתחיל לשחוט מעט הניח זה המקום ושחט למטה או למעלה ממנו באותו צד צריך שיהא הרוב במקום אחד ומיהו כשיש רוב אפילו במקום השני כשר אף על פי שאין השחיטה מפורעת. שחיטה העשוי׳ באלכסון כקולמוס או כשיני המסרק כשרה היה חצי הקנה חתוך ושחט בו והשלימו לרוב כשר ואין חילוק אם חצי החתוך למעלה ושחט בו והשלימו לרוב בין אם היה נקוב באמצעיתו ושחט למעלה כנגד הנקב ופגע בנקב והנקב משלימו לרוב:

סימן כב

א רוב דמים שבבהמה ובעוף נגררין אחר הורידין שבצואר ואין המלח ולא האור שואב כל הדם שבהם הלכך עוף שדרך לצלותו שלם צריך לשחוט הורידין כדי שיצא הדם ולא שהורידין הם בתורת שחיטה שהרי אם שהה או דרס בהן כשרה אלא שצריך לנקבם בשעת שחיטה בעוד שהדם חם שלא יתקרר בתוכו ואז לא יוכל לצאת לא חתכן בשעת שחיטה ומנתח העוף לאברים שרי אבל לא יאמר לכתחילה לא אחתכם בשעת שחיטה ואנתחנו

לאברים דחיישינן שמא לא ינתחנו כיון שדרך לצלותו כאחד וכן גדיים וטלאים שרוצה לצלותן כאחד צריך לחתוך וירידיהן לא חתכן וצלאו כאחד כתב ר״י שהוא מותר וא״א הרא״ש ז״ל כתב שהוא אסור ומיהו אינו מפעפע בכולו אלא ישליך הורידין ויחתוך סביבם כדי נטילה שהוא כעובי אצבע אם בשלו בקדרה מחטט ומנקר החוטין והשאר אם יש בו כדי לבטל כל החוטין בס׳ מותר ובהמה כיון שדרך לנתחה א״צ לחתוך הורידין ומותר בין לבשל בין לצלות וה״ר אפרים כתב שאין לבשל עוף שלם אע״פ שחתך הורידין עד שינתחו אבר אבר ויסיר כל הגידין שיש בהן דם וכן בהמה שרוצה לבשלה אע״פ שמנתחה צריך לשחוט הורידין וכ״כ בעל ה״ג והני מוזרקי דבהמה צריך לחתכינהו בהדי סימנים אע״ג דאמר רב חסדא לא א״ר יהודה אלא בעוף הואיל וצולהו כולו כאחד זימנין דבהמה נמי צולהו כולו כאחד וצריכי ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל:

סימן כג

א אמר רב יהודה אמר רב כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקור שהייה כיצד הרי שהתחיל לשחוט והגביה ידו קודם שגמר השחיטה ושהה בין במזיד בין בשוגג בין באונס בין ברצון וחזר הוא או אחר וגמר שחיטתו השחיטה פסולה אם שהה שיעור שהייה וכמה שיעור שהייה כדי שחיטה אחרת ופסק רש״י כדי שחיטת בהמה גסה לשהיית גסה וכדי שחיטת בהמה דקה לשהיית דקה וכדי עוף לעוף והך שחיטה דמשערינן בה י״א דהיינו ברבוצה ועומדת לשחוט שאין משערין אלא בכדי חתיכת הסימנים לבד וי״א שמשערין בכדי שיגביהנה וירביצנה וישחטנה וכן עיקר ומיהו אין משערין בכדי שחיטת כל הסימנים אלא לכדי שחיטת רוב שהוא הכשר שחיטה וכ״כ הרמב״ם אלא שחילק בעוף שכתב בדקה כדי הגבהה והרבצה ושחיטת דקה ובגסה כדי הגבהה והרבצה ושחיטת גסה ובעוף כדי שיגביה בהמה דקה וירביצנה וישחוט ולרב אלפס אפילו לדקה ולעוף משערינן כדי שחיטת גסה והגבהתה והרבצתה ולזה הסכים א״א ז״ל אלא שכתב אע״ג דמשערינן כדי שחיטת גסה והגבהתה והרבצתה היינו דוקא לבהמה אבל לעוף לא משערינן אלא כדי שחיטת בהמה לחודה דלא מסתבר להקל כולי האי לשער בהגבהת והרבצת בהמה לעוף שחט מעט ושהה מעט וחזר ושחט מעט ושהה מעט אם יש בין הכל שיעור שהייה מצטרפות השוחט בסכין שאינו חד והוליך והביא כל היום כולה רק שלא שהה כשרה וה״מ בעוף שהכשרו בסימן א׳ אבל בבהמה אם עיכב כשיעור שהייה בשחיטת מיעוט האחרון של סימן ראשון אע״פ שהוליך והביא דרך שחיטה פסול כיון ששחט רוב הסימן מיעוט הנשאר חשוב כשחוט ומה שנתעכב אינו נחשב מן השחיטה והוי כחותך בידה או ברגלה והיינו בעיא דרבא שהה במיעוט הסימנים מהו לחד פירושא ורש״י פי׳ בעיא דרבא בששהה במיעוט בתרא ולכ״כ דאפילו במיעוט בתרא של קנה או של ושט פוסלת שהייה לפיכך שחט רוב א׳ בעוף או רוב שנים בבהמה ושהה למות מוטב שיכנה על ראשה ממה שיחזור וישחוט וכ״כ בה״ג שהה במיעוט הסימנים בין בתחילה בין בסוף אסור והרמב״ם פירש במיעוט קמא אבל אם שחט רוב אחד בעוף או רוב שנים בבהמה אפילו שהה הרבה כשרה ע״כ כתב דבעוף לא שייך שהייה בקנה שאם שחט רובו ושהה בו כבר נגמרה השחיטה וכשרה ואם שחט מיעוטו חוזר ושוחט כל זמן שירצה אלא בושט לבד שייך שהייה במיעוט קמא ובבהמה אף בקנה כגון ששהה לאחר ששחט רובו ואדוני אבי הרא״ש ז״ל כתב ובאשכנז ובצרפת נוהגין להחמיר כרש״י שחט העוף ושהה בו ואינו יודע אם ניקב הושט אם לאו חוזר ושוחט הקנה לבדו במקום אחר ומניח עד שימות ובודק הושט מבפנים אם אינו מוצא בו טיפת דם בידוע שלא ניקב וכשירה:

סימן כד

א דרסה כיצד השוחט צריך שיוליך ויביא ואם לא עשה כן אלא התיז הסימנים בבת אחת כמו שחותך הצנון פסולה היה שוחט בהולכה או בהובאה לבד אם יש בסכין כמלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר כשרה שאז אפשר לו לשחוט בלא דרסה על ידי הולכה או הובאה לבד ואם הוליך והביא אפילו שחט באיזמל כל שהוא כשר כתב אדוני אבי הרא״ש זכרונו לברכה לא שיצטרך להוליך כל אורך הסכין קודם שישחוט הרוב דאין אדם יכול ליזהר בזה דפעמים הסכין חד וחריף וחותך רוב הסימנים קודם שיוליך או יביא כשיעור הזה אלא לא אמרו חכמים שיעור זה אלא דקים להו שאז יכול לשחוט בריוח בלא דרסה והשחיטה כשרה בהולכה או בהובאה כשיש בסכין מלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר לא באיזמל כל שהוא והוליך והביא ואף אם שחט הרוב קודם שהוליך כל אורך הצואר (ב״ה צ״ל הסכין) ובלבד שלא יתפוש הסכין במזיד במקום אחד וישחוט בדרסה קודם שישחוט הרוב ע״כ. שוחט אדם שני ראשים כאחד ובלבד שיהא הסכין כדי ג׳ ראשים לא היה בו אלא כדי שנים הביא ולא הוליך החיצונה כשרה והפנימית פסולה הוליך ולא הביא הפנימית כשרה והחיצונה פסולה ב׳ אוחזין בסכין ושוחטין אפילו זה למעלה לצד הראש וזה למטה מצד החזה שאוחזין אותו באלכסון ולא חיישינן שמא ידרוס זה על זה: חלדה כיצד שמכניס הסכין בין סימן לסימן ל״ש שחט התחתון כהלכתו ממעלה למטה וחזר והוציאו ושחט העליון ל״ש שחט העליון ממטה למעלה שלא כהלכתו והוציאו ושחט התחתון החליד הסכין תחת העור או תחת צמר מסובך בצואר הבהמה או תחת מטלית הקשור

בצוארה או שהמטלית מהודק בה בשעוה ושחט שחיטתו פסולה אבל אם המטלית פרוש על צוארה ושחט תחתיו שחיטתו כשרה והרמב״ם פסל גם בזה ולא נהירא כתב בסה״מ צריך ליזהר כשאדם שוחט וחס על העור שלא יעשה בו קרע גדול ושוחט (ס״א ישחט) בראש הסכין ומתכסה מהעור אמנם אם שוחט באמצע הסכין אין לחוש אם ראשו מתכסה בעור כיון שהסכין במקום ששוחט בו כנגד הסימנין אינו מכוסה וה״ר אליעזר ממיץ היה מחמיר גם בזה והחליד במיעוט הסימנים מיבעיא ולא איפשיטא ולחומרא וגם בזה פרש״י במיעוט בתרא ולאחר ששחט הרוב החליד תחת המיעוט ושחטו ממטה למעלה והרמב״ם פירש במיעוט קמא שהחליד תחת מיעוט הראשון ושחטו ממטה למעלה ואח״כ גמר השחיטה כדרכה וכן אם שחט רוב סימן אחד בבהמה והחליד הסכין תחת מיעוט הנשאר ושחט סימן השני אבל החליד במיעוט בתרא כשרה וא״א ז״ל כתב כרש״י: הגרמה כיצד ששחט שלא במקום שחיטה וכבר כתבתי לעיל מקום השחיטה בקנה משפוי כובע ולמטה ואם שחט למעלה ממקום שחיטה או שהתחיל לשחוט במקום שחיטה ושחט מעט והטה הסכין חוץ למקום שחיטה וגמרה שם שחיטתו פסולה אבל אם שחט הרוב במקומה והטה כלפי מעלה וגמרה שם כשרה אפילו למי שפוסל שהייה וחלדה במיעוט בתרא ודוקא ששחט רוב חלל הקנה אבל ברוב הטבעת לא סגי לפי שאינן מקיפות את כל הקנה ואע״פ ששחט רובן עדיין לא שחט רוב הקנה חוץ מטבעת העליונה שהיא מקפת כל הקנה ורש״י פוסל גם בזה שכתב בין שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש בין הגרים שליש ושחט שליש והגרים שליש ואפילו שחט שני שלישים והגרים שליש הכל פסול וא״א הרא״ש ז״ל לא פסק כמותו במה שפוסל שחט שני שלישים והגרים שליש ובענין שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש או איפכא יש אוסרין הכל ואפי׳ הגרים שליש ושחט שני שלישים והרמב״ם הכשיר הכל חוץ מהגרים שליש ושחט שליש והגרים שליש אבל שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש או הגרים שליש ושחט שני שלישים כשירה ולזה היה נוטה דעת א״א ז״ל וכל זה בקנה אבל בושט אפילו אם שחט בו כל שהוא חוץ למקום שחיטה קודם גמר הכשר השחיטה פסולה אע״פ שגמר כל השחיטה (ס״א בהכשר) לפי שנקובתו במשהו: עיקור פירש רש״י ששחט בסכין פגומה ונעקרו הסימנין ובה״ג כתב שנעקר הסימן או נשמט ממקומו ואח״כ שחטו ואפילו בעוף אם נשמט סימן אחד ושחט השני פסול או שנעקר בתוך השחיטה קודם שנגמרה אבל אם נעקר לאחר ששחט רובו כשרה ודוקא שנעקר כל הסימן או רובו מן הלחי אז אין מועיל השחיטה אבל אם נשאר בו רובו מחובר בלחי כשרה והא דפסול בנעקר דוקא כשנעקר בכח מכאן ומכאן שמיעוט הנשאר אינו במקום אחד הילכך אינו חשוב חיבור אבל אם נשאר המיעוט מחובר במקום אחד שרי שחט סימן אחד בעוף ואח״כ נשמט השני כשר נשמט אחד ואח״כ שחט השני פסולה שחט אחד ונמצא השני שמוט ואינו יודע אם נשמט קודם השחיטה אם לאו פסולה ואם נמצא השחוט שמוט כתב הרמב״ם אם לא תפס בסימנים כשרה שאי אפשר לשמוטה שתעשה שחוטה ובודאי אחר שחיטה נשמט ואם תפס בסימנים הרי זו ספק נבילה ולא הזכיר שום בדיקה וי״א שאפילו אם תפס בסימנים מותר ע״י בדיקה שבודקו אם נעשה קודם השחיטה אם לאו כיצד יעשה יביא בהמה אחרת וישחוט הסימן ואח״כ יעקרנה ממקומו אם שתי השחיטות שוות כשרה שכשם שזו נשחטה קודם כך הראשונה נשחטה קודם ואם השניה מאדמת יותר פסולה שזהו סימן שהראשונה נשמטה קודם שחיטה וא״א הרא״ש ז״ל כתב דלא מהניא בדיקה אלא כשלא תפש אבל תפש לא מהניא בדיקה ופסולה. השוחט תרנגול צריך ליזהר שידדק רגלו בקרקע או יגביהנה שלא ינעוץ רגלו בקרקע כדי שלא יעקור הסימנין:

סימן כה

א השוחט צריך שיבדוק בסימנין אחר השחיטה אם נשחטו רובן שכל זמן שאין ידוע שנשחטה הבהמה כראוי היא בחזקת איסור ומשיודע שנשחטה כראוי היא בחזקת היתר אפי׳ נולד בה ריעותא כגון שבא זאב ונטל בני מעיה והחזירם נקובים כשירה שאנו תולין לומר הוא נקבם ולא אמרינן במקום נקב נקב ואין צריך לבדוק אם נעקרו הסימנים או נקבו דבהא סמכינן ארובא כמו בשמונה עשר טריפות ובבדיקת הסימנים נמי אם בשעת שחיטה רואה אותן שחוטין לפניו אין צריך יותר:

סימן כו

א ניקב הושט בשעת שחיטה כנגד המקום ששחט כבר טריפה שחט הקנה וניקבה הריאה קודם ששחט הוושט או ששחט הוושט וניקבו בני מעים קודם ששחט הקנה טריפה אע״פ שחיי הריאה תלויין בקנה וחיי המעיים תלויין בושט אפילו הכי שייך בהן טריפות עד שישחוט שניהם קנה ושט ויש מכשירין בנקיבת ריאה אחר שחיטת הקנה ונקבו מעים אחר שחיטת הושט ואין דעת א״א הרא״ש ז״ל כן:

סימן כז

א חתך מהבהמה לאחר שנשחטה כראוי ועודנה מפרכסת אסור לאוכלה בעודנה חיה אבל לאחר שמתה מותר לאוכלה ולהאכילה לנכרי ומותר להאכיל בני מעיה לנכרי כל שנפסלה בשחיטה הרי זה נבלה וכל שנשחטה כראוי ודבר אחר גורם לה ליפסל ה״ז טרפה נשברה מפרקת ורוב בשר עמה נבלה׃

סימן כח

א הלכות כיסוי הדם

השוחט חיה ועוף צריך לכסות דמו לא שנא צדן עתה ל״ש היו מזומנין בידו. ומברך בא״י אקב״ו על כסוי דם בעפר וכתב בה״ג שמכסה ואח״כ מברך ואע״ג דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ה״מ בתחילת המצוה אבל זו סיום מצוה הוא ובאמצע מצוה אין ראוי לברך הילכך מברך על השחיטה קודם התחלת המצוה ועל הכיסוי אחר גמר המצוה וכתב א״א הרא״ש ז״ל ולא נהגו כן וכוי שהוא ספק חיה וכלאים הבא מבהמה וחיה צריך לכסות דמן אבל אין לברך עליהם מפני שהוא ספק ובעל העיטור כתב שמברכין עליהם ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל ואין שוחטין כוי בי״ט מפני שהוא ספק ואם שחטו אין מכסין את דמו ובלילה אם רישומו ניכר יכסנו ואין יכולים לקבל הדם בכלי לכסותו בלילה שאין שוחטין לתוך הכלים כיצד מכסין נותן עפר תיחוח למטה ועפר תיחוח למעלה וכתב בעל העיטור שצריך להזמינו למטה לשם כיסוי וא״א הרא״ש ז״ל כתב אין צריך ליתננו לשם כיסוי אלא אם מצא עפר תיחוח ושחט לתוכו שפיר דמי ומכסה בידו או בסכין או בכלי אחר אבל לא ברגלו שהוא דרך בזיון ומראה שהמצות בזויות עליו שחט ולא היה עפר למטה צריך לגרור הדם וליתנו בעפר תיחוח ולכסות עפר תיחוח עליו שחט ולא כיסה וראהו אחר חייב לכסות שמצות כיסוי היא כשאר מצות עשה שכל ישראל חייבין בהם אלא שהשוחט קודם לכל אדם הילכך אם קדמו אחר וכיסה חייב ליתן לו י׳ זהובים שכר ברכה שביטל ממנו אלא שאין גובין אותו בזמן הזה. שחט ק׳ חיות או ק׳ עופות או ששחט חיה ועוף במקום אחד כיסוי אחד לכולם. כבר כתבתי למעלה שאם סח בנתים שמכסה ומברך עליהם על דם שחיטה ששחט ויברך ברכת השחיטה על מה שישחוט ולא יברך על כיסוי דמה השוחט ונבלע דם בקרקע אם רישומו ניכר חייב לכסות ואם לאו פטור מלכסות כסהו הרוח פטור מלכסות חזר ונתגלה חייב לכסות כסהו עצמו וחזר ונתגלה אח״כ פטור מלכסות דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם חייב לכסות אין בו מראית דם פטור מלכסות ואין חילוק בין אם נפל דם בתוך מים או מים לתוך דם לעולם כשיש בו מראית דם חייב לכסות אע״פ שנדחה מכיסוי כשלא היה בו מראית דם כשחזר למראה דם חייב לכסות נתערב ביין אדום או בדם בהמה רואין היין ודם הבהמה כאילו הוא מים ואילו נתערב במים כשיעור יין הזה והיה בו מראית דם חייב לכסות כתב בעל העיטור מאן דשחט ציפרא או חיותא ושחט בהמה עלה פטור מלכסות בהמה ואח״כ היה חייב לכסות דם הניתז ושעל הסכין אם אין שם דם אחר חייב לכסותו אבל אם יש שם דם אחר א״צ לכסותו שאין צריך לכסות כל הדם לפיכך א״צ למצות (ס״א להמתין) עד שיצא כל הדם השוחט לחולה בשבת לא יכסה אפילו אם יש לו דקר נעוץ ובלילה אם רישומו ניכר יכסנו כל השוחט אפילו אינו צריך לו לאוכלו ואינו שוחט אלא מפני הדם שצריך לו חייב לכסותו כיצד יעשה נוחר או מעקר שלא חייבה תורה בכיסוי אלא בשוחט שחיטה הראויה הילכך השוחט הטרפה או השוחט ונתנבלה בידו פטור מלכסות לפיכך צריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי וכתב ב״ה השוחט חיה לא יכסה עד שיבדוק את הריאה שדינה כבהמה ומסתברא אם ישתכח סירכא דתליא בבדיקה כגון סכינא דחליש פומיה דלא בדקינן השתא אי נמי אומא לדופן מכסה בלא ברכה חש״ו ששחטו בינן לבין עצמם אין אחרים חייבין לכסותו ראו אחרים ששחטו כראוי חייבין לכסותו ומי שאין לו עפר לכסות לא ישחוט עד שיהיה לו עפר לכסות השוחט חיה ועוף ולא יצא מהן דם מותרין ואין מכסין אלא בעפר וכל הדברים שהזרעים הנזרעים בהם מצמיחין הם בכלל עפר ואם אינן מצמיחים אם נקראי׳ עפר מכסין בהם ואם לאו אין מכסין בהם לפיכך מכסין בזבל הדק וחול הדק מאד עד שאין היוצר צריך לכותשם כלל ובסיד ובחרסית ולבינה ומגופה של חרש שכתשן ובשחיקת אבנים ובשחיקת חרשים ובזהב שחוק ובנעורת של פשתן דקה ובנסורת של חרשים ובאוכלים או בגדים שרופים עד שנעשו עפר ובשיחור ובכחול ובנקרת הפסולים אבל אם כפה עליו כלי או כסהו באבנים אין זה כסוי לפיכך אין מכסין בזבל הגס ובחול הגס שהיוצר צריך לכותשן ולא בקמח וסובין ובמורסן ולא בשחיקת מתכות חוץ מבזהב שחוק וכ׳ הרשב״א בד״א שלא נשרפו אבל נשרפו חוזרין לעפר ומכסין בעפרן אין מכסין בעפר המדבר כתב בעל העיטור אין מכסין בכל דבר שיש בו ליחלוחית מים כגון מתונתא כתב בספרי ה״ר חזקיה ז״ל מי ששפך יכסה ואם ראהו אחר שלא כסה חייב לכסות ובמה ששפך יכסה שלא יכסה ברגלו שלא יהא המצות בזויות עליו ואם זה רצה לכסות וקדם אדם אחר וכסה חייב ליתן לו י׳ זהובים ומיהו אם עמד אחד לקרות בתורה ועומד אחר תחתיו אין לחייבו הי׳ זהובים דבקריאה כולם חייבים זה כמו זה ואפי׳ כהן ועמד ישראל תחתיו אין לחייבו בי׳ זהובים והא דאמרינן וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון אסמכתא בעלמא היא ולא גבינן מיניה בבי דינא ואפי׳ על הכיסוי לא גבינן מיניה בבי דינא בזמן הזה דבמילתא דלית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ואם נתנו לו בן למול וקדם אחר ומל אותו כמו כן אין מחייבין

אותו דלא עבדינן שליחותייהו ועוד דהכא אפילו תפש מפקינן מיניה דכיון דענה אמן הא אמרינן (ברכות נג:) גדול העונה אמן יותר מן המברך ואם שמע ולא ענה איהו דאפסיד אנפשיה אבל אין לפוטרו מטעם שיתן לו תרנגולת לשחוט דזו היא מצוה אחרת ומצוה ראשונה הלכה לה ומעוות לא יוכל לתקון:

סימן כט

א הלכות בדיקת הריאה ושאר הטריפות

כתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו מכאן אזהרה לטריפה וסתם טריפה היינו שטרפה ארי וכיוצא בו ובעוף שדורס אותו עוף הדורס כגון הנץ וכיוצא בו ועל כרחך לא איירי בנטרפה ומתה דא״כ הוה ליה נבלה דמה לי נבלה שהומתה על ידי אחרים או שמתה מעצמה אלא מיירי שנטרפה ועדיין לא מתה ואי אפשר לומר דבטרפה בעלמא שהוכתה מכה כל שהוא תהיה אסורה דהא כתיב לכלב תשליכון אותו אלמא מיירי בענין שאינה יכולה לחיות ואינה ראויה אלא לכלב ובא להשמיענו כיון שנטרפה בענין שאינה יכולה להיות אפילו אם קדם ושחטה אסורה כיון שידענו דבנטרפה עד שאינה יכולה לחיות אסורה א״כ הוא הדין אם אירע לה מעצמה חולי שאינה יכולה להיות ממנו שהיא אסורה וכי היכי דגבי נבלה אין חילוק בין מתה מעצמה או מתה ע״י אחר כך אין חילוק בטריפה בין נטרפה ע״י אחרים או נטרפה מעצמה ע״י חולי שבכל ענין היא טרפה וזהו ששנינו כל שאין כמוה חיה טריפה ויש מיני חולאים שהלכה למשה מסיני שהיא נטרפה בהן לפי שאינה יכולה לחיות מהם והן שמנה דרוסה נקובה חסרה נטולה ופסוקה קרועה נפולה שבורה וכל הטרפיות נכללין באלו הח׳ . כתב הרמב״ם אע״פ שכולם הל״מ אין לך בפירוש מן התורה אלא דרוסה ולכך החמירו בה וכל ספק שיסתפק בדרוסה אסור ושאר מיני ז׳ טרפיות יש בהן ספק שמותרין והנני מפרש אותם על סדר הילוך הבהמה ואתחיל מן הראש. גלגלת שנחבסה וניקב קרום של מוח וחוט השדרה שנפסק כי הוא נמשך מן חוט המוח ואחזור לראש כגון ניטל הלחי וטריפת הושט וזפק בעוף והקנה וכל אברים הפנימים כגון ריאה לב כבד ומרה וטחול וכוליא והאם והדקין והקיבה והכרס הפנימי והחיצון והמסס ובית הכוסות וקורקבן בעוף וניקב בקוץ לחלל והלעיטה חלתית ונפלה לאור ואחר כך איברים החיצונים כגון הידים והצלעות והרגלים ואח״כ טרפות שישנן בכל הגוף כגון דרוסה נפולה וגלודה ושאכלה סם המות והכישה נחש או נשכה כלב שוטה:

סימן ל

א בהמה או חיה שנחבסה עצם גלגלתה פי׳ שנתרוצץ ברובו טרפה בין ברוב היקיפה דהיינו מאמצעיתו ולמעלה שהוא למטה מהעינים בין ברוב גבהן דהיינו ממקום שהתחיל כבר לשפע הוא למעלה מהעינים אע״פ שהקרום קיים טריפה ואם נפחתה וחסר ממנה כסלע כתב רש״י שהיא טריפה וכ״כ הרמב״ם שאם חסרה כסלע טרפה ואם ניקבה נקבים שיש בהן חסרון אם יש בכולם כסלע טרפה ולפי זה צ״ל מתני׳ דקתני ואלו כשרות וקא חשיב נפחת הגלגלת מיירי כשאין בו כסלע ובעל העיטור כתב שהיא כשרה וכן יראה מדברי א״א הרא״ש ז״ל שהביא המשנה ואלו כשרות גלגלת שנפחתה כפשטה ולא חילק ובעוף של מים כגון אווזות וכיוצא בהן אפילו לא ניקב העצם אלא כל שהוא טרפה ועוף של יבשה אם הכתה הולדה על ראשה או גנפה ויש לחוש שמא ניקב הקרום מניח ידו בצד הנקב ונועץ או מכניס ידו לתוך פיו ובודק (נ״א ודוחק) כלפי מעלה אם יוצא המוח דרך הנקב בידוע שניקב הקרום וטרפה ואם לאו כשרה:

סימן לא

א המוח יש לו שני קרומים זה על זה ואם ניקב זה בלא זה בהא איכא פלוגתא ר״ת אוסר בניקב העליון ומתיר בניקב התחתון רב אלפס אוסר בתחתון ומתיר בעליון ור״א כתב שמותר עד שינקבו שניהם וכן יראה מדברי הרמב״ם וכן היא מסקנת א״א ז״ל ואם חסר מן המוח מעט כגון שנרקב או נתמעך והקרום קיים כשרה אבל אם נימוח ונשפך כמים בתוך הקרום או שנתרכך שכיוצא בזה בחוט השדרה אם מעמידין אותו אינו עומד טריפה וכתב ה״ר אליעזר ב״ר נתן שמעשה בא לידו שנמצא בתוך הקרום מים ונחסר המוח כשיעור מקום המים והיה המוח מקיף המים סביב שלא היו מגולין כלל והתירו וכ״כ בה״ג כיון שהמוח מקיף המים הדרא בריא אבל אם אין המוח מקיף המים סביב סביב טריפה עצם שהמוח מונח בתוכו יש בו חלל גדול כמו קדרה ויש על פיה כלפי הצואר כמו שני פולין וכל מה שיש מהמוח בתוך הקדרה עד הפולין ופולין בכלל נדון כמוח ונקיבתו כמשהו ומכאן ואילך נדון כחוט השדרה:

סימן לב

א חוט השדרה יוצא מן המוח ונמשך על פני כל השדרה עד סוף הזנב ואם נפסק עורו של החוט שהמוח בתוכו כולו או רובו טרפה אע״פ שכל המוח קיים אבל אם נפסק לארכו או נפסק לרחבו בפחות מרוב כשר אע״פ שנפסק כל המוח אבל אם נתקלקל המוח בתוך החוט עד שנימוח ונשפך כמים ואילו היה החוט נקוב היה יוצא או נומס ונתרכך עד שאילו היה מעמידו בידו היה המעט שממנו חוץ לידו שוחה ולא היה יכול לעמוד טריפה וכן אם החוט עב וכבד ואם מעמידין אותו אינו יכול לעמוד מחמת כבדו טרפה אבל אם נחסר קצת מן המוח ונתרוקן כשר וטרפות זה של החוט הוא עד פרשה השלישית פירוש כשמגיע החוט עד הירכים מתפצל פיצול אחד לצד ימין ואחד לצד שמאל ואמצעיתו יורד עד למטה כנגד הזנב ולאחר שיורד כג׳ אצבעות מתפצל עוד לב׳ פיצולין אחד לימין ואחד לשמאל וכן בהרבה מקומות עד שיכלה וכ״מ שיפסק עד פיצול הג׳ טריפה ומשם ואילך כשרה ואם נפסק כנגד עובי הפיצול של פרשה הג׳ כתב הרשב״א יראה שהוא טריפה ויש שמתירו ואם נפסקו אחד מב׳ חוטי הפיצולים הראשונים ושניים טרפה אבל אם נפסקו חוטי פיצול הג׳ כשרה ובעוף הוא טרפות החוט עד בין האגפיים התחלת המקום שהן מחוברין בו בגוף והרשב״א כתב עד מקום כלות חיבורן בגוף ולא נהירא ואם נעקרה חוליא אחת מהחוט אפילו למטה מהכסלים שאין שם צלעות טרפה בהמה שהכו אותה על השדרה במקל והלך המקל על פני כל אורך השדרה כשרה ולא חיישינן שמא נפסק החוט ואם לא הגיע המקל על פני כל השדרה או שיש במקל קשרים חוששין שראש המקל במקום שהוא כלה מכה בכח וכן במקום הקשרים וכן אם הכה לרוחב השדרה חוששין שמא נפסק החוט בהמה שגוררת רגליה אין חוששין שמא נפסק חוט השדרה שלה שאנו תולין אותה בשגרונא פירוש כאב הירכים וכתב הרשב״א בד״א שלא נודע שנפלה אבל אם נודע שנפלה חוששים שמא עם נפילתה נפסק חוט השדרה ולכך גוררת רגליה שפסיקת חוט השדרה מצוי עם נפילתה׃

סימן לג

א ניטל לחי התחתון כשר וכתבו הגאונים והוא שיכולה להחיות ע״י המראה והלעטה הא לאו הכי טרפה כתב הרמב״ם ניטל לחי העליון טרפה אבל ניטל התחתון כגון שנגמם עד הסימנים ולא נעקרו הרי זה מותר ואני כתבתי למעלה בהלכות שחיטה שאפילו נעקרו רוב מהלחי אם המיעוט נשאר מחובר במקום אחד כשר עד שנעקרה כולה או שלא ישאר המיעוט כמקום אחד וגם אני תמה על מהח שאסר ניטל לחי העליון כיון שאינו מפורש וכי להוסיף על הטרפות יש ואין לדקדק מדהכשיר בתחתון מכלל דבעליון טרפה דלגופיה איצטריך לאשמועינן אע״פ דסימנין מחוברין בו וכ״ש בעליון ושט שניקב בכל שהוא טרפה ואפילו בתורבץ הושט שאינה מקום שחיטה דינו כושט לעניין ניקב ושני עורות יש לושט זה על זה ואם ניקב זה בלא זה כשר ניקבו שניהם אפילו זה שלא כנגד זה טריפה הילכך בכל מקום שניקב טריפה אם נקבו ועלה בו קרום ונסתם טריפה דלא חשיב סתימה וקרומין אלו החיצון אדום ופנימי לבן ואם נתחלפו שהחיצון לבן ופנימי אדום טריפה ואם שניהם אדומים או לבנים כתב בעל העיטור דכשרה שאחד מהן לקה וחבירו מגין עליו והוי ליה כניקב זה בלא זה ואיכא מ״ד טריפה וכתב א״א הרא״ש ז״ל וכן נ״ל דלא דמי לנקב קטן דחבריה מגין עליו אבל הכא שכולו לקוי אינו מתקיים ע״י השני וכיון שעור החיצון אדום והפנימי לבן (סא״א) אין לו בדיקה בחוץ אצל דרוסה שצריך בדיקה כדאיתא לקמן דכיון שהוא אדום אין אודם הארס ניכר בו אלא מבפנים וכיצד יעשה אם עוף הוא בודק הקנה בחוץ ושוחטו ואח״כ מהפך הושט ובודקו מבפנים ובעל העיטור כתב שגם אם בהמה היא שוחטה ובודקה בפנים אם יש בה קורט דם פסול ואם לאו כשירה ולא חיישינן שמא במקום דם שחט דמינכרא מילתא ע״כ ודבר קשה הוא להתיר בבהמה שהוא מתלכלך בדם השחיטה ואין קורט של הארס ניכר בו ופירש רש״י דה״ה נמי לענין נקב אין בדיקה מבחוץ וא״א הרא״ש ז״ל כתב שנקב ניכר בו מבחוץ אע״פ שהוא אדום ויש מחלקין כשהנקב במקום ידוע יכול לבודקו אבל כשאינו במקום ידוע אינו יכול לבודקו וכיון שאינו יכול לבודקו אם הוא בהמה אין לו תקנה שאי אפשר לשוחטה ולהופכו אח״כ ולבודקו דשמא שחט במקום נקב ואם עוף הוא שוחט הקנה ויהפך הושט ויבדקנו עוף הבא לפנינו וצוארו מלוכלך בדם פי׳ רש״י שאין חוששין לספק דרוסה לבדוק כל הצואר [נ״א החלל] אבל חוששין לספק נקובה לבדוק מקום המלוכלך וריב״א פי׳ שא״צ בדיקה כלל אמר עולא ישב לה קוץ בושט אין חוששין שמא הבריא ורוב הפוסקים פסקו דלא כותיה אלא חוששין שמא הבריא ופירש רש״י הבריא ניקב מלשון וברא אתהן בחרבותיהן וצריך בדיקה למ״ד ושט יש לו בדיקה אצל נקב ויש מפרשים הבריא מלשון בריא שמא ניקב ונתרפא והוה ליה קרום שעלה מחמת מכה כושט ואינו קרום וכ״כ הרמב״ם הרי זו ספק נבילה דשמא ניקב הושט ועלה קרום במקום הנקב ואינו נראה ודוקא שנמצא הקוץ תחוב בושט אבל אם נמצא לארכו או לרוחבו ואינו תחוב כשרה כתב הרשב״א בד״א שיש קורט דם בושט או סביב הקוץ אבל לא נמצא עליו קורט דם בידוע שהוא לאחר שחיטה וכשרה ומקצת המורים אסרו בין כך ובין כך ולזה דעתי נוטה ע״כ והראב״ן פסק כעולא דאין חוששין אפי׳ בקוץ התחוב ובכל ענין כשר ולזה הסכים אדני אבי הרא״ש ז״ל ואפי׳ לדבריו אם יש עליו קורט דם בחוץ בודאי טריפה דודאי ניקב כולו כתב ר״ח נפרד הושט מהקנה ונתדלדלו זה מזה ברוב שיעור ארכו טריפה בעוף מחובר הזפק בושט שלאחר שכלה

הושט מתחיל הזפק והוא בכיס תלוי למטה ואם ניקב כשר וגגו דינו כושט ליאסר בנקב כל שהוא ואיזהו גגו כל שנמתח עמו פי׳ ממקום שמתחיל לשפע כלפי הושט ונעשה על הזפק ככסוי על פי הקדרה ר׳ אומר אפי׳ ניטל כולו כשר וכתב בעה״ט דקי״ל כרבי אבל כתוב בתשובת הגאונים מדקאמר גגו של זפק נידון כושט ש״מ לא קי״ל כרבי דאמר אפילו ניטל דהא איכא מקום דאפילו בניקב לבד טריפה עד כאן׃

סימן לד

א גרגרת שנפסק רוב חללה במקום הראוי לישחט טריפה אבל אם לא נפסק רוב חללה אף על פי שהוא רוב הקיפה אם תצרף עמו עובי העור כשרה ואם ניקבה אפילו יש בה חסרון כל זמן שאין בנקב כאיסר כשרה ואם חסרה כאיסר טריפה ואם נסדקה לארכה ויש בה חסרון מצטרף לכאיסר ואם ניקב סביב הקיפה נקבים דקים זה אצל זה כנקבי הנפה אם יש בהן חסרון מצטרפין לכאיסר שאם יש כאיסר בנקבים עם השלם שביניהם טריפה ואם אין בהן חסרון שיעורן ברובא ובעוף שיש בו נקבים כנפה אין שיעורו כפי שיעור איסר לבהמה אלא חותך המקום המנוקב כנפה ומשימה על פי חלל הקנה אם יש באותה חתיכה לכסות רובו של חלל הקנה הנקוב ממנה עם השלם שבין הנקבים טרפה ואם לאו כשירה נפחתה כמו דלת שלא ניטל הפחת אלא תלוי ועומד וזקוף שם כדלת על פי הארובה אם הפחת גדול כדי שיכנס ויצא בו איסר טריפה וזהו יתר מכאיסר ואם לאו שאינו אלא כאיסר מצומצם כשירה כיון שהדלת סותם הנקב והרמב״ם כתב נפחתה נקב מפולש משני צדדים כדי שיכנס איסר לרחבה טריפה וכן כתב רב אלפס כיון שניקבה משני צדדים נטרף בשיעור קטן פירוש כעובי דינר נסדקה לארכה אע״פ שלא חסר ממנה כלום טריפה בד״א שלא נשאר ממנה כלום אבל נשאר ממנה כל שהוא למעלה ולמטה כשרה והוא שישאר המשהו ממקום הראוי לשחיטה שממקום שאינו ראוי לשחיטה ואילך נידון כריאה ליאסר בנקיבת משהו ואם מוצא הגרגרת שנפסקה או חסרה ואינו יודע אם נעשה מחיים אם לאו פוסקה במקום אחר ורואה אם הם שוים כשרה ואם לאו טריפה אין מדמין אלא מחוליא לחוליא ומבר חוליא לבר חוליא אבל לא מחוליא לבר חוליא ולא מבר חוליא לחוליא ובר חוליא הוי מחציו של טבעת כלפי מטה ממקום שמתחילין להיות דקין ויש מפרשין חוליא היינו טבעת בר חוליא היינו עור שבין הטבעות וטוב לחוש לדברי שניהם הקנה בסופו משנכנס תחת החזה מתפצל ומשם יפרד והיה לג׳ ראשים והאחד נוטה לצד הלב והאחד לכבד והאחד לריאה ופירש״י דשל לב וריאה נקובתן במשהו ושל כבד דינו ככבד ור״ח פוסק דשלשתן נקובתן במשהו׃

סימן לה

א ריאה שניקבה טריפה ותחלה אפרש צורתה ואח״כ טריפות שלה אמר רבא ה׳ אוני אית לריאה ג׳ מימינא וב׳ משמאלא פירוש לימין הבהמה והוא לימין הטבח כשתולה ברגליה ובני מעיה כלפי הטבח ואם יתלה אותה האדם בידיה ופני הריאה כנגד פניו יהיו לשמאל האדם ג׳ ולימינו ב׳ ויש לה עוד בצד ימין אונא אחת קטנה ונקראת עינוניתא דוורדא ואינה עומדת בסדר האונות אלא מרוחקת מהם לצד פנים ואם חסר אחד מהימין או מהשמאל או שהיו שנים מימין ושלשה משמאל טריפה ואם חסרה הוורדא פירש״י דכשרה ואם יש לה שנים טריפה ורבינו אפרים אוסר כשהיא חסרה ומכשיר בב׳ והגאונים מכשירים בין אם אין לה כלל בין אם יש לה ב׳ וכן עיקר נתוספו האונות במנינן שהיו ד׳ מימין או ג׳ משמאל אם התוספת עומד בסדר שאר אונות כשירה ואם לאו טריפה וכתב בעל העיטור דלא מכשרינן אלא כשעומד ממש בסדר האונות אבל אם היא ביני וביני שלא כסדר כדרך הוורדא טריפה בין בימין בין בשמאל אבל הרמב״ם כתב כל מקום שהוא כלפי פנים הריאה אין התוספת אוסר אא״כ יהיה בגבה וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לסברת בעל העיטור שכתב שאם נמצאת הוורדא בצד שמאל טריפה היה היתרון על גבה בכל מקום אפי׳ קטן כטרפא דאסא טריפה אבל פחות מטרפא דאסא אחר שתנפחה הריאה לאו יתרון הוא וכתב בעל העיטור שמעינן מהא דשיעור דאונא כטרפא דאסא ואם חסר אחת מהאונות ואין בה אלא כטרפא דאסא כשירה היתה חסירה מאונות הימין כתב הרמב״ם שהוורדא משלמת אותה ורש״י כתב שאינה משלמת וטוב להחמיר היתה הריאה כולה שתי ערוגות ואין לה חיתוכי דאוני טריפה פירש״י היכא דלא מיחתכה באוני חיתוך גמור אלא כמין מראה הפרש ניכר בו כשירה לשון א״א הרא״ש ז״ל כתב הרמב״ם נמצאו שתי אונות כאונא אחת ואינן נראות כשתים דבוקות אם היה ביניהם כמו עלה של הדס בין בעיקרן בין באמצעיתן בין בסופן כדי שיוכר בהן ב׳ דבוקות מותרות ואם לאו טריפה ויש שכתבו אי סריכין מעיקרן ועד סופן מייתינן סכינא חריפא ומפרקינן להו אי מפקא זיקא בינייהו חדא היא וטריפה ואם לאו כשר ולישנא דתלמודא משמע כפירש״י דאי איכא היכרא כל שהוא כשירה וכן עיקר ע״כ׃

סימן לו

א הריאה יש לה שני קרומים ניקב זה בלא זה כשירה עד שינקבו שניהם ואפילו נגלד קרום העליון כולו כשירה ומיהו צריכה בדיקה וכתב הרשב״א שאם ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה כשירה ניקבו ועלה בו קרום ונסתם טריפה ריאה שמוציאה קול כשנופחים אותו אם יודעים היכן הקול יוצא מניחין על אותו מקום קש או נוצה ונופחים אותה אי מבצבצת טריפה וא״ל כשרה ואם אין יודעין מהיכן יוצא הקול משימין כולה בכלי שיש בו מים ונופחים אותה אם המים מבצבצין טריפה וא״ל כשירה ולא יהיו המים לא קרים ולא חמים אלא פושרין כהפשרת המים של ימות הקיץ שעמדו בבית קצת לאחר שנשאבו ונתחממו קצת מחום האויר ואם נמצא הנקב במקום שיש לתלות שנעשה אחר השחיטה כגון במקום שהעביר הטבח ידו או שתלשה בכח או שלקח זאב והחזירה נקובה תלינן להקל וכשרה וכן אם נמצא עליה תולעים שנקבוה ואין ידוע אם נקבוה לפני שחיטה או לאחר שחיטה נקבוה כשרה ואם אין מקום לתלות והדבר ספק אם נקבה מחיים אם לאו עושין נקב אחר אצלו אם הם דומין כשרה שכמו שזה נעשה אחר שחיטה כך נעשה הראשון ואם אינן דומין טריפה שודאי הראשון נעשה לפני השחיטה ומדמין מגסה לגסה ומדקה לדקה אבל לא מדקה לגסה ומגסה לדקה ופירש רב אלפס שמדמין מריאה לריאה אחרת רק שתהיה מבהמה כמותה אם גסה גסה אם דקה דקה ורש״י פירש שאין מדמין מבהמה לבהמה אחרת ואפילו באותה בהמה דוקא מאונא לאונא ואומא לאומא אבל לא מאומא לאונא ומאונא לאומא וכך הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ניקב אחד מהסמפונות שבפנים לחבירו כגון במקום שמתפצלים זה מזה ואין בשר ביניהם טריפה שחבירו קשה ואין מגין עליו אבל ניקב לבשר הבשר מגין עליו וכשרה לשון הרמב״ם אחד מסמפוני הריאה שניקב אפי׳ לחבירו טריפה ויראה מלשונו וכל שכן אם ניקב לבשרו ולא נהירא. חסר מבשרה מבפנים והקרום קיים כשרה לפיכך נימוק מבשרה מבפנים וחסר אפילו אם המקום שנתרוקן גדול עד שמחזיק רביעית כשרה נימוק בשרה בפנים כמים כשרה ובלבד שיהו כל הסמפונות קיימין ופירש רב אלפס דוקא שיהו מיחוי המים זך אבל אם הם עכורים או סרוחים טריפה. וכן כתב הרמב״ם וא״א הרא״ש ז״ל מכשיר אף בעכורין וסרוחין וכיצד בודקים אם כל סמפונותיה קיימין מביאים קערה מחופה באבר שהוא לבנה ונוקבין אותה ושופכין לתוכה אם רואים בה כמין ווירידין לבנים בידוע שמן הסמפונות הן וטריפה ואם לאו כשירה כתב הרמב״ם חסר מגוף הריאה אע״פ שלא ניקבה הרי היא כמו שחסר מנין האונות ובעל העיטור כתב שהיא כשירה כיון שהעור קיים ואע״פ שנפגמה והכי מסתבר ריאה שאירע בה מקרה שנפחוה ונשאר בה מקום אטום שאינו עולה בנפיחה קורעין המקום האטום אם נמצא בו ליחה כשירה שמחמת הליחה נאטם ואם לא נמצא בו ליחה מניחין עליו קש או נוצה ונופחין אותה אי מבצבצת כשירה שהרי הרוח בא שם וא״ל טריפה אבל א״צ לחוש על זה כל זמן שלא נפחוה ריאה שנתמסמסה טריפה כיצד כגון שנמצאה שלמה וכשתולין אותה תחתך ותפול חתיכות חתיכות ריאה שקשה כעץ במישמושה טריפה יבשה אפילו מקצתה טריפה וכגון שהיא נפרכת בציפורן אבל לא נפרכת בצפורן כשירה צמקה כולה אפי׳ אינה יבשה אם מחמת בני אדם שהפחידוה כגון ששחטו אחרת לפניה וכיוצא בזה טריפה ואם בידי שמים כגון שפחדה מקול הרעם או מפחד שאר הבריות כגון מקול שאגת אריה וכיוצא בזה כשירה וכיצד נדע אם הוא בידי אדם אם לאו משימין אותה במים מעת לעת אם חזרה ללחותה בידוע שהוא בידי שמים וכשירה ואם לאו בידי אדם הוא וטריפה ובאיזה מים בודקין אותה בימות החורף לוקחין כלי חרס שאינו לבן ומחופה אבר מפני שאין המים שבו מהרין להתקרר וממלאים אותו מי פושרין שיהו חמין כמו צוננין בימות הקיץ שעומדים מעט בבית בין של נהר בין של מעיין ומניחים אותה בו והוא שיהיה המים פושרין כל מעת לעת ובקיץ בודקין אותה בכלי חרס לבן מחופה באבר שהוא ממהר להתקרר ונותנין בו מים קרים שיעמדו מעט בבית אחר שנשאבו ומניחין אותו בו כל המעת לעת מחט שנמצאת בריאה אם שלימה היא נופחין אותה אם עולה בנפיחה כשירה בין אם היא דקה או עבה בין אם היא נכנסת דרך חודה או דרך קופא ואם היא חתוכה או אפי׳ שלימה ויש עליה קורט דם כנגד המחט בחוץ טריפה:

סימן לז

א ריאה שיש בה אבעבועות אפילו הם גדולות הרבה ומלאות מים כשירה ומיהו לרב אלפס צריך שלא יהו עכורים ולא סרוחין וכן כתב הרמב״ם ריאה שיש בה אבעבועות אם הם מלאים רוח או מים זכים או ליחה הנמשכת או ליחה קשה אפי׳ כעץ מותרת ואם יש בה ליחה סרוחה או עכורה אסורה וכתב עוד וכשמוציא הליחה ובודק אותה צריך לבדוק הסמפון שתחתיה אם נמצא נקוב טריפה וא״א הרא״ש ז״ל מתיר אפילו בעכורין וסרוחין וגם לא הזכיר בדיקת הסמפון ואם יש בה שתי אבעבועות סמוכות אסורה אפילו מלאות מים זכים ואם היא אחת ונראת כב׳ נוקבים אותה באחת מצידיה אם שופכות למקום אחד אחת היא וכשרה ואם לאו ב׳ הם וטריפה. אבעבוע שנמצא בשיפולי הריאה כתב בה״ג אם הבשר מקיף בכל צד אפילו בכל שהוא כשרה ואם לאו הרי הוא כיתרת וכל יתור כנטול דמי וטריפה אבעבוע שנמצא בו נקב ואינו יודע אם ניקב מחיים או לאחר שחיטה אין אומרים ניקב לאחר לדמות בו שאין מדמין באבעבועות:

סימן לח

א הריאה נפסלת בשינוי מראה כיצד היתה שחורה כדיו או ירוקה כמראה החלמון של ביצה או כמראה הכשות או כמראה הכרכום או כמראה הבקעת או כמראה הבשר טריפה אפילו בכ״ש ממנה וכל אלו המראות אין פסולין אלא לאחר נפיחה שנופחין אותה ואינה משתנית אבל אם ע״י ע״י נפיחה חוזרת למראה הריאה כשירה ואם אינה שחורה כדיו אלא כמראה הכחול או ירוקה ככרתי או שהיא כמראה הכבד או אדומה אפילו בתכלית האודם כשירה אפי׳ היא כולה כך היה האודם מחמת מכה שיש לה בדופן כנגדו טריפה אפילו בכל שהו ואם יש בה הרבה גוונים מאלו המראות הכשרים כשירה ולא אמרינן כיון שנהפכה להרבה גוונים נתקלקלה ועתידה לינקב יש בה גילדי גילדי פירוש קליפות כמו נתק והיא שלימה כשירה:

סימן לט

א כל טריפות שמנו חכמים בבהמה ובעוף א״צ לבדוק אחריהם דחזקת בהמה חיה ועוף כשרים הם שרוב ב״ח בריאים וכשרים הם אלא שהצריכו לבדוק הריאה כשהיא לפנינו לפי שהסירכות מצויות בה ובעל התרומה כתב דאפילו אם אינה לפנינו יש לחוש כיון שהסירכות מצויות בה ולא התירו כשאינה לפנינו אלא בגדיים או טלאים שאין הטרפות מצוי בהם כ״כ לכך נוהגין בכל המקומות לבדוק הריאה ואם יש בה סירכא פי׳ חוט של ריר שיוצא ממנה ונסרך אל מקום אחר טריפה אפילו אם אין רואין בה נקב דודאי ניקב אלא שנסתם וקרום שעלה מחמת מכה בריאה לא חשיב סתימה וה״מ כשאין הסירכא כסדרן אבל אם הוא מאונא לאונא כסדרן כשרה וי״א דאפי׳ כסדרן צריכה בדיקה לראות אם עולה בנפיחה אבל רב האי כתב שאפילו בדיקה אינה צריכה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל ופרש״י דלא מקרי שלא כסדרן אלא כשנסרכו שתים החיצונות ממעל פי׳ כגון שנסרכו השתים החיצונות אחת לחבירתה כגון שהסירכא עולה מחיצונה לחיצונה ועוברת על האמצעית או מתחתיה פי׳ כגון שהולכת הסירכא מחיצונה לחיצונה ועוברת מתחת האמצעית זהו מתחתיה אבל כל שנסרך לאונא שאצלה בין מחיתוך לגב או אפילו מגב לגב כשירה אבל כל שאר הפוסקים פסקו דלא מקרי כסדרן אלא בשתים זו אצל זו מחיתוך לחיתוך מחיתוך של זה לחיתוך של זה אבל מגבה של זו לגבה של זו או אפילו מחיתוך לגב או מחודה של זו לחודה של זו שאצלה אסורה ור״ח כתב דאפילו מחיתוך לחיתוך אין מתירים אא״כ נסרכה כולה מראשה לסופה שכל שיש פיסול ביניהם בראשן או באמצעיתן או בסופן מתנועעות ומתפרקות זו מזו ולא הורו כן הגאונים אלא כל שהוא מחיתוך לחיתוך שאצלה כשירה אפי׳ נסרכת באלכסון מראשה של זו לסופה של זו וכן נוהגים בכל המקומות ואומא שנסרכה לאונא שבצדה מחיתוך לחיתוך היה ר״ת אוסר וא״א הרא״ש ז״ל כתב ונהגו העם להתיר וכ״כ ה״ר יהודה מברצלוני בשם הגאונים ועינוניתא דוורדא לכל מקום שתסרך טרפה אפילו לכיס שלה ואפילו כולה נדבקת בו וסירכא היוצאת משיפולי הריאה הויא כאילו נסרכת מן הגב וטרפה בין שתהיה נסרכת משיפולי לשיפולי בין שתהיה נסרכת משיפולי לחיתוך האונא לכל מקום שתסרך הריאה בין לגרגרת או לחזה או לשמנונית הלב או לטרפשא אסורה בין אם הסירכא מן האונא או מן האומא, וסירכא היוצאת מן האונא או מן האומא או מן הגב והיא תלויה פי׳ שאינה נאחזת בראשה השני לשום מקום אלא כחוט יוצא ותלוי בה כשירה ואפי׳ בדיקה לא בעיא מר יעקב גאון הורה לאחוז בקנה ולנענע הריאה ג׳ וד׳ פעמים יפה יפה וכל סירכא שתינתק על ידי נענוע זה כשרה ועל זה נוהגין במקצת מקומות להכשיר כל סירכא שתינתק כשהטבח מכניס ידו בנחת לבדוק שאומרין שאינו סירכא אלא ריר בעלמא שנתפשט מליחות הריאה שהסירכא אפילו אם יפרוך אדם אותה כל היום בין אצבעותיו היא הולכת ומתחזקת והרשב״א כתב כל סירכא שאמרנו אין הפרש בין אם תהיה עבה וחזקה בין שתהיה דקה שבדקות ולא כהללו שממעכין ביד ואם נתמעכה תולין להקל וכל הנוהגין כן כאילו מאכילין טריפות לישראל שזה לא שמענו מחכמים בשום מקום ע״כ: ריאה שנקבה במקום חיתוך האונות בגב האונא כגגד הדופן כשירה וכן הדין בכל השלם שכנגד האונות למעלה עד הערוגה כשירה מפני שהמקום צר ונדחקת לדופן והוא סותמו ונקרא דופן עד החוט שמנקרין מן החזה ומשם ואילך נקרא חזה ודוקא שהנקב כנגד הדופן אבל אם נקבה מבפנים וסירכא יוצאה משם לדופן טריפה ע״כ כתב הרשב״א ניקב בשיפולי אונא וסירכא יוצאה אל הדופן טריפה חוששין שמא מבפנים היא באה כתב בעל העיטור אם ניקב באונא וסירכא עולה מן האונא לדופן שבצד האומא כשרה אבל א״א הרא״ש ז״ל כתב אם הסירכא יוצאת מבין חיתוך שבין אונא לאונא ונסרכת לדופן או מגב אונות נסרכו לדופן חוץ למיצר החזה טריפה שאין הדופן סותמתה כתב הרשב״א בשם הגאונים שאם כל הגב של האומא מהשלמת האונין ולמעלה דבוק בשדרה כשרה שכך מראים הדברים שזו היא ברייתה בד״א בשכל הגב דבוק אל השדרה אבל אם יש פיצול שאין כל הגב דבוק אל השדרה טריפה והא דדופן כותם דוקא כשהוא כנגד הבשר שבין הצלעות והוא מסובך ונאחז היטיב לבשר אבל כנגד הצלעות אינו סותם ואם הוא כנגד הבשר וגם כנגד הצלעות בזה כתב הרמב״ם אבא מורי מן האוסרין ואני מן המתירין וא״א הרא״ש ז״ל כתב ורואה אני דברי האוסרין כיון דבגרמא לחודיה לא חשיב סתימה הוא הדין נמי בגרמא ובבשרא דנהי שהבשר סותם כנגדו לא מהניא אותה סתימה כיון שכנגד העצם אינו סותם ורב שר שלום התיר אפי׳ אינו מסובך הרבה בבשר אלא סריך בו מעט וכ״כ רבינו גרשום והוסיף להתיר אפי׳ סריך בצלעות אלא שהחמיר להצריך בדיקה ולא משום

ריעותא דצלעות שאף בסריך בבשר היה מצריך בדיקה ולא היה מחלק בין עצם לבשר דבשניהם היה מתיר בסריך ועל ידי בדיקה והעיקר כמו שכתבתי דלעצם אפילו בדיקה לא מהני ולבשר אפילו בלא בדיקה שרי. ובדסביך ריאה הנקובה במקום שאין הדופן סותמה דהיינו כל האומא חוץ ממקום חיתוכי דאוני כתב הרמב״ם דמפרקינן לה אם נמצאת מכה בדופן אפי׳ יש ריעותא בריאה כגון שהעלתה צמחים כשרה אפי׳ בלא בדיקה ולדעת רב אלפס אם יש מכה בדופן אפי׳ אין ריעותא בריאה צריכה בדיקה ואם אין מכה בדופן ואפי׳ אין ריעותא גם כן בריאה אסורה ואפי׳ בדיקה לא מהניא וי״א דמהני לה בדיקה ומתירין כשיש מכה בדופן ואין ריעותא בריאה ואפי׳ בלא בדיקה ולדעת רש״י ור״י לעולם אינה ניתרת אפי׳ בבדיקה אא״כ יש מכה בדופן ואין ריעותא בריאה אבל אם שניהם שוין בין יש ריעותא בשניהם או שאין ריעותא בשניהם לא מהניא לה בדיקה וכ״ש כשיש ריעותא בריאה ולא בדופן וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה דלא שרינן אלא ע״י מכה ממש שבדופן אבל אם יש בו בהרות שחורות אינו סימן מכה ממש כי אפשר שבאו מחמת הכאות שהכו הבהמה על גבה שכן דרך מקום המכה להשחיר אבל נשבר הצלע אע״פ שחזר ונקשר קרינן ביה שפיר מכה י״א כל היכא דתלינן בדופן אין חילוק בין אם סמוכה כולה לדופן או סרוכה לו אבל א״א הרא״ש ז״ל כתב דוקא סמוכה כולה לדופן אבל סרוכה לא תלינן ריעותא בדופן אלא בריאה ואם כל הריאה דבוקה לדופן בלא שום פילוש ובלא שום פירוד יש מתירין על ידי שמפרידין אותו מן הדופן בנחת ואם עולה בנפיחה כשירה ויש אוסרין וכן עיקר וכל בדיקה דהכא דנפחינן במיא דפושרין אי מבצבצא טריפה וכתב א״א הרא״ש ז״ל דבאשכנז ובצרפת נוהגין להטריף הכל ריאה שנסרכה לאחד מהמקומות שאין הנקב פוסל בהם כמו לחזה ולגרגת ולשמנונית הלב ולטרפשא בזה כתב הראב״ד שדינן כסרוכה לדופן שאם יש בה מכה תלינן להקל כמו שתולין להקל לדופן והרמב״ן כתב שאין תולין אלא במכה שבדופן ולא במקום אחר וכן כתב אדוני אבי הרא״ש ז״ל דדוקא בדופן שהוא רחב ולחותו מרובה נקלטת הריאה אליו אבל לא לשאר האיברים וכתב בעל העיטור שאם האונא והאומא נסרכו יחד בסירכא אחת אל הדופן אם רוב סירכא מן האונא ומיעוט מן האומא תלינן דעיקר הנקב היה באונא וסרוכי סריך באומא וכשירה ואם רובה מן האומא טריפה וכן ריאה הסרוכה לחזה ולדופן שדינן בתר רובא וכן נמי אם יש מכה בדופן והסירכא במקום המכה וחוצה לה בכולהו אזלינן בתר רובא ויש אומרים דלא אזלינן בתר רובא דמאי נפקא מיניה ברוב שכנגד הדופן שחשוב כסתום אכתי איכא מיעוטא שלא כנגדו שאינו סתום וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לסברת בעל העיטור:

סימן מ

א הלב יש לו ג׳ חללים אחד גדול באמצע ואחד קטן בימינו ואחד קטן בשמאלו ניקב עד לאחד מן החללים טריפה ואפילו חלב הטרפשא של הלב סותם הנקב לא הוי סתימה וטריפה ואם לא הגיע הנקב לחלל כשירה בד״א שניקב מחמת חולי אבל אם ניקב בקוץ או במחט אפילו מבחוץ טריפה דאפילו מחט שנמצא בחלל הבהמה טריפה כמו שיתבאר לקמן בע״ה ואם מחט נמצא בו אף ע״פ שאינו ניכר בחוץ טריפה לשון ה״ג מחט דמשתכחא בליבא אע״ג דלא ניקב טריפה וה״מ כי משתכחא בסמפונא דליבא לגואי דלית ליה דוכתא למיפק וכי רישא לתתאי דכמה דאתא נקובי מנקבא וטריפה אבל קופא לתתאי דלא עייל אלא בסמפונא רבא תלינן דילמא בהדי דשעלא פלטה לה ואחזוקי איסורא לאו מילתא היא דנפקא מהתם ונקב דוכתא אחריתי ע״כ קנה הלב דינו כלב ליאסר במשהו והוא החלב שעל דופני הערוגה והרמב״ם פירש קנה הלב הוא המזרק הגדול היוצא ממנו לריאה. ניטל הלב בין ביד בין מחמת חולי טריפה:

סימן מא

א ניטל הכבד טריפה בד״א שלא נשאר ממנו כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה שהוא המקום שהוא תלוי בו אבל אם נשאר ממנו כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה כשירה ובעוף הכל לפי גדלו ולפי קטנו לא היו אלו כשני הזיתים שלימים כל אחד במקומו אלא מתלקטים או כרצועה או מרודדין אע״פ שיש מהם בענין זה כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה טריפה יבש כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חיה עד שנפרך בצפורן טריפה דכנטול דמי אבל אם התליע אפילו במקום מרה ובמקום חיותא כשירה ואצ״ל התליעה בשאר מקומות שכשירה נדלדל הכבד כולו ממקום שהוא מחובר שם ועדיין הוא מחובר בטרפשא של הכבד כשירה כתב הרמב״ם קני הכבד והם המזרקים שבו הדם מתבשל אם ניקב א׳ מהן טריפה ולא נהירא דהא מכשרינן אפילו בניטל כולו חוץ מכזית במקום מרה וכזית במקום חיותא. מחט שנמצא בכבד בין אם בא לפנינו שלם או חתוך אם צד העב שלו לצד חלל הבהמה לחוץ טריפה אפילו כולו טמון בבשר הכבד שאנו חוששין שמא נכנס דרך הוושט להדקין ויצא מהדקין לחלל הבהמה ונקבו ומשם נכנס לכבד שאילו נכנס דרך סמפון לא היה יכול לינקב בצד העב שלו ואם הצד הדק שלו כלפי חוץ כשירה שאנו תולין לומר דרך סמפון בא שם בד״א במחט גסה אבל בדקה אין חילוק וטריפה בכל ענין שהרי הוא ראוי לנקוב בצד העב שלו וכתב הרשב״א ואין אנו בקיאין איזו גסה ואיזו דקה

הלכך בין בזו בין בזו אסורה ויראה שאם היא גסה כגרעין של תמרה שאינה ראויה לנקוב ע״כ: כתוב בה״ג דאי אינקיב טרפשא דכבדא טריפה ומחטא דמשתכחא בטרפשא ספק טריפה הוא וכל ספק טריפה לאיסור ואם נמצאת בסמפונא רבא דכבדא כשירה בכל ענין נפלה לאור והוריקה כבד כנגד מרה בעוף טריפה ובטריפות נ פלה לאור יתבאר זה לקמן בע״ה ואם נמצאו שני כבדים בבהמה או בעוף טריפה דכל יתר כנטול דמי והוה ליה ניטל הכבד וי״א דלא אמרי׳ כאילו ניטל כולו אלא כאילו ניטל עם המקום שהוא דבוק שם הלכך אם הם דבוקים בכזית של מקום מרה או בכזית של מקום חיותא טריפה ואם לאו כשירה וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לסברא הראשונה:

סימן מב

א מרה שניקבה טריפה ואם ניקבה כנגד הכבד והכבד סותמו כשירה ניטלה ביד או חסרה טריפה אבל יש מיני עופות שאין להם מרה כמו תורים ובני יונה ואין לאוסרם כיון שכל המין הוא כך ומ״מ אין ללמוד מהם להכשיר מינים אחרים שאין להם מרה שחלוקין הן במינים ואין ללמוד מין משאינו מינו כתוב בה״ג ניטל המרה טעמינן לה בדוכתה אם יש בה טעם מרה כשירה בידוע שנבלעה במקומה וכתב הראב״ן ואי לא טעם בה מררה כשהיא היה יצלנה ואי בלע בגויה יהיב בה טעמא ואם נמצאו שתים טריפה דכנטול דמי ואם היא אחת ונראה כשתים נוקבין אותה ואם שופכות זו לזו אחת היא וכשירה ואם לאו ב׳ הם וטריפה גרעין שנמצא בה אם הוא גדול כשל תמרה כשירה שאינו יכול לנקוב ובודאי נכנס דרך הסמפון ואם הוא דק כשל זית טריפה שהרי הוא עשוי לנקוב:

סימן מג

א ניטל הטחול כשר ובניקב יש חילוק בין ראשו האחד לחבירו שהטחול בראשו האחד עב ובראשו השני דק ניקב בראש הדק כשירה ואפילו נחתך שם כולו כשר ניקב בראשו העב טריפה בד״א שלא נשאר מעוביו כעובי דינר זהב שלא ניקב אבל אם נשאר בו כעובי דינר זהב שלם כשר כתב הרשב״א עובי דינר זהב זה לא ידענו שיעורו ויראה לי שהוא פחות מחצי עוביו נחתך במקום עוביו יש מי שמתיר ויראה לי שהוא אסור מספק וטחול של עוף עגול כענבה ואינו דומה לשל בהמה לפיכך יש מי שהורה שאין הנקב פוסל בו ועליו אנו סומכין שכבר הורה זקן ע״כ. נמצאו שני טחולין כשר כיון דאפילו ניטל כולו כשר:

סימן מד

א ניטלו הכליות כשירה הלכך אם נמצאו ג׳ כשירה וכן אם ניקבו או חסרו אפי׳ אם הגיע החסרון והנקב עד הלובן כשירה ואם הם מלאים מים זכים כשירה אבל אם הם עכורים או אפילו זכים וסרוחים טריפה לקתה אפילו באחד מהן טריפה ואיזהו לקוי כל שנתמסמס הבשר עד שאם יאחוז אדם במקצתו מתמסמס ונופל והוא שיגיע הליקוי ומים העכורין על הלובן שבה כוליא שהקטינה טריפה וכמה תקטין ותטרף בבהמה דקה עד כפול ופול בכלל טריפה יתר מכאן כשרה ובגסה עד כענבה בינונית ודוקא כשהקטינה מחמת חולי אבל אם קטנה בתולדתה כשרה ומראיתה מוכחת עליה כתב בעל העיטור מסתברא הלובן בכוליא לקותא הוא וכל שינוי מראה פוסל בה ואם היא ירוקה כשירה כתב הרשב״א יש מגדולי המורים שהורו שאין טריפות בכוליא של עוף אע״פ שיש לדון ולאסור כבר הורה זקן ע״כ:

סימן מה

א ניטלה האם שהולד מונח בה כשירה ניטלה שלפוחית שמימי הרגלים נקוין לתוכה טריפה לר״ח והראב״ן מכשיר ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל:

סימן מו

א ניקבו הדקין טריפה ואפילו ליחה שבחן סותמתן איגה סתימה ואפילו היא דבוקה בהן הרבה עד שאין יכולין להוציאה אלא ע״י הדחק ואם הלב טהור סותמתן כשירה שכל חלב טהור סותם טמא אינו סותם חוץ מקרום שעל הלב וחלב שעל כרכשתא שאע״פ שהן טהורין אינן סותמין וחלב חיה שכנגדו טמא בבהמה אינו סותם יצאו הדקין לחוץ והיפך בהן והחזירן טריפה אפילו הן שלימים אבל אם החזירן ולא היפך בהן כשירה כתב הרשב״א אפילו לא יצאו ונמצאו מהופכין טריפה דכל שנהפכו בני מעיה אינה יכולה לחיות הדרא דכנתא שניקב אחד לחבירו כשירה שחבירו מגין עליו ואצ״ל אם ניקב

לכנתא שהכנתא חלב טהור הוא וסותם חלחולת והוא מעי האחרון שהוא שוה בלא עיקום והרעי יוצא ממנו אם ניקב במשהו טריפה כמו שאר המעיים בד״א שניקב לחלל הבטן אבל אם ניקב במקום שהוא דבוק בין הירכים כשר ואפי׳ ניטל כל מקום הדבוק בין הירכים כשר רק שישאר ממנו כמלא ד׳ אצבעות בשור הגדול ובדקה לפי שיעור זה הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ואם באותן ד׳ אצבעות ניקב י״א דאפילו במשהו טריפה והרב רבינו יונה הכשיר עד שינטל הרוב של הד׳ אצבעות ולזה הסכים א״א ז״ל:

סימן מז

א הדקין של הבהמה שיוצאין מהן מעי קטן כענף היוצא מן הבד אם בראש הקבה שמקום שהדקין יוצאין משם יש שלם ברוחב אצבע קודם שיתחיל זה המעי ליפרד וגם למטה לאחר שנתחבר עם שאר הדקין יש כרוחב אצבע שלם כשירה ואם לאו שאין כאצבע שלם למעלה ולמטה טריפה ויש אומרים שאינו כשר אלא אם כן יהא באורך הפיצול פחות מרוחב אצבע וראשון עיקר ובעוף כיוצא בזה כשר מעי היוצא מבית הכוסות להמסס כשירה והיוצא מבית הכוסות לכרס טריפה ואי אית לה תרתי סניא דיבי טריפה ואי שפכי להדדי כשירה כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה הדרא דכנתא שיוצא מאמצעיתה יתרת שתלוי בדקין כמו מעי קטן באורך אצבע כשירה:

סימן מח

א קיבה שנקבה טריפה ואם החלב שעל היתר סותם הנקב כשירה אבל שעל הקשת אינו סותם כרס הפנימי שניקב כל שהוא טריפה ואיזהו כרס הפנימי י״א היכא דפרעי טבחי פירוש כל מה שנראה מהכרס כשהטבח פורע ופותח מהירכים עד החזה ושמהצד מזה ומזה הנתון תחת הצלעות הוא כרס החיצונה ואינו נאסר בנקיבת משהו * וי״א דכל הכרס הוא כרס הפנימי ליאסר בנקיבת משהו וכן עיקר וכרס החיצונה הוא בשר החופה את רוב הכרס פי׳ קרום עב העובר על כל החלל משכו מן החזה עד הירכים והקרב שקורין פנצ״א נחבא בצלעות החזה ורובו תחת אותו הקרום ולהכי קאמר החופה רוב הכרס שרואין כמה יש מן הקרום כנגד אותו רוב הכרס וזה דיני אם נקרע בו קרע באורך טפח או ניטל בו טריפה ואם נתמסמס הבשר עד שהרופא גורדו חשוב כניטל ואם הבהמה קטנה שבכל בשר החופה רוב הכרס אין בו שני טפחים נאסר ברובו אע״פ שאין בו טפח נקדר הבשר בעיגול או באורך אם אין בחסרון אלא כסלע כשרה ואם יש בו יותר מכסלע שיעורו כדי שיכניסו בו ג׳ גרעיני תמרה זה אצל זה בדוחק טריפה המסס ובית הכוסות דבוקים זה בזה ואם ניקבו במקום חיבורן אפילו הנקב מפולש מזה לזה כשירה ואם הנקב בשאר הצדדין שאינן דבוקין יחד אם הנקב מפולש מעבר אל עבר טריפה ואם לאו כשירה בין בהמסס בין בבית הכוסות ורש״י אסר בהמסס אפילו אין הנקב מפולש ולא נהירא נמצא באחד מהם מחט תחוב בו ולא נקב מעבר אל עבר הופכין אותו ובודקין אותו מבחוץ אם נמצא עליו קורט דם בידוע שניקב כולו וטריפה ואם לאו כשירה ואפילו ראש העב שלו לצד חוץ ואם עבר המחט מעבר אל עבר ועודנו תחוב בו בודקין אותו אם נמצא קורט דם סביב המחט בידוע שקודם השחיטה ניקב כולו וטריפה ואם לאו אחר השחיטה דחק ועבר וכשרה דכיון שהמחט עודנו שם אילו עבר מחיים היה הדם סביבו אבל בשאין המחט לפנינו אסור בשניקב כולו אפילו אין בו קורט דם כתב ה״ר פרץ אם מלחו או הדיחו אפילו אין עליו קורט דם אסור דחיישינן שמא עבר על ידי מליחה או הדחה:

סימן מט

א כל אלו הטרפיות הטריפות בבהמה טריפות גם בעוף באברים הנמצאים בו אלא שאין לעוף לא כרס ולא המסס ובית הכוסות ויש כנגדו זפק וקורקבן ולמעלה פירשתי דין הזפק וקורקבן יש לו ב׳ עורות ואם ניקב זה בלא זה כשר עד שינקבו שניהם זה כנגד זה אבל אם נקבו זה שלא כנגד זה כשר ואם ניקב ושומן שעליו סותמו כשר ואם נמצא מחט תחוב בו בפנים ולא ניקב כולו דינו כדין מחט שנמצא בהמסס ובית הכוסות:

סימן נ

א כל אלו הנקובין אם יש במה לתלות כמו בטבח או בזאב שנטלן תולין בהם ואם אין דבר לתלות בו וספיקא אם ניקב מחיים אם לאו נוקבין נקב אצלו ומדמין זה לזה כדפרישית לעיל ואפילו אם אין דומין אם ממשמשו בידים בנקב הספק ימשמשו גם בנקב שעושין לדמותו בו אם דומין לאחר המשמוש כשירה ומיהו פירש רבי יונה שאין מדמין אלא בכרס ובדקים אבל לא בכבד ולב וטחול וקורקבן ובעל העיטור כתב שמדמין בכל וא״א כתב כסברת

רבינו יונה כל אבר שאמרו בו אם ניקב במשהו טריפה הוא הדין נמי אם ניטל חוץ מטחול כדפירשנו לעיל וכל שאמרו בו אם חסר טריפה כל שכן אם נחתך וניטל אבל כל שאמרו בו אם ניטל טריפה כתב הרמב״ם שאם נבראת חסרת אותו האבר כשירה והרשב״א כתב שגם בזה נמי טריפה:

סימן נא

א קוץ או מחט שניקב לחלל הבהמה או עוף חיישינן שמא ניקב באחד מהמקומות שנקובתן במשהו אבל אם לא ניקב לחלל אפילו כולו טמון בבשר כגון בירך שהוא עבה וצד העבה של המחט כלפי פנים כשירה ולא אמרינן ודאי מן הדקין בא ונכנס לירך דרך חודו שאילו בא מן החוץ לא היה יכול לנקוב בצד העבה של כל עובי הירך עד סמוך לחלל אלא אנו תולין לומר שבא מן החוץ לפי שדרך הבהמה להתחכך בכותלים נקב בצד העבה ודחק ונכנס כל עובי הירך כתב בה״ג דנקיבת קוץ ומחט יש לו היתר ע״י בדיקה שיבדוק כל המקומות ואם אינו מוצא נקב כשירה אבל רבינו שלמה פירש שאין לו היתר בבדיקה לפי שהמקומו׳ רבים והנקב דק וא״א לעמוד ע״י בדיקה ודוקא קוץ ומחט שהן דקין אבל ניקב בקנה וכיוצא בו יש לו בדיקה כתב הרשב״א נקב הקוץ לפנינו ונשחט הבהמה ונמצא הקוץ תחוב לפנינו מדופן הבהמה לאחד האברי׳ נראין הדברים שלא ניקב במקום אחד לפיכך אם פגע בלב וכיוצא בו ולא ניקב לבית חללו כשירה הלעיטה קורט של חלתית טריפה מפני שנוקבין בני מעים אבל אכלה עלין שלו כשירה כתב הרמב״ם הלעיטה קורט של חלתית תוך ג׳ ימים ספק ניקב ספק לא ניקב ותבדק ולא נהירא מדקאמר שמואל הלעיטה חלתית טריפה אלמא אין לה בדיקה:

סימן נב

א נפלה לאור ונחמרו בני מעיה ונשתנו כגון לב וקורקבן וכבד שדרכן להיות אדומין ונשתנו והוריקו או המעיים שדרכן להיות ירוקין נשתנו והאדימו טריפה אפילו במשהו מהם שנשתנו אפילו לא הגיע לחלל שכיון שלקו מחמת מכות אש סופן לינקב. ואין הכבד דומה ללב וקורקבן שהלב והקורקבן בכ״מ שישתנו אפילו במשהו טריפה וכבד אין השינוי אוסר בו אא״כ נשתנה כנגד המעיים ואין איסורו מחמת עצמו שהרי אפילו ניטל כולו כשר אלא שאנו אומרים כיון שלקה כנגד המעיים אפילו בכל שהוא ודאי לקו גם הבני מעיים אפילו הן לפנינו ואין רואין בהם שום ריעותא אסורה וכנגד המעיים הוא ראש התחתון שלה וכלפי פנים דצד החיצון שלה הוא כנגד הצלעות כתב הרשב״א הוא הדין נמי אם הוריק כנגד המרה או כנגד מקום חיותא שהיא אסורה דכ״מ ירקותא כאילו נשרף וניטל וקאמר בגמרא דבריאה אין לחוש בנפילת האור מפני שהצלעות מגינות עליה ופירש הרשב״א דלא קאמר אלא לענין שאין צריך לבדוק אחריה אפילו אם נפלה לאור לפנינו אבל אם ראינו שהאדימה טריפה שהרי לא הגינו עליה צלעותיה וא״א הרא״ש ז״ל כתב אפילו רואין אותה אדומה כשירה דכיון שצלעותיה מגינין עליה אנו תולין השינוי בדבר אחר ולא בנפילת האור אפי׳ אם נפלה לאור בפנינו והא דשינוי פוסל דוקא כשעמדה בשינוי אחר ששלקן אבל אם שלקו וחזרו למראיתן ל״ש ירוקים שהאדימו ושלקן וחזרו והוריקו ל״ש אדומין שהוריקו ושלקן וחזרו והאדימו כשירה וכתב הרשב״א דלא מכשרינן אלא בירוקין שהאדימו ושלקן וחזרו והוריקו אבל לא באדומין שהוריקו וחזרו על ידי ששלקן וא״א הרא״ש ז״ל הכשיר בשניהם: אדומין שלא הוריקו ושלקן והוריקו וירוקין שלא האדימו ושלקן והאדימו טריפה ומ״מ מותר לאוכלן צלויין ולא חיישינן אם היה שולקן שמא היו משתנין כתב הרשב״א שני מיני ירקות הן יש ירוק ככרתי ויש ירוק כביצה ויראה לי שהירקות הפוסל בכבד של עוף הוא הירוק ככרתי שהכבד הוא ירוק כביצה אם הוא שמן וכן יראה לי שאין ירקות פוסל בעוף בייתי שיש במינו מדברי שכל המדבריים כבדם ירוק ככרתי וכל שיש במינו מדברי ירוק איפשר שימצא לעתים גם בייתי ירוק כענין שהתירו יתרת שבריאה מפני שיש לעזים מדבריות כן וכתב עוד הוא ז״ל נמצא הכבד ירוק כנגד בני המעים ואין ידוע אם נפלה לאור אם לאו טריפה דבידוע שנפלה לאור וא״א הרא״ש ז״ל כתב דכ״מ דטרפינן בשינוי מראה במעיים היינו דוקא בידוע שנפלה לאור אבל אי לא ידעינן וחזינן שנשתנה בני מעיה לא תלינן בנפילת האור דמילתא דלא שכיחא היא אלא תלינן בשינוי הטבעים דפעמים מחמת רוב שומן או כחש משתנין וכתב עוד א״א הרא״ש ז״ל י״א דטריפות שנפלה לאור לא שייך בבהמה לפי שעורה קשה וגם עובי הצלעות מגינין עליה וגם בני מעיה קשין ליחמר כי בטרם יחמרו מנפילת האש ישרף עורה ובשרה וכ״כ הרמב״ם ובעל העיטור כתב דרך פשרה שהעוף מכיון שנפל לאור צריך לבדוק לפי שאין לו עור וקרוב הדבר שנחמרו מעיה אבל בבהמה אין חוששין אבל ודאי אם נחמרו גם היא נטרפת בכך ואין אלו אלא דברי נביאות אלא ודאי לא שייך בבהמה כלל ע״כ:

סימן נג

א נשתברו ידי הבהמה או אפילו נחתכו לגמרי או שנשמטו מעיקרן או שיש לה ג׳ ידים כשר והעצם עצמו אסור כשנשבר אם אין עור ובשר חופין את רובו כאשר יתבאר בע״ה וכן בעוף שנחתכו או נשברו אגפיו אבל אם נשמט מעיקרו אפילו אחד מהן חוששין שמא ניקבה הריאה וצריך לנפחה ולבודקה אם היא שלימה כשירה ואם לאו טריפה ובעל העיטור כתב שהיא טריפה דלא מהניא לה בדיקה וכ״כ בעל התרומות דבודאי איעכול ניביה וא״א ז״ל כתב כסברא ראשונה וי״א שאם נשבר עצם השלישי המחוברת לגוף חוששין שמא ניקבה הריאה וצריכה בדיקה ולא נהירא׃

סימן נד

א נשתברו צלעותיה טריפה והוא שנשתברו רובן כיצד הבהמה יש לה כ״ב צלעות גדולות שיש בהן מוח י״א מכאן וי״א מכאן וכל אחת תקועה בחוליא שלה ולמטה מהם יש לה עוד צלעות קטנות שאין בהם מוח ולאחר שיכלו כל הצלעות יש חוליות שאין צלעות תקועות בהם נשברו רובן של כ״ב הגדולות בין ו׳ מצד זה וששה מצד זה או י״א מצד זה ואחד מצד השני טריפה בד״א שנשתברו מחצין ולמעלה כלפי השדרה אבל לא נשתברו רובן או שנשתברו רובן מחצין כלפי מטה כשירה ואם נעקרו מן החוליא והחוליא קיימת הוי כאילו נשתברו׃ נשתברו צלעות הקטנות שאין בהן מוח כשירה נעקר צלע וחצי חוליא עמה טריפה וכתב הרשב״א דוקא מהצלעות הגדולות אבל הקטנות שאין בהן מוח אפילו נעקר צלע וחצי חוליא כשירה וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בזה נעקרה חוליא אחת כולה ואפילו מאותן שאין בהן צלעות אסורה׃

סימן נה

א נחתכו רגליה טריפה ולא בכ״מ שיחתכו אלא מקומות יש כיצד ג׳ פרקים יש ברגל התחתון והוא מה שחותכין עם הפרסות כשמפשיטין את הבהמה ונקראת ארכובה הנמכרת עם הראש ולמעלה ממנו פרק שני והוא הנקראת שוק וצומת הגידין בתחתיתו סמוך לארכובה הנמכרת עם הראש ולמעלה ממנו פרק שלישי והוא הקולית ומחובר לגוף בפרק התחתון בכ״מ שיחתוך בו כשירה למעלה ממנו מיד בכ״מ שיחתוך טריפה ואפילו בתוך הפרק שבינו לשוק לדעת רש״י ועצם הקולית אפילו לא נחתך אלא ניתק ממקומו במקום חיבורו בגוף טריפה בין בבהמה בין בעוף בד״א שנפסקו הגידין שמחובר בהן לגוף או נתעכלו אבל לא נפסקו ולא נתעכלו כשירה וה״ר אלחנן כתב והני מילי בבהמה אבל בעוף טריפה אפילו לא איעכול וא״א ז״ל לא חילק בזה. כתב הרשב״א ראשו דתחתון של עצם זה המחובר עם השוק שנשל ממקומו יש אוסרין אע״פ שלא נפסקו ולא נתעכלו גידיו ויש מתירין אפילו נפסקו ונתעכלו ולזה דעתי נוטה ע״כ ורב אלפס מכשיר בנחתך בעצם האמצעי ובלבד שלא יהא במקום צומת הגידין וכ״פ הרמב״ם וא״א הרא״ש ז״ל כתב ובספר התרומה כתב כרש״י וכן נוהגין באשכנז ובצרפת וכיון שאם נחתך רגליה טריפה אם יש לה ג׳ רגלים טריפה דכל יתר כנטול דמי וכאילו חסר רגל אחד והוא שיהיה זה היתר מראש עצם התחתון ולמעלה ולכ״מ שהוא מחובר שם בין במקום צומת הגידין או למטה מהן כל מקום שאם יחתוך שם הרגל והיא טריפה כגון מעצם התחתון ולמעלה לרש״י אפילו אם לא נחתך אלא נשבר אם אין עור ובשר חופין את רובו חשוב כנחתך וטריפה בין בבהמה בין בעוף ואם עור ובשר חופין את רובו הכל מותר בין בהמה בין אבר ואפילו אם נפל קצת מן העצם אם יש בעור ובשר לחפות השבר אף אם לא נפל העצם כשר אבל אם אין בו כדי לחפותו אילו לא נפל אף על פי שיש בו כדי לחפותו עתה טריפה ובמקום שאינו נטרף אילו נחתך כמו בעצם התחתון לד״ה ובאמצעי שלא כנגד צומת הגידין לרב אלפס אם אין עור ובשר חופין את רובו הבהמה מותרת והאבר אסור מדרבנן ורוב זה צריך שיהא רוב עוביו ורוב הקיפו פירוש יש עצם שאינו עגול אלא רחב מצד אחד והולך ומצר לצד השני ואם בשר החופה הוא בצדו הרחב אז רוב עוביו יותר מרוב הקיפו ואם הוא במקום שמיצר והולך אז רוב הקיפו יותר מרוב עוביו הילכך בעינן לעולם תרווייהו והא דמכשרינן כשעור ובשר חופין רובו דוקא בשרוב החיפוי מן הבשר ואז המיעוט של העור מצטרף עמו להכשיר אבל אם החצי מן העור והחצי מן הבשר לא וה״מ בבהמה אבל בעוף כיון שעורה רך מצטרף עם הבשר אפילו אם מחצה בשר ומחצה עור כתב הרשב״א יראה שעור לבדו אינו מציל אפילו בעוף ויש מקום שעור לבדו מציל אפי׳ בבהמה והוא במקום הסמוך ממש לארכובה לפי שאין שם לעולם בשר אלא עור לבד דבוק עם העצם וכיון שכן שהעור מודבק בתולדתו עם העצם מציל הוא במקומו היו רירין בין העור ובין (ס״א העצם) הבשר י״א שמציל אע״פ שאין שם בשר עד כאן גידין שסופן להקשות אינן מצילין כבשר לא היה הבשר החופה רובו במקום אחד אלא מתלקט מעט כאן ומעט כאן סביבות העצם או שהוא במקום אח׳ אלא שהוא מרודד או נקלף מעל העצם או שניטל שלישיתו התחתון או ניקב או נסדק בכולן מיבעי׳ אם חשוב חיפוי ולא אפשיטא ולחומרא וכן אם נתמסמס בשר החופה עד שהרופא גוררו חשוב כאילו אינו וטריפה נקדר הבשר בסכין מעל השבר כעין טבעת בעגול ורוב היקיפו מכוסה כשרה בד״א שהבשר דבוק בעצם סביב קדרה

שאז מעלה ארוכה אבל אינו דבוק לא נשבר העצם במקום שעושה טריפה וחזר ונקשר ואין ידוע אם יצא רובו אם לאו כתבו הגאונים דכשירה כיון שנקשר בידוע שלא יצא רובו נמצא שבור ואין ידוע אם נעשה מחיים או לאחר מיתה אם מקום המכה שחור בידוע שנעשה מחיים ואם אין יכולין לעמוד עליו אם יש במה לתלות כמו שדרסה לכותל או שרצצה וכיוצא בו תולין להקל ואם לאו אסורה מספק:

סימן נו

א ניטלו צומת הגידין או שנפסקו טריפה אע״פ שכל העצם קיים וצומת הגידים הם בבהמה בעצם האמצעי כלפי חוץ שהזנב נופל עליו לאפוקי מדברי הראב״ד שכתב שהם כלפי פנים לצד חלל הבהמה והתחלתם מהערקום ולמעלה שעצם קטן יש שמחבר השוק לארכובה הנמכרת עם הראש ושמו ערקום ולמעלה ממנו מתחברין וצומתין גידין אלו ועולין ומתפשטים בשוק עד שמתרככין וחוזרין כעין בשר נפסקו או ניטלו כנגד הערקום כשרה נפסקו או ניטלו למעלה מן הערקום והוא המקום שהטבחים תולין בו הבהמה טרפה ושיעור ארכו ממקום שמתחילין להיות צומתין עד שמתפשטין בו בבשר בגסה הוא ד׳ אצבעות לרש״י ולדעת הרמב״ם י״ו אצבעות ובבהמה דקה לא נתנו בהם חכמים שיעור אלא במראיתן ובמישוש דכל זמן שהם לבנים קשין ועבים יש להם דין צומת הגידין משהם מתחילין להתרכך או שהם קטנים ודקין אין להם דין צומת הגידין ובמקום שאין לבנים כ״כ אלא לבנים קצת ומזהירין כעין זכוכית לרש״י הוו צומת הגידין ולרב אלפס לא הוו צומת הגידין וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ויש גידין אחרים שנבלעים באלו כזכרות בנקבות ואותן אינן בכלל צומת הגידים וגידים אלו ג׳ בבהמה אחד עב ושנים דקים וכתב הרמב״ם נפסק הגדול כולו ושנים הקטנים קיימים או שנפסקו השנים והגדול קיים כשרה. וכן אם נפסק קצת כל אחד מהם כשרה עד שיפסק רוב כל אחד ואחד מהן ורש״י אסר אפילו בנפסק רוב של אחר מהן וא״א הרא״ש ז״ל כתב אפילו לא נשאר רוב של כל אחד ואחד מהם כשרה שאינה אסורה אא״כ נפסק כל הגדול ורובו של כל אחד ואחד מהקטנים או שנפסקו כל שנים הקטנים ורובו של הגדול אבל אם נפסק הגדול ונשאר רוב מכל אחד מהקטנים או שנפסקו שנים הקטנים ונשאר בו רובו של הגדול כשר בעוף הן בעצם האמצעי כמו בבהמה וסימנם בו כסימנם בבהמה והם ט״ז וחמור עוף מבהמה שאפילו אם נפסק אחד מהן טרפה כתב הרשב״א ואם נפסק קצתו של כל אחד מהם יש מתירין עד שיפסוק רוב כל אחד ואחד מהן כמו בבהמה ויש מי שאוסרין אפי׳ בנפסק רוב אחד מהם: ואם נשבר העצם במקם צומת הגידין ונקשר ונתרפא יפה יש אוסרין בלא בדיקה כיון שאילו הובא לפנינו קודם שנתרפא היה צריך בדיקה וה״ר שמואל מאיברא כתב בשם הריצב״א שאם לא נשתנה מראית הבשר שעל השבר אז ודאי נתרפא יפה אבל אם נשתנה אז ודאי יש לחוש ורבינו שמשון כתב שאם יארע הדבר בערב שבת בין השמשות בענין שא״א להכין אחרת היה מתירו אבל לא בענין אחר וכתב א״א הרא״ש ז״ל וכיון שהדבר מפוקפק בעיני הגדולים נכון להחמיר בדבר והרמב״ן מכשיר בניטלו צומת הגידין וחתך אחר כך הרגל למעלה מהם מפני שהוא פוסק בנחתכו רגליה ברב אלפס ובעיקר הפסק שהוא מכשיר בנחתכו רגליה למעלה מצומת הגידין אין דעת א״א הרא״ש ז״ל כן ובמה שכתב לחתוך הרגל למעלה מצומת הגידין להכשירה לפי דבריו כתב א״א הרא״ש ז״ל ודעת רחוקה היא זו:

סימן נז

א דרוסה טרפה פירוש הנדרס מחיה ועוף הדורסין ולא כל חיה ועוף שוין בדריסה אלא מעלות מעלות יש כיצד הארי יש לו דריסה אפילו בשור הגדול ובחיה אפילו גדולה שבחיות ואצ״ל בעופות הזאב אין לו דריסה בבהמה גסה ואפילו בקטנה שבגסות כגון בעגלים הרכים אבל יש לו דריסה בדקה ואפילו בגדולה שבדקות כגון כבשים הגדולים ואצ״ל בעופות חתול ונמייה ושועל אין להם דריסה בכבשים הגדולים אבל יש להם דריסה בגדיים וטלאים וכ״ש בכל העופות. חולדה אין לה דריסה בבהמה כלל אפילו בגדיים וטלאים אבל יש לה דריסה בכל העופות וכלב אין לו דריסה כלל אפילו בעופות אלא כמעשה קוץ בעלמא שאם דרס או נקב בשיניו עד לחלל חוששין לו כדרך שחוששין לקוץ שניקב לחלל וכל שאר חיות חוץ מאלו כתב א״א הרא״ש ז״ל שאין להם דריסה שאע״פ שהדוב שכול והנמר עז אינן דורסין והרשב״א כתב כל חיה טמאה שאינה גסה מן הזאב אין לה דריסה בגדולה שבדקה בכבשים ועזים אפילו היא גסה כזאב אבל יש לה דריסה בגדיים וטלאים וכ״ש בעופות ואם היתה גסה מן הזאב דינה כזאב ויש לה דריסה בדקה אבל לא בבהמה גסה אפי׳ היא גדולה כארי היתה גסה יותר מארי הרי היא כארי ויש לה דריסה בכל וכן יראה מדברי הרמב״ם. כל העופות אין להם דריסה בבהמה אפילו בגדיים וטלאים חוץ מהנץ שיש לו דריסה בגדיים וטלאים ולא כשאר דריסה לחוש כשנתאדם הבשר אלא אם ניקב עד לחלל חוששין לדריסתו שאז מטיל ארס. ועופות בעופות כיצד הגס והוא אישט״ור וי״א שהוא פלקון וכל שלמעלה ממנו יש לו דריסה בכל העופות אפילו בגס שבגסין ושאר עופות שהן למטה מהגס עד הנץ יש להם דריסה בכל העופות שכמותם אבל לא במינים הגדולים מהם הנץ הוא הנקרא אשפר״וויר יש לו דריסה בכל העופות הדקין כגון יונים וכיוצא בהם וכל שכן בצפרים ואפילו הם גדולים ממנו אבל לא בגסין כאווזים ותרנגולים בד״א

בתרנגולים הגדולים אבל בקטנים יש לו דריסה כתב א״א הרא״ש ז״ל כל שלמטה מן הנץ אין לו דריסה כלל אפי׳ במינין שלמטה ממנו. וכל אלו שיש להן דריסה אין חילוק בין אם באים להציל הנדרס ממנו ובין אם אין באים להצילו אבל בספר התרומות כתב דחתול אין לו דריסה אפילו בעופות אא״כ יש לו מצילין ועל כן אנו סומכים להתיר בחתול שנכנס לתוך לול של תרנגולים ומסקנת א״א ז״ל כסברא ראשונה ורי״ף אוסר בכל ענין וטוב להחמיר והרשב״א כתב אפשר שחתולין שלנו בני תרבות הם עם התרנגולים וכל שלא ראינו שרדף אחריהם והכה אין חוששין לו וראוי לחוש להם ע״כ אין דריסה אלא ביד ובצפורן אבל דרסה ברגלה ונשכה בשיניה לא הוי אלא כקוץ בעלמא ואין דריסה אלא מדעת הדורס אבל שלא מדעת כגון שנפל הדורס דרך מקרה על הנדרס ונתחב בו צפורנו לא הוי דריסה ואין דריסה אלא מחיים של דורס ונדרס כיצד הרי שנעץ בצפורנו בגבו של דרוס ועד שלא הוציא צפורנו הומת הדורס או נשחט הנדרס הרי זה כשר בד״א כשראינו מתחילה ועד סוף אבל אם בא לפנינו וצפורן תחובה לו בגבו חוששין שמא דרס וחזר ודרס וכן אלו הצדין בעופות הדורסין אפילו אם שחטוה קודם שהסיר צפורנו אסור שכן דרך שמכה בו כמה פעמים עד שיצודנו: חוששין לספק דרוסה כגון אם רואים ארי שנכנס לבין השוורים חוששין שמא דרסן בד״א כשהיא שותק והם מקרקרין אבל אם הוא שותק והם שותקין או הוא והם מקרקרין אין חוששין ואם חתך ראשו של אחד מהם אין חוששין לאחרים אפילו הוא שותק והם מקרקרין דאמרינן כבר נח רוגזיה וכתב הרשב״א דוקא בשהרגה אבל אם פצע אחד מהם ולא הרגה חוששין לכולם דכ״ש שחמתו בערה בו כשהצילה עצמה ולא הרגה והא דחוששין דוקא כשידענו שנכנס הארי אבל אם הוא ספק אם נכנס אם לאו או שהוא ספק ארי או כלב או שמא בקנה ניגף אין חוששין. ארי שנכנס בין השוורים ונמצאת צפורן של הארי תלושה ויושבת בגבו של א׳ מהן בין אם הצפורן לחה או יבשה חוששין אפי׳ אם הוא שותק והם שותקין שחוששין שמא הארי דרסו והצפורן נשמטה וישבה לו בגבו וכתב הרשב״א ולא לזה לבד חוששין אלא לכל השוורים שבדיר שכבר ביארנו שאין אומרים נח רוגזו אלא כשהרג אחד מהם אבל דרס ולא הרג אדרבה עולה רוגזו ביותר ומכה ודורס וכתב עוד הוא בד״א כשנכנס בכלוב מלא עוף או בדיר של בהמה שהוא להם מקום צר שאין דרך לברוח מפניו אבל ארי שנכנס למקום שהבהמות רועות שם אפי׳ שמענו צווחות והוא שותק אין חוששין שאנו אומרים ברחו מפניו ולא השיגם ע״כ בהמה או עוף שבא לפנינו כשהוא מבעבע דם ולא ידענו מה היה לו ומה אירע לו תולין להקל ואמרינן בקנה הוכה או כלב הכה אותו וא״צ בדיקה אלא במקום שהדם מבעבע וכן אם ניקב אפי׳ בפנים כשרה וכתב הרשב״א דוקא שיש לפנינו כלב וחתול או קנה וחתול שיש דבר לתלות בו להקל אבל כשבאו לפנינו כך ולא ידענו במה לתלות אין תולין אלא במצוי בין להקל בין להחמיר: הא דחוששין לדרוסה היינו שלא להתירה בלא בדיקה אבל אם בדקה ואינו מוצא בה רושם כשרה ומיהא כתב הריב״ם דוקא ספק דרוסה ניתרת בבדיקה אבל אם ודאי שנדרסה אין לה היתר בבדיקה וכ״כ בעל העיטור דלא שרינן בבדיקה אלא היכא דקאמר אין חוששין לו אבל היכא דקאמר חוששין לו אין לו תקנה בבדיקה וא״א הרא״ש ז״ל כתב דאפילו ודאי דרוסה יש לה היתר בבדיקה. וכיצד הוא הבדיקה בודקין מכנגד המוח עד סוף הירכים מכל י״ח טרפות ואם נמצא שהאדים הבשר כנגד אחד מהאברים שנטרפת בהן אסורה וכן אם נתמסמס הבשר כנגדו או כנגד צומת הנידין עד שהרופא גורדו אסור והסימנים קשים הם אצל דרוסה הילכך אפילו אם האדים בשר כנגדם מותר עד שיאדימו הם בעצמם ואז אסור אפילו האדים הקנה בכל שהוא: בהמה שנדרסה אין לה תקנה בבדיקה כיון שושט אין לו בדיקה מבחוץ כדפי׳ לעיל בטריפות הושט: כתב הרשב״א בדק ולא האדים הבשר מבחוץ אם סמוך לדריסתו בדק כשירה ואם לא בדק סמוך לדריסתו יראה לי שחוששין לו שהרי חוששין לספק דרוסה וחוששין שמא שינה מראיו מבחוץ והבריא ויורד ונוקב למטה ע״כ ולא ידעתי למה יש לנו לחוש לדבר שלא מצינו שחששו לו חכמים: כתב בה״ג בכ״מ שהוזכר שם בדיקה כגון בדרוסה נפולה ושבורה בד״א בדורות הראשונים דרבנן קמאי הוו חכימי ובקיאי בבדיקה אבל השתא ליכא למיקם אבדיקה שפיר ואמור רבנן לזכר י״ב חדש ולנקבה כל שאינה יולדת הלכך משהינן הזכר י״ב חדש והנקבה עד שתתעבר ותלד ויש מהגאונים שכתבו שאנו סומכין על בדיקתינו שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות וצריך בדיקה יפה. ציפורים הקטנים וגם היונים האדמומית נמצא בהן בדיקתן קשה וגם כתבו שארס הנץ אינו אדו׳ כ״כ ואינו ניכר לפיכך אין לו בדיק׳ כתב הרשב״א שאם רבים הם הנדרסין אסור להשהותן שנים עשר חדש שמתוך שהם רבי׳ יבא לידי מכשול לאכול א׳ מהם: אסור למכור דרוסה או ספק דרוסה לעכו״ם שמא יחזור וימכרנו לישראל והוא לא ידע. כתב בספר המצות דספק דרוסה שנתערבה באחרות יש בה צד לתתיר דהוי ספק ספקא דכל אחד ואחד שמא לא זו היא ומ״מ גמגם לאסור דכיון דבריה היא אינו ניתר בספק ספיקא כיון שקודם שנתערבה היה הספק אסור מן התורה ונראה שיש תקנה אפי׳ לודאי דרוסה שנתערבה באחרות דנכבשינהו דניידי וכל דפריש מרובא פריש וכולן מותרות חוץ מב׳ האחרונות:

סימן נח

א נפולה אסורה כיצד בהמה שנפלה מדבר גבוה או שנפלה לבור אם יש מכריסה עד המקום שנפלה שם י׳ טפחים חוששין שמא נתרסקו אבריה ואפילו בודקין אותה ומוציאין אותה שלמה מכל אבריה טרפה שוודאי (ס״א שמא) נתרסקו אבריה אף על פי שאין רואין בה שום שינוי וכן כל כיוצא בזה כגון

שטרפה לכותל או דרסה ברגליו או הכה באבן בכל גופה וכן הדין בעוף שנחבט על דבר קשה ואם שהתה מע״ל יצאה מכלל ריסוק אברים וניתרת ע״י בדיקה שיבדקו אותה כנגד כל החלל אם היא שלמה מכל י״ח טריפות כשרה ואם לאו טרפה כתב הרמב״ם וכן אם נתרסקו מהאברים שבפני׳ ונפסדה צורתן טרפה אפי׳ אם נתרסק אבר שאם ניטל כולו כשר כגון טחול וכליות טרפה שהריסוק יותר מהנטולה והנקובה והמוח והסימנין אין צריכין בדיקה ואם עמדה תוך מע״ל או אפי׳ לא עמדה רק פשטה ידה לעמוד יצאה מכלל ריסוק אברים כאילו שהתה מע״ל ודי לה בבדיקתה הלכה או אפי׳ לא הלכה רק שעקרה רגליה לילך מותרת מיד אפי׳ בלא בדיקה והרשב״א כתב ולא מהניא פשטה ידה להתירה תוך מעת לעת עד שתעמוד ולא מהני עקרה רגליה לילך להתירה עד שתלך וכן יראה מדברי הרמב״ם וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה ובעל העיטור כתב ואנן האידנא ליכא מאן דבדיק ובעינן הלכה: ועוף שנחבט על פני המים חוששין לריסוק אברים ואם שט מלא קומתו ממטה למעלה לעומת המים ה״ז כהילוך ואין צריך בדיקה ואם שט מלמעלה למטה אין זה כהילוך שהמים הורידוהו דרך ירידתם לפיכך היה קש או תבן ע״פ המים בשוה לו וקדם הוא להם ודאי מכחו שט והוי כהילוך כיון שקדם להם והא דשרינן היכא דלא נפל בגובה י׳ דוקא בנופל מעצמו אבל אם הפילוהו אחרים אפילו בפחות מי׳ חוששין לו לפיכך זכרים המנגחים זא״ז ונופלים לארץ חוששין לריסוק אברים אבל אם לא נפלו אין חוששין ואם ידעה תחילה שרוצין להפילה אין חוששין מפני שנועצת צפורניה בארץ ומחזקת עצמה לפיכך שוורים שמפילים לשוחטן אין חוששין להם אפי׳ אם נשמע קולם בנפלם קפצה מדעתה אפילו ממקום גבוה הרבה אין חוששין לה ל״ש קפצה מחלון שבכותל ל״ש מארובה שבאמצע הגג לפיכך אם הניחה למעלה ומצאה למטה אין חוששין לה שאנו תולין לומר מעצמה קפצה ואפי׳ הפילוהו אחרים אם נפלה על מתניה אין חוששין לה לפיכך גנבים שגנבו בהמה מן הדיר אפילו השליכוה מעבר לגדר שהוא גבוה מאד אין חוששין שמכוונים להפילה על מתניה כדי שתוכל לרוץ לפניהם וכן בשעה שמחזירין אותה אם מחמת תשובה מחזירין אותה שמכוונים להפילה בענין שלא יפסידוה אבל אם מחמת יראה מחזירין אותה אין מתכוונין לכך וחוששין לה: עובר שנולד אף ע״פ שבית הרחם הוא מקום צר אין חוששין לו לריסוק אברים אפי׳ אם רואין בו ריעותא שאינו יכול לעמוד ומותר לשוחטו מיד אם ידוע שכלו לו חדשיו: עוף שנחבט על דבר קשה כגון על טלית שנמתח או על גבי רשתות שיש בהם קשרים ועל גבי דק שנופץ מהפשתן ועל אבק דרכים ועל גבי חריות של דקל חוששין לו ואם נחבט על דבר רך כגון על טלית כפול ועל חול הגס (ס״א הדק) וכיוצא בזה אין חוששין לו נדבקו כנפיו בדבק שצדין אותו בו ונחבט אם שני כנפיו נדבקו בדף שצדין אותו בו חוששין ואם לא נדבק בו אלא אחד מהם אין חוששין שהוא פורח מעט בכנף הב׳:

סימן נט

א הגלודה אסורה והוא שנפשט כל עורה בין בידי אדם בין ע״י חולי ואם נשתייר בה כסלע כשרה ופסק רב אלפס דבעינן שישאר כרוחב סלע על כל אורך השדרה והרמב״ם פסק דבעינן כרוחב סלע על פני השדרה וכרוחב סלע על כל פרק ופרק מפרקיה וכרוחב סלע על מקום טיבורה ואם ניטל מקום כל השדרה או מקום כל פרק ופרק ממנה או מקום טיבורה והשאר כולו קיים מיבעיא אם מהני ולא איפשיטא ולחומרא וא״א הרא״ש ז״ל פסק בכ״מ ממנה שישאר בו כסלע כשירה:

סימן ס

א אחוזת הדם והמעושנת והמצוננת ושאכלה הרדופני וצואת תרנגולין ופלפלין וסם המות של בהמה או ששתתה מים הרעים כשרה אכלה סם המות של אדם או הכישה נחש או שנשכה כלב שוטה מותרת משום טריפה ואסורה משום סכנת נפשות בהמה או חיה שנפסקו רגליה לא יאכלו ממנה אלא ע״י בדיקה שיש לחוש שמא נשכה נחש וזה בדיקתה שלא יאכלוה אלא ע״י צלי ואם יש בה ריעותא יראה מיד ע״י האש:

סימן סא

א הלכות מתנות כהונה

אחר שבדק ומצא כשר יפריש המתנות שהם הזרוע והלחיים והקבה דכתיב וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה פירוש זרוע דוקא בשל ימין והוא מפרק ארכובה הנמכרת עם הראש עד כף היד שקורין אישפלד״א והם ב׳ פרקים והלחיים והם מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת שהוא טבעת הגדולה עם הלשון שביניה וצריך ליתנו עם העור ועם הצמר שבראש הכבשים והשער שבראש התיישים שאינו רשאי למלוג הראש ולא להפשיט עורו קודם שיתננו לכהן והקיבה צריך ליתנה לו עם כל חלבה פנימי וחיצון אא״כ נהגו

הכהנים להניח החלב לבעלים אז רשאין לעכבו ואע״פ שאינם טובלים פירוש שאינם אוסרים לאכול מהבשר קודם שיפרישם כדרך שהתרומה אוסרת לאכול מהתבואה עד שיפרישוה אפ״ה מצוה להפרישם מיד ואפילו אינו שוחט לצורך אכילה אלא לצורך כלכים או לצורך אכילת רפואה חייב ליתנם אבל שחט ומצא טריפה פטור ויתנם לכהן חבר אם יש שם חבר שהוא קודם לעם הארץ ואם אין שם חבר יתנם לעם הארץ ונותנין אותם גם לכהנת אפי׳ נשואה לישראל ולא עוד אלא שאפילו בעלה ישראל פטור בשבילה ולא יחלקם להרבה כהנים שצריך ליתן לכל אחד ואחד דבר חשוב כדי נתינה אלא נותן זרוע לאחד וקיבה לאחד ולחיים לשנים ובשור הגדול יכול לחלק הזרוע לשנים לכל אחד פרק אחד ואם אין שם כהן ישום המתנות בדמים ואוכלן ונותן הדמים לכהן. ואין לו לכהן לחטוף המתנות ואפילו לשאול אותה בפה אלא אם יתנום לו דרך כבוד יטלם ובזמן שהם כהנים רבים במטבחים הצנועים מושכין ידיהם והגרגרנים נוטלין אם היה צנוע זה במקום שאין מכירים שהוא כהן יטול כדי שידעו שהוא כהן והכהן יכול לאוכלם בכל ענין שהוא ערב עליו יותר ואם כל המטעמים שוין אצלו יאכלם צלי ובחרדל דרך גדולה. ויכול להאכילם לכלבים ולמוכרם וליתנם לעכו״ם שאין בהם שום קדושה כהן שיש לו מכירין שרגילין ליתן לו מתנותיהן יכול לזכותם לישראל שיקבלם מיד מכיריו אע״פ שעדיין לא באו לידו ודוקא שהזוכה תלמיד חכם והשעה דחוקה לו ולא יהא כהן המזכה משרת בבית ישראל שרגיל ליתן לו המתנות אבל אם אין הזוכה תלמיד חכם או שאין השעה דחוקה לו או כהן המשרת בבית ישראל ומזכה לאורח תלמיד חכם שמתארח בבית רבו במתנות שרגיל ליתן לו רבו אסור: לא נתן המתנות לכהן אלא אכלן או הפסידן פטור מדיני אדם אלא כדי לצאת ידי שמים צריך לפרוע דמיהם: ישראל ששלח לחבירו בשר והמתנות בהן מותר לאוכלן ואינו חושש שמא גזלם המשלח: ומתנות אין נוהגין אלא בבהמה טהורה ולא בחיה ועוף ונוהגין בכלאים שבא מעז ומרחל ובענין מתנות כוי הבא מבהמה וחיה כתב הרמב״ם כוי אע״פ שהוא ספק מפרישין ממנו כל המתנות צבי הבא על העז וילדה חייב בחצי מתנות אם שה אפי׳ מקצת שה אבל תיש הבא על הצבייה הולד פטור מכל המתנות ע״כ ואיני מבין דבריו למה מפרישין כל המתנות כיון שאינו חייב ליתנם והלא אינן טובלין וא״א הרא״ש ז״ל כתב כוי חייב בכל המתנות דתניא אם שה לרבות כוי ע״כ ונראה שרוצה לומר דוקא בצבי הבא על התיישה דממה נפשך יש כאן מקצת שה אבל תייש הבא על הצבייה פטור דשמא אין חוששין לזרע האב ואין כאן אפילו מקצת השה ואין נוהגין בקדשים ובכור ומיהו בכור קודם שבא ליד כהן שנתערב בבהמות אחרות חייב ליתן מהן המתנות שיאמר הכהן על כל אחת ואחת תן לי מתנותיה ואם אתה אומר שהוא בכור א״כ תן לי כולה אבל בכור שניתן לכהן במומו ומכרו לישראל שגם הוא פטור מן המתנות אם נתערב באחרות אם רבים שוחטים אותן כולם פטורים שכל אחד יאמר שלי הוא הבכור ואם אחד שוחט את כולן אין פוטרים לו אלא אחד מהם: ונוהגין בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ ובכל זמן כ״כ הרמב״ם ורש״י פסק שאין נוהגין בזמן הזה וכ״כ ה״ר מאיר מרוטנבו״רק וכן נוהגין אין נוהגין אלא בישראל אבל כהנים ולוים פטורים שגם הלוי פטור מליתנם אבל אם נטלם כהן מידו א״צ להחזירם לו שהוא ספק אם חייבין אם לאו ואין נותנין ללוי במה דברים אמורים שכהן פטור בששוחט לעצמו אבל אם הוא טבח ושוחט למכור אם הוא קובע למכור בבית המטבחיים חייב ליתן מיד ואם אינו קובע למכור בבית המטבחיים פטור שתים ושלש שבתות ומכאן ואילך חייב ומנדין אותו אם לא יתן: שני ישראלים שהם שותפין בבהמה אחת חייבים אבל המשתתף עם הנכרי ועם הכהן פטור וצריך לרשום פירוש לעשות סי׳ שהן שותפין עמו כדי שלא יחשדוהו שאינו נותן המתנות כתב הרמב״ם אם הכהן יושב עמו במטבחיים ונושא ונותן עמו אין צריך לרשום והמשתתף עם הנכרי אין צריך לרשום אפילו אינו עמו בשעת מכירה דסתם נכרי מרבה דברים ומודיע לכל שהוא שותף ואינו נראה כן מתוך הגמרא אלא בשותף עם הכהן בכל ענין צריך לרשום ובנכרי אם יושב עמו במטבחיים אז אין צריך לרשום בד״א ששותפות הכהן והנכרי פוטר בשותף בכולה אפילו בכל שהוא אבל אם אין הכהן והנכרי שותף עמו אלא בראשו אינו פוטר אלא מן הלחיים ואם הוא שותף עמו ביד אינו פוטר אלא מן הזרוע ואם הוא שותף עמו בבני מעיים אינו פוטר אלא מן הקיבה ואם יש בהמה לכהן ומוכר ראשה לישראל ושייר כל הגוף לעצמו חייב בלחיים אף ע״פ שכל הבהמה היא לכהן כיון שמקום החיוב הוא לישראל: השוחט בהמת ישראל חבירו חובה על השוחט ליתן מתנותיה לכהן ואם שוחט בהמת כהן או נכרי פטור: כהן שמכר פרה לישראל ואומר לו אני מוכר לך פרה זו חוץ ממתנותיה הוי תנאי וצריך ליתנם למוכר אבל אם אומר על מנת שהמתנות שלי אינו תנאי ומקח קיים ויכול ליתנם לכל כהן שירצה: ישראל שמכר פרה לחבירו ושייר המתנות לעצמו חייב הלוקח ליתנם אע״פ שנשארו למוכר מכל מקום החובה על הטבח שהוא הלוקח: ישראל שאומר לחבירו מכור לי בני מעיה של פרה זו והיה בהן מתנות כהונה צריך הלוקח ליתנם לכהן ואינו מנכה לו מהדמים שלא מכר לו חלקו של כהן מכרם לו במשקל אם שקל הלוקח לעצמו צריך ליתנם לכהן ומנכה לו מהדמים ואין הכהן יכול לתובעם מהמוכר שקלם המוכר רצה הכהן תובע אותם מן המוכר או מן הלוקח גר שנתגייר והיה לו פרה ושחטה קודם שנתגייר פטור אחר שנתגייר חייב ספק אם קודם אם אח״כ פטור:

סימן סב

א הלכות אבר מן החי

לא תאכל הנפש עם הבשר אזהרה לאוכל אבר מן החי ונוהג בבהמה וחיה ועוף ואינו נוהג אלא בטהורים לפיכך אבר הפורש מן החי בין שיש בו בשר וגידין ועצמות בין שאין בו אלא בשר לבד כגון הלשון והטחול והכליות והביצים אסור לאוכלו בין אם יש בו כזית בין אם אין בו כזית וכן בשר הפורש מן החי אסור אע״פ שאין בו משום אבר מן החי אסור משום ובשר בשדה טריפה לא תאכלו ואפי׳ הפורש מהבהמה ועדיין הוא בתוכה כגון שנחתך מהטחול או מהכליו׳ ונשארה החתיכה בתוכה אסורה אבל אם נחתך מהעובר שבמעיה ונשאר בתוכה מותר אבר המדולדל בבהמה וכן בשר המדולדל בה אם אינו יכול לחזור ולחיות אפי׳ אם לא פירש ממנו עד לאחר שחיטה אסור אבל אם יכול לחזור ולחיות אם נשחטה הבהמה מותרת ועצם הנשבר אם עור ובשר חופין את רובו מותר ואם אין עור ובשר חופין את רובו האבר אסור ובהמה מותרת אם הוא במקום שאינה נטרפת בו כדפרישית לעיל בהלכות טריפה ביצי זכר שנתלשו ועדיין הן מעורין בכיסן מותרין אלא שנהגו בהן מנהג איסור ואין לשנות הוציא העובר את ידו כתבתי למעלה בהלכות טריפות:

סימן סג

א הלכות בשר שנתעלם

בשר שנתעלם מן העין אפי׳ היא בהמה שלימה ואפי׳ מונח בביתו לדעת רב אלפס וכן כתב הרמב״ם חכמים אסרו כל בשר הנמצא בין בשוק בין ביד נכרי ואע״פ שרוב הטבחים והמוכרים ישראל ולא עוד אלא אפי׳ המניח בשר בביתו אסור אם נעלם מן העין אא״כ יש לו בו סימן או טביעות עין ורש״י התיר הכל ורשב״ם כתב ודאי אם נטלו עוף והחזירו אסור דחיישינן שמא החליפו וכן אם אבדו ומצאו אסור הכל אם אין בו סימן או טביעות עין אבל אם מצאו במקום שהניחו מותר והרשב״א כתב דאפילו הניח י׳ ומצא ט׳ אסור דחיישינן שמא נטלו ואלו אחרים הם ויש מחלקים שאם הניחו במקום שהשרצים והעופות יכולין ליטלו משם ולהביא אחר במקומו חיישינן אבל אם תלאו במסמר ומצאו שם לא חיישינן ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כדברי הרשב״ם:

סימן סד

א הלכות חלב

כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו לפיכך אין חייבין משום חלב אלא אלו הג׳ מינין אבל בהמה טמאה וחיה בין טהורה בין טמאה חלבם כבשרם ואפילו באלו הג׳ מינים כתב הרמב״ם שאין חייבין על חלב נפל שלה אלא משום נבלה כמו על בשרו אבל באלו הג׳ מינים חייבין משום חלב בין אם היא שחוטה או נבלה או טריפה כוי חלבו אסור ואין חייבין עליו השוחט בהמה ומצא בה עובר לא שנא בן ה׳ או בן ט׳ בין אם הי או מת חלבו מותר והא דחלב בן ט׳ חי מותר דוקא שלא הפריס על גבי קרקע אבל הפריס ע״ג קרקע אסור והרמב״ם אסרו אפילו לא הפריס ע״ג קרקע ולא נהירא הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב מבן ט׳ חי שבתוכה חייבין עליו משום חלב כעל חלב בהמה גמורה איזהו חלב כל שהוא תותב קרום ונקלף פירוש שהוא פרוש על הקרום בענין שכשנקלף הקרום נקלף עמו ולא יהא בשר חופה אותו חלב האליה מותר חלב שעל הכסלים וקרום שעליהם אסור ופירש הרמב״ם שהוא החלב שבעקרי הירכים ורש״י פירש עצם קטן הוא מונח על עצם הנג״א ומחובר תחת האליה מלמעלה ועליו יש חלב תחת ראש המותן שקורין לונבי״ל חלב שתחת המתנים אסור ופירש רש״י שהוא תחת הכליות ונראה בגובה הכסלים ואח״כ נבלע תחת בשר אדום דק ומתפשטת תחת אותו בשר בכל הכסל וכל שהבשר חופהו מותר וכשכלה למטה אותו בשר יוצא ממנו קרום לבן ועב חוץ מהקרום הדק המתפשט בכל הכסלים שאסור משום חלב ותחת אותו קרום יש לובן חלב ויש נוהגין בו איסור חלב לפי שאותו קרום העב אינו חשוב להם חפוי בשר אבל באשכנז נוהגין בהן היתר וגם בעיני נראה שחפוי בשר גמור הוא ורב אלפס פירש שהוא תחת הבשר בראש הכסלים וקרום מפסיק בין זה החלב ובין השומן שתחתיו והעליון אסור והתחתון מותר והרמב״ם נתן סימן להכיר איזה חלב וכתב כל מקום שתמצא בו חלב תחת הבשר והבשר מקיפו כל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר הרי זה מותר חלב שעל המסס ובית הכוסות חייבין עליו קרום שעל דד הטחול והוא הצד הגס חייבים עליו ושעל שאר הטחול והחוטין שבו אסורין ואין חייבין עליהן הכוליא יש עליה שני קרומין העליון חייבים עליו התחתון והחוטין שבה אסורין ואין חייבין עליהן ולובן שבכוליא יש שאוסרין ויש מתירין ורש״י פסק לחומרא חוטין שבחלב אסורין ואין חייבין עליהן חוטין שבעוקץ אסורין ואין חייבין עליהן והם ה׳ ג׳ מימין וב׳ משמאל הג׳

שמימין כל אחד מהם מתפצל לב׳ ב׳ והשנים שמשמאל כל אחד מהם מתפצל לג׳ ג׳ וראשה האחד מחובר לשדרה וראשי הפיצולין נדבקין תחת החזה בראשי הצלעות ואותן ראשי הפיצולין מצויין בחצי הבהמה שלפנים וצריך ליזהר לחטט אחריהם בקיבה יש ב׳ מיני חלבים אחד עשוי כקשת ואחד עשוי כיתר ורב אלפס התיר שעל היתר ואסר שעל הקשת וכ״כ הרמב״ם ורש״י אסר שניהם ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל חלב שעל הדקין אסור ודוקא באורך אמה משמתחילין לצאת מן הקיבה אכל מכאן ואילך שומן הוא ומותר לשון הרמב״ם הלב הלב המעים והם הדקין המלופפין כולו מותר חוץ מהמעי הסמוך לקיבה שהוא תחלת בני המעים שצריך לגרור הלב שעליו ויש מהגאונים שאמרו ראש המעים שצריך לגוררו הוא המעי שיוצא בו הרעי שהוא סוף המעים: אין מולחין החלבים עם הבשר ולא מדיחין אותם עמו וכלי שמדיחין בו את החלבים אין מדיחין בו את הבשר לפיכך במקום שדרך הטבח להיות מדיח הבשר בחנות צריך שיהיו לו שני כלים אחד להדיח בו הבשר ואחד להדיח בו החלבים: סכין שחותכין בו החלבים אין חותכין בו הבשר לפיכך צריך הטבח שיהא לו סכין לחלבים וסכין לבשר: כתב בעל העיטור מסתברא מנקרי הבשר אין צריכין שני סכינים שאין מחתכין חלב שאסור מן התורה אלא גורר אותו בסכין ואין בה דוחקא דסכינא בבשר אע״פ שבשמנונית הגיד א״א שאינו חותך ומנקר ישראל קדושים הם והחמירו בו ולא החמירו בסכין ואפילו דמשתכח דאית בה דוחקא דסכינא בדיעבד מותר בהדחה שהרי כל ישראל נהגו להדיח הבשר לקדרה וכ״כ הרשב״א נהגו מנקרי הבשר לנקר בסכין אחד לפי שלא אמרו שני סכינים אלא לחתיכת חלבים אבל בגיד ושמנוניתו אין בו שומן חלב כל כך שידבק ממנה בסכין ומ״מ צריך אדם להיות מלמד בתוך ביתו שיהו משפשפין הבשר יפה לצאת ידי ספקות הללו וכן להיות מנקר הבשר מקנח תדיר בסמרטוט וכן נוהגין רוב המנקרין: אין פורשים הכסלים על גבי בשר בעוד שהחלב עליהם חם לפי שהקרום שעל גבי החלב דק ונקרע ע״י משמוש ידי הטבח וכשמניחין אותו על גבי הבשר נמוח החלב ונבלע בבשר: כתב הרמב״ם כל הדברים האלה אסור לעשותן ואם נעשו לא נאסר הבשר ואין מכין העושם אלא מלמדין אותם שלא יעשם וכן אין מולחין את הבשר קודם שיסירו ממנו החוטין והקרומים האסורין ואם מלחו מסירין אח״כ ואפילו היה בהם גיד הנשה מסירו אחר שנמלח ומבשלו וטבח שדרכו לנקר בשר ונמצא אחריו חוט או קרום מלמדין אותו ומזהירים אותו שלא יזלזל באיסורים אבל אם נמצא אחריו הלב אם הוא כשעורה מעבירים אותו ואם נמצא אחריו כזית ואפילו בהרבה מקומות מכין אותו מכת מרדות ומעבירים אותו מפני שהטבחים נאמנים על החלב:

סימן סה

א הלכות דם

יש חוטין שאסורין משום דם שבהם כגון חוטין שביד ושבכתף ושבלחי ובלשון ובצואר ומליחה לא מהני בהו אם לא שיחתכם תחלה ואח״כ ימלחם ואז מותרין אפי׳ לבשלם בקדרה וי״א דאפי׳ לצלי אסורין בלא חתיכה ואפי׳ אם מלחן וצלאן אסורין דכל זמן שלא חתכן אין האור שואב הדם שבהם ומיהו אם חתכן מותר לצלותן אפי׳ בלא מליחה והגאונים כתבו שמותרין לצלותן אפי׳ בלא חתיכה ומליחה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ואפי׳ למי שמצריך חתיכה גם לצלי אם צלאו בלא חתיכה הן אסורין והבשר מותר וכן הקרום של המוח צריך לחתכו ואם צלאו ולא חתכו ולא הניחו על בית השחיטה הקרום אסור והמוח מותר: ביצי זכר כל זמן שלא היה לו שלשים יום מותרים במליחה בלא קליפה אפי׳ לקדרה אפי׳ אם יש בהם כמו חוטין אדומין ואם היה לו שלשים יום רואין אם יש בהם כמו חוטין אדומין אסורים לקדרה בלא קליפה אבל לצלי מותרין: לשון הרמב״ם חוטי הלב וחוטי היד וחוטי העוקץ וחוטי לחי התחתון שבצד הלשון מכאן ומכאן וחוטי הדקין שהם בתוך חלב הדקין כמו בית עכביש מסובכין זה עם זה וקרום שעל המוח שבקדקוד וקרום שעל הביצים לאחר ל׳ יום כולן אסורין משום דם וכל בני המעים שהמאכל סובב בחללם אין מחזיקין בהם דם: כתב גאון יש בבהמה כמה גידין וכמה חוטין שמלאים דם וצריך לחתוך כל המקומות כדי שיצא הדם במליחה עד כאן וחומרא הוא שהחמיר ולא מדינא דגמרא דמדינא דגמרא א״צ לחתוך אלא הגידין שהזכרתי ג״ה נוהג בכל בהמה וחיה ואפי׳ אין כף שלה עגול ונוהג בירך של ימין ובשל שמאל ואינו נוהג בעוף לפי שאין כף שלו עגול אבל אם נמצא לו כף עגול נוהג בו וא״צ לבדוק אחריו אם הוא עגול ונוהג בכוי ואינו נוהג בשליל ובכל שאינו טעון שחיטה ושני גידין הן בירך אחד פנימי סמוך לעצם והשני חיצון סמוך לבשר ושניהם אסורין וצריך לחטט אחריהם אלא שהפנימי אסור מן התורה והוא הפושט בכל הירך והחיצון אסור מדבריהם וקנוקנות שבשניהם אסורים מדבריהם לפיכך צריך לחטט אחריהם בכ״מ שהם ושומנם אסור לפי שישראל קדושים הם ונהגו בו איסור וגופו של גיד אינו אלא כעץ שאין בו טעם ואעפ״כ אסרתה תורה על כן אינו אוסר תערובתו בפליטתו והקנוקנות והשומן יש בהם טעם לפיכך אוסרין תערובתן בפליטתן ויש אוסרין אותו בהנאה והרמב״ם התירו ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל לפיכך שולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה אף על פי שמחזיק לו טובה בשביל הגיד ואם אינו נותנה לנכרי בפני ישראל יכול ליתנה לו בץ אם היא שלימה או חתוכה ואם נותנה לו בפני ישראל לא יתננה כשהיא חתוכה אא״כ נטל גידה שיש לחוש שמא סבור ישראל שראה שנתנה זה לנכרי שניטל גידה קודם שנתנה לו ויקחנה ממנו

ויאכלנה עם גידה שכל ירך שיוצא מתחת יד ישראל מחותכת כדרך שמחתכין אותו מנקרי הבשר היא בחזקת שניטל גידה הלכך מי שבא מעלמא וניקר והלך לו ואין אנו יודעים אם הוא בקי בניקור ואין כאן מי שהוא בקי בניקור להראות אם הוא מנוקר יפה מותר שאנו תולין אותו שהוא בקי בניקור וניקר יפה דרוב המצויין אצל הניקור מומחין הן: הטבח נאמן על גיד הנשה כדרך שנאמן על החלב וכתב הרמב״ם ומיהו אין לוקחין בשר מכל טבח אא״כ היה אדם כשר ומוחזק בכשרות אותו שוחט לעצמו ומוכר לאחרים ונאמן: הלוקח בשר ושלחו ביד אחד מעמי הארצות נאמנין עליו אע״פ שאינו מוחזק בכשרות ואין חוששין שמא יחליף ואפילו עבדי ישראל ואמהותיהן נאמנין בדבר זה אבל לא נכרי שחוששין שמא יחליף אבל כל חתיכה שניכר בה חיתוך הניקור כגון הירך ונטילת חוטי היד והחוט שנוטלין מן החזה מותר לשלוח ע״י נכרי: (סדר הניקור מבעל העיטור שהעתיק הרב מאחד מן המחברים): הנוקר את הבשר מתחיל בראש ומחתכו ומוציא המוח ומעביר הקרום שעליו ואח״כ מעביר הקרום שתחת המוח הדבוק בעצם ונוטל הלחיים בידו ומחתך בסכין מצד הלשון ומוציא גיד אחד ומחתך מצד ב׳ ומוציא גיד אחד ומחתך בסכין תחת שורש הלשון ומוציא ממנו חוט של דם ויורד משם לגרגרת למקום שחיטה ומוציא משם שגי גידין מצד זה סמוך לבשר ושני גידים מצד זה סמוך לבשר ואח״כ חותך את החזות לשני צדדים מאותו בשר אדום הסמוך לחזה מוציא חוט של דם שאוחז מקצת החזה עד קצתו וכן מן החזה השני ונוטל הסכין ומחלק בין הכתף לגוף ונוטל את הזרוע ואת הכתף ומתחיל מראש הכתף באמצעיתו ומחתך ומוציא גיד עבה ומוליך הסכין ומחתך עד הזרוע ועד היד עד קצותיו עד שימשוך כל הגיד שאוחז משפת הכתף הסמוך לשדרה עד קצות היד וצריך לשקוע הסכין יפה עד שיעקור אותו גיד והחוטין הנמשכין ממנו מעיקרו ובשעה שהוא מחלק בין הכתף לגוף צריך לשקע הסכין בשפת הכתף סמוך לשדרה ויעקור שורש גיד זה שהזכרנו למעלה ששם השורש שלו ומוציא מצד כתף מלמעלה חוט אחד וכן לכתף השני ונוטל היד ומחתך בו ומוציא ממנו גיד אחד ואינו נמשך למעלה ומדתו כמדת היד ומחתך מצד היד ומוציא משם גיד א׳ שהוא סמוך לעצם היד ואח״כ מתחיל ממקום סיום הגיד שמוציא מן החזה ומקלף בידו אותו קרום שעל הכסל וכשמקלף נראים ראשי החוטין שהן בכסל והן שלשה מימין ושנים משמאל שלשה שמימין מתחלקין לב׳ ב׳ ושנים שמשמאל לשלשה שלשה נוטל ראשי הגיד בידו וממשיך ונמשכות מאליהן בהיותו חם אבל בצונן צריך לפשפש אחריהן וגורר אותו חלב שתחת בשר המתני׳ ומקלפו יפה יפה משני צדי הבהמה ואח״כ מעביר בשר המתני׳ שקורין בלע״ז לונביל״ו ואינו ראוי אלא לצלי וגוררו יפה מב׳ צדדין ואותו עצם הנתון בינתים מחתכו ומסיר כל ההגבהות עד שישתוה עם הבשר כדי שלא ישתייר בו משרשי החוטין ובשר המתני׳ כלום וחוזר לבני מעיים וממשיך אותן ממקום שהן קבועים בו ומוציא ראשיהם של בני מעיים באותו חלחולת המטונפת שקורין אותה בערבי מבע״י אלסור ומחתך אותה חלחולת עם אמה מבני מעיים ומשליכו לפי שאינו ראוי לאכילה אותו מקום שהוא קבוע לבני מעיים קורין אותה כנתא ובלע״ז יבלו״ן והוא אסור לבשל ומותר לצלי ונוטל הדרא דכנתא ומקלף מעליה קרום של חלב וחלב שעל הקיבה ושל בית הכוסות ועל הובלילא של הנכלולא הידוע באלפחתא כך שמו בערבי עם קרום שעמו הכל מעבירין ונוטל הטחול ומקלף מעליו קרום עם החלב שעליו ונוטל ראש הגיד שבתוך הטחול ומושך אותו ונמשכין עמו ג׳ חוטין שבתוכו ונוטל חלב ומחתך האזנים ומשליכן וקורעו ומוציא דמו ונוטל את הכוליא ומעביר החלב שעליה ומנקרו יפה יפה ונוטל הסכין ומחתך ומעביר קרום שיש על כל אחת ואחת ומחתך בתוך הכוליא ונוקד אותו שורש של גיד מתוך הכוליא כמו שהוא עם קצותיו הנראין מבחוץ וכן לכוליא השנייה ונוטל הביצים ומעביר קרום שעליהם וממשיך את החלחולת וקולף קרום של חלב שעליה עם אותו חוט של דם מקצה אל קצה ונוטל הסכין ועוקר כל אותו חלב הסמוך לחלחולת מכל צדדין מעיקר האליה עד מקום שעקר ממנה בשר המתנים שהזכרנו למעלה עם כל אותן החוטין המעורבין עם אותו הלב עד שמתנקר יפה יפה מקום שחלחולת קבוע בו מחלב וחוטין וכל דבר ונוטל הסכין וחותך באליה ומוציא ממנה חוט שמתחלק לשנים וממשיך החוט מעיקר האליה עד קצותה מאותן פנים המקישין על ירכי הבהמה ואח״כ נוטל הסכין וגורר מאותן הפנים גופן אותן חומרים שקורין בערבי עק״ר מן העצמות וגורר יפה עד שישתוה מקום גבהות החומרים עם שפלות שביניהם ולא ישתייר לכל פני האליה לא בשר ולא שמנונית אלא גוררין יפה ופוסק הירך האחד ומפרק בסכין במקום שיש הזכרות בעצם שבו ג״ה וחותך הזכרות והנקבות ומשליכו והבשר שבצדדין מנקדו יפה יפה מכל מיני חוטים וחלב שבו ומן אותו חנותא שקורין ונדול״א ומן ג״ה ששם בעצם האמצעי והחוטין והחלב ניכרין בו וא״א להבינו אלא בראיית העין ואח״כ נוטל העצם האמצעי שפוסק הזכרות מקצתו ונוקר החלב ומיני החוטין ממנו וחותך בסכין גדול הקצה השני שהוא סמוך לעצם של שוק שפסק ממנו ונמצא אותו עצם אמצעי מחותך מב׳ צדדין ואף אותו עצם שהוא סמוך חותך בסכין גדול אותו המקום הסמוך לעצם זה שהזכרנו ומפשפש אחר חוטין קטנים וחתיכות קטנות של חלב ששם ומעביד אותו גיד א׳ הנמשך מקצות עצם האמצעי עד קצות השוק והוא הנראה לעינים וא״א לפרש בכתב יותר מכאן וכן לירך הב׳ וכל גידין שבירך אסור בין צלויין בין מבושלין עד שמנקר אותם יפה ומוציא כל החוטין וכל החלב שבתוך הירך שהכל הוא חלב ואח״כ אוכל אותו צלוי ומבושל והגידין שתחת הכתף והיד אם צולה אותם כשרים לאכילה שהם צומקים באור וכן הלכה וחוט המוח שבא מהראש לשדרה מוציאים אותו והקרום שתחתיו ומנקר חלבו שיש בשדרה ניקור יפה ושדר רב עמרם ז״ל אין שינוי בין ג״ה לשמנו וישראל קדושים הם עשאוהו כגיד הנשה וזה החכם החמיר והמחמיר תבא עליו ברכה:

סימן סו

א כל דם לא תאכלו לעוף ולבהמה וחיה בכלל ובין טמאה ובין טהורה חייבין עליה משום דם כוי חייבים על דמו ושליל אע״פ שחלבו מותר דמו אסור אבל דם דגים וחגבים מותר ודם ביצים אם ידוע שאינו מריקום האפרוח אין חייבין עליו אלא שחכמים אסרוהו אבל אם ידוע שהוא מרוקם האפרוח חייבין עליו ואם נמצא על הקשר פירוש בראש החד של הביצה והוא על החלמון כל הביצה אסורה וכן אם הוא על קשר החלבון וניכר שמתפשט ממנו חוצה לו ואם נמצא על החלמון והחלבון שלא על הקשר או אפילו על קשר של חלבון ולא נתפשט חוצה לו הדם אסור והביצה מותרת ור״י היה מתיר גם הדם אם נמצא על החלבון וחלמון שלא על הקשר ולדעת הגאונים אין חילוק בין קשר לחוצה לו אלא בין חלבון לחלמון שבכל מקום שימצא בחלמון הכל אסור ובכל מקום שימצא בחלבון זורק הדם ואוכל השאר וכתב א״א הרא״ש ז״ל וטוב להחמיר לאסור כולה בנתפשט חוץ לקשר וגם בכל החלמון ולפי זה אין היתר לביצה אלא בנמצא בקשר על חלבון ולא נתפשט חוצה לו או בשאר מקום בחלבון כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה ביצים הטרופים בקערה ונמצא דם על החלמון על אחד מהם שכולן אסורים אע״פ שזרקו החלמון שעליו הדם שכיון שטורפין אותם בקערה החלבון שהוא דק מתערב ביחד והכל אסור: ביצים המוזרות פירוש שאינם מזכר אלא מספנא מארעא ואינם נקלטות לעולם אפילו ישבה תרנגולת עליהם עד שמוזרות מותרות לאוכלם וזורק הדם ודם דגים אע״פ שהוא מותר אם קבצו בכלי אסור משום מראית עין לפיכך אם ניכר שהוא מדגים כגון שיש בו קשקשים מותר ודם אדם אם פירש ממנו אסור ג״כ משום מראית עין לפיכך אם נשך הככר בשיניו ויצא דם משיניו ע״ג הככר צריך לגררו אבל שבין השינים מוצצו:

סימן סז

א בדם בהמה וחיה נמי אין איסור כרת אלא בדם הנפש שהנשמה יוצא בו אבל דם האיברים מותר והני מילי בשלא פירש מן האבר ויצא לחוץ אבל אם פירש מן האבר ויצא לחוץ או שנצרר בחתיכה או שפירש ממקומו ונתעורר לצאת ונבלע במקום אחר אסור ולוקין עליו וכיון שמותר כל זמן שלא פירש לפיכך מותר לאכול בשר חי בלא מליחה ובלבד שלא יהא מהחוטין שדם בהם שהדם שבחוטין הוא ככנוס ועומד בכלי ואסור והרמב״ם כתב הרוצח לאכול בשר חי מולחו ומדיחו יפה יפה ולא נהירא השובר מפרקתה של בהמה אסור לאכול מבשרה חי אא״כ מולחו יפה לפי שהדם מתעורר לצאת בשעת שחיטה וכששובר מפרקתה אינה יכולה לזנק להוציאו וחוזר ונבלע באיברים אבל ע״י מליחה מותר אפילו לקדירה ובעל העיטור כתב דאפילו במליחה אסור שאין המלח מפליטו ונשאר בו מדם הנפש ואסור וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן נצרר הדם מחמת מכה אסור לבשלו עד שיחתוך המקום וימלחנו יפה שכיון שנצרר הדם אין לו פתח לצאת עד שיחתוך בו אבל מותר לצלותו על האש אפילו בלא חיתוך ומליחה שהאש שואב הדם וכן כל הווורידין והקרומים שיש בהן דם כאשר ביארתי למעלה אסור לבשלם בלא חתיכה ומליחה אבל מותר לצלותם בלא חתיכה ומליחה וכן כתב הרשב״א יש מהגאונים שכתבו שצריך שיניח מקום החתך למטה בשעת מליחה כדי שיזוב הדם וכן בכל מקום שצריך לחתוך כגון בהמה ועוף שלא נשחטו הווורידין שצריך לחותכן קודם מליחה בשר שנתנוהו בחומץ כדי להצמית דמו בתוכו אם נתאדם הבשר זהו סימן שנעקר הדם ממקומו והחומץ אסור וגם הבשר אסור לאוכלו חי ואין לו היתר לקדירה אלא בחתיכה ומליחה או לצלי לא נתאדם הבשר בידוע שלא נעקר הדם ממקומו והחומץ מותר וגם הבשר מותר לאוכלו חי וחומץ שנתנו בו בשר פעם אחת להצמיתו לא יצמיתו בו בשר פעם אחרת לפי שכבר תשש כחו ואין בו עוד כח להצמיח אבל כל שלא חלטו בו כלל מותר לחלוט בו אע״פ שאינו חזק:

סימן סח

א הטומן הראש ברמץ למולגו צריך לכוין שיהא בית השחיטה למטה כדי שיזוב הדם שדרך שם ואם הניחו על צדדין המוח והקרום אסורים לפי שהדם מתקבץ בתוך הגלגולת ומתבשל המוח בתוך הדם הניחו על נחיריו ונעץ בו קנה או דבר אחר מותר לא נעץ בו שום דבר אסור וכן החוטין שבלחי צריך לחותכם קודם מליגה וכשמולגין הרגלים א״צ למולחם תחלה אלא שצריך להסיר ראשי הטלפים כי הם מעמידים הדם ומותר למלוג תרנגולת ברמץ שאין בה מקום שיתקבץ שם הדם כתב הרמב״ם המהבהב אווזין ותרנגולין באור לחרוך שיורי הנוצה שעליהן צריך לרחוץ בית השחיטה כדי שלא יתבשל דם בית השחיטה ויבלע בבשר ואח״כ מעבירו באש ולא ישהה אותו הרבה באש כדי שלא יבלע דמו בבשרו על ידי חום האש שמה שנבלע על ידי חום האש מסתרך בו הרבה ואינו יוצא על ידי מליחה אין מולגין גדיים וטלאים ועופות בכלי ראשון שהוא מתבשל חלב ודם שבהם עם הבשר ורשב״ם התיר לערות מכלי ראשון עליהם שעירוי חשוב ככלי שני ור״ת אסר דחשיבא ליה ככלי ראשון ומיהו אם עירה עליו די לו בקליפת העור שאינו

מבשל אלא כדי קליפה ואם ראש העוף למעלה כשמערה עליו אז אין צריך קליפה לפי שהנוצה מגינה עליו והרשב״א כתב שאפילו אם נחשב עירוי ככלי שני אסור שאע״פ שאינו מבשל מבליע ומפליט שהרי אסרו אפילו להניח הכסלים על הבשר מיד אחר שחיטה שמא יזוב החלב ויבלע בבשר לפיכך אסור למלוג אלא אחר ניקור ומליחה׃

סימן סט

א דיני מליחה

כיצד סדר מליחה מדיח הבשר תחילה ואם הדיחו הטבח אין צריך להדיחו עוד ואם מלח ולא הדיחו תחילה י״א שאין לו תקנה עוד אף אם ידיחנו וימלחנו פעם אחרת ויש מתירין ולזה הסכים א״א הרא״ש זכרונו לברכה ומולח בין במלח דק בין במלח גס והרמב״ם כתב שאין מולחין אלא במלח הגס שהמלח הדק הוא כקמח נבלע בבשר ואינו מפליט וא״א הרא״ש ז״ל כתב דלא מסתבר דיותר שהוא המלה דק הוא מתפזר על הבשר ופועל להוציא הדם כי הוא הנדבק בו אבל הגס הוא נושר מן החתיכה כשהופכה למולחה על צדה השני ובעיקר המליחה כתב הרשב״א שא״צ ליתן מלח על הבשר עד שיכסנו כולו אלא מולח יפה יפה עד שלא יהא ראוי לאכול עם אותו מלח וא״צ למלוח החתיכה משתי צדדים אבל א״א הרא״ש ז״ל כתב צריך לפזר עליו מלח הרבה שלא ישאר בו מקום מבלי מלח ואווז ותרנגולת צריך למולחם גם בפנים ושיעור שהייתו במלח כ׳ הרמב״ם כדי שיעור הילוך מיל וא״א הרא״ש ז״ל כתב כדי צלייה ואחר ששהה שיעור מליחה ידיחנו שני פעמים ראשונה להעביר המלח והדם ושנייה להעביר ליחלוחית המים שנשארו בו וישטוף הכלי שרוחצין בו בין רחיצה לרחיצה וקודם שיתננו בכלי של מים שמדיחו בו ינפץ מעליו כל המלח שעליו או ישטפנו במים כדי שלא ישאר עליו מהמלח לכן כתב הרשב״א שמוטב למלוח במלח גס כי הדק נדבק בבשר הרבה וצריך שפשוף גדול ורש״י פירש שהדק א״צ ניפוץ כלל שהוא נבלע בבשר ואין נשאר ממנו על הבשר כלום ומיהו בין אם מלח במלה גס או דק ולא נפצו או לא נשטף במים תחלה אין לאסור כי המים שבכלי מבטלין כח המלח ולא חשוב כרותח לאסור הבשר ואם נתבשל הבשר בלא הדחה שאחר המליחה צריך שיהא בקדרה ס׳ לבטל כל המלח וא״צ ס׳ לבטל כל החתיכה וכתב בס׳ המצות ואם נכרי משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדרה ואין ידוע אם הדיחו אם לאו נאמן במסיח לפי תומו ואם יודע שדרך ישראל להדיחו והיה שם אפילו נער שיודע בטיב הדחה או אפילו אם נכנס ויוצא מותר דמירתת נכרי ויש אוסרין בזה בשר שנתבשל בלא מליחה צריך שיהא בקדרה ששים לבטל כל הבשר ואז הכל מותר וי״א אפילו אם יש בה ששים שהתבשיל מותר והבשר אסור לפי שנתבשל בדמו ויש מתירין ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל כתבו הגאונים בשר ששהה ג׳ ימים מע״ל בלא מליחה נתייבש דמו בתוכו ולא יצא עוד ע״י מליחה ואין לאוכלו מבושל אין מולחין אלא בכלי מנוקב או על גבי קשין וקסמין או במקום מדרון בענין שאם ישפך שם מים יצאו מיד ואם מלח בכלי שאינו מנוקב הכלי אסור להשתמש בו בדבר רותח וי״א שאפילו בצונן אסור להשתמש בו לכתחילה בלא הדחה ואם נשתמש בו בלא הדחה ידיח מה שנשתמש בו ויש אומרים דלכתחילה מותר להשתמש בו בצונן בלא הדחה אפילו למ״ד סכין ששחט בו צריך הדחה אפילו להשתמש בו בצונן שאני התם דאיכא דוחקא דסכינא אבל בקערה צוננת דליכא דוחקא מותר להשתמש בה בצונן והכי מסתבר אבל אם הוא מנוקב מותר וי״א שאפילו אם הוא מנוקב אסור לאכול בו רותח ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל וה״ר פרץ כתב שאם הוא של עץ מותר כיון שהוא מנוקב ואם הוא של חרס אסור אע״פ שהוא מנוקב והבשר שנמלה בכלי שאינו מנוקב אסור לאוכלו אפילו צלי דהוי כאילו נתבשל בדמו וכתב ה״ר פרץ שכל החתיכה אסורה אפילו מה שממנה חוץ לציר אע״פ שחתיכה שנמלחה ונפלה בציר של איסור אינו אסור אלא מה שממנה בתוך הציר הכא כולה אסורה וא״א ז״ל כתב שגם בכאן אסור אלא מה שממנה בתוך הציר וכן כתב הרשב״א ואפילו אם יש בה שומן לא אמרינן שעל ידי השומן מפעפע בכולה וכתב ר״ת שנאסרה מיד אפילו לא שהתה שיעור מליחה וה״ר יהודה אלברצלוני כתב שלא נאסרה אלא א״כ שהתה בכלי שיעור מליחה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאם שהתה בו כשיעור משיתנו מים על האש עד שיתחילו להרתיח חשוב ככבוש וכל מה שממנה בציר אסור ואם לאו אין אסור ממנה אלא כדי קליפה כתב הרמב״ם אפילו לאחר מליחה אין לבשל הבשר אא״כ יתנוהו במים רותחין כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם ולא נהגו כן דכיון ששהה שיעור מליחה אין חוששין לדם מעשה שנמלה בשר ושהה כדי מליחה ונתנוהו אח״כ בכלי בלא הדחה ונתמלא מציר והתירו רש״י במקום שאין מלח מצוי יצלו הבשר עד חצי צלייתו ואח״כ יבשלוהו מצאתי כתוב באגרת תשובה להר״ר יונה ז״ל הבשר לאחר שנמלח אף ע״פ ששהה במלח כשיעור הראוי לשהות אסור לאכול ממנו עד שידיחנו יפה יפה ואסור לחתוך ממנו בסכין עד שידיח הבשר יפה ואם חתכו בסכין צריך להגעיל הסכין ברותחין על גבי האש לפי שהמליח הרי הוא כרותח המנהג הכשר כשרוצין לקיים הבשר המליח ב׳ ימים או ג׳ או יותר מדיחין אותו יפה יפה לאחר ששהה במלחו בכלי מנוקב כשיעור הראוי ואחר כך חוזרין ומולחין אותו פעם שנייה כרצונם בכלי שאינו מנוקב כדי שיהא מותר לחתוך ממנו בסכין וכדי שלא יפול מן הדם הנוטף מן הבשר דרך נקבי הכלי על הכלים שבבית ויאסר אותם עד כאן׃

סימן ע

א מולחין הרבה חתיכות זו על גב זו אע״פ שהתחתונה גומרת פליטתה קודם לעליונה לא אמרינן שחוזרת ובולעת מדם העליונה לפי שהיא שוהה הרבה לפלוט ציר וכל זמן שפולטת צירה אינה בולעת ואפילו מתקבץ הרבה מציר ועומד בגומא שבין החתיכות שרי בד״א במולח בשר עם בשר ואפילו בשר שור עם בשר גדיים וטלאים ואפילו עם עופות שאי אפשר לגדיים וטלאים ואפילו לעופות לגמור כל פליטת צירן עד שיגמור בשר שור לפלוט את דמו אבל בשר עם דגים אפילו בשר עופות עם דגים אסור למלוח לפי שהדגים פולטין כל צירן קודם שיפלוט העוף את דמו עבר ומלחן יחד פירש רש״י שהעופות מותרים והדגים אסורים (אבל לא מלחן יחד אלא שמלח הדג אצל העוף מותר) ורשב״ם פי׳ שגם העופות אסורים לפי שהדגים חוזרין ופולטין הדם שבלעו ומבליעין אותו בעופות וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל והא דאסרינן לדגים לא כולן אלא כדי קליפה מהם לפיכך אם הוא שלם ולא נטלו קשקשיו שרי וכל זה כשמלח שניהם יחד אבל אם לא מלחן יחד אלא לאחר שמלח הדג נתנו עם העוף מותר: בשר שחוטה שמלחו עם בשר טריפה אסור אע״פ שאינו בולע מדם הטריפה בולע מצירה: דג טמא וטהור שנמלחו יחד אסור וכל שכן אם הטמא מליח והטהור תפל אבל אם טהור מליח והטמא תפל ונתן הטהור אחר שמלחו על הטמא שרי ואפילו קליפה לא בעי כתב הרשב״א אסור למלוח בשר עם בשר שכבר נמלח אם שהה הראשון במלחו כדי פליטת צירו לפי שחוזר ובולע מדם חתיכה זו כיון שאינו טרוד לפלוט אפילו צירו וגדולה מזו שמעתי מרבותי שאפי׳ בשר שנמלח לעצמו אסור להשהותו במלחו לאחר פליטת כל צירו לפי שחוזר ובולע מלחלוחית דם שעליו ושעל המלח עבר ושהה צריך קליפה שאין דם נכנס בו אלא כדי קליפה ומקובל אני מרבותי שעד י״ב שעות פולט ציר וא״א הרא״ש ז״ל כתב שיכולין להשהותו כמו שירצה לפי שדם שעליו מעט הוא ובלוע במלח ואינו יכול לצאת ממנו שאין המלח מפליטו ממנו אדרבה דרך המלח להפליט הדם ומושכה אחריו ונשאר בתוכו ואינו חוזר לבשר כתב עוד הרשב״א אסור ליתן בשר שלא נמלח כלל עם בשר שנמלח קודם פליטתו לפי שהבשר זה שלא נמלח בולע ממה שחברו פולט שאין לו דבר שימנענו מלבלוע ובס״ה כתב שחוזר להיות מותר עם מליחתו שכמו שפולט דם של עצמו כך פולט דם שבלע ואפי׳ לפי זה בשר שנמלח כבר ופלט כל דמו שמלחו עמו בשר אחר אסור דכיון שפלט כבר דמו אינו חוזר ופולט דם שבלע ויש מתירים גם בזה על ידי מליחה ולא נהירא :

סימן עא

א כתב הרשב״א המולח הראש כיצד יעשה שהשער מפסיק בינו ובין המלח י״א שמולח על השער ואח״כ מניחו על האש עד שיסיר השער וחוזר ומולח ואיני רואה דבריהם אלא חותך הראש לשנים ומולח יפה יפה הראש לצד פנים וחוזר ומולח על השער שאין השער מעכב ע״י המלח להפליט דם שבבשר הראש שהרי מוח שבעצמות נכשר על ידי מליחה ואין העצם מעכב קל וחומר לשער שבראש וכן הדין לטלפים מחתך אותם מעט למטה ומולח והדם יוצא דרך החתך: הקרום שעל המוח יש בו חוטין והמוח עצמו יש בו דם ואינו יוצא מידי דמו במליחת הראש לפי שעצם הראש מקיפו ועומד לפניו ואין מקום לדם לזוב ואפילו צולהו על האש אי אפשר לאש לשאוב דמו והדם מתקבץ בעצם המוח העשוי כקדרה לפיכך הבא למולחו קורעו ומוציא המוח וקורע הקרום ומולחו רוצה לאכלו צלי מניח בית שחיטתו על האש והדם זב דרך בית השחיטה הניחו על בית נחיריו ונעץ בו שפוד או קנה מותר לפי שגם דרך שם זב הדם וכן אם ניקב בעצם כנגד הקרום והניחו על הנקב שפיר דמי והרמב״ם כתב שאין מבשלין ולא קולין אותו עד שיהבהבו אותו באש תחלה וכ״כ בהלכות גדולות שאין לאוכלו אלא צלי וא״א הרא״ש ז״ל היה מתיר (*ה) לבשלו ע״י מליחה עם המוח רק שינקוב העצם כנגד הקרום וינקוב גם הקרום וכ״כ בעל העיטור:

סימן עב

א הלב מתקבץ הדם בתוכו בשעת שחיטה לפיכך צריך לקורעו קודם מליחה ולהוציא דמו ולמולחו אח״כ מלחו ולא קרעו קורעו אחר מליחתו ומותר אף ע״פ שנמלח עם הדם שבתוכו דכבולעו כך פולטו וכתב הרמב״ם ואפילו אם בשלו ולא קרעו קורעו אח״כ ומותר ור״ת פי׳ אע״פ דשני תלמודא שאני לב דשיע פירוש ואינו בולע ומותר אפילו אם בשלו בלא קריעה למסקנא לא קאי הכי לפיכך אם בשלו בלא קריעה אסור ואין להתירו אלא בקריעה שאחר צלייתו שאם צלאו ולא קרעו קורעו אחר כך ואפי׳ לדברי הרמב״ם אם בשלו עם הבשר בלא קריעה אוסר הבשר וצריך ששים כנגד הלב דלא ידעינן כמה נפק מיניה וי״א שאם הלב דבוק בעוף שכולו נעשה נבלה וצריך ששים כנגד כל העוף ולא נהירא וי״א שאם העוף מנותח לנתחים והלב באחד מהם שיש לחוש שמא אותה חתיכה נשארה לבדה ברוטב ונאסרה ואוסרת האחרות ולא נהירא דלמה נחוש לזה ושמעתי מאדוני אבי הרא״ש ז״ל שהיה מקובל שאין עוף שלא יהא בו ששים כנגד לבו:

סימן עג

א הכבד יש בו ריבוי דם לפיכך אין לו תקנה לבשלו על ידי מליחה ואין לבשלו אלא אם כן קרעו שתי וערב והניח חתוכו למטה וצלהו ואח״כ יכול לבשלו ור״ת התיר לבשלו ע״י קריעה ומליחה ואין נוהגין כן ומיהו בדיעבד שרי ואם חלטו בחומץ או ברותחין מדינא דגמרא היה מותר לבשלו אח״כ אפילו עם בשר אחר וכתב הרשב״א ובלבד שינקב ויוציא מזרקי דם שבתוכו שאין החלטה מועלת לדם המכונס בעין בתוך המזרקים והגאונים כתבו שאין אנו בקיאים בחליטה הילכך אין להתירו בחליטה אבל אם נעשה בדיעבד או אפילו נתבשל לבדו בקדרה שרי בדיעבד שפולטת ואינה בולעת אבל הקדרה אסורה והרמב״ם אסרה אפילו בדיעבד אם בשלו ולא נהירא ולצלותו פירש ר״י שמותר אפילו בלא חתיכה ומליחה שהאור שואב כל הדם אבל בה״ג כתב שגם לצלי צריך חתיכה משום דם שבסמפונות ואם לא קרעו קודם צלייה יקרענו אח״כ ולא חיישי׳ שמא נבלע דם הסמפונות בבשרו דכבולעו כך פולטו וכתב בעל העיטור נוהגים בצרפת לנוקבו בסכין ומנהגינו אין לנו אלא בנקיבת השפוד וכבד העוף בלא שום חיתוך אלא על גבי גחלים ויפה הוא לנוקבו בסכין לחומרא אסור לצלותו עם בשר בשפוד אא״כ הכבד למטה אבל בדיעבד שצלאו והיה למעלה שרי וכתב רש״י בשפודין שלנו שצולין אצל האש אסור לכתחילה ולא שייך לחלק בין תותי בישרא בין עילוי בישרא שפעמים שמגביהים השפוד באותו צד שאצל האש ופעמים מגביהים צד הב׳ וכן דינו בענין מליחה שאסור למולחו לכתחילה ע״ג בשר אבל תחת הבשר מותר עבר ומלחו על גבי בשר מותר ואם נמצא הכבד בעוף דינו כדין הלב בצלי מותר בקדרה צריך ששים כנגד הכבד:

סימן עד

א הטחול אף ע״פ שיש בו מראה אדמומית ונראה כרבוי דם דינו כשאר בשר לכל דבר וא״צ אלא מליחה בין לצלי בין לקדרה:

סימן עה

א אין מחזיקין דם בבני מעיים כגון בכרס ובקיבה ובדקין הסובבין סביב הכנתא ובחלחולת לפיכך אם בשלם בקדרה בלא מליחה מותר אבל בשומן של בני המעיים יש בו דם לפיכך צריך למולחם וכנתא גופא יש בה דם וכתב רשב״א יש גדולים שאסרוה לקדרה אפי׳ כחתיכה ומליחה לפי שמלאה חוטים קטנים מלאים דם ועכשיו נוהגים היתר ואותן חוטי דם כשאדם בקי בהם מותחן ונפשלין היטב עד שלא ישאר אחד מהן ע״כ י״א כיון שאין מחזיקין דם בבני מעים אין מולחים אותם עם שאר הבשר כיון דלא טרידי לפלוט ובלעי ור״י התירו וכתב הרשב״א כשמולחין החלחולת אין מולחים אותה בצד הפנימי מעבר המאכל אלא בצד החיצון ששם שומן דבוק שמחזיקין שם דם:

סימן עו

א הצלי א״צ מליחה לפי שהאור שואב הדם ואם ישאר בו שום דבר ממנו הוי דם האיברים שלא פירש וא״צ מליחה אלא לכבוש ומבושל אבל דם אחר שנוטף על הצלי שאצל האש לא אמרינן ביה שהאש שואבו ואם דם הנוטף עליו הם או אפי׳ צונן אוסר ממנו כדי נטילה כתב הרשב״א הרוצה למלוח צלי ולאוכלו בלא הדחה עושה ואין לחוש לדם שעל המלח שהאש שואב ומונע המלח מלבלוע הדם בד״א במולחו וצולהו מיד אבל אם שהה במלחו המלח בולע ונאסר ולפיכך מדיחו יפה קודם צלייה לא חתך הורידין בעוף או לא נקבם בשעת שחיטה אסור לצלותו עד שינתחנו אבר אבר ויצלה ואם רצה לאוכלו חי אסור ער שינתחנו וימלח וכתב הרשב״א ויראה לי שאם ניקר הבשר אוכל בלא מליחה חי או צלי אפי׳ העוף שלם כולה כאחד ויש מגדולי המורים שהחמירו שלא לאוכלו כולו שלם אף ע״פ שנקרו אלא אחר חתיכת הורידין ושחיטת שני הסימנין ע״כ כתב בספר המצות שאסור לחתוך בסכין צלי שאצל האש שלא נמלח כל זמן שאינו נצלה כל צרכו מפני דם שבו שנבלע בסכין והרשב״א אסר השפוד שכתב שפוד שצולין בו בשר בלא מליחה בולע מהדם ונאסר והורה אחד מהגדולים שאסור להשהות הצלי על השפוד לאחר שהוסר מן האש שמא יחזור הבשר החם ויבלע ממנו אבל מותר לצלות בו ולהשהות בו כ״ז שהבשר זב שכל זמן שהוא זב ופולט אינו בולע מהדם שבשפוד וא״א הרא״ש ז״ל כתב שהשפוד מותר דנורא משאב שאיב ואינו מניהו לבלוע הדם ולפי זה ה״ה דסכין נמי מותר: צלי שלא נמלח וחתכוהו ע״ג ככר אף ע״פ שיש בככר מראה אודם ועבר בכל הככר מעבר לעבר מותר אם נצלה עד כדי שהוא ראוי לאכילה: בשר שצולין בלא מליחה אין נותנין כלי תחתיו לקכל שמנונית הנוטף ממנו עד שיצלה עד כדי שיהיה ראוי לאכילה ע״י צלייה זו וקאמר בגמרא שאם נותן בכלי ב׳ או ג׳ גרגרי מלח מותר לפי שהמלח מושך בטבעו כל הדם לשולי הכלי והשומן צף למעלה ואחר צלייה שופך בנחת השומן מלמעלה ומשליך הדם הנשאר בשולי הכלי ומיהו הכלי אסור לפי שבולע מן הדם בד״א

בבשר אבל בכבד אסור בכל ענין ליתן כלי תחתיו לקבל שמנונית מפני שדם הכבד עבה ואינו יורד לשולי הכלי ומתערב עם השומן וכתבו הגאונים שלא התירו ע״י נתינת מלח אלא בב׳ או ג׳ גרגרין אבל אם המלח הרבה אסור לפי שפוסק כח הדם ועושהו כמים ומתערב עם השומן וע״כ כתב רש״י שאין אנו בקיאין בדבר שלא להרבות או למעט ואין ליתן כלי תחת הצלי עד שימלחנו וישהה כשיעור מליחה וכתב הרשב״א ואם עבר ונתן אפילו מלח הרבה מותר שאין בו איסור דאורייתא כיון שנתבשל הדם ובלבד שנתבשל קצת עד שתעלה תמרותה פי׳ עד שניצוצות הניתזות ממנה על הגחלים מעלות עשן שזה סימן שאין דם עוד שאין דרך הדם להעלות עשן:

סימן עז

א עופות או גדיים שממלאין אותם בשר שלא נמלח אם לצלי מותר אפי׳ פיהן למעלה ואפילו אם נמלח החיצון שעתה אינו טרוד לפלוט דכמו שבולע דם המלואים כך פולטו ולקדרה אסור עד שימלח חיצון לבדו ופנימי לבדו אבל אם לאחר שמלאו מלח לחיצון אינו מפליט לדם שבפנימי:

סימן עח

א הטופל בצק בעוף שלא נמלח כשיעור מליחה אם הבצק של סמידא פירוש מקמח של חטין סולת הגס מותר אף ע״פ שמאדים שבצק של סמידא מתפרר וכבולעו כך פולטו ואי אדמומית זה אלא מראה דם ואם הבצק מקמח של חטים מנופה ודק אפי׳ אין מראה האודם ניכר אלא שאינו זך ככסף אסור לפי שנדבק בו הרבה ובולע ואינו פולט היה הבצק משאר קמחים אם האדים אסור ואם לאו מותר:

סימן עט

א סימני בהמה וחיה

כתיב להבדיל בין הבהמה הטמאה לטהורה פירוש האסורה לאכילה ולמותרת ובמה יבדילו ביניהן בסימניהון ושני סימנים בטהורה שהיא מעלת גרה ופרסותיה סדוקות דכתיב וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו וחיה היא בכלל בהמה שאינה נתרת אלא באלו שני סימנים וכל בהמה וחיה שאין לה שינים בלחי העליון ולא ניבין שהן תלתלי בשר כעין שינים בולטין בחניכין בידוע שהיא טהורה והוא שיכיר בן גמל שאין לו ניבין עד שיגדיל דכיון שאין לה שינים למעלה היא מעלת גרה וכל שמעלה גרה גם הוא מפריס פרסה חוץ מהגמל והארנבת והשפן שהם מעלים גרה ואינן מפריסין פרסה ולאותם אין לחוש שיש להם שינים למעלה או ניבין אף ע״פ שמעלת גרה ולפיכך המוצא בהמה שפרסותיה חתוכות שאינו יכול לבדוק בהם יבדוק בפיה אם אין לה שינים ולא ניבין למעלה בידוע שהיא טהורה והוא שיכיר בן גמל וכל שמפרסת פרסה מעלת גרה חוץ מחזיר לפיכך מצא בהמה שפיה חתוך יבדוק ברגליה ואם פרסותיה סדוקות בידוע שהיא טהורה והוא שיכיר חזיר יש לה קרנים יצא מספק חזיר וטהורה ואין בהמה טמאה שבשרה תחת העוקץ שלה הולך שתי וערב לאיזה צד שיחתכו אותו אלא הערוד לפיכך המוצא בהמה או היה שפיה ופרסותיה חתוכים יבדוק בבשר שתחת כנפי העוקץ אחר שישחטנה אם הולך שתי וערב טהורה והוא שיכיר ערוד: טמאה שילדה כמין טהורה אע״פ שיש לה כל סימני טהרה אסורה וטהורה שילדה כמין טמאה מותרת שהיוצא מן הטמא טמא ומן הטהור טהור אף ע״פ שיש לו כל סימני טומאה ודוקא שילדתו בפנינו אבל אם הניחה מעוברת ומצא מין טמא הולך אחריה אף ע״פ שכרוך אחריה ויונק אותה אסור שמא לא ילדתו והנולד מן הטריפה מותר:

סימן פ

א חיה חלבה מותר ודמה אסור וטעון כסוי ולא נתפרשו סימניה בתורה וחכמים נתנו סימן בקרנותיה אם הם מפוצלות ודאי היה היא ופרש״י מפוצלות שהרבה פצולין יוצאין מהן ור״ת פירש שהן זקופות וכפופות בראשיהן ואם אינן מפוצלות צריך שיהו כרוכות הדורות וחרוקות פי׳ כרוכות עשויות גלדי גלדי כגלדי הבצלים הדורות שיהו עגולות ולא רחבות כקרני העז חרוקות שיש בהם חריצין כל סביבו והוא שיהו החריצין תכופין ומובלעים זה לזה חסר בה אחד מאלו ג׳ הסימנים אינה חיה עז הבר מן חיה הוא ושור הבר מין בהמה הוא:

סימן פא

א דין דברים היוצאים מן החי

חלב בהמה וחיה טמאה או טריפה וצירה ומי רגליה לא שנא מי רגלים של חמור ל״ש של שאר בהמה וחיה הטמאים אסורין כבשרם וגבינות שנעשו מחלב בהמה ונמצאת טריפה הוא טריפות שאפשר שלא אירע לה אלא עתה כגון ניקב קרום של מוח וכיוצא בזה מותרת דאמרינן השתא היא דנטרפה שרוב בהמות בחזקות כשרות הם והשתא הוא שנטרפה אבל אם ידוע שקודם שחלבה (ס״א שחיטה) נטרפה כגון יתרת אבר שנטרפה בו או הוגלד פי המכה שבידוע שג׳ ימים קודם השחיטה היה כל הגבינות אסורות ואם היא בעדר עם בהמות אחרות ונתערב חלבה באחרות כל הגבינות אסורות והרשב״א כתב שהולכים בו אחר שיעור ששים כמו בשאר איסורים ואם נטרפה ע״י סירכא כתב הרשב״א כיון שא״א לומר עכשיו ממש נטרפה אסורות וכל שידוע באמת שלא עכשיו ממש נטרפה א״כ כבר יצאה זו מחיים מחזקת הרוב ואין ידוע מכמה ובספק יש לאסור דספיקא דאורייתא לחומרא וא״א הרא״ש ז״ל כתב להתיר בטריפות שע״י סירכא מפני שאם היינו בקיאין לברר אפשר שהיה להן היתר ע״י בדיקה א״כ הו״ל ספק ספיקא ספק טריפה ספק אינו טריפה ואת״ל טריפה אימור אחר כך נטרפה: יאלי דיחמורתא מותרין פי׳ כמין ביצי זכר דיחמורתא משלכת מרחמה עור הבא כנגד פניו של חמור מותרין פירוש שליא שהחמור נוצר בו דפרשא בעלמא הוא חלב בהמה וחיה הטהורין ומי רגליהם מותר ואין בו משום אבר מן החי וכתב ה״ר אליעזר דוקא חלב שהתירה הכתוב אבל מי חלב אסור וה״ר שמחה מתירו וכן נוהגין: טריפה שינקה מן הכשרה חלב שנמצא בקיבתה מותר וכשרה שינקה מן הטריפה חלב הנמצא בקיבתה אסור ודוקא הצלול אבל הקרוש מותר ולקמן יתבאר בהלכות בשר בחלב: חלב אדם מותר בד״א כשפירש מהאשה שחלבתו בתוך כלי אבל גדול היונק משדי אשה כיונק שרץ ומכין אותו מכות מרדות ותינוק יונק עד סוף ד׳ שנים לבריא וה׳ לחולה בד״א כשלא פירש אבל אם פירש שגמלוהו ג׳ ימים מעת לעת אחר כ״ד חדש לא יחזירוהו וה״מ שהיה בריא ופירש אבל אם פירש מתוך חולי שלא יכול לינק ופירש לא חשיב כפירש ויכולים להחזירו ואם יש סכנה מחזירין אפי׳ אחר כמה ימים ובתוך כ״ד חדש אפי׳ פירש מתוך בוריו חדש או יותר מחזירין אותו: דבש דבורים מותר ואין בו משום אבר מן החי וכתב בספר המצות אע״פ שגופי הדבורים מעורבין בו וכשמפרישין הדבש מהן מחממין ומרתיחין אותו אפ״ה מותר שנותן טעם לפגם הוא: דבש הגזין והצרעין כתב ר״ת שהוא מותר וכ״כ הרמב״ם וא״א הרא״ש ז״ל כתב לאסור בדבש הגזין והצרעין:

סימן פב

א סימני עוף וביציהם

סימני העוף לא נתפרשו אלא שפירש הכתוב עופות טמאין וטהורין ובמה שחלוקין טהורים מהטמאים עשו חכמים סימני טהרה והם ד׳ דברים הטהור אינו דורס פירוש אינו אוכל העוף מחיים ויש לו זפק ואצבע יתירה וקורקבנו נקלף ביד ואפי׳ אם אינו נקלף אא״כ יתנו אותו בשמש להתחמם חשיב שפיר נקלף אבל אם אינו נקלף אלא בסכין לא חשיב נקלף לפיכך מי שמכיר כ״ד עופות הטמאין המפורשין בפסוק ומיניהן מותר לאכול כל עוף שאינו מהן וכל מי שאינו מכיר אם רואה עוף דורס ודאי טמא ואם אינו יודע אם דורס אם לאו אם כשמעמידין אותו על חוט חולק את רגליו ב׳ אצבעות לכאן וב׳ אצבעות לכאן או שקולט מן האויר ואוכל בידוע שהוא דורס ואם הוא בחזקת שאינו דורס ויש לו עוד אחד מג׳ הסימנים איזה שיהיה כתב הרמב״ם שהוא טהור אבל ר״ח כתב שאין להתירו בסימן אחד אלא שקורקבנו נקלף אבל אם אינו נקלף אפי׳ יש בו זפק ואצבע יתירה טמא ורש״י כתב שאין לסמוך ולאכול כל עוף אלא במסורת שמסרו לנו אבותינו שהוא טהור שיש לחוש שמא דורס והר״ז הלוי כתב וקבלנו מסורת מאבותינו ומזקנינו הקדמונים שכל עוף שחוטמו רחב וכף רגל רחבה כשל אווז בידוע שאינו דורס וכתב א״א הרא״ש ז״ל וכן מסתבר ויש לאוכלו אם ימצא לו ג׳ סימנים בגופו ואין לחוש שמא הוא דורס: נאמן הצייד לומד עוף זה התיר לי פלוני הצייד והוא שיהא אותם שאומר שהתירם לו בקי בהם ובשמותיהם כתב א״א הרא״ש ז״ל מי שהוא במקום שנוהגין איסור בעוף אחד מפני שאין להם מסורת והלך למקום שיש להם בו מסורת שיכול לאוכלו במקום שהלך שם ואפי׳ דעתו לחזור ולא עוד אלא אפילו בכל המקומות יכולים לסמוך על אותו המקום שקבלו בו שהוא מותר כל זמן שאין יכולין להכיר שהוא טמא: ביצי עוף טמא אסורים כמותו:

סימן פג

א דיני דגים

סימני דגים מפורשים בתורה כל שיש לו סנפיר וקשקשת סנפיר הוא ששט בהן וקשקשת הן הקליפות הקבועים בו ואפי׳ אין לו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחד מותר והוא שתהיה הקשקשת קבוע תחת לחיו או תחת זנבו או תחת סנפירו וי״א שאינו מותר עד שיהיו לו ג׳ באלו ג׳ המקומות וא״א הרא״ש ז״ל מתירו אפי׳ באחד ואפי׳ אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן או שהיה לו בעודו במים והשירן מיד בעלותו ליבשה מותר יש מיני דגים שקשקשיהן דקין מאד ואינן ניכרות ואם כרכוהו בבגד או נתנו אותו בכלי מלא מים ונמצאו בו קשקשים מותר בידוע שיש לו קשקשים כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת לפיכך מצא חתיכת דג שיש לו קשקשת אין צריך לחזור אחר סנפיר מצא לו סנפיר לא יאכלנו עד שידע שיש לו קשקשת מצא חתיכות דגים ויש באחד מהם קשקשת אם החתיכות מתאימות כולם מותרות חזקה מדג אחד באו ואם אינם מתאימות את שנמצא בו קשקשין מותרת והשאר אסורות אפי׳ כולן מלוחין ביחד עוד יש סימן אחר בדג טהור והוא שהטמא ראשו חד ואין לו שדרה והטהור אין ראשו חד ויש לו שדרה ויש מהגדולים שכתבו שיש לסמוך על שני סימנים אלו להתיר כל דג וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין לסמוך עליהם ומ״מ כתב נכרי שמביא חבית מלא מחתיכות דגים מלוחים כל דג שמכירין ראשו ושדרתו מותר והשאר אסורין: ציר דגים טמאים אינן אלא מדרבנן לפיכך מותר לקנות מהנכרים דגים מלוחים טהורין אע״פ שמונחים עם הטמאים בכלי אחד שמא לא נמלחו יחד. נכרי שהביא חבית מלאה מציר של דגים אם כילכית אחת שוטטת בו מותר שזה סימן שהוא מדגים טהורים שאין דרך כילכית בציר דגים טמאים ואם לאו אסורה וה״מ דסגי בכילכית אחת בחבית סתומה אבל אם היה פתוחה אינה ניתרת פחות משתי׳ אבל באחת חיישינן שמא מעלמא אתא והרמב״ם כתב דרך אחרת כל חבית שדג טהור משוטט בו מותר שאנו יכולים לומר שכל הציר מדגים טהורים היו החביות רבים וכולן פתוחות ודג טהור משוטט באחת מהן כולן מותרות היו סתומות פתח אחת מהן ומצא בה דג טהור היא טהורה שנייה ומצא בה דג טהור כולן מותרות כתב הרשב״א הא דשרינן ע״י דג טהור משוטט בו ה״מ כשאין בו חתיכות אחרות שאין בהם קשקשים אבל היו בה חתיכות או דגים שיש בהן קשקשין וחתיכות אחרות שאין בו קשקשין הכל אסור אפי׳ צירן גזרה משום גופן קרבי דגים אינם נקחין אלא מהמומחה אבל מי שאינו מומחה אין לוקחים אותם ממנו בד״א כשנימוחו אבל אם הן שלימים וניכר בהן סימן טהרה נקחין מכל אדם ומהו סימניהן שבראשם האחד כד ועגול וראשם השני חד ועגול כמו הביצה וכתב ר״ת שהוא סימן מובהק להתיר עליו כל דג ובירושלמי משמע שאינו סימן מובהק וכן היא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל והא דאין נקחין ממי שאינו מומחה בשנימוחו היינו דוקא בסתם אבל אם אומר משל דג פלוני הוא ואנו מכירים שהוא טהור או שאומר אני מלחתים או שאמר אלו הדגים שקרבים אלו באין מהן נקחין מכל אדם אבל אם אמר של דג פלוני וטהור הוא לא מהימן והרשב״א כתב דאפי׳ הן שלימין וסימן טהרה ניכר בהן אין נקחין ממי שאינו מומחה אא״כ אומר של דג פלוני וטהור הוא או אלו דגים ואלו קרביהן וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה וכתב עוד הרשב״א עוברי דגים והם הביצים המקובצים הנמצאים בדגים מותרין ליקח מכל אדם שודאי מדג טהור הן שכל דג טמא משריץ ואינו מטיל ביצים ואיני יודע למה כ״כ אע״פ דפריך תלמודא על מילתא דרב דאומר קרבי דגים ועובריהן אין נקחים אלא מן המומחה מהא דתניא דג טמא משריץ טהור מטיל ביצים אלמא שאין עוברים לדג טמא ומשני סמי עוברין מדברי רב כי הן נקחין מכל אדם הא איכא שינויא אחריני דמשני רבי זירא (אידי ואידי משריץ) זה משריץ בפנים וזה משריץ בחוץ וכיון דאיכא תרי שינויי נקטינן לחומרא דג טמא שבלע דג טהור בין שנמצא במעיו בין שיוצא לחוץ מותר אפי׳ לא ראינו שבולעו ובכל ענין שנמצא בו בין נמצא דרך בית הרעי בין נמצא דרך בית הבליעה וטהור שבלע דג טמא אסור דלא חשוב כמעוכל כיון שהוא שלם:

סימן פד

א דיני תולעים

שרצים הגדלים במים שבכלים ושבבורות שיחין ומערות חריצין ונעיצין שאינן נובעים מותרים אע״פ שאין להם סנפיר וקשקשת לפיכך שוחה ושותה בכ״מ מהם ואינו חושש לשרצים שבהם והרמב״ם לא התיר אלא שבבורות ומערות שהם דומים לכלים אבל של חריצין ונעיצין המושכין אע״פ שאינן נובעין אסורין וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן והא דשרינן דוקא כשלא פירשו אבל אם פירשו ממקום רביתן כגון לאחורי הבור או על שפת הכלי מבחוץ אע״פ שחזרו אסורין אבל אם לא פירשו אלא על דופן הכלי מבפנים לא חשיב פירשו ומותרין. המסנן המשקה והיו בו שרצים חשוב כפירשו שהרי פירשו ממקום רביתן לפיכך משקה שדרך ליגדל בו שרצים אין לסננו בלילה שמא יחזרו השרצים לתוך הכלי ויבא לשתותן והרי כבר פירשו אבל מסתמא אין לחוש שמא פירשו כ״ז שאין הוכחה בדבר: תולעים הגדילים בפירות בתלוש מותרין שלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ בד״א שלא פירשו מן הפרי אבל פירשו מן הפרי אפילו לא הגיעו לארץ אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ ואפי׳ לא פירש כולו מהפרי אלא מקצתם או

שלא פירש אלא ע״ג הפרי או על הגרעין שבתוכו או שפירש מפרי לפרי אסור והרמב״ם אסר אפי׳ מת בתוך הפרי ופירש אח״כ ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל כתב הרשב״א כ״ז שנמצא בתוך הפרי אפילו חורו נקוב לחוץ לא חיישינן שמא פירש וחזר והגדלים בפרי בעודו מחובר חשוב כשורץ על הארץ אסור אע״פ שלא פירש ור״ת ורבינו יעבץ התירו גם בזה ובה״ג אוסר וכן עיקר כתב הרשב״א אפילו החור שתולע בתוכו קטן ואינו מחזיק אלא כדי התולע אסור וא״א הרא״ש ז״ל מתיר וכתב תולעים הנמצאים בפולים ובחימצי מותרים חימצי פירוש אפונים בלשון ערבי דלא קרינן בהם השרץ השורץ על הארץ כל זמן שלא ריחש אבל הנמצאים בשרביטים אסורין שיש מקום לרחוש אפי׳ הגדלים במחובר אם עבר עליהם י״ב חדש משנתלשו מותרין ספק אם התליע הפרי במחובר אם לאו אסור לפיכך כל פרי שדרכה להתליע במחובר אסור לאוכלו תוך י״ב חדש בלא בדיקה ולאחר י״ב חדש מותר ומיהו כתב א״א הרא״ש ז״ל גם לאחר י״ב חדש צריך לבודקו ולהשליך התולעים הנמצאים ביניהם לחוץ או על גבי פרי ואף לאחר שישליך הנמצאים מחוץ יש לחוץ שמא כשיתנם במים בתוך הקדרה שיצאו לחוץ ירחשו במים או בדופני הקדירה או על גבי הפרי הילכך מנהג יפה באלו העדשים שמצוי בהם הכנימה תוך י״ב חדש אין לו תקנה לאחר י״ב חדש יתנם לתוך מים צוננין המתולעים והמנוקבים יעלו למעלה אחר כך יתנם בקדירה רותחת שאם נשאר בו תולעת ימות מיד ע״כ כתב הרשב״א עבר ובישל תוך י״ב חדש בלא בדיקה אם יכול לבדוק בודק ואם לאו מותר ואם נמצא קצת בקדירה משליכו ואוכל השאר שאין בהם כל כך שיאסור פליטתן בתערובתן יש מיני עופות הגדלים באילן ותלויים באילן בחרטומיהון וכתב רבינו יצחק שהן אסורין משום שרץ השורץ על הארץ: כל תולעים הנמצאים בבהמה לא שנא במעיה ולא שנא בין עור לבשר כולן אסורים והנמצאים בדגים במיעיהם אסורין בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרין והגדלים בבשר ודגים ובגבינה המלוחים מותרין כל זמן שלא פירשו וכתב א״א הרא״ש ז״ל הילכך תולעים הנמצאים בקערה שנפלו מן הבשר מותרין ולא חיישינן שמא פירשו מחיים חוץ לחתיכה דמסתמא אותן שפירשו מחיים נפלו כשהדיחו הבשר ואלו נשארו בבשר ועתה יצאו כך כתב בספר התרומות וראוי היה לחוש כשנתן הבשר בקדירה במים צוננין אולי פירשו לדופני הקדירה ולאו היינו רביתייהו ונהגו להתיר ע״כ:

סימן פה

א סימני חגבים כל שיש לו ד׳ רגלים וד׳ כנפים וכנפיו חופין את רוב אורך גופו ורוב היקף גופו ויש לו שני כרעים שמנתר בהן ואפילו אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן וצריך שיהא שמו חגב וכשיש לו כל הסימנים הללו מותר ואין חילוק בין ראשו ארוך ויש לו זנב או אם אין ראשו ארוך ואין לו זנב וכתב א״א הרא״ש ז״ל והאידנא אפילו חגב הבא בד׳ סימנין אין לאוכלו אלא במסורת ששמו חגב. חגבים אין טעונים שחיטה כתב הרמב״ם אע״פ שציר דגים טמאים אסור ציר חגב טמא מותר שאין בהן ליחלוחית:

סימן פו

א דיני ביצים

סימני ביצים להכיר שהיא מעוף טהור הוא כשראשה אחד כד ועגול וראשו הב׳ חד ועגול וחלבון מבחוץ וחלמון מבפנים ואינו סימן מובהק לסמוך עליו לקנות מהנכרים אלא להכי אהני שאם יש בהן סימן טהרה שואלים את המוכר ממה הן אם אומר משל עוף פלוני ואנו מכירין אותו שהוא טהור קונין ממנו אבל אם אמר סתם משל עוף טהור ואינו מזכירו אין קונים ממנו והרמב״ם כתב דאפילו כי אמר משל עוף פלוני וטהור הוא לא מהני אלא לקנות מישראל אבל מנכרי אין קונין אא״כ מכירין אותו ויש לו בהן טביעות עין שהן ביצי עוף פלוני הטהור ונראה שאין לחלק בין נכרי לישראל חשוד. ואם שני ראשיה כדין או חדין או שחלבון בפנים וחלמון מבחוץ ודאי אסורה ואפילו אם יאמר המוכר שהם מביצי עוף טהור אין סומכין עליו ועכשיו נוהגין לקנות ביצים אפילו בסתם מכל אדם לפי שאין ביצי עוף טמא מצויין בינינו: ביצת נבילה וטריפה אפי׳ נגמרה שכיוצא בזה נמכרת בשוק אסורה אפילו נתערבה באלף כולן אסורות וכתב בספר התרומות אבל ספק אם היא ביצת נבילה או אם היא ביצת שחוטה מותרת אפילו בלא תערובת אבל ספק אם היא של טריפה או של שחוטה אסורה הכה תרנגולת על זנבה והפילה ביצתה קודם שנגמרה מותרת ואין בה משום אבר מן החי וכתב הרשב״א במה דברים אמורים שאינה מעורה בגידין אבל היתה מעורה בגידין ה״ז כבשר הפורש מן החי ואסורה ביצת עוף טמא שנתבשלה עם אחרות אם היא בקליפתה אינה אוסרת ואם היא קלופה אוסרת וצריך ס״א ביצים של היתר כנגדה לבטלה ואם נתבשלה בתבשיל של היתר א״צ אלא ס׳ מן התבשיל לבטלה וביצה שיש בה אפרוח או דם אוסרת המתבשל עמה אפילו אם אינה קלופה ובספר התרומות אין מחלק בין ביצת עוף טמא לשיש בה אפרוח או דם ומדברי א״א הרא״ש ז״ל יראה שיש לחלק. אפרוח שנולד מביצת נבילה וטריפה מותר כתב הרמב״ם ביצי עוף טמא שהתחיל העוף להתרקם בה לוקין עליו משום שרץ העוף וביצי עוף טהור שהתחיל העוף להתרקם בה ואכלה מכין אותו מכת מרדות טריפה אינה יולדת לפיכך עוף

שהוא ספק טריפה והטיל ביצים משהין אותו עד שיטיל כל ביציו שטוען כבר אם טוען יותר פעם אחרת כשרה ואם לאו טריפה אין מוכרין ביצת נבילה וטריפה לנכרי שמא יחזור וימכרנה לישראל כיצד יעשה יטרפנה בקערה וימכרנה לנכרי שאז ודאי לא יקנה אותה ישראל ממנו שאין קונין ביצים טרופות מן הנכרי בד״א שרואין אותה טרופה בידו שיש לחוש ודאי ישראל מכרה לו מפני שהיא טרופה אבל מותר לקנות ממנו פת שנילוש בביצים במקום שנוהגין לאכול פת של נכרים כיון שאין רואין אותה טרופה בידו ואין חוששין ג״כ משום דם שרוב ביצים אין בהן דם שהרי אנו אוכלים ביצים מגולגלין ואין אנו חוששין משום דם:

סימן פז

א הלכות בשר בחלב

איסור בשר בחלב כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו ונאמר ג׳ פעמים בתורה אחד לאיסור בישול ואחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה והוציא איסור אכילה בלשון בישול לומר שאינו אסור מן התורה אלא דרך בישול אבל מדרבנן אסור בכל ענין וגדי לאו דוקא דהוא הדין נמי שור שה ועז ולא שנא בחלב אמו ולא שנא בחלב אחרת אלא שדבר הכתוב בהווה. ואינו נוהג אלא בטהורה כגון בשר בהמה טהורה בחלב טהורה אבל בשר טהורה בחלב בהמה טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה ובשר חיה ועוף אפילו בחלב טהורה אינו אלא מדרבנן ומותר בבישול ובהנאה: וביצים הנמצאים בעופות מותרים לאוכלן בחלב בד״א שהן גמורות אבל אם אינן גמורות הוו כבשר העוף עצמו ואיזהו גמורה כתב הרשב״א כל שיש לה חלבון וחלמון אע״פ שהיא מעורה בגידין הרי זה גמורה אין לה אלא חלמון עדיין בשר הוא ורש״י פירש כשנגמר החלמון ועדיין היא אדומה ומעורה כמו השלל של הביצים המחובר באשכול שרי ויראה מדבריו שמתיר אפילו אין לה עדיין חלבון: דגים וחגבים מותר לאוכלן בחלב כתב הרמב״ם המבשל בחמי טבריא ומעושן ודם שבשלו בחלב פטור ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב המבשל שליל בחלב חייב וכן האוכלו המבשל שליא או עור גידין ועצמות ועיקרי קרנים וטלפים הרכים בחלב פטור וכן האוכלו פטור המבשל במי חלב או בחלב מתה או בחלב זכר פטור וכתב א״א הרא״ש ז״ל דנסיובי דחלבא אינה בכלל מי חלב ואסור מן התורה אלא מי חלב היינו אחר שהוציאו מן החלב כל האוכל כגון לאחר שעשו כל הגבינה מבשלים החלב והאוכל צף מלמעלה ולא נשאר בו אלא מים בעלמא זהו הנקרא מי חלב חלב הנמצא בקיבה לדעת רב אלפס אינו חלב ומותר לבשל בו בשר אפילו בצלול שבה וכ״כ הרמב״ם ורש״י אסרו וכתב שהוא חלב גמור אפילו הקרוש שבה כ״ש הצלול ור״ת חילק הקרוש שבה אינו חלב אבל הצלול הוא חלב לפיכך אם מלח הקיבה בחלבה נאסר משום בשר בחלב דמליח כרותח וכן אם עמד בה יום אחד דכבוש כמבושל ואם העמיד בה גבינות אם יש בהן בנותן טעם אסורות לרש״י אפילו בקרוש ולר״ת בצלול דוקא וכן היא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל:

סימן פח

א כל הבשר שאסור לאוכלו בחלב אפילו בשר חיה ועוף אסור להעלותו על השלחן שאוכל עליו גבינות שלא יבא לאוכלם יחד אבל בשולחן שסודר עליו התבשיל מותר ליתן זה בצד זה והא שאסור להעלותם על השולחן דוקא בשני בני אדם המכירין זה את זה ואז אסור אפי׳ אם מקפידין זה על זה אבל אכסנאין שאין מכירין זה את זה מותר ואפילו המכירין אם עשו שום היכר כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו או אפילו אוכלין על מפה אחת ונותנין ביניהן פת להיכרא מותר וי״א שאם יש להם הוצאה אחת שאין להם היתר על ידי היכר שעושין ביניהן :

סימן פט

א אכל בשר לא שנא בהמה חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו עד שישהא כשיעור שמזמן סעודת הבוקר עד סעודת הערב שהוא ו׳ שעות ואפי׳ אם שהה כשיעור אם יש בשר בין השינים צריך להסירו ובתוך הזמן אפילו אין בשר בין השינים אסור לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך ולפי זה הטעם אם לא אכלו אלא שלעסו לתינוק א״צ להמתין דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם והרמב״ם נתן טעם לשהייה משום בשר שבין השינים ולפי דבריו לאחר ששהה כשיעור מותר אפילו נשאר בשר בין השינים והלועס לתינוק צריך להמתין וטוב לאחוז בחומרי ב׳ הטעמים אכל גבינה מותר לאכול אחריו בשר מיד ובלבד שיעיין ידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהן לפיכך אם הוא לילה שאינו יכול לעיין אותם היטב צריך לרחצם וביום אין צריך וה״ר פרץ כתב יש לרחצם אף ביום לפי שפעמים שהגבינה שמנה ונדבקת בליחלוחית הידים ולאו אדעתיה צריך לקנח פיו ולהדיחו והקינוח הוא שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה וכן בכל דבר שירצה חוץ מקמחא ותמרי וירקא לפי שהם נדבקים בחניכין ואין מקנחין יפה ואח״כ ידיח פיו ביין או במים

ויש נוהגין לשרות פת ביין או במים ולאכלו והוא עולה בשביל קנוח והדחה ויותר טוב להיות כל אחד ואחד בפני עצמו וכתב הרמב״ם בד״א באוכל בשר בהמה וחיה אחר גבינה אבל אם אוכל אחריה בשר עוף אין צריך לא קינוח ולא הדחה ולא נטילה ור״ת כתב בשם ה״ג שמותר לאכול בשר אחר גבינה מיד בלא קינוח והדחה וגם גבינה אחר בשר מותר מיד אלא שצריך קינוח והדחה וא״א הרא״ש ז״ל כתב ונהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר בשר אפילו אחר בשר עוף ואין לשנות המנהג בד״א כשאוכל הבשר והגבינה בעצמה אבל אם אוכל תבשיל של בשר מותר לאכול אחריו תבשיל של גבינה ואפילו הנטילה ביניהם אינה אלא רשות אבל אם בא לאכול הגבינה בעצמו אחר תבשיל של בשר או הבשר בעצמו אחר התבשיל של גבינה חובה הוא ליטול ידיו:

סימן צ

א הכחל בין שהוא של מניקה שיש בה חלב הרבה בין אינו של מניקה אסור מדרבנן לבשלו אפי׳ בקדרה לבדו בלא בשר וכ״ש עם הבשר אלא קורעו שתי וערב וטחו בכותל להוציא כל חלב שבו ואז מבשלו בקדרה לבדו לא קרעו או אפי׳ קרעו ולא טחו בכותל ובשלו אפילו בקדרה לבדו אם אין ששים כנגד הכחל אסור ואם יש ס׳ כנגדו מותר והכחל עצמו משלים לששים ואם בשלו בקדרה עם בשר אפי׳ יש ששים כנגדו הכחל אסור והבשר מותר ואם בשלו פעם אחרת בקדרה דינו כמו בפעם הראשונה ולצלי צריך קריעה שתי וערב צלאו בלא קריעה מותר לדעת רש״י ולדעת ר״ת אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל מותר לבשלו לכתחילה בקדירה עם הבשר לא קרעו כלל ובשלו עם הבשר אוסר עד ס׳ ואם יש ס׳ כחל אסור ובשר מותר אבל בשלו בלא בשר או צלאו בדיעבד אפילו בלא קריעה כלל מותר ואם קרעו קצת ולא כהלכתו אסור לבשלה לכתחלה עם הבשר ואם בשלו עמו בדיעבד מותר אבל מותר לכתחלה לבשלו בלא בשר או לצלותו ע״י קריעה קצת אבל בלא קריעה כלל אפי׳ לצלותו אסור לכתחלה ולרב אלפס קרעו שתי וערב וטחו בכותל מותר לבשלו בקדירה עם בשר לא קרעו כלל ובשלו בלא בשר מותר ועם הבשר אוסר עד ששים ואם יש ששים כחל אסור ובשר מותר ולצלי מותר אף בלא שום קריעה כתב הרשב״א הא דאמרינן כחל עולה למנין ששים דוקא לבטל טעם החלב כגון שבשלו בקדירה לבדו אבל אם בשלו ביורה של חלב צריך ששים והוא שאין חלב שבו ניכר ונודע שיצטרף עם שאר החלב לבטל הבשר וכתב עוד ויראה לי שאם נפל בראשונה בפחות מתשעה וחמשים הכחל עצמו חזר ונעשה נבילה ואם נפל אח״כ בקדירה צריך ששים והוא וכתב עוד ויש מחמירים להצריכו לכתחלה קריעה שתי וערב וטיחה בכותל אפי׳ בקדרה בפני עצמו ולצלי קריעה כל דהוא וראוי לחוש לדבריהם וזהו כדעת רש״י וכ״כ בספר המצות וכבר נהגו שלא לבשל כלל עם הבשר אפי׳ בקריעת שתי וערב וטיחה בכותל ואפי׳ אם מבשלו בקדרה לבדו מצריך קריעה וטיחה ושתהיה הקדרה מיוחד לכך ואפי׳ קרעו שתי וערב וטחו ובא לצלותו עם הבשר בשפוד לא יתן הכחל למעלה והבשר למטה אלא הבשר למעלה והכחל למטה עבר ונתן הכחל למעלה מותר בדיעבד וכתב הרשב״א דהוא הדין נמי כשמולחו עם הבשר לכתחילה צריך שיהא כחל למטה והבשר למעלה עבר ומלח כחל עם (ס״א על) הבשר מותר וכ״כ הרמב״ן שאם מלחו בלא קריעה מותר בדיעבד וא״א הרא״ש ז״ל כתב שמותר לכתחלה למולחו עם הבשר בכל ענין שהמלח אינו מפליט החלב שבו ומותר לכתחלה לחתכה בסכין של בשר וליתנו בכלי של בשר אחר קריעה וטיחה:

סימן צא

א בשר וגבינה שנגעו זה בזה מותרין אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן ומותר לצור אותם במטפחת אחת ולא חיישינן שמא יגעו זה בזה כתב בעל העיטור ש״מ כל מידי דבעי הדחה כגון בשר היתר צונן בקערה של איסור צונן אסור לכתחלה דילמא אכיל בלא הדחה ודוקא בשר מבושל דלאו אורחיה בהדחה אבל מידי דאורחיה בהדחה כגון בשר חי וכיוצא בו שרי לכתחלה וכיון דבצונן בעי הדחה צריך ליזהר שלא יגע בשר לח בלחם שאם יגע בו אסור לאוכלו עם גבינה וכן אם יגע בו גבינה אסור לאוכלו עם בשר והכי איתא בירושלמי הדין דאכל חוביץ ובעי למיכל קופר מבער פתיתי פירוש מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך לבער מעל השלחן שיורי פת שאכל עם הגבינה בד״א בששניהן צוננין אבל בשר וחלב רותחין שנתערבו יחד או אפילו בשר צונן לתוך חלב רותח או חלב צונן לתוך בשר רותח הכל אסור אבל חלב רותח שנפל על בשר צונן או בשר רותח שנפל לתוך חלב צונן קולף הבשר והשאר מותר וכן בחלב כתב ריב״א צריך שיהא בו ס׳ כדי הקליפה שנאסר ממנו אבל רבינו יצחק כתב שאין צריך וכן יראה מדברי הרמב״ם שכתב קולף הבשר שנוגע בו החלב ואוכל השאר פי׳ בחלב מה יעשה א״כ ר״ל שכולו מותר שאם היה בו איסור היה מפרש אותו ואם נפלו זה לתוך זה צוננין מדיח הבשר ומותר ומליח דינו כרותח ולא לגמרי לאסור כולו אלא כדי קליפה לחוד ואינו תלוי בין אם הוא עליון או תחתון אלא בין עליון או תחתון המליח מבליע בתפל ואינו בולע ממנו הלכך בשר וגבינה לחין המלוחין שנגעו זה בזה צריך לקלוף שניהם מקום נגיעתן ואם הבשר מליח והגבינה תפילה הבשר שרי בהדחה והגבינה צריכה קליפה ואם איפכא ואם הן יבשין אפילו אם הם מלוחין או לחין ולא מחמת

מליחה סגי בהדחה והא דמליח חשיב כרותח דוקא בשאינו נאכל מחמת מלחו ופרש״י דהיינו מליחת בשר להצניע שאינו נאכל עד שישרוהו במים וידיחוהו היטב וי״א דלא מיקרי אינו נאכל מחמת מלחו אלא כגון עיבוד שמולחין אותו הרבה לצורך הדרך ורבינו תם פירש דכל מלח שמולחין לקדרה מיקרי אינו נאכל מחמת מלחו אבל נאכל מחמת מלחו לא הוי כרותח ודוקא בבשר חי יש חילוק בין נאכל מחמת מלחו לשאינו נאכל מחמת מלחו אבל בצלי אין חילוק שאפילו נפל למליח שנאכל מחמת מלחו בעי קליפה ואם יש בקעים או מתובל בתבלין אפילו אין בו בקעים והוא חי כולו אסור :

סימן צב

א כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב רותחת ויש בחלב ששים כנגד הבשר אם קדם וסילק הבשר קודם שתנוח היורה מרתיחה הבשר אסור והחלב מותר אבל אם אין בחלב ששים לבטל הבשר או אפילו יש בו ששים ולא קדם וסלקו קודם שתנוח היורה מרתיחה גם החלב אסור לרש״י דמין במינו במשהו אבל לר״ת דמין במינו בס׳ אפי׳ לא קדם וסילק כיון שיש בו ס׳ מותר טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר שבקדרה אם יש בה ס׳ לבטל החלב מותרת ואם לאו אסורה ואין השאר שבקדרה מצטרף עמה לבטל החלב ופיר״י דוקא שכל החתיכה חוץ לרוטב כגון שהחתיכה שתחתיה קצתה חוץ לרוטב וזו מונחת עליה דכולה חוץ לרוטב אבל אם מקצתה ברוטב הרתיחה מערבת הטעם בכל הקדרה והכל מצטרף לבטל החלב ורש״י פירש אפי׳ מקצתה ברוטב אין הכל מצטרף לבטל החלב וכ״כ בעל התרומות ודוקא כשלא ניער הקדרה מיד כשנפל החלב וגם לא כיסה אותה מיד אבל אם מיד כשנפל החלב על החתיכה ניער הקדרה או כיסה אותה הכל מצטרף לבטל החלב כתב הרמב״ם אבל אם ניער מתחלה ועד סוף או שכיסה משעת נפילה ועד סוף הרי זה בנ״ט ונראה שאין צריך רק שינער או יכסה מיד בשעת נפילה ואפי׳ פסק אח״כ מלנער מיד מתערב הטעם בכל מה שבקדרה ומצטרף כולו לבטל וכ׳ עוד הרמב״ם נפל חלב בתוך המרק או לתוך החתיכות ולא נודע לאיזו חתיכה נפלה נוער את הקדרה כולה עד שיתערב הכל אם יש בקדרה כולה טעם חלב אסורה ואם לאו מותרת ואינו מבין את דבריו שאם החתיכות כולן בתוך הרוטב מה צריך לנער ואם אינן ברוטב מה מועיל ניעור שמנער אח״כ. והיכא שנאסרה החתיכה מחמת החלב נעשית כל ההתיכה איסור ואם בישלה עם אחרות צריך ס׳ לבטל כולה אע״פ שאיפשר ליסחט החלב הבלוע בה וליבטל בס׳ בשאר החתיכות אפי׳ הכי הכל אסור שכבר נעשית החתיכה כולה איסור וצריך ס׳ לבטל כולה ואם יש בכל מה שבקדרה בין מרק ובשר ותבלין ס׳ לבטל מה שבקדרה מותר והיא נשארת באיסורה ואם מכירה משליכה והאחרות מותרות ואם אינו מכירה הרוטב מותר וכל החתיכות אסורות אם חתיכת האיסור ראויה להתכבד ודבר זה יתבאר עוד לקמן בהלכות התערובות ופסק ה״ר אפרים דלא אמרינן אפשר לסוחטו אסור אלא בבשר בחלב אבל בשאר איסורין כגון כזית חלב שנבלע בחתיכה ואין בה ס׳ לבטלו ונאסרה ואח״כ בשלה עם האחרות אין צריך אלא ס׳ כדי כזית הראשון ואז אפי׳ החתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת ור״ת פסק דאף בשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור ודוקא כשנאסר בנותן טעם שלא היה בהיתר ששים לבטל האיסור שנבלע בו אבל נאסר במשהו אפילו נאסר מחמת מינו שאסור במשהו לרבי יהודה לא נעשית כולה נבלה וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לדעת ה״ר אפרים: טיפת חלב שנפלה על הקדרה שאצל האש מבחוץ אפילו אם יש בתבשיל הקדרה ס׳ כנגדה אינו יכול לבטלה וא״כ הטיפה אוסרת הקדרה כל סביבותיה ונאסרה התבשיל שבה וכתב ה״ר מאיר מרוטנבורק שאם יש בתבשיל ס׳ פעמים ס׳ כנגד הטיפה מותר שהטיפה אינה אוסרת אלא עד ס׳ כנגדה ואם יש בתבשיל ס׳ כנגד אותה ס׳ מותר ובספר המצות כתב שאם נפלה כנגד התבשיל א״צ אלא ס׳ כנגד הטיפה שמפעפע לפנים והוה ליה כאילו נפלה בתבשיל ואם נפלה במקום הריקן והיא מפעפעת בדופן הקדרה עד סמוך לרוטב כ״כ שאין ששים כנגד הטיפה הרי נאסר אותו מקום הקדרה ואם יערה התבשיל דרך מקום הקדרה שנאסר הרי יאסר התבשיל וזה תקנתו שיניחנה כך ולא יגע בה עד שתצטנן וכבר נהגו העולם לאסור כשנופלת על הדופן שלא כנגד הרוטב ודוקא כשנפל באותו צד שאינו כנגד האש אבל אם נפל כנגד האש מותר שהאש שורפו ומייבשו ודוקא בדבר מועט כגון טיפה אבל אם נפל הרבה אין להתיר אפי׳ אם נפל כנגד האש אלא אלא כן כנגד הרוטב ועל ידי ששים ורבינו יחיאל היה מתירה כשעת הדחק כגון בערב שבת אפי׳ שלא כנגד הרוטב אפילו שלא כנגד האש ע״י ס׳ כתב א״א הרא״ש ז״ל מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדרה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדרה ואוסרתה:

סימן צג

א קדרה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בה בתוך מעת לעת אסור אבל אם שהה מעת לעת קודם שבישל בה ה״ל נטל״פ ומותר כתב בעל העיטור אם בישל חלב בקדרה של בשר והיא בת יומא ויש בה ס׳ איכא מ״ד מבשל בה ממין שבישל בה עכשיו כיון שהתבשיל מותר טעם הראשון בטל וקדרה נמי מותרת ואיכא מ״ד כיון דקי״ל כלי חרס אינה יוצא מידי דופיו לעולם טעם הראשון אינו יוצא לעולם ואינו יכול לבשל בה ממין שבשל בה עכשיו וממין הראשון אינו יכול לבשל בה שהרי האחרון אינו בטל ואין לה תקנה אלא שבירה וכתב הוא שיכול לבשל בה מאיזה מין שירצה ואני תמה

היאך מותר לבשל בה חלב וכי עדיף מהגעלה דאפילו הגעלה לא מהני לכלי חרס שפולט תמיד מעט מעט וה״ר פרץ כתב אפילו אינה בת יומא ובשל בה חלב אסור אח״כ לבשל בה בתחלה לא בשר ולא חלב לפי שהיא בלוע מבשר בחלב אלא אם היא של מתכת יגעילנה לאחר מע״ל של בישול שני ואם היא של חרס אין לה תקנה אלא שבירה כתב הרשב״א שאם בישל ירקות בקדרה של בשר שמותר לבשל בה אח״כ גבינה שכבר נתמעט בה כח בלע הבשר ונקלש עד שאין ראוי לחול עליו שם איסור בשר בחלב בד״א כשבלע היתר כמו שאמרנו אבל בלע דבר אסור לעולם הוא באיסורו עד שיגעיל הראוי להגעיל וילבן הראוי ללבן ע״כ:

סימן צד

א התוחב כף חולבת בקדרה של בשר או איפכא משערינן בכל מה שתחב ממנה בקדרה דלא ידעינן כמה נפיק מיניה וה״ר פרץ כתב שאם הכף של מתכת משערינן בכולו אף מה שלא נכנס ממנו בקדרה משום חם מקצתו חם כולו ואם תחב הכף בקדרה ב׳ פעמים ולא נודע בנתיים צריך ב׳ פעמים ס׳ ואם יש ס׳ לבטל הכף הקדרה והתבשיל מותרים אבל הכף אסור בין עם בשר בין עם חלב לפי שהיא בלועה מבשר בחלב ואפילו בדיעבד אוסרת אם חזרו ותחבוה בין בבשר בין בחלב כל זמן שהיא בת יומא ואם אין לו ששים הכל אסור בהנאה אפילו הקדרה אך מותר לתת לתוכה פירות או צונן כיון שאינו נהנה מגוף האיסור ואם אין הכף בן יומא הקדרה והתבשיל מותרין והכף אסורה לכתחילה בין עם בשר בין עם חלב ומ״מ בדיעבד אינה אוסרת כיון שלא היתה בת יומא כתב בספר התרומות אע״ג דבשאר איסורים קדרה של איסור ששהתה מע״ל בלא איסור אם הוחמו בה חמין בתוך מעת לעת חשיבא כבת יומא שהרי טעם איסור שבקדרה פלט לתוך המים ולא היו בהן ששים לבטלה דבכולה משערינן ונעשית בת יומא וצריכה מע״ל לאחר חימום המים בבשר בחלב אינו כן שאם בשלו בה בשר ובתוך מע״ל הוחמו בה מים ואחר ששהתה מע״ל לבשול הבשר בשלו בה חלב מותר אע״פ שהוא בתוך מע״ל לחימום המים אע״ג דבשאר איסורים שבתורה איסור הבלוע בהיתר כגון בצלים בלועים מאיסור ובשלם בקדירה של היתר צריך ס׳ כנגד כל הבצלים ולא סגי בס׳ כנגד כל הבליעה בבשר בחלב אינו כן שאם בצלים או ירקות שבלועים מבשר ובשלם בקדרה חולבת אם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות אין צריך אלא ס׳ כנגד הבשר ולא כנגד כל הבצלים והירקות וכתב ה״ר פרץ יש רוצים להתיר בשר רותח שחתכו בסכין חולבת ע״י קליפה וכדאמרינן גבי בית השחיטה רותח וסגי בקליפה ולא דמי להתם דהתם אין כל הבהמה רותחת אלא מקום בית השחיטה לבד אבל חתיכה שכולה רותחת כשחותכין אותה בסכין חולבת מתפשט בכולה וכולה אסורה אם אין בה ששים כנגד כל הסכין ודוקא כשהסכין בן יומא אבל אם אינו בן יומא או אינו יודע אם הוא בן יומא אם לאו מסתמא אינו בן יומא דסתם כלים אינן בני יומא אבל קליפה בעי:

סימן צה

א דגים רותחין מיד לאחר שסלקן מן האש שנתנן בקערה צוננת של בשר או שהדגים צוננין והקערה רותחת מותר לאכלם בחלב אבל אם נתבשלו בקדרה של בשר יש אוסרין לאכלם בחלב ורש״י מתיר אפילו שנתבשלו בקדרה של בשר אא״כ נתבשלו עם הבשר בעצמו ובעל התרומות מתיר כשנתבשלו ואוסר בנצלו שכיון שנצלו בלא מים קבלו טעם בשר מעיקר הכלי ואסור לאוכלם בחלב ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל וכתב ירקות או דגים שנתבשלו בקדרה של בשר מותר לאוכלם בחלב רק שהיתה הקדרה רחוצה יפה שלא היה שום שומן דבוק בה אבל אם נצלו בכלי של בשר אסור לאוכלם בחלב וכן התיר הרמב״ם כשנתבשלה שכתב קערה שאכלו בה בשר ובשלו בה דגים מותר לאוכלם בחלב דגים שצלויין עם הבשר אסור לאוכלן עם החלב ואיני מבין למה כתב שצלויין עם הבשר אסור לאוכלן בחלב דה״ה נמי מבושלין עמו שהרי לא התיר אלא כשנתבשל בקערה של בשר ואם בא להחמיר בצלי א״כ למה כתב עם הבשר אפי׳ בלא בשר נמי בכלי של בשר אסור: קערות של בשר שרחצו אותם ביורה חולבת והיא על האש או אפי׳ אינה על האש והמים חמין שהיד נכוית בהן כתב בסה״ת אם הקערות והיורה שניהן בני יומן הכל אסור אפי׳ היו הקערות מקונחות יפות שאין שום שומן דבוק בהן אבל אם אין היורה בת יומא מותר ובלבד שיהיו הקערות מקונחות יפות שאין שומן דבוקה בהן וא״א הרא״ש ז״ל מתיר אפי׳ הן שניהן בת יומן וכתב אמנם יש לחוש לפי שכשמדיחים קערות נשאר השומן ממה שאכלו בהן דבוק בהן ונוגע ביורה ונאסר היורה מממשות הבשר שנכנס בה והכל אסור הלכך אין להתיר עד שיאמרו ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בה אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח אבל מותר להניחו אצל כלי שיש בו חומץ מותר להניח כלי שיש בו חלב אצל כלי שיש בו בשר:

סימן צו

א צנון או שלקות שחתכום בסכין של בשר אסור לאכלם בחלב עד שיקלוף מקום החתך או עד דטעם ליה שלא יהא בו טעם בשר והרשב״א כתב שכולו אסור וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן וכתב בס׳ התרומות דאפי׳ אין הסכין בן יומו אסור וכן הדין בשומין ובצלים וכרשים שחתכום בסכין של בשר שאין לאוכלן בחלב שגם הן חריפין כמו צנון ואם עבר ובשלום בחלב צריך ששים לבטלם ומיהו אין צריך ס׳ כדי כל הצנון רק ס׳ כדי הבלוע בו היינו כדי כל הסכין אבל אם חתכו בסכין של נכרי צריך ס׳ כנגד כל הצנון וה״ר מאיר מרוטנבורג התיר בין בצנון בין בשומין ובצלים אא״כ היה הסכין בן יומו ולא רצה להורות הלכה למעשה וכתב שאע״פ שאני מורה כס׳ התרומות לאסור איני מוחה בידי הנוהגין היתר ואם חתך קישואים בסכין של בשר מותר לאוכלן בחלב בלא קליפה רק שיגרר מקום החתך ואם חתך בו לפת אפי׳ גרירה אין צריך רק הדחה בעלמא ולא עוד אלא אפי׳ צנון שחתך אחרי הלפת שרי בהדחה כמו הלפת ופירש״י לפי שטעם הלפת משונה ומבטל טעם הנפלט מהסכין וכתב בספר התרומות דוקא לפת אבל חתך בו לחם או ירק או פרי אחר אסור לחתוך בו אח״כ צנון או פרי או ירק חריף שרוצה לאכול עם חלב:

סימן צז

א אין לשין העיסה בחלב שמא יבא לאוכלה עם הבשר ואם לש כל העיסה אסורה אפילו לאוכלה לבדה ואי עבדינא כעין תורא שרי פירש״י שלא לש אלא דבר מועט עוגה קטנה ורב אלפס פירש שעשה בהן שינוי פירוש צורות כעין השור וכיוצא בו שמתוך כך יזכור שיש בה חלב: אין טחין התנור באליה ואם טח כל הפת אסורה אפילו לאוכלה לבדה אלא א״כ הסיק התנור תחלה יפה שאז פלט הכל אפילו היא של חרס בד״א בתנור שהסיקוה בפנים אבל בוכיא שהסיקוה בחוץ אסור אא״כ מלאו גחלים בפנים עד שיתלבן כ׳ הרשב״א פת שאפאו בתנור עם הבשר יש מהגאונים שאסרו לאכול אותו הפת שריחו כטעמו ויש מתירין וכן נראה ע״כ וכן פסק רש״י דריח לאו מילתא היא ומותר לאוכלו אפי׳ בחלב ור״ת פסק דריח מילתא היא ומיהו דווקא בתנור קטן כמו שלהם אבל בתנורים שלנו הגדולים שרי וכתב בס׳ המצות ופירשו לי רבותי המחזיק י״ב עשרונים זהו תנור גדול:

סימן צח

א הלכות תערובות

דיני התערובות וביטולן. אמר ר׳ יוחנן כל איסורין שבתורה בששים אמר רבא אמור רבנן בטעמא אמור רבנן בקפילא אמור רבנן בששים מין בשאינו מינו דהתירא בטעמא כגון תרומה שנתערבה בחולין מין בשאינו מינו יטעמנו כהן אם אין בו טעם תרומה מותר דאיסורא כגון חלב שנתערב בבשר יטעמנו קפילא נכרי אם אומר שאין בו טעם חלב מותר כתב הרשב״א ואין צריך שיהא אומן בכך אלא אפי׳ סתם בני אדם שכל טעם שאינו נרגש לסתם בני אדם אינו טעם וכתב עוד ואם הוא אומן אפי׳ יודע שסומכין עליו נאמן שאינו מפסיד חזקתו ויש מי שאוסר עד שיהא אומן ומסיח לפי תומו וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל שצריך שלא ידע שסומכין עליו בענין איסור והיתר. מין שנתערב במינו דליכא למיקם אטעמא כגון חלב בשומן ומין בשאינו מינו וליכא קפילא בס׳ ופרש״י הא דסמכינן אקפילא דוקא בדאיכא ס׳ ואפ״ה לא שרי עד שיטעמנו קפילא אבל קפילא בלא ס׳ או ס׳ בלא קפילא לא והני מילי בדאיתא קפילא אבל מין במינו לא שייך ביה טעימת קפילא או אפי׳ מין בשאינו מינו וליכא קפי א״צ לחזור אחריו ואי אית ביה ס׳ שרי והרמב״ן חילק היכא שמכירין האיסור ולא נתערב ממנו אלא צירו וטעמו כיון שמן הדין לא היה לנו לשער אלא בטעמו אלא שאין אנו יודעים כמה הוא בהא סמכינן אקפילא אע״פ שאין ס׳ כנגד גוף האיסור אבל בשגוף האיסור נתערב וצריכין ס׳ לבטלו אז לא סמכינן אקפילא בבציר מס׳ אבל בס׳ מיהא שרי וא״צ לחזור אחר קפילא כלל. ור״י פירש דבכל ענין סמכינן אקפילא אפי׳ בבציר מס׳ ובס׳ א״צ קפילא כלל אפי׳ אם הוא לפנינו ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל בין אם נתערב איסור בהיתר מין במינו כגון חלב לתוך שומן בין מין בשאינו מינו כגון חלב לתוך גריסין שיעורו בס׳ ומיהו פירש ר״ת דמין במינו כיון שאינו נותן טעם מן התורה בטל ברוב אלא שחכמים הצריכו ס׳ ושלא במינו אסור מן התורה עד ס׳ אלא שאין לוקין עליו עד שיהא בו כל כך מן האיסור עד שיהא בתוך כל ד׳ ביצים מן ההיתר כזית מן האיסור ואז חייב על כל כזית וכזית ממנו ונפקא מינה אם נתערב מין במינו ונשפך בעניין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו אם נתבאר שהיה רובו היתר מותר דספיקא דרבנן תולין להקל ואם לא נתבאר שרובו היה היתר אסור. ואם נתערב בשאינו מינו ונשפך אסור דספיקא דאורייתא לחומרא וכתב הרשב״א שאם נתערב במינו ובשאינו מינו ונשפך רואים את שאינו מינו כאילו אינו ותולין לומר שמינו היה רוב ונתבטל כי היכי דאמרינן רואין את מינו כאילו אינו להקל ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו למאן דאית ליה מין במינו לא בטיל וה״מ שאינו לפנינו כגון שנשפך אבל אם הוא לפנינו אלא שאינו בקי לשערו אפי׳ מדרבנן אין תולין להקל הלכך כחל אע״פ שהוא דרבנן צריך ס׳ כנגד

כולו ורש״י פירש דמין במינו לא בטיל כלל אפי׳ באלף ומין בשאינו מינו אינו אלא דרבנן ולדידיה תולין להקל מספק במין בשאינו מינו וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לסברת ר״ת ולא מיבעיא איסור שנתערב בהיתר ונימוח בתוכו שצריך ס׳ לבטלו אלא אפי׳ מכירו והוא שלם וזרקו צריך ס׳ כנגד כל איסור שאין אנו יודעין כמה יצא ממנו לפיכך המבשל בקדירת איסור שהיא בת יומא או תוחב כף של איסור בהיתר וכי האי גוונא בבשר בחלב צריך ס׳ נגד כל הקדרה וכנגד כל מה שתחב מהכף שאין אנו יודעין כמה בלעו לא שנא הן של חרס או עץ או מתכת וה״ר פרץ החמיר בכף של מתכת להצריך ס׳ כנגד כולו אפילו לא הכניסו כולו משום דחם מקצתו חם כולו ומיהו אם בשל איסור בקדרת היתר לא אמרינן שגוף הקדרה תצטרף לבטל האיסור דלהחמיר אמרינן הכי ולא להקל ואין משערינן אלא במה שבתוכה ואם ידוע כמה הוא האיסור כגון כף חדשה שניער בה כזית חלב ואח״כ ביומו ניער בה קדרה של בשר א״צ אלא ס׳ לבטל הכזית שבלע אבל כף ישנה שניער בה כמה פעמים אין יודעין כמה בלע ומשערין בכולה: כחצי זית של איסור נתערב להיתר צריך ס׳ חצאי זיתי היתר לבטלו: ביצה שיש בה אפרוח או טיפת דם שנתבשלה עם אחרות צריך ס׳ ואחד לבטלו לפי שיש ביצות גדולות וקטנות לפיכך הוסיפו ביצה אחת להשוות מדתו ולפיכך אם נתערבה בתבשיל בטלה בס׳ כמו שאר איסורין ואם נתערבה ביבש זה יתבאר לקמן בע״ה: כחל מתבטל בנ״ט ולמעלה כתבתיו בהלכות כחל: וכל שאר איסורין בין של תורה בין של דבריהם צריכות ס׳ לבטלם חוץ מחמץ בפסח כאשר בארתיו בספר א״ח ויין נסך כאשר יתבאר בע״ה: וחוץ מטבל וערלה ותרומה שאין לנו עתה עסק בהן. כל שיש ס׳ כנגד האיסור מבטלין אותו אפי׳ אין הס׳ כולו היתר כגון קדרה שיש בה נ״ט זיתים של היתר ונפלו בה ב׳ זיתים א׳ של דם ואחד של חלב כל אחד מצטרף עם הנ״ט של היתר לבטל חברו וכן ל׳ זיתים של היתר שנפל בהן כזית דם ול׳ זיתים אחרים של היתר שנפל בהן כזית חלב ונתערבו אלו התערובות בשוגג מותרין וכן ג׳ מיני איסורין של יבש שנתערבו זה בזה כזית מכל א׳ כל שני מינים רבים על הג׳ ומבטלין אותו ופטורים על שלשתן:

סימן צט

א חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפל לקדירה של היתר י״א שעצמות האיסור מצטרפין עם בשר האיסור להצריך ס׳ כנגדו ועצמות ההיתר מצטרפין עם בשר ההיתר ג״כ לבטל האיסור ורבינו שמשון כתב שאפילו עצמות האיסור מצטרפין עם ההיתר לבטל האיסור וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל לפיכך הבא לבטל איסור שנפל לקדירה יצטרף כל מה שבקדירה בין רוטב ובשר וקיפה ועצמות ואפילו העצמות של האיסור ואם יש בין הכל ס׳ מותר אבל המוח שבעצמות האיסור מצטרף עם האיסור לאסור וגוף הקדירה אינה מצטרפת לא עם ההיתר ולא עם האיסור בד״א בחתיכת נבילה שנפלה לקדירה כשהיא חיה אבל אם נתבשלה תחילה ואח״כ נפלה לקדירת היתר עצמות שבה מצטרפין עם האיסור לפי שבלעו מבשר הנבילה כשנתבשלה לבדה לפיכך כשחזרה ונפלה לקדירה צריך לשער גם בעצמות ולא סגי בס׳ כנגד הבשר דשמא נתמעט בשר הנבילה בבישולו ונכנס בעצמות. ומשערין ההיתר והאיסור כמו שבא לפנינו אע״פ שהיה בהיתר יותר מתחלה ונתמעט בבישולו ונבלע בקדירה אפילו הכי אין משערין אותו אלא כמו שבא לפנינו שגם באיסור היה יותר ונתמעט ונבלע בקדירה הילכך משערין שניהן כמו שבאין לפנינו והרשב״א כתב י״א שאומדין כמה בלע מן ההיתר בקדירה ומצטרף עם ההיתר ויראה לי מין במינו שמן התורה בטל ברוב וחכמים הצריכו ששים תולין להקל אבל מין כשאינו מינו כזית בכדי אכילת פרס דבר תורה ואפי׳ טעמו כעיקרו אין תולין בו להקל ואין משערין אלא במה שבא לפנינו וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק. כתב בספר המצות שצריך החכם לחקור אם נתנו מים בקדירה אחר שנתנו בה האיסור שאותן המים שנתנו אח״כ אין מצטרפין לבטל האיסור ונ״ל שא״צ שאפילו אם הוסיף מים אח״כ אם לא כיון כדי לבטל האיסור מצטרפין דקי״ל כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותרים במזיד אסורין ואין לחוש שמא יבאו לרבות במזיד שאם באנו לחוש לזה גם לא נאמין לו מה שאומר שלא ריבה אבל המכוין להרבות אפילו הוא מין במינו וההיתר רבה על האיסור שהוא בטל מן התורה אלא שחכמים הצריכו ס׳ אינו בטל כיון שריבה במזיד וכתב הרמב״ם דווקא למבטל עצמו אם הוא שלו קנסינן לאוסרו עליה או למי שכיון לבטלו בשבילו אבל לאחריני שרי וכתב הרשב״א אבל דבר שעיקר איסורו אינו אלא מדרבנן כגון גבינה של נכרים ושמנו של גיד אין מערבין אותו בהיתר כדי לבטלו עבר וערבו בהיתר כדי לבטלו בשוגג מותר במזיד אסור נפל מעצמו בהיתר אע״פ שאין בהיתר כדי לבטלו מותר להוסיף בהיתר כדי להכשירו כדחזינן בעצים שנשרו מן הדקל בתוך התנור בי״ט שמותר להרבות עליהם עצים מוכנים להתירו וא״א הרא״ש ז״ל כ׳ דאפי׳ איסור דרבנן שנתערב אסור להוסיף עליו לבטלו ולא התירו אלא בעצים שנשרו לתוך התנור משום דמיקלי קלי לאיסורא איסור שנתבטל כגון שהיה ס׳ כנגדו וניתוסף בו אחר כך מן האיסור חוזר ונאסר לא שנא מין במינו או מין בשאינו מינו בין בלח בין ביבש:

סימן ק

א כל דבר שהוא בריה כגון נמלה או עוף טמא וגיד הנשה ואבר מן החי וכיוצא בזה שאם יחלק אין שמו עליו אינו בטל לעולם ואם נתבשל עם ההיתר אם אינו מכירו הכל אסור אפילו הן אלף אבל הרוטב תלוי בנתינת טעם שאם יש בהיתר ס׳ כנגד הבריה הרוטב מותר שאע״פ שעיקרו אינו בטל טעמו בטל ואם מכירו זורקו והאחרים והרוטב תלויין בנתינת טעם שאם יש בכל ס׳ כנגד הבריה מותר ואם לאו אסורין חוץ מגיד הנשה שאין טעמו אוסר דקיימא לן אין בגידין בנותן טעם אבל שומנו אסור מדרבנן וצריך ס׳ כנגדו להתיר הרוטב הילכך ירך שנתבשל עם גידו אם מכירו זורקו וכל השאר מותר אם יש בו ס׳ כנגד שומנו ואם אינו מכירו כל החתיכות אסורות ואם יש בקדירה ס׳ כנגד השומן אז הרוטב מותר ואם לאו אסור ואם נימוח שאינו ניכר צריך ג״כ ס׳ כנגדו דאע״פ שאין בו טעם והוא כעין התורה אסרתו י״א דבריה בטלה בתתק״ס ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל:

סימן קא

א חתיכה הראויה להתכבד דינה כבריה שאינה בטילה ואפילו היא אסורה בהנאה קרינן ראויה להתכבד כיון שאם תתבטל תהיה מותרת ותהא ראויה להתכבד אבל טעמה בטל כדין בריה ודוקא שאיסורה מחמת עצמה כמו נבלה ובשר בחלב אבל אם נאסרת מחמת שקבלה טעם מאיסורא ולא היו בה ס׳ לבטלו אפי׳ למי שסובר שנחשבת כנבלה אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד שלא נאסרה אלא מחמת טעם שקבלה ובענין חתיכה הראויה להתכבד כתב א״א הרא״ש ז״ל רבו הדעות יש אומרים שתרנגולת בנוצתה וכן חתיכה חיה כיון שאינן ראויין עתה לא חשיבי ראויה להתכבד ואפילו בהמה שלימה בטילה עד לאחר שנתבשלה וראויה ליתן לפני אורח לכבדו ולא נהירא דלא קאמר ראויה להתכבד אלא לשיעורא שתהא גדולה וראויה לכבד בה אורח לכשתתבשל אבל בשביל שהיא חיה או בנוצתה לא בטלה חשיבותא וגם י״א דכבש שלם או אווז שלם אינו נקרא ראויה להתכבד שאין דרך ליתן לפני אורח כבש או אווז שלם וגם אלו דברי הבאי הם וכי בשביל שראויה ליחלק חתיכות חשובות גרע טפי כ״ש דחשיב טפי את שדרכו למנות והא דבריה וחתיכה הראויה לא בטלי דווקא בעודם שלימים אבל אם נתרסקו בטלי דתו לא חשיבי ואפילו אם נאסר כבר התערובות ונתרסקו אח״כ מתבטלין ודוקא שנתרסקו הבריה והחתיכה בשוגג אבל במזיד שכיון לבטלם אסור למי שכיון לבטלו ומיהו אע״פ שנחתכה חתיכה אחת אין תולין לומר האיסור נחתך ומתבטל ויהיו כולן מותרות אלא אותה שנחתכה לבד מותרת ממ״נ דאם היא של האיסור אף כולן מותרות ואם אינה של איסור הרי היא לבדה מותרת והשאר אסורות ואפילו נחתכו רובן אין תולין שהאיסור מן הרוב שנחתכו אלא כל הנחתכות מותרות והשלימות אסורות:

סימן קב

א כל דבר שיש לו מתירין כגון ביצה שנולדה ביום טוב שראויה למחר אם נתערבה באחרות בין שלימה בין טרופה אינה בטלה אפי׳ באלף ואפי׳ ספק אם נולדה בי״ט אם לאו ונתערבה באחרות אסורות ואפי׳ עשה ממנה תבשיל כתב אבי העזרי שהוא אסור אבל לפי מה שפי׳ ר״ת דהא דדבר שיש לו מתירין אינו בטל דוקא כשנתערב במינו אבל נתערב בשאינו מינו טעמו בטל בס׳ א״כ התבשיל מותר אם יש בו ס׳ כיון שלא כיון לבטלה כתב הרשב״א שאינו נקרא דבר שיש לו מתירים אלא דבר שההיתר יבא ודאי ממילא כמו ביצה אבל דבר שאינו בידו להתירו ואינו בודאי שיבא לא הילכך ספק ביצת טריפה אע״פ שאם תטעון התרגגולת או תחיה י״ב חדש מותרות כולם כיון שספק הוא לא הוי דבר שיש לו מתירין:

סימן קג

א כל דבר שטעמו פגום אינו אוסר תערובתו ואפילו אין טעמו פגום מחמת עצמו שבפני עצמו הוא מוטעם ומשובח אלא שפוגם תערובתו כגון יין נסך שנפל לתוך גריסין שהיין בעצמו הוא טוב אלא שפוגם הגריסין מותר ופגם זה א״צ שיפגום לגמרי עד שיהא קץ לאכלו אלא אפילו פוגם קצת אינה אוסר תערובתו בד״א שפוגם מתחלתו ועד סופו אבל השביחו ולבסוף פוגם או פוגם ולבסוף השביח כגון יי״נ שנפל לתוך גריסין צונן והשביחן והרתיחן ופגמו אסור ואפילו אין כח באיסור לבדו לפגום אלא ע״י דבר אחר שמסייעה כגון שנפל איסור לקדרה שיש בה מלח או תבלין מרובין ואלמלא המלח והתבלין שבה לא היה כח באיסור לפגום אפ״ה מותר. כל קדרה שאינה בת יומא חשיבא טעמא לפגם ואינה אוסרת ומקריא בת יומא כ״ז שלא שהתה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור ואם בתוך מעת לעת שבשלו בה חממו בה אפי׳ מים לבדם חשיבא בת יומא עד שתשהה מעת לעת לחימום המים לפי שמשערין בכל הקדירה וכשחממו בה המים בתוך מעת לעת לא היו במים ששים לבטלה וחזרו המים כולן איסור ואינו כן בבשר בחלב כדפרישית לעיל בהלכות בשר בחלב סימן צ״ד כתב הרשב״א יראה לי דהא דאמרינן נותן טעם לפגם מותר דוקא כשריבה ההיתר על

האיסור אבל בזמן שההיתר כאיסור אינו מותר עד שיפגום לגמרי שכל שאין ההיתר רבה עליו כאילו הוא בעינו ולא התירתו תורה עד שלא יהיה ראוי לגר ומ״מ קדירה שאינה בת יומא אע״פ שמשערין בכולה ונמצא שאין ההיתר רבה עליו אפ״ה שרי והיינו טעמא שאין כאן ממשו של איסור אלא טעמו וכל שטעמו לבד מעורב בו אם נ״ט לפגם אפילו קצת מותר אבל צירו של איסור וכ״ש כשנתערב בו גופו של איסור אינו מותר עד שירבה ההיתר או עד שיפגום לגמרי שאינו ראוי לגר׃

סימן קד

א עכבר שנפל לשכר או לחומץ חשו חכמים שמא משביח השכר והחומץ לפיכך אם נפל לתוכו צונן והסירו שלם אם לא שהה בתוכו יום שלם מעת לעת מותר אבל אם היו רותחין או אפילו צוננין ושהה בתוכן מעת לעת חשוב כמבושל אפילו הסירו שלם צריך ששים כנגדו לבטל טעמו שפלט ואם נחתך בתוכו לחתיכות דקות ויכול לסננו במסננת בענין שלא ישאר ממנו בתוכו כלום טעמו בטל בששים ואם נימוח לתוכו לגמרי בטל בששים ואם נתחתך בענין שאינו יכול לבררו הכל אסור כתב הרמב״ם ואם נפל ליין ושמן שרי שאלו צריכין להיות מבושמים ובודאי פוגם׃ כתב הרשב״א דברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהן כנמלים וכזבובים ויתושין שכל אדם בדיל מהן למיאוסן אפי׳ נתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו אם ההיתר רבה עליו מותרין ומכל מקום כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסננת בודק ומסנן׃

סימן קה

א כל הדין שנוהג באיסור שנתערב בהיתר ע״י בישול כך דינו אם נכבש בתוכו יום שלם מעת לעת דכבוש דינו כמבושל אבל פחות מיום כיון שהוא צונן סגי בהדחה בעלמא ואם הוא חם שהיד נכוית בו אז אוסר כמו מבושל כתב הרשב״א יש אומרים שאין מפליט אלא חום של כלי ראשון שהוא מבשל אבל כלי שני וכן עירוי שהוא ככלי שני אינו מפליט ולא נהירא שהרי חום של בית השחיטה וחום חלב הכסלים מפליט שהן פחותים מכלי שני אלא כל חום שעל ידי האש מפליט אפי׳ אין היד סולדת בו ע״כ ונראה לי שאין הנדון דומה לראיה שאין חום בית השחיטה וחום חלב הכסלים מפליט אלא כדי קליפה אבל להבליע בכל ההיתר לא חשוב חום אא״כ היד סולדת בו ואפשר שרוצה לומר דחום לתוך חום אינו אוסר ג״כ אלא כדי קליפה וכן ראיתי לקצת מהמחברים ואינו כן אלא אוסר כולו אם היד סולדת בו לפיכך נפל איסור חם לתוך היתר חם או אפי׳ איסור צונן לתוך היתר חם הכל אסור דתתאה גבר אע״פ שהתחתון היתר כיון שהוא הם גובר על העליון ומחממו עד שמפליט בתחתון כ״ש אם התחתון החם איסור שיותר נקל לו להפליט איסור בעליון אבל אם העליון חם והתחתון צונן אז אינו אוסר כולו אפי׳ אם העליון החם איסור שהתחתון גובר על העליון ומצננו עד שאינו מפליט איסורו בכל התחתון אלא כדי קליפה לבד וכ״ש אם העליון שהוא חם היתר בד״א כשנתערבו דרך בישול כגון שנפל לתוך התבשיל אבל דרך צלי כגון איסור חם או אפי׳ קר שנפל על הצלי שאצל האש אינו אוסר כולו אלא כדי נטילה שהוא כעובי רוחב אצבע לפיכך ירך שצלאו בגידו או חתיכת איסור שצלאו עם חתיכת היתר ונוגע זה בזה צריך להסיר כדי נטילה סביב הגיד וכן מן החתיכה במקום שנגעה בחתיכת איסור וכן אם נפל איסור על חתיכה שבקדרה שהיא חוץ לרוטב ולא ניער הקדרה ולא כיסה אותה אינו אוסר אלא כדי נטילה אבל אם היא ברוטב לרש״י כולה ולר״י אפי׳ מקצתה כדפרישית לעיל או אפי׳ כולה חוץ לרוטב וניער או כיסה הקדרה הרוטב מפעפע הטעם ומערבו ונבלע בכולו במה דברים אמורים בירך עם גידו וכיוצא בו דבר כחוש שאין בו כח לפעפע בכל החתיכה אבל גדי שמן שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי׳ מראש אזנו שכיון שהוא שמן מפעפע בכולו וכוליא שצלאו בחלבו אינו אסור אלא כדי קליפה שהקרום מפסיק ולא מיבעיא חתיכה אחת שיש בה חלב שמפעפע לכולה אלא אפי׳ חתיכת האיסור כחוש וחתיכת היתר שנצלה עמה שמנה האיסור מפעפע בכולו. ומלוח שהוא מלוח עד שאינו נאכל מחמת מלחו וכבר פירשתי שיעור מליחתו בהלכות בשר בחלב דינו כרותח ומפליט ולא לאסור הכל אלא כדי קליפה בד״א כשהאיסור וההיתר שניהם מלוחין ואפי׳ האיסור מלוח וההיתר תפל אבל אם ההיתר מלוח והאיסור תפל ונוגעין זה בזה לא שאין כח במלח שיגרום לאיסור שלא נמלח שיפלוט שאין בו כח אלא להפליט מה שבתוכו וכתב הרשב״א דוקא כשהאיסור המלוח למטה וההיתר התפל למעלה דתתאה גבר אבל אם האיסור למעלה והיתר למטה לא בעי אלא כדי קליפה דתתאה גבר שההיתר שהוא למטה מצנן העליון ואינו בולע אלא כדי קליפה ע״כ יראה שהוא סובר שחום ע״י מליח אוסר הכל וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן וגם מה שחילק בין אם האיסור למטה או למעלה כתב ר״י שאין חילוק דכיון שהוא חם ע״י מליחה אין חילוק בין תתאה לעילאה אלא בכל ענין שהאיסור מלוח מבליע בהיתר התפל ומ״מ אין אוסר כולו שאין כח שע״י המלח להבליע אלא כדי קליפה וכשהאיסור תפל הכל מותר ואפי׳ קליפה לא בעי ולא שייך מליחה אלא באוכלים ולא בכלי הילכך גבינות שנעשו בדפוסי הנכרים אע״פ שנמלחו לתוכן לא אמרינן מליח כרותח ויהיו אסורין אלא כמו איסור תפל והיתר מליח ומותר וכן מלח שהוא בקערה של בשר מותר ליתנו בחלב׃ וכי היכי דמפלגינן בצלי בין כחוש לשמן הוא הדין נמי בחום של מליח שאם החתיכה

שמינה ונמלחה בחלבה או איסור מליח וההיתר תפל והוא שמן מפעפע בכולה ואוסר כולו ומ״מ חתיכה שנפלה מקצתה לתוך הציר שאנו אומרים מה שבציר אסור והשאר מותר אפי׳ אם יש בה שומן אין הציר מפעפע על ידה לקצתה שחוץ לציר כיון שהציר עצמו אינו מפעפע למעלה: והא דחתיכת איסור אוסרת חברתה בנגיעתה דוקא שאיסורה מחמת עצמה כגון נבילה או בשר בחלב אבל אם אין בה איסור אלא מה שבלעה ממקום אחר אינה אוסרת אחרת הנוגעת בו ואפילו אם נצלו ביחד שאין דבר הבלוע בחתיכה יוצא ממנה לבלוע באחרות אלא ע״י רוטב אפילו החתיכה של היתר שמינה ושומן שבה מפעפע לפי שאין השומן שבה מוליך עמו האיסור אלא למקום שהאיסור יכול לילך בטבעו וכתב הרשב״א בד״א כשבלע איסור שאינה מפעפע אבל בלע מן הדברים המפעפעים בטבען כגון שומן אוסרת חבירתה בין בצלי בין נוגעות זו בזו חום בחום שהאיסור הבלוע בעצמה מפעפע ויוצא מחתיכה לחתיכה: כתב בספר התרומות מלח הבלוע מדם כגון מי מליחת בשר ונתנוה בקדרה או שנתנו בקדרה בשר מלוח בלא הדחה בעוד שהמלח עליו אם יש ס׳ כנגד המלח אע״פ שטעם המלח נרגש בקדרה וטעם אינו בטל אעפ״כ מותר לפי שאין במלח כח לאסור משאילו היה כולו דם ואין לנו להחמיר בנאסר יותר מבאוסר ורבינו שמשון מקוצי וריב״א כתבו כיון שהמלח נימוח עם הדם ומתערב בכל הקדרה ומוליך איסורו עמו צריך לשער כאילו היה הדם כולו מלח:

סימן קו

א כתב הרשב״א אע״פ שאין חתיכה שבלעה איסור נעשית נבילה ואינה אוסרת אלא לפי חשבון האיסור שבה אעפ״כ כשנופלת לקדרה שיש בה ששים לבטל איסור הבלוע שבה אין החתיכה חוזרת לקדמותה להיתרה לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי ואינו נבלל לתוך ההיתר שבקדרה משא״כ בדבר הנבלל ונימוח שאם נפל דם וכיוצא בו לתוך רוטב של היתר ואסרו מחמת מיעוטו וחזר ונתרבה הרוטב של היתר עד שיהא בין כולו ס׳ לבטל הדם כולו מותר שהכל נבלל ונתערב האיסור בתוך ההיתר ואיני מבין דבריו דכיון שהכל מצטרף לבטלו ע״כ הטעם מתבלבל בכולו וכיון שמתבלבל בכולו א״כ נתבטל וכתב עוד הרשב״א חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדרה שיש בה ס׳ לבטל החלב צריך ליזהר שלא יסיר שום דבר מן הקדרה בעוד חתיכת האיסור בתוכה דשמא תשאר באחרונה בשעה שאין ס׳ לבטל החלב תאסור מה שבקדרה וגם לא יוציאה תחילה שהחלב שבה יאסור אותה ומה תקנתה שיניחנה עד שיצטנן התבשיל והקדרה וזה לפי סברתו שאף לאחר שנתבטלה לא חזר להיתרה אבל לפמ״ש שלאחר שנתבטל האיסור שבה אינו אוסר וחוזר להיתרה אין לחוש ומ״מ יש לחלק אע״פ שחתיכה שבלעה איסור מתבטל האיסור שבה בס׳ ואינו אוסר עוד חתיכה שחלב שבה הוא בעין אינו מתבטל ואע״פ שיש ס׳ כנגדו חוזר ואוסר:

סימן קז

א כתב בספר המצות דגים קטנים שנתבשלו ונמצא בהן דג טמא יש אוסרים אפי׳ מכירו וזורקו ויש ס׳ לבטלו לפי שכשמערה מים החמין לפעמים בסוף העירוי עם מעט מים ישאר הדג טמא עם כ׳ או עם ל׳ דגים ונאסרו וחוזרין המים ונוגעין לכל הדגים ויש מתירין מפני שאותם כ׳ או ל׳ שנשארים בטילין ברוב תערובות כי לא שייך לומר בריה לא בטלה אלא בבריה שנאסרה מחמת עצמה ולא שנאסר מחמת בליעת איסור אחר ואין חוזרין ואוסרין השאר שבמחבת אע״פ שנוגעין בהן המים לפי שאיסור הנבלע ואין איסורו מחמת עצמה אינו חוזר ונבלע ביבש כי אם על ידי בישול י״א זבוב או נמלה שנמצא בקדירה והוציאוהו בכף צריך ליזהר שלא לחזור ולתחוב הכף בקדירה לפי שכבר נאסר הכף כשהוציאו בו הזבוב מהקדירה דשמא לא היה בו ששים כנגדו ואם יחזור ויתחבנו לקדירה אוסרה אם אין ששים כנגדו ונראה שאין לחוש כיון שידוע כמה הוא האיסור הבלוע בכף א״צ ס׳ כנגד כל הכף אלא כנגד הזבוב הבלוע בה:

סימן קח

א ריח של איסור שנתערב בהיתר כגון בשר נבילה שצלאו בתנור עם בשר שחוטה פליגי ביה רב ולוי רב אסר ולוי שרי ופסק רש״י כלוי דשרי וכן כתב בה״ג ורבינו תם פסק כרב דאסר ואפילו בשר נבילה כחוש עם בשר שמן שחוטה דריח כי האי מילתא היא וכתב הרשב״א הסכמת רוב המורים להתיר מכל מקום לכתחלה אסור לצלותם בתנור צר ואם בא לבשלם בקדירה כל אחד לעצמו אפילו בתנור צר ופי הקדירה מגולה מותר ואפילו לכתחלה שאין ריח המתבשל כל כך אוסר ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כרבינו תם ודוקא בתנורים שלהם שהם מכוסים לכך נכנס הריח של זה בזה אבל בתנורים גדולים

שלנו ופיהם פתוחין אין לחוש פת חמה שמונחת על גבי חבית פתוחה של יין נסך אסור לפי שקולטת הריח הרבה אבל אם הפת צוננת אפילו אם החבית פתוחה או פת חמה וחבית סתומה מותר וכן מותר להריח בבת תיהא דיין נסך פירוש נקב שעושין בחבית להריח משם ביין אם הוא טוב׃

סימן קט

א חתיכה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות יבש ביבש בטלה אפילו חד בתרי ולכאורה נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה כגון שנפרד לחתיכות דקות שאין ניכר בין זה לזה אבל בעל התרומות כתב דוקא שנתערב במינה אבל מין בשאינו מינו אפי׳ יבש ביבש צריך ששים כיון דאם יבשלם יתן בהם טעם׃ וכיון שנתבטל החתיכה ברוב מותר לגמרי ואפילו איסורא דרבנן ליכא ומותר לאדם אחד לאכול כולם ביחד אע״פ שבודאי אוכל האיסור וכן מותר לאכול כל אחד ואחד בפני עצמו ואין צריך להשליך אחד כנגד האיסור ואפילו אם האיסור איסור הנאה כגון חמץ בפסח בטל ברוב כיון שהוא יבש ביבש ורש״י אסר תערובת חמץ בפסח יבש ביבש באכילה ומתירו בהנאה אלא שמצריך להשליך אחד מהם לנהר ורב אלפס אוסר הכל ואפי׳ בהנאה וא״א הרא״ש ז״ל מתיר הכל ואפילו באכילה ׃ ואם בישל התערובות אחר שנתבטל ברוב כתב הרשב״א שכל אחד ואחד מותר בפני עצמו והרוטב בנותן טעם שצריך ששים כנגד האיסור וא״א הרא״ש ז״ל חילק בזה וכתב שאם לא נודע תערובתו קודם שנתבשל צריך ס׳ כנגד האיסור ואם נודע תערובתו קודם שנתבשל גם הרוטב מותר כולו כמו החתיכות שנתערבו ואם אחר שנתבטל ברוב נתוסף על האיסור חוזר ונאסר׃

סימן קי

א חתיכה הראויה להתכבד ושאר הדברים החשובים כגון בעלי חיים ודברים שדרכן למנות שנתערבו בהיתר אינן בטלים לעולם אפילו באלף ופירש ר״י דוקא דברים שלעולם אין מוכרין אותם אלא במנין דהלכה כר׳ יוחנן דאמר את שדרכו למנות שנינו פירוש שלעולם אין מוכרין אותו אלא במנין אבל דברים שלפעמים מוכרין אותו באומד בטל ברוב לכך כתב שביצה בטלה שפעמים מוכרין סל מלא ביצים ביחד ובעל העיטור כתב שביצה אינה בטילה והרמב״ם פסק כחכמים דאפי׳ דבר שדרכו למנות לעולם בטל דז׳ דברים לבד הן שאינן בטלים כגון רימוני בדן ואגוזי פרך ומיהו כתב כל דבר שהוא חשוב אצל בני מקום מן המקומות לפי הזמן ולפי המקום שהוא שם אינו בטל ואוסר בכל שהוא׃ ה״ר יהודה הורה על קורקבן טריפה שנתערב באחרים שהוא בטל דלא הוי ראוי להתכבד כדאמרינן (נדרים נד׃) בני מעים אוכליהן לאו בר אינש ולפי זה הוא הדין נמי בכל בני המעים׃ בעלי חיים שנתערבו באחרים ונשחטו בטל חשיבותן ובטלין והוא שנשחטו בשוגג וכן חתיכה שנחתכה לאחר שנתערבה בטלה כדפרישית לעיל והא דחד בתרי בטל ביבש בדבר שאינו חשוב דוקא כשהאיסור אינו ניכר במקומו אז בטל דבר שאינו חשוב ודבר חשוב אינו בטל ואפילו אם פירש אחד מהן מהתערובות אסור ולא אמרינן מרובא פריש אבל אם האיסור ניכר במקומו כגון תשעה חניות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח אסור ואפילו בחתיכה שאינה ראויה להתכבד דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל בשר הנמצא לפני חניות מותר אפילו בחתיכה הראויה להתכבד דכיון שלא פירש בפנינו לא נולד הספק במקום הקביעות ולכך אנו תולין אותו ברוב אבל אם פירש לפנינו הוי כאילו היא עדיין במקום הקביעות ואסור וכתב הרשב״א לפיכך מצא בשר ביד נכרי אע״פ שהדבר ידוע שאין לוקחין בשר אלא מאותם מקולין והוא אינו יודע מאיזה לקח מותר דלאחר שפירש נולד בו הספק בד״א שלא ראו אותו יוצא מן המקולין אבל ראו אותו יוצא מן המקולין באותה שעה נולד הספק ונמצא שבמקום הקביעות נולד הספק ואסור ויראה לי שלא אסרו אלא בזמן שהוא בפני עצמו אבל נתערבה באחרות ואינה נכרת בטילה ברוב משום ספק ספיקא ולפיכך מי שלקח בשר מן המקולין אפילו חתיכה הראויה להתכבד ואח״כ נמצאת טריפה במקולין ולא נודעו חתיכות הטריפות בין שאר החתיכות והוא אינו יודע מאיזה מהם לקח כל מה שלקחו מהמקולין קודם שנמצאת הטריפה מותר שלא נפל בהן הספק בקבוע אלא לאחר שפירש אבל אסור ליקח משם מכאן ואילך בד״א בחתיכה הראויה להתכבד שאין לה ביטול אבל שאר החתיכות מותרות וראוי להחמיר לאסור כל החתיכות שנשארו במקולין שאין הכל בקיאין בדברים אלו ואם אתה מתיר בשאינן חשובות קרוב הדבר לטעות וליקח אף מן החשובות וכן אנו נוהגין ע״כ ואיני מבין מה שכתב להתיר בחתיכות שאינן ראוין להתכבד אלא שהחמיר לאוסרן שנראה שאסורין מן הדין ולא מטעם חומרא דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואסור בכל דבר וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל דכל מה שלקחו קודם הספק הכל מותר ולאחר שנודע הספק הכל אסור והא דשרינן כשפירש אחד מהם מחרוב דוקא דומיא דט׳ חניות שהאיסור ידוע וניכר במקומו אבל בעלי חיים ושאר דברים חשובים שנתערבו בהיתר שאינן בטלים אפי׳ באלף אפי׳ אם פירש אחד מהן מן הרוב אסור דכיון שאין האיסור ניכר במקומו חיישינן שמא יקח מן הקבוע וכתב הרשב״א דוקא כשהפרישן במתכוין אבל אם פירש ממילא שרי וא״א ז״ל כתב דאפילו פירש ממילא נמי אסור ומיהו דוקא כשפירש אחר שנודע התערובות אבל אם פירש קודם שנודע התערובת מותרת דבהא לא שייך למיגזר שמא יקח מן הקבוע דהא אכתי כולם בחזקת היתר הם ואפילו אם פירש לפנינו מותר כיון שעדיין לא נולד הספק אם כן לא נולד

הספק במקום הקביעות ותלינן דמרובא פירש דכל זמן שהן בחזקת היתר אין חילוק בין פירש בפנינו ובין פירש שלא בפנינו: דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו כגון בעלי חיים ובריה וחתיכה הראויה להתכבד שנתערב באחרים ונאכל אחד מהם או נפל לים בענין שנאבד מן העולם בשוגג הותרו כל האחרים שאנו תולין לומר האיסור הלך לו ופירש ר״י דוקא שנפלה מעצמה אבל אם הפילו אפילו שוגג אסור אטו מזיד וכתב א״א הרא״ש ז״ל שאם הפילו קודם שנודע התערובת שרי דלא שייך למיגזר כיון שעדיין לא נודע התערובות: והא דשרי כשנאבד אחד מהן דווקא כשאוכל הנשארות שתים שתים ביחד דמה נפשך איכא חד דהיתירא אבל לאכול אחד אחד או שאוכלם כולם אדם אחד אסור ודוקא שנאבד אחד מהעולם כדפרישית אבל לא נאבד אלא שפירש אחד מהן אין להתיר בשביל זה הנשארים ולא מיבעיא אם פירש אחד מהן אלא אפילו פירשו מהן הרבה אין להתיר הרוב הנשארות אלא המיעוט שפירשו מותרין שאנו תולין לומר האיסור ברוב והרוב אסור ואם כל הרוב נתערבו באחרים כולן אסורין כאילו נפל שם האיסור בידוע אבל אם המיעוט נפל למקום אחד מותר וכתב הרשב״א דאפי׳ נפלו מחציתן למקום אחר מותר שאנו תולין להקל בספק ספיקא שמא לא היה איסור בתוך אלו שנפלו לכאן ואת״ל כאן היה שמא זה שאוכל עתה אינו האיסור: ודוקא שתערובת הראשון היה מותר מן התורה כגון שנתבטל ברוב לכך תולין להקל בספק ספיקא אבל חתיכת איסור שנתערבה בחתיכת היתר ומאלו השנים נפל אחד מהם לתוך עשרה של היתר אין אומרים בזה ספק ספיקא להקל לפי שאנו רואין כל אחד מהשנים כגופו של איסור כל זמן שלא נתבטל האיסור ברוב והא דשרינן ספק ספיקא דוקא ע״י תערובת כדפרישית אבל ספק טריפה שנתערבה באחרות כולם אסורות עד שיהא בהיתר כדי לבטל האיסור אם הוא מדברים המתבטלים שכיון שספק הראשון היה בגופו אין להתירו מספק ספיקא וי״א שאפי׳ בספק ספיקא שע״י תערובות אין להתיר בדברים החשובין דכי היכי דמהניא להו חשיבותייהו דלא בטילי אפילו באלף מהניא להו נמי שלא להתיר בה ספק ספיקא ולא נהירא דספק ספיקא מותר בכל האסורים אפילו בעכו״ם:

סימן קיא

א מספר ת״ה איסור שנפל למקום אחד ואין ידוע לאיזה מקום נפל יש בזה להקל ולהחמיר כיצד שתי קדרות אחת של היתר כגון בשר שחוטה ואחת של איסור כגון בשר נבלה ולפניהם ב׳ חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור אם החתיכה היה מאיסור דרבנן כגון שמנו של גיד הנשה ינפלו אלו לתוך אלו מותרין שאנו תולין לומר האיסור נפל לתוך האיסור וההיתר לתוך של היתר ואפילו אם ההיתר שבקדרה אינו רבה על האיסור שלפניה וכן הדין אם לא היה כאן אלא קדרה אחת של בשר שחוטה ונפל בה אחת מאלו שתי החתיכות ואין ידוע איזו אנו תולין דשל היתר נפל אפי׳ אין ההיתר רבה על האיסור או אם לא היה כאן אלא חתיכה אחת מאיסור דרבנן ויש שתי קדרות אחת של היתר ואחת של איסור ואין ידוע לאיזה נפלה גם בזה תולין להקל במה דברים אמורים שתולין בכל אלו להקל אפי׳ אין ההיתר רבה על האיסור שאין האיסור גם כן רבה על ההיתר אבל אם האיסור רבה על ההיתר אין תולין כל כך להקל היה האיסור של תורה אין תולין להקל לומר לתוך האיסור נפל עד שיהא ההיתר רבה על האיסור כדי שיתבטל בתוכו מדברי תורה היה ההיתר רבה על האיסור כדי שיתבטל בתוכו מדברי תורה תולין להקל כיצד שתי קדרות אחת של בשר שחוטה ואחת של בשר נבלה ונפל חתיכת נבלה לתוך אחת מהן אם ההיתר שבקדרות ההיתר רבה קצת על חתיכת הנבלה תולין להקל לפי שדבר תורה מין במינו בטל ברוב אלא שחכמים הצריכו ששים וכיון שאינו אלא דרבנן מקילינן היו שתי הקדרות ממין אחד והאיסור ממין אחר אין תולין להקל עד שירבה ההיתר ששים על האיסור מפני שאין מתבטל מין בשאינו מינו דבר תורה בפחות מששים יש מקילין להקל כל זמן שאין בו כזית בכדי אכילת פרס היו כאן שתי קדירות של היתר ולפניהם שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור ונפלה אחת לתוך זו ואחת לתוך זו שתיהן אסורות אפילו באיסור דרבנן שא״א לתלות באחת יותר מבחבירתה בד״א בשאין בשום אחת מהן כדי לבטל האיסור אבל אם יש באחת מהן לבטל האיסור שתיהן מותרות שאני אומר האיסור נפל לתוך אותה שיש בו כדי לבטלו ואין חילוק בין אם שני הקדרות של אדם אחד או משל שני בני אדם היה כאן ב׳ קדרות של היתר ונפל איסור לתוך אחת מהן וידוע לאיזו נפל וחזר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל אני אומר למקום שנפל איסור הראשון נפל גם השני נפל האיסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל ואח״כ נפל איסור לתוך אחת מהן וידוע לאיזו נפל שתיהן אסורות ואין אומרים למקום שנפל איסור האחרון נפל גם הראשון היה כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל ואין באחת כדי לבטל האיסור ויש בשתיהן כדי לבטלו שתיהן מצטרפין לבטלו ולא עוד אלא אפילו היתה אחת בבית ואחת בעליה מצטרפין וה״ה אפילו למאה שכל שנכנס בספק מחמת איסור מצטרף לבטלו בד״א בשתיהן משל אדם אחד לפי שכל שהוא של אחד עתיד להתערב לפיכך רואים אותו כאילו כבר מעורב אבל אם הם של שני בני אדם אין מצטרפין לבטלו: דיני פת ושלקות ומשקים וחלב וגבינה

סימן קיב

א פת של עובדי גילולים יש דברים שאסרום חכמים אע״פ שאין להם עיקר מן התורה כמו פת של עו״ג אפי׳ אפאו ישראל והשלקות שמבשלין העו״ג ואסרו לשתות במסיבתן אפילו שאר משקין שאין בהן משום חשש יין נסך וכל אלו הדברים אסרו משום חתנות פי׳ שלא יבא להתחתן בהן שכל אלו מושכין לב האדם ואם יתקרב אליהם באחד מאלו יבא להתחתן בם וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה שלא אסרו אלא פת חטים ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון אבל של קטנית ושל אורז ודוחן אינו בכלל פת סתם שאסרו וגם אינו חשוב להיות בו משום בישולי עו״ג. וגזירת הפת לא נתפשטה בכל המקומות וכתב א״א הרא״ש ז״ל וע״ז סומכין הגדולים שאינן אוסרין אותו לבני מדינתן שנוהגין בו היתר כי הם אומרים שהם מהמקומות שלא פשט איסורו שם ועוד סומכין על מה שכתוב בחלוף מנהגים שבין בני ארץ ישראל לבני בבל מי שהתענה ג׳ ימים מותר בפת של עו״ג משום חיי נפש וברוב מקומות גליותינו אין פלטר ישראל מצוי והוי כאילו התענה ג׳ ימים ע״כ ויש אוסרין אותו אלא א״כ התענה ג׳ ימים ממש ויש מהגאונים שהתירוהו בשבת אם אין לו מה לאכול משום עונג שבת ולדעת א״א הרא״ש ז״ל אין חילוק בין פת של בעל הבית לשל פלטר אבל קצת מהמחברים חלקו בין של בעל הבית לשל פלטר דלא שייך חתנות אלא בשל בעה״ב הלכך אסרוהו בכל ענין חוץ מבמקום סכנה אבל של פלטר אין כאן כ״כ קירוב דעת שבאומנתו הוא עוסק. וכן מחלק בירושלמי שמתיר לקנות מפלטר של עו״ג במקום שאין פלטר של ישראל מצוי וכתב הרשב״א אפילו יש שם פלטר של ישראל אם אין הפת של פלטר ישראל כפת הפלטר של עו״ג מותר כיון שערב עליו יותר ואין נראה כן מן הירושלמי שלא התיר אלא במקום שאין פלטר ישראל מצוי אבל אם הוא מצוי אלא דשל עו״ג ערב לו יותר לא התיר: פת של בעל הבית אסורות לעולם אפילו קנאה פלטר ממנו ואפילו שלחה לישראל לביתו וכן אפילו שלחה אותו הישראל לאחר אסורה לעולם ושל פלטר מותרת לעולם אפילו קנאה בעל הבית ממנו שלא הלכו באיסור זה אחר מי שהפת בידו עכשיו אלא אחר מי שהיה לו בשעת אפייה. ואין להתירה אפי׳ במקום שנהגו אלא בפת של עו״ג ואותו אין לו היתר ע״י חיתוי שיחת׳ ישראל בגחלים כי אין איסורו משום בישול אלא משום הפת עצמו אבל פת של ישראל שאפאו עו״ג הוא בכלל איסור שלקות ובאותו לא נהגו היתר בשום מקום ועלה קאמר ג׳ מלאכות בפת היסק התנור וחתיית הגחלים והאפייה שאם ישראל עשה א׳ מאלו אין בו משום בישולי עו״ג וכתב א״א הרא״ש ז״ל ותימה על מה שנוהגין האידנא להקל בהשלכת קיסם לתנור ובהלכות שבין בני א״י לבני בבל כתוב בני מזרח משליכים קיסם לתנור ובני מערב אומרים קיסם זה אינו מעלה לו ולא מוריד אא״כ תתענה ג׳ ימים מותר משום חיי נפש והנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידים וכ״כ הרמב״ם שאפי׳ לא זרק הישראל אלא עץ אחת לתוך התנור התיר כל הפת שבו שאין הדבר אלא להיות היכר שפת של עו״ג אסורה עד כאן ויראה שאינו מחלק בין של עו״ג לשל ישראל שאפאה עו״ג וכאשר כתבתי כן נראה עיקר: פת של עו״ג שנילוש בביצים אע״פ שיש בביצים משום בישולי עו״ג ושלקות אסורין בכל המקומות אפי׳ הכי מותר כיון שהפת מותר הביצים טפילין לו: כתבו הגאונים שכותח של עו״ג מותרת ואין חוששין לפת של עו״ג שבו ר״י מתיר למי שנזהר מפת של עו״ג לאכול בקערה עם מי שאינו נזהר ממנו ואינו חושש להתערובת הפת :

סימן קיג

א שלקות שבשלם עו״ג אסורין ל״ש אם בשלם עו״ג בביתו או בשלם בבית ישראל וה״ר אברהם היה מתירם אם בשלם עו״ג בביתו של ישראל דלא שייך בהו לא משום חתנות ולא משום שמא יאכילנו דברים טמאים ור״ת חולק עליו וכן נוהגין. ולא אסרו אלא דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי וגם עולה על שולחן של מלכים ללפת בו הפת או לפרפרת אבל דבר הנאכל כמו שהוא חי אפילו הוא חשוב להעלות על שלחן מלכים או דבר שאינו נאכל על שלחן מלכים אפילו אינו נאכל כמו שהוא חי אין בו משום בישולי עו״ג ולא אסרו אלא כשמכוין העו״ג לשם בישול אבל אם אינו מכוין לשם בישול כגון שהסיק התנור ליבש בו כלים והיה בו בשר ולא ידע בו ונצלה או שחרך ראש גדי להסיר שער ונצלו ראשי האזנים שהם רכין עד שראוין לאכילה מותר כיון שלא כיון לשם בישול אבל אם כיון לשם בישול כגון שהסיק התנור לבשל בו והיה בו בשר תחלה ונצלה אע״פ שלא כיון לזה הבשר שהרי לא ידע בו אפי׳ הכי אסור לפיכך אם ידע שהיה בשר בתנור אפילו חממו ליבש כלי אסור חיישינן שמא כיון גם לבישול כיון שידע בו ולא אסרו אלא כשכל הבישול ע״י עו״ג אבל היה תחלתו או סופו על ידי ישראל מותר כיצד הניח עו״ג התבשיל על הגחלים ובא ישראל וחתה בגחלים מותר אע״פ שהיה מתבשל בלא חתוי וכן אם הניח ישראל ובא עו״ג וחתה מותר בד״א שמצאה עו״ג על גבי הגחלים כשחתה אבל אם נתנו הישראל על האש וסלקו מיד ובא עו״ג והחזירו אסור אא״כ הגיע למאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישולו כשסלקו שכל שנתבשל ע״י ישראל כמאכל בן דרוסאי אפילו אם סלקו הישראל מן האש אם בא עו״ג והחזירו וגמרו אין בו משום בישולי עו״ג וכתב הרשב״א דהוא הדין נמי אם בשלו עו״ג כמאכל בן דרוסאי אין לו היתר אח״כ ע״י גמר בישול ישראל ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל דלהקל החשיבו כמאכל בן דרוסאי כמבושל ולא להחמיר הילכך אפילו אם בשלו כמאכל בן דרוסאי ובא ישראל וחתה בו וגמרו מותר. כתב הרשב״א הניח הישראל על גבי גחלים עוממות שלא היה ראוי להתבשל עליהם ובא עו״ג והפך בו

ונתבשל הרי זה אסור הניח הישראל על גבי האש והניח העו״ג לשומרו והפך בו ואין ידוע אם סלקו עו״ג עד שלא הגיע למאכל בן דרוסאי אם לאו ה״ז מותר ואין חוששין שמא סלקו דספק דבריהם להקל ולא אסרו אלא בבישול שעל ידי האש אבל שלא ע״י האש אע״פ שמליח כרותח וכבוש כמבושל שרי הלכך בשר או דגים קטנים שכבשן עו״ג או מלחן עד שראוין לאכילה מותרין אפילו בשלם אח״כ שהמליחה אינו אוסרתן וכשמבשלם אח״כ דבר שנאכל כמו שהוא חי הוא מבשל וכן אם עושין דברים הראוין לאכילה על ידי עישון מותרין: כתב הרשב״א דגים מלוחין גדולים אע״פ שקצת אנשים אוכלין אותן חיין מחמת מלחן אכילה זו אכילה ע״י הדחק היא ואינה אכילה לפיכך אם בשלם עו״ג אסורין ויש מן החכמים שהתירו והראשון נראה עיקר. ביצים שבשלם עו״ג אסורין ותמרים מתוקין שבשלם עו״ג מותרים שנאכלין לכל כשהן חיין המרים הרבה שאין נאכלים אלא ע״י האור ואפילו הבינוניים שיש קצת אנשים שאוכלים אותן כשהן חיין אסורין לפי שאין נאכלין אלא ע״י דוחק גדול: עירב דבר הנאכל כמו שהוא חי עם דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי ובשלם עו״ג רואין אם העיקר מדברים שיש בהן משום בישולי עו״ג אסור ואם העיקר מדברים שאין בהן משום בישולי עו״ג מותר שהולכין אחר העיקר בין להקל בין להחמיר לפיכך הרסנא שעושין מדנים והוא מציר של דגים הנאכל כמו שהוא חי ומקמה אסור שהקמה עיקר: פנאד״ה של עו״ג שאפאה עו״ג אסורה אפי׳ למי שנוהג היתר בפת של עו״ג שהשומן נאסר כשהוא בעין משום בישולי עו״ג ונבלע בפת וכן ירקות הנאכלין כמו שהן חיין ובשלם עם בשר אסורין ששומן של בשר נבלע בהן וכתב הרשב״א וכן כלים שבשלו בהן עו״ג דברים שיש בהן משום בישולי עו״ג אסורין לפיכך צריך ליזהר בשפחות נכריות המבשלות לעצמן בבית רבן ישראל שלא יניחוהו על גבי האור ואם קדמו והניחוהו צריך שיהפך בו קודם שיגיע למאכל בן דרוסאי ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל וכתב שאין צריך לחוש לזה כלל שלא החמירו בבישולי עו״ג לאסור פליטתו:

סימן קיד

א כל שכר אחד שכר תמרים או של שעורים וכן משקה העשוי מדבש אסורין משום חתנות אבל אין בהן לא משום בישולי עו״ג ולא משום גיעולי עו״ג ולא החמירו בה כמו בפת ושלקות שלא אסרוה אלא בבית עו״ג וכתב א״א ז״ל שאף בבית העו״ג לא אסרו אלא כשקובע עצמו לשתות כדרך שאדם קובע בשתיה אבל אם נכנס בבית העו״ג ושותה דרך עראי באקראי מותר וכן מי שלן בבית העו״ג חשוב הפונדק כביתו ומותר לשתות כתב הרשב״א מקום שישראל נוהגין שם קולא ביין של עו״ג אפילו השכר אסור ושאר משקין כגון של תפוחים ורימונים מותר לשתות בכל מקום שלא גזרו עליהם לפי שאינן מצויין וכל אלו המשקין וגם החומץ של שכר אסור לקנותו מהם אם דמיהם יקרים מדמי היין שאנו חוששין שמא עירב בהן יין בד״א כשמוכרין בחנות אבל אם רואין שמוציאין אותן מן חבית מותרין ולא חיישינן שמא עירב בהן יין שאם היה מערב יין בחבית היה מתקלקל: השמן וכן מים החמין שלהם מותרין ואין בהן לא משום בישולי עו״ג ולא משום גיעולי עו״ג: הקפריסין והקפלוטות והחגבים שלהם הכבושין מותרין בד״א שרואה שמוציא אותן מן האוצר אבל הנמכרין בחנות אסורין שמא זילף עליהן יין וכן זיתים שלהם הכבושין מותרין אפילו רכים הרבה עד שגרעינתן נשמטת ולא חיישינן שמא זילף עליהן יין ובלבד שלא יהיו נחתכים בסכין שלהם לדעת בעל התרומות שאוסר בצל שנחתך בסכין של עו״ג בשביל שהוא חריף שמדמה אותו לקורט של חלתית והר״מ מרוטנבורג כתב על דברי בעל התרומות לבי נוטה להתיר ואע״פ שאני מורה כספר התרומות אין נ״ל למחות ביד הנוהגין היתר וכן הענבים שלהם אפילו הן לחין הרבה עד שמנטפות וכן הכבשים שאין דרך לתת לתוכן יין וחומץ וכן טרית שאינה טרופה פי׳ דגים מחותכין והוא שיכיר ראש ושדרה של כל אחד ואחד וכן ציר של דגים שיש בו כלכית ולמעלה בהלכות דגים פירשתי כיצד התירו וכן עלה של חלתית אבל אסור ליקח מהם קורט של חלתית וטרית טרופה וחילק פי׳ מיני דגים קטנים מעורבין מפני שדגים טמאים מתערבין עמהן ואין יכולין להפרידן וכבשים שדרך שלפעמים נותנין בהן יין אע״פ שאין ידוע שהכל נותנין בהן יין אע״פ כן אסורין לקנותן מהם ואסורין באכילה ומותרין בהנאה אבל בידוע שהכל נותנין בהן יין אסורים אפי׳ בהנאה אע״פ שאינו יודע שנתנו לתוך אלו אסורין בהנאה מספק כאילו היו ודאי שנתנו בהן יין: המורייס שלהם אסור ואין איסורו מחמת עצמו אלא משום שמערבין בו יין לפיכך אין איסור אלא במקום שהיין בזול יותר ממנו אבל אם דמי היין יקרים מדמי המורייס מותר ואם הביאו ממקום שהיין ביוקר למקום שהוא בזול מותר ולא חיישינן שמא הלך במקומות שהיין בזול בד״א בפעם ראשונה ושנייה שנתנו עליו מים שעדיין הוא שמן ואיפשר לתקן בלא יין אבל מפעם שנייה ואילך כבר כחוש ואי איפשר לתקן בלא יין בד״א באומן שהוא יכול לתקנו פעם ראשונה ושנייה בלא יין אבל מי שאינו אומן אפילו בפעם ראשונה אינו יודע לתקנו בלא יין ואסור ואפילו אם היין ביוקר ממנו:

סימן קטו

א חלב שחלבו עו״ג ואין ישראל רואהו אסור שמא עירב בו חלב טמא ל״ש חלבו לצרכו או לצורך ישראל לפיכך היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ אם יודע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב היה לו דבר טמא בעדרו והישראל יושב מבחוץ

והעו״ג חולב לצורך ישראל אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב אם יכול לראותו כשהוא עומד מותר שירא שמא יעמוד ויראהו והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל. גבינות העו״ג אסורות ומפרש בגמרא כמה טעמים מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה ומפני שטחין פניה בשומן חזיר ושמערבין בה חלב טמא אף על פי שאין החלב הטמא נקפא חיישינן שמא ישאר ממנו מעט בין נקביה כתב הרמב״ם אפילו אם אין לחוש לאלו כגון שידוע שהעמידה בעשבים ואין בה חלב טמא הורו הגאונים שהיא אסורה שכבר גזרו על הגביגות בין שהעמידוה בדבר האיסור בין שהעמידוה בדבר המותר והאוכל גבינות העו״ג או חלב שחלבו עו״ג ואין הישראל רואהו מכין אותו מכות מרדות. והחמאה מקצת הגאוגים התירוה שהרי לא גזרו על החמאה וחלב טמא אינו עומד ומקצת הגאונים אסרוה מפני ציחצוח חלב שישאר בה שהרי הקום שבחמאה אינו מעורב בה שיתבטל במיעוטו וכל חלב שלהן חוששין לו שמא חלב טמא מעורב בו ויראה לי שאם לקח חמאה מן העו״ג ובשלה עד שהלכו להם ציחצוח החלב הרי זו מותרת שאם נתערבו עמה ונתבשל הכל בטלו במיעוטו אבל החמאה שבשלו אותה העו״ג אסורה משום גיעולי עו״ג ע״כ והרשב״א אסרה אף לאחר בישול וה״ר פרץ התירה להדיא בלא בישול וא״א הרא״ש ז״ל היה אומר שלא היה יודע בה טעם ברור לאסור אלא שנהגו בו איסור לכן לא היה מוחה לאנשי המקום שנוהגין בו היתר אבל אם רוב המקום נוהגין בו איסור אין לאדם לשנות:

סימן קטז

א דברים האסורים משום סכנה

יש דברים שאסרום חכמים משום סכנה כגון משקין שנתגלו שיש לחוש שמא שתה מהן נחש והטיל בהן ארס אפי׳ אם שתו מהן אחרים ולא הוזקו אין לשתות מהן שיש נחש שהארס צף למעלה ויש שארס שלו מפעפע עד אמצעית המשקה ויש שהארס שלו שוקע לשולי הכלי לפיכך אפי׳ שתו ממנו אחרים ולא הוזקו אין לשתות מהן דשמא ארס של הנחש ששתה מהן שוקע ואלו המשקין שיש בהן משום גילוי מים יין חלב ודבש ושום כתוש משקין שסננו במשמרת יש בהן משום גילוי שמא עבר הארס דרך המשמרת וכמה ישהו מגולין ויהא בהן משום גילוי כדי שיצא הנחש מתחת אזן הכלי ויחזור לחורו: וכמה שיעור המשקין שיש בהן משום גילוי בכלי אין להם שיעור הן רב הן מעט בקרקע קאמר בגמ׳ מ׳ סאה ויהיב טעמא לפי שאז אין הארס ניכר בהן י״מ אם הם מ׳ סאה או יותר אז הארס בטל בהם ושרי ופחות מכאן אינו בטל ואסור וי״מ איפכא שעד מ׳ סאה מותר לפי שהן מועטין ואם היה בהן ארס ניכר אם הם צלולין אבל כשהן יותר אפשר שיש בהן ארס ואינו ניכר בחן וטוב לחוש לדברי שניהם: יין מזוג כל זמן שיש בו מעט יין יש בו משום גילוי יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תוסס בן שלשה ימים כל זמן שנתגלו המשקין בין ביום בין בלילה יש בהן משום גילוי אפי׳ ישן בצדן שאין אימת ישן עליהם יין מבושל אין בו משום גילוי ויין שהחמיץ אין בו משום גילוי משקין שיורדין ונוטפין טיף טיף אין בהם משום גילוי: משקין שנתגלו לא ישפכם לרשות הרבים שמא יעבור עליהם אדם יחף ולא ירבץ בהן הבית ולא יגבל בהן הטיט ולא ישקה מהם לא בהמתו ולא בהמת חבירו ולא ירחץ מהם פניו ידיו ורגליו אפי׳ שאין בהם בקע: כל השרצים יש להם ארס וצריך לחוש לניקורן ושל נחש ממית ושל שאר שרצים אינו ממית אלא שהוא מזיק: כל פרי שיש בו לחות כגון קישואין ודילועין תאנים ומלפפונות ואבטיחין אם הם מבוקעים לא יאכל מהן שיש לחוש שמא נקר בהן שרץ והטיל בהן ארס ואפי׳ הן גדולין הרבה בין אם הם תלושים או מחוברים ואפילו אם רואין שנקר בו מי שאין לו ארס כמו צפור או עכבר אסורין שיש לחוש שמא נקר בהן שרץ אחר תחילה וזה הצפור נקר במקום שנקר בהן השרץ. וכתב הרשב״א דווקא מנוקרין או מבוקעין שהליחה שבהן מגולה אבל מבוקעין שאין הליחה שבהן מגולה מותרין לפיכך פי תאנה אין בו משום גילוי ואוכל אדם תאנים וענבים בלילה ואינו חושש וצריך אדם ליזהר באלו הדברים מאד להחמיר בספקו שיותר החמירו בספקו מבספק איסור והאידנא נהגו להקל אפילו בודאין שאין הרחשים מצויין עתה ואין בזה משום דבר שנאסר במנין שלא גזרו אלא משום הרחשין וכיון שאין רחשין ליתא לגזירה וצריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד שקשה לצרעת ויש מחמירין בדבר לייחד לדגים כלים לבד וא״א הרא״ש ז״ל היה רגיל לרחוץ ידיו בין בשר לדג והיה שורה פת ביין ואוכלו בנתיים כדי לרחוץ פיו וצריך ליזהר מזיעת האדם שכל זיעת אדם היא כסם המות חוץ מזיעת הפנים וצריך ליזהר שלא יתן מעות בפיו ושלא ליתן ככר לחם תחת בית השחי ושלא ליתן תבשיל תחת המטה ושלא לנעוץ סכין באתרוג או בצנון ולהניחו בתוכו: ואסור לאכול מאכלים שנפשו של אדם קצה בהן כגון משקין ואוכלים שנתערבו בדם קיא או צואה ולחה סרוחה וכיוצא בהן וכן אסור לאכול ולשתות בכלים הצואים שנפשו של אדם קצה בהן כגון כלי של בית הכסא וכלי זכוכית שמקיזים בהן וכיוצא בהן וכן לא יאכל בידים מזוהמות ועל גבי כלים מלוכלכים שכל אלו בכלל אל תשקצו את נפשותיכם וכתב הרמב״ם שהאוכל מהמאכלין אלו מכין אותו מכות מרדות כל בהמה חיה ועוף שהן חולין ותשי כח ונוטין למות ואין להם שום סימן טרפות אלא שנוטין למות מותר לאוכלם ובלבד שיפרכסו כדמפורש בהלכות שחיטה ומכל מקום מדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאוכלם:

סימן קיז

א דברים שאסור לעשות בהם סחורה

כל הדברים האסורין מן התורה אע״פ שמותרין בהנאה אסור לעשות בהן סחורה כדתנן עושין סחורות בנבלות וטרפות שקצים ורמשין אבל נזדמנו לו לצייד חיה ועוף ודגים טמאים או שצד טמאים עם טהורים מותר למוכרם ובלבד שלא יתכוון לכך וכן מי שנזדמן לו נבילה וטריפה יכול למוכרה לנכרי או ליתנה לו במתנה ופי׳ ר״ת דוקא בסתם שאינן מוכרה לו בחזקת כשירה אבל אסור למוכרה לנכרי או ליתנה לו בחזקת כשירה משום גניבת דעת ומשום שמא יתננה לו בפני ישראל והישראל יקחנה ממנו וי״מ דבמתנה אפי׳ אם נתנו לו בחזקת כשירה שרי דלא חיישינן לא משום גניבת דעת ולא משום שמא יתננה לו בפני ישראל אבל ודאי אסור למוכרה לו בחזקת כשירה משום גניבת דעת ונראה דאפילו לפי אלו המפרשים אין היתר אלא ליתנה לו בינו לבינו ולא חיישינן שמא יתננה לו בפני ישראל אבל ודאי אסור למוכרה לו בחזקת כשירה או ליתננה לו בפני ישראל בחזקת שחוטה ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כר״ת כתב הרמב״ם מותר לעשות סחורה בחלב שחלבו נכרי ובגבינות הנכרי׳ וכיוצא בהם זה הכלל כל שאסור מן התורה אסור לעשות בו סחורה וכל שאיסורו בדבריהם מותר לעשות בו סחורה בין בספק בין בודאי׃

סימן קיח

א דיני מפקיד אצל נכרי

אמר רב חבי״ת אסור בחותם אחד פי׳ חתיכת דג או בשר או יין או תכלת שאין בה סימן אסור להפקידם ביד נכרי בחותם אחד עד שיעשה שני חותמות אבל חמפ״ג פירוש חלב מורייס פת גבינה שרו בחותם אחד ופירש״י טעמא דחבי״ת צריך ב׳ חותמות משום שדמיו יקרים טרח ומזייף וכן ביין משום חיבת ניסוך טרח ומזייף ולפי זה הוו הנך דווקא אבל הרשב״א תולה הטעם לפי שאסורין מן התורה וכתב המפקיד ביד נכרי או ביד ישראל החשוד או משלח על ידם בשר או חתיכת דג שאין בה סנפיר וקשקשת וכיוצא בהן מהדברים שאם הוחלפו באיסור יש בו איסור תורה צריך לעשות חותם בתוך חותם ואם שלח או הפקיד בידם בחותם אחד אסור המפקיד להם או שולח על ידם דבר שאיסורו מדבריהם כמורייס פת וגבינה שאפילו אם הוחלפו באיסור אין בו איסור אלא מדבריהם אפילו בחותם אחד מותר ומפתח אינו כחותם אחד ור״ת כתב דוקא בישראל החשוד צריך ב׳ חותמות אבל ביד נכרי שרי בחותם אחד וי״מ שאין חילוק בין נכרי לישראל חשוד אלא יש חילוק בין מפקיד לשולח דמפקיד שעתיד לחזור לחותמו לראותו די בחותם א׳ כי הוא ירא אבל השולח על ידו שאינו עתיד לראות החותם צריך ב׳ חותמות ולפי זה אם הודיעו לחבירו צורת החותם וגם אמר לנכרי שהודיעו לחבירו די בחותם אחד וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ולקמן בהלכות יי״נ יתבאר עוד שליחות יין ע״י נכרי ואם הפקיד או שלח ולא הכיר חותמו חיישינן שמא טרח וזייף אפילו עשה ב׳ חותמות ומיהו כיון שהחתימו כראוי ב׳ חותמות במקום שצריך שנים ואחד במקום שדי באחד אין צריך לחזר אחריו לראותו כתב אות אחת חשוב כחותם אחד שתים הוי כשני חותמות מפתח וחותם הוי ב׳ חותמות כתב רש״י אם שלח על ידי נכרי ירך בלא חותם אם היא חתוכה כדרך שישראל חותכה אחר חטיטת הגיד כשרה וכן ראיתי לרבותי שהתירו בשר שנשלח ע״י נכרי ונתקלקל החותם וכל החתיכות שהיה ניכר בהן ניקור הישראל כגון בנטילת חוטא דידא והחוט שנוטלין אצל החזה התירו עד כאן כתב הרשב״א שלח על ידי נכרי בהמה או עוף שחוטין אסורין בלא חותם שאין סימן שחיטה סימן לסמוך עליו׃ כתב עוד אפי׳ שלח על ידי נכרי בלא חותם אם אותו המקום מעבר לרבים מותר שהוא ירא שמא יראנו אחד מהעוברים שהוא מחליף ויתפס עליו כגנב והמחמיר שלא לשלוח לעולם אלא בחותם תע״ב ע״כ המניח נכרי בחנותו ובו מדברים שאפילו אם הוחלפו יש בהן איסור תורה מותר ול״ח שמא החליף להכשילו אא״כ נהנה בחליפין אפילו אם נהנה בחליפין אם הוא יוצא ונכנס או אפילו שהה זמן רב ולא הודיעו שדעתו לשהות מותר אבל אם הודיעו שדעתו לשהות אסור לפיכך ישראל ונכרי ששפתו קדירות זו אצל זו זה בשר שחוטה וזה בשר נבילה מותר ואין לחוש שמא כשהחזיר הישראל פניו החליף הנכרי שחוטה בנבילה אפילו אם של ישראל משובח ואפילו פיהן מגולה מותר ואין לחוש שמא יתזז נצוצות מזו לזו וכתב א״א הרא״ש ז״ל ועל זה סומכין להניח הקדירות אצל השפחות כשהולכין לב״ה ונכון לירא שמים להחמיר כי כמה פעמים אירע קלקול בדבר ועוד כדי להשביח חלקה נותנת חלב בקדירה׃

סימן קיט

א דיני חשוד החשוד לאכול דברים האסורין בין אם הוא חשוד באיסור תורה בין אם הוא חשוד באיסור דרבנן אין לסמוך עליו בהן ואם נתארח עמו לא יאכל משלו מדברים שהוא חשוד עליהם בד״א בחשוד אבל בסתם כל אדם הוא בחזקת כשר ויכול לאכול עמו וכן אפי׳ אם הוא חשוד למכור דברים

האסורין מתארח עמו ואוכל עמו וכן אם שולח לו לביתו מותר כיון שאינו חשוד לאכול דברים האסורין דחזקה ממה שהוא אוכל משגר לו ואפילו החשוד לאכול דברים האסורין אין האיסור אלא שלא לאכול משלו אבל יכול ליתן לו משלו שיתקן לו ולא חיישינן שמא יגזול ויחליפנו בשלו בד״א בסתם כל אדם אבל אם נותן למי שחושש בתקנתו אסור שמא יתקלקל מה שנותן לו והוא יחליף המתקלקל בשלו כיצד הרי שנתן לחמותו אסור שבושה מחתנה ורוצה בתקנת בתה וכן הנותן לפונדקית פעמים שהיא בושה מן האכסנאי ומחלפת לו טוב ברע וכן כיוצא בזה: החשוד לדבר אחד אינו חשוד לדברים אחרים אבל כל מה שצריך לאותו דבד חשוד גם עליו כההוא עובדא דאיתא בבכורות בטבח שהיה חשוד למכור חלב במקום שומן וקנסו אותו שלא למכור אפי׳ אגוזים מפני שהיה מרגיל הנערים לבא אליו לקנותו ממנו באגוזים שהיה נותן להם אבל כל שאר הדברים שאינן צריכין כלל לדבר שהוא חשוד עליו מותרין לקנות ממנו ומיהו החשוד לדבר חמור חשוד גם לדבר הקל ממנה אפילו אין החמור חמור ממנו בעונש אלא שחמור בעיני בני אדם שזהירין בו יותר מבזה: החשוד על שני דברים וחזר בו ויצא מידי חשד ואח״כ נחשד על אחד מהן אנו חוששין שמא חזר לסורו בשניהם וחשוד על שניהם אפי׳ לא נחשד באחרונה אלא על הקל שבשניהם המוכר דברים האסורין ונודע אם עד שלא אכלוהו נודע יחזירו לו מה שקנו ממנו והוא יחזיר להן הדמים ואם משאכלוהו נודע מה שאכלו אכלו והוא יחזיר להם הדמים. ואם מכרו הלוקחים לנכרי או השליכו לכלבים ישלמו לו דמי טריפה: המוכר דברים האסורין מעבירין אותו והיו משמתין אותו ואין לו תקנה ליקח ממנו עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזור אבדה בדבר חשוב או ישחוט לעצמו וימצא טריפה לעצמו בדבר חשוב שודאי עשה תשובה בלא הערמה כיון שאינו חש על ממונו: כתב הרשב״א האומר למי שחשוד לאכול גבינה של נכרי קנה לי גבינה כשרה מן המומחה והלך והביא לו ואמר מן הכשרה קניתי מן המומחה אינו נאמן מאיש פלוני מומחה קניתי נאמן חזקה לא כיחש לו שירא שמא ילך וישאלנו וימצא בדאי הביא לו מנחה בשם אחד מן המומחין נאמן שאינו חשוד להחליף ואם אתה חושש שמא משלו הוא נותן אין אדם עשוי ליתן מנחה משלו בשם אחר בד״א שאינו חשוד על הגזל ואם חשוד על הגזל כל שכן שהוא חשוד על החליפין:

סימן קכ

א דיני טבילת כלים. הכשר כלים הנקחין מן הנכרים. הלוקח כלים חדשים מן הנכרי אסור להשתמש בהן עד שיטבילם טבילה הוגנת בלא חציצה כמקוה של ארבעים סאה וכתב בספר המצות אבל לא במעין אע״ג דמעין מטהר בכלי טמא בכל שהוא בכלים הלקוחים מן הנכרים צריך מ׳ סאה ולא נהירא שאין להחמיר בטבילה זו טפי מבטבילת טמאה דלא ידעינן להך אלא ממנה וצריך שיהא הכלי רפוי בידו בשעת טבילה שאם מהדקו בידו בשעת טבילה הוי חציצה ומיהו אם ליחלח ידו במים תחילה אין לחוש ויברך בא״י אמ״ה אקב״ו על טבילת כלי. ואם מטביל ב׳ או ג׳ ביחד יאמר על טבילת כלים ואין צריך טבילה אלא לכלי מתכות והן צרכי הסעודה כגון כוסות וצלוחיות יורות וקומקומי׳ וכיוצא בהן שהן מצרכי הסעודה אבל שאר כלים כגון מספרים וכיוצא בהן שאינם צרכי סעודה או כלים שהן צרכי סעודה ואינם משל מיני מתכות לא וכלי זכוכית ככלי מתכות דמי וכן כלי חרס המצופין באבר וה״מ במצופים בפנים דהשתא דמו לכלי סעודה שהצפוי בפנים במקום התשמיש אבל אם אינן מצופים אלא בחוץ א״צ טבילה ומטעם זה נמי כלי של עץ שיש לו חשוקים של ברזל שמעמידים אותו א״צ טבילה אפי׳ למי שהולך אחר המעמיד כתב בספר המצות כוס של כסף מחובר בכלי עץ צריך טבילה כיון שמשתמש בשל כסף אבל מבחוץ לא אע״ג דמעמיד ויש מחמירים להטבילו בלא ברכה ודוקא בלוקח כלי מן הנכרי אבל שואל או שוכר ממנו א״צ אבל ישראל שלקח מן הנכרי והשאילו לחבירו אסור להשתמש בו בלא טבילה כיון שכבר נתחייב ביד הראשון ואם משכן לו הנכרי כלי אם נראה בדעת הנכרי שרוצה לשוקעו בידו צריך להטבילו ואם אינו יודע אם בדעתו לשוקעו מיבעיא אם צריך טבילה ולא איפשיטא וי״א לקולא שא״צ טבילה וטוב להטבילו בלא ברכ׳ או יקנה כלי אחר ויטבילנו עמו ישראל שנתן כסף לאומן נכרי לתקן לו כלי א״צ טבילה אפי׳ למ״ד אומן קונה בשבח כלי כיון שלא נקרא שם הנכרי עליו וריצב״א כתב דאפילו אם נותן לו כלי שבור לתקנו אם לא היה מחזיק רביעית קודם לכן ותקנו שמחזיק רביעית צריך טבילה דקיי״ל הכל הולך אחר המעמיד ישראל שמכר כלי לנכרי וחזר ולקחו ממנו צריך להטבילו אבל אם משכנו בידו וחזר ופדאו ממנו א״צ להטבילו אע״פ שצריך להטביל הכלי קודם שישתמש בו אם נשתמש בו קודם לא נאסר מה שנשתמש בו ויטבילנו עוד:

סימן קכא

א דיני כלים האסורים. הלוקח כלים ישנים מן הנכרי כדרך שנשתמש בהן הנכרי כך הוא הכשרן לפיכך הלוקח כלי תשמיש ישנים שמשתמשין בצונן כגון כוסות וצלוחיות וכיוצא בהן משפשפן כדי להסיר ולמרק האיסור שעל גביהן ואח״כ שוטפן במים ומטבילן והן מותרין לקח מהן כלים שנשתמש בהן בחמין כגון קדרות ויורות שמשתמשין בהן בחמין מגעילן ומטבילן והן מותרין ואין חילוק בין אם הם של מתכות או של עץ או אבן ובתשובה לרב האי גאון דכלי אבנים דינן ככלי חרס ולא שרי בהגעלה אבל רב אלפס נתן להם דין כלי שטף וכן עיקר וכתב הרשב״א דווקא מגעילן ואח״כ מטבילן

אבל אם הטבילן תחילה הוי כטובל ושרץ בידו אבל ר״י כתב שיכול להטבילן תחילה ואם לא ירצה להשתמש בו אלא צונן יכול להטבילו ולהשתמש בצונן וכשירצה להשתמש בו בחמין יגעילו ויספיק לו טבילה שהטבילו כבר כיצד היא ההגעלה ישפשף הכלי היטב כדי להעביר חלודה שבו ואח״כ מגעילו אם הוא כלי ראשון כגון יורות וקדרות מגעילן בכלי ראשון ונקרא כלי ראשון בעודו רותח אפילו אינו על גבי האש וי״א אם נשתמש בכלי בעודו ע״ג האש צריך שתהיה ג״כ ההגעלה דווקא בכלי שהאש מהלך תחתיו והכי מסתבר ואם הכלי גדול שאינו יכול להכניס כולו כאחד יכניס חציו ואח״כ חציו השני ודיו ואם הוא ארוך שגם זה אינו מספיק לו מלבנו באמצע. ויורה גדולה שאינו יכול להכניסה באחרת יעשה לה שפה מטיט או בצק כדי שיוכל למלאותה היטב כדי שיבא המים על כל שפתה או יכניס בה אוד בוער ומתוך כך ירתיחו המים ויעלו על כל שפתה: כלי שיש בו טלאי אינו ניתר בהגעלה לפי שמה שבלוע תחת הטלאי אינו נפלט בהגעלה וצריך להסיר הטלאי קודם שיגעילנו ואם בא לערות עליו מכלי ראשון להכשירו כתב ר״ת דהשיב ככלי ראשון ורשב״ם כתב דעירוי לא חשיב ככלי ראשון וא״א ז״ל כתב דהכא ודאי לא מהני עירוי דאפילו אם נחשבנו ככלי ראשון היינו דווקא להפליט ממנו מעט כדי קליפה ומיהו אין לו כח להפליט ממנו כל איסורו הבלוע בו ומיהו כלי שלא נשתמש בו אלא ע״י עירוי די לו ג״כ בהכשר ע״י עירוי וכלי שלא נשתמש בו אלא בכלי שני מגעילו בכלי שני ודיו וכלים שמשתמשים בהם דברים חריפים כמו מדוך שדכים בו שומים ופלפלים עם דברים האסורים אפילו לא נשתמשו בו כה״ג אלא בצונן צריכים הגעלה ומיהו ע״י הגעלה שרו: כתב רב אלפס צריך שישהא הכלי במים עד שיפלוט כל האיסור שבו ולא נהגו כן כי מי יודע לשער מתי יפלוט הכל שאם באנו לומר כדרך שנשתמש בו לא הוה מהני בהו הגעלה שהרי נשתמש בו איסור זה כמה ימים והיאך יפלוט בפעם אחת אלא ודאי קים להו דבהגעלה אחת פולט הכל ואין חילוק בין אם ישהנו בתוכו או יוציאנו מיד וכן נוהגין. ולאחר הגעלה ישטפנו בצונן כדרך ששוטפין הכוס. וכתב רש״י שצריך שישטפנו מיד במים קרים בעוד החמין עליו כדי שלא יחזור ויבלע ור״י כתב שאפילו לא שטפו מיד לא נאסר כי אינו חוזר ובולע ומ״מ נוהגין לשוטפו מיד וכן ראוי לעשות: ואין מגעילין הכלי עד שלא יהא בן יומו או שיהיו במים שמגעילין בו ס׳ כנגדו אבל אם הוא בן יומו ואין במים ס׳ כנגדו לא עלתה לו הגעלה ולא עוד אלא אפילו הכלי שמגעילו בתוכו ג״כ נאסר אם הוא של היתר וכן אם מגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו ואם מגעיל בכלי של איסור צריך שלא יהא בן יומו כי המים נאסרים אם אין בהם שיעור ס׳ כנגד הכלי ואי אפשר שיהא בהן ס׳ כנגדו דבכולו משערינן ואין שום כלי מחזיק שיעור ס׳ כנגדו ואיזהו שאינו בן יומו פירש ר״ת כל שעבר עליו לילה אחת בלא תבשיל אפי׳ בשלו בו אתמול בערב מיד בבקר אינו בן יומו ור״י פירש שצריך שישהא מעת לעת וכן עיקר ואם בתוך מעת לעת חממו בו אפי׳ מים לבדם צריך לשהות מעת לעת לבישול המים אבל בבשר בחלב אינו כן אם בשל בה מים לבדם אחר בישול הבשר ובא להכשירה לחלב א״צ לשהות מעת לעת אחר בישול המים אלא אחר בישול הבשר כלי חרס שנשתמש בהן איסור בחמין אפי׳ שלא אצל האש אלא שעירה לתוכו רותח אין לו הכשר ואפי׳ מלאו גחלים מבפנים ולבנו היטב אם הוא דבר שאין דרכו להסיקו בפנים כקדרה לא מהני ליה ואם הוא דבר שדרכו להסיקו בפנים והסיקו בפנים שפיר דמי אבל אם לבנו מבחוץ לא מהני ליה ואם החזירו לכבשן עד שנתלבן אפילו קדרה שפיר דמי ומיהו כתב א״א הרא״ש ז״ל דוקא שהחזירה לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים דכיון שמכניסה להיסק גדול כזה ודאי לא חייס עליה דילמא פקעא אבל לתנורים שלנו לא דאיכא למיחש שמא חייס עליה ויוציאנה קודם שתתלבן היטב: כתב בעל העיטור אי לא מסתפינא מרבוותא אמינא דאפילו כלי חרס בקדרה דלאו בת יומא כיון דאיסורה דרבנן מגעילה ג׳ פעמים ודיו והביא ראיה מן הירושלמי וכ״כ הרשב״א וסיום דבריו דאפשר שלא התירו אלא באיסור של דבריהם שאין לו עיקר מן התורה כתרומה וחלה בחוצה לארץ וכן בישולי נכרי׳ אבל שאר איסורים של דבריהם החמירו בהם כשל תורה וראוי לחוש שלא להקל בהם ע״כ כלים שמשתמשין בהם ע״י האור כגון שפודין ואסכלאות צריך ללבנן היטב עד שיהיו ניצוצות ניתזין הימנו וכתב הרשב״א שצריך לשופם תחלה ונראה שא״צ כי האש יעביר הכל ולא דמי להגעלה שצריך לשופן תחלה שאין בה המים ככח האש הגעיל כלי הצריך ליבון אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא ע״י האש שכל שתשמישו ע״י האש אינו פולט הכל ע״י הגעלה וכל זמן שישתמשו בו ע״י חמין פולט מעט מעט ויכול ללבן חצי הכלי ואח״כ חצי השני כתב הרשב״א כל כלי מתכות שחם מקצתו חם כולו לפיכך אפילו אם לא נשתמש בו איסור אלא במקצתו נאסר כולו ודוקא לאיסור אבל לענין הכשירו לא עלה הכשרו עד שיכשיר כולו בין לענין הגעלה בין לענין ליבון עד כאן ונ״ל דווקא כשנשתמש בכולו אבל אם יודע שלא נשתמש אלא במקצתו נכשר נמי מקצתו דכבולעו כך פולטו: מחבת שמטגנין בו כתב אבי העזרי בשם אביו רבי׳ יואל שצריכה ליבון והוא כתב שדיו בהגעלה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל סכינים ישנין הנקחין מן הנכרים בין גדולים בין קטנים אם בא להשתמש בהן בצונן נועצה י׳ פעמים בקרקע קשה ודיו או שפה במשחזת של נפחים היטב על פני כולה ופי׳ הרמ״ה שבכל פעם נועץ בקרקע קשה ולא ינעצנו במקום שנעץ בפעם ראשונה שצריך שיהיה קרקע קשה בכל נעיצה ונעיצה ובמקום שנעץ פעם אחת כבר נעשה רך ורש״י כתב שצריכה שיפה ונעיצה ולא נהירא וכתב הרשב״א דאפילו לחתוך בה דבר חריף כמו צנון סגי בהכי ואם בא להשתמש בו רותח מגעילה בד״א שהוא חלק שאין בו גומות אבל אם יש בו גומות

אסור להשתמש בו בין בצונן בין בחמין עד שילבנו היטב וי״א שאפי׳ אין בו גומות והוא קטן צריך ליבון שפעמים מהפך בו הנכרי בשר אצל האש או מתקן בו נר של חלב בעוד שהוא דולק וכתב א״א הרא״ש ז״ל ומיהו אפי׳ לא ליבן אלא חודו כדרך שנשתמש בו הנכרי ע״י האש שפיר דמי׃

סימן קכב

א כל נותן טעם לפגם מותר וכל קדרה שאינה בת יומא חשובה טעם לפגם ומיהו חכמים אסרו לבשל בה לכתחילה גזירה אטו ב״י ואין חילוק בין אם היתה בלועה מאיסור נבלה ובין אם היא בלועה מחלב ובא לבשל בה בשר או איפכא שאע״פ שנפגמה הקדרה קודם שבא לידי בשר בחלב אסור לבשל בה לכתחלה והא דחשיב פגום בשהיית יום אחד דוקא שהקדרה הדיחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה אבל לא הדיחה יפה שהאיסור הוא בעין אינו נפגם בשהיית יום אחד וכתב הרשב״א איסור מועט שנבלע בכלי אם דרכו של אותו כלי שלא להשתמש בו בהיתר מועט בכדי שיתן זה טעם בהיתר שישתמשו בו כמו קדרה גדולה וחבית גדולה וכיוצא בהן הרי זה מותר להשתמש בו לכתחילה אע״פ שהוא ב״י לפי שא״א לבא לידי נתינת טעם אבל אם הוא כלי שמשתמשים בו בדבר מועט כמו קערה וכיוצא בו אסור להשתמש בו שאין מבטלין איסור לכתחילה אפילו איסור מועט ואפילו איסור הבלוע ע״כ ואינו נראה להתיר מק״ו דאפי׳ קדרה שאינה בת יומא שהיא מותרת אסורה משום גזירה אטו בת יומא כ״ש באותו כלי עצמו אע״פ שאין דרך להשתמש בו בהיתר מועט יש לנו לגזור אטו שמא ישתמש בהיתר מועט׃ סתם כלי נכרים הם בחזקת שאינן בני יומן ולפיכך אם עבר ונשתמש בו קודם הכשר התבשיל מותר וכתב הרשב״א אף ע״פ כן אסור לומר לנכרי בשל לי ירקות בקדרתך וכן לא יאמר לו עשה לי מרקחת או פת שכל האומר בשל לי הרי הוא כאילו בשל בידיו ואיפשר שעל ידי הפלטה או ע״י הרקחים מותר שכל האומנין מייחדים כלים נקיים למלאכתן כדי שלא יפגמו אומנתן ובעל נפש יחוש שדברים אלו מביאים לידי טהרה ונקיות ע״כ וטעם דמחזיקין כלי הנכרים שאינן בני יומן פי׳ א״א הרא״ש ז״ל משום דהוה ספק ספיקא ספק אם נשתמשו בו היום ואפי׳ אם נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר הפוגם בעין וכיון דספק ספיקא הוא תלינן להקל ולפי זה ה״ה נמי כלים שלנו שהוא ספק ספיקא תלינן להקל כתב הרשב״א כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב ואף על פי שאיפשר להגעילו ולהחזירו להכשירו על ידי כך אין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין לאסור כולם עד שיגעילם אלא הרי הוא כאיסור יבש שנתערב ביבש ובטל ברוב שכל שאין מתירין שלו באין מאיליהן וצריך לפזר מעותיו ולהוציא הוצאות במתירין אינו בכלל שיש לו מתירין׃

סימן קכג

א יין שנתנסך לכו״ם אסור בהנאה וחכמים גזרו על סתם יינן משום בנותיהן ואסרוהו אף בהנאה אף על פי שלא עשו כן בשאר הדברים שגזרו עליהם והטעם כיון שיין נסך גמור אסור בהנאה עשו סתם יינם כאילו ודאי נתנסך והחמירו לאסור בהנאה אפי׳ מגע נכרי ביין שלנו אבל רשב״ם כתב בשם רש״י שכתב על שם הגאונים דבזמן הזה אין איסור הנאה במגע של נכרי ביין שלנו דנכרים בזמן הזה אין רגילין לנסך לכו״ם והוו לענין ניסוך כאילו אינן יודעין בטיב כו״ם ומשמשיה והוי כתינוק שעושה יין נסך לאסור בשתייה ולא כהנאה ועל זה סומכין בהרבה מקומות ליקח יין מן הנכרים בחובותיהן וגם אם נגע נכרי ביין שלנו מוכרין אותו לנכרים וא״א ז״ל האריך בו וסיום דבריו וטעמים הללו מספיקין למגע נכרי ביין שלנו אבל סתם יין שאסרו בהנאה משום בנותיהן אין טעם להתירו ומיהו י״ל שמתחלה לא אסרו סתם יינן אלא בשתייה מידי דהוה אפת שמן ושלקות אלא משום שהיו רגילין לנסך אסרוהו בהנאה כיין שנתנסך לכו״ם והאידנא שאין מנסכין דין הוא שנעשה סתם יינן כפת ושלקות ומכל מקום ראיה ברורה אין לנו להתירו בהנאה הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין ע״כ׃ וכיון שמשום צד ניסוך אסרוהו לא אסרוהו אלא ביין הראוי לנסך לפיכך יין מבושל שלנו שנגע בו נכרי אין בו משום יין נסך ומאימתי נקרא מבושל משהרתיח ע״ג האש אלונתית שלנו שנגע בו נכרי וכן ביינומלין אין בו משום יין נסך ואיזו אלונתית יין ישן ומים צלולין ואפרסמון יינומלין יין דבש ופלפלין ומפורש בגמ׳ שליש דבש שליש יין שליש פלפלין ויש מפרשין דוקא בכה״ג אבל בפחות מכאן יש בו משום יין נסך והרשב״א כתב דל״ד דד״ה נמי בפחות מכאן רק שישתנה טעמו מחמת הדבש והפלפלין אבל לא נשתנה טעמו לא ואלונתית שלהן אסורה וה״מ באותה שמוכרין בחנות אבל אם רואה שמוציא אותה מן האוצר מותר שאין מערבין בה יין עד שמוכרין אותה בחנות שלא תתקלקל׃ תבשיל שיש בו יין וננע בו הנכרי אפילו קודם שהרתיח אין בו משום יין נסך׃ כתב הרמב״ם אם נתערב ביין מעט דבש או מעט שאור הואיל ואינו ראוי לנסך הרי הוא כיין מבושל וכשכר ומותר לשתותו עם הנכרי וכתב א״א הרא״ש ז״ל ואין לסמוך על זה שעיקר הגזירה משום בנותיהן אלא שהחמירו לאוסרו בהנאה כיון שנתנסך לכו״ם וכ״כ הרמב״ן חומץ לאו בר ניסוך הוא לפיכך מן הראוי שלא יהא בו משום מגע נכרי ורבינו משולם רצה להתירו ונקרא חומץ משעבר עליו ג׳ ימים משעה שהחמיץ והרשב״א כתב שזה סימנו שאם מבעבע כששופכין אותו על הארץ אז ודאי חומץ גמור הוא ור״ת אוסרו לפי שאין אנו בקיאין בחומץ שיש יין שנראה כחומץ והוא יין גמור כמו יין שלא נתבשל בענביו כל צרכו וכן נוהגין

לאוסרו וחומץ של נכרי שהיה תחלתו יין אסור שאף על פי שהחמיץ לא פקע איסוריה מיניה והבוסר ג״כ מן הראוי שלא יהא בו משום יין נסך דלאו בר ניסוך הוא אלא שר״ת החמיר ג״כ לפי שאין אנו בקיאין מתי נקרא בוסר יין מזוג אפילו נתן בו מים הרבה כל זמן שיש בו טעם יין יש בו משום יין נסך התמד שנותנין מים על גבי חרצנים כתב הר״ר אברהם אב ב״ד שאין בו משום יין נסך אא״כ נתן ג׳ מדות של מים ומצא ד׳ והראב״ד כתב שאין להתיר מגע נכרי בשום תמד וה״ר יונה כתב שמרים שלנו שתמדן ולא מצא אלא כדי מדתו פעם ראשון אסור ופעם שני מותר אבל שמרים של נכרי לעולם אסורין אפילו לא מצא אלא כדי מדתו אפילו תמדן כמה פעמים ומים שנותנין על החרצנים שנדרכו ברגל ולא נתעצרו בגלגל וקורה פעם ראשון ושני אסור אפילו לא מצא כדי מדתו שהזגים בולעים מהמים ויוצא היין שבהם הלכך לעולם יש בו משום מגע נכרי עד שיהא גרוע שאין דרך בני אדם לשתותו ואם נעצרו בגלגל אז אין בהן משום יין נסך אא״כ נתן ג׳ מדות של מים ומצא ד׳ וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל: חרסים שבלעו יין הרבה עד כששורין אותן במים פולטין יינן אם בלעו יי״נ הרי הוא כמותו ואסורין בהנאה החרצנים והזגין של נכרים תוך י״ב חדש אסורין בהנאה ולאחר י״ב חדש מותרין אפי׳ באכילה וכן שמרי יין ומיהו כתב ר״ת שלא התירו שמרים זגין וחרצנים אחר י״ב חדש אלא כשתמדן תחלה במים אבל אם לא תמדן אסורין לעולם אפילו יבשם בתנור ורבינו אפרים היה מתיר היכא שיבשן בתנור מיד ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל והמחמיץ בהן תוך זמן איסורו כל העיסה אסורה בהנאה כתב הרשב״א תמצית היין הנקרש על דופני החבית והקנקנים נהגו בהן היתר שכיון שנתייבש כל כך כבר כלה כל לחלוחית יין שבו וכעפר בעלמא הוא ומעשים בכל יום שמשתמשין בכלי נכרים לאחר מילוי ואין מקלפין התמצית הנקרש עליו. מאימתי נקרא יין ליאסר במגע נכרי משהתחיל לימשך ואם משם ואילך נגע בו נכרי נאסר ואפילו לא נגע בו אלא דרכו ונמשך וירד מכחו לבור מה שבבור אסור כדבעינן מימר שלאסרו בכחו במאי דנפיק לברא ופירוש התחיל לימשך כמו שפירש רש״י שנמשך על הגת בעצמו כי הגת הוא מדרון ואם פינה החרצנים והזגין והבדילן מהיין והיין לבדו נמשך מצד העליון לצד דתחתון ונשאר דיין לבדו עומד נקרא המשכה ונאסר כל מה שבגת אפילו לא נגע אלא בחרצנים ובזגין אם יש בהן טופח על מנת להטפיח והרמב״ן כתב אפילו אם יש בו טופח על מנת להטפיח אינו אוסר אלא מקום מגעו אבל כל זמן שלא הבדיל היין מן הזגין והחרצנים לא הוי המשכה הילכך אם הגת סתומה ומלאה בענין שאי אפשר ליין לבדו לימשך בה אין בו תורת יין ליאסר במגע נכרי ולכאורה מותר לדרוך בה עם הנכרי אלא שר״ת החמיר לאסור בה כיון דבהמשכה כל דהו נעשה יין נסך א״א ליזהר ממגעו של נכרי אחר המשכה וכשדורכים בגיגית לא שייך בה המשכה אבל אם פינה לו החרצנים לצד אחד כדי שימשך היין לצד אחר הוי המשכה וכן אם מילא ממנו כוס יין וכיון לשלותו מן הזגין והחרצנים הוי המשכה וכ״ש אם הוציא מהיין דרך ברזא דהוי המשכה אבל אם לקח החרצנים עם היין לא הוי המשכה ואפילו אם לקחן נכרי ביחד מותר להחזיר המותר וגיגית מלאה ענבים דרוכים עומדת בבית הנכרי אסור לקנות ממנה שמא המשיך ממנה וחזר ומלאה אפילו בהעלמת העין שהעלים הישראל עיניו ממנה אסור ליקח ממנה אם לא שחתם הגיגית: גת שהיא סתומה ומלאה דלא שייך בה המשכה וירד ממנה יין והחרצנים ביחד לתוך הגרגותני שהוא סל שלפני הגת שהיין מסנן בו וממנו ירד לבור אין על מה שבגת תורת יין אלא מה שבסל לבד ואם נגע עכו״ם בסל נאסר ואם החזירו לגת נאסר מה שבגת משום תערובת יין שבסל שנתערבו בו ואלו הן דברי רב הונא וכך מביאם א״א הרא״ש ז״ל אבל בספר התרומות כתב כיון דקיימא לן סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו אין הלכה כרב הונא בזה דחרצנים וזנים שאינם ממין היין מבטלין אותו:

סימן קכד

א לא מגע של כל הנכרים אסרו בהנאה אלא דווקא בגדול שיודע בטיב כו״ם ומשמשיה דהיינו כל שזוכר ומזכיר בפיו כו״ם ומשמשיה אבל קטן שלא הגיע לכלל זה אינו אוסר אלא בשתייה ולא בהנאה: גר תושב שקבל עליו ז׳ מצות כתב הרשב״א שמגעו אסור בשתייה ומתוך כך פסק שגר שמל ולא טבל אוסר ג״כ בשתייה וא״א הרא״ש ז״ל מתיר בשניהם אפילו בשתייה: פסק ר״ח הקונה עבדים מן הנכרים אף ע״פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שנים עשר חדש ודוקא שאינו מתגייר מדעתו אבל גר שמתגייר מדעתו מיד לאחר שימול ויטבול כראוי אינו עושה יין נסך ור״ת פסק דאפילו עבד מיד לאחר שימול ויטבול כראוי אינו עושה יין נסך וכ״פ א״א הרא״ש ז״ל: שפחות נכריות שילדו בבית ישראל בעוד הבנים קטנים מגען מותר אפילו בשתייה אחר שגדלו הרי הן כשאר נכרים דעלמא וכתב הרשב״א דבעודן קטנים רשאי היינו אפילו בלא מלו וטבלו והרמ״ה כתב דדווקא כשמלו ולא טבלו הכי מסתבר: כתב הרשב״א כבר ביארנו שגר תושב שקבל עליו שבע מצות יינו מותר בהנאה לא כל מגעת הנכרים שוה לאסור יש שאסור בהנאה ויש שמותר בהנאה ואסור בשתייה ויש שמותר אפילו בשתייה כיצד מגעו בכוונה שכיון ליגע ביין ואינו עוסק בדבר אחר לא שנא נגע בידו או בד״א שבידו אסור בהנאה אפילו בשכשוך בעלמא ששכשך בו ולא יצק ממנו כלום ואפי׳ בפיו כגון ששתה ממנו או שמצץ במינקת שבחבית והעלהו לפיו כל היין אסור בהנאה מ״מ כלי שיש לו חוטמים כמו שיש לכלי שנוטלים ממנו לידים ויש בו יין יכול ישראל למצוץ מחוטם זה ונכרי מחוטם זה כאחד ובלבד שיפסוק הישראל קודם שיפסוק הנכרי לפיכך נכרי שנכנס לחנות ישראל ושאל יש כאן יין ואמרו לו אין כאן יין וראה יין בכלי ושכשך בו בידו

נאסר בהנאה ואם נתערב באחר דמי היין המשוכשך אסור בהנאה והשאר מותר בהנאה וכן חבית שנטלה ממנו הברזא והכניס בה נכרי אצבעו עד שנגע ביין כולו אסור בהנאה וכן אם הוציא הברזא התחובה בנקב והיתה נוגעת עד היין עד שא״א שלא שכשך אבל אם אינה עוברת כל עובי השולים בענין שא״א לו לשכשך כשמוציאה הוי כמו כחו ומה שישאר בחבית מותר אפילו בשתייה ומה שיצא אסור בשתייה כתב הרמב״ם אחז בכלי פתוח של יין ושכשכו אע״פ שלא הגביהו ולא נגע ביין נאסר ולא נראו דבריו לא״א ז״ל ומגע שלא בכוונה בין שלא היה לו כוונת מגע כלל כמו קטן או שיש לו כוונת מגע וידוע שלא כיון ליגע כגון שהוא טרוד בדבר אחר אסור בשתיה ומותר בהנאה אפי׳ הוא אנוס בנגיעתו ביין כגון שנפל לבור אסור בשתיה בד״א שהוא באונסו כל זמן שנגע ביין כגון שמת בבור אבל אם לאחר שעבר האונס עדיין נוגע בו כגון שעלה חי וכיוצא בו אסור אפילו בהנאה לפיכך קטן שאינו יודע בטיב כו״ם ומשמשיה או גדול שנפל לבור ועלה מת מותר בהנאה וכן אם מדד היין לידע כמה הוא בין מדדו בידו בין מדדו בקנה או שהיה פסולת או גרעינין ע״פ החבית והעבירו בין בידו בין בדבר אחר מותר בהנאה שבכל אלו יש הוכחה שלא כיון לנסך אלא למלאכתו וכן חבית שנסדקה לארכה והיין יוצא וכרכה נכרי וחבקה ומנע שלא יצא מותר בהנאה וכתב הראב״ד דוקא בשלא היה שם ישראל שיכול להציל אז ודאי לא כיון אלא להציל אבל אם יש שם ישראל שיכול להציל וקדם הנכרי והציל ודאי כיון לנסך וא״א ז״ל לא חילק [ח*] וכן אם דרך היין ברגליו מותר בהנאה כיון שטרוד בדריכה בד״א כששמר ישראל ידיו שלא נגע ביין אבל אם לא שמר ישראל ידיו אסור בהנאה שודאי נגע בידיו שחיבת ניסוך עליו והרשב״א כתב שאפי׳ נגע ברגלים ביין בכוונת מגע מותר בהנאה כיון שאין דרך ניסוך בכך וא״א הרא״ש ז״ל אסרו בהנאה וכן אם הכניס ידיו לחבית של יין ואינו יודע שהוא יין מותר בהנאה ופי׳ ר״ת דדוקא שלא נודע לו שהוא יין עד שהוציא ידיו והראב״ד כתב אפילו נודע לו שהוא יין אם מיד כשנודע לו הוציאם מותר בהנאה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל: ואם נפל לו שום דבר ביין והכניס ידו והוציאו לו נאסר בהנאה בהכנסת ידו אפילו אם יודע שהוא יין שאינו מכוין אלא ליטול את שלו אבל בהוצאת ידו יאסר בהנאה כיצד יעשה יאחז בידו שלא יוכל לנענע ביין ויפתח נקב בחבית למטה ויוציא היין דרך שם כתב א״א הרא״ש ז״ל שאין לנו לדמות מילתא למילתא אלא מה שמפורש בתלמוד שנקרא טרדא דוקא בזה מותר ואין לדמות לו בדברים אחרים היה יין יוצא דרך הנקב ונתן ידו על הנקב ומנעו מלצאת מה שמן הנקב ולמעלה אסור אפילו בהנאה ומה שממנו ולמטה לר״ח מותר אפילו בשתייה ורש״י אוסר כולו לשתייה ור״ת אוסר כולו בהנאה ולרב אלפס שלמעלה אסור בהנאה ושלמטה אסור בשתיה וכן עיקר ואם לא נגע אלא בקילוח היוצא בזה כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה יין שיוצא דרך הנקב אם הניח הנכרי ידו על פי הנקב ועכב היין מלצאת כל היין שבנוד אסור אבל אם לא נגע אלא בקילוח היוצא היין מותר אפי׳ אם נגע במתכוין ויראה מדבריו שמתירו אפילו בשתייה והראב״ד אוסר ואם היין יוצא והוא בענין שיצא כולו אלמלא הניח הנכרי ידו עליו כגון שעושין מניקה כפופה ונותנין ראשה האחד בתוך היין בחבית ומוצצין ויוצא כל היין שבחבית אם נתן הנכרי ידו שם ומנעו מלצאת הכל אסור בהנאה: מגע נכרי שלא בכוונה ע״י ד״א כגון שיש לו קנה בידו ונגע בו ביין שלא בכוונה או בכוונת מגע אלא שאינו יודע שהוא יין רש״י אוסר בשתייה ור״ת וה״ג ורב אלפס מתירין אפילו בשתייה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל נכרי שנגע בנוד שיש בו יין אפילו הוא חסר והגיע דופנותיו זו עם זו מותר אפילו בשתייה וכן חבית שנסדקה לרחבה והיין מטפטף לצאת ובא נכרי ונתן ידו עליה והכביד עליה עד שהדקה ומונע יציאת היין מותר וכן התיר ר״ת ברזא שהיתה רפוי בחבית או מגופה שהיה רפויה ובא נכרי ומהדקה וכן התיר בחבית שאין שוליה מהודקים והיין יוצא שיקח ישראל נעורת בידו ויתפשנה כנגד הנקב שימנע קצת מהיין לצאת ויבא נכרי אומן ויהדקנה בסכין בנקב עד שיסתום היטב ומיהו אם היין שותת הרבה אז צריך ליזהר כי אז נוגע הנכרי ביין ואם אינו נוגע בידו אלא בסכין מותר שאינו מכוין רק לסתום הכלי ולא ליגע ביין והוי כמו נוגע ע״י ד״א שלא בכוונה ויש מחלקין בין אם בא ליתן הנעורת סביב השולים במקום שמחוברין לדפנות ובין אם בא ליתנו באמצע לפי שבאמצע הוא תוחב הנעורת כנגד חלל החבית ונגע ביין ואסר אבל סביב השולים אינו תוחב כנגד חלל החבית וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק:

סימן קכה

א כח של נכרי כגון שמערה מכלי אל כלי אם הוא בכוונה שיודע שהוא יין היוצא מהכלי אסור וכתב הרשב״א שאסור אפילו בהנאה וא״א הרא״ש ז״ל אינו אוסרו אלא בשתייה ומה שנשאר ממנו בכלי מותר אפי׳ בשתייה ואינו אסור משום נצוק שלא החמירו בכח הנכרי לאסור המחובר לו ע״י נצוק ואם הוא שלא בכוונה שלא ידע שהוא יין הכל מותר אפי׳ בשתייה וכח כחו ככחו דמי ורש״י היה מסתפק בגת שלנו שיש בו שלשה כחות כמו הדפין והקורה והגלגל אם חשיבי ככחו והרשב״א כתב אפי׳ עשר כחות דיינינן להו ככחו לאוסרו בהנאה לסברתו שאוסר כחו בהנאה וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה על הקורה שגלגלה נכרי לבדו ראיתי רבותי מתירין לפי שיש כמה כחות וכן אני מתירו אפי׳ בשתיה: כח הנכרי וישראל מעורב ביחד כגון ששניהם עזרו ביחד מותר אבל אסור לכתחלה שמא יסמוך על הנכרי לבדו כתב הרשב״א יש מי שהורה לאסור אף בדיעבד ונ״ל שמותר בדיעבד והרמב״ם ג״כ התירו וכתב עוד הרשב״א כח נכרי וכח ישראל מעורב בו מותר בד״א כשגלגלו ישראל ונכרי את הגלגל ולא היה הנכרי יכול לגלגלו

אא״כ ישראל מסייעו אבל היה יכול לגלגלו לבדו אף על פי שישראל מסייעו יש מי שהורה בזה להחמיר דמסייע אין בו ממש ויראה לי שמותר שאף נכרי מסייע לישראל ולמה נעשה הנכרי עיקר וישראל מסייע דכל שבדבריהם הולכין להקל: זרק אבן או חפץ לתוך היין מותר אפילו בשתייה אבל אם החפץ מתגלגל והוא דוחקו עד שנופל לתוך היין אסור אפי׳ בהנאה ואם עשה כן בהמתו מותר אפילו בשתייה אע״פ שמגלגלו ודוחה לפיכך נכרי שהביא ענבים בסלים וזרקן לגת שיש בו יין דרוך מותר דהוי כזורק אבן לגת ומ״מ לכתחלה אסור לעשותו שמא יגע ביין כתב הרשב״א יש מי שהורה שאסור ליתן ענבים בדרדורים לגת ע״י נכרי מפני שהענבים נסחטין והיין מתאסף לשולי הדרדורין ונמצא הנכרי שופך יין צלול לגת ואם ישראל מסייעו בנתינתו לגת מותר לכתחלה שהרי יש כאן כח ישראל מעורב בו עבר והביא הנכרי לכדו ושפכו לגת אע״פ שהיין מזלף על הענבים מותר מפני שעדיין לא נדרכו הענבים ולא נמשך יינו ואין מכוין לשפיכת היין אלא לשפיכת הענבים ע״כ נכרי הזורק מים לתוך היין מותר אפילו בשתייה ואפילו מאן דאית לי׳ נצוק חיבור היינו דוקא יין ליין אבל מים ליין לא בד״א שאינו מכוין למוזגו כגון זרק מים לחבית גדול או לכוס ולא ידע שהוא יין שהוא ידוע שאינו מכוין למזיגה אבל אם מכוין למזיגה אסור בשתייה ואם אין ידוע אם כיון למזיגה אם לאו כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשוב׳ דספיקא דרבנן לקולא נכרי שמערה מכלי שבידו לכלי שביד ישראל היוצא אסור בשתייה וישראל שמערה מכלי שבידו לכלי שביד נכרי מותר אפי׳ בשתייה ואם הנכרי מקרב הכלי לצד הקילוח לרש״י אסור בשתייה ולהריב״ם אפי׳ בהנאה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל נכרי הנושא יינו של ישראל בנוד והישראל הולך עמו מותר אפי׳ אם הוא חסר והוא משכשך דרך הילוכו שאין דרך ניסוך בכך ואפילו אם הוא פתוח היה נושא בכובא אם היא חסרה שרי ואם היא מלאה אסורה שבקל יכול ליגע בו ולא יראהו הילכך חיישינן שמא נגע בו וכתב הרשב״א שאינה אסור אלא בשתייה ומותר בהנאה דלא חיישינן שמא יגע הנכרי בכוונה שהרי הוא עוסק במלאכתו אלא חיישינן שמא יגע בו שלא בכוונה וא״א הרא״ש ז״ל כתב אסור בסתם ויראה שר״ל אפי׳ בהנאה וכתב הרמב״ן בשם הראב״ד דוקא כשהישראל הולך אחריו דלא מצי מינטר ליה אבל הולך בצדו ונטר ליה אפי׳ מליא שרי שאי אפשר לו ליגע בו שלא יראוהו וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק ואם נושא הכובא במוט בשנים אפילו מלאה שרי שהיא רחוקה ממנו ואינו יכול ליגע בה וכ׳ הרשב״א נכרי הנושא חבית במוט או אפי׳ על כתפו והיא נקובה ומוציאה יין שלא מדעת הנכרי מותר אפי׳ היה היין נשפך מכחו דכל כחו שלא בכוונה מותר אפי׳ בשתייה היתה מטפטפת מעט אפילו יודע שמטפטפת מותר שאין היין נשפך מכחו של נכרי ולא מרבה בשפיכה בנדנודו שאפי׳ אם היתה מונחת ע״ג קרקע היתה מנטפת ומוציאה כך כדרך שמנטפת ומוציאה על כתפו ואין כאן כחו של נכרי כל עיקר ולכך מותר אלא שיש להתיישב בדבר ע״כ:

סימן קכו

א הניצוק פסק רש״י דהוי חיבור וכן דעת רב אלפס פירוש המערה מכלי שיש בו יין של היתר לתוך יין של איסור רואין כאילו יין של האיסור מעורב בשל ההיתר הילכך אם עירה וקיטף שקודם שנגע למטה בשל האיסור הפסיק קילוח היורד מהיין של היתר מותר ור״ת פסק דניצוק לא הוה חיבור ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כרש״י והר״ם מרוטנבורק היה נוהג על פי גדולי צרפת דבהפסד מרובה היה מתיר ניצוק כגון אם הוציא מן החבית לכלי שיש בו יין נסך אבל לא בדבר מועט. וניצוק בר ניצוק לכולי עלמא שרי כגון שיצק הישראל מהקנקן לצלוחית של נכרי שנאסר מה שבקנקן משום ניצוק ואם חזר ישראל ויצק מן החבית למה שבקנקן מותר ונכרי המערה מן החבית פסק רש״י שמה שנשאר בחבית מותר אע״ג דניצוק חיבור היינו דווקא ניצוק המחובר ליין שנאסר משום מגע נכרי אבל זה שאינו מחובר אלא ליין שנאסר מכחו של נכרי לא החמירו לאסור בו ניצוק והראב״ד כתב שגם ניצוק זה נמי אסור וכתב עוד שאם הנכרי מערה לטיט או לאשפה או למקום לכלוך אין דרך ניסוך בכך והכל מותר בין מה שיצא לחוץ בין מה שבפנים אבל ישראל המערה לטיט או לאשפה ובא נכרי ונגע בקילוח הכל אסור ודעת א״א הרא״ש ז״ל כרש״י ויש אומרים דניצוק אפילו לסתם יין אוסר הכל בהנאה והרשב״א כתב בשם הגאונים דניצוק לא חשוב חיבור אלא במערה לתוך יין נסך גמור אבל המערה לתוך כלי של נכרי שלא הודח הנשאר בו מותר אפי׳ בשתייה ונ״ל כיון דטעמא דניצוק שאנו רואין אותו כאילו הוא מעורב ביחד לפי מה שהוא הדבר שיוצק בו כך הוא הדבר שמערה ממנו אם יוצק לתוך יי״נ גמור אין לעליון תקנה ואם לסתם יינם יוליך הנאה לים המלח או ימכרנו כולו לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו ואם לתוך כלי שלא הודח אסור בשתייה ומותר בהנאה וכתב הרשב״א חבית של יין שיש בו קיתון של מים ועירה ממנו לתוך צלוחית של נכרי אם יש במים שבחבית לבטל היין שהצלוחית מותר שלא יהא חמיר מיין נסך שנתערב בחבית שאנו אומרים רואין היין הכשר כאילו אינו והאיסור מים רבין עליו ומבטלין אותו וכן הדין לגת שהיין יורד ממנה לבור ונגע נכרי בקילוח היורד רואין קילוח היורד כאילו הוא בגת וסלק היין שבגת כאילו אינו וחרצנים וזגים וענבים שבגת מבטלין אותו:

סימן קכז

א האומר לחבירו נתנסך יינך אם הוא בידו כגון שנתנו בידו לשומרו נאמן או אפילו אינו עתה בידו כגון שהחזירו אם אומר לבעליו שנתנסך בפעם הראשון שמצאו נאמן אפי׳ אם הבעלים מכחישין אותו אבל אחר שאינו בידו או שלא אמר השומר לבעלים בפעם הראשון שראהו ואמר לו אח״כ אינו נאמן ודוקא שהבעלים מכחישין אותו או אומר אינו יודע אבל אם שותק שתיקה כהודאה דמיא ומלמדין אותו לכתחלה שיאמר איני מאמינך והא דשתיקה כהודאה דוקא כשאמר לו נתנסך בפניך או שאמר לו ידעת דרגלים לדבר אבל בענין אחר לא הוי שתיקה כהודאה ואפי׳ היכא דהוי שתיקה כהודאה אם שתק תחלה ואח״כ הכחישו ואמר שתקתי תחלה לפי שהייתי מחשב לידע אם הוא אמת נאמן:

סימן קכח

א כל מי שדרכו לנסך אין מייחדין יין אצלו אפילו שעה אחת ואם יחדו אצלו אסור בהנאה שאנו תולין לומר ודאי נסכו ואם אינו עובד כו״ם כגר תושב שקבל עליו שבע מצות מותר ליחד אצלו לזמן מועט אפילו בעיר שכולה נכרים ואפי׳ הודיעו שמפליג ואין מפקידים אצלו לזמן מרובה שאנו חוששין שמא מחליפו בשלו ושלו ודאי אסור כיון שאינו חושש על מגע נכרי וישמעאלים לאו עובדי כו״ם הן ומותר ליחד אצלן אבל לא להפקיד והעובדי כו״ם מנסכין ואין מפקידין אצלם ולא מייחדין ולא מיבעיא שאסור ליחד אצלן אלא אפילו בלא יחוד כל היכא דאיכא למיחש שמא נגע בו אסור כנון נכרי שנמצא עומד בצד יינו של ישראל ויש לו מלוה עליו אסור דחיישינן שמא ננע ודוקא שיש מלוה על אותו יין כגון שעשאו אפותיקי או משכנה לו הא לאו הכי שרי שהוא ירא ליגע בו ואפי׳ נמצא בידו קצף שרגיל לעלות על פי היין מותר שאנו תולין לומר מדופני החבית לקחו ולא מפיו וכתב הרשב״א בד״א בדברים המצויין לפעמים בדופני החבית אבל בדברים שאינן נמצאין אלא ע״פ החבית אסור שאף ע״פ שנתפש עליו כגנב מ״מ מה שנמצא בידו לא בא אלא מפי החבית וכן בית שיש לישראל ולנכרי יין בתוכה ונכנס הנכרי וסגר הדלת אחריו בענין שאין יכולין לראותו מבחוץ היין אסור היו נקבים בדלת אם הישראל יכול להסתכל משם ולראות כל החביות מותרות אפי׳ הן פתוחות ואם לאו את שיכול לראות דרך שם מותר והשאר אסור וכתב הרשב״א דאפילו חביות סתומות אסורות ואף ע״פ שאין הנכרי יכול למנוע הישראל מליכנס כשיבא יכול לישמט ולומר ישן הייתי ולכך לא פתחתי לך בד״א שאין ישראל דר בחצר אבל אם דר בו אינו יכול לישמט שלא היה לו לסגור דלתים בפנים אחרי שהוא דר שם וראיתי לאחד מגדולי המורים שהחמיר בדבר אחרי שיש לנכרי שייכות בבית וצריכין אנו לחוש לדבריו ע״כ ואם אין בבית אלא יינו של ישראל לבד ונמצא הנכרי בתוכו פירש״י אם נתפס כגנב על הנגיעה מותר אע״פ שאינו נתפס כגנב על הכניסה ואם אינו נתפס כגנב על הנגיעה אסור אף על פי שנתפס כגנב על הכניסה ואפי׳ אם הפתה פתוה דודאי נגע ביין כשנכנס שם וכן הדין בנמצא עומד בשוק בין החביות אם נתפס כגנב על הנגיעה מותר אע״פ שאינו נתפס כגנב על הכניסה בין החביות ואם אינו נתפס כגנב על הנגיעה אסור ור״י פי׳ כל היכא שהדלת פתוח אפי׳ אינו נתפס כגנב מותר וכל היכא שנתפס כגנב אפי׳ על הכניסה לבד מותר אפי׳ הדלת נעול וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל כתב הראב״ד דכל היכא דאנו אוסרים משום שמא נגע היינו דוקא בשתייה אבל אינו אסור בהנאה אא״כ הפקידו אצלו ורש״י פירש שהוא אסור בהנאה שאנו תולין לומר שמא נגע ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל:

סימן קכט

א כל מקום שהיין בחזקת משתמר דאיכא למיתלי שלא נגע בו הנכרי מותר אפי׳ בל׳ חותם כיצד הניח נכרי בחנותו ויצא או שהיה לו יין בספינה או בקרון והניחו עם הנכרי והלך לו לב״ה או לבית המרחץ או שהיה הנכרי מעביר לו חביות ממקום למקום והניחו לבדו עם היין ויצא אע״פ שבכל אלו יש לנכרי שייכות ביין מותר אפי׳ שהה זמן רב שהוא ירא בכל פעם עתה יבא ויראני ובלבד שלא יסגור הנכרי החנות ולא ירחיק הקרון והספינה בענין שאין יכולין לראותו אפ״ה אין אנו חוששין שמא סגר החנות או הרחיק הקרון והספינה בד״א שיש שם דרך עקלתון שיכול לבא עליו פתאום שלא יראנו וכן כשהלך לבית המרחץ הלך דרך עקלתון בענין שלא ידע הנכרי שהלך לבית המרחץ ועל כן ירא בכל פעם עתה יבא אבל אם ראה שהלך ליכנס לבית המרחץ יודע שלא ימהר לבא ואינו ירא או שאומר לנכרי שהניח בחנות שמור לי יודע שנסתלק משמירתו או שאומר לנכרי המעביר החביות לך ואני אבא אחריך או שהודיעו שהוא מפליג אם החביות פתוחות כיון שנעלמו מעיניו אסורות ואם הם סתומות כתב הרשב״א אם יש בהפלגתו שיעור כדי שיוכל להסיר מגופת החבית ולהחזירה ואם היא של סיד ויש שיעור כדי שיפתחנו כולה ויסתמנה ותנגב אסור אבל אם אומר לו להפליג פחות מזה השיעור אפי׳ יש בו כדי שיעור שינקוב חור בחבית או במגופה ויסתמנו מותר דלא חיישינן לפתיחת הנקב וגם לא חיישינן לזיוף החותם אבל לפי מה שפסק ר״ת דסגי בחותם אחד וסתימת החבית הוי כחותם אפי׳ הודיע שמפליג מותר כיון שהוא סתום וכן יראה מדברי א״א הרא״ש ז״ל ומ״מ עתה

נוהגין להצריך שני חותמות ואין להקל כתב הרשב״א הא דשרי כשיש דרך עקלתון דוקא כשהנכרי לבדו אבל אם אחד או שנים עמו אסור שאיפשר לאחד מהם לשמור דרך עקלתון והאחד ליגע כתב הראב״ד דלא שרינן בחביות פתוחות לגמרי אלא בספינה או בחנות שאין לו רשות ליגע בחבית עצמו אבל במעביר חבית ממקום למקום לא לפי שאפשר לו לפשוט ידו וליגע בתוכה אם היא מלאה הלכך אם היא מלאה אסורה אפילו לא הניחו כלל ואם היא חסרה אם העלים עיניו אסור חיישינן שמא הורידה מעל כתפו ונגע בה ומשתמיט לומר הורדתי מעט ור״י פירש אפילו פתוחות לגמרי מותר והרמב״ן הכריע דודאי בפתוחה לגמרי אין להתיר כיון שהיא על כתפו ובקל יכול ליגע בה חיישינן דילמא נגע ולא ירא כלל דמשתמיט למימר להחזיק בחבית כיונתי שלא תפול אלא מיירי בסתומות בפקק של עץ וכיוצא בזה שדרך להעביר חביות דאע״פ שיכול לסלקה וליגע בו בלא זיוף כלל ירא וכן היא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל וכתב הרשב״א אפילו הודיעו שהוא מפליג אם החבית פקוקה והוא בזמן שיש הרבה עוברי דרכים כגון בין הגתות מותר שהוא ירא מעוברי דרכים וכ״כ רשב״ם בשם רש״י הא דאסרינן בהודיעו שהוא מפליג דוקא במקום שיש לחוש שמא גנב ושתה ונתן מים במקומו או החליף טוב ברע אבל במקום שאין לחוש שמא גנב ממנו כגון שרבים עוברים שם אפילו הן נכרים לא חיישינן המוסר מפתח חנותו לנכרי היין שבו מותר אפי׳ הודיעו שהוא מפליג שלא מסר לו אלא שמירת מפתח והוא ירא ליכנס בו ומכאן התיר ר״ת לישראל שהלך לעיר אחרת לשבות שם המועד והניח יין במרתפו ומסר המפתח ביד שפחתו אף על פי שלא נשאר שום יהודי בעיר והרמב״ן חלק על זה וכתב שלא התירו אלא כשאינו יודע שהוא מפליג ואז מותר אפי׳ מצאו שנכנס אבל אם הודיעו שהוא מפליג אפי׳ אם נתפש עליו כגנב אסור. ישראל ונכרי שהיו בספינה ושמע ישראל קול תקיעת שופר שתוקעין לשבת ונכנס לעיר והניח היין שבספינה עם הנכרי היין מותר שהנכרי ירא ליגע שיאמר עתה יזכור יינו ויבא אפילו יש בינו ליין יותר מאלפים אמה שאין אנו בעיני הנכרים בחזקת שומרי שבת כראוי היו יושבין לשתות כל אחד מיינו ושמע הישראל שקורין לילך לבית הכנסת והלך שם להתפלל היין מותר שיאמר הנכרי עתה יזכור יינו וכגון שיש דרך עקלתון שיוכל לבא עליו פתאום בד״א שכל אחד שותה מיינו אבל אם היו שותין ביחד מיין אחד ויין לפניהם על השלחן ויין אחר חוץ לשלחן והניח נכרי לבדו שעל השלחן אסור ואת שחוץ לשלחן את שתוך פישוט ידיו אסור ושחוץ לפישוט ידיו מותר אם אמר לו הוי מוזג ושותה אף שחוץ לפישוט ידיו אפי׳ בכל הבית אסור אפי׳ לא הודיעו שמפליג שהרי הרשהו לשתות מכל אשר יבחר הלכך כל החביות פתוחות אסורות והסתומות מותרות אם כדי שיסיר המגופה ויחזירנה ותנגוב כתב הרשב״א לא התירו מחמת טענה זו עתה יזכור יינו אלא בדברים שאיפשר לעשותם כאן כשיחזור כמו תפלה ושביתת שבת אבל במפליג ליכנס לבית המרחץ וכיוצא בזה בדברים שיש להם מקום ידוע וא״א לעשותו כאן אסור שכבר הודיעוהו שמפליג לדברים שא״א לעשותם כאן ונראה כיון דטעמא משום שאומר עתה יזכור יינו ויבא אין חילוק בכל דבר שייך לומר כן אף על פי שא״א לעשותו כאן אינו רוצה להפסיד יינו בשבילו בית שיש לישראל ונכרי יין בתוכו ונכרי דר למטה וישראל בעלייה וארובה מהעליה לבית ויצאו לחוץ וקדם הנכרי וחזר לבית קודם הישראל וסגר הדלת אחריו היין מותר אף על פי שאין לישראל מעבר אל דרך הבית וא״א לעבור שלא יראנו אפ״ה מותר שהוא ירא שמא הקדימני והוא יושב בעלייה ורואה אותי נכרי ששמע שאגת קול אריה ומפחדו נכנס לבין החביות היין מותר אפי׳ הן פתוחות אע״פ שאינו נתפש עליו כגנב שהרי להציל עצמו נכנס שהוא ירא שמא גם אחרים נחבאו שם אפי׳ סגר הדלת אחריו: גנבים שנכנסו למרתף ופתחו חביות של יין אם רוב גנבי העיר נכרים אסור ואם רובן ישראל מותר ובמקום שיש ליהודים שכונה לבדם הולכים אחר רוב בני השכונה אע״פ שרוב בני העיר נכרים ובמקום שרגילין להצניע ממון בחבית אצל היין מותר אפי׳ אם רוב גנבי העיר נכרים דשמא לא באו אלא בשביל הממון וכשראו שהוא יין לא נגעו בו חיל שבא לעיר ונכנס לבית ישראל בשעת שלום חביות פתוחות אסורות וסתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות: נכרי שנמצא עומד אצל הגת אם יש בו טופח על מנת להטפיח צריך הדחה וניגוב דחיישינן שמא נגע דלא מירתת למיגע שהוא סבור שאינו מפסידה כיון שאין בו יין ואי לא סגי בהדחה: זונה נכרית במסיבת ישראל היין מותר זונה ישראלית במסיבתם של נכרים יינה של הזונה אסור: ישראל הניח יין בביתו בחלון שלא היה סגור ובא נכרי והכניס שם זונה וסגר הדלת אחריו אח״כ מצא הישראל יינו כמו שהניחו והתירו א״א הרא״ש ז״ל דבעבידתיה טריד ואין לו פנאי לנסך: חצר שחלקוה בראשי יתידות בין ישראל לנכרי אע״פ שהחביות פתוחות עומדות סמוך לחלקו של נכרי תוך פשוט ידיו מותרות וכן אם היה גגו של ישראל למעלה מגגו של נכרי מניח שם יינו אע״פ שידו של נכרי מגעת שם חבית של יין שצפה בנהר ונמצאת כנגד עיר שרובה ישראל אם יש בנהר מכשולים וסכר אגמי מים שהיו מעמידין אותה אילו בא ממקום אחר מותרת שאין לתלותה אלא בעיר שנמצאת כנגדה ואם אין בנהר סכר אגמי מים אסורה שאנו תולין אותה ברוב הסביבות שהם נכרים שבכל מקום שיש רוב וקרוב הולכין אחר הרוב: נמצא כנגד עיר שרובה נכרים אם רוב הסביבות ישראל ויכולה לבא שם דרך ישראל שלא תטבע מותרת אפילו קרובה הרבה לעיר של נכרים עד שמוכיח קרובתה שהיא של נכרי מניחין הקרוב והולכין אחר הרוב ואם לאו שאינה יכולה לבא מהסביבות היין אסור והחבית מותרת בהנאה למוצאה ואם בא ישראל ונתן בה סימן אף היין מותר למוצאה חבית של יין שנמצאת בכרמו של ישראל ויש כרמים אחרים של ישראל סמוכין וכרמים רבים מהם של נכרים סביבותיהם אע״פ שרחוקים משל ישראל החבית אסורה ואצ״ל כשאין שם כרם אחר של ישראל אלא זה שאין דרך לגנוב מכרם זה להצניע

בתוכו וכן נמי להקל אם נמצא בשל נכרי ויש סביבותיו כרמים של ישראל בד״א כשיושבת בין ההרים שאינו מעבר לעוברי דרכים אבל אם אינה יושבת בין ההרים אסורין שרוב עוברי דרכים נכרים הם ושמא מהם נפל בד״א שתולין בעוברי דרכים בבקבוק שדרך עוברי דרכים להוליך כיוצא בו אבל חביות שאין דרך עוברי דרכים להוליך כיוצא בו אין תולין אותו בעוברי דרכים נודות יין שנמצאו מושלכין בדרך אם רוב שופכי יין ישראל מותרין ודוקא בנודות גדולים אבל אם הם קטנים שדרך עוברי דרכים להוליך כיוצא בהן אסורים שאנו תולין ברוב עוברי דרכים שהם נכרים היה בהן גדולים וקטנים מותרין שהגדולים מוכיחין על הקטנים שהם משופכי ישראל והרי רובו ישראל והקטנים להכריע המשא באו ולפיכך כולן מותרין:

סימן קל

א מה שאין מייחדין ולא מפקידין יין ביד נכרי דוקא כשאינו חתום אבל אם הוא חתום מפקדין ושולחין על ידו פירש ר״ת אפילו בחותם אחד דכיון שחתום בחותם אחד לא טרח ומזייף ובלבד שלא יהא בחבית שום נקב כנקב שמניחין בו שיוצא משם הרוח ויש מחלקין בין להפקיד בידו ובין לשלוח על ידו דודאי להפקיד בידו שרי בחותם א׳ מפני שעתיד לראות חותמו ומירתת נכרי ולא מזייף אבל כששולח לחבירו שאינו מכיר החותם לא מירתת ובעי שני חותמות ואפילו לפי זה אם הודיע לחבירו צורת החותם וגם הודיע לנכרי שהודיע לחבירו מירתת נכרי וסגי בחותם אחד וה״ג וכן רב אלפס מצריכין לכל שני חותמות וכן נוהגין ואין להקל ויש נוהגין לעשות שולים שניים לחבית ולחתום המגופה היטב ולחברה עוד במסמרים אבל ר׳ יצחק בר רבי יהודה השיב לרש״י דחביות של עץ אסורות לשלוח ע״י נכרי אפי׳ בחותם בתוך חותם ודוקא בחביות של חרס שטורח לעשות בהן נקב ולחותמו די בסתימת פיהן בחותם בתוך חותם אבל בחביות של עץ יכולין להוציא היין בין הנסרים ולא ירגישו כלל הלכך אין להן תקנה אלא להכניס כל החבית בשק שאין בו שום תפירה מבחוץ ויחתום פי השק וכל שכן בנודות שבקל יכולין להוציא היין מבין התפירות וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל דישראל קדושים ונוהגין בשני חותמות ובלבד שיכניסם בכלי שלא יוכל הנכרי להוציא היין שלא ירגיש הישראל כגון בחבית של עץ בין הנסרים ובנודות של עור מבין התפירות היכי דמי חותם בתוך חותם טח פי החבית וחותמו וכופה כלי ע״ג ומהדקו בענין שיש טורח להסירו הוי חותם בתוך חותם קשר וחתם פי הנבל של יין ונתנו בשק פי הנבל למטה וקשר השק מלמעלה הוי הב״ח פי הנבל למעלה לא הוי חותם בתוך חותם בד״א כשאין פי הנבל כפוף לתוכו היה פי הנבל כפוף לתוכו אע״פ שפיו למעלה בשק הוי חותם בתוך חותם ב׳ קשרים משונים הוי כשני חותמות שני אותיות הוי כשני חותמות מפתח וחותם הוי כשני חותמות חתמו בשני חותמות וחזר על חותמו ולא הכירו ודאי זייפו ואסור לא חזר עליו חזקה לא טרח ומזייף לפיכך אין צריך לחזור אחריו ומ״מ השולח יין לחבירו ע״י נכרי טוב להודיע צורת החותם כדי שיחזר אחריו שכר או קנה בית בחצרו של נכרי ומלאהו יין אם ישראל דר שם מותר אפי׳ בלא מפתח וחותם אפי׳ אם גם הנכרי דר באותו חצר ואם אין הישראל דר באותו חצר אם יש לו מפתח וחותם מותר אפילו בעיר שכולה נכרים ואם לאו אסור כתב הרשב״א בד״א כשהנכרי דר באותו חצר אבל כשאינו דר שם אינו עתיד לבא שם כשאין לו שייכות באותו חצר ומותר ויש מי שאומר שאפילו נמצא עומד אצל היין מותר דכל שאינו דר באותו חצר הרי הוא כנכרי אחר יש מגדולי המורים שאומר שכל שהשכיר או מכר יש לו קצת שייכות ואם נמצא עומד בצד היין אסור וראוי לחוש לדבריו עכ״ל:

סימן קלא

א המטהר יינו של נכרי פירוש שישראל עושה יינו של נכרי בהכשר בין שמכרו הנכרי לישראל ולא פרע לו המעות ואילו בא הישראל ליטלו אין מניח הנכרי או שלא מכרו לו אלא שמטהרו כדי למוכרו לישראל על ידו אם נתנו בחצרו של נכרי והישראל דר בחצר מותר אפילו בלא מפתח וחותם אפילו אם גם הנכרי דר שם ואם אין הישראל דר באותו חצר אם דר באותו העיר והבית שהיין בו פתוח לר״ה מותר ע״י מפתח או חותם לר״ת דסגי בחותם אחד ולשאר המפרשים צריך מפתח וגם חותם ואם הבית פתוח לאשפה חשוב כפתוח לר״ה וכן אם יש בחצר כנגד פתח הבית חלון פתוח לר״ה חשוב כפתוח לר״ה וכן אם יש דקל לישראל כנגד פתח הבית חשוב כפתוח לר״ה לא מיבעיא אם יש בו פירות שירא הנכרי שמא יעלה עליו ללקט פירותיו אלא אפילו אין עליו פירות הוא ירא שמא עתה יעלה עליו לצורך תשמיש אחר ויראנו משם ואם אין חבית פתוח לר״ה אע״פ שישראל דר בעיר או בעיר שכולה נכרים אפי׳ הבית פתוח לר״ה אסור אפי׳ במפתח וחותם עד שיהא שם שומר ומשמר ומיהו אין השומר צריך להיות יושב ומשמר תמיד אלא יהא יוצא ובא ובספר התרומות התירו בחותם תוך חותם וא״א ז״ל אסר בפסקיו וכתב בתשובת שאלה כיון שנוהגין הנכרים שבארץ הזאת שלא לשתות מיין של ישראל שאומרים כמו שהם נזהרים מיין שלנו כך נזהר אנחנו מיין שלהם היה נראה להתיר בחותם תוך חותם שהוא ירא לזייף לא יכול למוכרו לא ליהודים ולא לנכרים אלא שאינו רוצה להקל לכתחלה ואם רוכלי ישראל רגילין לבא לעיר ואין לעיר חומה דלתים ובריח בענין שיוכלו לבא שם בכל שעה שירצו חשובה כאילו ישראל דר שם ושרי במפתח וחותם בד״א כשהיין בבית הנכרי בעליו אבל אם נתנו בבית של אחר מותר

במפתח וחותם והוא שלא יהא נכרי האחר כפוף תחת יד בעל היין ואם הוא כפוף תחתיו ואילו בא בעל היין ליגע בו אינו רשאי למחות לא הוי כאילו הוא ברשות בעל היין ואם כתב הנכרי לישראל התקבלתי דמי היין ואילו בא ישראל ליטלה אינו מעכב עליו הרי הוא כיינו ומותר במפתח וחותם אפי׳ בעיר שכולה נכרים. כתב ר״ת אע״פ שבעיר שכולה נכרי׳ ולא כתב לו התקבלתי אסור עד שיהא יושב ומשמר נכרים שקונין יין מישראל וחותמין אותו חותם בתוך חותם ומוליכין אותו כמה ימים בספינה לבדה מותר שלא אמרו אלא במטהר יינו של נכרי שגדל בכרמיו שלא טרח בו כל כך ולא הוציא עליו הוצאות ואינו חושש כל כך אם ירגיש הישראל שיזייף אבל כשמוליך יין למרחוק בטורח גדול והוצאה מרובה וגם קנה אותו חש לטרחו ולהוצאתו ולא יזייף יש עוד דעות רבות בענין המטהר יינו של נכרי וכאשר כתבתי הוא שיטת התוספות וכן כתב א״א הרא״ש ז״ל :

סימן קלב

א אע״פ שמגע נכרי ביין שלנו אסור בהנאה מותר ליקח דמיו מאותו הנכרי שאסרו או אותו הנכרי ימכרנו ויתן דמיו לישראל אבל הוא אסור למוכרן ולהנות ממנו שום הנאה בד״א שהנכרי נותן לו המעות קודם שיתן לו ישראל היין אבל אם הנכרי לוקח היין מישראל ואח״כ נותן המעות מותרין כיון שאחר שקונה הנכרי היין במשיכה נתן הדמים לא הוי דמי יי״נ ודוקא לאחר מותרין אבל לבעל היין שמכרו אסורין לעולם לפי שנהנה מדמי יין נסך לפיכך ישראל שמוכר יינו לנכרי צריך ליזהר שלא יאסר בעודו ברשותו כיצד יעשה יקח ממנו המעות קודם שימדוד לו היין ויתנה עמו שיתנם לו במתנה אף אם לא יתן לו היין דאי לאו הכי לא נקנו לו שאין מעות קונות בכותי עד שימשוך ואם לא עשה כן ומודד לכליו של נכרי שיש בפיו עכבת יין אסור אע״פ שפסק דמי היין שמיד נאסר כשהגיע לפי הכלי ומיהו בדיעבד מותר דקי״ל יין שנתערב בסתם יינן מוכרו לנכרי חוץ מדמי יין נסך שבו ואם פסק דמי היין ומדדו לתוך כליו של ישראל ומשכו הנכרי ואפילו לכליו של נכרי שאין בפיו עכבת יין כלל ומשכו הנכרי מותר יש בו עכבת יין בשוליו והכלי עומד בחצרו של נכרי או תופס אותו בידו מותר שמיד כשהגיע לאויר הכלי קנאו ולא נאסר עד שיגיע לשוליו ואם הכלי בחצרו של מוכר לא קנה ואסור אא״כ יאמר לו יקנה לך כליך: היה הנכרי מודד הגביהו תחלה לקנותו קנאו נמצא כשמערה אח״כ למדוד שלו הוא לא הגביהו תחלה לקנותו אסור ומיהו למאי דכתבינן לעיל דכחו בכונה מאי דנפק לברא שרי בהנאה מותר בדיעבד אלא שלכתחלה אסור שקרוב הדבר שיגע ביין מדד עד שלא פסק אסור אע״ג שאין כאן אלא תערובת של סתם יין קרוב הדבר שיגע אחר שימשכנו ועדיין לא נקנה לו כיון שלא פסק וכיון שלא נזהר הישראל יש לחוש שמא נגע. פועלים ישראלים שעשו מלאכה אצל נכרי ושלח להם יין נסך בשכרם אם קודם שזכו בו אמרו לו תן לנו דמיו מותרין ואם לאחר שזכו בו אמרו לו תן לנו דמיו אסורין שהרי הוא כאילו מוכרין אותו לו מי ששכר פועלים נכרים ופסק להם מזונות אסור להשקותן יי״נ ואם אמר להם צאו ואכלו ושתו מחנוני פלוני ואני פורע אם הקדים הדינר לחנוני אסור שמיד נקנה לו היין שביד החנוני ומשלו משקה אותם אבל אם לא הקדים לו הדינר מותר אע״פ שיחד לו הדינר להיות שעבודו עליו והוא בעין ביד בעל הבית. ויש אוסרין גם בזה דכיון שיחדו הוי כאילו נתנה לו ונקנה לו מיד. כתב הרשב״א הא דאסור כשהקדים לו הדינר דוקא כשאומר לו יהא דינר זה בידך עד שתשקה לפועלים ואני אחשוב עמך באחרונה אבל אם נתנו לו להוציאו עכשיו אם יצטרך לו מותר ע״כ. ואינו נראה דכיון שהקדים לו הדינר מיד נקנה לו היין ובשליחותו נתנו להם. יש מקומות שנותנין למלך חלק ידוע מהפירות ואם יש לישראל יין צריך ליתן ממנו חלק ידוע למלך יכול לומר לנכרי פייס למלך בשבילי אע״פ שנותן לו יי״נ והוא חוזר ונותן לו דמיו אין נראה כפורע חובו מיין נסך דכיון שאומר לו פייס סתם משמע פייסו במה שתוכל לפייסו ופי׳ רש״י דוקא שגם הישראל היה יכול לפייסו בדבר אחר ור״י פירש אפילו הוא בענין שאין הישראל יכול ליפטר אלא ביין מותר אבל אם אומר לו היה במקומי ליתן למלך אסור דהוי כאילו אומר היה במקומי ליתן לו היין שיש עלי לתת לו: מלך שיש לו חוק על בני המדינה כשיש לו יין שהוא מחלקו על בני המדינה פלוני יקנה ממנו כך וכך ופלוני כך וכך אם כתבו על ישראל חלק ידוע ואומר לנכרי מלטני מאוצר המלך מותר לפי שזה הולך וקונה לעצמו מן המלך כדי שלא יכופו הישראל לקנות ואם אומר לנכרי הכנס במקומי וקח מאוצר המלך אסור דהוי כאילו אמר קבל אותו בשבילם ואני מוכרו לך וי״א שאם כתבו כבר על הישראל חלקו אסור בכל לשון שיאמר לו ואין בו היתר אלא כל זמן שלא כתבו עליו שמותר לומר לנכרי פייס בשבילי שלא יכתבו עלי: והא דדמי יין נסך אסור דוקא בשל ישראל אבל נכרי שמכר עכו״ם או יינו הדמים מותרין והא דאמרינן דמי עכו״ם ביד נכרי אסורין דוקא כשמכר לקנות בדמיו צרכי עכו״ם שאז נשאר הדמים באיסורן כדתניא ישראל שהיה נושה מנה ביד נכרי והיה מוכר עכו״ם ויי״נ ומביא לו מותר ואם א״ל המתן עד שאמכור עכו״ם ויי״נ ואביא לך אסור מפני שרוצה בקיומו ופי׳ ר״י דסיפא מיירי שאין לו ערב ממנו ולכך אסור שאינו יכול ליפרע ממנו בענין אחר ורוצה בקיומו עד שימכור אבל אם יש לו ערב שבלא״ה יכול ליפרע ממנו מותר והראב״ד חילק בשבידו לנוגשו ומרצונו ממתין לו אסור שהרי על ידו מתקיים עכו״ם אבל כשאינו בידו לנוגשו על כרחו ממתין לו ומותר:

סימן קלג

א כשם שאסור למכור סתם יינן וליהנות בו כך אסור להשתכר בו לפיכך ישראל שנשכר לנכרי לעשות לו מלאכה אפי׳ בסתם יינם או ששכר לו חמורו או ספינתו להוליך אפי׳ סתם יינם שכרו אסור בהנאה כיצד נטל מעות בשכרו שוחק וזורה לרוח או מטיל לים נתן לו פירות יוליכם לים המלח או ישרפם ויקבור האפר בבית הקברות כדי שלא יבא שום אדם ליהנות ממנו אפי׳ לקח בשכרו קרקע או בהמה דבר שאינו נאסר בהשתחואה החמירו בו לאוסרו בהנאה השכיר לו חמורו לרכוב עליו אע״פ שמניח גם לגינו עליו או שהשכיר לו ספינתו להוליך בה סחורתו אע״פ שנותן בה גם מאכליו ומשקיו שכרו מותר כיון שעיקר השכירות לא היה בשביל יי״נ נשכר לו להעביר לו חביות ממקום למקום כל אחד ואחד בפרוטה ונמצא בהן אחד של יי״נ שכר אותו חבית אסור והשאר מותר שכל חבית וחבית שכירות בפ״ע שכרו להעביר מאה חביות במאה פרוטות והיתה אחת מהן של יי״נ כל שכרו אסור שהכל קבלנות אחת היא ואותה פרוטה מעורבת בכל השכר ואילו לא העביר לו גם אותה חבית לא היה נותן לו שום דבר משכרו וכתב הראב״ד מיהו יש לו תקנה ע״י שיוליך שכר אותה חבית לים המלח וכן פי׳ ר״י והרמב״ן כתב כיון שקבלנות היא כוליה אגרא אכל חדא וחדא יהיב ואין לו תקנה ע״י הולכת הנאה לים המלח וכן כתב הרמ״ה וכתב הרשב״א דווקא שיש ביניהן שוה פרוטה משכר יי״נ אבל פחות משוה פרוטה כגון ששכרו להעביר מאה חביות בחמשים פרוטות והיתה אחת מהן של יי״נ מותר אע״פ שיש בהן שכר חצי פרוטה מיי״נ וכתב עוד אפי׳ היה עושה עמו בחנם ממשכנין אותו מנכסיו כנגד שכרו לפיכך לא יהא ישראל משמש ומוזג לנכרי ביי״נ ואפי׳ א״ל הנכרי שמור בחנם חבית זו של יי״נ אסור אף על פי שפטור אם נשברה או נאבדה מכל מקום מיצר הוא אם תשבר או תאבד מתוך שמירתו ורוצה הוא בקיומו ואסור שכרו לשבור לו חביות של יין נסך שכרו מותר אע״פ שרוצה בקיומם עד שישברם:

סימן קלד

א יין נסך גמור שנתערב ביין של היתר אפילו כל שהוא אסור בהנאה אבל סתם יין שנתערב ביין של היתר כתב ר״ת שבטל בששים כמו שאר איסורין ואין דעת שאר המפרשים כן אלא אוסר בכל שהוא כיין נסך גמור וה״מ במערה מגיגית של יין נסך לבור לפי שקילוחו גדול הלכך אוסר כל מה שבבור אפי׳ יש בו ששים לבטל הקילוח אבל המערה מצרצור לבור או אפילו מחבית כיון שאין קילוחו כל כך גדול בטל בששים שאם יש בבור ס׳ לבטלו מותר אפי׳ בשתייה עד שיתרבה כ״כ שאין בבור ששים לבטלו והמערה מעט מעט מיין של היתר לתוך של איסור אע״פ שנתרבה כ״כ עד שיש בהיתר ששים לבטל באיסור אסור אע״ג דבשאר איסורין כה״ג היה חוזר וניעור ומותר ביין נסך מחמירין והכל אסור ורש״י פירש שאין חילוק בין גיגית לצרצור וחבית אלא בכל ענין אסור בכל שהו וא״א ז״ל כתב כסברא ראשונה ויין נסך שנתערב במים אוסר בנותן טעם יש מפרשים דהיינו בששים כמו בשאר איסורין והראב״ד כתב כיון שנתערב במים עד שיש בו יותר מכדי מזיגה פוגמו ומותר אפי׳ בשתייה הילכך אם יש במים ו׳ חלקים מן היין מותר אפי׳ בשתייה וכן פי׳ ר״י ואם נפל היין לתוך המים מעט מעט אע״פ שאין בו כדי ליתן טעם כשמתרבה עד שיהא בו כדי ליתן טעם אוסר ואם נפלו המים לתוך היין אפילו מעט מעט כיון שנתרבו המים עד שאין היין נותן בהם טעם מותר יין של היתר ואיסור שנתערב ואח״כ נפל לתוכו מים אם יש במים כדי לבטל היין של איסור רואין היין של היתר כאילו אינו והמים רבים על האיסור ומבטלים אותו ולא אמרינן כבר חזר היין של היתר באיסור ויצטרך מים לבטל שניהם וכ״ש אם היו המים עם היין של היתר ואח״כ נפל האיסור עמהם ואצ״ל אם היו המים עם היין של איסור ואחר כך נפל של היתר לתוכו שהוא מותר ולאו דוקא ממשו של איסור אוסר תערובתו אלא אפי׳ טעמו נמי אוסר כיצד נתן יין של היתר בקנקנין של נכרים אע״פ שאין בו אלא טעמו של האיסור אוסר י״נ גמור שנתערב בהיתר אין לו תקנה בד״א כשנתערב גוף היין ביין אבל חבית של יין נסך שנתערב בחביות של יין של היתר מוליך דמי חבית אחת לים המלח והשאר מותר בהנאה או מוכרו ביחד לנכרי חוץ מדמי יין נסך שבו ובסתם יינן אפי׳ נתערב גוף היין ביין יש לו תקנה להתירו בהנאה ע״י הולכת הנאה לים המלח או למוכרו לנכרים חוץ מדמי האיסור שבו לפ״ז היכא שאין בו ממשות של האיסור כגון שנתן יין בקנקנים של נכרים הכל מותר בהנאה שאין כאן דמי האיסור כתב הרשב״א י״א כל היכא דאמרינן מוכרו לנכרים חוץ מדמי יי״נ שבו שצ״ל לנכרי בשעת מכירה הריני מוכרו לך חוץ מדמי יי״נ שבו אבל אם מכרו לו סתם אסור והוא כתב שאפי׳ מכרו סתם שפיר דמי וכתב עוד דיין נסך גמור שנתערב חבית בחביות אע״פ שיש לו תקנה ע״י מכירה לנכרי חוץ מדמי יי״נ שבו אין ניתר ע״י הולכת הנאה לים המלח ואע״ג דבסתם יינן מהני אפי׳ ליין ביין וא״א הרא״ש לא כתב כן אלא תרוייהו מהני גם ביי״נ גמור וחומץ של נכרים שנפל לתוך יין של היתר או יין של נכרי׳ שנפל לתוך חומץ של היתר שניהם חשובים מין בשא״מ ואינן אוסרים אלא בנ״ט ויין של איסור בין חדש בין ישן שנפל על הענבים אם הם שלמים ידיחם והם מותרות ואם הם מבוקעות או שניטל עוקצן שאז חשובין כמבוקעות אם יש בו כדי ליתן טעם אסורין באכילה ויעצרם וימכרם לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבהם אבל לא ימכר כמו שהן שמא יחזור וימכרם לישראל ואם אין בו כדי ליתן בהם טעם מותרין יין של איסור שנפל על עדשים ושעורים וכיוצא בהן שאינן מבוקעין

ידיחם והן מותרין וכתב הרשב״א דוקא שהדיחם מיד או לזמן מועט אבל אם עמד עליהם זמן רב ודאי בלעו ואין להם היתר בהדחה נפל על חטין ונתן בהם טעם כיון שהם מבוקעים כולם אסורים ואסור למוכרם לנכרי שמא יחזור וימכרם לישראל אלא יטחון אותם ויאפם וימכרם לנכרי שלא בפני ישראל שאז לא יקנה אותם ממנו אם הוא במקום שנהגו שלא לאוכלו אבל במקום שנהגו לאכול פת של נכרי אין להם תקנה למוכרם לנכרי חומץ של איסור שנפל לתוך גריסין רותחין פוגמן ומותרין אבל לתוך צוננין משביחן ואסורין אפי׳ הרתיחן אח״כ וחזרו להיות טעם לפגם דכל שתהילתו לשבח ואח״כ פוגם אסור׃

סימן קלה

א הלכות כלי היין איסורן והכשרן

כל כלי עץ ומתכות או זכוכית או אבן שאין דרך להכניס בהן יין לקיום אלא משתמשין בהן לשעה סגי להו בשכשוך בין הקונה אותן מן הנכרים ישינים בין שלנו שנגע בהן נכרי בעוד משקה טופח עליהם בד״א כשאינם זפותים אבל אם הם זפותים אפי׳ הלוקח אותם חדשים מן הנכרים צריכין עירוי שמא נתן בהם הנכרי יין בשעה שזפתם וכן שלנו שנגע בהן נכרי צריכין עירוי שהזפת מבליע היין מיהו פירש ר״י דוקא בימיהם שהיו רגילין ליתן יין בזפת שאז אינו ניכר אם יתן בהם יין אחר הזפת אבל האידנא שאין רגילין ליתן בהן יין בשעת זפיתה כל זמן שהן חדשים מראיתן צהוב עד שיתנו בתוכן יין לפיכך יכולין לקנותן מהם כל זמן שהם צהובים אבל אם הכלי צר שאין יכולין לעיין בו כמו קירויה אין לקנותו מהן ואפילו לפ״ז אם נוגע בשלנו בעוד היין טופח עליו צריך עירוי ור״ת התיר גם שלנו שנוגע בו נכרי ע״י שכשוך ובספר התרומות כתב שאין להתירו אלא בדיעבד אם נתן בהן יין אחר השכשוך בלא עירוי אבל לא לכתחלה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל בד״א בשל עץ ואבן אבל של עור לא שנא שלהם שאין ניכר בהם שהם חדשים לא שנא שלנו שנוגע בהן נכרי צריכים עירוי אפי׳ לדברי ר״ת לפי שהן רכין הזפת מבליע בהן היין וצריכין עירוי. וכלי חרס לפי שהם בולעים הרבה משתנה דינם שאם נשתמש בהם הנכרי כל זמן שלא שבעו לבלוע צריכין עירוי אפי׳ אם אינן זפותין ומאימתי שבעו מפעם שנייה ואילך אבל נשתמש בה בפעם ראשונה ושנייה צריך עירוי וכתבו הגאונים דכל כלי חרס דינו שוה שאם תחלת תשמישיו ביד נכרי צריכין עירוי אבל א״א הרא״ש ז״ל כתב שאין זה הדין בכל כלי חרס אלא באותן הידועים שהן ממין אדמה שבפעם ראשונה ושניה היא בולעת הרבה ומין אדמה גורמת להם או שלא נשרפו בכבשן אבל סתם כלי חרס די להם בשיכשוך וכתב הרשב״א דוקא בכוסות שאין היין משתהה בהן אלא ממלאו לשעה ושותהו אבל כד של חרס שאינו מכניסו לקיום שנתן בו הישראל יין ונשתהה בו קצת אפי׳ בפעם ראשונה ונשתמש בו הנכרי מכאן ואילך מותר שכבר שבע בפעם הראשון ביד הישראל וכתב עוד ואם זפתו נכרי ודרך לתת יין בשעת זפיתה אע״פ שאין מכניסו לקיום צריכין עירוי אבל במקום שאין דרך לתת יין בשעת זפיתה ומראיהן צהוב מותר לקנותו מהן ע״כ׃ ובשלנו הזפותים שנוגע בהן נכרי בעוד משקה טופח עליהם מסתבר לדמותם לכלי עור להצריכן עירוי ואין נוהגים כן כלי נתר והן העשויין ממחפורת של צריף אין להם טהרה עולמית וכתב הראב״ד אפי׳ אם ישנו שנים עשר חדש והרמב״ן כתב דמהני להו יישון שנים עשר חדש ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל לפיכך כלי חרס המצופין באבר או ברתוכי זכוכית אם הם ירוקין דינם ככלי נתר מפני שנותנין בהן נתר בשעת חפויין אבל אם לבנים או שחורין והם חלקין שאין בהן בקעים דינם כשאר כלי מתכות ושרו בשכשוך ואם יש בהם בקעים דינן כשאר כלי חרס וצריכין עירוי כל הכלים בין של עץ בין של אבן שמכניסין בהן יין לקיום צריכין עירוי ל״ש הלוקח אותן ישנים מן הנכרי לא שנא שלנו ונשתמש בהן נכרי אפי׳ לפי שעה ומיהו בעירוי סגי להו אפי׳ הן זפותים ונודות י״א שחשובין מכניסן לקיום וצריכין עירוי אפילו אינן זפותים ונראה שאין דרך להכניס בהן יין לקיום כיון שאינן זפותים. וכן יראה מתשובות א״א הרא״ש ז״ל שכתב נודות של נכרים של עור שלא נזפתו מעולם אין מכניסן לקיום רק להוליך בהן היין מן הגת לחבית יראה לי שמותרין כהדחה שהרי מעשים בכל יום שאנו מתירין כלי חרס בהדחה ולא מסתבר למימר דעור שאינו מזופף בלע טפי מכלי חרס ואף כי נשאר בהם מהצמר לא מצינו שיהא הצמר בולע ע״כ. בקבוק שמוליכין עוברי דרכים אף על פי שאין מכניסין בו יין לקיום כיון שהיין נתון בהן תמיד שמיד כשמערין אותו חוזרין וממלאין אותו דינו כמכניס לקיום וצריך עירוי כתב הרמב״ן דלא מחמרינן בשביל שמכניס לקיום אלא בכלי חרס אבל כלי אבן עץ ומתכות אפי׳ מכניסן לקיום סגי להו בשכשוך והרשב״א הוסיף כל כלי עץ ועור אבל לא כלי זכוכית ומתכות וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין לחלק במכניסו לקיום והביא ראיה מכלי עץ ועור שאסורין במכניסן לקיום ואפשר שאף לדבריו מודה בכלי זכוכית אבל כלי מתכות דינו ככלי עץ. בכ״מ שמזכיר שכשוך כתב ר״ת שצריך להדיחו ג׳ פעמים ובסה״ת חילק שאם תחילת תשמישו ביד נכרי שצריך ג׳ פעמים ואם תחילת תשמישו ביד ישראל די בפעם אחת וכל מקום שמזכיר עירוי כה משפטו שימלאנו מים על כל גדותיו ויניחם בו כ״ד שעות מעת לעת ולסוף כ״ד שעות ישפכם והמים בעצמן מותרין ויתן בו מים שניים ויניחם בו כ״ד שעות וכן יעשה פעם שלישית ואם ירצה לעשות עירוי ביין אינו כלום ואם שפך המים קודם שיעמדו בו כ״ד שעות לא עלו לו אותן המים וצריך ג״פ חוץ מאלו ואע״פ שאינם רצופין אין בכך כלום דאפי׳ לכתחלה יכול לעשות ג׳ ימים

מפוזרין ואם עמדו בו המים כמה ימים ולא שפכם לא עלו לו אלא ליום אחד ומ״מ ליום אחד עלו אע״פ שלא שפכם מיד אחר כ״ד שעות אין בכך כלום ואם בא לעשות עירוי לדבר המזופף שמכניסו לקיום כתב הראב״ד שצריך להסיר הזפת תחילה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שא״צ וגדולה מזאת כתב בסה״ת דאפי׳ בהסרת הזפת לחוד סגי והרמב״ן תפש עליו בזה ואמר דלא סגי בהא ומ״מ א״צ להסיר הזפת קודם העירוי כדפרישית וכתב הרשב״א יש מגדולי המורים שאמרו שאפי׳ שמכניסו לקיום אינו בולע יותר מכדי קליפה לפיכך אם העביר עליו מלקט או רהיטני או קלפו בקורדום הוכשרו ויש מרבותי שאוסרין ונראין דברי המתירין וכתב עוד בדבר שאין מכניסו לקיום שצריך עירוי כגון שהוא מזופף במקום שרגילין ליתן יין בשעת זפיתה אם קלף הזפת ושכשך שפיר דמי כל דבר שצריך עירוי אם הכניס בו ציר או מורייס מותר ליתן בו יין אח״כ שהציר שורף ומבטל טעם היין וכתב הרשב״א שא״צ להשהות בו הציר אלא קצת וא״א ז״ל כתב שצריך להשהותו בו מעת לעת וכ״כ הרמ״ה וכתב הרשב״א שאין דנין מציר ומורייס לשאר משקים שאין אומרים בטבעים זה דומה לזה אולי תערובות המלה שבתוך הציר ומורייס פועלתו והרמ״ה כתב דמסתברא מיא דמילחא היכא דתקיף מלחייהו דומיא דציר ומורייס שפיר דמי ואפילו לדבריו אין להתיר אלא ברבוי מלח כי היכי דמפרש גבי שבת (קח:) היכי דמי מי מלח עזים תלתא מילחא אבל לא כאותם שלוקחים מלח מלא קומצם ומערבין אותו במים ומשפשפין בו והרי כאילו לא עשו כלום ועוברין על דברי חכמים כתב הרשב״א הניח כלי תחת הצינור שמימיו מקלחים או במעיין שמימיו רודפים ונשתהו שם י״ב שעות מותר שהמים הרודפים העוברים עליו מעבר לעבר מפליטין היין הבלוע בדופני הכלי והראב״ד כתב שלא אמרו כן אלא בעקלים וכיוצא בהן שאין המים מתכנסין בהם אבל נודות וקנקנים ושאר כלים לא סגי להן בהכי כי קילוחו ורדיפתו מאי הוי הלא כשהן בתוך הכלים אינן לא מקלחין ולא רודפין. כלי חרס שהחזירן לכבשן ונתלבנו אפי׳ לא השהם בתוכו עד שנשר הזפת אלא שנרפה שרו אבל אם מדליק בהן אש אפי׳ נתחממו עד שנשר הזפת לא מהני וכתב בספר התרומות שאם עבר חומם לצד חוץ עד שאינו יכול להגיע בהן ידו ש״ד לפיכך חביות של עץ בין מזופתין בין שאינן מזופתין אף ע״פ שמכניס בהן שלהבת לא מהני וצריכין עירוי או הגעלה ור״ת התיר לשפוך בהן רותחין ולגלגלו עד שיעברו על פני כולה וכתב א״א הרא״ש ז״ל דאף לדבריו אין להתיר כה״ג אלא כשאינו מזופף אבל במזופף לא מהני בהגעלה גרועה כזאת ומשמע מדבריו כי הגעלה טובה מהני בלא קליפת הזפת ור״י היה מצריך להגעיל כל נסר ונסר לבדו שיכניס כלי לתוך היורה כשהיא רותחת על האש וישפוך על כל נסר ונסר שהמים שבאותו כלי חשובים ככלי ראשון כיון שהעבירו מרותחים כלי עץ וכלי עור אף ע״פ שמכניסן לקיום שצריכין עירוי שרו נמי בהגעלה אבל כלי חרס כתב הרמב״ן דלא שרו בהגעלה אלא באותן שאין מכניסין לקיום אבל אם מכניסן לקיום לא שרו בהגעלה והרשב״א כתב יש מגדולים שאומרים שאף במכניסן לקיום שרו בהגעלה ונראה דבריהם ודוקא בכלי ראשון אבל בכלי שני או אפי׳ לערות מכלי ראשון עליהם לא מהני כיון שמכניסן לקיום אבל אם אין מכניסן לקיום סגי להו בעירוי שמערה מכלי ראשון עליהם כל הכלים שישנן י״ב חדש שרו שודאי כלה כל ליחלוחית יין שבהם וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה שאם נתן בהם מים תוך י״ב חדש א״צ להמתין י״ב חדש לימים אחרונים אלא שנים עשר חדש לזמן הראשון כתב הרשב״א יש מי שהורה שצריך להתיר הקשרים וכ״כ הראב״ד ומדברי רש״י יראה שא״צ להתירו וכ״כ הרמב״ן וכן בכל מקום שצריך עירוי אין להתירם שהמים נכנסין בכל מקום אבל מקום שמזכיר ניגוב צריך להתירם וא״א ז״ל כתב להתירם גם ביישון׃

סימן קלו

א השולח כלי ביד נכרי צריך להחתים שכל כלי ששהה ביד נכרי אפילו שעה אחת צריך הכשר כפי ההכשר שצריך אילו היה ישן בבית הנכרי ובא לקנותו ממנו ורש״י כתב שצריך חותם בתוך חותם והריב״ם כתב שדי בחותם אחד ובספר התרומה התיר לשלוח חביות של עץ גדולים לבית נכרי אומן יום או יומים לתקנם דבכלי גדול כזה אין רגילין להשתמש בו לפי שעה ׃

סימן קלז

א כל הכלים האסורין שנשתמש בו ישראל ביין עד שלא הכשירן כראוי אסור בשתייה ומותר בהנאה אפי׳ הוא יבש כ״ז שלא עבר עליו י״ב חדש ומיהו כתב א״א ז״ל אם הוא כלי שאינו מכניסו לקיום לא נאסר אא״כ עומד בו יינו של ישראל כ״ד שעות אבל בדבר שמכניסו לקיום יראה מלשון רש״י שנאסר בו היין מיד דכי היכי שנאסר הכלי ע״י נכרי אפי׳ לא הכניס בו יינו אלא לפי שעה הכי נמי נאסר בו יינו של ישראל אפי׳ לפי שעה וכתב הרשב״א שאם נתן בו קיתון של מים רואין כל שיש במים כדי לבטל קליפת הקנקן מותר אפי׳ בשתייה שאפי׳ אם נחשוב הקליפה כיין הוא מתבטל בתוך ששה חלקים כדאמרינן לעיל רואין היין כאילו אינו והשאר מים רבים עליו ומבטלין אותו וכל שכן אם דרך ענבים בגת של נכרי שלא הכשירו שהרי החרצנים והזגין רבים על הקליפות ומבטלין אותה ויראה לי שאפי׳ כן אסור להוציא היין דרך נקבי הברזא שהנקב אסור והיין יוצא משם צלול

מבלי תערובת החרצנים ויאסר שם ע״כ וכן התיר ר״ת יין שנדרך בגת של נכרי שלא הוכשר אף ע״פ שאסור ליתן בהם יין בכלי שנשתמש בהן הנכרי ביין מותר ליתן בהם מים ושכר ושאר כל מיני משקין לפי שהיין פוגם אותם ולא חיישינן שמא יתן בהם יין:

סימן קלח

א גת של אבן שזפתה נכרי ונתן בה יין בשעת זפיתה או שזיפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בה נכרי בעוד משקה טופח עליה צריכה ניגוב וכן אם דרך הנכרי בשאינה זפותה צריכה ניגוב אבל אם דרך בזפותה אין די לה בניגוב אלא יקלוף הזפת ואח״כ ינגב או עירוי בלא קליפה ושל עץ זפתה נכרי ונתן יין בשעת זפיתה אפילו לא דרך בה או שזפתה ודרך בה אח״כ דין אחד להם שצריכה קליפה וניגוב או עירוי בלא קליפה ואם דרך בשאינה זפותה ינגב ואם יש נעורת של פשתן בין נסר לנסר או בלאי בגדים כמו שעושין כדי לדבקם כדי שלא יטפטף משם אין די לה בניגוב אלא צריכה עירוי ושל חרס זפתה הנכרי אפי׳ לא דרך בה צריכה קליפה וניגוב או עירוי בלא קליפה ואם זפתה ודרך בה צריכה קליפה ועירוי או הגעלה בלא קליפה ואם דרך באינה זפותה צריכה עירוי וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה אבל לטוח עליה סיד לא מהני כי מפני כובד הדריכה פעמים הוא מתבקע ולא מצינו היתר בזה בתלמוד ע״כ ונ״ל שאותם שבנוים מלבנים או סיד וגפסית דינם כשל חרס כתב הרשב״א שכלי הגת מהני להו הגעלה ע״י עירוי שמערה מכלי ראשון עליהם ויש אוסרין ודעתו היה נוטה לדברי המקילין והכי מסתבר שא״א להכניס גת בכלי ראשון: גיגית גדולה שדורכין בה דינה כמו גת וכן המחץ והמשפך דינם כדין הגת בעצמה כל אחת לפי מה שהוא וכן כלי המדה כיון שמודדין בהן תמיד צריכין הכשר גדול כמו הגת רש״י כתב שאין חילוק בין גת לשאר כלים דגת נמי סגי לה בהדחה ור״ת כתב דבשל ישראל ונגע בה נכרי סגי בהדחה אבל אם תחילת תשמישה על ידי נכרי צריכה ניגוב והני מילי שיש חילוק בין ישראל לשל נכרי כשאינה זפותה ולענין נינוב אבל אם היא זפותה אין חילוק בין אם תחילת תשמישה ע״י נכרי לשלנו שנגע בה נכרי לא שנא אם היא של אבן או של עץ כולם דין אחד להם וכ״כ הראב״ד דאף של חרס וכליה אם תחילת תשמישם ע״י ישראל סגי להו בניגוב ושל אבן סגי ליה בשכשוך ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כדברי ר״ת: הקורה שעוצרין בה הענבים והדפין שמשימין על העביט סגי להם בהדחה העקלים שכורכין סביב העביט העשוי מחריות של דקל מנגבן ושל שיפא ושל גמי בולעת טפי וצריך ליישנן י״ב חדש: משמרת של נכרים אם היא של שער אינה בולעת ודיה בהדחה ואם היא של צמר צריכה ניגוב ואם היא פשתן צריכה יישון י״ב חדש ואם יש בה קשרים צריך להתירן קודם היישון: דקולי וחלתא פירוש סל וכוורת שמסננים בהן בשעת הגיתות שהן של נכרים אם הם עשויין מחבלים משל צורי של דקל די להם בהדחה ואם מגמי מנגבן ואם הם מפשתן מיישנן י״ב חדש אחר שיתיר הקשרים שבו ורש״י פירש שא״צ להתיר הקשרים ליישון וא״א הרא״ש ז״ל כתב שצריך להתירן: מפות שנפל עליהם יי״נ כתב ר״ת שא״צ ליישנן אע״פ שהן של פשתן שלא לכל הכלים של פשתן הצריכו יישון אלא דווקא לאלו כלים המפורשים כתוב בסה״ת דסל וגרגותני של נכרים לא סגי להו בניגוב אלא צריכין יישון כדין עקלים ובשלנו ונגע בהן נכרי מסתפק אם סגי להו בניגוב או בעי הגעלה והניגוב כתב הרמ״ה שאם הכלי יבש מקנחו במים ואחר כך מדיחו יפה יפה ואם הן לחין מקנהו באפר ואח״כ מדיחו במים ואח״כ אפר ומים פעם שנית וא״א ז״ל כתב ולקולא עבדינן וסגי ביבש במים ואפר ומים ובלח אפר ומים:

סימן קלט

א הלכות ע״ז ותקרובותיה ומשמשיה ויום חג של עובדיהם ודברים שאסור למכור להם

האליל* אסורה בהנאה היא ותשמישיה ונויה ותקרובתה בין של עכו״ם בין של ישראל אלא דשל עכו״ם אסורה מיד ושל ישראל אינה אסורה עד שתיעבד ותשמישיה ונויה בין של עכו״ם בין של ישראל אינן אסורין עד שישתמשו בהן ותקרובתה משהביאו לפניה ועשה ממנו תקרובת נאסר. אליל ותשמישיה ונויה של עכו״ם יש להן ביטול ותקרובותיה אין להן ביטול ואליל של ישראל אין לה ביטול והיכי דמי נוי והיכי דמי תקרובת נוי כגון שמדליק לפניה נרות או שוטה לפניה בגדים וכלים נאים לנוי ותקרובת כל שכיוצא בו קרב על המזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר יינות שמנים וסלתות מים ומלח אם עשה ממנו תקרובת שהניחו לפניה לשם תקרובת נאסר מיד אפי׳ לא עשה ממנו כעין עבודת פנים וגם לא הקטירו ממנו כלום אלא נתנו לפניה לתקרובת נעשה זבחי מתים אבל בדבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר אא״כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת והיא דרך לעובדה באותה דבר אע״פ שאין דרך לעובדה בזה הענין כיצד אליל שעובדין אותה במקל פירוש שמקשקשין לפניה ב״ה צריך להגיה הרשב״א במקום הרמ״ה ואצל אחר כך מדיחה צריך לכתוב באפר ואצל יפה יפה צריך לכתוב ואח״כ מדיחו במים להסיר אותו האפר וחוזר ומקנח באפר ואח״כ מדיח במים: במקל ושבר מקל לפניה נאסר ששבירת המקל דומה לזביחה ששובר צואר הבהמה אבל אם אין עובדין אותה במקל כלל ושבר המקל לפניה לא נאסר ואם עבדה בקשקוש מקל שהיא דרך עבודתה חייב ולא נאסר וכן בכל דבר שעובדה כדרך עבודתה בין אם הוא דרך בזיון

ואינו כעין פנים חייב ולא נאסר אבל אם לא עבדה במקל כדרך עבודתה אלא זרקו לפניה אינו חייב ולא נאסר שחט לפניה חגב נאסר אפי׳ אין דרך לעובדה בחגב כלל משום דדמי טפי לשחיטה כל דבר שכיוצא בו קרב לפנים אם מוצאין אותו בפני אליל או שמוצא אותו לפנים מהמחיצה הפרוסה לפניה אסור שאנו תולין שעשה ממנו תקרובת ואפי׳ מלח ומים שאינו דרך כבוד וכל שמוצא חוץ מהמחיצה אם הוא דרך כבוד אסור משום נויו ואם לאו מותר ופעור ומרקוליס כל מה שמצא עמהם אפילו דרך בזיון בחוץ הכל אסור והרמב״ם כתב דלפנים מהמחיצה אפילו הוא דרך בזיון ואינן ראוין למזבח הכל אסור ומה שרואין שמכניסין אותו לאליל ועדיין לא נכנס מותר שעדיין לא נעשה תקרובת מצא בראשה מעות כסות וכלים אם מצאן דרך כבוד אסורין ואם הם דרך בזיון כגון כיס תלוי בצווארו ובגד מקופלת על כתפו וכלי כפוי על ראשו מותרין והככרות שנותנים לכהני האליל אף על פי שכיוצא בו לפנים מותרין שאין מקריבין אותם להאליל אלא חק הוא לכהנים המשמשים ונרות של שעוה שמדליקין לפניה נוי הן ואסורין ואם משכנן כהן האליל לישראל או מכרן מותרין דכיון דכבן לצורך עצמו זהו ביטולן וה״ר יונה כתב אפילו אם כבן על דעת לחזור ולהדליקן הוי ביטול אבל כבו מעצמן לא הוי ביטול אבל אם משכנן לישראל או מכרן הוי ביטול כיון דלאו אליל עצמם הן וחתיכות של שעוה שנותנין לפניה מותרות דלאו נוי הן ולא תקרובת ומלבושין שלובשין כהני האליל כשנכנסין לבית אליל נוי שלהן הן ולאו נוי אליל ואפילו ביטול אינן צריכין. והגביע שאוחז הכומר בידו והמחתה שמקטיר בה משמשיה הן וצריכין ביטול: ואם מכרן או משכנן פי׳ רש״י דאסירי כרבנן דס״ל אליל שמכרה עכו״ם או משכנה לא בטלה וה״ה נמי נוייהן ותשמישן אבל הרמב״ן כתב אע״ג דאליל גופא לא בטלה במכירה ומשכון נוייה ותשמישה בטלין במכירה ומשכון:

סימן קמ

א האליל ומשמשיה ותקרובתה אסורין בכל שהוא כגון כוס או טבעת או צורה של אליל שנתערבו אפילו באלף כולן אסורות אבל ספק ספיקא מותר כמו בשאר איסורין לפיכך אם אחד מתערובות הראשון נתערב בב׳ אחרים מותרין וכן אם אחד מהתערובות הראשון נפל לים או נשרף בענין שנאבד מן העולם כל הנשארים מותרין ליהנות בהם שנים שנים ביחד אבל לא מאחד לבדו ובלבד שלא יהנה אדם אחד מכולן:

סימן קמא

א כל הצלמים הנמצאים בכפרים אסורין כיון דספק אליל אסורה דסתמא לשם אלילים נעשו והנמצאים בכרכים מותרין דודאי לנוי נעשו אא״כ עומדין על פתח מדינה ובידם מקל או צפור או כדור או סייף שאותם נעשו לשם אלילים המוצא שברי צלמים מושלכים או בתוך שברי נחשת או אפילו שברי אליל עצמה מותרין אבל מצא תבנית יד או רגל והוא עומד על בסיסו אסור שבזה ניכר שתחלתו נעשה כך לעובדו כתב הרמב״ם המוצא יד אליל או רגל או אבר מאבריה מושלך אסור בהנאה ולא נהירא דהא מוקי ליה בגמרא בעומד על בסיסו כדפרישית: המוצא כלים ועליהם צורת חמה או לבנה ודרקון והוא דומה לנחש ויש כמין סנפירין בין פרק חוליות שבצואר אם הכלים מכובדין אסורין שודאי נעשו לשם אליל ואם הם מבוזים מותרין שאז לא נעשו אלא לנוי וה״ד מכובדין שעל השיראים ונזמים וטבעות ומבוזים יורות קומקמוסין וחמי המין בין אם הם למטה מהמים או למעלה מהמים ונראה דה״ה נמי שעל הכוסות ששותין בהן הוי מבוזין וי״א שעל בגדי משי ורקמה חשובין מבוזין כיון שהם ללבישה ומפרש שיראום פירוש אצעדה והרשב״ם חשב אותם עם המכובדים וטוב להחמיר וכל זה בסתם אבל בידוע שאינן נעבדים אפי׳ שעל המכובדים נמי מותרין וצורות שאר כל המזלות ושאר כל הצורות אפי׳ צורת אדם המוצא אותם מותרות אם לא שיש הוכחה שנעשה לאליל כגון צורת אדם עומדת על פתח מדינה ובידה מקל או צפור וכדור וסייף ובשל כפרים אבל כולם אסור לעשותם ל״ש אותם שבמדור שכינה כגון ד׳ פנים להדי הדדי ל״ש אותם שבמדור העליון כגון היות שרפים ואופנים ומלאכי השרת ל״ש אותם שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ל״ש צורת לבדו כולן אסורין וכן נמי שמשין שבמקדש אסור לעשות ממש דוגמתן אם לא שישנה בהן קצת בגובה או באורך כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל בשיעור גובה וארכה ורחבה אכסדרה תבנית אולם חצר תבנית עזרה שלהן תבנית שלחן מנורה תבנית מנורה אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או של שמונה אבל של שבעה לא יעשה אפי׳ משאר מיני מתכות וצורות ימים וגבעות מותר לעשותן: וצורת דרקון אסורה למי שמצאה להשהותה ומותר לעשותה וכל הצורות שאסור לעשות לעצמו אסור לעשותן ג״כ לעכו״ם וכן אם עכו״ם עשאם לו אסור להשהותם בד״א בבולטת אבל בשוקעת כאותם שאורגין בבגד ושמציירין בכותל מותר לעשותן כדתניא טבעת שחותמה בולט פי׳ שהצורה שבה בולטת אסור להניח ומותר לחתום בה שהצורה נשקעת בשעוה חותמה שוקע מותר להניח ואסור לחתום ונראה דכל אותם שאסורין במוצאן אסורין אפי׳ בשוקעת דכיון שאנו חוששין לו שמא נעשית לאליל אף בשוקעת נמי איכא למיחש ואף בבולטת נמי לא אסרינן אלא ליחיד דטעמא משום חשדא שיחשדוהו שמכוין לאליל הלכך בשל רבים דלא שייך בהו חשדא או אפי׳ של יחיד והיא עשויה פרקים או עשאה להתלמד בה שרי ורב אלפס אינו מתיר אלא כשהוא להתלמד אבל אינו להתלמד אפילו של רבים ושל פרקים אסור וכ״כ

הרמ״ה וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה ור״ת כתב דבצורת חמה ולבנה כוכבים ומזלות אין חילוק בין בולטת לשוקעת דאין חילוק בין בולטת לשוקעת אלא בשאר צורות ופרצופין אבל כל אלו אסורין בכל ענין בין לעשותן בין להשהותן והרמב״ן הוסיף עוד צורת אדם וכל שמשין שבמרום שאסורין בין בבולטת בין בשוקעת ולא מפלגינן בין שוקעת לבולטת אלא בשאר צורות דטעמא משום חשדא הלכך לא אסירי אלא בבולטת דאיכא חשדא אבל בשוקעת דליכא חשדא שרי אבל הנך דאיסורא דידהו משום לא תעשון אתי אין חילוק ומסתברא שלא אסרו בשאר צורות אלא על הטבעות וכיוצא בהן שהן מכובדין אבל על המבוזין מותר לצור שאר צורות בין שוקע בין בולט דליכא למיחש בהו לחשדא והא דקתני אסור לחתום בה על המכובדים קאמר כגון שיראים וטבעות אבל על המבוזין שרי ע״כ כתב הרשב״א דמות שמשין שאסור לעשותן אין חילוק בין מכובדין למבוזין דלא שייך לחלק בין מכובדין למבוזין אלא כהנך דאיכא משום חשד אליל מכובדים איכא למיחש לאליל ולא במבוזין אבל בהנך דאיסורא דידהו משום לא תעשון אתי אין חילוק בהן ע״כ והא דאסרינן בצורת אדם ודרקון דווקא בצורה שלימה בכל איבריה אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה:

סימן קמב

א כשם שהאליל אסורה בהנאה כך כל הנאות הבאות ממנה אסורות אפי׳ אם שרפה אסור ליהנות בגחלתה ואפרה אבל מותר ליהנות משלהבתה סכין של אליל (עי״ל סימן י׳) חדש או ישן ולבנו אסור לשחוט בו לכתחלה בהמה מסוכנת ולחתוך בו נתחים קטנים דהוה ליה מתקן ובדיעבד מותר ומותר לשחוט בו בהמה בריאה ונתחים גדולים העומדים לדורון דהוה ליה מקלקל נטל כרכר מהאשירה וארג בה בגד הבגד אסור נטל ממנה עצי׳ והסיק בהן התנור חדש יותץ שנגמר באיסור ישן יוצן ואם אפה בו הפת באותו היסק למ״ד זה וזה גורם אסור הפת אסורה אבל אנן קיימא לן זה וזה גורם מותר בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות ע״י זה וזה גורם ומ״מ תנור חדש שהסיקו בעצי איסור מותר לכתחלה לאפות בו ע״י היסק שיסיקנו בעצי היתר דחשוב דיעבד כיון שהיה צריך לנתצו אבל תנור ישן שהסיקו מעצי איסור אסור לאפות בו לכתחלה כיון שאין כאן אלא הפסד מועט של דמי העצים ומ״מ אם אפה בו הפת מותרת ואע״ג דקיי״ל זה וזה גורם מותר אם אבוקה כנגדו הפת אסורה דיש שבח עצים בפת והרמ״ה כתב אפילו למ״ד זה וזה גורם מותר הכא גבי אליל הפת שנאפה בעצי איסור והבגד שנארג בכרכר של אליל אסורים וכן יראה מדברי א״א הרא״ש ז״ל שהביא המשנה לפסק הלכה ואם נתערב הפת והבגד באחרים כולן אסורין כדפרישית לעיל דאליל אוסרת בכל שהוא רבי אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח והלכתא כוותיה שאע״פ שנאסר הפת והבגד יש להם תקנה ע״י פדיון שיוליך דמיהן לים המלח ויהיו הן מותרין ופירש״י דאפי׳ לא נתערב הפת באחרים ניתר על ידי פדיון ופירש עוד שא״צ להוליך לים המלח אלא דמי העצים ולא דמי כל הפת ור״י פי׳ שאין לו היתר בפדיון אא״כ נתערב הפת באחרים ולא סגי ליה בהולכת דמי העצים לבד אלא צריך להוליך דמי כל הפת וא״א הרא״ש ז״ל כתב ונ״ל כדברי ר״י שלא הקילו חכמים להתיר הפת בלא תערובות ע״י הולכת הנאה לים המלח אבל בהא נראה לי כרש״י שא״צ להוליך לים המלח אלא הנאת העצים דכיון שנסתלק מכאן הנאת גוף האיסור הותר הכל ע״כ: כתב הרז״ה שאין להתיר באכילה ע״י הולכת הנאה לים המלח אלא בהנאה לבד וה״ר יונה כתב דאפי׳ באכילה נמי שרי ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל אפרוחין שקננו באשירה ואין צריכין לאמן מותרים אבל ביצים שעליה או אפרוחין שצריכין לאמן אסורים ואפי׳ באפרוחין שאין צריכים לאמן לא יעלה עליה ליקח האפרוחים אלא יתיז בקנה עד שיפלו לארץ ולא חיישינן שמא יעלה באילן: אסור לישב בצל האשרה ואפי׳ בצל צלה פי׳ שחרית וערבית הצל של כל דבר ארוך מאד עד כדי קומתו נקרא צלו ומשם ואילך נקרא צל צלו ואפי׳ לעבור תחתיה דרך העברה בעלמא אסור וה״מ שאינו נוטה על הדרך אבל אם נוטה על הדרך אם יש דרך אחרת אסור לעבור תחתיה ואם אין דרך אחרת מותר לעבור תחתיה ואפ״ה ירחיק אדם חשוב מהכיעור והדומה לו וכשעובר תחתיה ימהר לרוץ בכל מה שיוכל וכתב הראב״ד דווקא אשרה שעשויה לצל בין תחתיה בין לחוצה לה אבל בית אליל תוכו ונגד פתחו תוך ד׳ אמות אסור אחריו מותר ואפילו תוכו אם גוזל הרבים שקדם לו הדרך ואח״כ בנה שם בית אליל מותר לעבור דרך שם אבל אם קדם הבית לדרך אסור: זורעים תחת האשרה ירקות בימות הגשמים אפילו לכתחלה אבל לא בימות החמה ופר״י שאפי׳ בדיעבד אסורים ולא החזרת לא בימות הגשמים ולא בימות החמה אבל הרמ״ה מתיר ירקות גם בימות החמה וכ״כ הרמב״ם זורעים תחתיה ירקות בין בימות החמה בין בימות הגשמים וכן יראה דעת א״א הרא״ש ז״ל: שדה שנזדבלה בזבל אליל ופרה שנתפטמה בכרשיני אליל בדיעבד מותרין ולכתחלה אסור ונקראת אשר׳ כל שאליל תחתיה אפילו אינן עובדין האילן כ״ש אם עובדין האילן בעצמו וכל אילן ששומרין פירותיו לעשות מהם שכר לשתותו ביום הגם אסור בידוע שעובדין אותו ואילני סרק שרגילים ליטע בפני אליל שלהם י״א שהן מותרין שאין עובדין אותם ולא לנוי נטעו לה אלא שמחוקי העכו״ם הוא לעבוד באותן אילנות והוו כעין תקרובת אליל ונטיעתן זו היא תקרובתן ובתקרובת כזה אינו נאסר כיון שאינו כעין פנים וי״א דלא גרע מנוי אליל ואסור והכי מסתבר מרחץ שאליל עומדת בחצרה מותר לרחוץ בה שאין המרחץ נעשית בשבילה אלא היא נעשת לנוי למרחץ:

סימן קמג

א כשם שאסור ליהנות מאליל כך אסור להנותם לפיכך מי שביתו סמוך לאליל ונפל אסור לבנותו שמהנה לה לבנות לה כותל כיצד יעשה כונס לתוך שלו ד׳ אמות ובונה היה בנין הכותל והמקום שהוא בנוי עליו משותף בינו ובין אליל חצי מקום הכותל שהוא שלו עולה לו להרחקת ד׳ אמות וחלקו מן העצים והאבנים אם מכירן מותרין ואם לאו הכל אסור ובאותם ד׳ אמות שהרחיק יעשה בהם דברים שלא תהנה מהם האליל ואם אינו רשאי ימלאנה קוצים. אסור לבנות הכיפה שמעמידין בה אליל עבר ובנה שכרו מותר וכתב הרמב״ם אבל בונה הוא לכתחלה הטרקלין או החצר שיש בה אותה כיפה וכ״כ רש״י שהוא מותר כיון שהוא תשמיש תשמישי אליל ור״י פירש דאפי׳ תשמיש תשמישי נמי אסור היה לאליל גינה או מרחץ והטובה היוצאה מהם היא לכומרים מותר ליהנות מהם שלא בטובה ואסור ליהנות מהם בטובה ואפילו יש לאחרים חלק בטובה עם הכומרים ואם אין הטובה היוצאה מהם לכומרים אלא לעובדיה מותר ליהנות מהם אפילו בטובה אפילו הגנה והמרחץ לאליל לבד והרמב״ם כתב כשיש לאחרים חלק בטובה מותר אפי׳ הטובה היא לכומרים ופרש״י בטובה שמעלה להם שכר אז הוא אסור שלא בטובה בחנם אז הוא מותר ולפי זה אסור לטחון ולאפות בריחיים ובתנור של אליל ור״ת פי׳ כטובה שמחזיק להם טובה אסור אבל כשאינו מחזיק להם טובה מותר אע״פ שנותן להם שכר ועוד פי׳ ר״ת ואפי׳ לרש״י אם אין הריחים והתנור עומדים בחצר אליל עצמה מותר ולא דמי ליריד של עכו״ם שאסור ליתן מכס לאליל דהתם מיירי שהמכס הוא לצורך אליל נוייה ותקרובתה אבל כשאינה אלא לחק הכומרים והנאתם ואין עושין ממנו צורכי אליל מותר והר״י כתב לאו דוקא בגינה העומדת לפניה כדברי ר״ת אלא אפי׳ רחוק לה כיון שהגינה נתונה לאליל ונותנין פירותיה לשכר המתעסקים בצרכה דהיינו הכומרים אסור ליהנות ממנה בשכר אבל גנות שקנו הכומרים מאיליהן לא מצינו איסור ליהנות מהם ע״כ וא״א הרא״ש ז״ל כתב כר״ת חלילין של אליל אסור לספוד בהן חנויות של אליל אסור לשכור מהם ואם מעלה שכר למדינה מותר לשכור מהם פי׳ שמעלה השכר למדינה ובני המדינה מספיקים צרכי אליל כיון שאין השכר מיוחד לכו״ם וגבאין של אליל אסור ליתן להם ואם היו מעלין שכר למדינה אע״פ שגובין לאליל מותר ליתן להם פירוש שבני המדינה לוקחין לעצמן מה שגובין ומספיקין צרכי האליל מותר כיון שאם ירצו יקחו לעצמן כל מה שגבו ומה שנותנין לאליל כאילו נתנו מכיסן:

סימן קמד

א כשם שאליל ותקרובתה אסורין כך דמיהן אסורין בד״א דמי אליל ביד ישראל שמכרה אבל אם מכרה עכו״ם אפילו מכרה כדי לעובדה הדמים מותרים ודוקא שהדבר ידוע שמוכרה לעשות צרכיו בדמים כגון לפרוע חובותיו או שאר צרכיו אבל אם אינו ידוע יש לחוש שמא מכרה לקנות בדמים אליל אחרת והרי המעות מוקצין לאליל ואסורין:

סימן קמה

א אין איסור אליל אלא בדבר שיש בו תפיסת יד אדם הלכך המשתחוה להר לא נאסר ואפי׳ אבני הר שנתדלדלו ועדיין הן במקומן אינן נאסרים וכן הנהרות ומעיינות של רבים ואילנות שלא נטעו לשם אליל אינן נאסרים ומ״מ אע״פ שלא נאסר גוף האילן כשמשתחוים לו כל השריגים והעלין והפירות היוצאין ממנו אסורין בהנאה כל זמן שהוא נעבד ואף ע״פ שמחובר אינו נאסר ציפויו נאסר תלוש ולבסוף חברו חשוב כתלוש לפיכך הבונה בית לאליל או שמצאו בנוי והשתחוה לו נאסר מיד ואם של ישראל אין לו ביטול אבל אם לא בנאו לעובדו אלא להעמיד בו אליל ה״ז משמשי אליל ואינו נאסר עד שישתמש בו סיידו וכיידו לאליל נוטל מה שחדש והשאר מותר ל״ש סיידו וכיידו עכו״ם או ישראל כשנוטל מה שחדש השאר מותר כי לא נאסר אלא החדוש אבל הסיוד והכיוד שנטל ממנו נשאר באיסורו ואין לו ביטול עולמית אם הוא של ישראל ואם הוא של עכו״ם עד שיבטלנו העכו״ם הכניס לתוכו אליל והוציאה מותר פירש רש״י שלא הקצוהו לאליל אלא לפי שעה הלכך מועיל הוצאה לפי שעה אפי׳ דעתו להחזירה או אפילו הוציאה ישראל מותר אבל אם הקצוהו למשמשי אליל לא מהני הוצאה לפי שעה עד שיבטל מחשבתו ומוציאה על מנת שלא להכניסה עוד: שלשה אבנים הם אבן שחצבה לבומוס או שזקפה לכך ועובדין הדימוס עצמו אגב הצלם שמעמידין עליו ה״ז אסור מיד סיידו וכיידו וחידש בה אפילו בגופה של אבן נוטל מה שחידש והשאר מותר העמיד עליה אליל וסילקה ה״ז מותר שלש אשרות הן אילן שנטעו מתחלה לאליל ה״ז אסורה גדעו ופסלו לאליל והחליף נוטל מה שהחליף והשאר מותר ופירש ר״י דוקא שמפרש בהדיא שמכוין שלא יהא אליל אלא מה שהחליף דומיא דסיוד וכיוד שאינו מכוין לעשות כל הבית אליל אבל אם מכוין לעיקר האילן נעשה כולו אליל בגידוע ופיסול אע״פ שלא השתחוה לו וא״א הרא״ש ז״ל כתב אפי׳ כיון לעיקרו של אילן אפי׳ הכי לא נאסר האילן כולו אא״כ השתחוה לו אח״כ שאז נאסר כולו ובגדוע ופיסול נאסר מה שגדל אח״כ אע״פ שלא השתחוה לו

העמיד אליל תחתיו ונטלו ה״ז מותר אע״פ שקרקע עולם אינו נאסר עשה בו מעשה כגון שחפר בו בורות שיחין ומערות והשתחוה לו אח״כ נאסר בעלי חיים אינן נאסרים שאפי׳ השתחוה לבהמה שלו לא נאסרה עשה בה מעשה ששחטה לאליל נאסרה אפי׳ בסימן א׳ ואפי׳ אינה שלו ודוקא עכו״ם אוסר דבר שאינו שלו אבל ישראל אינו אוסר של חבירו שודאי אינו מכוין אלא לצערו ולא לאוסרו ואפי׳ אם יש לו חלק בה אינו אוסר ואם ישראל מימר הוא או שהתרו בו וקבל התראה ה״ז אסור אע״פ שבעלי היים אינן נאסרים החליף בעלי חיים באליל נאסרו ודוקא חליפין אבל חליפי חליפין כגון שהחליף בעלי חיים בחליפי אליל מותרין והרמב״ם ז״ל אסר אפי׳ חליפי חליפין:

סימן קמו

א אליל שנתבטלה מותרת ודוקא בשל עכו״ם ובטלה עכו״ם אבל ישראל אינו יכול לבטל אליל של עכו״ם וכ״ש של ישראל שאין לה ביטול עולמית ואפילו אם יש לעכו״ם שותפות בה עמו אין ביטול העכו״ם מועיל לה ואפי׳ אליל של עכו״ם משבאה ליד ישראל וזכה בה שוב אין לה ביטול בעכו״ם וכתב הר״א דמשמשי אליל ונויה אם באו ליד ישראל ואח״כ בטלם עכו״ם מותרים שאין להחמיר בהן כמו באליל עצמה לפיכך הלוקח גרוטאות מן העכו״ם ומצא בה אליל אם משך עד שלא נתן מעות יחזיר לו שעדיין לא נקנו ואם משנתן מעות משך כבר נקנו לו והויא אליל של ישראל ואין לה ביטול וצריך להוליכה לים המלח וכ״כ הרמב״ם בין משך ולא נתן מעות או נתן מעות ולא משך יחזיר אא״כ משך וגם נתן מעות. גר ועכו״ם שירשו את אביהם יכול הגר לומר לעכו״ם טול אתה אליל ואני מעות משבאת האליל לרשות הגר אסור. עכו״ם מבטל אליל אע״פ שאינו שלו ואפי׳ אינו עובד לאותה אליל ואפי׳ בע״כ ובלבד שידע בטיב אליל אבל קטן שאינו יודע בטיב אליל וגר תושב שאינו עובד אליל אינן יכולין לבטלה. כיצד מבטלה נטל מהאשרה מקל או אפי׳ עלה אחד לצורכו נתבטלה ובין האשרה עצמה ובין השפאים שנטל ממנה מותרין ואם נטל השפאים לצרכה לא נתבטלה והיא אסורה והשפאים מותרין וישראל ששפאה בין לצרכו בין לצרכה היא והשפאים אסורין שאינו יכול לבטלה היתה של צורה וקטע ראש אזנה או ראש חוטמה או ראש אצבעה או שמעכה בפניה אפי׳ לא חכרה בטלה מעכה שלא בפניה ולא חסרה או שרקק או השתין בפניה או גררה וזרק בה הצואה לא בטלה: מכרה או משכנה אפי׳ לצורף ישראל לא בטלה כל שכן אם מכרה לצורף עכו״ם או לישראל אחר שאינו צורף הניחוהו עובדיה והלכו להם בשעת שלום מותרת בשעת מלחמה אסורה: אליל שנשתברה מאליה אסורה וצריך לבטל כל קיסם וקיסם ודווקא כשהדיוט יכול להחזירה אבל אין הדיוט יכול להחזירה בטלה: בימוס שהוא אבן אחד שנפגם ה״ז מותר ומזבח עד שינתץ רובו: המבטל אליל נתבטלו משמשיה ביטל משמשיה לא נתבטל היא. מצוה על כל המוצא אליל שיבערנה ויאבדנה וכיצד מבערה שוחק וזורה לרוח או שוחק ומטיל לים וצריך לשרש אחריה ולכנות לה שם גנאי:

סימן קמז

א הנודר או נשבע בשם אליל הרי זה לוקה ואסור אפילו להזכירה בשמה בחנם שלא לצורך ואסור לגרום לעכו״ם שישבע או ידור בשמה ומותר להזכיר שם אליל הכתובה בתורה כמו כרע בל קורם נבו העורכים לגד שלחן [ומותר להתלוצץ באלילים האלו]:

סימן קמח

א שלשה ימים לפני אידיהן של עו״ג מלבד יום האיד שלהם אסור לשאת ולתת עמהם ואם נמשך האיד ג׳ ימים או ד׳ ימים חשוב הכל כיום א׳ וג׳ ימים לפניהם אסורין ואינו נקרא יום איד ליאסר ג׳ ימים לפניו אא״כ הוא יום קבוע לכל ועושין אותו בכל שנה ושנה ומיהו אם הוא יום קבוע לכל אסור ואפילו אינו עיקר האיד שהחזיקו על שם אלהיהן אלא ה״ה שאר האידין שהחזיקו בהן על שם שאר דברים ואפילו יום גינוסיא של מלכי עכו״ם אבל אם אינו יום קבוע לכל כיום תגלחת זקנו ויום שעלה בו מהים שעושין אותו יום איד אינו אסור אלא באותו היום ועם אותן שעושין אותו איד באותו היום אבל עם אחרים מותר ואפילו הן משועבדים לאותן שעושין איד בו ביום ואפי׳ באיד קבוע אין איסור אלא באותו העיר שהאיד בתוכה אבל חוצה לה אפי׳ הסמוכין לה מאד מותר לשאת ולתת עמהם ואפי׳ הן משועבדים לה: בד״א בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ אין איסור אלא ביום האיד בלבד. וחד מו״מ פירש״י דאסור משום דאזיל ומודה לאליל ועובר משום לא ישמע על פיך הילכך כל דבר שמתקיים אסור למכור להם ששמח בו ואזיל ומודה לאליל ומותר לקנותו מהן שהוא עצב במכירתו ואינו מודה ודבר שאינו מתקיים מותר למוכרו להם ואסור לקנותו מהם והראב״ד כתב שאפי׳ דבר המתקיים אסור לקנותו מהם שהרי המעות מתקיימין בידו. ור״ת פירש שאין במכירה משום דאזיל ומודה אלא משום שקונה צורך לאליל הילכך כל דבר

שאינו לצורך תקרובת מותר למוכרו להם ומותר ליקח מהם בדבר המתקיים אבל דבר שאינו מתקיים אסור ליקח מהם ששמח הרבה במכירתו ואזיל ומודה. ואסור לשלוח לו דורון ולקבלו ממנו ואם אי אפשר לו שלא יקבלנו משום איבה יקבלו ממנו ולא יהנה בו ובמי שמכירין בו שאינו עובד אליל הכל מותר ואסור להשאיל לעכו״ם ולישאל מהן ולהלוותן וללוות מהן ודוקא בלא ריבית אסור להלוותן אבל מותר להלוותן בריבית ואסור לפורען וליפרע מהם מלוה בשטר אבל מלוה ע״פ נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם והאידנא אפילו מלוה בשטר חשוב כמציל מידם אפי׳ אינו ריבית וכל שכן אם הוא בריבית אבל היכא דאיכא משכון קאמר בירושלמי שאין נפרעין מהם שאינה חשובה כאבוד וכתב א״א הרא״ש ז״ל וכ״ז מיירי בשאינה בריבית אבל אם היא בריבית אפילו במשכון חשוב כמציל מידם ונפרעין מהם ואם נשא ונתן ביום האיר אסור ובג׳ ימים שלפני האיר בא״י לרב אלפס מותר ולר״י אסור ולזה הסכים א״א הרא״ש זכרונו לברכה. אסור ליכנס לבית עכו״ם ביום אידו וליתן לו שלום מצאו בחוץ מותר אבל יאמר לו בשפה רפה ובכובד ראש ואסור לכפול לו שלום לעולם לפיכך טוב להקדים לו שלום כדי שלא יתחיל העכו״ם ויצטרך לכפול לו: עכו״ם ההולך לתרפות פי׳ לטעות למרחוק בהליכה אסור לשאת ולתת עמו בחזרה מותר. ואם נקשרים חבורות חבורות יחד אף בחזרה אסור שניכר הדבר שדעתו לחזור שם וישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר לשאת ולתת עמו ובחזרה אסור ואם ישראל מומר הוא גם בהליכה אסור. והאידנא כתב הרשב״ם בשם רש״י שהכל מותר דלאו עובדי אליל הם ולא אזלי ומודי. ואע״ג דמתנדבין ונותנין המעות לכהניהם מותר לו להלוותן שאין כהניהם קונין מהם לא תקרובות אלו ולא נויה אלא אוכלים ושותין אותם ועוד כיון שעיקר פרנסתינו מהם ואנו נושאין ונותנין עמהם כל ימות השנה ואם היינו פורשים מהם ביום אידם היה לנו איבה לכך שרי והכי תניא בתוס׳ בד״א בעכו״ם שאינו מכירו אבל אם מכירו מותר מפני שהוא כמחניף לו ותניא נכנס לעיר ומצאם שמחים שמח עמהם מפני שהוא כמחניף להם:

סימן קמט

א עיר שיש בה אליל אסור לילך שם אם הדרך מיוחד לאותו העיר לבד כגון שאין הדרך כבושה מכאן לשם אלא לאותה העיר אבל אם יש מעבר לעבור משם לעיר אחרת מותר ופירש״י דטעמא משום חשדא שיחשדוהו שהולך לשם לאליל ומשום הכי קאמר בירושלמי שלא אסרו אלא באכסנאי אבל בן עיר מותר. שיירא מותר שכן דרך שיירא לילך בכ״מ. כתב א״א הרא״ש ז״ל יש שכתבו שאם יהודים דרים בעיר מותר דתלינן דלדבר עם היהודים הולך שם ומתוך הירושלמי אינו משמע כן דלא שרי אלא בבן עיר שהיה חוץ לעיר והולך לביתו ע״כ וכתב הרשב״א ומשום הך טעמא דחשדא אפילו ישראל הדר בעיר שיש בה אליל אסור לילך לרחוב שאליל שם אם אין אותו רחוב פתוח לשווקים אחרים דנראה כהולך שם כדי לעובדה וכל שכן שאסור ליכנס לעולם לחצר אליל ואפי׳ לדבר עם אחד מהם ואפשר אפילו על עסקי רבים ואפילו על פקוח נפש אמור ליכנס שם כדאמרינן גבי מעיין המושך מים לפני אליל שלא ישתה אפילו אי מאית אי לא שתי ע״כ והר״י כתב ומשום אליל שבעיר אין לאסור לילך שם אלא מיירי שעושין יריד ביום האיד ולפי שעכו״ם מתקבצין מכמה מקומות והולכים שם אסור שלא יהא נראה כאחד מהם הולך שם לסחורה ולכבד אליל אבל בעיר שעושין שם יום איד ואין הולכין שם משאר מקומות לא מצינו שיהא אסור לילך לשם משום חשדא וכן היא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל. עיר שיש בה יריד של אליל וכל מי שלוקח שום דבר נותן מכס לאליל אסור ליקח משם כלום בין אם יתן מכס או לא יתן שאם יתן מידי מהני לאליל ואם לא יתן הרי זה נהנה ממנה שמנחת לו המכס. ואם לקח משם בהמה תעקר שיחתוך פרסותיה מהארכובה ולמטה פירות כסות וכלים ירקבו מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח לפיכך פעמים שהעכו״ם מוכר חפץ ואומר לא אתננו לך אלא בכך וכך ועוד פשוט לאליל פלוני או שרגילים שנותנין לאליל הפשוט שמקיימין המקח בו אסור לישראל ליקח ממנו וכתב בספר התרומות ואם אינו מזכיר בפירוש אליל אלא אומר אתננו לך בכך וכך ופשוט יותר מותר ואפילו אומר ועוד פשוט יותר לאלוה שלו אפשר שהוא מותר דשמא דעתו ליתנו לעניי עכו״ם ודוקא ביריד שנותנין המכס לאליל אסור ליקח מהם אבל ביריד שאין נותנין מכס לאליל או ליקח מבעל הבית שאין לוקחין ממנו מכס מותר כדתניא הולכין ליריד של עכו״ם ולוקחין מהם עבדים ושפחות אחד עבד עכו״ם ואחד עבד ישראל בתים שדות וכרמים וכותב ונותן ומעלה בערכאות שלהם מפני שהוא כמציל מידם וכתב ה״ר יונה אפי׳ במקום שאין נותנין מכס לא התירו לילך שם לקנות אלא אלו מפני שדברים אלו אין אדם מוכר אותם אלא מפני חסרון כיס הילכך משום מיעוטינהו שרי לילך שם וליקח מהם אבל כסות וכלים העשויין לסחורה אסור לילך שם וליקח מהם שאין זה כמציל מידם אלא מהנה ומעשיר ודאי הדר שם מותר ליקח כל דבר כיון דלא יהבי מיכסא אבל לילך שם וליקח לא התירו אלא עבדים ושפחות ובהמות שהן יישוב ללוקח ומיעוט למוכרים וכל זה איירי ביריד שאינו ביום האיד אבל אם הוא ביום האיר אסור לשאת ולתת עמהם כדפי׳ לעיל וכתב א״א הרא״ש ז״ל וי״א דהאי יריד יום איד הוא ואפ״ה מותר ליקח כל דבר שצריך משום דילמא לא משכה להו אלא ביריד והוה ליה לגבי דידיה דבר האבוד וגבי דידהו ליכא רווחא דביריד זול תרעי טפי משאר זימני והיינו דאמר משום מיעוטינהו כלומר דממעט להו רווחא ומטעם זה נמי מותר למכור לו סחורה אובדת וכ״כ רב האי בתשובה והאידנא נוהגין היתר לישא וליתן להלוותן ולפורען אף

ביום אידם מהטעמים שכתבתי למעלה וגם האידנא אינו מצוי שיתנו המכס לאליל ואם יש מכס הוא לכהנים ואוכלין ושותין אותו ואין קונין ממנו לא תקרובת אליל ולא נוייה ע״כ. עכו״ם ההולך ליריד שמוכרין שם אליל וצרכיה מותר לשאת ולתת עמו בין בהליכה בין בחזרה שאין אנו תולין שמכר שם אליל וישראל ההולך שם בהליכתו מותר בחזרה אסור שאנו אומרים ודאי אליל מכר שם:

סימן קנ

א מצוה להתרחק מדרך אליל ד׳ אמות ישב לו קוץ ברגלו בפני אליל או נתפזרו לו מעות לפניה לא ישוח להסיר הקוץ וליטול המעות מפני שנראה כמשתהוה לה ואם אינו נראה כמשתחוה לה כגון שמצדד עצמו מותר מעיין המושך מים בפני אליל לא ישחה וישתה ואפילו אי מאית אי לא שתי פרצוף המקלח מים בכרכים לא יניח פיו וישתה מפני שנראה כמנשק לאליל:

סימן קנא

א דברים המיוחדין למין ממיני אליל אסורין למוכרן לעולם לעובדי אותה אליל שבאותו המקום ואם קונה הרבה ביחד שניכר הדבר שהוא קונה אותם לסחורה מותר והדברים שאינן מיוחדין לה מוכרין אותם סתם ואם פירש העכו״ם שהן לאליל אסור למוכרו לו אא״כ פסל אותם מלהקריב לאליל ואם העכו״ם מחזר אחר דברים המיוחדין לאליל ומערים לכלול דברים אחרים עמו או כיוצא בזה כדי שלא יבינו שקונה לצורך אליל אסור למוכרם לו [ואם אין רגילין להקטיר לו אלא לבונה כל דבר מותר למכור להם חוץ מלבונה וכל לבונה אסורה בין זכה בין שאינה זכה וכתב הרשב״א אפי׳ אומר שצריך אותה לדברים אחרים אסור אערומי קא מערים אבל אם ידוע שצריכה לו לדבר אחר מותר כתב בסה״ת אם אין רגילין להקטיר אלא לבונה אסור למכור לבונה לכומר ולשאר העכו״ם מותר. וכן שעוה ביום איד אסור למכור לעכו״ם אבל בשאר ימים מותר למכור להם שעוה. וכן הגביע שתופס הכומר ע״ג בידו וקנאו ישראל אחר שפגמו עכו״ם ובטלו אסור למוכרו לעכו״ם דבשביל פגימה קטנה כזו אינו מניח העכו״ם מלעשות בו עבודתו וכן ספרי דתן אסור למכור לכל עכו״ם] מקום שנהגו למכור בהמה דקה לעכו״ם עובד אלילים מוכרים ובמקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה ומותר למוכרה להם על ידי ספסירא פירוש שקונה הבהמה לעצמו כדי להרויח ומוכרה מיד אבל ע״י סרסור בעלמא אסור כמו בלא סרסור ופי׳ רש״י דלא אסרינן אלא בבהמה טמאה שודאי למלאכה או בטהורה שפירש למלאכה אבל בטהורה סתם מותר שאנו תולין לומר שלשחיטה קונה אותה. ועגלים קטנים שקונה לגדלם אפי׳ בסתם אסורין דמסתמא אינו טורח בהם לגדלם אלא למלאכה ורבינו האי כתב שאין צד היתר אלא א״כ נראה בו שקונה אותה לשחיטה והרמב״ן כתב כשמוכרה לטבח ודאי לשחיטה ומותר וכשמוכרה לבעל אדמה ודאי למלאכה ואסור וכשם שאסור למכור לעכו״ם כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעכו״ם והאידנא נהגו היתר בכל וכתב ר״י הטעם לפי שבימיהם היו דרים הרבה יהודים ביחד והיו יכולים למכור זה לזה אבל האידנא שמעט יהודים דרים במקום אחד ואי לא מזבני לנכרים איכא פסידא שרי וכתב בסה״ת אפילו לפי זה אין להתיר אלא כשנזדמנה לו אבל לקנות כדי להרויח לא. אין מוכרין להם כל דבר שיש בו נזק לרבים כגון דובים וראריות ולא שום כלי זיין ולא סדן וכבלים וקולרין ושלשלאות של ברזל ואפילו עשת של ברזל שראוי לרדד ולעשות ממנו כלי זיין אסור ולא משחיזין להם כלי זיין ולא בונים להם מקום שדנין בו בני אדם וכשם שאסור כל אלו למכור לנכרים כך אסור למוכרם לישראל החשוד למוכרם לנכרים ולא לישראל ליסטים אפי׳ אינו הורג בהן כיון שע״י הזיין עומד על נפשו ומלסטם הבריות והאידנא נהגו למכור כל כלי זיין לנכרים כיון שעל ידם מצילין אותנו מהאויבים הבאים על העיר אין מוכרין להם בארץ ישראל כל דבר המחובר כגון אילן וקמה אבל מוכרו על תנאי שיקוץ כ״כ הרמב״ם ורב אלפס אסר גם בזה אלא א״כ קצץ אותו תחלה ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כמו הרמב״ם והרמב״ן כתב דה״ה נמי בח״ל נמי אסור גזירה אטו ארץ ישראל ולא נראו דבריו לא״א הרא״ש ז״ל אין מוכרין להם בתים ושדות בא״י אבל משכירין להם בתים ולא שדות ובח״ל בין בתים בין שדות מותרין בין למכור בין להשכיר ובלבד שלא ימכור או ישכיר לג׳ נכרים ביחד בשכונת היהודים אבל לאחד או לשנים יכול למכור או להשכיר כמו שירצה ולא חיישינן שמא ימכור הוא או ישכיר לאחרים. ולא התירו להשכיר אלא לאוצר או לשאר תשמיש חוץ מלדירה אבל לדירה אסור להשכיר מפני שמכניס לתוכו אליל והאידנא נהגו להשכיר אף לדירה כיון שאין נוהגין להכניס אליל בבתיהם אסור ליתן להם מתנת חנם במה ד״א כשאינו מכירו אבל אם מכירו או שכינו מותר וכן מותר לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם ולקבור מתיהם ולהספידן ולנחם אבלים משום דרכי שלום וכן אין ממחים ביד עני נכרי מליטול לקט שכחה ופאה: ואסור לשבחו כמה נאה עכו״ם זה וכל שכן שלא לספר בשבח מעשה ידיו. אבל אם מכוון בשבחו להודות להקב״ה שברא בריה נאה כזה מותר:

סימן קנב

א עכו״ם העושה משתה לחופת בנו או בתו אסור לישראל לאכול שם אפילו אוכל משלו ושמש שלו עומד עליו ומשמש ומאימתי אסור מקודם החופה משיתחיל להכין שום דבר לצורכי ההופה ולאחריהם בסתם ל׳ יום ולאחר ל׳ יום מותר אבל אם אומר שמזמינו בשביל החופה אסור עד י״ב חדש ולאחר י״ב חדש מותר אפילו הוא אומר בשביל החופה ואם הוא אדם חשוב שהעכו״ם שמח בו אם אומר מחמת החופה אסור אפי׳ לאחר י״ב חדש אפילו אינו שומע ממנו שמודה לאליל דמסתמא מודה כיון שהוא שמח בו שהוא אדם חשוב ואם העכו״ם שולח לישראל לביתו עופות היין או דגים כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה שמותרים:

סימן קנג

א דברים שצריך ליזהר בהם מהעכו״ם עובדי אליל ומחוקותיהם ורפואתם ודברים שיהרג ואל יעבור ואם מותר לראות במראה:

אין מעמידין בהמות בפונדקאות של עכו״ם אפילו זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות מפני שחשודים על הרביעה ועכו״ם עובד אליל מצוי אצל אשת חברו הלכך אסור אפילו נקבות אצל נקבות ואצ״ל נקבות אצל זכרים וזכרים אצל נקבות. ואין מוסרין בהמה לרועה שלהן ולא היו מוסרין להם תינוק ללמדו ספר או אומנות ור״ת פסק שמותר להעמיד אצלם בהמות דקי״ל שאין חשודין על הרביעה ואין מתייחדין עמהן מפני שחשודים על שפיכות דמים ואם נזדמן לו בדרך אם העכו״ם חגור סייף טופלו לימינו כדי שתהא ימינו קרובה לסייף העכו״ם שהיא חגורה לו על שמאלו ואם העכו״ם יש לו מקל בידו טופלו לשמאלו היו עולים בעלייה או יורדין בירידה לא יהא ישראל למטה ועכו״ם למעלה אלא לעולם יהא ישראל למעלה כגון בירידה יהא ישראל אחרון ובעלייה ראשון ולא ישהה לפניו לעולם שאל לו להיכן אתה הולך ירחיב לו הדרך. ולא תתייחד אשה עמהם אפי׳ הם רבים ונשותיהם עמהם וכה״ג בישראל שרי ובעכו״ם עובדי אליל אסור ופר״י דוקא באשה שאינה חשובה אבל אם היא חשובה וקרובה למלכות מותרת להתייחד שאין חוששין לא משום שפיכות דמים ולא משום ערוה וכל אשה מותרת להתייחד בין הנכריות ורש״י פי׳ דכל אשה אסורה להתייחד עם האנשים משום ערוה:

סימן קנד

א נכרית עובדת כו״ם לא תיילד לישראלית בינה לבינה מפני שחשודה על שפיכות דמים ואפי׳ היא מומחית וכן מטעם זה לא תניק לבנו של ישראל בביתה ואפי׳ אחרים עומדין על גבה ולא אפי׳ בבית ישראל אא״כ אחרים עומדין על גבה אבל אם אחרים עומדין על גבה או יוצאין ונכנסין מותר לילך ולהניק בבית ישראל אבל אין להניחו עמה לבדו בלילה וישראלי׳ לא תניק לבן כנעני אפי׳ בשכר. ולא תיילד לכנענית עובדת כו״ם בחנם אבל בשכר מותר. במה דברים אמורים בחול אבל בשבת אסור אפי׳ בשכר וכתב הרשב״א הא דשרי בשכר דוקא במילדת ידועה שמתעסקה בכך שאז יהיה לה איבה אם לא תעשה. אבל אשה שאינה רגילה בכך אפי׳ בשכר אסור דליכא איבה דמצי למימר איני בקיאה בכך:

סימן קנה

א כל מכה וחולי שיש בהם סכנה שמחללין עליהן שבת אין מתרפאין מהן דכיון שחשודין על שפיכות דמים ודאי יהרגנו ולא יחוש עליו שיאמרו עליו שהוא הרגו שיש לו טענה לומר מסוכן הוא למות וכן בדבר שאין בו חולי ואין בו סכנה כמו ריבדא דכוסילתא שהקיז לו ישראל וכואב לו המקום לא יתרפא ממנו דכיון שאין ברפואה זו אומנות אם ימיתנו לא יתלו הדבר בחסרון ידיעתו אלא יאמרו בלאו הכי הגיע זמנו למות ורב אלפס התיר בזה וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה ובחולי שצריך אומנות לרפואתו ואין בו סכנה לדברי הכל מתרפאין מהן וכ״ז כשאינו מומחה לרבים אבל אם הוא מומחה לרבים מתרפאין ממנו בכל דבר דלא מרע נפשיה הלכך עכו״ם אומן מקיז דם כיון שהוא מומחה מקיזין ממנו וריפוי ממון כגון לבהמתו מתרפאין אפי׳ מהכל וכ״מ שאין מתרפאין אפי׳ הוא ספק חי או מת אין מתרפאין ממנו שודאי ימיתנו אבל אם הוא ודאי מת מתרפאין ממנו דלחיי שעה לא חיישי׳ ואם אמר סם פלוני יפה לו וסם פ׳ רע לו יכול לסמוך עליו שירא שמא ישאל גם לאחרים ואדם שקרוב למלכות יכול להתרפאות מהכל אפי׳ ממי שאינו מומחה שירא לעשות לו רעה ואם העכו״ם מתקנאים בו או שהוא שונאו אפי׳ הוא קרוב למלכות אסור שהעכו״ם מוסר נפשו עליו לעשות לו רעה וכל מה דאמרן היינו בשבא לרפואתו בסם אבל אם בא לרפואתו בלחש מותר שאין בו סכנה בד״א בסתם שאינו יודע אם מזכיר שם אליל אבל אם יודע שמזכיר שם אליל אסור אפי׳ אם יודע שודאי ימות וה״מ דבסתם מותר בסתם עכו״ם אבל מאי״נ אפי׳ סתמא נמי אסור שודאי מזכיר שם אליל

ומאי״ני להתרפאות ממנו ע״י סם דינו כשאר עכו״ם עובד אליל דעלמא לכל דבר ועכו״ם דעלמא שבא לרפאותו ואמר לו קח ממים אלו או מאילן פלוני שהוא של אליל לא יקבל ממנו כדאמרינן בכל מתרפאין אפי׳ באיסורי הנאה במקום סכנה או אפי׳ שלא במקום סכנה אם הוא שלא כדרך הנאתו כגון מניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו וכיוצא בו חוץ מבעצי אליל ודוקא שאומר לו שאין לו רפואה אלא במים אלו או מאילן זה שאז נראה לו כאילו הישראל נותן ממשות באליל אבל אם אומר לו קח ממים אלו או מאילן זה ולא הזכיר לו שם אליל ואין מאותן המים או מאותו האילן מצוי אלא אלו מותר כיון שלא תלה הרפואה במה שהן אליל:

סימן קנו

א אין מסתפרין מהעכו״ם שמא יהרגנו לפיכך ברשות הרבים שהכל עוברין ושבים שם מותר שהוא ירא וכן אם הוא מסתכל במראה מותר שאז נראה כאדם חשוב וירא לעשות לו רעה ולא התירו להסתכל במראה אלא למי שמסתפר מן העכו״ם וכיוצא כו כגון שמספר לעצמו או שחושש בעיניו משום רפואה אבל בלאו הכי אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה ועכו״ם המסתפר מישראל כיון שהגיע סמוך לבלוריתו ג׳ אצבעות מכל רוח שומט ידיו [וכן הקרחה שעושין למשמשין אסור לעשות להם]:

סימן קנז

א כל העבירות חוץ מעכו״ם וגלוי עריות וש״ד שאומר לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג אם הוא בצנעא אם ירצה יעבור ואל יהרג ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי ואם הוא בפרהסיא חייב ליהרג ולא יעבור בד״א שהעכו״ם עובד אליל מכוון להעבירו על דת אבל אם אינו מכוון אלא להנאתו יעבור ואל יהרג ובשעת השמד אפי׳ על מנהג בעלמא שנהגו אם באים להעביר עליה יהרג ועל יעבור ובעכו״ם ובג״ע ושפיכות דמים אפי׳ בצינעא יהרג ואל יעבור ואפי׳ אין העכו״ם עובד אליל מכוון להעבירו על דת אלא להנאתו. אסור לאדם לומר שהוא עכו״ם כדי שלא יהרגוהו דכיון שאומר שהוא עכו״ם הרי מודה לדתם וכופר בעיקר אבל מי שנתחייב מיתה ומציל עצמו במה שבורח לבית אליל כתב א״א הרא״ש ז״ל שיכול לברוח לתוכה ואין בזה משום מודה באליל:

סימן קנח

א בזמן שישראל על אדמתם כנענים שירדו לבור או למקום סכנה אין על הרואה אותם להעלותן אפילו אם יתן לו שכר לפיכך אין לרפאותן אפילו בשכר ואם מתיירא מהם או משום איבה מרפאין אותם בשכר אבל לא בחנם ומכל מקום אין מורידין אותם לבור בידים אבל המינין והמוסרים ומומר אוכל נבלות להכעיס והאפיקורסים מורידין אותם בידים:

סימן קנט

א דבר תורה מותר להלוות לעובד כוכבים ברבית דטעמא דרבית דכתיב וחי אחיך עמך ועובד כוכבים לא היו מצווין להחיותו וחכמים אסרוהו משום גזירה שמא ילמוד ממעשיו וככדי חייו שרי ובצורבא דרבנן דליכא למיחש שמא ילמוד ממעשיו שרי אפילו ביותר מכדי חייו ושאר כל אדם נמי לא אסרו אלא ברבית דאורייתא אבל רבית דרבנן שרי והאידנא נהגו היתר לכל בכל מיני רבית משום שאי אפשר לנו להשתכר בשום משא ומתן אם לא שנשא ונתן עמהם אם כן לא שייך ברבית שמא ילמוד ממעשיו טפי משאר משא ומתן מומר שכפר בעיקר מותר להלוותו ברבית כיון שאין אנו מצווין להחיותו ואסור ללוות ממנו ברבית דאע״פ שחטא ישראל הוא והנותנו לו עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול:

סימן קס

א רבית הואיל ואתא לידן נימא ביה מלתא מאד מאד צריך אדם ליזהר באיסור רבית וכמה לאוין נאמרו בו ואפי׳ הלוה והנותנו עובר משא״כ בשאר דיני ממונות שאם אדם רוצה ליזוק בנכסיו רשאי אבל מפני רגילות החטא מזהיר גם בלוה וכן בערב ובעדים ובכל המתעסקין בדבר וכל הנותן ברבית נכסיו מתמוטטין וכאילו כפר ביציאת מצרים ובאלהי ישראל. וכל התולה מעותיו בעכו״ם לומר שהם של עכו״ם ומלוה אותם ברבית דינו מסור לחזקר לבבות ליפרע ממנו. ואפי׳ אם הלוה נותן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון שלא התנה עמו ואינו אומר לו שנתנו לו בשביל רבית אסור אע״פ שרש״י מתיר בזה

וגם הרמב״ם כתב להיתירא לא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל. ואפי׳ אם אומר למלוה אני מוחל לך הרבית ונותנו לך במתנה אסור והגאונים כתבו שאם מחל הלוה למלוה רבית שלקח או שעתיד ליקח אע״פ שקנו מידו או נתנה לו במתנה אינו כלום שכל רבית שבעולם מחילה היא אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו לפיכך אין המחילה מועלת כלום ואפילו ברבית של דבריהם והרמב״ם חלק על זה וכתב שהמחילה מועלת וא״א ז״ל כתב ודאי אם לקח ממנו רבית וצריך להחזירה לו מועלת מחילה לפוטרו כמו בכל גזל אבל בשעת לקיחת הרבית אפי׳ אם אמר אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו. ולא רבית שבשעת הלואה לבד אסורה אלא אפי׳ רבית מוקדמת ורבית מאוחרת נמי אסור וה״ד מוקדמת כגון שנתן עיניו ללות ממנו והיה שולח לו ואומר בשביל מעותך שתלוני מאוחרת לאחר שהחזיר לו מעותיו היה משלח לו ואמר בשביל מעותך שהיו בטלות אצלי ויראה שאינו אסור אלא במפרש שבשביל זה משלח לו אבל בסתם מותר והרמב״ם אסר אפי׳ בסתם. ובס״ה כתב דבדבר מועט מותר בסתם שאינו ניכר שבשביל ההלואה הוא עושה אבל בדבר מרובה אפי׳ בסתם נמי אסור וצריך המלוה ליזהר שלא ליהנות מהלוה שום דבר כל זמן שמעותיו בידו אפי׳ בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו וה״מ שהמלוה נהנה מהלוה בלא דעתו שכיון שנהנה ממנו בלא רשותו נראה שסומך עליו שבשביל מעותיו שבידו יסבול לו אבל אם נהנה ממנו ברשותו מותר בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו ובלבד שלא יהא דבר של פרהסיא כגון לדור בחצרו ולהשתמש בעבדיו שזה הוא אסור בכל ענין כדלקמן (סי׳ קסו) ואסור להלוות ברבית אפי׳ לבניו ולבני ביתו אע״פ שאינו מקפיד עליהם ובודאי נתנו להם במתנה אפילו הכי אסור כדי שלא להרגילם בדבר ואפי׳ במלאכה יש בה משום רבית שלא יעשה עמו מלאכה על מנת שיעשה עמו אחרת לאחר זמן כדתנן אומר אדם לחבירו נכש עמי ואנכש עמך ולא יאמר לו עדור עמי ואנכש עמך שפעמים שהאחרת שעושה לו חבירו כבדה יותר מאותה שעשה לו ובשכר שממתין לו מלפורעו שכר עבודתו עושה עמו מלאכה הכבדה יותר מזאת שעשה לו ואפילו כאותו שעשה לו אם חבירו יעשנו לו בזמן שכבדה יותר אסור כדתנן לא יאמר לו נכש עמי בגריד ואנכש עמך ברביעה ואפי׳ רבית בדברים נמי אסור שלא יקדים לו שלום אם לא היה רגיל ליתן לו שלום ולא יאמר המלוה ללוה הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני וכיוצא בזה ע״כ צריך ליזהר בענין רבית שלא לבקש שום צד היתר כי הוא דבר המושך לאדם ואם היום יפתח לו כחודה של מחט יוסיף מידי יום יום עד שיפתה לו כפתחו של אולם ומיהו לא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לוה למלוה לפיכך יכול אדם לומר לחבירו הילך זוז והלוה י׳ דינרין לפלוני ודוקא שאומר כך מעצמו בלא דעת הלוה וגם לא יחזור ויקחנו מהלוה וגם לא יאמר הלוה למלוה אני לא אתן לך אבל פלוני יתן לך בשבילי אבל אם יש בו צד אחד מאלו אסור ואם המלוה אומר ללוה אני מלוה לך על מנת שתתן זוז לפלוני פשיטא שהוא אסור אף על פי שאינו חייב לו כיון שבשליחותו נתנו לו וכן מותר לאדם שיאמר לחברו הילך זוז ואמור לפלוני שילוה לי מעות ואפילו לבן המלוה יכול לומד כן והוא שיהא גדול ואינו סומך על שלחן אביו אבל אם הוא סומך על שלחן אביו אסור דכאילו נתנו ליד המלוה דמי: ותלמידי חכמים מותרין להלוות זה לזה ברבית לפי שיודעין שהוא אסור ונותנין אותה במתנה גמורה ודוקא בדבר מועט שאדם רגיל ליתן לחבירו במתנה אבל ביתר מכן לא ומעות של יתומים מותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד פירוש שאם יהיה ריוח שיחלקוהו ביניהם ואם יהיה הפסד שיהיה הכל על המקבל וה״ה נמי בכל רבית דרבנן וכן הדין במעות של הקדש שהוקדשו לעניים או לת״ת או לצורך ב״ה אבל אסור להלוותן ברבית דאורייתא אע״ג דהקדש גמור כגון שהוקדש לב״ה מותרת להלוותו אפי׳ ברבית דאורייתא:

סימן קסא

א כל דבר אסור ללוות בתוספות בין כסף בכסף בין אוכל באוכל בין אוכל בכסף בין כסף באוכל אע״ג דכתיב נשך כסף נשך אוכל מרבינן כל דבר ופי׳ ר״י חוץ מקרקע כגון שהלוה לו חמשה גפנות טעונות בשש וחוץ מפחות משוה פרוטה והרמ״ה כתב דאפי׳ בפחות משוה פרוטה אסור מן התורה אבל אין מוציאין אותו בדיינין עד שיהא בו שוה פרוטה אמר רב נחמן כללא דרביתא כל אגר נטר לי אסור פירוש בשביל המתנת מעותיו נותן לו שכר בין אם דרך הלואה או דרך ממכר או שכירות אלא שאם הוא דרך מקח הוא מדרבנן וזהו אבק רבית אינה יוצאה בדיינין וכתב הראב״ד נהי שאינה יוצאה אם תפש לוה משל מלוה לא מפקינן מיניה וא״א הרא״ש ז״ל כתב אפילו תפש לוה משל מלוה מפקינן מיניה דאחר שנתנו לוה למלוה הוא שלו ורבית דאורייתא שהוא דרך הלואה בדבר קצוב יוצאה בדיינין וכן בהלוהו על חצרו ואמר לו ע״מ שידור בו חנם או ישכירוהו לו בפחות וכיוצא בו בד״א שהמלוה קיים אבל אם מת אין הבנים צריכין להחזיר אף על פי שיודעין שהוא של רבית ואם הוא דבר מסויים כגון פרה וטלית צריכין להחזיר משום כבוד אביהם ודוקא שעשה תשובה בחייו אלא שלא הספיק להחזיר עד שמת אבל לא עשה תשובה אין חייבין בכבודו שיחזירו משום כבודו. והיכא שבא לעשות תשובה להחזיר הרבית אם הוא דבר מסויים מקבלין ממנו ואם אין הרבית שלקח בעין כגון שאינו דבר מסויים אין מקבלין ממנו והמקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו ודוקא בבא לעשות תשובה מעצמו אז אין מקבלין ממנו שלא לנעול דלת בפני בעל תשובה אבל עומד במרדו מוציאין ממנו בעל כרחו ואפילו בבא לעשות תשובה מעצמו לא אמרינן שאין מקבלין אלא מי שרוב עסקו ומחייתו ברבית לפי שתשובתו קשה אבל במי

שעושה באקראי מוציאין ממנו בעל כרחו: מי שהיה לו ליתן לחבירו דינר של רבית ונתן לו בשבילו חמשה מדות של חטים והיו נמכרים ד׳ בדינר כשבא מלוה להחזירו לו צריך להחזיר לו ה׳ מדות ומיהו אם רוצה להחזיר לו דמיהם דינר ורביע רשאי שהמקח קיים אע״פ שנעשה באיסור ואם נתן לו בדינר גלימא שהוא דבר מסויים צריך להחזירה לו ואם המלוה שכר מהלוה חפץ באותו דינר של הרבית ולא היה ראוי לשוכרו אלא בחצי דינר כשמוציאין ממנו להחזירו מוציאין ממנו כל הדינר משלם אע״פ שהוא לא קבל ממנו אלא שוה חצי דינר שטר שיש בו רבית בין של תורה בין של דבריהם גובה הקרן ולא הרבית בד״א כשאין הרבית בשטר אלא העדים מעידין שפסק עמו ליתן לו רבית אבל אם העדים מעידין שכלל קרן עם הרבית וכתבו בשטר אינו גובה לא קרן ולא רבית:

סימן קסב

א אסור ללוות סאה בסאה וכן כל דבר חוץ ממטבע בין אם קצב לו זמן לפרעון בין אם לא קצב לו זמן דשמא יתיקרו ונמצא שנותן לו יותר משהלוהו אם לא שיעשנו דמים שאם יתיקרו שיתן לו דמים ואם לא עשאוהו דמים ונתייקרו נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלואה ואם הוזלו נותן לו חטין. ודינר זהב יש לו דין פירות שאסור ללוות דינר זהב בדינר זהב שמא אותו ששוה בשעת הלואה כ״ד דינרי כסף יהיה שוה בשעת פרעון כ״ה אבל מותר ללוות דינר כסף בדינר כסף וכן כל שאר מטבע וה״מ כשיוצא בהוצאה אבל אם נפסל ואינו יוצא בהוצאה הוי כשאר פירות ואסור ללוות זה בזה ואם יש ללוה אפי׳ סאה אחת אפי׳ אינו מצוייה עתה בידו כגון שאין בידו עתה המפתח או עד שיבא בנו שיהא הסאה בידו לוה עליה כמה סאין אפי׳ כולן ביחד דבשביל כל סאה וסאה שלוה אנו רואין הסאה שלו כאילו היא נחלטת מיד למלוה ואם תתייקר ברשותו תתייקר: וכן אם יצא השער שבשוק יכול ללוות סאה בסאה ופר״י אפי׳ אין לו מעות ללוה והראב״ד כתב שאין יכולין ללוות על סמך שער שבשוק אא״כ יש לו מעות ללוה וכתב א״א הרא״ש ז״ל אפי׳ לפי דבריו א״צ שיהיה לו רק דמי סאה אחד: כתב הרמב״ם הא דשרי ללוות סאה בסאה כשיש לו או כשיצא השער דוקא כשלא קצב לו זמן הפרעון אבל אם קצב לו זמן אסור בכל ענין וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בזה: אשה שלותה מחברתה ככר א״צ שתעשנו דמים אפי׳ אין לה ולא יצא השער מי שיש לו אריס מותר להלוות לו סאה בסאה כדי לזורעה בשדה דהוי כאילו התנו שיקבל בע״ה סאה אחת תחלה מהיוצא השדה ויחלקו המותר ואין כאן הלואה ובמקום שדרך שהאריס נותן תבואת הזרע ואם לא יתננה יעבירנו בע״ה יכול להלוות לו סאה בסאה אפי׳ לאחר שירד לתוך השדה ובמקום שדרך בע״ה ליתן תבואת הזרע והאריס נתרצה ליתנם אז אינו יכול להלוות לו סאה בסאה לזורעה אא״כ הלוהו מיד כשירד לתוך השדה. כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה הלוה לחבירו חטין ועשה עליו שטר מכך וכך סאין וטוען הלוה שאין לו לפרוע לו אלא דמי החטין כשעת הלואה אם יברר המלוה שיצא השער בשעת הלואה או שהיה לו ללוה אפי׳ סאה אחת צריך שיתן לו חטין אף אם הוקרו ואם לא יכול לברר ישבע הלוה שלא היה שער בעיר וגם לא היו לו חטין וישלם דמיהן כפי ההלואה: ואם יתחייב לו חטין וההלואה היתה במקום אחד והתביעה במקום אחר והחטין יקרים במקום התביעה יותר מבמקום הלואה יתן לו כשויין במקום ההלואה כתב הראב״ד שלא התירו כשיש לו אלא ללוות סאה חטין בסאה של חטין אבל סאה חטין בדוחן אסור אע״פ שהן בשער אחד ויש לו דוחן:

סימן קסג

א מי שיש לו מעות אצל חבירו שהלוהו ואמר תן לי מעותי שאני רוצה לקנות בהן חטין ואמר לו אין לי מעות אבל צא וחשוב כמה שוים החטים ועשם עלי כשער של עכשיו ויהיו לך אצלי חטין אם יש לו חטין כנגד הדמים שחייב לו מותר ואם לאו אסור אף ע״פ שיצא השער אבל אם נותן לו עתה מעות על חטין ליתנן לו כל השנה כשער של עכשיו מותר אם יצא השער אפי׳ אם אין לו חטין כאשר יתבאר בעזרת השם אמר לחבירו הלויני מנה ואמר לו מנה אין לי חטין יש לי במנה שאני נותן לך ונתן לו חטין בק׳ וחזר ולקחו ממנו בצ׳ דבר זה אסור מפני שנראה כרבית שנותן לו צ׳ והוא מחזיר לו ק׳ בד״א כשפורע לו לבסוף המנה במעות דאז מיחזי כרבית אבל נותן לו חטין שוה מנה מותר. ואפי׳ כשפורע לו מעות דוקא שאמר לו תחילה הלויני מנה אבל אם א״ל הלויני חטין מותר כתב הרמב״ם אע״פ שחכמים אסרוה אם עבר ועשה כך מוציא ממנו ק׳ שאפי׳ אבק רבית אין כאן והרמב״ן כתב שאבק רבית הוא ואין מוציאין לא מלוה למלוה ולא ממלוה ללוה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל ואפי׳ לפי זה אם רוצה לפרוע לו חטין מותר אלא שאין כופין אותו לפרוע חטין כדי להוציא מידו:

סימן קסד

א המלוה לחברו על שדהו אסור לחזור ולהשכירה לו בדבר קצוב לשנה אפי׳ אם כתוב בשטר ששהתה ביד המלוה זמן רב קודם שהחכירוה ללוה. הלוהו על שדהו ואמר לו אם לא תתן לי מכאן עד ג׳ שנים הרי היא שלי ולא אמר מעכשיו בענין שאין המקח קיים תוך ג׳ שנים לא יאכל הפירות ואם אכלם לא יחזיר דהוי ליה אבק רבית ואם זה שתק והניחם בידו אחר ג׳ שנים מפני שהיה סבור שנחלטה לו וכשנודע לו שלא קנאה מוציאה מידו צריך להחזיר לו הפירות שאכל לאחר שלש שנים:

סימן קסה

א המלוה לחבירו סכום מטבע ונפסל ועשו מטבע חדש והוסיפו עליו שהוא יותר גדול וכבד מן הראשון אם הוזלו הפירות בשביל התוספת שנותנין יותר למטבע החדש ממה שהיו נותנין בישן לא יפרע לו אלא לפי חשבון הישן ואם לא הוזלו הפירות אלא שהחדש שוה יותר להתיכו אם אין ביניהם אלא החומש שד׳ מן האחרון שוה כמו ה׳ מהראשון נותן לו ה׳ ואינו מנכה לו בשביל התוספת ואם הוסיפו עליו יותר מהחומש יפרע לו ממטבע החדש כפי משקל מטבע הישן ולא לפי המנין וה״ה נמי אם פחתו ממנו כך הוא הדין וכן הדין אם נושאין ונותנין בכספים של משקל שפחתו מן הכסף שנתן או הוסיפו עליו כך הוא הדין:

סימן קסו

א המלוה מעות לחבירו לא ידור בחצירו חנם ולא ישכור ממנו בפחות ולא יעשה מלאכה בעבדו אפילו הוא בטל דבשביל מעותיו הבטלות אצלו הוא עושה אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר אם בא לדור בו אחר שהלוהו צריך ליתן לו שכר וכ״ש אם אומר לו הלויני ודור בחצרי שצריך ליתן לו שכר וכתב הרמב״ן דוקא לכתחלה שבא לדור בו אבל אם דר בו כבר כיון דחצר לא קיימא לאגרא אפילו הוא גברא דעביד למיגר אם הלוהו ודר בו אין כאן שום צד רבית ואפילו לצאת ידי שמים א״צ לתת לו ומ״מ אם אמר לו הלויני ודור בחצרי הוי אבק רבית ולא מפקינן ובחצר דקיימא לאגרא אם אמר לו הלויני ודור בחצרי הוי רבית קצוצה והלוהו ודר בו הוי אבק רבית והרמב״ם כתב דאפילו בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר אם הלוהו ודר בו הוי אבק רבית וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לדברי הרמב״ן והלויני ודור בחצרי דהוי רבית קצוצה אי קיימא לאגרא ואבק רבית אי לא קיימא לאגרא ואין חילוק בין אם אמר כן בשעת הלואה או לאחר הלואה שאין חילוק בין קצץ בשעת הלואה להרויח לו זמן אחר ההלואה בשביל המתנת המעות דכשעת מתן מעות דמיא והרמב״ם חלק שכתב הורו רבותי שהמלוה לחבירו ולאחר זמן תבע חובו ואמר לו הלוה דור בחצרי עד שאפרע לך חובך הרי זה אבק רבית לפי שלא קצץ בשעת ההלואה ורש״י פירש שאין חילוק ומיהו דוקא שאמר לו כן בשעה שמרויח לו הזמן אבל אם כבר הרויח לו הזמן ובא בתוך הזמן ואמר דור בחצרי בשביל מעותיך שהן בטלות אצלי לא הוי אלא רבית מאוחרת א״נ י״ל דלא מקרי רבית מאוחרת אלא במה שנתן לו אחר שפרעו אבל כיון שאומר כן בעוד שהוא חייב לו אסור ובהלוהו ודר בחצרו שהוא אבק רבית לדעת הרמב״ם אפי׳ אי לא קיימא לאגרא ולדעת הרמב״ן בקיימא לאגרא כתב רב אלפס לא מיבעיא אם פרעו כבר דלא מפקינן מיניה דמלוה שכר הדירה שדר בו אלא אפי׳ לא פרעו הלוה עדיין ושואל הלוה שינכה לו מחובו שיעור השכירות שראוי ליתן על שדר בחצרו לא מנכינן ליה וצריך לפרוע לו כל החוב משלם וה״ר אפרים חלק עליו בזה וכתב כיון שלא פרעו מנכינן לו שיעור השכירות מעיקר החוב ולזה הסכים א״א ז״ל ואם משכן לו הבית זה יתבאר בדיני משכונא לקמן בע״ה:

סימן קסז

א מלוה אדם לחבירו מנה על תנאי שיתעסק בו לריוח המלוה עד שיהא שני מנים ויהיה באחריות המלוה עד אותו זמן ולכשיהיה ב׳ מנים יחזרו ב׳ המנים למלוה ומשם ואילך יהיה כל הריוח ללוה ובלבד שיתן לו שכר עמלו עד שיהו ב׳ מנים שלא יהיה רבית מוקדמת:

סימן קסח

א קסט ישראל שלוה מעות מעובד כוכבים ברבית וביקש להחזירם לו מצאו חבירו ואמר תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו אסור שאין לישראל הלוה שום עסק עם העובד כוכבים ואפי׳ אומר תנם לי ואני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו אסור דבשליחותו הוא נותן לעובד כוכבי׳ ודומה

למי שאומר לחבירו אני אלוה לך ע״מ שתתן הרבית לעובד כוכבים דפשיטא שהוא אסור לא מיבעיא אם המלוה חייב המעות לעובד כוכבים והלוה נותנם לו בשבילו כי הכא אלא אפי׳ אין המלוה חייב לעובד כוכבים כלום כיון דבשכר ההלואה נותן לעובד כוכבים הרבית על פי המלוה הוי רבית קצוצה ואפילו העמידו אצל העובד כוכבים ואמר לו העובד כוכבים תנם לישראל זה והפטר ואני אתנה עמו שיתן לי קרן ורבית אסור דכיון דקיבל מיד ישראל נראה כנותן רבית לעובד כוכבים בשליחותו אבל אם קיבל העובד כוכבים המעות מיד הישראל הראשון ונתן לשני מותר אפי׳ לא פירש בפירוש שפטר הראשון דמסתמא דפטרו ונתחייב לו השני ומותר אפי׳ אם נותן הרבית ליד ישראל הראשון שבשביל העובד כוכבים הוא מקבל אותם ודומה לעובד כוכבים שמלוה לישראל ברבית על מנת שיתן הרבית לישראל דשרי וכן אם העמידו אצל העובד כוכבים ואמר לראשון הניחם על גבי קרקע וכן עשה ונסתלק ולקחם השני משם מותר ועובד כוכבים שלוה מעות מישראל ברבית ובקש להחזירם לו ומצאו ישראל ואמר תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו מותר ואפי׳ אמר אני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו מותר שבשביל העובד כוכבים נותנם לו ואם העמידו אצל ישראל ואמר ישראל הראשון לעובד כוכבים ליתנם לשני פירש רש״י שהעובד כוכבים נעשה שליח הראשון ליתנם לשני ואסור ור״ת פי׳ כיון שאין שליחות לעובד כוכבים לא נעשה שליח הישראל ושרי וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ומיהו אפי׳ לרבינו תם אם ישראל השני אומר שבשליחות הראשון מקבלם מהעובד כוכבים אסור דשליח של ישראל הוא וכאילו מקבלם מידו דמי ישראל שאומר לעובד כוכבים לוה לי מעות מישראל בשמך ומאי דיהבית ליה קרנא ורווחא עלי הוא והמלוה לא ידע שבשביל ישראל לקח אותם ולבסוף נודע לו לדברי ר״ת שאין שליחות לעובד כוכבים כלל מותר כיון שאין שליחות לעובד כוכבים אינו שלוחו של הישראל ואין למלוה עסק אלא עם העובד כוכבים ולפירש״י שיש שליחות לעובד כוכבים לחומרא הרי הוא שלוחו של הישראל ואסור ור״י התירו אף לדברי רש״י ואפילו עשאו הלוה שליח בפירוש ויש עדים בדבר וכתב א״א הרא״ש ז״ל לדברי ר״י אין היתר בדבר אלא למלוה לפי שאינו יודע שהוא לצורך הישראל אבל הלוה שיודע שלקחם לצרכו הרי שלוחו הוא ואסור לפי׳ רש״י ישראל שנתן משכונו לעובד כוכבים ללוות עליו מישראל ברבית כתב ר״י שהוא מותר לו ליקח הרבית אפי׳ הלך העובד כוכבים ופורע הישראל קרן והרבית לישראל המלוה דמסתמא לא שביק היתרא ואכל איסורא ואקנייה ניהליה משכון לעובד כוכבים ועובד כוכבים קנייה במשיכה וכל מה שנותן לישראל בשביל העובד כוכבים הוא נותן לו וכתב בספר המצות ולפ״ז עובד כוכבים שמשכן לישראל בחובו ומשכן המשכון לישראל ברבית אסורה לו ליקח הרבית מישראל בעל המשכון שזה ודאי לא הקנהו לו ומדברי א״א הרא״ש ז״ל לקמן במשכונו (של עובד כוכבים ביד ישראל) יראה שגם זה מותר וכתב א״א הרא״ש ז״ל שגם בזה שישראל שולח משכונו ביד עובד כוכבי׳ ללוות עליו צריך שלא ידע המלוה שהמשכון הוא של ישראל ולצורך ישראל הוא לוה ואם יאמר ישראל שלי הוא לא יאמינו המלוה ועדי׳ לא יוכל להביא כי לא יוכלו להעיד שאלו המעות עצמן שנתן המלוה לעובד כוכבים שחזר ונתן לישראל שיוכל לומר להם עכבם לעצמו וממעותיו הלוה לו הלכך אין בידינו כח לומר למלוה אל תקח רבית מהעובד כוכבים אבל אם הוא יודע שהוא של ישראל אסור ללות עליו ואף אם אינו יודע בודאי אלא שידוע הוא שהמשכון של ישראל כגון שהוא מלבוש של ישראל שאין העובד כוכבים רגילים בו מכוער הדבר ליקח רבית והרמב״ן חלק על דברי ר״י בישראל ששלח משכונו על יד עובד כוכבים ומיהו גם הוא מודה שאם השאיל הישראל משכון לעובד כוכבים ללוות עליו לעצמו שמותר אפי׳ הלך לו העובד כוכבים ופורע ישראל בעל המשכון למלוה קרן ורבית דהא אקנייה לעובד כוכבים וקנייה במשיכה עובד כוכבים שאומר לישראל לוה לי מעות מישראל כתבו ר״נ ורבינו אב״ן שמותר למלוה ליקח הרבית מיד ישראל השליח אע״פ שאין שליחות לעובד כוכבים ונעשה שלוחו של המלוה להוליך מעותיו לעובד כוכבים להביא לו משכונו ואפילו אם פדאו השליח במעותיו ונתן למלוה קרן ורבית מותר שלא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לוה למלוה וזה לאו לוה הוא אלא שליח בעלמא וקנה המלוה המשכון של העובד כוכבים במעות שהלוה עליו והוי כאילו מוכרו עתה לזה הישראל שפדאהו וכ״כ אבי העזרי וכתב שאפי׳ העובד כוכבים אלם ואינו פורע לשליח יכול המלוה ליטול הרבית ממנו אבל אם הזכיר לו העובד כוכבים והכירו שהוא אלם לא יטול ממנו וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה שצריך שיאמר המלוה לשליח אתה תהיה שלוחי להביא לי המשכון מיד העובד כוכבים באחריותי ולהוליך לו המעות על אחריותו וכן בשעת פדייה תהא שלוחי להביא לי מעותי מן העובד כוכבים ויהיו באחריותי כשיצאו מן העובד כוכבים וכן תהיה שלוחי להחזיר לו המשכון ואם אינו מאמינו יאמר כך בלבו וא״צ להודיעו או יתנה עמו שלא יהא נאמן לומר נאנס או נאבד אלא בעדים ואם עשה כן ובשעת פדייה אומר השליח לא אמרתי לך אמת תחלה אלא שלי הוא יאמר המלוה איני מאמינך אלא לדברים הראשונים אני מאמין שאיני רוצה להחזיקך כרשע אבל חושש אני לדבריך ואיני רוצה לקבל ממך המעות וכשיבא העובד כוכבים ויתן לי המעות אתן לו משכונו ואפי׳ אם ירצה לישבע אינו נאמן ואפילו עדים מעידין שהוא של ישראל לא מהני כיון שהודה תחילה שאינו שלו ואף אם יאמר השליח למלוה אל תמכרהו כי העובד כוכבים אלם אין המלוה צריך לחוש לדבריו כי אין למלוה עם העובד כוכבים כלום ואם השליח ירא ממנו יציל עצמו ויפדה המשכון או יוסיף משכון למלוה כדי שלא יפסיד בהמתנה ומדברי הרמ״ה יראה שצריך שלא יהיו המעות באחריות השליח אבל על המשכון אין לחוש אם הוא באחריותו שכתב ישראל שאמר לחבירו טול מעות הללו והלוה אותם לעובד כוכבים ברבית אם אחריות המעות על השליח

בהולכה או בהובאה אסור למלוה ליקח הרבית מיד השליח או מיד שלוחו של שליח ואפי׳ עד מאה ואם אין האחריות עליו אלא כשאר שלוחים ואם שומר חנם ש״ח ואם שומר שכר ש״ש מותר. ומלוה שעשה שליח לישראל חבירו לקבל משכונו מיד עובד כוכבי׳ והלוה השליח עליו לעובד כוכבים ברבית מותר למשלח לקבל הרבית אע״פ שהשליח נתחייב באחריות המשכון דפקדון הוא דאיכא אלא שמחייב עצמו באונסין וקיימא לן מתנה שומר חנם להיות כשואל ולא דמי למעות דמעות לא הדרי בעיניה ומשכון הדר בעיניה ע״כ וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק ואפי׳ לסברתו אם לא עשאו שליח רק בהבאת המשכון והוא בעצמו נתן המעות לעובד כוכבים אפשר שהוא מותר אפי׳ אם אחריות המשכון על השליח. ישראל שאומר לחבירו לוה לי מעות מהעובד כוכבים אם נתן לו משכון ואמר ללוות עליו מותר שהעובד כוכבים סומך על משכונו ומותר לשליח ליקח הרבית וליתנו לעובד כוכבים לפי שהוא שלוחו של ישראל וכל מה שלוקח ונותן אינו עושה אלא בשליחותו של זה ואינו לא לוה ולא ערב ואם לא נתן לו משכון אסור שהעובד כוכבים אין לו עסקא לא עם הישראל שהלוה לו והוא חוזר ומלוה לישראל ששלחן ואם אמר לחבירו לוה לי מעות על שמי מותר שאז העובד כוכבים סומך על המשלח ואחריותם עליו והשני אינו אלא שליח בעלמא משכונו של עובד כוכבים שביד ישראל והביאו לישראל חבירו שילוה עליו ולכשיבא העובד כוכבים לפדותו שיקח הוא הרבית שעלה עליו עד אותו היום והשני יקח הרבית שיעלה עליו מאותו היום והלאה התירו ר״ת ובלבד שיאמר הריני מוכר לך כל כח וזכות ושיעבוד שיש לי על משכון זה ואין לי עסק עמך ולא לך עמי דכגון זה לאו הלואה הוא אלא מכר ואם לאחר זמן רצה שני זה לחזור וליטול מן הראשון קרן ורבית ולהחזיר לו משכונו מותר מפני שהוא כאילו חוזר ומוכר לו ובחובות של אשראי צריך שיאמר לו אתה תפטור העובד כוכבים בכך וכך מכל וכל ובכך וכך אני קונה ממך כל מה שאני יכול להוציא מיד העובד כוכבים וא״א הרא״ש ז״ל התיר בתשובה במשכון שבידו מהעובד כוכבים לקבל דמיו מיד חבירו והרבית שעלה עליו עד היום אף אם אינו מוכרו לו אלא מוסרו לידו על מנת ליקח הרבית מן העובד כוכבים דלא חשבינן לרבית שנותן העובד כוכבי׳ לישראל שני כאילו נותנו מכח ישראל הראשון אלא בשביל משכונו הוא נותנו לו שאצל מי שנמצא משכונו הוא פודהו ואינו נותן בשליחות ישראל הראשון וכן כתב בע״ה ואם אח״כ יאמר הראשון לשני אינו אמת אלא שלי הוא והחזירהו לי בחנם ישבע השני שכך אמר לו הראשון ולא יחזיר לו המשכון לעולם אא״כ יבא העובד כוכבים שיפדנה ואם לא יבא העובד כוכבים ימכרנו והוא שלו אפי׳ שוה הרבה ישראל הבא לחבירו ואמר לו הלויני מעות על משכונות אלו שהן של עובד כוכבים והלוה לו או שאמר לחבירו הלויני מעות ברבית ואני אשלח לך משכון על יד עובד כוכבים והעובד כוכבים הביא המשכון למלוה והוליך המעות ללוה כל זה הוי רבית קצוצה ומשכונו של ישראל ביד עובד כוכבים כתב בה״ע שאסור לישראל להלוות עליו ברבית אא״כ אמר ישראל בעל המשכון לעובד כוכבים קנה מעכשיו המשכון אם לא אתן לך עד יום פלוני וכתב א״א הרא״ש ז״ל ואין נראה דבריו דמאי נפקא מינה שאין המשכון לעובד כוכבים וכי אסור להלוות לעובד כוכבים על משכון של ישראל ואפי׳ אם הלוה העובד כוכבי׳ לישראל ברבי׳ מותר לישראל להלוות לעובד כוכבים על אותו משכון ברבית ולקבל מהישראל הרבית שחייב לעובד כוכבים שהרי הישראל השני לא הלוה לראשון כלום אלא לעובד כוכבים ובמקומו הוא לקבל הרבית מיד הישראל. מעותיו של ישראל מופקדות ביד עובד כוכבים והלוה אותם לישראל ברבית אם היו באחריות העובד כוכבים מותר לישראל ליקח הרבית כיון שהם באחריות העובד כוכבים חשובין כשלו ומה שנותן הרבית לבעל המעות אינו אלא כמתנה בעלמא ואם היו באחריות ישראל אסור לו ליקח הרבית: מעותיו של עובד כוכבים מופקדות ביד ישראל אם הם באחריות הישראל אסור לו להלוותן ברבית. ואם הם באחריות העובד כוכבים מותר להלוותן ברבית: ישראל שאומר לעובד כוכבים הילך שכרך והלוה מעותי ברבית אסור שהן באחריות הישראל ועובד כוכבים שאומר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי ברבית מותר אבל אסור לעשות כן משום מראית העין ויראה שגם בפקדון אסור אע״פ שאינו חייב באחריותו משום מראית העין וי״א שאינו מותר אלא כשקצץ לו שכרו דבר ידוע בין אם ירויח או לא ירויח אבל אם אמר ליה פליגא לך בריוח אסור אע״פ שאין לו בהפסד כלום ויש מתירין הואיל ולא משום כספו בא לו וכ״כ הרמב״ן עובד כוכבים שעשה לישראל אפוטרופא על נכסיו מותר ללוות ממנו ברבית וישראל שעשה לעובד כוכבים אפוטרופוס על נכסיו אסור ללוות ממנו ברבית וגם בזה תלוי במי שאחריות עליו: ראובן שאומר לשמעון לקחת ממני רבית מיד ליד ושמעון משיב לא לקחתי אלא על יד עובד כוכבים נאמן כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה שנאמן בלא שבועה אבל אם משיב איני יודע אם נתתה לי מעולם מעות ברבית צריך לישבע על אותן מעות שטוען ראובן שהלוה אותם לו ברבית שאינו יודע שנתנם לו מעולם:

סימן קסט

א ראו סימן 168

סימן קע

א ישראל שלוה מעות מעכו״ם ברבית אין לישראל ליכנס ערב בשבילו כיון דבדיניהם בתר ערבי אזלי הוי כאילו העכו״ם מלוה לישראל הערב והוא חוזר ומלוה לישראל ואם כתב לו לדון כדיננו שלא לתבוע לערב תחלה שרי והאידנא אפי׳ סתמא נמי ככתוב דמי שהרי הן דנין כדיננו וכתב ה״ר יצחק קרקוזא ונראה היכא דלא קביל עליה שלא לתבוע לערב תחלה ונעשה לו ערב ופורע בשבילו צריך לשלם לו כל ההפסד דדוקא לכתחלה הוא דאסור אבל דיעבד ישלם כל ההפסד כיון דמחמתה קא פסיד ע״כ ואינו נראה דכיון שיש בו צד איסור למה נחייבנו לפרוע באיסור ודאי כל הפסד שבא לו מכחו כמו שאנסו או כיוצא בזה צריך לשלם אבל לא נאמר לו תן רבית כתב הראב״ד דה״ה נמי עכו״ם שלוה מישראל ברבית שאין ישראל רשאי להיות לו ערב אא״כ התנה עם העכו״ם שלא ידחנו אצל הערב כל זמן שיש בידו לפרוע שאם לא כן הוה ליה כמלוה לישראל הערב ואם קבל עליו מותר אף ע״ג דכי לית ליה שקיל מישראל קרן ורבית:

סימן קעא

א ישראל שלוה מעות מעכו״ם בא״י ונתגייר הי׳ הדין עם עד שלא נתגייר זקפו עליו במלוה גובה את הקרן ואת הרבית שהרי קודם שנתגייר חזר כולו כקרן דמשעת זקיפה חשוב כגבוי ואם לאחר שנתגייר זקפן במלוה גובה הקרן ולא הרבית ופירש א״א הרא״ש ז״ל דאפי׳ רבית שעלה קודם שנתגייר אסור ליקח ועכו״ם שלוה מישראל ברבית ונתגייר אפי׳ לא זקפן במלוה עד לאחר שנתגייר גובה קרן ורבית שלא יאמר בשביל מעותיו של זה נתגייר זה וה״ה נמי לא זקפן עליו במלוה כיון שלוה כשהיה עכו״ם צריך לפרוע הרבית וכתב הרמ״ה שאינו נותן אלא רבית שעלה קודם שנתגייר אבל לא מה שעלה לאחר שנתגייר וא״א הרא״ש ז״ל כתב שנותן אפי׳ רבית שעלה לאחר שנתגייר עד שעת פרעון:

סימן קעב

א משכונא מי שלוה מעות מחבירו ומשכן לו שדהו לאכול פירות יש מקומות שנוהגין שאין הלוה יכול לפרוע עד זמן שקובעין שניהם ויש מקומות שנוהגין שיכול לפדותו אימתי שירצה אחר שנה ראשונה. וגם המלוה יכול לכוף ללוה שיפדנה אימתי שירצה. ובמקום שנוהגין שיכול לפדותה דומה טפי לרבית שהשדה היא ברשות הלוה ואם כן המעות הן בתורת הלואה ביד הלוה אבל במקום שנוהגין שלא לפדות דמי טפי למכר כאילו גוף השדה נמכר לו עד הזמן ואיכא היתרא טפי הילכך לרש״י באתרא דלא מסלקי שרי אפי׳ בלא נכייתא ובאתרא דמסלקי בלא נכייתא הוי אבק רבית ואינה יוצאה בדיינין ובנכייתא שרי והיכי דמי נכייתא שמנכה לו מעיקר ההלואה דבר ידוע בכל שנה בשביל הפירות שאוכל וכיון שנותן לו דבר ידוע בכל שנה בשביל הפירות בין אם יהיו הפירות או לא יהיו הוי קרוב לשכר ולהפסד ושרי אפי׳ אין מנכה לו אלא דבר מועט. ולר״ח ולרב אלפס באתרא דמסלקי בלא נכייתא הוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים ובנכייתא הוי אבק רבית ובאתרא דלא מסלקי בין בנכייתא בין בלא נכייתא הוי אבק רבית ואין היתר לשום משכונא אלא כעין משכנתא דסורא שממשכן לו לשנים ידועות וכותב בה במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף ובכה״ג שרי אפי׳ מרחיב הזמן הרבה עד שאין מגיע לכל שנה אלא דבר מועט דכיון שכתב סכום כל השנים כל שנה בכך וכך ואינו יכול להעלות בכל שנה יותר ממה שקצב עמו לא דמי להלואה אלא כאילו מכר לו פירות כל שנה בכך וכך אף ע״פ שיכול לסלקו בכל שנה ושנה וכשמסלקו מנכה לו הפירות לפי השנים שאכל. ואפי׳ באתרא דמסלקי דמחזי כרבית אם אומר הלוה חשוב הפירות שאכלת ותנכה אותם בחובך שאיני רוצה ליתן לך רבית לא שמעינן ליה אפי׳ אם לא אכל אלא כדי החוב כ״ש אם אכל יותר שאין מוציאין ממנו שאינו אלא אבק רבית ואי הוה מסלקינן ליה בלא זוזי הוי כאילו מוציאין ממנו שמתחלה לא אכלו בתורת פרעון חובו הילכך לא מסלקינן ליה בלא זוזי דלרש״י אפי׳ בלא נכייתא ולר״ח ולרב אלפס בנכייתא וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לדברי רש״י וכ״כ הרמב״ם וכל מה דכתיבנא היינו בממשכן שדה שפעמים אינה עושה פירות הלכך מותר בנכייתא שנכנס בספק שמא לא יעשה פירי והוי קרוב לשכר ולהפסד אבל בממשכן בית וחצר שפירותיהן דהיינו הדירה מצוייה תמיד כתב רש״י שאסורין אפילו בנכייתא וכ״כ הרמב״ם ור״י ור״ת מתירין גם בבית שפעמים נופל הבית או נשרף וא״כ חשיב שפיר קרוב לשכר ולהפסד וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לדעת רש״י ואפילו לדעת ר״ת נ״ל אם כותב לו אחריות על שאר נכסיו אסור שאם יפול הבית או ישרף מיד יפרע משאר נכסיו ונמצא שאין כאן הפסד ועל מה שנוהגין האידנא שראובן ממשכן ביתו לשמעון ולוי שוכרו משמעון וראובן נשאר בביתו ופורע השכירות לשמעון ע״י לוי השוכר כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה אני אוסרו אבל רבית קצוצה לא הוי כיון שלא פסק לו רבית על ההלואה וגם אם יפול הבית או ישרף יפסיד שמעון מעותיו לכתחלה יש לאוסרו ואין לדיין להשתדל בו ע״כ ולא ברירא לי האי טעמא שכתב אם יפול הבית או ישרף יפסיד שמעון מעותיו שכיון שכותב לו אחריות על נכסים ודאי לא יפסיד

מעותיו ומדברי הרמ״ה יראה שהוא רבית קצוצה ויוצאה בדיינין שכתב גבי המלוה לחבירו על שדהו וחזר וחכר לו בדבר קצוב אבק רבית וה״מ דלא אתני בהדיה מעיקרא כי משכן גביה אדעתיה דליהדר וחכר ליה מיניה או אגר ליה מיניה בכך וכך אבל אי אתני בהדיה מעיקרא רבית קצוצה היא ויוצאה בדיינין ל״ש אתני בהדיה בחכר ליה איהו מיניה ל״ש חכר ליה אחר היכא דמחייב לשוכר או לחוכר למפרע מאי דפרע למלוה בדיליה ע״כ וכ״ש מה שנוהגין עתה שהלוה נותן משכונות בקרן והשוכר בפירות דהוי רבית קצוצה כל משכונא אין הלוה יכול לסלק המלוה תוך שנתו ומכאן ואילך תלוי במנהג כדפרישית לעיל ובמקום שנוהגין שאם לא יפדנה לזמן ידוע כגון בתחילת כל שנה ושנה או ט״ו ימים קודם שיכלה השנה שוב לא יפדנו אותה שנה כתב הראב״ד דחשיב אתרא דלא מסלקי כיון שאינו יכול לסלקו בכל שנה אחר שיעבור הזמן וא״א הרא״ש ז״ל כתב דחשיב שפיר אתרא דמסלקי כיון שיכול לסלקו בתחילת השנה ואפי׳ באתרא דלא מסלקי אם אמר המלוה ללוה בתחילת ההלואה כששעבד לו נכסיו אני רוצה להסתלק בכל שעה שתרצה יכול לסלקו בכל שעה כיון שאומר כן בתחילת ההלואה ואדעתא דהכי קבל המעות וכן אם אומר איני רוצה להסתלק אין הלוה יכול לסלקו אפילו אם הוא באתרא דמסלקי אבל אם בתחילת ההלואה לא התנו כלום אלא שעבד לו שדהו סתם ובשעת מתן מעות אמר לו הלוה על מנת שתסלקם והוא באתרא דלא מסלקי לא מהני אפי׳ הודה לו המלוה אינו מועיל בלא קנין אבל אם הוא באתרא דמסלקי ואמר המלוה אז לא מסתליקנא מהני אע״ג דכבר נגמר השעבוד בסתם כיון דקודם מתן מעות אמר לא מסתליקנא והודה לו הלוה אדעתא דהכי קבל הלוה המעות שלא יסלקנו: משכנתא באתרא דמסלקי אין בעל חוב גובה ממנה מיורשי המלוה ואין הבכור נוטל בה פי שנים ושביעית משמטת שגם המלוה יכול לכוף ללוה שיפדנו אימתי שירצה הילכך קרינן ביה לא יגוש ואם בא הלוה לסלקו אפי׳ לאחר שליקט הפירות והן עדיין תחת האילן יכול לסלקו ונוטלן אבל אם נתנו המלוה בכליו שוב אין הלוה נוטלן ואם אמר הלוה לא תאכל יותר הפירות כי אני רוצה להביא לך מעותך ואפי׳ אם אומר שאין לו מעות אלא שרוצה לטרוח כדי להביאם מאותה שעה ואילך אינו רשאי לאכול הפירות ובאתרא דלא מסלקי בע״ח גובה ממנה ובכור נוטל בה פי שנים ואין שביעית משמטתה: משכנתא אם בא הלוה למוכרה אותה שהיא ממושכנת בידו קרוב לקנותה יותר מבעל המצר ואפי׳ אם קנאה כבר בעל המצר בעל המשכונא מסלקו ממנה ואם בתחילת המשכונא בא בעל המצר ואומר אני אלוה לך כי אתה מערים למשכנה לאחר בשביל שאתה רוצה למוכרה לו אח״כ אין שומעין לו דמצי למימר הוא נוח לי ללוות ממנו שירחיב לי הזמן או לא יגוש אותי אמנם דבר זה תלוי בראיית הדיינין אם רואין שיש ערמה בדבר כגון שלא נמשך זמן המכר אחר ההלואה או שאינו רגיל ללוות וכיוצא בזה אינו דוחה המצרן. משכן לו שדה בפחות משוויו על תנאי שכשירצה למוכרה שלא ימכרנה אלא לו באלו הדמים או שיוסיף לו בו מעט ומ״מ היא שוה יותר אסור שבשכר המתנת המעות מוזיל גביה אבל אם אמר לא תמכרנה אלא לי בשוויה מותר עכו״ם שמשכן קרקע לישראל וחזר העכו״ם ומכרה לישראל אחר אין ישראל הראשון צריך להעלות שכר לישראל השני שקנאה מהעכו״ם אלא דר בתוכו עד שיתן לו העכו״ם מעותיו:

סימן קעג

א כשם שיש רבית בהלואה כך יש רבית במכר כיצד מכר לו דבר ששוה י׳ זהובים בי״ב בשביל שממתין לו המעות אסור אפי׳ אם המוכר עשיר וא״צ למעות ולא היתה הסחורה נפסדת אצלו בד״א בדבר ששומתו ידוע כמו פלפל ושעוה או כ״ד שיש לו שער ידוע אבל טלית שאין לו שעד ידוע ואין שומתו ידוע יכול למוכרה ביוקר בשביל המתנת המעות ובלבד שלא יאמר לו בפירוש אם תתן לי המעות מיד הרי הוא לך בי׳ זהובים ואם לאחר זמן בי״ב ונראה שאפי׳ אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו הוה ליה כמפרש בד״א במתנה בתחלת המכר אם מעכשיו בי׳ ואם לאחר זמן בי״ב אבל אם מכרן בי״ב על מנת לפורעו לאחר זמן יכול לומר תפרע לי מיד ואקבל ממך י׳ מידי דהוה כמוכר חובו בפחות שמי שיש לו שטר על חבירו או מלוה על פה יכול למוכרו לאחר בפחות ואין בו משום רבית ובלבד שיהא אחריות של השטר והמלוה על הלוקח כגון אם יעני הלוה שלא יהיה לו ממה לפרוע שלא יחזור על המוכר אבל אחריות שבא מחמת המוכר כגון שנמצא פרוע או שטרפו בעל חוב מוקדם א״צ שיהיה על הלוקח וכמו שיכול למוכרו לאחר בפחות כך יכול למוכרו ללוה עצמו ובשכירות מותר אפילו מפרש בהדיא כגון שמשכיר לו בית ששוה שכירותו י״ב זהובים ואומר אם תפרע לי מיד הרי הוא לך בי׳ זהובים לשנה ואם לחדשים תתן לי זהוב לכל חדש מותר שולחני שמוכר דינר טבוע במעות שאינן טבועות ומוכר הדינר ביותר משויו בשביל שממתין למעות אם יש ללוקח המעות מותר ואם לאו אסור וכתב א״א הרא״ש ז״ל שצריך שיהיו ביד הלוקח כל דמי הדינר כתב הרמ״ה דוקא שולחני דאורחיה בהכי אבל באיניש אחריני אסור עד דא״ל כפי דרך מקח וממכר ודוקא דינר במעות אבל מעות במעות אפילו בשולחני אסור. וכשם שאסור למכור ביוקר בשביל המתנת המעות כך אסור ליקח בזול בשביל המתנת המעות שאם קונה דבר ששוה י״ב בי׳ בשביל שמקדים המעות אם ישנן ברשות המוכר אלא שאינו מצוי לו עד שיבא בנו או עד שימצא המפתח מותר וי״א שמותר אפילו במפרש אם אקדים לך המעות לא אתן לך אלא י׳ ואם לכשתתן לי החפץ אתן לך י״ב וה״ר ישעיה כתב דוקא בסתם

אבל במפרש אסור והכי מסתברא: ואם אין לו מאותו הדבר ברשותו כלל אסור אפי׳ אם יש לו ממנו בהקפה ביד אחרים: ומותר להקדים מעות לגנאה שיתן לו לזמן פלוני דילועין בני אמה אמה בזוז אע״פ שעתה שווין בני זרת בזוז אע״פ שאין לו עתה בני אמה חשבינן ליה כאילו הן בידו כיון דממילא רבו אבל ההולך לגזוז ולחלוב רחליו ולרדות כוורתו ואומר לחבירו מה שעיזי חולבות וגוזזות ומה שכוורתי רודה אני מוכר לך המדה בכך וכך ומוזיל גביה בשביל הקדמת המעות אסור דלא חשבינן ליה כמו בידו אבל אם אומר לו כל מה שעיזי חולבות וגוזזות וכוורתי רודה הן רב הן מעט יהא מכור לך בכך וכך מותר שהוא קרוב לשכר ולהפסד ובכרם בכה״ג אסור אפי׳ לאחר שנעשה סמדר או בוסר אסור למכור כל היוצא ממנו בדבר ידוע כדי שיקדים לו המעות וכן כורתי הזמורות אסור להקדים להם מעות בשביל הזמורות כדי שימכרו בזול אבל מותר לקנות עגל בזול בשביל הקדמת מעות ולהניח ביד המוכר עד שיגדל שאם ימות או יכחיש הוא ברשות הלוקח: שומרי השדות שבעלי השדה חייבין ליתן להן שכירותן מיד אחר הקציר אסור להוסיף להן בשכרן כדי שימתינו אחר חרישה ומירוח אא״כ יסייע לדוש ולהבר: מותר להקדים מעות על היין בשעת הבציר על מנת שיתן לו יין טוב בניסן ולא חשבינן רבית מה שהמוכר מקבל עליו האחריות בשביל הקדמת המעות וכן מותר להקדים מעות של חבית ידוע של יין ולהתנות עם המוכר שאם יזול או יתייקר עד זמן מכירת היין יהיה ברשות הלוקח ואם יחמיץ יהיה באחריות המוכר ואין חילוק בין אם מושכו לרשותו או אם מניחו ברשות המוכר אבל אם אין הלוקח מקבל עליו אחריות הזול אסור אפי׳ אם מושכו לרשותו וכתב הרמב״ם חבית של יין ששוה עתה דינר ומוכרה בשנים עד זמן הקיץ שאם תארע תקלה בה שתהיה ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח הרי זה מותר שאם אבדה או נשברה אין משלם לו כלום ואם לא מצא למוכרה ולהרויח בה היה לו להחזירה לבעלים וכן אם מכר לו בשנים ואומר לו היתר על שנים יהיה שכרך בשביל שאתה מטפל למוכרה ואם לא תמצא למוכרה כמו שתרצה החזירה לי מותר אע״פ שאם אבדה או נגנבה או החמיצה תהיה ברשות הלוקח ע״כ: מי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר ואמר לו חבירו במקום הזול תנה לי כאן ואוליכנה למקום היוקר ואמכרנה שם ואפרענה לך כפי ששוה שם כדי שתמתין לי המעות אם האחריות בהליכה על הלוקח אסור אפילו אם אמר אפרענה לך מיד כשתמכר שמיד במקום הזול נעשית עליו הלואה כפי מה ששוה שם ומוסיף לו לפורעה במקום היוקר בשביל המתנת המעות ואם האחריות על המוכר מותר ודוקא שנותן לו שכר טורח על הבאתה למקום היוקר דאם לא כן הוה ליה רבית מוקדמת ואם המוכר אדם חשוב שפוטרים ללוקח המכס בשבילו מותר אפי׳ אינו נותן שכר טורח הבאתה והחמרים שדרכן להוליך תבואה ממקום למקום מותר להן לקבל מעות מבעלי בתים במקום היוקר ע״מ ליתן להן לזמן פלוני תבואה כשער מקום הזול אפי׳ אין נותנין להם שכר טורח ההבאה ואפי׳ אין נותן המעות אדם חשוב שיפטרו המכס בשבילו ופי׳ רש״י אפילו אחריות ההבאה על החמרים ור״י פי׳ שצריך שיהיה האחריות ההבאה על נותני המעות אבל אם האחריות על החמרים אסור ודוקא בתבואה מותר לחמרים לעשות כן אבל לא בסחורה אחרת ואפילו בתבואה אדם חשוב שצריך לדקדק במעשיו לא יתננה להם כן: המוליך פירות ממקום הזול למקום היוקר ומצא חבירו ואמר לו תנם לי כאן ואני אתן לך שם פירות תחתיהן לזמן פלוני אם יש לו שם פירות מותר ואם לאו אסור:

סימן קעד

א מכר שדה לחבירו ואמר לו לכשיהיו לי המעות תחזירהו לי אסור ללוקח לאכול הפירות שאין כאן מכר אלא הלואה כיון שצריך להחזירן לכשירצה ונמצא שאוכל הפירות בשכר המתנת המעות ואם אומר הלוקח מדעתו לכשיהיו לך מעות אחזירנו לך אינו תנאי כיון שלא התנה המוכר והמקח קיים מיד לפיכך הלוקח אוכל הפירות מכר לו השדה ונתן לו קצת המעות וא״ל כשתביא המותר קנה לך השדה מעכשיו ונמצא המכר תלוי ועומד אם ישלים לו המעות נקנה לו השדה למפרע ותשלום המעות הוא אצלו בהלואה ואם לא ישלים יתבטל המקח ומה שהיו מהם ביד המוכר היו הלואה הילכך אין שום אחד מהם רשאי לאכול הפירות מוכר לא יאכלם שמא ישלים הלוקח המעות ונמצא שקנה השדה למפרע והרי שאכל המוכר הפירות בשביל המעות שנשארה לו ביד הלוקח ולוקח לא יאכלם שמא לא ישלים המעות ולא יצא השדה מרשות המוכר ונמצא שאכלם בשביל המעות שהיו לו ביד המוכר אלא יהיו מונחים ביד שליש אם יגמר המקח יתנם ללוקח ואם לא יתנם למוכר והוא יחזיר המעות שקבל ואפי׳ אם יאמר הלוקח אני אוכלם ואם לא יגמר המקח כשיחזיר לי המעות שנתתי לו אשלם לו הפירות אסור דסוף סוף רבית אוכל אלא שמחזירו אבל ודאי אם יאמר אוכלם ואם לא יגמור המקח כשיבא המוכר להחזיר לי מעותי אעשה עמו חשבון ואנכה לו דמי הפירות מותר וה״ה נמי אם המוכר אומר כן. ואם כשנתן לו המעות אמר לו קנה כשיעור מעותיך כל אחד אוכל פירות כפי מעותיו ואם אמר לו כשתביא מותר המעות קני ולא אמר מעכשיו לוקח אסור שאין מקח כלל עד שיביא המעות ואם היה אוכל נמצא שבשכר מעותיו הוא אוכל ומוכר מותר דשלו הוא אוכל ואם אמר קני מעכשיו וזוזי ליהוי הלואה גבך לוקח מותר שמיד נקנית לו ושלו הוא אוכל ומוכר אסור דבשכר המתנת המעות הוא אוכל: האומר לחבירו קנה לי שדה מפלוני ואמר המוכר לשליח אני מוכר לך על תנאי

שתחזירנו לי לכשיהיו לי המעות והשיב השליח אתה והלוקח חברים בטוב תתפשרו אינו מוכר אלא על זה התנאי וצריך להחזירו ופירות שאכל הוי אבק רבית ואינה יוצאה בדיינין:

סימן קעה

א אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער פירוש אינו יכול להקדים מעות לחבירו ולפסוק עמו שיתן לו חטין כל השנה בשיעור מעותיו כפי מה ששוה עתה שבשביל הקדמת המעות הוא מקבל עליו ליתן כפי זה הסכום אף אם יתייקרו ודבר זה אסור כל זמן שלא יצא השערות של עיירות אבל משיצא השער פוסק אפי׳ אין לו למוכר חטין. או אם יש למוכר חטין יכול לפסוק עד כדי החטין שיש לו. היו חדשות בשעת פסיקה ד׳ סאין בסלע וישנות שטובות יותר ג׳ סאין בסלע וכן תבואה של לקט שאינה טובה היא ד׳ סאין בסלע ושל בעל הבית ג׳ סאין בסלע אינו יכול לפסוק שיתן לו אפי׳ מחדשות ומשל בעל הבית ד׳ סאין בסלע עד שיצא השער של ד׳ לכל ויכול לפסוק עם לקוט שיתן לו ד׳ בסלע מתבואתו משיצא השער ד׳ של לקוט אבל אינו יכול לפסוק עם בעל הבית מד׳ בסלע אפי׳ בתבואת לקוט היה המוכר תחלה לקוצרים ויש לו גדיש יכול לפסוק עליו כיון שיש לו אע״פ שעדיין לא יצא השער ופי׳ רש״י שיכול לפסוק אפי׳ בזול כיון שיש לו אע״פ שחסר תיקון קצת ור״י פירש כיון שחסר תיקון קצת לא חשבינן ליה כמו בידו בענין שיכול לפסוק שוה ה׳ בד׳ אבל חשבינן ליה קצת בידו בענין שיכול לפסוק עם בעל הבית כשער הלקוטות שהוא הזול שבשערים אבל דבר שהוא בידו ואינו חסר שום תקון יכול לפסוק אפילו שוה ה׳ בד׳. ואם יש לו ענבים וזיתים בכומר והכניס ביצים לעשות מהן קדרות והכניס סיד לכבשן לשורפו יכול לפסוק עליהם וכן על הזבל בימות החמה שהוא צבור קצת אבל לא בימות הגשמים וכן כל כיוצא בזה שהוא קצת בידו אפי׳ חסר ב׳ מלאכות יכול לפסוק עליו אפילו אין בידו לגומרו אלא בידי שמים חסר ג׳ אינו יכול לפסוק עליו אפי׳ הוא בידו לגומרו והפוסק על השער צריך שלא ירויח בדבר כלום כגון שיש מנהג שהלוקח נותן שכר הסרסור צריך שיתנם לו הוא וצריך שינכה למוכר החסרון שראויה להתחסר לפי הזמן ולפי המדה שאם לא כן הוי רבית שמרויח זה בשביל הקדמת המעות הפוסק על הפירות ונתיקרו בשעת פרעון כתב ר״ת כמו שיכול ליתן הפירות כך יכול ליתן דמיהם כפי מה ששוות בשעת היוקר והרשב״ם כתב ודאי מעות אינו יכול ליתן אבל יכול לשום פירות שפסק עליהם במעות וליתן לו בהם פירות אחרות ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל: הפוסק על השער צריך לפרש שאם יזדלזלו מזה הסכום שפסק שיתנם לו כשער הזול ואם לא פירש כך ורוצה לחזור לאחר שנזדלזלו צריך לקבל עליו מי שפרע: ואם פסק וכן הוזלו והמוכר חוזר בו ואינו רוצה ליתן לו כפי הזול צריך לקבל עליו מי שפרע ואם עשה שליח לפסוק והשליח לא פירש ליתן לו כשער הזול והמשלח רוצה לחזור בו אינו עומד במי שפרע שיכול לומר השליח היה לו לפרש כיון שלא פירש לא שלחתיו לעוותי ונתבטל שליחותו וגם השליח אינו עומד במי שפרע מקח שנעשה באיסור כגון שהוסיף במקח משום אגר נטר או שפסק קודם שיצא השער ולא היה לו למוכר המקח קיים ויתן כשער של היתר ואין אחד מהם יכול לומר המקח בטל כיון שנעשה באיסור אלא אם קנו באחד מדרכי הקנאות המקח קיים והרבית שבו אין מוציאין אותו מיד המוכר:

סימן קעו

א אסור לאדם להשכיר מעותיו בלשון שכירות שיאמר אשכיר לך עשר דינרין בדינר לחדש במה דברים אמורים כשהשוכר צריך להוציאם אבל אם שוכרם כדי להתלמד בהם או ליראות ומחזירן לו בעין מותר וכלים מותר להשכירן אפילו נותן לו רשות למוכרו ולעשות בו כל חפצו רק שלבסוף יחזיר לו כלי אחר כזה מותר להשכיר כלי ולקצוב דמיו ולהתנות שאם ישבר באונס שישלם לו דמיו אע״פ שמן הדין הוא פטור מן האונסים ואם כן כיון ששם אותו בדמים ומתחייב באונסין הרי הדמים בהלואה אצלו והשכר שנותן לו מיחזי כרבית אפ״ה שרי כיון שאינו מתחייב בדמיו אלא א״כ ישבר וכל זמן שהוא בעין הוא מחזירו כמו שהוא ועד שעת שבירה הוא ברשות הבעלים לזולא וגם הוא נפחת נמצא שעד אותו שעה הוא אצלו בתורת שכירות ובתורת שכירות הוא נותן ואע״פ שנשבר ונעשה עליו בהלואה מתחייב בשכירות קודם שנעשית הלואה הילכך לכשישבר אינו מחוייב אלא בדמים שהיה שוה בשעת שבירה ולא מיבעיא כלי שאינו נפחת מיד ע״י תשמיש ואין ההלואה נעשה מיד דשרי אלא אפי׳ יורה שמתחלת ליפחות מיד מותר לשוכרה ליקחנה במשקל ולהחזירה במשקל והוא ישלם פחת המשקל אע״פ שההלואה מתחלת מיד בשעת שכירות כיון שנפחתת מיד אפ״ה שרי שעדיין היא ברשות המשכיר לענין קלקול הנחושת שאף המשקל שמחזיר לו שוה פחות ממה שהיה שוה כשנטלה לפי שנשרף באש: מותר לשכור פרה ולשומה בדמים כגון שיאמר הרי פרתך עשויה עלי בשלשים דינר אם תמות וכל זמן שהיא אצלי אעלה סלע בחדש שכירות לפי שהיא ברשות בעלים עד שעת מיתה וגם נכחשת ובלבד שישומו אותה כפי מה ששוה בשעת מיתה השוכר שדה מחבירו בי׳ כורין לשנה יכול לומר הלויני מאה דינרין שאוציא עליה לחרוש ולנכש ואני אעלה לך י״ב כורין לשנה אע״פ שהמאה שלוקח ממנו בתורת הלואה לוקח אותם שהרי מחזירה לו בסוף ונמצא

שמוסיף לו שני כורין בשכר הלואת המאה אפי׳ הכי מותר כיון שמוציא אותם בגוף השדה וכן אם שכר לו חנות או ספינה בעשר דינרין יכול לומר הלויני מאה דינרים שאבנה בו החנות ואציירנו ואתקן בהם הספינה וכלים ואני אעלה לך בספינות בחנות שנים עשר דינרין אבל אסור לומר הלויני מאה דינרין להתעסק בחנות או לקנות בהם סחורה להוליך בספינה ואני אוסיף לך בשכירות מותר להרבות בשכירות קרקע כיצד שמשכיר שדה ואומר אם מעכשיו תפרע לי השכירות הרי הוא שלך בעשר סלעים לשנה ואם תתן לי השכר ככל חדש וחדש הרי הוא לך בסלע לחדש ואסור להרבות בשכר אדם שיאמר לו עשה לי מלאכה היום ששוה דינר ואני אעשה עמך לשבוע אחרת ששוה שתים השוכר הפועל בימות החורף לעשות עמו בימות הקיץ בדינר ליום ומקדים לו שכרו מעתה ושכרו שוה לימות הקיץ סלע ליום אסור מפני שנראה כאילו מלוה לו מעות מהיום כדי שיזלזל בשכרו אבל אם אומר עשה עמי מהיום עד יום פלוני בדינר ליום מותר כיון שמתחיל לעשות עמו מלאכה מעתה אינו נראה כנוטל שכר מעותיו שמקדים לו:

סימן קעז

א אין מקבלין צאן ברזל מישראל פירוש שמקבל מחבירו צאן או סחורה אחרת ושם אותה בדמים וכפי מה ששמין אותה כך מקבלם עליו ליתן בה אם ימותו הצאן או תוזל הסחורה וחולקין הריוח ודבר זה אסור שהרי מיד נעשו עליו כמלוה ונמצא הריוח שנותן לו הוא רבית ולא מיבעיא זה אלא אפי׳ נותן לו בתורת עיסקא דהיינו שהחצי האחריות על הנותן וחציו על המקבל אפי׳ הכי אסור שכל עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון שהחצי שלוקח המקבל ממנו הריוח הוא מלוה וחצי האחר הוא פקדון ונמצא שטורח בחלק הפקדון בשביל חלק המלוה הילכך צריך ליתן לו שכר טרחו ולא כל שכרו אלא רואין אדם שבטל ואין לו שום מלאכה כמה היה רוצה ליקח להתעסק בזה העסק ואפי׳ אם היה לו מלאכה שנותנים עליה שכר טוב ומתבטל ממנה אין אומדים כמה היה זה רוצה ליקח וליבטל מלאכתו ולהתעסק בזה העסק שלא היה לוקח אלא הרבה אלא אומדים כאדם בטל כדפרישית: וכן צריך ליתן לו בכל יום וה״מ שלא פסק עמו אלא נתן לו למחצית שכר אבל אם רוצה לפסוק עמו על כל העסק בדבר ידוע ואפי׳ בדינר אחד רשאי ותקנת חכמים הוא למי שנותן עסק לחבירו סתם ואינו פוסק שיקח המקבל חצי הריוח ולא יקבל עליו אלא שליש האחריות ונמצא שתות כל העסק שלוקח ממנו ריוח ואינו מקבל עליו אחריות הוא שכר טרחו או שלוקח שני חלקי הריוח ואינו מקבל עליו אלא חצי האחריות או כיוצא בזה שנותן לו דינר כל ימי משך העסק וה״מ שצריך ליתן שכר טרחו בחנוני וכיוצא בו דלית ליה עיסקא אחרינא אלא הדין עיסקא כדתניא המושיב את חבירו בחנות אם היה אומן לא יעסוק באומנותו לפי שאין עיניו על החנות בשעה שעוסק באומנותו אבל מאן דאית ליה עסקא אחרינא דלא קא מבטיל מיניה לא בעי אגרא כולי האי כגון רועה שיש לו בהמות לעצמו ולוקח אחרת בעיסקא שא״צ לטרוח יותר בשביל העסקא וכיוצא בזה. כתב הרמב״ם אע״פ שנותן לו שכר על חלקו שהוא פקדון בידו אינו עליו אלא כשומר חנם והראב״ד השיג עליו ואמר כיון שמקבל עליו שכר דינו כשומר שכר והכי מסתבר כתב הריב״ן שמותר ליתן עסקא למחצית שכר ולהתנות שיהא כל אחריות האונסין על המקבל רק שיהא אחריות הזול על הנותן ור״י אוסר אם לא שיהא אחריות האונסין גם על הנותן כתבו התוס׳ מותר ליתן עסקא למחצית השכר ולהתנות שלא יתעסק אלא בדבר פלוני ואם ישנה שיהא כל אחריות על המקבל וכן כל תנאי שירצה שיתנה שלא ישמור כגון הכספים אלא תחת הקרקע ואם שינה והפסיד כל ההפסד למקבל ואם הרויח הוא לאמצע אע״פ שעתה הוה קרוב לשכר ורחוק להפסד לא חשיב רבית כיון שאם לא שינה היה קרוב לשכר ולהפסד כתב ה״ר ישעיה שלא התירו אלא עסקא למחצית שכר בלא קציצה אבל אם קצץ בדבר ידוע אפי׳ אם כל האחריות על הנותן אסור משום דחזי כמלוה ברבית ואתי לאחלופי ברבית גמורה וכל דבר שנותנין אותה בתורת עיסקא שמין אותו כפי המנהג בענין שלא יהא בו שום הפסד למקבל שאם לא כן יהיה רבית כגון אם נותן לו סחורה ודרך לשכור כתף להוליכה לשוק לא יאמר לו כיון שאני נותן לך שכר טורחך אתה תתן שכר כתף אלא שמין כמה צריך ליתן שכר לכתף והוא מכלל הקרן והריוח שיהיה מותר ע״ז יחלוקו דאפי׳ היתה העיסקא בבית המקבל מעלה אותה כשער שבשוק וזהו יותר על הקרן שכר הכתף שהיה צריך ליתן להביא לבית המקבל וזה נוטל המקבל תחלה וכל כיוצא בזה וכ״ש אם יש למקבל סחורה שקנה כבר ונתייקרה ורוצה ליתנה בדמי העסק שלא ישום אותה אלא כפי מה ששוה עתה ולא כפי מה שקנאה בשעת הזול הנותן לחבירו בהמה בעיסקא שיחלקו בגיזה ובוולדות באתונות חייב לטפל בה י״ח חדש ובדקה כ״ד חדש ובתוך זה הזמן כל אחד מעכב על חבירו ובוולדות מקום שנהגו לחלקם מיד חולקין מיד ובמקום שאין מנהג כלל יגדלם המקבל בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום ומשם ואילך נוטל חצי השבח והחצי מחלק השני ואין צריך ליתן לו שכר טרחו מחלק השני כיון שצריך לטרוח בו בשביל חלקו ואם בא לחלוק צריך להודיע לחבירו ואם לא הודיעו וחלק אינו כלום ועדיין הן שותפים כבתחלה ליקח כל אחד החצי ובמקום שנוהגים שמגדלם המקבל הרבה אפי׳ זמן רב יעשו כמנהגם וי״א שאם נוהגין שיגדיל ולדי האתונות יותר מי״ח וולדי בהמה דקה יותר מכ״ד חדש שאין לילך אחר מנהגם הנותן עיסקא לחבירו לא יצרף הריוח עם הקרן ויעשה ממנו כולו קרן דשמא לא יהיה לו כל כך בריוח ונמצא נוטל ממנו רבית וכן לא יכתוב עליו שטר חוב דכיון שאינו מפורש בשטר שהוא עיסקא אם כן הוה ליה הכל מלוה וקרוב לשכר ורחוק להפסד אפילו התנו ביניהם על פה שיחלק הריוח ביניהם לא מהני דבתר שטרא אזלינן

והוה ליה כולו מלוה ואינו יכול ליקח ממנה שום ריוח ואם כתוב בשטר פלגא באגר ובהפסד אם הנותן או המקבל אדם גדול הוא וידוע שלא היה עושה איסור ליקח רבית דנין אותו להיתר לומר אם יטול חצי הריוח שיקבל עליו שני חלקים מאחריות ואם לא יקבל עליו אלא חצי האחריות שלא ליטול אלא שליש הריוח אבל באיניש אחרינא דלא איתחזק בהכי כתב הרמ״ה דיינינן לשטרא כפשטיה והוה שטר שיש בו רבית ואם יש הפסד יקבל החצי כפי תנאי ואם יש בו ריוח לא יקבל כלום: והיכא שהוא אדם גדול שדנין להתירא אם יש בו ריוח ואמר הנותן אני אטול החצי מיד ואם יהיה בו הפסד אקבל אחריות ההפסד שני חלקים או אם יש בו הפסד אומר איני מקבל אלא חצי ההפסד ולכשיהיה בו ריוח לא אקבל אלא השליש והמקבל אומר בהפך אם יש בו ריוח שיטול הוא מיד ב׳ חלקים ואם יהיה בו הפסד יקבל עליו חצי האחריות או אם יש בו הפסד אומר שאינו מקבל אלא השליש וכשיהיה בו ריוח לא יקח ממנה אלא חצי מסתבר דאי כתוב בשטר דיהיב מרי עיסקא למקבל פלגא באגר ובהפסד משמע דמילתא במרי עיסקא קיימא ובדידיה תליא מילתא למיתב למקבל מאי דניחא ליה ואי כתב ביה למשקל פלגא באגר ובהפסד משמע דבמקבל תליא מילתא למשקל מאי דבעי ודוקא דכתב ביה פלגא באגר ובהפסד אבל אי כתב ביה פלגא באגר ולא הזכיר הפסד יטול מלוה חצי הריוח ואם יהיה הפסד יקבל שני חלקים וכן אם כתוב ביה פלגא בהפסד יקבל עליו חצי הפסד ואם יהיה בו ריוח לא יקח אלא השליש ואין בזה חילוק בין גברא רבא לאיניש אחרינא ע״כ: המושיב חבירו בחנות להתעסק ויחלקו הריוח לא יהיה לוקח ומוכר דברים אחרים ממעותיו ואם לקח ומכר השכר לאמצע פירוש אם לקח ומכר ממעות של עצמו חצי הריוח לבעל החנות: הנותן מעות לחבירו להתעסק אע״פ שהחצי יש לו דין מלוה אינו יכול להוציאם לצרכו ולהתעסק בחציו לבד לצורך חבירו אלא צריך להתעסק בכולו והרמב״ם כתב שאינו יכול לומר אתעסק בחצי שלי ואניח החצי של הפקדון בב״ד ולא נהירא דדבר פשוט הוא זה ואם מת ויש עדים שמעות או מטלטלין אלו הן מזה העסק נוטלו בעל הממון בלא שבועה ואין בעל חוב ולא האשה נוטלין מהם כלום אא״כ היה בהם ריוח הרי חלק הריוח של המת של יורשים ונוטלין מאותו חלק בעל חוב והאשה כתב הרמב״ם נתן המתעסק מתנה מהמטלטלין של העסק או מהמעות לאחרים והביא בעל הממון ראיה ברורה שהן מזה העסק מוציא מידם אפי׳ שינה אותם מקבל המתנה ומכרם או נתנם לאחרים או הפסיד חייב לשלם והכל בראיה ברורה מי שנתן לחבירו עיסקא אחד וכתב עליה שני שטרות אין שטר אחד משועבד לחבירו לומר שאם היה באחד ריוח ובשני הפסד שימלאו הקרן ואח״כ יחלקו הריוח אלא יחלקו כל שטר לפי תנאם ואם יתן לו שני עסקות בב׳ פעמים וכתב בשטר אחד והריוח באחד מהן וההפסד בשנייה אחד משועבד לחבירו וימלאו הקרן תחילה ואח״כ יחלקו המותר המקבל עיסקא מחבירו והפסיד ולא הודיעו אלא נתעסק ומלא הקרן אינו יכול לומר תפסיד חלקך מן ההפסד אלא יתמלא הקרן מהריוח ואם יש מותר יחלקוהו לפי תנאם. שנים שקבלו עיסקא מאחד לזמן ואמר אחד לחבירו קודם הזמן נחלק העסק ואתעסק אני בחציי ואתה בחצייך אין שומעין לו ואפילו אם יאמר אני אקבל עלי האחריות בחצי שלך שאם תפסד אני אפרענה לבעל המעות אפ״ה אין שומעין לו ואפילו אם יאמר ישאר הקרן בין שנינו ולא נחלוק רק הריוח אין שומעין לו ויחיד המקבל עיסקא לזמן קצוב המקבל יכול לחזור בו כדין פועל שחוזר בחצי היום ובעל המעות אין יכול לחזור הלוקח מעות מחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר לא יהא לוקח בשלו חטין ובשל חבירו שעורים אלא הכל חטין או הכל שעורים כדי שיהיו המעות שניהם שוות בקבלה הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר רשאי ליקח בהן כל מה שירצה אפי׳ בעלי חיים ובלבד שלא יקנה בהן לא כסות ולא כלים הנותן מעות לחבירו לקנות בהן פירות למחצית שכר רשאי לקנות גם לעצמו מאותו המין ובלבד שלא ימכרם ביחד אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר ואומר לא לקחתי אין לו עליו אלא תרעומת ואם יש עדים שלקח ומכר מוציאין ממנו בעל כרחו:

סימן קעח

א הלכות חוקות העובדי כוכבים

אסור ללכת בחוקות העובדי כוכבים וא״צ לומר שלא לקסום ולנחש ולעונן שכל אלו מפורשין בתורה דכתיב לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים אלא אפי׳ מנהג שנהגו אסור ליל בו דכתיב ובחקותיהם לא תלכו וכן כתב הרמב״ם אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים ולא מדמין להם לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן אלא יהיה הישראל מובדל מהם וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל במדעו ובדעותיו ולא ילבש מלבוש המיוחד להם ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהם עושין וזהו שנקרא בלורית ולא יגלח השער מכנגד פניו מאוזן לאוזן ויניח הפרע ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עובדי כוכבים כדי שיכנסו בהם רבים כמו שהם עושין וכל העושה אחד מאלו וכיוצא בו לוקה. מי שקרוב למלכות וצריך ללבוש כמלבושיהם ולדמות להם מותר בכל:

סימן קעט

א דיני קוסם ומעונן ומנחש ולשאול בשדים וכתובת קעקע והקפת הראש והזקן והעברת השער מהגוף

קוסם כתב הרמב״ם זהו שעושה מעשה עד שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים העתידים להיות ויש שממשמשין בחול או באבנים ויש שגוהר לארץ וצועק ויש שמסתכל במראה של ברזל או של עששית ומדמין ואומרים ויש מי שאוחז מקל בידו ונשען עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר ואחד הקוסם ואחד השואלו אסורין אלא שהקוסם לוקה והשואלו אינו לוקה אבל מכין אותו מכות מרדות מעונן זה האוחז העינים שמדמה כאילו עשה מעשה ואינו עושה כלום הלכך אין בו אלא איסור ואינו לוקה וכן המחשב השעות והעתים לומר יום פלוני ושעה פלוני יפה לצאת כתב הרמב״ם מעונן כגון אלו שאומרים באיצטגנינות יום פלוני טוב יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה פלונית חדש פלונית או שעה פלונית רעה לדבר פלוני ואסור לעונן אע״פ שלא עושה מעשה אלא שהודיע אותן הכזבים שהסכלים מדמין שהם דברי אמת וכל העושה מעשה מפני האצטגנינות וכיון מלאכתו או הליכתו באותו העת שקבעו הוברי שמים הרי זה לוקה מנחש האומר פתי נפלה מפי או מקלי מידי או בני קורא לי מאחרי או שצבי הפסיקו בדרך או שעבר נחש מימינו או שועל משמאלו פי׳ באחד מאלו שארעו לו עושה ממנו ניחוש שלא לצאת אחריו לדרך או שלא להתחיל בשום מלאכה כי לדעתו לא יצלח וכן אלו ששומעין ציפצוף העופות וקול החולדה ואומר דבר פלוני יהיה או לא יהיה או אלו שמנחשים בכוכבים לומר כוכב פלוני עולה אין טוב לצאת וכן אלו שאומרים אל תתחיל לגבות ממנו שחרית הוא מוצאי שבת הוא ר״ח הוא שאינו רוצה שיהיה תחלת עסקו בנתינת דבר מתחת ידו וכן אלו שאומרים שחוט תרנגול זה שקרא כעורב ותרנגולת שקראה כתרנגול וכן כל דבר שעושים לסימן אם יארע כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לא אעשנו כאליעזר עבד אברהם אבל בית אשה ותינוק מותר לעשותן סימן כגון שקנה בית ואומר מעת שקניתיו היה לי לסימן טוב כי הצלחתי בכל דרכי וכן משנשאתי אשה פלונית וכן שאומר לתינוק פסוק לי פסוקך ושמח כשאומר לו פסוק מהברכות וכתב הרמב״ם כל אלו וכיוצא בהם מותר הואיל ולא כיון מעשיו ולא מנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר: חובר חבר זהו שעל ידי לחש מקבץ חיות בין גדולים בין קטנים ואפי׳ נחשים ועקרבים יתושים ופרעושים כתב הרמב״ם איזהו חובר איש מדבר דברים שאינם בלשון עם ואין להם ענין ומעלה על דעת בסכלותו שהאומר כך על הנחש ועל העקרב שאינו מזיק והאומר כך וכך על האדם אינו ניזק ואוחז בידו בעת שמדבר מפתח ביתו או סלע וכיוצא בו בדברים אלו אסור והחובר בעצמו לוקה ואדם שהחובר אומר עליו קולות ויושב לפניו ומדמה שיש לו בהן הנאה מכין אותו מכת מרדות מפני שמשתתף בסכלות המחבר מי שנשכו נחש ועקרב מותר ללחוש עליו אפי׳ בשבת וכתב הרמב״ם אף ע״פ שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו כדי שלא יטרף דעתו מי שרודפין אחריו נחש או עקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו כתב הרמב״ם הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וכן הקורא על התינוק שלא יבעת או מניח ספר תורה או תפילין על הקטן לא די להם שהן בכלל חברים ומנחשים אלא שהם בכלל הכופרים בתורה שעושין דברי תורה רפואת הגוף ואינו אלא רפואת הנפש ור״י פירש דווקא בלוחש על המכה ומזכיר שם שמים ורוקק אותו הוא שאין לו חלק לעוה״ב אבל אם אינו רוקק לא חמיר כולי האי ומיהו איסורא איכא בלוחש פסוק על המכה אפילו בלא רקיקה ובלא הזכרת שם שמים ואם יש בו סכנת נפשות הכל מותר ומותר לקרוא פסוק להגן כגון בלילה על מטתו: אוב זה המעלה המת בכשפיו ידעוני זה המניח עצם חיה ששמה ידוע בתוך פיו והוא מדבר מאליו ודורש אל המתים זה שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה מכשף כולל כל אלו ויש בו ג׳ חלוקים העושה מעשה ע״י כשפים חייב סקילה ואם אינו עושה מעשה כמו אוחז העינים פטור אבל אסור ועל ידי ספר יצירה מותר לעשות לכתחלה כתב הרמ״ה שמעשה שדים הוא בכלל מעשה כשפים וכ״כ ה״ר ישעיה כל אדם שעושה על ידי שמותיו הקדושים מותר שהוא גדולתו וגבורתו של הקב״ה ואין אסור אלא ע״י שדים וא״א הרא״ש ז״ל כתב שמותר לישאל בהן על הגניבה שאינו עושה מעשה אבל לעשות על ידן מעשה היה מסתפק והיה נוטה להתיר גם בזה:

סימן קפ

א הלכות כתובת קעקע

כתובת קעקע מחוקי העובדי כוכבים הוא והוא שכותב על בשרו בשריטה וממלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמין ובכל מקום שעשה כן על בשרו חייב בכל מה שיכתוב אפי׳ אינו כותב שם כו״ם ואם עושה כן על בשר חבירו אותו שנעשה לו פטור אא״כ סייע בדבר ומותר ליתן אפר כירה ע״ג מכתו ואין בו משום כתובת קעקע גדידה וקרחה על המת גם היא מחוקת העובדי כוכבים דכתיב בנים אתם לה׳ אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת וכתיב ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וגדידה ושריטה אחד הוא והוא ששורט בבשרו ואינו חייב אא״כ יעשה כן על מתו ולכו״ם אלא שעל מתו חייב בין ביד בין בכלי ולכו״ם אינו חייב אלא בכלי וכתב הרמב״ן דוקא שריטה אבל אם מכה בידו על בשרו מותר כדאשכחן (סנהדרין סח.) ברבי עקיבא שפגע במטתו של ר׳ אליעזר והיה מכה על בשרו עד שדמו שותת לארץ וכתב א״א ז״ל ודבר תימה הוא דכיון

דבין ביד בין בכלי אסור היאך יהא מותר דרך הכאה והתוספות פירשו שרבי עקיבא היה עושה כן על התורה כמו שהיה אומר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותם המשרט על צער אחר שבא לו פטור המשרט ה׳ שריטות על מת אחד או על ה׳ מתים שריטה אחת חייב ה׳ וקרחה הוא שתולש משער ראשו על המת בכל מקום בין בראש בין ביד בין בסם ושיעורו כתב הרמב״ם כדי שיראה מראשו כגריס פנוי בלא שער וא״א הרא״ש ז״ל פסק בשתי שערות חייב ומיהו איסורא איכא אפי׳ בשער אחד ואם קרח קרחה אחת על ה׳ מתים אינו חייב אלא אחת אבל אם קרח ה׳ קרחות על מת אחד חייב על כל אחת ואחת כתב הרמב״ם הקורח בראשו של חבירו והמשרט בבשר חבירו וחבירו מסייע אם שניהם מזידין לוקין אחד שוגג ואחד מזיד המזיד לוקה והשוגג פטור ירושלמי רב הונא מפקיד לחבריה פקדון לנשיכון כד יהון קיימין על מתים דלא ליתלשון בשעריהון שלא יבאו לידי קרחה שנאמר כי עם קדוש אתה אחד אנשים ואחד נשים:

סימן קפא

א הקפת הראש והזקן

הקפת הראש והשחתת הזקן גם באלו כתב הרמב״ם שאסרם הכתוב מפני שעושין כן עובדי כוכבים ע״כ וזה אינו מפורש ואין אנו צריכים לבקש טעם למצות כי מצות מלך הם עלינו אף לא נדע טעמן ופיאות הראש הם שתים סוף הראש הוא מקום חבורו ללחי מימין ומשמאל ואין חילוק בין אם מגלח הפיאות בלבד ומניח שאר השיער שבראש או שמגלח כל הראש עם הפיאות בכל ענין חייב וכתב הרמב״ם שאינו חייב אלא בתער אבל במספריים כעין תער מותר וא״א הרא״ש ז״ל כתב שגם במספריים נמי חייב על פיאות הראש ואחד מקיף ואחד ניקף חייבין וכגון שסייע בדבר שמטה עצמו אליו להקיפו וכתב בספר המצות אבל איסורא איכא אע״ג דלא סייע לפיכך אסור להיות ניקף ע״י עכו״ם המקיף הקטן חייב ואשה שהוקפה או שהקיפה פטורה ועבדים אע״ג שדינם כנשים לענין חיוב מצות חייבין בהקפת הראש כאנשים וטומטום ואנדרוגינוס חייבין מספק כתב הרמב״ם האשה אע״פ שהיא פטורה אסורה להקיף האיש ואפי׳ הקטן ובספר המצות כתב שהיא מותרת להקיף האיש כתב הרמב״ם שיעור הפיאות לא נתנו חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאין מניחין פחות מד׳ שערות ופיאות הזקן הן חמשה וזה מקומן לר״ח מקום חיבור הלחי לצדעים מימין ומשמאל ושני גבולי השפה מימין ומשמאל ואחת למטה בסוף הזקן בגרגרת ולרש״י אחת מקום חיבור הסנטר לעצם מימין ואחת כנגדו משמאל ואחת מקום חיבור הלחי לצדעים מימין וכנגדו משמאל ואחת למטה בסוף הזקן וי״א שעצם הלחי המחובר לצדעים הוא רחב הפנים ויש לו שני פיאות הרי זה ארבע ואחת למטה וכתב א״א הרא״ש ז״ל וירא שמים יצא ידי כולם ולא יעביר תער על כל זקנו כלל ולא כאותן שמניחין חוט כל שהוא על הפיאות כי לפעמים אין מכוונין על הפיאות אינו חייב עד שישחית בתער אשה שיש לה זקן מותר להשחיתו ואינה חייבת על השחתת זקן האיש כתב הרמב״ם השפה מותרת לגלחו בתער והוא השער שעל גבי השפה העליונה וכן השער המדולדל מן השפה התחתונה ואע״פ שהוא מותר לא נהגו ישראל אלא לגלח קצתו עד שלא תתעכב האכילה והשתייה:

סימן קפב

א העברת שער מהגוף

העברת תער בשאר הגוף ובית השחי ובית הערוה פר״ת שדינן שוה שאסורין בתער ומותרין במספריים וי״א דוקא בשאר הגוף מותר במספריים אבל של בית השחי ושל בית הערוה אסורין אפי׳ במספריים וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל אסור לחככו בידו כדי להסירו אבל מותר לחככו בבגדו להסירו כתבו הגאונים מי שמגלח כל שער שבו מראשו ועד רגלו שמותר לו לגלח גם של בית השחי ובית הערוה דכיון שמגלח כל גופו אין זה יפוי אדרבה ניוול הוא אלא שלשם רפואה מגלח כתב הרמב״ם שלא אסרו העברת שער אלא במקום שאין מעבירין אותו אלא הנשים שלא יתקן עצמו בתיקון נשים אבל במקום שמעבירים האנשים השער אם העבירו אין מכין אותו: לא תלבש אשה בגדים המיוחדין לאיש לפי מנהג המקום לא תגלח אשה כאיש לא ילבש איש בגדי אשה ואם ליקט שער לבן מתוך השחור חייב משום ולא ילבש גבר שמלת אשה ואפי׳ בשער אחד ומטעם זה אסור להסתכל במראה לפי שהוא תכשיט בנשים אם לא לצורך כדפרי׳ לעיל וכ״כ הרמב״ם גבי צבע מי ששערו שחור וצבעו לבן חייב אפי׳ בשער אחד:

סימן קפג

א הלכות נדה

ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה ולמדו חכמים ממדרש הפסוקים שלא בכל מקום שתזוב ממנה דם טמאה אלא דוקא דם הבא מן המקור. ולא כל דם הבא מן המקור טמא אלא דוקא ה׳ מיני דמים כאשר יתבאר בעז״ה ואף באלו אינה טמאה עד שתרגיש ביציאתו ומיהו משתרגיש בו שנעקר ממקומו ויצא לבית החיצון טמאה ואע״פ שלא יצא לחוץ וזה משפטה משתראה טיפת דם אפי׳ כחרדל או פחות בין באונס בין ברצון מונה ז׳ ימים עם יום ראייתה וטובלת בליל ח׳ וכך הדין אפילו שופעת כל ז׳ רק שתפסוק בטהרה ביום ז׳ קודם בין השמשות ובערב טובלת בליל ח׳ ומיום ז׳ ואילך עד י״א יום נקראים ימי זיבה והן שהחכמים קוראין להם י״א יום שבין נדה לנדה ומשפטה בהן אם ראתה בהן יום אחד לבד בין שתראה בתחלת הלילה או בסוף היום רק שתפסוק בטהרה משמרת כל הלילה שאח״כ אם לא תראה תשכים למחר ותטבול מיד מאחר הנץ החמה אם תרצה ומ״מ אסורה לשמש כל היום שמא תראה ותסתור וזו היא שנקראת שומרת יום כנגד יום ראתה גם ביום השני ופסקה בו משכמת ביום השלישי וטובלת ולא תשמש כל היום כאשר פירשתי וגם זו בכלל שומרת יום כנגד יום וזו היא שנקראת זבה קטנה ראתה גם ביום הג׳ נעשית זבה גדולה ולא תטהר עד שיהיו לה ז׳ ימים נקיים חוץ מיום שפוסקת בו וטובלת ביום ז׳ לאחר הנץ החמה מיד אלא שאסורה לשמש שמא תראה ותסתור ואם לא ראתה בכל י״א יום עד יום האחרון טובלת מיד למחרתו ואינה צריכה לשמור לו יום אח׳ לטהרתו וביום העשירי פליגי אם צריכה לשמור לו יום אחד בטהרה אם לאו עברה כל י״א ימים ולא ראתה חוזרת לתחלת ימי נדות ואם ראתה בהם נעשה זבה ואינה חוזרת לימי הנדות עד שיהיו לה ז׳ נקיים ואז יתחילו ימי הנדות ואחריהן ימי הזיבות כאשר פירשתי וכן לעולם משרבו הגליות ותכפו הצרות ונתמעטו הלבבות חשו שמא יבאו לטעות באיסור כרת שמא תראה אשה בימי נדתה ששה ימים ויהיה הכל דם טוהר ובשביעי שמא תראה דם טמא וסבורה לטבול בליל שמיני וצריכה עוד שבעה ימים החמירו לטמא כל מראה דם אדום וכדי שלא יבאו לידי טעות בין ימי נדה וימי זיבה הוסיפו חומרא אחר חומרא עד שאמרו שאפילו אם לא תראה אלא טיפת דם כחרדל תשב עליה ז׳ נקיים כזבה גדולה:

סימן קפד

א רוב הנשים יש להן וסתות לראות בזמן ידוע כל אחת לפי זמנה וסתם וסת משלשים יום לל׳ יום וכל מי שיש לה וסת קבוע בא עליה שלא בשעת וסתה כמו שירצה ואינה צריכה בדיקה ואדרבה אין לה לבדוק לפני תשמיש שלא יהא לבו נוקפו ופורש אבל כל המרבה לבדוק שלא בשעת תשמיש הרי זו משובחת ובשעת וסתה צריך לפרוש ממנה עונה אחת אם הוא ביום פורש ממנה אותה היום כולו אפילו אם הוסת בסופו ומותר מיד בלילה שלאחריו וכן אם הוא בתחלתו פורש כל היום ומותר כל הלילה שלפניו וכן הדין אם הוא בלילה פורש כל הלילה ומותר ביום שלפניו ולאחריו בין שקבעה וסת בשלש פעמים או בפעם אחת וכתב הרשב״א בד״א בגדולה אבל בקטנה שלא הגיעה לימי הנעורים ולא הביאה סימנים אין צריך לפרוש סמוך לוסתה כל זמן שלא קבעתו בג׳ פעמים כתב הראב״ד ואם רגילה לראות בהנץ החמה ולא קים לה שפיר אי קודם הנץ החמה או אחר הנץ החמה יש מחמירים לאוסרה כל היום וכל הלילה ויש מקילין שאינה אסורה אלא ביום והכריע הוא כדברי המקילין ואם רגילה לראות ראיה מרובה מקודם הנץ החמה עד אחר הנץ החמה איכא מ״ד שאסורה כל היום וכל הלילה דההיא שעתא כולה שעת וסת היא ואיכא מאן דאמר דבתר תחילת הוסת אזלינן ולא מיתסרא אלא בלילה והראב״ד כתב שאינה אסורה אלא בלילה וביום כשיעור הנמשך בו ואם וסתה נמשך שני ימים או שלשה ימים ששופעת או מזלפת שני ימים או שלשה ימים כתב הראב״ד שכולן חשובין כעונה אחת ואע״פ שהגיע תחלת הוסת ולא ראתה צריכה לפרוש כל ימי משך הוסת וכ״כ הרמב״ן שחוששת לכל ימי משך הוסת שבכל יום ויום וסת בפני עצמו הוא ואפי׳ נעקר יום הראשון חוששת לשאר הימים עד שיעקרו כולם והר״ז הלוי כתב שאינה צריכה לפרוש אלא עונה ראשונה של הוסת וכיון שעברה העונה ולא ראתה מותרת ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל. ואם הגיע וסתה בימי עיבורה משהוכר עוברה או בימי מניקתה שהן כ״ד חדשים משנולד הולד אפי׳ מת הולד אין צריך לפרוש סמוך לוסתה וכן לאחר הוסת מותרת אע״פ שלא בדקה. האשה שהיתה נחבית במחבא מפני פחד והגיע וסתה חוששת לו אפי׳ לא היה לה וסת קבוע עבר היום ולא בדקה מותרת שחרדה מסלקת הדמים ודווקא הני אבל כל אשה דעלמא שהגיע וסתה אסורה עד שתבדוק ומיהו אם בדקה אח״כ ומצאה טהורה טהורה אע״ג דחזקה אורח בא בזמנו לא מחזקינן לה ודאי טמאה הלכך אם בדקה ומצאה טהורה טהורה: ופרישה שפורש סמוך לוסתה אינו אלא לתשמיש אבל מותר בשאר כל קריבות דבר: היוצא לדרך צריך לפקוד אשתו אפי׳ סמוך לוסתה וי״א דאפי׳ בתשמיש חייב לפוקדה ורבינו תם פירש שאסור לפוקדה בתשמיש אלא בדברי ריצוי ולא חיישינן שמא יבא עליה: הבא מן הדרך וכן השוהה עם אשתו בעיר והגיע עת וסתה אסור לבא עליה עד שישאלנה ואם שהה ל׳ יום חשיב כהגיע עת וסתה דסתם עונה שלשים יום ואסור לסוף שלשים יום עד שתבדוק בד״א שלא שהה אחר הוסת שיעור כדי שתוכל לטבול אבל אם שהה אחר הוסת

שיעור שתוכל לטבול בא עליה ואין צריך לשאול בין אם היא ערה או ישינה בין קטנה בין גדולה ואפי׳ בלא שהה שצריך לשאול כתב הרשב״א דוקא שיש לה וסת לימים לחוד אבל אם יש לה וסת לימים ולקפיצות כיון שהוסתות תלוי במעשה אימור לא קפצה ולא ראתה: וכתב עוד יש לה וסת שלא קבעתו עדיין שלשה פעמים והוא פחות מעונה בינונית כגון שראתה מכ״ה וכיוצא בזה אע״פ שלא בדקה כיון שלא הרגישה בדם טהורה בלא בדיקה:

סימן קפה

א האשה שהיא בחזקת טמאה אסור לו לבא עליה עד שתאמר לו טבלתי ומ״מ כשאומרת לו טבלתי נאמנת ואם הוחזקה נדה בשכנותיה כגון שראוה לובשת בגדים המיוחדין לה בימי נידותה חשיבא כודאי טמאה: אמרה לבעלה טמאה אני ואחר כך אומרת טהורה אני אינה נאמנת ואם נותנת אמתלא לדבריה שאמרה לו כן תחילה מפני שלא היה בה כח או דבר כיוצא בזה נאמנת כתב הרמב״ן הוחזקה נידה בשכינותיה ואח״כ אומרת טהורה אני אפי׳ נותנת אמתלא לדבריה שאומרת לא לבשתי בגדים אלו אלא שלא תטרידני עכשיו כי לא הייתי בריאה אינה נאמנת ע״כ ר״ל כיון שראינוה לובשת בגדי נידותה הוי כאילו ראינו שראתה שאז אינה נאמנת לומר לא ראיתי ותימה הוא וכי עדיף הוחזקה נדה בשכנותיה מכשאומרת בפירוש טמאה אני שנאמנת שוב לומר טהורה אני ע״י אמתלא היה משמש עם הטהורה ופירסה נדה לא יפרוש מיד אלא ינעוץ צפורניו בארץ ולא יזוז ממקומו עד שימות האבר ויפרוש באבר מת:

סימן קפו

א כל אשה שאינה עסוקה בטהרות פירש״י שאינה צריכה בדיקה לבעלה אפי׳ אין לה וסת ור״ח פסק כיון שאין לה וסת אפי׳ לבעלה אסורה עד שתבדוק. וכתב אדוני אבי ז״ל נ״ל כפירש״י אלא שלא מלאני לבי להקל כי דברי ר״ח דברי קבלה הן והך בדיקה פירש רב אלפס שבודקת אחר תשמיש היא והוא אם עשתה כן ג׳ פעמים ונמצא דם על שלו או על שלה ג׳ פעמים תצא בלא כתובה ואין לה לא מזונות ולא פירות ולא בלאות ואם שמשה ג׳ פעמים ע״י בדיקה ולא נמצא לא בשלה ולא בשלו ככל פעם הרי היא ככל הנשים ומותרת בלא בדיקה וכ״כ הרמב״ם אלא שהוסיף עדיין בדיקה אחת לה קודם כל תשמיש ותשמיש וא״א הרא״ש ז״ל כתב שבודקת פעם אחת קודם תשמיש ופעם אחת אחר תשמיש והבעל אינו צריך לבדוק וכן תעשה כל ימיה שלעולם אסורה לשמש בלא בדיקה ואם הוחזקה שלשה פעמים להיות רואה מחמת תשמיש אז אסורה לשמש לעולם ותצא בלא כתובה:

סימן קפז

א אשה שרואה דם מחמת תשמיש מיד בכדי שתרד מן המטה משמשת פעם ראשונה ושנייה ושלישית אם בכולן רואה משם ואילך לא תשמש אלא תתגרש ותנשא לאחר ונאת לאחר וראתה מחמת תשמיש משמשת ראשונה שנייה ושלישית משם ואילך לא תשמש אלא תתגרש ותנשא לשלישי נשאת לשלישי וראתה מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה שנייה ושלישית ראתה בכולן שוב לא תנשא לאחר אלא אסורה לכל עד שתבדוק כיצד בודקת נוטלת שפופרת של אבר ופיה רצוף לתוכה ונותנת בתוכה מכחול ובראשו מוך ומכנסת אותו באותו מקום נמצא דם על ראשו בידוע שהוא מן המקור ואם לאו בידוע שהוא מן הצדדים ומותרת ואם רוצה לבדוק עצמה בעודה תחת הראשון אחר ששמשה ג׳ פעמים הרשות בידה שלא אמרו שתתגרש מן הראשון אלא להקל עליה להתירה לשני ולשלישי לכל אחד ג׳ פעמים בלא בדיקה ואם שמשה סמוך לוסתה אנו תולין ראייתה בשביל וסתה ולא חשבינן לה רואה מחמת תשמיש ואם יש לה מכה באותה מקום תולין אותה בדם מכתה ואם דם מכתה משונה מדם ראייתה אין תולין מדם מכתה ונאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שדם זה יוצא ממנה: כתב הראב״ד והאידנא לא סמכינן אהך בדיקה להתירה ועוד אפי׳ אם הוא ידוע שהוא מן הצדדין הרי בנות ישראל גזרו על כל רואה טיפת דם כחרדל שצריכה ז׳ נקיים ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל אלא ודאי סמכינן עלה ואם הוא ידוע שהוא בא מן הצדדים טהורה והרמב״ן כתב שהאידנא אין תולין בדם מכתה שצריכין אנו לבדוק אם דם מכתה משונה מדם ראייתה ועכשיו אין אנו בקיאין במראות לידע אם הוא משונה אם לאו ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל אלא תולין מן הסתם לומר שאינו משונה עד שידוע לנו שהוא משונה על פי חכם שיראה שניהם וזה יוכל כל אדם לידע אם דומין זה לזה אף על פי שאין אנו בקיאין במראות דמים טמאים וטהורים בשני דמים שהן לפניו יוכל להבחין אם הם שוין או משונים במראיתו כתוב בספר התרומה שאם תרצה להתרפאות צריכה שתתרפא קודם שתתחזק אבל לאחר שתתחזק צריך עיון אם תוכל לסמוך על רפואה לשמש אח״כ אפילו אם הוא רופא מומחה כתב הרמב״ן היו מפחידין אותה פחד פתאום והפילה דם ונתרפא מותרת לבעלה ואם חזרה וראתה דם מחמת תשמיש אפילו פעם אחת בידוע שלא עלתה לה רפואה והאידנא אין מתירין אותה לאחר שראתה דם עד כאן:

סימן קפח

א דבר תורה ה׳ דמים טמאים באשה ותו לא והאידנא שנתמעט הבקיאות חזרו לטמאות כל שיש בו מראה אדום בין אם הוא כהה הרבה או עמוק וכן כל מראה שחור ואין טהור אלא בשני מראות שהן הלבן והירוק בין ירוק ככרתי בין צהוב כזהב אפי׳ אם יש בו סמיכות דם והוא עב הרבה ונאמנת האשה לומר כזה ראיתי ואבדתיו ואם הוא מראה לבן או ירוק טהורה אבל אם הביאה לפנינו דם והחזקנוהו בטמא או אפילו נסתפקנו בו בטמא או בטהור והיא אומרת חכם פלוני טיהר לי כיוצא בזה אין סומכין עליה הכניסה שפופרת והוציאה בה דם טהורה וכן אם ראתה דם בחתיכה אפילו אם היא מבוקעת והדם בבקעים בענין שנוגע בבשרה טהורה כיון שאין דרך לראות כך וכן עשה רבינו שמשון מעשה באשה שנעקר מקור שלה וכמין חתיכות בשר היה נופל לה בבית החיצון ולא היתה פוסקת לראות כל זמן שאותן החתיכות היו בבית החיצון וטיהר אותה לבעלה כיון שאין דרך אשה להיות רואה כך. ודוקא חתיכות קטנות דומיא דשפופרת אבל חתיכה גדולה טמאה אפי׳ לא ראתה כלום שאי איפשר לפתיחת הקבר בלא דם ואפי׳ בנפל שלא נגמרה צורתו. כל דם היוצא מן האשה בין לח בין יבש טמא ולא עוד אלא אפילו יצא ממנה דם בצורת בריה כמין קליפות או כמין שערות או כמין יבחושים אדומים טמאה והוא שיהיו נמוחים בתוך מעת לעת ע״י שרייה ששורין אותו במים פושרין ויהיו המים פושרין כל משך מע״ל שהן בתוכו ושיעור החימום כמו מים ששאבו בקיץ מן הנהר או מן המעיין ועמדו מעט בבית שחום הבית מחממתן וכחימום של אלו כך הוא שיעור פושרין בימות החורף ואם הן קשין כל כך שאין נימוחין בתוך מעת לעת טהורה אפילו אם הם נימוחין ע״י מיעוך שממעכם בצפורנים וכתב הראב״ד דוקא במפלת כמין קליפות ושערות הוא שצריך בדיקה ע״י שרייה ואם אינן נימוחין אז צורתן מוכחת עליהם שהן בריה ובאין מחמת מכה אבל חתיכת דם קשה כאבן ואינו נימוח טמאה והר״ז הלוי כתב שגם חתיכה אם אינה נמוחית טהורה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל:

סימן קפט

א כל אשה שאין לה וסת קבוע חוששת ליום ל׳ לראייתה שהיא עונה בינונית לסתם נשים ואם יש לה וסת קבוע לזמן ידוע כגון מכ׳ לכ׳ או מכ״ה לכ״ה חוששת לזמן הידוע שאסורה לשמש כל זמן הוסת ולאחר הוסת עד שתבדוק ותמצא טהורה כדפרישית לעיל וכיצד קובעתו כגון שתראה ד׳ פעמים וביניהם שלשה זמנים שוין כגון שרואה היום ולבסוף כ׳ יום פעם אחרת ועוד לסוף כ׳ יום ועוד לסוף כ׳ יום וזה נקרא וסת ההפלגות ולכך צריכה ארבע ראיות שראייה ראשונה אינה מן המניין לפי שלא ראתה אותה בהפלגה ואפי׳ קודם שקבעתו ג׳ פעמים חוששת שמיד אחר שראתה פעם אחרת לסוף עשרים חוששת מכאן ואילך כשיגיע כ׳ וכן בראיית הימים שהוא לימים ידועים לחדש מיד אחר שראתה פעם אחת ליום ידוע לחדש כגון כ״א או כ״ה בו חוששת לפעם אחרת לזה היום ואסורה לשמש כל אותה העונה ולא אמרן שצריך לקובעו ג״פ אלא לענין עקירה שכיון שקבעתו בשלש פעמים אינו נעקר בפחות מג׳ שכל זמן שלא עקרתו ג״פ צריכה לחוש לו אבל ליאסר אפילו בפעם ראשונה חוששת לו בפעם שנייה ומיהו אע״פ שחוששת לו נעקר בפעם אחת אפילו קבעתו שני פעמים שאם ראתה שני פעמים לזמן ידוע ולשלישית לא ראתה אינה חוששת לו עוד ועוד יש חילוק קבעתו ג׳ פעמים ללא קבעתו ג״פ שהקבוע אע״פ שעברה עונתו ולא הרגישה אסורה לשמש עד שתבדוק ותמצא טהורה ושלא קבעתו בג״פ אם הגיע זמן הוסת ולא בדקה ולא ראתה כיון שעברה עונתו מותרת ופעמים שתהיה ההפלגה שקובעת בהן הוסת בדילוג כגון שראתה היום וראתה שנייה לסוף שלשים ושלישית לשלשים ואחד ורביעי לל״ב קבעה וסת לדילוג של הפלגות בין שהרחיקה דילוגה הרבה כיון שלא הרחיקה דילוגה הרבה אלא יום אחד קבעה וסת לדילוג השוה שבכל ענין שתהא משוה ראייתה קבעה לה וסת וכשם שקובעת וסת בהפלגות מימים שוים ושאינן שוים כך קובעת בימי החודש ובימי השבוע שוין ושאינם שוין כיצד ראתה ג׳ פעמים באחד בשבת או בה׳ בשבת או באחד בניסן ובאחד באייר ובאחד בסיון או ה׳ בניסן ובה׳ באייר ובה׳ בסיון קבעה לה וסת באחד בשבת או בה׳ בו ובאחד בחדש או בה׳ בו אע״פ שאחד מלא ואחד חסר אין מדקדקין בכך והכא לדברי הכל קובעת בג׳ פעמים כיון שהן לימי החודש בשוה כיצד קובעת בימי החדש בדילוג כגון שראתה בט״ו בניסן וי״ו באייר וי״ז בסיון וקאמר רב דהכא נמי בקובעת בג׳ ראיות וחוששת לי״ח בתמוז וי״ט באב ושמואל סבר שלא קבעה וסת אלא בד׳ ראיות שאין ראיה הראשונה מצטרפת כיון שאין ההפלגות שוות ולא קבעה עד שראתה י״ח בתמוז ואפי׳ לשמואל אם היה לה וסת קודם שהתחילה ואח״כ שנתה וראתה בדילוג ג״פ קבעה וסת בדילוג לפי שאף הראשונה בדילוג ראתה אותה שדלגה מוסתה הקבוע לה ור״ח פסק כרב וכ״כ הראב״ד והרמב״ם פסק כשמואל וכ״כ הרמב״ן וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ראתה ג״פ בג׳ חדשים בדילוג וחזרה וראתה באותן דילוגין עצמן אם נהגה כן ג״פ הרי זה וסת קבוע לדילוג חלילה כיצד ראתה ט״ו בניסן וי״ו באייר וי״ז בסיון וחזרה חלילה וראתה ט״ו בתמוז וי״ו באב וי״ז באלול ועוד חזרה וראתה ט״ו בתשרי וי״ו במרחשון וי״ז בכסליו קבעה לה וסת לדילוג חלילה וחוששת לעולם ט״ו לחדש זה וי״ו לחדש זה וי״ז לחדש זה ראתה באחד בניסן ובאחד בסיון ובאחד באב קבעה לה וסת לראשי חדשים לדילוגים אבל ראתה אחד בניסן ואחד באייר ואחד בתמוז ובאחד בסיון לא ראתה לא קבעה לה וסת שהפסיקה לראשי חדשים ראתה ט״ו בניסן וי״ו

באייר וי״ח בסיון לא קבעה וסת כיון שסירגה בחדש השלישי ולא ראתה עד י״ח דילגה פעם אחת או שתים אינה חוששת לדילוג אע״פ שחוששת לשאר הוסתות בפעם אחת אינה חוששת לוסת הדילוג עד שתקבענו אין האשה קובעת לה וסת אפילו ראתה ג׳ חדשים זה אחר זה אא״כ יהיו כולם בעונה אחת ביום או בלילה אבל אם היתה הראשונה ביום החדש והשנייה בלילה והג׳ ביום לא קבעה לה וסת לשון הרמב״ן וסת החדש חוששת לו בתחילתו בפ״א אבל וסת ההפלגה א״א לחוש לו עד שתראה ראיה שנייה שהרי אינה יודעת לאיזה יום היא מפלגת נמצאת אומר שהרואה ליום ר״ח ניסן חוששת לר״ח אייר ראתה בו חוששת לר״ח סיון ראתה בו הוקבע וסת לראשי חדשים לא ראתה לר״ח סיון נעקר וסת של ר״ח וחוששת לשני בסיון אפשר שתראה ותקבע וסת להפלגה מל״א לל״א שהרי ראיית ר״ח ניסן ואייר שוות בהפלגה לראיית ב׳ בסיון שניסן מלא ואייר חסר ולעולם חוששת חששות הללו לוסת החדש ולהפלגה עד שתקבע לה אחד מהם ג״פ כדינו כיצד ראתה באחד בניסן ובעשרים בו חוששת לאחד באייר מפני ר״ח ניסן ואם לא ראתה חוששת לט׳ בו לשיעור הפלגה של כ׳ ראתה בט׳ בו או שלא ראתה חוששת לכ׳ באייר שמא בימי החודש תקבע וסת שהרי ראתה בכ׳ בניסן וכן היא חוששת לשניהם עד שתקבע וסת ההפלגה בארבע ראיות או וסת החדש בשלשה עד שתיעקר האחר בעקירת פעם אחת ראתה באחד בניסן ושיירה אחד באייר ולא ראתה מותרת לשמש בר״ח סיון ואינו חוששת לוסת הסירוגין עד שתראה בו וסת הדילוג אינה חוששת עד שתקבענו כיצד ראתה באחד בניסן ולבסוף כ׳ חוששת להפלגה זו עבר יום כ׳ ולא ראתה שוב אינה חוששת כלום להפלגה דילגה ליום כ״א חוששת ליום כ״א הגיע יום כ״א ולא ראתה מותרת לשמש דילגה ליום כ״ב חוששת ליום כ״ב הגיע כ״ב ולא ראתה מותרת לשמש אירע לה ראייה ליום כ״ג קבע לה וסת לדילוג מכאן ואילך אינה חוששת אלא לדילוגה וכן לדילוג וסת החדש כיוצא בזה ראתה ט״ו לחדש זה והומשכה ראייתה ד׳ ימים וחזרה והתחילה בי״ו לחדש הבא וראתה ב׳ או ג׳ ימים ובי״ז של חדש שלאחריו ראתה כבר שילש׳ לראות בי״ז בחדש ואין תולין בו בוסת הדילוג בלבד עד שתשלש כולו בדילוג ולא תהא בו צד שוה לפיכך חוששת לימים שהשלישה בהן כוסת הקבוע ולשאר הימים כוסת הדילוג עד כאן היתה רגילה לראות ליום כ׳ ושינתה ליום ל׳ זה וזה אסורין וכשיגיע יום כ׳ לראיית ל׳ אסורה משום וסת הראשון ואם לא תראה בו חוששין ליום ל׳ שינתה פעמיים ליום ל׳ זה וזה אסורין ג״פ ליום ל׳ הותר יום כ׳ ונאסר יום ל׳ ואם לאחר ששינתה פעם או פעמיים ליום ל׳ ראתה לסוף כ׳ חזר וסת של כ׳ למקומו והותר ל׳ שינתה ראיותיה ולא השוה אותם כגון ששינתה פ״א ליום ל׳ והשני לל״ב והשלישית לל״ד נעקר וסת הראשון ואין לה וסת כלל ואם הפסיקה ולא ראתה משעבר עליה יום עשרים ובדקה ולא ראתה שוב אינה חוששת לעולם חזרה לראות חוששת ליום כ׳ מראייה זו שעדיין לא נעקר וסת הראשון ממקומו בין אם פסקה מלראות או ששינתה בראיות שאינן שוות שלעולם לא נעקר וסת הראשון ממקומו עד שתקבענו בג׳ ראיות שוות: כעקירת וסת ההפלגות כן עקירת וסת החדש אלא שזו חוששת ליומה וזו חוששת לר״ח כיצד היתה רגילה לראות בראשי חדשים ועבר עליה ר״ח ולא ראתה חוששת לר״ח עד שיעברו עליה ג׳ ראשי חדשים עברה עליה ג׳ ראשי חדשים ולא ראתה אינה חוששת להם חזרה וראתה בר״ח חזר הוסת למקומו. יש שקובעת וסת במעשה שתעשה ויש שקובעת בימים ובמעשה במעשה כיצד כגון שקפצה ג׳ פעמים וראתה חוששת לכל פעם שתקפוץ בימים ובמעשה כגון שקפצה ג׳ פעמים ביום ידוע כגון בר״ח או באחד בשבת וראתה בו וכיון שתראה ג׳ ראיות ע״י ג׳ קפיצות של ג׳ זמנים ידועים קבעה לה וסת וחוששת לכל פעם שתקפוץ באותו זמן ואם אחר כך הגיע אחד בשבת ולא קפצה או שקפצה בשני בשבת אינה חוששת שהרי לא קבעה אלא לקפיצות של אחד בשבת קפצה ב׳ פעמים באחד בשבת וראתה ולאחד בשבת השלישי ראתה בלי קפיצה הרי זו קבעה לימים לבדן שהרי ראתה באחד בשבת השלישי בלא קפיצה וכן אם בפעם השלישית קפצה ביום אחר וראתה קבעה לה וסת לקפיצות לבדן שהוברר הדבר שהקפיצה גורמת ולא היום אבל אם קפצה באחד בשבת וראתה וקפצה באחד בשבת וראתה וקפצה בשבת ולא ראתה ובאחד בשבת ראתה בלא קפיצה אין אומרים הוברר הדבר שהיום גורם שהרי קפצה בשבת ולא ראתה וראתה באחד בשבת בלא קפיצה אלא תולין ראיית אחד בשבת בקפיצה שקפצה בשבת ומה שלא ראתה בשבת כשקפצה מפני שלא הגיע זמנה של קפיצה: יש קובעת וסת ע״י מקרים שיארעו בגופה כגון שמפהקת ורואה ופירש״י כאדם שפושט זרועותיו מחמת כובד ויש מפרשים כאדם שפותח פיו מחמת כובד ור״ח פירש כאדם שמוציא קול דרך הגרון ושלשתן אמת וכל שינוי חוש הגוף סימן להתעוררות הדם וכיון שהחזיקה בו צריכה לחוש לו וכן אם מתעטשת דרך מטה או חוששת בפי כריסה ובשיפולי מעיה או שאחזוה צירי הקדחות או שראשה ואיבריה כבדים עליה בכל אחד מאלו אם יארע לה ג״פ וראתה קבעה לה וסת שבכל פעם שהיא חוששת מהם אסורה לשמש ומיהו בפיהוק או עיטוש של פעם אחת אין הוסת נקבע כי זה דרך כל האדם ואין שינוי אלא אם עושה כן הרבה פעמים זה אחר זה ואם אירע לה כן ג״פ שבכל פעם עשתה כן הרבה פעמים הרי זה וסת וכל אלו הוסתות שבגופה אין להם זמן ידוע כדפרישית אלא בכל פעם שיקרה לה זה המקרה הוא וסת ואם בא וסת הגוף לזמן ידוע כגון מר״ח לר״ח או מכ׳ יום לכ׳ יום קבעה לה וסת לזמן ולמיחוש הוסת ואינה חוששת אלא לשניהם ביחד ואם הגיע העת ולא בא המיחוש או שבא המיחוש בלא עתו אינה חוששת פיהקה ב׳ פעמים בר״ח וראתה ואח״כ פיהקה שלא בר״ח וראתה הוברר הדבר שאין ר״ח גורם אלא הפיהוק וכן אם בפעם הג׳ ראתה בר״ח בלא פיהוק הוברר הדבר שאין הפיהוק גורם אלא הר״ח אבל אם פיהקה ב׳ פעמים בר״ח ולפעם הג׳ פיהקה בכ״ט לחדש ולא ראתה ובר״ח ראתה

בלא פיהוק קבע לה וסת לפיהוק של ר״ח שפיהוק אתמול גורם לראייה של ר״ח כדפרישית לעיל גבי קפיצות פיהקה בר״ח וראתה וחזרה ופיהקה בתוך ימי החדש חוששת לאותו הפיהוק ואסורה לשמש עד שתבדוק שכל וסת בין של ימים בין של גוף חוששת לו בפעם אחד ויש לחוש שמא תקבע וסת לפיהוק בלא זמן ידוע ואם בדקה ונמצאת שלא ראתה אינה חוששת עוד לפיהוק גרידא אבל חוששת לר״ח שמא תקבע לראשי חדשים וכן הדין בימים אם פיהקה היום ופיהקה לסוף ל׳ צריכה לחוש לכל פעם שתפהק שמא תקבע לפיהוק גרידא פיהקה לסוף כ׳ ולא ראתה אינה צריכה לחוש עוד לפיהוק גרידא אבל צריכה לחוש לסוף ל׳ יום שמא תקבע וסת לימים גרידא: כל אלו הוסתות שנקבעין ע״י מקרה אין אחד קובע עם חבירו אלא כל שפיהקה ג״פ וראתה קבעה וסת אבל אם פיהקה פעם אחת ונתעטשה ב׳ פעמים אין מצטרפין וכולן אין חוששין להן אלא לשעתה כיצד היתה רגילה לראות עם התחלת הוסת מיד אסורה כל זמן המשכת הוסת היתה רגילה לראות בסופו אינה אסורה אלא בסופו בד״א בזמן שכל הראייה מובלעת בתוך הוסת אבל אם אין כל הראייה מובלעת בתוך הוסת אלא נמשכת גם אחר הוסת בזה כתב הרשב״א יש אומרים שהיא אסורה מתחלת הוסת עד סוף אותה עונה וי״א שמותרת מיד אחר הוסת והוא הסכים לסברא ראשונה ואם אחד מאלו בא לזמן ידוע אז ודאי אסורה כל עונת הוסת כמו וסת ימים גרידא כשם שחוששת לוסת הימים בפעם אחת כך חוששת לוסת הגוף בפעם אח׳ כיצד היתה מפהקת פעם אחת וראתה ולכשתפהק בפעם אחרת חוששת לו וכשם שוסת הימים שאינו קבוע נעקר בפעם אחת שאפי׳ אם ראתה שני פעמים לזמן ידוע אם הגיע זמן השלישי ולא ראתה נעקר לגמרי כן הוא וסת הגוף וכשם שוסת הימים הקבוע בג׳ פעמים צריך עקירה ג״פ ובדיקה כן הוא וסת הקבוע בגוף ומאימתי עקירתו משיקרה מקרה ולא תראה היה המקרה לזמן ידוע אינו נעקר אלא א״כ בא המקרה ג׳ פעמים בזמנו ולא ראתה אבל במקרה לבדו או זמן לבדו שלא ראתה בהן לא נעקר כתב הרשב״א חומר בוסת הקפיצות מבשאר הוסתות שוסת הקפיצות בין שהוא קרוב יותר מעונה בינונית בין שהוא רחוק יותר לעולם היא חוששת לזמן עונה בינונית שאני אומר אורח בזמנו בא ובעלה מחשב עונה בינונית ובא עליה לשון הרשב״א תינוקת שלא הגיע זמנה לראות והיא קטנה שלא הגיעה לימי הנעורים ולא הביאה סימנים היא קובעת וסת כשאר הנשים בשלשה ראיות בשאר הוסתות ובד׳ בוסת ההפלגות אלא שיש הפרש בינה לבין הגדולה שאע״פ שהוחזקה רואה וקבעה לה וסת אם פסקה שלשה עונות בינונית שהם צ׳ יום ולא ראתה אינה חוששת לוסתה הראשון כלל וחזרה לקדמותה ואפי׳ חזרה לראות באותן עונות שהיתה למודה לראות בהן אינה חוששת עד שתחזור ותקבענו ג׳ פעמים לפי שאינה בת דמים ונתגלה שדמים הראשונים מקרה היה ראתה ג׳ ראיות מג׳ עונות לג׳ עונות מכוונות שלא פחתה ולא הותירה נתגלה שדילוג הראשון אינה סילוק דמים אלא שינוי וסת לפיכך ראיה ראשונה שממנה התחילה לדלג מצטרפת לשלש ראיות אחרונות ונמצא ארבע ראיות ושלשה הפלגות ביניהן מצ׳ לצ׳ אבל אם פחתה או הותירה שלא היו הראיות מכוונות אז אי אפשר לראשונה להצטרף ועד שתראה ד׳ ראיות מכוונות אינה קובעת וסת להפלגה וכן זקנה שעברה עליה שלשה עונות משהזקינה ולא ראתה הרי זו מסולקת דמים ואינה חוששת לוסתה הראשון איזו היא זקנה כל שקורין לה אמא בפניה מחמת זקנותה ואינה חוששת חזרה לראות דינה כדין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות חזרה לראות בעונות קטנות שהיתה למודה להיות רואה בהן בזה יראה לי שהיא חוזרת לקביעות הראשון אם וסת ההפלגות חוזרת לקדמותה אם תהיה ההפלגה כמו שהיתה למודה תחילתה ואם בשאר הוסתות אפילו בפעם אחת חוזרת לקדמותה שהרי נתגלה שדילוג הראשון לא סילוק דמים היה אלא מקרה ובזה חמור דין הזקנה מדין הקטנה שלא הגיע זמנה לראות: מדין התלמוד אין האשה קובעת וסת בימי נידות ולא בימי זיבות כיצד ראתה באחד בחדש ובחמשה בו שהוא תוך ימי נדה לראייה הראשונה אפי׳ נהגה כן ג״פ לא קבעה וסת לחמשה בחדש אלא באחד לחדש וכן אם ראתה באחד בחדש ובט״ו בו לא קבעה וסת לט״ו לפי שראיית ט״ו בחדש הוא בתוך ימי זיבתה של ראיית אחד בחדש בד״א שראתה ראיה הראשונה ממעיין פתוח כדפרישית אבל אם ראתה אותו ממעיין סתום כגון שראתה ב״פ בר״ח ובפעם הג׳ ראתה בכ״ה בחדש ובר״ח אע״פ שראייה השלישית היתה תוך ימי נידותה לראיית כ״ה בחדש קובעת בר״ח לפי ששתים ראיות הראשונות היו ממעיין סתום וראיית עשרים וחמשה בחדש דמים יתירים נתוספו בה ומיהר לבא וחוששת ג״כ ליום הקדימה שמא וסת אחר היא קובעת וכתב הרמב״ן וכיון שהאידנא נהגו שלא להפריש בין ימי נדה לימי זיבה ה״נ לענין קביעות וסת אין חילוק לפיכך אם ראתה מחמשה עשר לחמשה עשר קבעה לה וסת {ופעמים} שהאשה קובעת לה וסת בתוך וסת כיצד ראתה ג״פ בר״ח ורביעית בשני לחדש ובר״ח וכן בחמישית ובששית הרי קבעה ב׳ וסתות כתב הרשב״א מעוברת לאחר ג׳ חדשים לעיבורה ומניקה כל כ״ד חדש אחר לידת הולד אינה קובעת וסת אפי׳ מת הולד או גמלתו שדמים מסולקים מהן כל זמן עיבורה וכל כ״ד חדש וכשם שאינה קובעת וסת בימי עיבורה ובימי מניקותה כך אינה חוששת לראייה שתראה באותן הזמנים וראייתה קלה מוסת שאינו קבוע לפי שמסולקת דמים לגמרי ויש מגדולי המורים שאומרים שחוששת לה כדרך שחוששת לוסת שאינו קבוע וראוי לחוש לדבריהם והרמב״ן כתב שקובע בהן וסת. עוברה משהוכר עוברה ומניקה כל כ״ד חדש אינה חוששת לוסתה הראשון אפי׳ היה לה וסת קבוע והגיע תוך הזמן הזה אינה צריכה בדיקה ומותרות לבעליהן ואפי׳ שופעות ורואות דם באותן עונות שהן למודות לראות בהן אינו אלא במקרה עברו ימי העיבור וההנקה חוזרות לחוש לוסתן הראשון כיצד היה לה וסת לימים אם למודה לראות לראשי חדשים חוששת לר״ח ראשון שהיא פוגעת בו וכל כיוצא בזה וכן הדין אם היה לה וסת

הגוף לזמן ידוע אבל אם היה וסתה וסת ההפלגה אי אפשר לחוש עד שתחזור לראות חזרה לראות אפילו פעם אחת חוששת ליום ההפלגה שהיתה למודה להפליג ויש מגדולי המורים שהורו להקל שאינה חוזרת לוסתה עד שתראה פעם אחת ובאותו הוסת שהיתה למודה לראות בתחילתה כיצד היתה למודה לראות בר״ח אינה חוששת לר״ח אא״כ חזרה וראתה בר״ח חזרה וראתה בר״ח אפי׳ פעם אחת הרי זו חוששת לר״ח היה לה וסת ההפלגות אינה חוששת בפחות מב׳ ראיות שאין הפלגה אחת בנויה בפחות מב׳ ראיות והראשון עיקר ע״כ והרמב״ן כתב שאינה חוזרת עד שתראה פעם אחת ומשתראה פעם אחת חוזרת לוסתה הראשון אפילו אינה רואה בזמן וסתה:

סימן קצ

א דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה וחכמים גזרו על כל כתם שנמצא בגופה או בבגדיה שהיא טמאה ואסורה לבעלה אפילו שלא הרגישה ואפי׳ בדקה עצמה ומצאה טהורה והאידנא מונין לה שבעה נקיים חוץ מיום המציאה וצריכה שתפסוק בטהרה כאילו ראתה ודאי ולא גזרו בקטנה שלא הגיע זמנה לראות דהיינו שאין לה י״ב שנים לא שנא אם היא בתולה או בעולה שאפילו סדינה מלוכלך בדם אינה חוששת ואפי׳ אם ראתה כבר שני פעמים אבל לאחר שתראה ג׳ פעמים יש לה כתם והרמב״ן כתב שאין לה כתם עד שתראה ד׳ פעמים וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן היתה שופעת אפי׳ כמה ימים או שהיתה מדלפת טיפי טיפי בלא הפסק אינו אלא כראיה אחת עד שתפסוק אבל אם פסקה מעט וחזרה וראתה ג״פ אפי׳ ביום אחד הרי זו מוחזקת בדמים וכתמה טמא ואם יש לה י״ב שנים ויום אחד אע״פ שלא ראתה מעולם יש לה כתם אפי׳ אין ידוע שהביאה שערות דמסתמא הביאה כיון שהגיעה לכלל שנותיה אבל אם בדקוה ולא מצאו לה שערות כתב הרשב״א דמחזקינן לה כקטנה ואין חוששין שמא נשרו תינוקת שלא הגיעה זמנה לראות וראתה ג״פ ופסקה מלראות שיעור ג׳ עונות שהן צ׳ יום חוזרת לקדמותה וכתמה טהור עד שתחזור ותראה ג״פ לא גזרו על הכתם אא״כ יהא בו כגריס ועוד וגריס הוא ט׳ עדשות שכל זמן שאין בו כזה השיעור אנו תולין לומר דם כינה הוא אע״פ שלא הרגה כינה אבל משיש בו כזה השיעור אין תולין בכינה בין אם הוא מרובע שלשה עדשות על שלשה או אם הוא ארוך וכתב הרמב״ן אם נזדמנה לה גריס יותר גדול מזה השיעור משערין בו ותולין אותו בכינה עד שיהא בו כשיעור גריס הגדול ואם הרגה פשפש או הריחה ריחו תולין בו עד כתורמוס אבל לא הרגתו ולא הריחה אין תולין בו וכן אם הרגתו ומצאה יותר מכתורמוס אין תולין בו אם אין בכתם במקום אחד כגריס אע״פ שיש טיפין הרבה סמוכין זה לזה עד שאם נצרפם יש בהן יותר מכגריס טהורה שאנו תולין כל טיפה וטיפה בכינה עד שיהא בו כגריס ועוד במקום אחד במה ד״א כשהטיפין על חלוקה אבל אם הם על בשרה מצטרפין לכגריס אפי׳ אין הטיפין עומדים בסדר זה אצל זה אלא עומדין בשינוי או עשוין שורות או עומדין כחצובה או כעיגול או שארכן לרוחב הירך בכל ענין טמאה שכל שנמצא על בשרה אנו תולין להחמיר: כתם שנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה לא גזרו עליו כיצד בדקה קרקע עולם או כל דבר שאינו מקבל טומאה וישבה עליו ומצאה בו כתם טהורה וכתם הנמצא על בגד צבוע פליגי בה תנא קמא מטמא ורבי יונתן מטהר ופסק הרמב״ן כת״ק והרמב״ם כרבי יונתן וכתב א״א הרא״ש ז״ל ובכתמים שומעין להקל לא בכל המקומות שימצא שם כתם טמא אלא דוקא במקום שאפשר שבא שם מן המקור כיצד נמצא על עקיבה טמא שמא נגע באותו מקום בישיבתה וכן אם נמצא על כל אורך שוקה ופרסותיה מבפנים והן המקומות הנדבקות זו בזו בעת שתעמוד ותדבק רגל ברגל ושוק בשוק וכן אם נמצא על ראש גודל רגליה שאיפשר שנטף שם בעת הילוכה וכן אם נמצא על ידיה אפי׳ על קשרי אצבעותיה שהידים עסקניות ושמא נגעו באותו מקום אבל אם נמצא על שוקיה ועל פרסותיה לצד חוץ או אפי׳ מן הצדדין ואצ״ל למעלה מאותו מקום טהורה ואם יודעת שנזדקרה כגדי והגביהה רגליה למעלה טמא בכל מקום שתמצאנו אפילו למעלה מהחגור בין מלפניה בין מלאחריה אפי׳ עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים דכל שנמצא בגופה אין תולין להקל וי״א שאפילו נמצא בגופה תלינן להקל אם עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים וראשון עיקר בד״א כשאין לה לתלות אלא בעסק הכתמים או בשוק של טבחים אבל אם יש בה מכה בגופה שיכולה לתלות בה שאיפשר שיבא הדם ממנה תולה בה וטהורה ואם המכה בכתפה וכתם על יריכה במקום שאי אפשר לבא מן המכה לשם טמאה ולא אמרינן שמא נגע ידה במכה ואח״כ נגעה כאן בידה: נמצא הכתם על חלוקה למטה מן החגור אם לא עברה בשוק של טבחים טמאה אפילו נמצא לצד חוץ עברה בשוק של טבחים טהורה אפילו נמצא לצד פנים ועל בשרה טמאה ואם נמצא על חלוקה מחגורה למעלה טהורה אפי׳ נזדקרה ואפילו לא עברה בשוק של טבחים שאילו בא מן המקור היה נמצא גם על בשרה וי״א שגם בחלוקה מחגורה ולמעלה ונזדקרה לא תלינן להקל אלא א״כ עברה בשוק של טבחים ואם נמצא על בשרה וחלוקה כתב הרמב״ן שתולה בכל מה שיש לתלות כגון שנתעסקה בכתמים או עברה בשוק של טבחים תולין וטהורה בין שנמצא למטה מהחגור או שנזדקרה ונמצא למעלה מהחגור לא עברה בשוק של טבחים ולא נתעסקה בכתמים ונמצא למטה מן החגור או למעלה ממנו ונזדקרה טמאה ואם נמצא על בית יד של חלוקה אם המקום שנמצא בו הדם בבית יד מגיע עד בית התורפה טמאה אפילו אם אינו יכול ליגע שם אא״כ תשחה הרבה ואם אינו יכול ליגע שם כלל טהורה היתה פושטתו ומתכסה בו הלילה בכל מקום

שימצא בו טמא מפני שהוא חוזר אילך ואילך וכן הדין אם נמצא במעפורת שמכסה בו ראשה וכן הדין לענין טהרה שאם יש לה מכה בצוארה ונמצא הכתם בחלוק אפילו למטה מן החגור שאי אפשר ליגע שם מהמכה אם פשטתו ומתכסה בה תולה במכתה שאני אומר נתהפך ובא לו שם מצאה כתם למעלה מהחגור וכתם למטה ממנו ויודעת שלא נזדקרה טהורה שאני אומר כמו שהעליון בא מעלמא כך בא התחתון בד״א כשיש בעליון כגריס ועוד או מכגריס ועוד ולמעלה שודאי בא מעלמא שהרי אין לתלותו בכינה אבל אם אין בו כגריס ועוד אין תולין אותו מעלמא דשמא דם כינה הוא ואם יש בתחתון כגריס ועוד שאין לתלות בכינה טמאה כיון שכתמים דרבנן מקילין בהן ותולין אותן בכל דבר שיכולין לתלות בהן כיצד שחטה בהמה וחיה ועוף או שנתעסקה בכתמים או שישבה בצד המתעסקים או שעברה בשוק של טבחים ונמצא דם בבגדיה תולה בהן וטהורה אפילו לובשת ג׳ חלוקין זה על זה ונמצא אפילו בתחתון טהורה אבל אם נמצא על בשרה אינו תולה אא״כ יש לה מכה בגופה אז תולה בה אפילו על בשרה אם הוא במקום שאפשר לדם לינטף משם ואפילו אם נתרפאת אם אפשר לה להתגלע ע״י חיכוך תולה בה וכתב הרשב״א דה״ה אם נתעסקה ממש בידיה בכתמים ונמצאו על ידיה תולין בהן. וכשם שתולה בה כך תולה בבעלה ובבנה אם נתעסקו בכתמים או אם יש בהם מכה לפי שדרכן ליגע בה וכתב הרמב״ן אבל אם היו עסוקין בדם ולא נמצא בהן דם אינה תולה בהם. אין מחזיקין לתלות ממקום למקום כדפרישית לעיל שאם יש לה מכה בצוארה שאי אפשר לדם לבא משם על שוקה טמאה ואין אומרים שמא נגעה בידה במכה ונגעה בה בשוקה ספק אם עברה בשוק של טבחים או אם ישבה בצד המתעסקים בכתמים אינה תולה בהן וכתב הרשב״א בד״א בעיר שהטבחים או המתעסקים בכתמים יושבין במקום ידוע אבל אם דרכן להתעסק כאן וכאן תולין אפילו מספק שמא נתעסקו במקום שעברה ולא הרגישה: עיר שחזירים מצויין בה אין חוששין לכתמים לפי שנוברין בנבלות ושרצים שבאשפות ומתיזין הדם למרחוק וכתבו התוס׳ שהאידנא אין דין זה נוהג בינינו שהרי הדבר ידוע שאין החזירים מתיזין דם ואפשר שבימיהם היה מצוי ששרצים ונבלות מוטלין ברחובות ובשווקין והיו החזירים נוברין בהן ומתיזין דם למרחוק והכל לפי הענין נתעסקה בדבר אדום ונמצא עליה כתם שחור או איפכא אין תולין בו בד״א אדום בשחור ושחור באדום אבל אדום באדום ושחור בשחור אפילו אם אינו ניכר ממש שדומה לו תולה בו כגון שנתעסקה במי תלתן או במי בשר או בקילור אדום קצת תולה בו האדום ואם נתעסקה בתרנגולת תולה בו אדום ושחור וכרכומי לפי שדם שחיטתו אדום ודם איבריה שחור ודם בני מעיים כרכומי ופעמים שתולה במין אחד כמה מינין כגון שנמצא עליה מין א׳ שידוע שלא נתעסקה בו ונמצא למעלה מהחגור שודאי בא מעלמא ואם נמצאו עליה כמה מינין למטה מהחגור שהיתה ראויה לטמאות בהן אנו תולין כמו שאותו המין שלמעלה מהחגור בא מעלמא בלא ידיעתה כך באו עליה מעלמא גם המינין שלמטה מהחגור ור״ח מחמיר בזה שאין תולין מין בשאינו מינו ואפי׳ לדבריו אם המין שמהחגור ולמטה הוא מאותו המין שממנו ולמעלה תולין זה בזה כדפרישית לעיל ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כדברי ר״ח שתי נשים שנתעסקו בציפור אחד שאין בו דם אלא כסלע ונמצא על כל אחת כסלע שתיהן טמאות נתעסקה בכגריס ונמצא בה כגריס ועוד או ב׳ גריסין טמאה אע״פ שאם נתלה כגריס בעסק שנתעסקה לא ישאר בו כגריס ועוד שהוא שיעור כתם וכן אם נתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה גריס ועוד טמא ואין צריך לומר נתעסקה בכגריס ונמצא עליה ב׳ גריסין ועוד והרשב״א טיהר בנתעסקה בכתמים בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד והרמב״ן טיהר בנתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה ב׳ גריסין וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה מצאה עליה כב׳ גריסין וכינה מעוכה בה טהורה שהגריס האחד ודאי מכינה המעוכה בה ובגריס הב׳ אנו תולין אותו בכינה אחרת כיון שאין בו כגריס ועוד והיכא שהרגה פשפש שאנו תולין בו עד כתורמוס חזר שיעור כתורמוס לשיעור הגריס לכל הדינין שאמרנו ויש אומרים שעכשיו אין תולין כתם בשום דבר שאין אנו תולין אלא בדומה לו ואין אנו בקיאין במראה דמים ולא נהירא וגדולה מזו כתב הרמב״ן שאינה צריכה להקיף הכתם לדבר שהיא תולה בו אלא תולה מן הסתם עד שתדע שזה שחור וזה אדום. כתב הרשב״א יש מי שהורה שאין אשה חוששת משום כתם עד שתדע בבירור שהוא דם וכיצד היא עושה תעבור עליו שבעה סמנין אם עבר ה״ז דם ואם עמד ה״ז צבע ואינה חוששת לו ואין ראוי לסמוך על זה אלא חוששת לו מן הסתם אבל אם העביר עליו שבעה סמנין ולא עבר ודאי טהורה היא שאין לך דם שאינו עובר ע״י שבעה סמנין והוא שהעבירתו כסדרן ע״כ והרמב״ן כתב שאין לסמוך ע״י בדיקת סמנין לומר שהוא צבע להתירה לבעלה שלא הוזכרו בדיקת סמנין אלא לטהרות אבל לבעלה אע״פ שלא עבר ע״י שבעה סמנין חיישינן שמא דם הוא ואסורה לבעלה ע״כ: האשה שהיתה עוסקת במלאכתה ונמצא דם במקום שעברה תחזור להתעסק כמו שעשתה אם יזדמן שתעבור על המקום שנמצא בו הדם טמאה ואם לאו טהורה בדקה עצמה בעד הבדוק לה ולמחר מצאה עליו דם כל שהוא או שהניחתו בקופסא ולמחר מצאה עליו דם אפילו כל שהוא טמאה בין אם הוא עגול או משוך ואפילו מאכולת רצוצה בו ואם טחתו ביריכה לאחר שבדקה בו או שהניחתו תחת הכר והכסת דהשתא איכא למתלי בדם כינה שנתמעך ביריכה או תחת כר וכסת הלכך אם הוא עגול טהורה שודאי אינו מדם הקינוח שאם היתה מדם הקינוח היה משוך ובלבד שלא יהא בו כגריס ועוד אבל אם יש בו כגריס ועוד או שאין בו כגריס ועוד והוא משוך טמא וא״א הרא״ש ז״ל כתב בעד הבדוק לה וטחתו ביריכה שטמאה משום נדה ולפי זה אין חילוק בין עגול בין משוך בכל ענין טמאה בכל שהוא בדקה בעד שאינו בדוק לה ולמחר מצאה עליו דם כתב הרשב״א טהורה אפילו בכגריס ועוד והוא משוך ויש מי שהורה להחמיר

בכגריס ועוד ע״כ וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל שדינו כשאר כתם לטמאות בכגריס ועוד וכתב הרשב״א יש מרבותי שהורו שאינו נקרא עד הבדוק לה אלא שבדקתו ולא הניחתו עד שבדקה בו אבל הניחתו אין זה נקרא עד הבדוק שאני אומר כשהניחתו נכתם ולא יראה לי אלא כל שבדקתו בין היא בין חבירתה ולא נודע שנכתם בו כתם מצד אחד ולא העבירתו בשוק של טבחים ולא בצד המתעסקין בכתמים הרי זה בחזקת בדוק ע״כ אין האשה טמאה משום כתם שמוצאה בחלוקה אא״כ היה בדוק לה קודם שלבשתו אבל אם לקחה חלוק מן השוק ולבשתו בלא בדיקה ומצאה בו כתם טהורה ואם בדקה חלוקה ולבשתו ופשטתו ומצאה טהור והשאילה לחבירתה ולבשה ומצאה בו כתם הראשונה טהורה והשניה טמאה בדקה חלוקה והשאילתו לישראלית נדה או לנכרית שהגיע זמנה לראות וראת׳ אע״פ שעכשיו לא ראתה ואח״כ לבשתו ומצאה בו כתם בעלת חלוק תולה בהן וטהורה אבל אם לא ראתה נכרית מעולם אינה תולה בה אע״פ שהגיע זמנה לראות השאילתו לקטנה שלא ראתה מעולם ולבשה קטנה זו לאחר שנבעלה קודם שחיתה המכה או שהשאילתה לנערה שלא ראתה ולבשתו תוך ד׳ לילות לבעילתה תולה בהן וטהורה אפי׳ בזמן הזה שאין נותנין לבתולה אלא בעילת מצוה בלבד אפ״ה תולה בה לפי שדמים מצויים בה השאילתו ליושבת על דם טוהר תולה בה י״א דאפילו האידנא נמי שאין בועלין על דם טוהר תולה בה לפי שמן הדין היושבת על דם טוהר טהורה ואם תתלה בה אין כאן קלקול לאחד מהם ואע״פ שהחמירו בנות ישראל שלא לבעול על דם טוהר לעצמן החמירו אבל לענין שלא תציל על חבירתה לא החמירו והרמב״ן כתב והאידנא אין תולין בה השאילתו לשומרת יום כנגד יום אפילו בשני שלה ולנדה ולזבה בימי זיבתה ואפילו בשביעי שלה תולה בה ובעלת החלוק טהורה וחבירתה ששאלתה מקולקלת השאילתו לאשה הטמאה משום כתם אינו תולה בה לפי שאין ידוע בבירור לבעלת הכתם שהכתם יצא ממנה ושתיהן צריכות לחוש לזה הכתם וכל שכן אם השאילתו לטהורה וחזרה ולבשתו ששתיהן צריכות לחוש לו ופעמים שתולה בעצמה כגון שלבשתה חלוק בימי נדתה ולא בדקתו ולבשתו בימי טהרתה תולה אותו שמימי נידותה הוא והרשב״א כתב בזה אם נתכבס החלוק ולא בדקה אותו ולבשתו בימי טהרתה אם נתכבס על ידי ישראלית ואינה בפנינו לשאול אם בדקתו בשעת כיבוס אין להקל ולומר מימי נדותה נשאר בו לפי שחזקת בנות ישראל בודקות חלוקיהן וסדינן בשעת כיבוס ואם הישראלית בפנינו ואומרת שלא בדקתו תולין לומר שמתחלה היה ולא עבר ע״י כיבוס שאין הכתמים עוברין ע״י כיבוס נתכבס ע״י שפחה או נכרית אפי׳ אינה לפנינו תולין לומר שמתחילה היה ואם אפשר לעמוד על הבירור כגון שמכרת במראיתו אם מקדיר פירוש שנכנס בתוך הבגד או מגליד פירוש שאינו נכנס בבגד וראינוה שמגליד בידוע שלאחר הכיבוס היה ואם מקדיר בידוע שקודם הכיבוס היה ואם אינה בקיאה בכך תולין להקל ויש מי שהורה להחמיר עד שתדע בבירור שאינו מגליד לבשה חלוקה בדוק לה ופשטתו וכבסתו והשאילתו לחבירתה ונמצא עליו כתם אם מגליד בידוע שמהשנייה הוא והיא טמאה והראשונה טהורה ואם הוא מקדיר בידוע שמהראשונה הוא והיא טמאה והשנייה טהורה ואם אינן יכולין לעמוד על הדבר שתיהן טמאות שתי נשים שלבשו חלוק אחד בדוק ונמצא בו כתם אם הוא למטה מכנגד התורפה לשתיהן שתיהן טמאות ואם הוא למעלה ממנו לשתיהן שתיהן טהורות היתה אחת ארוכה ואחת קצרה ואם הוא מגיע כנגד התורפה לארוכה כל שכן שמגיע לקצרה ושתיהן טמאות ואם אינו מגיע אלא כנגד התורפה של קצרה קצרה טמאה וארוכה טהורה ג׳ נשים שלבשו חלוק אחד זו אחר זו ולא בדקוהו בנתיים או שישבו על ספסל אחד זו אחר זו ואח״כ נמצא עליו כתם כולם טמאות שלש נשים שישנות במטה אחת ומשולבות שרגליהן מעורות זו בזו ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות ואם אינן משולבות זו בזו ונמצא דם תחת האמצעית כולן טמאות נמצא דם תחת הפנימית היא והאמצעית טמאות והחיצונה טהורה נמצא תחת החיצונה היא והאמצעית טמאות והפנימית טהורה בד״א כשעלו דרך מרגלות המטה אבל אם עלו דרך החיצונה אף הפנימית טמאה שאני אומר אולי דרך עברתה נטף ממנה וכתב הראב״ד ומיירי שנמצא במטה שלא על הסדין אבל אם נמצא בסדין שעל המטה בין כך ובין כך כולן טמאות שהסדין עשוי להתהפך אילך ואילך וא״א הרא״ש ז״ל כתב ודאי כן הוא בסדין העליון אבל התחתון אינו מתהפך וכל זה מיירי שלא בדקה שום אחת מהן או שבדקו שלשתן ומצאו טהורות אבל אם בדקה אחת או שתים ומצאו טהור הן טהורות והאחרות שלא בדקו טמאות ואם בדקה אחת ומצאה טמא האחרות שלא בדקו תולין בה והן טהורות בדקו שתים ומצאו טמא הן טמאות והשלישית תולה בהן וטהורה הלכך לא איירי אלא כשלא בדקו כלל או שבדקו כולן ומצאו טהור. וכתב הרמב״ן הא דתלינן באותה שמצאה טמאה לטהר האחרות וכן הא דמטהרינן לאותה שמצאה טהורה דוקא שבדקה מיד תכף למציאת הדם אבל אם שהתה כדי שיעור בדיקה פירוש כדי שתקנח בחורין ובסדקין אין הבדיקה מועלת לא בטמאה לטהרה אחרת ולא בטהורה לטהר עצמה וא״א הרא״ש ז״ל כתב בבדקה ומצאה טמא מועיל לטהר האחרות אפי׳ לא בדקה מיד בד״א בשכולן שוות אבל אם אחת ראויה לראות יותר מחבירתה שאינה ראוייה תולה בראוייה כיצד אחת זקנה שעבר עליה שלש עונות ולא ראתה ואחת ילדה זקנה טהורה וילדה טמאה אחת מעוברת שהוכר עוברה ואחת שאינה מעוברת מעוברת טהורה ושאינה מעוברת טמאה אחת בתולת דמים שלא ראתה מעולם ואחת שאינה בתולה בתולה טהורה ושאינה בתולה טמאה אחת מניקה ואחת אינה מניקה מניקה טהורה ושאינה מניקה טמאה היו כולן שוות מניקות או זקנות או אחת זקנה ואחת מניקה אין תולות זו בזו היו שלשתן ערות ושוכבות על המטה או יושבות על הספסל כאחת ונמצא דם תחת אחת מהן אפילו תחת האמצעית היא טמאה וכולן טהורות שכל אחת מכרת מקומה ואם תאמר ברי לי שלא

באתי למקום שנמצא הדם טהורה ואם נמצא ביניהם השתים שנמצא ביניהם טמאות והאחרת טהורה ואם עלו דרך החיצונה ונמצא תחת החיצונה כולן טמאות תחת האמצעית אמצעית ופנימית טמאה והחיצונה טהורה תחת הפנימית היא לבדה טמאה ושתים החיצונות טהורות היה להן עסק לצד פנים שדרכן להתנודד ולקרב לצד פנימי אע״פ שנמצא תחת הפנימית שתים הפנימות טמאות כההיא עובדא דב׳ נשים שהיו טוחנות בריחיים ונמצא דם תחת הפנימית ואמרו חכמים שתיהן טמאות נמצאת תחת החיצונה היא טמאה ופנימית טהורה שאין פנימית דוחקת לבא לצד החיצונה נמצא ביניהם שתיהן טמאות. אין בכתמים משום וסת כיצד מצאה כתם בר״ח אפילו שלשה פעמים לא קבעתו ולא עקרתו חוץ מכתמים בעד הבדוק לה שהן מטמאין והרי הן כראיות לכל דבר:

סימן קצא

א האשה שמטילה מים בספל ונמצא בו דם כתב הרמב״ם שהיא טהורה בכל ענין בין יושבת בין עומדת ובין מקלחת או שותתת וא״א הרא״ש ז״ל כתב דיושבת טהורה בכל ענין דכיון שהמקום רחב לא הדור מי רגלים למקור להביא משם דם אבל בעומדת שהמקום צר לה אם מזנקת בתוך הספל שהמים יוצאין בקילוח טהורה אבל אם שותתין על שפת הספל טמאה ואיש ואשה שהטילו שניהם מים בספל ונמצא בו דם טהורה בכל ענין:

סימן קצב

א תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז׳ נקיים בין גדולה בין קטנה ואפילו בדקה עצמה בשעת תביעה ומצאה טהורה שמא מחמת חימוד ראתה טיפת דם כחרדל ולא הרגישה בו ומונה שבעה ממחרת יום התביעה כתב א״א הרא״ש יש מגדולים שכתבו שאינה צריכה לא הפסק טהרה ולא בדיקה כלל בימי הספירה לא בתחילתן ולא בסופן אלא כל שהמתינה ז׳ ימים אחר הספירה הרי זו טובלת וטהורה ולא נהירא אלא שצריכה בדיקה כל ימי הספירה אלא שאינה צריכה להפסיק בטהרה אע״פ שלא בדקה ביום התביעה להפסיק בטהרה מונה מיום המחרת שבעה ימים ובודקת בכל יום וכ״כ הרמב״ן וכתב הרשב״א לא שתבעוה לינשא לאחר שנים עשר חדש שזמנה רחוק ואינה חומדת בכך ויראה לי שמונין לה בשעה שמכינים צורכי החופה מכי רמו שערי באסינתא וכיוצא בו עבר וכנסה תוך זמן הזה לא יתייחד עמה אלא הוא ישן עם האנשים והיא ישנה עם הנשים כשאר חתן שפירסה אשתו נדה בין אם הוא תלמיד חכם או אחר לאפוקי מדברי הרמב״ם שכתב שתלמיד חכם יכול לכונסה מיד ולייחד עמה כי הוא יודע שהוא אסור לבא עליה. חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה אסור לו להתייחד עמה אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים. ואם משבעל פירסה נדה מותרין להתייחד כתב הרמב״ם נדה כיון שאינה ראויה לביאה אין חופתה חופה עד שתטהר ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל:

סימן קצג

א הכונס בתולה בועל בעילת מצוה ופורש מיד אפילו היא קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה ואפילו בוגרת שכלו בתוליה ומיהו אותה בעילה גומר כדרכו באבר חי ואפילו בדקה ולא מצאה דם טמאה שמא ראתה טיפת דם כחרדל וחיפהו שכבת זרע וצריכה שתפסוק בטהרה ותבדוק כל ז׳ ולא תתחיל למנות עד יום חמשה לשימושה כמו נדה ונוהג עמה בכל דיני נדה לענין הרחקה אלא שנדה גמורה אסור לו לישן על מטתה אפילו כשאינה במטה ובכלה מותר לו לישן באותה מטה לאחר שעמדה מאצלו אפי׳ בסדין שהדם עליו:

סימן קצד

א יולדת טמאה כנדה אפילו לא ראתה דם בין יולדת חי או מת אפילו נפל וכמה הן ימי טומאתה יולדת זכר טמאה ז׳ ובליל ח׳ טובלת אפי׳ אם שופעת מתוך ז׳ לאחר ז׳ וכל ל״ג ימים שאחר השבעה מותרת לשמש אע״פ שרואה בהן ולאחר ל״ג אסורה אפילו אם שופעת מתוך ל״ג לאחר ל״ג וצריכה לפרוש מבעלה ליל מ״א אפילו אם אינה רואה והיולדת נקבה טמאה י״ד ובליל ט״ו טובלת ומותרת כל ס״ו אפי׳ היא שופעת מתוך י״ד לאחר י״ד ולאחר ס״ו אסורה אפי׳ היא שופעת מתוך ס״ו לאחר ס״ו וצריכה לפרוש מבעלה ליל פ״א אפי׳ אם אינה רואה והיולדת בימי זיבתה אם רואה דם בלידתה צריכה ז׳ נקיים מדם וימי טוהר שרואה בהן אין עולין לה לספירה אע״פ שהן טהורין והאידנא כל היולדות חשובות יולדת בזוב דקיימא לן אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם הלכך צריכות ז׳ נקיים ואם אינה רואה בתוך ז׳ של ימי הלידה עולין לספירת ז׳ נקיים אפילו ילדה נקבה ולא ראתה בז׳ ימים הראשונים ועלו לה לספירת זיבה וראתה בז׳ ימים השניים אינה סותרת וטובלת לאחר י״ד אפילו לא פסקה והרמב״ן כתב שסותרת וצריכה שבעה

נקיים משתפסוק וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא הראשונה כתב הרמב״ן אף ע״פ שמן התורה מותר לבעול על דם טוהר כל הרואה טיפת דם אפי׳ בתוך ימי הטוהר תשב שבעה נקיים והרי הוא בכלל חומר שהחמירו בנות ישראל על עצמן אע״פ שבמקצת מקומות נוהגין קולא בדם טוהר כבר הסכימו הגאונים ועשו סמיכה והחרימו על מי שיעשה כן ובעל הלכות כתב שאף בזמן הזה נוהגין בדם טוהר על דין תורה וכן כתב הרמב״ם שתלוי במנהג ובאשכנז ובצרפת נוהגין בו היתר אין האשה טמאה לידה עד שיגמר צורת הולד ואין צורתו נגמרת בפחות ממ״א לזכר ופ״א לנקבה לפיכך אם יודעת בבירור שהפילה תוך הזמן הזה טהורה מטומאת לידה וזהו דעת הרמב״ן אבל מתוך הגמרא יראה דל״ש זכר ול״ש נקבה שוין למ׳ יום המפלת כמין דגים ושרצים מן התורה אינה טמאה לידה ואפילו כמין בהמה חיה ועוף אינה טמאה לידה עד שיהא חצי צורת פניו דומה לאדם כגון המצח ועין אחד ולסת אחד וגבת הזקן וכשחצי הפרצוף דומה לאדם טמאה לידה אפי׳ כל שאר הגוף דומה לבהמה לפי מה שהוא אם זכר זכר אם נקבה נקבה והאידנא שאין אנו בקיאין בצורת הולד בכולן חוששת לולד וטמאות לידה מספק אם ודאי זכר טמאה שבעה ואם נקבה או ספק נקבה טמאה י״ד וכן המפלת חתיכה בין לבנה בין שאר מראות ויש בה עצם או יד או רגל או סנדל או ולד שושטו אטום או בריה שיש לה ב׳ גבין וב׳ שדראות בכולן יש לה ימי טומאה של נקבה וצריכה שבעה נקיים בשביל הזיבה: ובדיני השפיר אין אנו בקיאין הלכך המפלת שפיר או שליא בכל ענין נותנין לה ימי טומאה ובימי טהרה אין נפקותא כיון שאין נוהגין עתה לבעול אפילו על דם טוהר של ולד גמור ילדה ואח״כ הפילה שליא אין חוששין ממנה לולד אחר אלא תולין אותה בולד שילדה כבר עד כ״ג יום בד״א בשילדה ולד של קיימא אבל אם הפילה נפל תחילה אין תולין בה השליא שהפילה אח״כ וחוששת לשליא ליתן לה ימי טומאה של נקבה אם יצאה השליא תחלה אין תולין אותה בולד שתלד אח״כ אפי׳ אם הוא בן קיימא וחוששת לשליא ליתן לה י״ד ימי טומאה של נקבה יצאה מקצת השליא היום חוששת משום לידה יצא כולה למחר מונין לה משעת יציאת כולה המפלת דמות בהמה חיה ועוף ושליא קשורה בה אין חוששין לולד אחר ואם אינה קשורה בו חוששת לו ואם היה הולד הנדמה זכר צריכה למנות ימי טומאה של נקבה בשביל השליא היולדת טומטום ואנדרוגינוס נותנין לה ימי טומאה של נקבה מי שלא היתה בחזקת מעוברת והרגישה שהפילה ואינה יודעת מה ה״ז טמאה לידה וחוששת שמא נקבה היתה ומאימתי מונין לולד ימי טומאה וטהרה אם יצא כדרכו דרך ראשו ומשיצא רוב פדחתו חשוב כילוד בין אם יצא חי או מת ואפי׳ יצא מחותך אברים משיצא רוב ראשו חשוב כילוד ואפי׳ לא יצא לגמרי לחוץ אלא משהוציא רוב ראשו חוץ לפרוזדור חשוב כילוד יצא מהופך כגון שיצא דרך מרגלותיו אינו חשוב כילוד ליתן לו ימי טהרה עד שיצא רוב הולד בין אם הוא חי או מת או שלם או מחותך אבל משיצא אבר אחד טמאה לידה היתה מקשה לילד ושמעו קולו של הולד חשוב כילוד אי איפשר שלא הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוציא ידו או רגלו והחזירה הרי זו טמאה לידה ואין נותנין לה ימי טהרה עד שיולד היולדת תאומים ושהה ולד אחר חבירו משיצא הראשון טמאה לידה יצא האחרון מונין לו משעת יציאתו ואם היה הראשון ניכר מהו אם זכר או נקבה והשני אינו ניכר אם ולד או זכר או נקבה מונין לה שבועיים ימי טומאה מן השני שמא נקבה היה וימי טהרה מן הראשון. יוצא דרך דופן אמו טהורה לגמרי מלידה ונדה וזיבה אפי׳ יצא דם עמו:

סימן קצה

א חייב אדם לפרוש מאשתו בימי טומאתה עד שתספור ותטבול ולא מתשמיש לבד אלא בשום דבר לא יתקרב אליה אפילו בדברים אם מרגילים לערוה לא ידבר בהם עמה אבל מותר להתייחד עמה ולא יגע בה אפי׳ באצבע קטנה ולא יושיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה ולא יאכל עמה על השלחן ואצ״ל בקערה א׳ ודוקא בימים הראשוני׳ שהיו להן שלחנות קטנות כל אחד לבד על שולחנו אבל האידנא שרגילין רבים לאכול על שלחן אחד מותר ובלבד שיעשו שום היכר כגון שפירש לו מפה לבד או יתן שום דבר ביניהם להיכר כגון קנקן או ככר וכיוצא בו ומותרין לשתות זה אחר זה בכוס אחד וכתב בס״ה ונוהגין להפסיק אדם אחר ביניהם ולא ישב במטה המיוחדת לה אפי׳ שלא בפניה ואצ״ל שלא ישן עמה במטה אפי׳ כל אחד ואחד בבגדו ואין נוגעים זה בזה כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה שאם הוא חולה ואשתו נדה ואין לו מי שישמשנו זולתה מותרת לשמשו רק שתזהר ביותר מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו ולא יסתכל אפי׳ בעקיבה ולא בכל המקומות המכוסות בה וראוי לה שתייחד בגדים לימי נידותה כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה ובקושי התירו לה להתקשט בימי נידותה אלא כדי שלא תתגנה על בעלה כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לו חוץ ממזיגת כוס שאסורה למזוג לו הכוס ולהניחו לפניו על השלחן אא״כ תעשה שום היכר כגון שתניחנו על השלחן ביד שמאל או תניחנו על הכר או הכסת אפילו ביד ימינה ואסור להציע מטתו בפניו ודוקא פריסת סדינין והמכסה שהוא דרך חבה אבל הצעת הכרים והכסתות שיש בו טורח ואינו דרך חיבה שרי ושלא בפניו הכל מותר אפי׳ הוא יודע שהיא מצעת אותה ואסורה ליצוק לו מים לרחוץ הוא פניו ידיו ורגליו אפי׳ אינה נוגעת בו וכשם שאסורה למזוג לו כך הוא אסור למזוג לה ולא עוד אלא אפילו לשלוח לה כוס של יין אסור לא שנא כוס של ברכה לא שנא כוס אחר אם הוא מיוחד לה וכל אלו הרחקות צריך להרחיק בין בימי נדותה ממש בין בימי ליבונה שהן ימי ספירתה ואין חילוק בכל אלו בין רואה ממש למוצאה כתם:

סימן קצו

א שבעת ימים שהזבה סופרת מתחלת ממחרת יום שפוסקת בו וכך משפטה אם תראה שני ימים או שלשה ופסקה לראות בודקת ביום שפסקה כדי שתפסוק בטהרה וכתב הרשב״א בדקה עצמה שחרית ומצאה טהורה אע״פ שלא בדקה בין השמשות הרי זו בחזקת טהורה ראתה יום אחד בלבד ופסקה ובדקה עצמה ומצאה טהורה הרי זו בחזקת טהורה ויש שמחמירין בזה מספק הואיל ומעיינה פתוח ומלשון א״א הרא״ש ז״ל יראה שצריכה שתפסוק בטהרה בין השמשות שכתב וזה לשונו ואחר שיפסוק הדם תבדוק עצמה יפה יפה ובדיקה זו תהיה בין השמשות ביום שתפסוק בו מלראות ותלבוש חלוק הבדוק לה שאין בו כתם ומיום המחרת תתחיל לספור שבעה נקיים לא בדקה עצמה ביום שפסקה מלראות ובדקה לאחר ג׳ או ד׳ ימים ומצאה טהורה הרי זו בחזקת טמאה עד שפסקה בטהרה שלעולם אינה סופרת עד שתבדוק אם פסקה ואז מונה למחרתו ובכל ז׳ ימי הספירה צריכה להיות בודקת לכתחילה פ״א ביום ובספר המצות כתב פעמיים אחת שחרית ואחת ערבית ומיהו אפילו לא בדקה בכל הז׳ אלא פ״א ל״ש בדקה ביום ראשון של השבעה או באחרון או באחד מן האמצעיים סגי לא בדקה בכל השבעה עד יום השמיני ובדקה ומצאה טהור אין לה אלא יום ח׳ בלבד ומשלמת עליו אע״פ שהפסיקה בטהרה כיון שלא בדקה כלל בתוך השבעה כל בדיקות אלו בין בדיקת הפסק טהרה בין בדיקת כל הז׳ לא תבדוק לא בבגד שחור ולא באדום ולא בבגד פשתן חדש אפילו שהוא נקי ולבן מפני שהוא קשה אלא בצמר נקי ורך או בצמר גפן או בבגד פשתן ישן שהוא נקי ורך ותכניסהו לחורין ולסדקין עד מקום שאבר התשמיש מגיע ואם לא עשתה כן לא הוי אלא קינוח בעלמא ולא יצאה ידי בדיקה הסומא בודקת עצמה ומראה לחבירתה השוטה והחרשת שאינה לא שומעת ולא מדברת ושנטרפה דעתה מחמת חולי צריכות פקחות לבדוק אותן ולקבוע להן וסתות ולאח״כ יהיו מותרות לבעליהן הוקבע להן וסת הרי הן כשאר כל הנשים לא הוקבע להן חוששות מל׳ יום לל׳ יום ובודקות ע״י פקחות שזו הוא עונת ראייה לרוב הנשים: האשה שמרבה לבדוק בין בימי ספירתה בין בימים שלא ראתה בהן הרי זו משובחת אע״פ שיש לה וסת קבוע אפשר שיבא לה דם שלא בשעת וסתה ישבה ולא בדקה בין באונס בין ברצון הרי זו בחזקת טהורה חוץ מאחר וסת הקבוע כל ספירת הז׳ צריך שיהא רצופין שלא תהא ראיית דם ביניהם שאפי׳ ראתה בשביעי סמוך לשקיעת החמה או בין השמשות שהוא ספק יום סותרת כל המנין וחוזרת למניינה עד שיהא להם ז׳ רצופין לגמרי: הפולטת שכבת זרע בימי ספירתה אם הוא תוך ו׳ עונות לשמושה סותרת אותו יום לפיכך המשמשת מטתה וראתה ופסקה בו ביום אינה מתחלת לספור ז׳ נקיים עד שיעברו עליה ו׳ עונות שלימות שמא תפלוט לפיכך אינה מתחלת לספור עד יום ה׳ לשמושה כגון אם שמשה במוצאי שבת אינה מתחלת לספור עד יום ה׳ דקיימא לן אין שכבת זרע מסריח עד שיעברו עליו ששה עונות שלימות מעת לעת ואם שמשה במוצאי שבת ופלטה ליל ארבע קודם עת שימושה במוצאי שבת עדיין היא עומדת בתוך עונה ששית לשמושה וסותרת הלכך יום חמישי יהיה ראשון לספירתה אמנם אם תרצה לספור מיום מחרת ראייתה תקנח יפה באותו מקום במוך או בבגד להפליט כל הזרע או תרחוץ במים חמין והם יפליטו כל הזרע והרמב״ן כתב דה״ה נמי אם הלכה ברגליה פלטה כל הזרע ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל והראב״ד כתב דפולטת שכבת זרע אינה סותרת אלא לטהרות ולא לבעלה ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל:

סימן קצז

א הלכות טבילה

אין האשה עולה מטומאתה עד שתטבול כראוי במקום הראוי ואחר ימי ספירתה ור״ח פסק טבילה בזמנה מצוה הלכך מצוה שתטבול מיד אחר שיכלו ימי ספירתה ורבינו תם פסק דטבילה בזמנה לאו מצוה ובירושלמי איתא כדברי ר״ח דגרסינן על הא דקאמר אשה שיש לה וסת בעלה מחשב ימי וסתה ובא עליה הדא אמרת שאסור לאשה לעמוד בטומאת נדה דאורייתא אינה טובלת עד ליל שמונה אבל זבה דבר תורה טובלת ביום ז׳ מיד אחר הנץ החמה אבל חכמים אסרוה לטבול ביום ז׳ גזירה שמא יבא עליה אחר טבילתה ותראה ותסתור מנינה ונמצא שבעל זבה הלכך האידנא אע״ג דנשי דידן ספק זבות נינהו וראויות לטבול ביום ז׳ אפילו הכי אסורות לטבול ביום ז׳ כדפי׳ משום גזירה ולא עוד אלא אפילו רוצה להמתין עד יום שמיני או יום ט׳ לטבול אינה יכולה משום סרך בתה פי׳ שסבורה שאמה טבלה ביום ז׳ ותעשה כן גם היא ור״ת היה אומר שאין צריך להחמיר כל כך ולהמתין עד שתחשך ביום ח׳ רק שתטבול סמוך לחשכה ותבא לביתה משתחשך דתו ליכא סרך בתה ורשב״ם היה אומר שצריכה להמתין עד שתחשך דאע״פ שאינה באה לביתה אלא משתחשך אכתי איכא סרך בתה כי היא תשער מהליכה מבית הטבילה לביתה ונמצא שטבלה ביום והיכא דאיכא אונס כגון שיראה לטבול בלילה מחמת צינה או פחד גנבים וכיוצא בו או שסוגרים שער העיר יכולה לטבול בח׳ מבעוד יום אבל בז׳ לא תטבול מבעוד יום אע״ג דאיכא אונס ואם עברה וטבלה ביום ח׳ בלא אונס עלתה לה טבילה עברה וטבלה ביום ז׳ כתב הרשב״א יש מגדולי המורים שהורו שלא עלתה לה טבילה ויש מי שהורה להקל אחר שטבילתה דבר תורה ונראין דבריו ע״כ:

סימן קצח

א צריכה שתטבול כל גופה בפעם אחת לפיכך צריך שלא יהא עליה שום דבר החוצץ ואפי׳ כל שהוא אם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו חוצץ אפי׳ אם אינה מקפדת עליו עתה או אפילו אינה מקפדת עליו לעולם כיון שדרך רוב בני האדם להקפיד בכך חוצץ ואם הוא חופה רוב הגוף אפילו אין דרך בני אדם להקפיד בכך חוצץ ואלו הדברים שחוצצין חוטי צמר ופשתן ורצועין שכורכין בהן השער בראש או אם הם בשאר מקום בגוף חוץ מהחוטין שסביב הצואר שאותן אינן חוצצין לפי שאינן מהודקין וקטלא שסביב הצואר חוצצת והא דחוטי צמר ופשתן חוצצין דוקא כשהן מעשה גדיל שהם מהודקין אבל אם ארוגים רפויין הם ואינם חוצצין ובלבד שלא יהו מוזהבין ולא יהו מטונפין והראב״ד אסר גם בארוגים ולא התיר אלא בחלולין עשוי מעשה רשת חוטין של שער אינן חוצצו׳ בד״א בזמן שהן כשני שערות קשורין ביחד או יותר אבל אם הם של אחת אחת מיהדק: שער שכנגד הלב ובזקן הנדבק זה בזה מחמת זיעה חוצץ שבראש ובבית השחי אינו חוצץ ושבאותו מקום באיש אינו חוצץ ובאשה בנשואה חוצץ ובפנויה אינו חוצץ ליפלוף שבעין אינו חוצץ ושחוץ לעין כל שהוא לח אינו חוצץ יבש עד שהתחיל להיות ירוק חוצץ והרמב״ם חילק על שבתוך העין בין בתוך ג׳ ימים ולאחר ג׳ ושחוץ לעין כתב סתם חוצץ אפילו תוך ג׳ וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה: כחול שבעין אינו חוצץ ושחוץ לעין חוצץ היו עיניה פורחות אף שחוץ לעין אינו חוצץ פי׳ פורחות דומעות וי״מ נפתחות ונסגרות תמיד והרמב״ם כתב היו עיניה פתוחות אף שחוץ לעין אינו חוצץ: דם יבש שעל המכה חוצץ וריר שבתוכה אינו חוצץ יצא מתוכה כל תוך ג׳ ימים לח הוא ואינו חוצץ לאחר מכאן יבש הוא וחוצץ לפיכך אשה בעלת חטטין צריכה לחוף במים עד שיתרככו: והראב״ד כתב דגליד שעל גבי המכה אפילו אחר ג׳ ימים אינו חוצץ וכן לפלוף שבעין אפילו יבש והכחול אפילו שע״ג העין אינו חוצץ וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן: רטייה שעל המכה חוצצת חץ או קוץ התחוב בבשר אם נראה מבחוץ חוצץ ואם אינו נראה אינו חוצץ ואם יש עליו קרום של בשר בכל ענין אינו חוצץ לכלוכי צואה שעל הבשר מחמת זיעה אינן חוצצין נגלד כגליד חוצץ מלמולין שעל הבשר חוצצין פירוש כשאדם לש עיסה או מגבל טיט ומשפשף ידיו זו בזו נופל מהן כמו חוטין אם נופלין על בשרו חוצצין טיט הבורות וטיט היוצרים וטיט של דרכים אם הם נדבקים בבשר והם יבשים חוצצין אבל שאר טיטין אפילו יבש אינו חוצץ הדיו החלב והדבש שרף התאנה ושרף התות ושרף החרוב ושרף השקמה הנוטפות מהאילן על הבשר יבשין חוצצין ולחין אינן חוצצין ולכאורה נראה דשרף שאר האילנות אפי׳ יבשין אינן חוצצין והרמב״ם כתב דאפילו לחין חוצצין צבע שצובעות הנשים על פניהם ושער ראשם אינו חוצץ וכן מי שאומנותו צבע וידיו צבועות אינו חוצץ צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר חוצץ כנגד הבשר אינו חוצץ ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר חוצץ ומיהו אין דרך בני אדם להקפיד בכך הילכך מי שאינו מקפיד אינו חוצץ ואיזהו שלא כנגד הבשר זה שהציפורן עודף על הבשר ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילתם ציפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה חוצצת פירשה רובה אינה חוצצת אבר ובשר המדולדלים חוצצין רוב השער שנקשר נימא נימא לבדה חוצץ נקשר שתים שתים או יותר אינו חוצץ דלא מיהדק השירים והנזמים והטבעות והקטלאות שבה אם הם רפויים אינן חוצצין ואם הם מהודקין חוצצין וכן הדין באגד של המכה וקשקשין שעל גבי השבר צריכה לחוץ שיניה שלא יהא שום דבר דבוק בה שאם טבלה ונמצא שום דבר ביניהם לא עלתה לה טבילה נתנה שערה בפיה או קרצה שפתותיה או קפצה ידה בענין שלא באו להם המים לא עלתה לה טבילה נתנה מעות בפיה וטבלה עלתה לה טבילה לא תאחוז בה חבירתה בידיה בשעת טבילה לפי שאין המים באים במקום אחיזת ידיה ואם הדיחה ידיה במים תחילה שרי שמשקה טופח שעל ידיה חיבור למי המקוה ואם מרפה ידיה עד שבאים בה המים שרי והרמב״ם אסר ברפתה ידה דגזרו אטו לא רפתה והרשב״א מתיר והכי מסתבר: ואינה צריכה להגביה רגליה בשעת טבילתה אע״פ שדורסת על הרצפה אין בו משום חציצה כיון שמלוחלחות: לא תעמוד על גבי כלי או חתיכת עץ ותטבול שמא תירא מפני שמתהפך תחתיה ולא תטבול יפה ולפ״ז אם בדיעבד עמדה וטבלה עלתה לה טבילה והראב״ד כתב שאם עמדה על גבי כלי עץ שמקבל טומאה וטבלה לא עלתה לה טבילה עמדה ע״ג כלי חרס שאינו מקבל טומאה או על גבי חתיכת עץ עלתה לה טבילה וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בזה: וסילון המחובר בקרקעית המקוה שהמים עוברים בו כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה שלכתחלה עומדת עליו וטובלת: לא תטבול בנמל פירש״י מפני שמעלה טיט וחוצץ ברגליה ולפ״ז אפי׳ בדיעבד לא עלתה לה טבילה ולא נהירא ור״ת פירש מפני שרוב בני אדם מצויין שם והיא בושה וממהרת לטבול ואינה מדקדקת בטבילה ולפ״ז בדיעבד עלתה לה טבילה ואם עשתה כמין גדר סביבה טובלת לכתחלה ולא תטבול בקומה זקופה מפני שיש מקומות שמסתרים בה ולא תשחה הרבה עד שידבקו סתריה זה בזה אלא שוחה מעט עד שיהיו סתרי בית הערוה נראין כדרך שנראין בשעה שהיא עורכת ויהיה תחת דדיה נראה כדרך שנראית בשעה שמניקה את בנה ויהיה תחת בית השחי נראית כדרך שנראית בשעה שמוסקת בזיתים ואינה צריכה להרחיב יריכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להגביה זרועותיה יותר מדאי אלא כדרך שהיא רגילה לעשות בעת הילוכה ואינה צריכה לפתוח פיה ולא תקפוץ אותו יותר מדאי אלא תשיק שפתיה זו בזו דיבוק בינוני ולא תעצים עיניה ביותר ולא תפתחם ביותר

ויש מתירין בזה וא״א ז״ל כתב ונכון להחמיר וכתב א״א הרא״ש ז״ל ותעמיד אשה על גבה בשעה שהיא טובלת שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים והראב״ד כתב אם כרכה שער ראשה בדבר שאינה חוצץ בחוטי שער וטבלה בינה בין עצמה עלתה לה טבילה:

סימן קצט

א לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה קמטיה וכל בית סתריה במים ושתהא חופפת שער ראשה ושתהא סורקת יפה במסרק שלא יהיו נדבקין זה בזה שזו היא מתקנת עזרא שתהא חופפת בשעת טבילה ופירש ה״ר שמעיה בשם רש״י שצריכה לעיין כל גופה יפה ולחוף אותו במים ולשוטפו דחפיפה שייכא בכל הגוף ור״ת פירש שאינה צריכה דלא שייך חפיפה אלא בשער שבראש וכתב א״א הרא״ש ז״ל ונהגו בנות ישראל לרחוץ ולחוף כל גופן במים ומנהג כשר הוא ע״כ לשון הרמב״ן דין תורה שתהא הטובלת מעיינת בעצמה סמוך לטבילה ובודקת כל גופה שמא יש בה דבר שחוצץ בטבילה ועזרא ובית דינו תקנו שתהא חופפת בכ״מ שער שבה במים חמין וסורקת אותן או מפספסת אותן בידיה יפה יפה כדי שתתיר שערותיה אם יש בהם קשר ע״כ יראה מדבריו שיותר מחמיר בעיון הגוף מבעיון הראש מפני שזה דין תורה וזה אינו אלא תקנת עזרא חפיפה שבמקום שער לא תהיה במים קרים לפי שמסבכין השער אלא במים חמין ומיהו אפילו בחמי חמה סגי ולא תחוף בנתר לפי שמחתך השער וחוזר ומסתבך ולא באהל לפי שמסבך השער ולא בכל הדברים המסבכין השער חפיפה זו פירש״י מוטב שתהיה ביום שלפני טבילתה מבליל טבילתה לפי שממהרת בלילה ולא תחוף יפה ובשאלתות (פרשה אחרי, סימן צ״ו) פי׳ שמוטב שתהיה בלילה כדי שתהיה סמוך לטבילתה וכתב א״א הרא״ש ז״ל ונוהגות הנשים שמתחילות לחוף מבעוד יום ועוסקות בחפיפה עד שתחשך ואז טובלות ועוד מחמירות על עצמן שאע״פ שחפפו נושאות עמהם מסרק וסורקות בבית הטבילה ע״כ חל טבילתה במ״ש שא״א לה לחוף מבעוד יום די לה בחפיפת ליל טבילתה ומ״מ מנהג יפה שתרחוץ ותחוף יפה בע״ש ומ״ש תחוף מעט ותסרוק שערותיה נזדמנה לה טבילה בליל שבת שאי אפשר לה לחוף בלילה די לה בחפיפת יום ואפילו אם חלו שני י״ט ביום ה׳ ו׳ חופפת ברביעי וטובלת בליל שבת או אם חל י״ט במ״ש רוחצת וחופפת בע״ש ובלבד שתזהר אחר רחיצה וחפיפה מליתן תבשיל לבנה ומלהתעסק בדבר שתבא לידי חציצה וגם תקשור שערותיה שלא יתבלבלו ואם טבלה ולא עיינה עצמה מקודם לכן אם נזהרה מלהתעסק בדבר החוצץ עלתה לה טבילה ואם לאו לא עלתה לה טבילה: ובי״ט יכולה להחם קיתון של מים להדיח קמטיה ובית סתריה אבל לא לכל הגוף כתב הרשב״א חפפה ועיינה עצמה בחול ביום וטבלה בערב או למחרתו שלא טבלה סמוך לחפיפ׳ עלתה לה טבילה בדיעבד אף ע״פ שלא היתה סמוך לחפיפה אבל אם לא חפפה כלל לא עלתה לה טבילה אע״פ שעיינה בעצמה בגופה ואפילו חפפה מיד אחר הטבילה וסרקה במסרק ולא מצאה שום נימא קשורה אפ״ה לא עלתה לה טבילה שאני אומר שמא בשעת טבילה היה קשור ועכשיו ניתר או נישר עם המסרק ואין צריך לומר אם חפפה מקום שער ולא עיינה שאר הגוף שלא עלתה לה טבילה אע״פ שלא מצאה עליה דבר החוצץ עד כאן: והראב״ד כתב דוקא בשאר כל הגוף אבל בבית הסתרים כיון שאין צריכים לביאת מים אם לא עיינה אותם קודם לכן ואח״כ עיינה אותם ולא מצאה בהן שום דבר עלתה לה טבילה וכן אם לא עיינה אותם קודם טבילה ואחר טבילה ג״כ לא עיינה אותם עד שנתעסקה בתבשיל ומצאה עליה מאותו תבשיל תולין להקל אע״פ שבשאר הגוף אין תולין להקל בכה״ג חפפה ועיינה גופה וטבלה ובעלייתה נמצא עליה דבר החוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה טבילה אחרת ואם לאו צריכה טבילה אחרת וכמה היא סמוך כתב הרשב״א עונה שבאותה עונה שחפפה טבלה בד״א שלא נתעסקה באותו המין אחר טבילה אבל נתעסקה בו בין טבילה לבדיקה אינה צריכה טבילה אחרת שאני תולה אותו כמין שנתעסקה בו אבל אם לא חפפה קודם טבילה אין תולין בו אע״פ שנתעסקה בו אחר טבילה: חפפה קודם טבילה ובין חפיפה לטבילה נתעסקה בדברים החוצצין או שנתנה לבנה תבשיל העשוי לידבק בה לא עלתה לה טבילה ואפי׳ אם בדקה מיד אחר טבילה ולא מצאה עליה שום דבר חוצץ שאני אומר בעלייתה מן המים נפל ממנה וצריכה טבילה אחרת:

סימן ר

א בברכת הטבילה כתב בה״ג לאחר שתעלה מן הטבילה תברך אקב״ו על הטבילה וכן פר״י דאגב טבילת גר שאי אפשר לו לברך אלא אחר הטבילה תקנו בכל הטבילות לברך אחריהם והראב״ד כתב שתברך לפניה קודם שתפשוט בגדיה ואם לא ברכה קודם שפשטה תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים ואם הם צלולין עוכרתן ברגליה ומברכת וכן כתב א״א הרא״ש ז״ל כשפושטת מלבושיה כשעומדת בחלוקה תברך ותפשוט חלוקה ותטבול:

סימן רא

א הלכות מעיין ומקוה

צריכה שתטבול במי מקוה שיש בו ארבעים סאה ואפילו אינן מים חיים שאין צריך מים חיים אלא לזב ולא לנדה וזבה ואף אם תטבול במעיין צריך שיהא בו מ׳ סאה אף על גב דמעיין מטהר בכל שהוא היינו דוקא לכלים אבל אדם אפילו אם הוא קטן שכל גופו מתכסה בפחות ממ׳ סאה אין טבילה עולה בו אא״כ יהא מ׳ סאה והרמב״ם והראב״ד כתבו דאף אדם מטהר במעיין כל שהוא ור״י כתב כסברא ראשונה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל אבל אם רחצה במרחץ או עלו עליה כל מימות שבעולם הרי היא בטומאתה ויש בה כרת עד שתטבול במקוה או במעיין וטבילה בנהרות בבהא איכא פלוגתא דרבוותא ר״ת התיר לטבול בנהרות כל השנה ור״י היה אוסר לטבול בהן כל החורף עד אחר זמן הפשרת שלגים וכן כתב הר״ם מרוטנבורק שאין לטבול בהן בשעת הגשמים ולא בשעה שהם גדולות מהפשרות שלגים וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ואלו ארבעים סאין צריכין שיהיו נקוין ועומדין במקום אחד וגם לא יהיו שאובין אלא שיתקבצו מי גשמים בגומא אחת אבל אם נשאבו או אפי׳ לא נשאבו ואינם עומדים במקום אחד אלא זוחלין על הארץ פסול ומיהו פר״י דשאיבה אינה פוסלת אלא מדרבנן שמן התורה אפי׳ כולו שאוב כשר הילכך כל ספק שאירע בו אפי׳ ספק אם היא כולו שאוב אם לאו כשר אבל הרבי׳ שמשון פירש שכולו שאוב פסול מן התורה עד שיהיה רובו בהכשר אבל לאחר שיהיה רובו בהכשר משם ואילך אין שאיבה פוסלת בו אלא מדרבנן הלכך כל ספיקא שיארע בו קודם שיהיה רוב בלא שאיבה אזלינן ביה לחומרא אבל משידוע שנעשה רובו בהכשר מקילינן בספיקא שיארע בו וכ״ה מסקנת א״א הרא״ש ז״ל: כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה על מקוה העומד בבית הנכרי ומשכירו לישראל שיתן לו כל הטובל בו דבר ידוע בכל פעם שאין להאמינו לנכרי דחיישינן שמא יחסר וימלאנה מעיין מטהר אפילו דרך זחילתו וכל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה הלכך גל שנתלש מהים ובו מ׳ סאה ונפל על האדם או על הכלים עלתה להם טבילה אבל זרק כלים לאויר הגל לא עלתה להם טבילה צריך שלא יהיו מ׳ סאה בתוך הכלי שאין טובלין בכלים לפיכך גיגית שקבועה בארץ ונתמלאה ממי גשמים אין טובלין בה כיון שהיה שם כלי עליה קודם שקבעוה ואם יש בשוליה נקב כשפופרת הנוד שרי ובדבר זה שוה מעיין למקוה אם מעיין מקלה לתוך כליו יוצאין ממנו לחוץ פסולין לטבול בהן לא שנא בתוך הכלי לא שנא לאחר שיצא ממנו אכל המכניס כלי לתוך המקוה ובתוכו כלי אחר אם גם החיצון צריך טבילה עלתה טבילה לשתיהן אפי׳ אם פי החיצון צר הרבה ואם החיצון אין צריך טבילה אז לא עלתה טבילה לפנימי אלא א״כ יהא בפי החיצון כשפופרת הנוד ואם המעיין מקלח על שפת הכלי ולתוכו תוך הכלי אסור לטבול וחוצה לו מותר אפי׳ אם המים שבתוכו מרובין מעיין שהמשיכו לבריכת מים שהן נקוים ועומדין יש לה כל דין מעיין ואם הפסיק ראש הקילוח חזר להיות לה דין מקוה שאינה מטהרת אלא במ׳ סאה ובאשבורן ואם חזר והמשיך קילוח המעיין לתוכה חזרה לדין מעיין מעיין שהעבירו על גבי אחורי כלים והמשיכו למקוה אחר חזר להיות בה דין מקוה ובלבד שלא יטביל על אחורי כלי ממש מעיין שיורד מן ההר טפין טפין בהפסק יש לו דין מקוה אא״כ יורד בקילוח בלא הפסק מקוה שיש לו מ׳ סאה ומעיין כל שהוא יכול לשאוב כמו שירצה וליתנו בתוכה והם כשרים אע״פ שהן רבים על המים שהיו בתוכם תחלה אבל כל זמן שאין במקוה מ׳ סאה אפילו אם הסר כל שהוא אם נפלו לתוכה ג׳ לוגין מים שאובין פסלוה ל״ש שאבן בכלי ל״ש סוחט כסותו לתוכו או שזרקם בחפניו ואפילו נפלו בו מב׳ כלים או מג׳ מזה מעט ומזה מעט מצטרפין בד״א שמתחיל מכלי השני עד שלא הפסיק מהראשון אבל אם פסק מהראשון קודם שהתחיל השני אין מצטרפין ואפילו אם התחיל השני עד שלא הפסיק מהראשון דוקא מג׳ כלים אבל מד׳ אין מצטרפין בד״א שמד׳ אין מצטרפין שלא היה דעתו מתחילה ליתן כל הג׳ לוגין אכל אם בתחלה היה דעתו ליתן כל הג׳ לוגין אפילו אם לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים לג׳ לוגין פסול ואם העביר בו ג׳ לוגין בידיו על גבי קרקע או שנתזו בו מכח רגלי בהמה כשר ואפי׳ נתקבצו כל מ׳ סאה בכה״ג ע״י רגלי בהמה כשר וכל זמן שלא יפלו במקוה החסר נ׳ לוגין ישאר כמו שהיה ולכשישלים ממי גשמים כשר אין ג׳ לוגין פוסלין אא״כ יהיו שלמים ומראיהן מים לפיכך ג׳ לוגין מים שנפל לתוכו יין וחזרו למראה יין ונפלו למקוה חסר לא פסלוהו וכן ג׳ לוגין חסרין כל שהוא שנפל לתוכו מעט חלב והשלימוה לג׳ לוגין ונפלו למקוה חסר לא פסלוהו כיון שאין הג׳ לוגין שלמים אבל כשהן שלמים ומראיהן מים פוסלין אפי׳ הם מי כבשין ומי שלקות ותמד עד שלא החמיץ אכל שאר כל המשקין ומי פירות ומורייס ותמד משהחמיץ אין פוסלין מקוה החסר בג׳ לוגין וגם אין משלימין אותו להכשירו שאם היה בו ל״ט סאין ונפל לתוכו סאה א׳ מאלו אין משלימין אותו אבל אם יש בו מ׳ סאה ונפל לתוכו סאה אחת מאלו ונטל מתוכו סאה אחרת כשר אפילו עשה כן עד י״ט פעמים אבל טפי לא ואם עשה כן במים שאובין אפילו עד עולם כשר: מי צבע יש להם דין שאר מים לפסול מקוה החסר בג׳ לוגין אע״פ שמשונים ממראה מים אבל אם המקוה שלם אף ע״פ שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו לא נפסל וכן אם הדיח בו כלי ונשתנו מראיו לא נפסל אבל אם נפל לתוכו יין או מוחל ושינו מראיו נפסל כיצד יעשה אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזרו מראיו למראה מים ואם יש בו מ׳ סאה שאינו נפסל עוד בשאיבה ימלאנו בכתף עד שיחזרו מראיו למראה מים היה בו מ׳ סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו של חציו אפילו הטובל במקום שלא נשתנה לא עלתה לו טבילה אין שאיבה פוסלת אלא במים אבל השלג והברד והכפור והטיט שהיא

עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי אין שאיבה פוסלת בהן שאם שאב מאלו למקוה חסר לא פסלוהו ולא עוד אלא שאפי׳ עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה ממנו מקוה כשר מקוה שיש בו מ׳ סאה מים וטיט שראוי להריקו אם המים צפים על גבי הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט אין המים צפים ע״ג הטיט אין טובלין במקום הטיט אבל במים טובלין אפילו אם אין בו מ׳ סאה אלא ע״י הטיט: אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה אא״כ יהיה ראוי לקבל קודם שיקבענו לקרקע ושיתמלא לדעת וכשיהא כל זה אז פוסל אחד גדול ואחד קטן אחד כלי אבנים וא׳ כלי גללים לפיכך המניח טבלא אצל המקוה כדי שיפלו המים ממנה למקוה אם יש לה ד׳ שפות שראויה לקבל המים פוסלת ואם לאו אינה פוסלת זקפה על צדה לידוח אפי׳ יש לה שפות אינה פוסלת כיון שאינה עומדת בענין שראויה לקבל וכגון שהמים ראויין לבא למקוה זולתה אבל אם אין המים ראויין לבא למקוה זולתה אפילו אין לה שפה כלל פוסלת כיון שמקבלת טומאה: צינור שאין לו ד׳ שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה חקק בו גומא אחת קטנה קודם שקבעוהו אם הוא של עץ אפי׳ אם אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא נעשה כולה על ידה כלי וכל המים שעוברין עליו חשובים שאובין ואם הוא של חרס אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן תהא מחזקת רביעית ואם נפלו צרורות או עפר בגומא אינו חשוב סתימה לבטלו מתורת קבלה אא״כ יהיו מהודקין לתוכה סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע אינו חשוב קבלה לפסול בו את המקוה: כלי שנקב בשוליו אפי׳ כל שהוא אינו חשוב עוד כלי לפס ולהמקוה וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה מ״מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה ובצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב ב׳ אצבעות על ב׳ אצבעות ואין צריך שיהא מרובע ב׳ אצבעות על ב׳ אצבעות אלא אפי׳ עגול ויהא מרווח עד שב׳ אצבעות בינוניות שה׳ מהם כטפח מתהפכות בתוכו סביב ויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה אבל אם מקבל שום מים למטה ממנה לא נתבטל מתורת כלי ואם עירב סיד וצרורות וסתם בהן הנקב לא חשיב סתימה להחזירו לתורת כלי או אם הושיבו על גבי הארץ אפי׳ על גבי סיד וגפסיס לא חשיב סתימה אבל אם עירב סיד וגפסיס וסתמו חשיב סתימה הלכך הרוצה להוציא מים מן המקוה לנקותו וירא שמא יחזרו מן הכלי שמוציאין בו המים שלשה לוגין למקוה אחר שחסר מ׳ סאה ויפסלוה יקוב הכלי בשוליו כל שהוא ואז לא יחשבו המים שבו שאובין ואם המקוה נובע אז אין צריך לכך כי המעיין אינו נפסל בשאיבה. המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה אם הניחן בשעת קישור העבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו חשובין לדעת והוי שאובין אבל אם לא נתקשרו העבים בשעה שהניחן ואח״כ נתקשרו ונתמלאו או אפילו הניחן בשעת קישור העבים ונתפזרו ונשארו שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו לא חשיבי לדעת ואינן פוסלין ובלבד שישבר הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהו מעל הארץ שאם מגביהו מן הארץ עם המים חשובים שאובים ופוסלים: מקוה שיש בו כ״א סאין אף ע״פ שאינו יכול לשאוב י״ט סאין בכלים ולשופכו לתוכו יכול לשופכו על שפתו והם נמשכין והוא כשר כיון שהרוב אינו שאוב וגם המיעוט ששופך לתוכו אינו שופך לתוכו להדיא אלא ממשיכו לתוכו אבל אם אין בו אלא כ׳ סאין ושאב בו כ׳ סאין אפי׳ ע״י המשכה פסול: כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה על מקוה שנובע ונתייבש בקיץ והיה בור רחוק ממנו כמו ארבע בתים ומלאוהו מים מכונסין ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותן מים מכונסין שהמקוה כשר אע״פ שנתייבש כולו דלא חשיב זה אלא כאילו חוזר ונובע: הבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה כגון מי גשמים שרוצה להמשיכם למקום אחר לעשות מקוה לא יאחוז בידו דף ויעבירם עליו אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם בטרם יעברו המים עליו וכן הסילון של אבר או של מתכת אסור להמשיך בו מים למקוה שמקבל טומאה ואם הוא מחובר לקרקע ש״ד שאז אינו מקבל טומאה לפי שהוא בטל אגב קרקע בד״א בממשיך מי גשמים בעלמא אבל אם ממשיך מים ממעיין או ממקוה שרי אפי׳ ע״י דבר המקבל טומאה דחשבינן לזה המקוה שממשיך המים לתוכו כאילו היא מחובר למעיין או למקוה שממשיך המים משם אפי׳ בממשיך מי גשמים ע״י דבר המקבל טומאה אינו פוסל אא״כ המים נופלין להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה אבל אם נופלין על שפתו בחוץ ונמשכים לתוכו או שמחבר לפי הסילון של אבר צינור קטן של עץ או של חרס שהמים מקלחים ממנו למקוה כשר מקוה שנסדק אחד מכותליו והמים יוצאים דרך הסדק יש פוסלים אותם אפי׳ יש בו כמה סאין בענין שישארו בה מ׳ סאה אחר שיצאו דרך הסדק לפי שכיון שמים העליונים ננערין לצאת חשוב כולו כזוחלין וא״א הרא״ש ז״ל כתב ודאי אם ישארו בו מ׳ סאה אחר שיצאו קצתן דרך הסדק כשר אבל אם לא ישארו בו מ׳ סאין פסול ואם בא לסתום הסדק כדי שישארו בו מ׳ סאין לפי׳ ה״ר שמשון לא יסתום אותו בידו ולא בכל דבר המקבל טומאה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שיכול לסותמו בדבר המקבל טומאה דודאי הבאת המים למקוה צריך שיהא ע״י טהרה אבל מניעת המים שלא יצאו ממנו א״צ שיהא ע״י טהרה לפיכך נקב העשוי להוציא בו המים מהמקוה יכולים לסותמו במטלניות שיש בהם ג׳ על ג׳ הבא לערב מקוה פסול או הסר עם מקוה כשר להכשירו או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם צריך שיהא נקב שביניהם רחב ב׳ אצבעות בינוניות בעגול ויהיה מרווח כדי שיוכל להפכם בנקב סביב ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר אפי׳ רגע נשאר לעולם בהכשרו אפי׳ נסתם הנקב אח״כ: כותל שבין שתי מקואות שנסדק מצד זה לצד זה ברוחב ואפי׳ כל שהוא מצטרף לערב שתי המקואות להכשירם ואם נסדק מלמעלה למטה אינו מצטרף אא״כ יהא במקום אחד רוחב ב׳ אצבעות ואם נפרץ הכותל למעלה זה לזה ברוחב ב׳ אצבעות אפי׳ אין המים מתערבין אלא כעובי קליפת

השום מצטרפים ג׳ מקואות שיש בשנים מהם בכל אחד כ׳ סאין מים כשרים ובאחד מהם כ׳ סאין מים שאובין ועומדים זה בצד זה אם השאוב מן הצד וירדו בהם ג׳ וטבלו ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתה ונתערבו יחד הוכשרו שלשתן כיון שפעם אחת היו מחוברין ביחד מ׳ סאה מים כשרים ואם השאוב באמצע שאין השנים הכשרים יכולין להתערב אלא על ידו לא הוכשרו אלא נשארו כמו שהיו תחילה והטובלין בתוכה ג״כ לא נטהרו: מקוה שיש בו מ׳ סאה מצומצמות האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו שלא יחסרו המים מקפיצתו בתוכו ולא יטבול בו פעמים זה אחר זה דשמא בראשונה לא טבל כהוגן על סמך השנייה ובשנייה שמא חסרו המים בראשונה אבל כשאינו טובל בו אלא פעם אחת נזהר לטבול כהוגן טבלו בו שנים הראשון עלתה לו טבילה אבל לא לשני אלא א״כ טבל השני בעוד שרגלי הראשון נוגעים במים דאז חשבינן לכל המים שעל גופו כאילו הן עדיין במקוה הטביל בו בגד עבה שהמים נבלעים בתוכו כל זמן שהבגד נוגע במקוה הוא כשר העלהו ממנה פסול שנעשה שאוב מהמים שירדו מהבגד לתוכו ואם מטביל בו יורה או שאר כלים מורידים לתוכו דרך פיהן שלא יתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר ומעלן דרך שוליו כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו נותן בו מצד אחד חבילי עצים כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו בענין שיוכל להתכסות בו מחט שמונח בצד המקוה מנענע בידו במקוה כדי שיעשה גל במים ויעבור על המחט ועולה לה הטבילה ובלבד שלא יעקר הגל ממקומו אלא יהא מחובר למקוה:

סימן רב

א הלכות חציצת כלים

אלו דברים חוצצין בטבילת כלים הזפת והמור בכלי זכוכית לפי שהוא חלק מאד אין דברים אחרים חוצצין בו שאין נדבקין בו אבל בשאר הכלים כל דבר נדבק וחוצץ ידות הכלים שאינם עומדין להיות קבועין כגון שהכניסן שלא כדרכן או שלא הכניסן כולן או שנשבר לתוך הקתא הוצץ כלי שהטבילו דרך פיו פי׳ שכפה פיו למטה והכניסו כך למים לא עלתה לו טבילה לפי שלא יגיעו המים לשוליו אפילו אם מכניסן כולן למים וכן כלי שצר מכאן ומכאן ורחב באמצע אין המים באין לו לכל צד עד שיטהו על צדו וכל כלי שפיו צר צריך להשהותו במים עד שיתמלא או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה ידות הכלים שהם ארוכים ועתיד לקוצצן מטבילן עד מקום שעתיד לקוצצן ודיין:

סימן רג

א הלכות נדרים

תניא לעולם אל תהא רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות אמר שמואל כל הנודר אע״פ שמקיימו נקרא רשע וכן תנא רב דימי אחוה דרב ספרא כל הנודר אף על פי שמקיימו נקרא חוטא ירושלמי מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר מתחיל אדם לנדור פנקסו מתבקשת ד״א ואחר נדרים לבקר ואיחור נדרים לבקר איחר אדם נדרו פנקסו נפתחת מעשה באדם אחד שנדר עולה ואיחר עליה וטבעה ספינתו בים תניא רבי נתן אומר כל הנודר כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן שטוב לו יותר לשאול על נדרו. [יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא]. אמר ר״ג כל הבוטה פי׳ מבטא בשפתיו לדור ראוי לדוקרו בחרב אלא שלשון חכמים מרפא שיתירו לו על כן צריך כל אדם להתרחק מן הנדדים שלא ידור שום דבר עד שיעשנה ואפילו צדקה וכיוצא בזה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו יתן מיד ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו ואם פוסקין צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר ומיהו אם מצוה דגופיה ומיחייב ביה ורמי עליה כההיא דאמר אשנה פרק זה ואשנה מסכתא זו וירא שמא יתרשל בדבר ויש בידו לקיים הדבר שרי ליה למינדר לזרוזי נפשיה דאמר רב נידל מנין שנשבעין לקיים המצות שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך וכ״ש היכא דרגיל דמשתלי ועבר על אחת ממצות לא תעשה או מתרשל בקיום מצות עשה דשרי ליה למנדר ולאשתבועי להחמיר על עצמו לשמור ולקיים המצות ועל זה אמרו חכמים [אבות פ״ה] נדרים סיג לפרישות אבל מכל שאר נדרים צריך האדם להתרחק מאד:

סימן רד

א עיקר נדר האמור בתורה הוא שיתפיס בדבר הנדור כגון שאומר ככר זה עלי כקרבן או שאומר אסור עלי ככר זה דהוי נמי נדר וכן נמי אם אסר עליו ככר א׳ שתלאו בדבר הנדור ואומר על אחר יהא כזה אסור ואפילו עד ק׳ כולן אסורין או שנדר על יום אחד להתענות בו או שלא לאכול בו בשר ואומר על יום אחר יהא כזה אסור ולאו דוקא מתפיש בעיקר הקרבן אלא ה״ה נמי בכל דבר הקדוש בקדושת הפה כגון שאומר ככר זה כאימרא כדירים כמזבח

כהיכל כירושלים או כאחד מכל משמשי המזבח הרי זה נדר: אמר הקרבן שאוכל לך בפתח או העולה החטאת התודה והשלמים שאוכל לך בפתח אסור וכן אם אמר לקרבן לא אוכל לך בשב״א אסור אבל אם אמר לקרבן לא אוכל לך בפתח או קרבן לא אוכל לך או הקרבן העולה המנחה החטאת השלמים שאוכל לך בצירי מותר אמר לא חולין שאוכל לך אסור דהכי קאמר לא חולין יהא אלא קרבן מה שאוכל לך וכן נמי אם אמר לחולין לא אוכל לך בפתח וכן נמי אמר לא כשר לא טהור לא דכי שאוכל לך או לכשר לטהור לדכי בפתח לא אוכל לך אסור ואצ״ל אם אומר מה שאוכל לך טמא או נותר או פיגול שהוא אסור אמר חולין החולין כחולין שאוכל לך מותר לדברי הכל אבל אם אמר חולין החולין כחולין שלא אוכל לך או לחולין לא אוכל לך בשב״א או לחולין שאוכל לך בפת״ח בכל אלו אסר רב אלפס: ור״י מתיר ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל:

סימן רה

א המתפיס בדבר האסור כגון דאמר ככר זה יהא כע״ז או כנבלה וטריפה או כיין נסך אינו נדר ואין צריך שאלה אפי׳ בעם הארץ אבל האומר לאשתו הרי את עלי כאימא כאחותי כערלה בכלאים אע״פ שאינו נדר שהרי תלאו בדבר האסור אם הוא ע״ה צריך שאלה כדי שלא יהא רגיל בכך ולפעמים יבא לאוסרה עליו בדבר הנדור מחמירין עליו שאין די לו בחרטה אלא צריך לפתוח לו פתח ממקום אחר והרמב״ם כתב שאף התולה דבר בדבר האסור שצריך שאלה בע״ה וא״א הרא״ש ז״ל לא כ״כ כ׳ א״א הרא״ש בתשובה האומר ייני י״נ אם אעשה דבר פלוני ועשאו לא נאסר כיון שלא התפישו בדבר הנדור:

סימן רו

א ידות נדרים כנדרים והוא שיהיו מוכיחות קצת על הנדר כיצד האומר לחבירו מודרני ממך שאני אוכל לך או מופרשני ממך שאני אוכל לך או מרוחקני ממך שאני אוכל לך אסור לאכול עמו אבל אם אומר שאני אוכל לך לבד או שאומר מודרני ממך או מופרשני ממך או מרוחקני ממך ולא סיים דבריו שאיני אוכל לך אינו כלום ומותר לאכול עמו ולדבר עמו ולישא וליתן עמו ולעמוד בד׳ אמותיו אבל הרמב״ם כתב האומר לחבירו מודרני ממך משמע שלא ידבר עמו מופרשני ממך משמע שלא ישא ויתן עמו מרוחקני ממך שלא יעמוד בד׳ אמותיו וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה אמר לחבירו מודר אני לך מאכילה או מהנאה שניהם אסורים לאכול או ליהנות זה מזה אמר מודר אני ממך מאכילה או מהנאה הוא אסור בחבירו וחבירו מותר בו ואם לא הזכיר לא אכילה ולא הנאה לא הוי נדר כלל אמר לחבירו מנודה אני לך משמתינא ממך אפילו סיים דבריו שאני אוכל לך אינו נדר ומותר בכל אבל אם אומר נדירנא ממך וסיים בדבריו שאני אוכל לך אסור לאכול עמו לא סיים דבריו שאני אוכל לך אינו כלום והרמב״ם כתב מנודה אני לך או שמתינא ממך ולא אמר שאני אוכל לך לא ישב בד׳ אמותיו ובנדירנא ממך ולא אמר שאני אוכל לך אסור ליהנות ממנו מנודה שלא אוכל לך אסור לאכול עמו וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה האומר כנדרי רשעים עלי חייב בקרבן אמר כנדרי רשעים ככר זה עלי אסור בו אבל אם אומר בנדרי כשרים עלי או בנדרי כשרים ככר זה עלי אינו כלום ואפי׳ אמר כנדרי כשרים ככר זה עלי קונם אבל אמר כנדבת כשרים עלי או כנדבת כשרים ככר זה עלי הוי נדר כתב א״א הרא״ש ז״ל הנודר שלא אוכל עמך או שאוכל עמך אפילו יד לא הוי דלשון זה לשון שבועת הוא ולא לשון נדר אם לא שנדר לעשות מצוה כדפרישית בפיך זו צדקה ומיהו כיון דהאידנא מרגלא בפומיה דאינשי למינדר בהאי לישנא אין להקל וצריך התרה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים והרמב״ם כתב האומר פירות פלוני אסורים עלי בכל לשון שיאסור עליו הרי הם אסורין עליו אע״פ שאין שם שבועה כלל ולא הזכרת שם ולא כינוי ועל זה נאמר לאסור איסר על נפשו שיאסר על נפשו דברים המותרין וכן אם אומר ה״ז עלי איסר אסורין:

סימן רז

א כינוי נדרים כנדרים כיצד קונם קונח קונס שאם אמר קונם או קונס ככר זה עלי אסור בו וכן בכ״מ ומקום הולכין אחר הלשון שרגילין בו שאם יש להם כינוי לנדור ונדר בו הוי נדר אבל כינויי כינוים פירוש כינוי שרחוק הרבה מן זה הלשון אינה כנדר:

סימן רח

א סתם נדרים להחמיר כיצד אומר הרי פירות אלו כבשר מליח או כיין נסך שיש במשמעו מליח של קדשים או י״נ לשמים שהוא נדר שהרי מתפיש בדבר הנדור ויש עוד במשמעו בשר מליח וי״נ לע״ז שאינו נדר שהרי מתפיש בדבר האסור אנו תולין אותו להחמיר ואם הוא אומר שדעתו כבשר מליח

וי״נ לע״ז נאמן וא״צ שאלה אפי׳ בעם הארץ ואם רוב אנשי המקום קורין לבשר מליח של קדשים בשר מליח סתם ולי״נ לשמים יין נסך סתם אינו נאמן נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים בקרבן ואמר לא נדרתי אלא בקרבנות מלכים הרי עצמי קרבן ואמר לא נדרתי אלא בעצם שהנחתי להיות נודר בו קונם אשתי נהנית לי ואמר לא נדרתי אלא מאשתי ראשונה שגרשתי אם הוא ת״ח נאמן וא״צ התרה ואם הוא עם הארץ צריך שאלה שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ומי שמורה לו שאינו צריך שאלה משמתינן ליה ומיהו בחרטה סגי וא״צ לפתוח לו פתח ואם עבר על הנדר אין קונסין אותו לנהוג איסור כימים שעבר על הנדר ונהג בו היתר ודוקא בנדרים אלו שאינן אלא דרבנן אבל הנודר נדר דאורייתא ועובר עליו קונסין אותו ואין מתירין לו אא״כ ינהג איסור כימים שעבר עליו ונהג בו היתר ואם יש מכשול בדבר כגון שנדר מדבר שאינו יכול ליזהר בו כגון שאסר עליו כל פירות שבעולם חוץ מדגן ועבר עליו מתירין לו מיד ואין קונסין אותו לנהוג בו איסור כימים שעבר עליו כדי שלא יבא לידי מכשול׃

סימן רט

א אחד הנודר מעצמו או שהדירו חבירו ואומר אמן או דבר שענינו כעניית אמן שהוא קבלת דברים אסור ומיהו כשחבירו מדירו משלו א״צ לקבל דבריו׃

סימן רי

א אין הנדר חל עד שיוציא בשפתיו ויהיה פיו ולבו שוין לפיכך היה בלבו לידור מפת חטין והוציא בשפתיו פת שעורין מותר בשניהם אבל אם היה בלבו פת חטין והוציא בשפתיו פת סתם אסור בשל חטין לבד שהוא נקרא פת סתם וי״א דהיינו דוקא ת״ח אבל עם הארץ אסור בכל וא״א הרא״ש ז״ל לא כ״כ ואם נודר על דעת אחרים אז אינו תלוי בלבו אלא כפי שיאמרו האחרים שהוא דעתם כך יחול הנדר והנודר בחלום כתב א״א הרא״ש ז״ל שאינו כלום ואינו צריך שאלה הנודר וחזר בו תוך כדי דיבור או שמיחו בו אחרים תכ״ד וקבל דבריהם לא הוה נדר והוא שאומר כך בפירוש אבל אם אומר חזרתי בלבי אינו כלום׃

סימן ריא

א האומר נדר שאני רוצה לידור לא יהא נדר ונדר ודאי אינו נדר בד״א שהוציא תחלה בשפתיו לומר שלא יהא נדר אבל אם חשב כך בלבו או שאומר בלחש הוי דברים שבלב ואינם מבטלים הנדר שהוציא בשפתיו ומי שהתנה ואמר כל נדרים שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים ונדר בתוך הזמן אם הוא זוכר לתנאו בשעת הנדר נדרו קיים שהרי מבטל תנאו בשעה שנודר ואם אינו זוכר לתנאו בשעת הנדר התנאי קיים והנדר בטל וכתב הרמב״ם י״א שאין התנאי קיים לבטל הנדר אא״כ יזכרנו תוך כדי דבור לנדר וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בזה התנה על מקצת דברים שיהא נדרו בטל בהן ואינו יודע על מה התנה אם על אכילת בשר או שתיית יין אם אומר בשעת הנדר על דעת ראשונה אני נודר שאם אזכור על מה שהתניתי שאלך אחר התנאי ונזכר על מה התנה התנאי קיים והנדר בטל ואם לא אמר על דעת ראשונה אני נודר התנאי בטל והנדר קיים ׃

סימן ריב

א הנודר בתורה והיא מונחת ע״ג קרקע ולא אמר במה שכתוב בה אם הוא ת״ח אין צריך שאלה ואם הוא ע״ה צריך שאלה ואם הוא אוחזה בידו ונדר בה אפילו לא אמר במה שכתוב בה או אומר במה שכתוב בה אפילו אינו אוחזה בידו הוי נדר וצריך שאלה אף בת״ח והאי נודר לאו דוקא אלא נשבע בה שאין זה לשון נדר והרמב״ם מפרש בנודר ממש ובמתפיש שכתב וזה לשונו הנודר בתורה כגון שאומר פירות אלו עלי כזו לא אמר כלום וא״צ שאלה לחכם אלא כע״ה שלא ינהיג קלות ראש בנדרים נדר במה שכתוב בה אסור שהרי כתוב בתורה איסור נטלה בידו ונדר בה כמי שנדר במה שכתוב בה דמי ׃

סימן ריג

א נדרים אין חלין על דבר שאין בו ממש כיצד אומר קונם שאיני מדבר עמך שאיני עושה לך שאיני מהלך לך שאיני ישן עמך אינו נדר וכן אם אמר דבורי ועשייתי והליכתי אסורים עליך ושינה אסורה עלי אינו נדר ומיהו מדרבנן צריך שאלה אבל אמר קונם פי מדבר עמך קונם ידי עושות לך קונם

רגלי מהלכות לך קונם עיני בשינה הוי נדר גמור מן התורה וכ״ש שאם אומר יאסר עליך פי לדיבורי וידי לעשייתי ורגלי להלוכי האומר אשנה פרק זה הוי נדר גמור כיון שנדר דבר מצוה אמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר לא ישן היום שמא למחר ישכח תנאו וישן ונמצא שעבר למפרע אומר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום יכול לישן היום ולא חיישינן שמא למחר ישכח נדרו וישן׃

סימן ריד

א דברים המותרים ואחרים היודעים שהם מותרים נוהגים בהם איסור הוי כאילו קבלום עליהם בנדר ואסור להתירם להם הלכך מי שנהג שלא לאכול בשר או להתענות בזמן ידוע ושוב רצה לאכול בשר או שלא להתענות באותו הזמן צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג בו לשם נדר אבל דברים המותרים ואחרים נוהגים בו איסור מחמת טעות שסוברין שהן אסורין לא הוי כאילו קבלום בנדר׃

סימן רטו

א נדרים חלים על דבר מצוה כיצד אומר קונם סוכה שאני יושב לולב שאני נוטל אסור לישב בסוכה וליטול לולב וכן אם נדר להתענות זמן ידוע ואירע בו שבתות וי״ט וחנוכה ופורים חל הנדר גם עליהם ומ״מ לא יצום בהם אלא מתירין לו נדרו ופותחין לו בהם שאומרין לו אילו שמת ללבך שיפגעו בתוך הזמן אלו הימים לא היית נודר והותר כל הנדר וכתב הרמב״ן דוקא שהוציאו בלשון נדר ממש כגון שאומר קונם אכילת יום פלוני עלי לכך צריך שאלה אבל אם לא הוציאו בלשון נדר ממש אלא בלשון קבלת תענית אינו דוחה לא שבת וי״ט ולא חנוכה ופורים וא״צ שאלה כלל וכתב בס״ה ודוקא שלא נדר בפירוש להתענות בשבת וי״ט אלא אירעו בתוך הזמן שנדר להתענות בו אבל אם נדר להתענות בהן בפירוש צריך להתענות בהן והרמב״ם חילק בין חנוכה ופורים לשבת וי״ט ור״ח שכתב הנודר לצום בשבת וי״ט חייב לצום בהן וכן הנודר לצום יום ראשון או יום ב׳ כל ימיו ופגע בהן י״ט או ערב יוה״כ חייב לצום ואצ״ל ר״ח פגע בהן חנוכה ופורים נדרו בטל ולא יצום בהן מפני שהם מדבריהם וצריכין חיזוק ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כדעת הרמב״ן נדר מדברים האסורים כגון נבלות וטרפות חל הנדר ואם אוכל מהן עובר משום בל יחל ומיהו אם התפיס בהן דבר אחר אין נתפס שאין דעתו אלא בעיקר האיסור דהו״ל מתפיש בדבר האיסור אבל דבר שאסור מדרבנן ואסרו עליו בלשון נדר והתפיש בו ד״א נתפש בנדר ואסור׃

סימן רטז

א כל הנדרים הולכין אחר הלשון אם הוא לשון תורה כפי מה שיצא ממשמעותו ואם לשון בני אדם כפי מה שידברו אנשי המקום ההוא בזמן ההוא ואחר כוונת הנודרים לשון תורה כיצד אמר קונם פירות האלו עלי אסור בחילופיהם ובגידוליהם וכן הדין אם לא אמר האלו אלא היו לפניו ואמר קונם הם עלי ואם אמר קונם מה שאני אוכל או טועם מהם אם הוא דבר שזרעו כלה כגון חטין וכיוצא בהן מותר בחילופיהן ובגידוליהם ואם הוא דבר שאין זרעו כלה כשזורעין אותן כגון שומין ובצלים אפי׳ גידולי גידולים אסורין וכן אם אמר קונם פירות האלו על פלוני אסור בחילופיהן ובגידוליהן׃ אמר לאשתו קונם מעשה ידיך עלי אסור בחילופיהן ובגידוליהן אמר קונם שאני אוכל או שאני טועם ממעשה ידיך מותר בחילופיהן בדבר שזרעו כלה ואסור בדבר שאין זרעו כלה׃ אמר לחבירו קונם לביתך שאני נכנס שדך שאני לוקח כל זמן שהוא ברשותו אסור ואפי׳ נפל וחזר ובנה אותו אסור בו מת או שמכרו לאחר מותר בו שאינו נקרא עוד ביתו אמר קונם לבית זה שאני נכנס אסור בו לעולם אפי׳ מת או נתנו לאחר או מכרו וכן אם אמר שתי הלשונות קונם שאני נכנס לביתך זה אסור בו לעולם ב״ה ומותר בחילופיהן ובגידוליהן בדבר שזרעו כלה ואסור בדבר שאין זרעו כלה אפילו בגידולי גידוליהן׃ וכן אם אמר ראובן לשמעון קונם בית זה שאתה נכנס בו ומת או מכרו לאחר אסור שאדם יכול לאסור על חבירו דבר שהוא ברשותו לכשיצא מרשותו וכגון שפירש בחיי ובמותי׃ קונם לביתי שאתה נכנס מת או מכרו לאחר מותר אמר לבנו קונם שאתה נהנה לי אם מת ירשנו אמר בחיי ובמותי אם מת לא ירשנו אמר לחבירו ככרי זו אסורה עליך אפילו נתנה לו במתנה אסורה לו מת ונפלה לו בירושה או שנתנו לאחר והוא נתנו לו מותרת לו שלא אמר אלא ככרי ועתה אינה שלו אמר קונם בשר ויין עלי מותר בתבשיל שיש בו בשר ויין אע״פ שנותנין בו טעם ואם אומר קונם בשר ויין שאני טועם או שאני אוכל או שאמר קונם בשר או יין זה עלי אסור בתבשיל שיש בו טעם יין ובשר׃ אמר קונם זיתים וענבים עלי מותר בשמן ויין היוצא מהן אפי׳ הוא חדש ואם אמר קונם זיתים וענבים שאני טועם או שאמר קונם זיתים וענבים אלו עלי אסור אף במשקין היוצא מהן ובתבשיל שנותנין בהם טעם׃

סימן ריז

א אחר לשון בני אדם כיצד הנודר מן המבושל בין שאומר קונם תבשיל עלי בין שאומר קונם תבשיל שאני טועם אם הוא במקום שקורין לצלי ושלוק מבושל אסור בו ושלוק ואם לאו מותר בהן ואסור בכל מיני תבשיל שמלפתין בו הפת אפי׳ בביצה מנולנלת ובירושלמי מיבעיא אם הוא אסור במעושן שנאכל בלא בישול ובמטוגן ובמבושל בחמי טבריא ותו מיבעיא בנודר מהמעושן אם הוא אסור במבושל ולא איפשיטא ולחומרא והרמב״ם כתב שהולכין אחר לשון בני אדם לפי המקום והזמן והתיר ביצה מגולגלת ולא נהירא דבירושלמי אסר אותה בהדיא. הנודר ממעשה קדרה אינו אסור אלא בדבר שנגמר ונרתחה בקדרה כגון ריפות ולבבות וכיוצא בהן ואם אמר קונם היורד לתוך קדרה עלי אסור בכל המתבשלין בקדרה אפי׳ אינו נגמר בתוכה נדר מהיורד לתוך קדרה אסור ביורד לתוך האלפס שכבר ירד לתוך הקדרה קודם שירד לתוך האלפס נדר מהיורד לתוך האלפס מותר ביורד לתוך הקדרה נדר מהנגמר בקדרה מותר בנגמר באלפס מהנגמר באלפס מותר בנגמר בקדרה מהיורד לתוך התנור אינו אסור אלא בפת ואם אמר כל מעשה תנור עלי אסור בכל הנעשה בתנור אמר קונם כבוש עלי אינו אסור אלא בכבוש של ירק קונם כבוש שאני טועם אסור בכל מיני כבשים קונם שלוק עלי אינו אסור אלא בשלוק של ירק קונם שלוק שאני טועם אסור בכל מיני שלקות קונם צלי עלי אינו אסור אלא בצלי של בשר קונם צלי שאני טועם אסור בכל מיני צלי קונם מליח עלי אינו אסור אלא במליח של דג קונם מליח שאני טועם אסור בכל מיני מלוחין אפי׳ אינו מליח אלא להתקיים לשעה והרמב״ם כתב בכולם שהולכין אחר הלשון אם קורא כבוש לכל הכבושים ומליח לכל המלוחין אם לאו וכ״ה ודאי כדבריו אם יש מנהג ידוע ואם אין מנהג ידוע הולכין בכולן אחר הלשון כדפירשתי אמר קונם ירק עלי אינו אסור אלא בנאכלין חיין ואם אמר ירקי קדרה עלי אסור אף בנכבשין בה ואם אמר ירק המתבשל בקדרה עלי אינו אסור אלא במתבשל בה ומיהו בכל המתבשל בה אסור אפי׳ בדלועין שכל דבר שהשליח נמלך עליו הוא בכלל המין ההוא ואם אמר לשלוחו קנה לי ירק ואין מוצא אלא דלועין הוא נמלך בו לומר תרצה דלועין: הנודר מהבשר אסור בכל מיני בשר בראש וברגלים בקנה ובלב ובקרנים ובבשר עופות ואפי׳ בבשר דגים משום דממליך עלייהו שליח ואינו מותר אלא בבשר חגבים ואם נדר בזמן שדגים רעים לו כגון בימי הקזה אז אינם בכלל שבלאו הכי לא היה אוכל אותם ולא הוצרך לידור מהם וכ״נ אם נראין הדברים שלא נדר אלא מבשר בהמה מותר בשאר מיני בשר והרמב״ם כתב שבשר דגים אינו בכלל בשר סתם אלא במקום שהשליח נמלך עליו ובודאי כן הוא שהנדרים תלויין בלשון בני אדם לפי המקום ותנא דקאמר דהוי בכלל בשר סתם במקומו היה השליח נמלך עליו הנודר מהקיפה פירוש פירורין דקין שנקפין בשולי הקדרה מותר ברוטב פירוש במרק מהרוטב מותר בקיפה מהבשר מותר בשניהם אם לא שאמר קונם בשר זה עלי או שאני טועם או שאני אוכל כדפרי׳ לעיל הנודר מהגריסין אסור במקפה של גריסין מן המקפה מותר בגריסין מהמקפה אסור בשום מהשום מותר במקפה מהתבלין אסור בחיין ומותר במבושלים ואם אמר קונם תבלין שאני טועם אסור בחיין ומבושלין מהכרוב אסור באספרגוס מאספרגוס מותר בכרוב ואספרגוס פירש״י מין כרוב והרמב״ם פירש מי שלקות של כרוב. מהכרישין מותר בקפלוטות מהירקות מותר בירקות שדה ואינו אסור אלא בגדלים בגנות הנודר מהחלב אם קורין לקום על שם החלב אסור בו ואם לאו מותר בו פירוש קום מי חלב הנבדלין ממנו. נדר מן הקום מותר בחלב מן החלב מותר בגבינה מהגבינה מותר בחלב ואסור בה בין לחה בין יבשה טפלה ומלוחה: דג שאני טועם אסור בגדולים ומותר בקטנים דגה שאני טועם אסור בקטנים ומותר בגדולים וחילוק איזהו גדול או קטן תלוי במה שרגילין לקרות גדול במקום ההוא דגים שאני טועם אסור בין בגדולים בין בקטנים מלוחין ותפלים היין ומבושלים ומותר בטרית טרופה פירוש מין דג שמחתכין אותו לחתיכות דקות ובציר ומורייס היוצא מהדגים הגורר מהצחנה פירוש מיני דגים חתוכין מעורבין אסור בטרית טרופה ומותר בציר ומורייס מטרית טרופה אסור בציר ומורייס הנודר מהתמרים מותר בדבש תמרים מדבש תמרים מותר בתמרים מהסיתוניות פירוש סופי ענבים שאינם מתבשלין מותר בחומץ היוצא מהן נדר מדבש סתם מותר בדבש תמרים שסתם דבש אינו אלא דבש דבורים מן החומץ סתם מותר בחומץ סיתוניות הנודר מהיין אסור בקינדיטון פירוש יין מבושל במיני בשמים ובמבושל ומותר ביין תפוחים נדר מהתירוש מותר ביין ואסור בכל מיני מתיקה הנודר מהשמן אם הוא במקום שמסתפקין בשמן זית אסור בו ומותר בשמן שומשמין ואם הוא במקום שמסתפקין בשמן שומשמין אסור בו ומותר בשמן זית ואם מסתפקין בשניהן אסור בשניהן אע״פ שרוב סיפוקם מאחד מהן: הנודר מתבואה או שאומר עלליתא אינו אסור אלא בחמשת המינין מהדגן קאמר ר״מ שאסור בכל מיני קטניות חוץ מחילקא טרגיס וטסני שהן חטין נפרכין אחת לשנים ולשלשה וחכ״א שאינו אסור אלא בחמשת המינין ויראה מדברי א״א הרא״ש ז״ל שפסק כר״מ ומדברי הרמב״ן יראה שפוסק כחכמים והכי מסתבר וכ״כ הרמב״ם הנודר מהפת סתם אינו אסור אלא בפת חטין ושעורין ובמקום שרגילין לעשות פת מכל דבר ונדר מהפת או מהמזון אסור בחמשת המינין ואם אמר כל הזן עלי אסור בכל חוץ ממים ומלח: קונם חטה שאני טועם אסור לאפותה ומותר לאוכלה חיה חטים שאני טועם אסור לאוכלה חיה ומותר לאפותה חטה חטים שאני טועם אסור לאפותה ולאוכלה חיה גריס שאני טועם אסור לבשל ומותר לאכול חי גריסין שאני טועם אסור לאכול חי ומותר לבשל גריס גריסין שאני טועם אסור לאכול חי ומבושל: הנודר מפירות השנה אסור בכל פירות השנה ומותר בגדיים וטלאים בחלב וביצים ובגוזלות ואם אמר גדולי שנה עלי אסור בכולם מפירות הארץ אסור

ככל פירות הארץ ובפרי העץ ומותר בכמהין ופטריות ואם אמר גדולי קרקע עלי אסור בכולן הנודר מהקיץ אינו אסור אלא בתאנים הנודר מהמים הנמשכין ממעיין פלוני אסור בכל הנהרות היונקות ממנו ואצ״ל מהנמשכין ממנו אע״פ שנשתנה שמו ואין קורין אותו אלא נהר פלוני ומעיין פלוני ואם אמר מנהר פלוני או ממעיין פלוני אינו אסור אלא בנקראין על שמו: הנודר מהכסות מותר בשק יריעה וחמילה מיני בגדים גסים הם הנודר מהבית אסור בעלייה מעלייה מותר בבית: הנודר מהעיר מותר ליכנס בתחומה ואסור ליכנס לעיבורה מהבית אינו אסור אלא מן האגף ולפנים: נדר מיושבי העיר אסור במי שישב שם ל׳ יום מבני העיר אינו אסור אלא במי שישב שם י״ב חדש: נדר מיורדי הים אסור בכל יורדי הים אפי׳ באותם שאין הולכין אלא מעכו ליפו ואפי׳ באותם שיורדין לטייל ומותר ביושבי יבשה נדר מיושבי יבשה אסור גם ביורדי הים ואפי׳ באותם שמפליגין בו הרבה שסופו לירד ליבשה ואם אמר יורדי הים לאחר ל׳ יום עלי מי שהוא בשעת הנדר מיורדי הים אסור בו ומי שאינו מיורדי הים בשעת הנדר מותר בו אע״פ שלאחר ל׳ יום כשחל הנדר הוא מיורדי הים: נדר מרואי חמה אסור אף בסומין שלא נתכוין אלא למי שהחמה רואה אותו לאפוקי דגים ועוברים ואם נדר מן רואים החמה מותר בסומין נדר משחורי הראש מותר בקרחין ובבעלי חשיבות (ומותר) בנשים ובקטנים שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים כתב הרמב״ם ואם דרכו לקרות שחורי ראש לכל אסור בכל: הנודר מן הילודים או מן הנולדים אסור בין באותן שנולדו כבר בין באותן שיולדו אח״כ ואינו מותר אלא בעופות ודגים שמטילין ביצים ואין דרכן להוולד: נדר משובתי שבת או מאוכלי השום פירוש שאוכלים אותו בע״ש מתקנת עזרא אסור בישראל ובכותיים נדר מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותיים נדר מבני נה אסור בנכרים ומותר בישראל נדר מזרע אברהם אסור בישראל ובגרים ומותר בנכרים אפי׳ מבני ישמעאל ועשו נדר מערלים אסור במולי עכו״ם ומותר בערלי ישראל נדר מהמולים אסור בערלי ישראל ומותר במולי נכרים נדר מישראל אסור בגרים מהגרים מותר בישראל מישראל אסור בכהנים ולוים מהכהנים ולוים מותר בישראל מהכהנים מותר בלוים מהלוים מותר בכהנים נדר מהבנים מותר בבני בנים:

סימן ריח

א אחר כוונת הנודר כיצד היה טעון צמר או פשתן והיה ריחו קשה עליו ונדר קונם צמר ופשתן עולין עלי מותר לכסות וללבוש בהן ואינו אסור אלא להפשילן לאחוריו היה לבוש בהן ונדר שלא יעלו עליו אסור ללבוש ולכסות בהן ומותר להפשילן לאחוריו היו מפצירין בו ליקח בת אחותו ואומר קונם שהיא נהנית לי לעולם או שגירש את אשתו ואומר קונם שהיא נהנית לי לעולם מותר ליהנות לו שלא נתכוין אלא לשם אישות היה חבירו מפציר בו שיאכל עמו ואמר קונם ביתך שאני נכנס טיפת צונן שאני טועם עמך מותר ליכנס לביתו ולשתות עמו טיפת צונן שלא נתכוין אלא לשם אכילה ושתייה ומותר גם באכילה ושתייה כיון שלא הוציאו בפיו: ראובן ששאל פרה משמעון לחרוש בה ולא רצה להשאילה לו ואסר ראובן הנאת חרישתה עליו אם דרכו לחרוש הוא בעצמו הוא אסור ושאר כל העם מותר לחרוש לו בה ואם אין דרכו לחרוש בעצמו הוא מותר לחרוש בה ושאר כל אדם אסורין לחרוש לו בה:

סימן ריט

א מי שנדר או נשבע לישא אשה או לקנות בית וכיוצא בו ולא קבע זמן אין מחייבין אותו לישא או לקנות מיד עד שימצא הראוי לו. ומי שאסר עליו שום דבר בלא זמן אסור בו לעולם :

סימן רכ

א קונם יין שאני טועם יום אחד או קונם יין שאני טועם יום אסור בו מעת לעת שאני טועם היום אינו אסור מעת לעת אלא עד שתחשך בין אם עומד בתחילת היום או בסופו וצריך שאלה לחכם גזירה שמא פעם אחר יאסור עליו יום אחד ולא ידע להפריש בין היום ליום אחד ויבא לשתות בלילה ומיהו אם היה הנדר של מצוה כגון ללמוד או לקיים שום מצוה א״צ התרה ואם אמר ביום שאעשה דבר פלוני לא אוכל אותו היום דינו כהיום שמותר בלילה ואם אומר אותו היום ולמחרתו אסור אותו היום ומחרתו ולילה שבינתיים וליל שאחר המחרת מותר: היה עומד באמצע השבוע ואומר קונם יין שאני טועם שבת זו אסור עד תשלום כל השבוע ויום שבת הבא ג״כ אסיר ואם אמר שבוע אחת או שבוע סתם אסור מעת לעת היה עומד בתוך החדש ואמר חדש זה אסיר עד תשלום החדש ומותר ביום ר״ח אפי׳ אם ר״ח ב׳ ימים שהראשון לתשלום חדש שעבר אפ״ה מותר בו כיון שלשון ב״א קורין אותו ר״ח היה עומד בתוך השנה ואומר שנה זו אסור עד תשלום השנה מותר ביום ראש השנה ושנה זו מונין מתשרי שאפי׳ אם עומד בכ״ט באלול כיון

שהגיע תשרי מותר אמר שנה אחת או שנה סתם אסור מעל״ע ואם השנה מעוברת אסור י״ג חדשים מיום ליום ואם עומד בחורף ואמר שנה זו והיא מעוברת אסור עד תשרי ולא אמרינן שאדר שני יעלה לו במקום אלול היה עומד בחורף ואמר עד ר״ח אדר עד ר״ח אדר ראשון ער סוף אדר עד סוף אדר שני והרמב״ם חילק דהיינו דוקא שאינו יודע שהשנה מעוברת אבל אם יודע שהיא מעוברת ואומר עד ר״ח אדר עד ר״ח אדר שני וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בזה: היה עומד בשמיטה ואמר שמיטה זו אסור עד סוף השמיטה ובשנה שביעית ג״כ אסור אמר שמיטה אחת או שמיטה סתם אסור ז׳ שנים מעת לעת. נדר מדבר אחד ואומר עד הפסח אינו אסור אלא עד שיגיע פסח עד שיהא הפסח או עד פני הפסח אסור עד שיצא והרמב״ם כתב דעד פני הפסח דינו כעד הפסח שאינו אסור אלא עד שיגיע וא״א הרא״ש ז״ל לא כ״כ: נדר עד הקציר או עד הבציר או עד המסיק בין אומר עד או עד שיהא אינו אסור אלא עד שיגיע שכל דבר שאין זמנו ידוע בכל לשון שיאמר אינו אסור אלא עד שיהא ובכל מקום זמן הנדר לפי מה שממהרין או מאחרין לקצור בו ואנו הולכים אחר המקום שעומד בו הנודר בשעת הנדר אפי׳ אם הולך אחר כן הנודר אל מקום אחר בין להחמיר כגון שהולך למקום שממהרים הקצירה או להקל כגון שהולך למקום שמאחרין אותו וקציר סתם הוה קציר חטים ואם המקום שנדר בו רובו קציר שעורים הולכים אחריו ובירוש׳ מיבעיא אם קבע זמן למשתה בנו ונדר עד זמן משתה בנו אם חשוב זמנו קבוע או כיון שבידו לאחרו לא ולא איפשיטא ולחומרא עד הקיץ עד שיכנסו בכלכלות פירות לא שיקוצו עראי אלא שיקוצו הרבה ומכניסים התאנים בכלכלות עד שיעבור הקיץ עד שישמרו הסכינים שקוצצין בהן התאינים לשנה הבאה פי׳ שכבר עבר כל זמן קציצתו: האוסר עצמו מדבר עד הגשם אסור עד זמן הגשם וכשיגיע זמן הגשם שהוא בא״י ז׳ במרחשון ובגולה ס׳ יום לתקופה מותר אפי׳ לא ירדו גשמים ואם אומר עד שירדו גשמים או עד הגשמים אסור עד שתרד רביעה שנייה שהיא בא״י י״ז במרחשון ובגולה ע׳ יום לתקופה ואם אמר עד שיפסקו גשמים אסור עד שיעבור הפסח רבי יהודה אומר קונם יין שאני טועם עד הפסח אינו אסור אלא עד ליל הפסח שלא נתכוון אלא לשעה שדרך ב״א לשתות יין שהכל שותין ארבע כוסות בליל פסח קונם בשר שאני טועם עד הצום אינו אסור אלא עד ליל הצום שלא נתכוון אלא עד שעה שדרך ב״א לאכול בשר רבי יוסי אומר קונם שום שאני אוכל עד שתהא שבת אינו אסור אלא עד ליל שבת שלא נתכוון אלא לשעה שדרך ב״א לאכול שום והיינו בליל שבת מתקנת עזרא כתב הרמב״ן דרבנן פליגי בזה על ר׳ יהודה ורבי יוסי והלכה כרבנן וא״א הרא״ש ז״ל פסק כרבי יהודה ורבי יוסי ירושלמי אמר קונם יין שאני טועם בחג אסור בי״ט האחרון: אמר לאשתו מה שאת עושה קונם שאני נהנה ממנו עד הפסח עשתה לפני הפסח מותר ליהנות בו אחר הפסח שלא אסר עצמו אלא עד הפסח אמר מה שאת עושה עד הפסח קונם שאני נהנה ממנו אסור ליהנות לו לעולם במה שעשתה לפני הפסח ומותר ליהנות במה שתעשה אחריו היה עומד במרחשון ואומר לאשתו קונם שאתה נהנית לי מכאן ועד פסח אם תלכי לבית אביך עד החג הלכה לפני הפסח אסורה ליהנות ממנו עד הפסח ואם נהנית לו לוקה ואפי׳ לא הלכה אסורה ליהנות ממנו עד הפסח שמא תלך אח״כ ותעבור למפרע כתב הרמב״ם ז״ל עבר הפסח אע״פ שעבר התנאי ה״ז אסור לנהוג חולין בנדרו ולהניחה שתלך ותהנה אלא נוהג איסור עד החג כמו שנדר אע״פ שתלה הנדר באיסור זמן שעבר ע״כ ואיני מבין דבריו שהרי לא נדר אלא עד הפסח הלכך אחר הפסח מותר ליהנות לו אמר שאת נהנית לי עד החג אם תלכי לבית אביך עד הפסח הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו עד החג ומותרת לילך וליהנות אחר הפסח:

סימן רכא

א ראובן שאסר נכסיו על שמעון או שאסר עצמו מנכסי שמעון הנאסר אסור לעבור על שדה האחר אפי׳ בבקעה בימות החמה שאין ב״א מקפידין על דריסת רגל שבה ואסור לישאל ממנו כל כלים שבעולם ואם לא נדר ממנו אלא מאכל אינו אסור אלא לאכול משלו ואם נדר ממנו הנאה המביאה לידי מאכל אסור ליהנות ממנו בכל דבר שמשכירין כיוצא בו ומה שאין משכירין כיוצא בו מותר בד״א בשאין בו שייכות מאכל אבל אם יש בו שייכות מאכל כגון נפה וכברה או אפי׳ שק להביא בו פירות וחמור להביא פירות וסוס לרכוב עליו לבית המשתה וטבעת להראות בו בבית המשתה ולעבור דרך שדהו לבית המשתה אע״פ שאין משכירין כיוצא בו אסור בירושלמי מיבעיא אם מותר לקנות לו צרכי סעודה אי לא ולא איפשיטא ולחומרא ראובן שמודר הנאה משמעון יכול שמעון לפרוע חובו של ראובן ומיהו פר״ת דוקא מזונות אשתו ובניו כגון שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנסה שאינו חוב ברור שאפשר שהיתה מצמצמת אם לא שפרנסה אבל שאר בל חוב אינו יכול לפרוע בשבילו ורש״י פי׳ שכל חוב יכול לפרוע בשבילו ואפי׳ היה לו משכון ביד המלוה והלך ופרע בשבילו ונטל המשכון מיד המלוה צריך להחזירו ללוה הנאסר וכ״כ הרמב״ם פורע חובו שעליו סתם ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כר״ת ויכול לזון אשתו ובניו ועבדיו הכנענים ופי׳ ר״ת דוקא כשזן אותם לפניו והוא במדינה דכיון שזן אותם לפניו ואינו אומר כלום דרך מתנה הוא ואינו חייב לפרוע ולא הויא הנאה כיון שאם לא היה זונה היתה מצמצמת ומתפרנסת ממעשה ידיה וי״מ דמיירי כשבעל נותן לה צרכה והיא מענגת ממזונות יתירים אבל בע״א לא וא״א הרא״ש ז״ל הביא כל אלו המפרשים בפסקיו ואני תמה דכל זה א״צ אלא לרבנן אבל לחנן מותר בכל ענין והלכתא כוותיה וכ״כ הרמב״ם אבל אסור לזון בהמתו בין טמאה בין טהורה ואסור ללמדו מקרא דכיון שמותר ליתן שכר עליה והוא מלמדו חנם נמצא

שמהנהו אבל מלמדו מדרש לפי שאסור ליטול עליה שכר הילכך אפילו אם הנאסר אמר לו לאוסר שילמדנו מותר והרמב״ן כתב שאם הנאסר אומר לו שילמדנו אסור שאז הוא כשלוחו ואינו מותר אא״כ ילמדנו מעצמו וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה והאידנא שנוטלין שכר גם על המדרש הכל אסור ומותר ללמוד את בנו ולהשקותו כוס תנחומין וכוס ששותין כשיוצאין מבית המרחץ שאין בו הנאה כל כך והראב״ד כתב ודאי הנאה יש בו ואסור להשקותו משל המדיר ולא קאמר שמותר להשקותו אלא משל המודר בעצמו אע״פ שמהנהו במה שמשקהו מותר כיון שיש בו מצוה דכוס של בית המרחץ יש בו משום חיי נפש ומצוה ראובן שאסר נכסיו על שמעון אסור להשיאו בתו קטנה או נערה לפי שעדיין היא ברשותו והרי מוסר לו שפחה לשמשו ומותר להשיאו בתו בוגרת ומדעתה ואם נכסי שמעון אסורין עליו מותר לישא בתו אע״פ שפוטרו מחיוב מזונותיה שחייב לפרנסה ומחזיר אבדתו בין שנכסי בעל אבדה אסורין למחזיר או שנכסי מחזיר אסורין לבעל האבדה ובמקום שנוטלין שכר על החזרת אבדה אם נכסי בעל האבדה אסורין למחזיר אסור לו לקבלו אלא מחזיר לו בחנם ואם נכסי מחזיר אסורין על בעל אבדה צריך לקבלו ואינו רשאי להחזיר לו בחנם ואם נכסי שניהם אסורין זה על זה אינו יכול לקבל השכר שאם כן הוא נהנה ולא להניחו שאם כן הוא מהנה אלא יפול השכר להקדש: ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ראובן ליכנס לו לבקרו ובמקום שנותנין שכר למי שיושב אצל החולה לצוות לו לא ישב אצלו אלא מבקרו מעומד ואם אין דרך ליתן שכר לרופא יכול לרפאותו אפי׳ בידים אפי׳ יש רופא אחר שירפאנו אבל אם דרך ליתן שכר לרופא לא ירפאנו בחנם ולא ירפא לבהמתו ואפילו אם אין דרך ליתן שכר לרופא אבל יכול לומר לו סם פלוני יפה לה והוא יעשנו ואם אינו יודע לעשותו והיא תמות אם לא יעשנו זה המדיר מותר לעשותו ואם מת יכול להביא לו ארון ותכריכין ואם חלה בן שמעון יכול ראובן ליכנס לו ולישב עמו ולבקרו אם נכסי שמעון אסורין על ראובן וחלה שמעון נכנס ראובן לבקרו מעומד אבל לא מיושב חלה בנו אינו נכנס כלל אלא שואל עליו בשוק: ראובן יכול להעיד לשמעון הנאסר בין עדות ממון בין עדות נפשות ראובן שאסר הנאותיו על שמעון יכול לישן עמו במטה גדולה בימות הגשמים בקטנה בימות החמה אבל איפכא לא מפני שמהנהו ורוחץ עמו באמבטי גדולה ולא בקטנה מפני שמהנהו שמגביה עליו המים ומזיע עמו אף בקטנה ומיסב עמו במטה ואוכל עמו על השלהן אבל לא בקערה אחת שמא יאכל מחלקו ואם דרך שב״ה חוזר וממלא הקערה לאחר שאכלו כל מה שהיה בה מותר היו שניהם חופרים בכרם ביחד לא יחפור בשורה הקרובה לו מפני שמהנהו שמרפה הקרקע לפניו אבל ברחוק ממנו מותר ולא ימכור לו ולא יקנה ממנו ולא ישאילנו ולא ילונו ולא ישאל ולא ילוה ממנו ראובן שאסר נכסיו על שמעון ויש לראובן מרחץ מושכר בעיר אם נשאר לו בו תפיסת יד שמעון אסור בו שהוא בכלל נכסיו ואם נשאר לו בו תפיסת יד שהשוכר פורע עליו ואפי׳ המס אינו בכלל נכסיו וכשהוא אסר נכסיו על שמעון לא היה דעתו על זה המרחץ אבל אם אסרו עליו כפירוש חל האיסור גם עליו ולכך היה אומר ר״ת המשכיר בית לחבירו ואח״כ הדיר השוכר מנכסיו לא חל האיסור על הבית שהשכיר לו ואם פירש הבית בפירוש חל גם האיסור עליו וי״א שאפילו אם פירשו בפירוש אינו יכול לאוסרו בלשון קונם אם לא בלשון הקדש ממש וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל: ראובן שאסר נכסיו על שמעון ואין לו לשמעון מה יאכל יכול ראובן לומר לחנוני שמעון מודר הנאה ממני ואיני יודע מה אעשה לו והחנוני יתן לו וחוזר ונוטל מראובן אם ירצה ליתן לו אבל אינו חייב ליתן לחנוני מה שנתן לשמעון בשביל שאמר לו כן דא״כ הו״ל שלוחו והיה שמעון אסור בו וה״ה נמי אם יש לשמעון הרבה לאכול דשרי: היה ביתו לכנות וגדרו לנדור ושדהו לקצור הולך אצל פועלים ואומר להם איש פלוני מודר הנאה ממני ואיני יודע מה אעשה לו והן עושין אצלו וחוזרים ונוטלין שכרם מזה וכן מותר לומר כל הזן לפלוני או עושה עמו אינו מפסיד אבל אסור לומר כל השומע קולי יזון לפלוני דכיון שהוא לשון צווי הוי כשלוחו ורשב״ם כתב דאפילו אם אמר אם תזון לפלוני לא תפסיד נמי אסור אע״פ שאינו לשון צווי דכיון שאומר ליחיד נראה כשלוחו אבל כשאומר כל הזן לרבים אינו מייחד שום אדם להיות שלוחו היו מהלכים בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר לשם מתנה והלה מותר בו ואם אין עמו אחר מניחו על הסלע ואומר הרי הוא מופקר לכל מי שירצה והלה נוטל ואוכל ודוקא בכה״ג שנותן לאחר בסתם אכל היכא שניכר שיש ערמה בדבר כההיא דבית חורון באחד שהיה אביו מודר הנאה ממנו והיה משיא לבנו ואמר לחבירו הרי החצר והסעודה נתונין לך במתנה ויבא אבא ויאכל אסור אע״פ שלא אמר כדי שיבא אבא ויאכל אלא אמר יבא ויאכל אם תרצה אפ״ה אסור כיון שניכר הדבר שלא כיון אלא לכך וכל כיוצא בזה כתב הרמב״ם מי שנשבע או נדר שלא לדבר עם חבירו יכול לכתוב לו כתב או לדבר עם אחר והוא שומע וכזה התירו הגאונים:

סימן רכב

א מי שחתנו מודר הנאה ממנו ורוצה ליתן מעות לבתו צריך שיאמר לה הרי המעות הללו נתונים לך ע״מ שאין לבעליך רשות בהם אלא שאת תהא אוכלת או לובשת בהן אבל אם לא אמר כן הבעל זכה בפירותיהם ואסור אפי׳ אומר לה ע״מ שאין לבעליך רשות בהם ומה שתרצי תעשי בהם כיון שאינו מפרש בפירוש לצורך מה נותנה לה והרמב״ם כתב דמהני אם א״ל ע״מ שאין לבעליך רשות בה ומה שתרצי תעשי בהם וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא הראשונה:

סימן רכג

א המדיר בנו לת״ת יכול למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו נר ולצלות לו דג קטן פירש הרמב״ם שאסר הנייתו על הבן מפני שאינו עוסק בתורה ומותר האב לעשות לבן דברים הללו והרמב״ן פירש שהאב הדיר עצמו מהנאת בנו כדי שלא יבטל בשבילו מלמודו ומותר הבן לעשות לו הדברים הללו וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל. וכן מותר לקנות לו מן השוק מה שצריך אם הוא אדם שאין דרכו לקנות בעצמו או אם היא אשה שהדירה את בנה כתב הרמב״ם אסר בנו מהנאתו ואמר אם יהיה בן בני ת״ח יקח בני נכסי להקנותם לבנו הבן אסור בנכסיו ובן הבן מותר בהן אם יהיה ת״ח כמו שהתנה וא״א ז״ל כתב שלא קנה בן הבן כיון שלא הקנה לבן כלום אלא לאחר שיהיה בן בנו ת״ח וכשיהיה ת״ח חזר סודרא למריה ונתבטל הקנין ומ״מ בן הבן מותר ליהנות מהם אע״פ שלא קנה: וכתב עוד הרמב״ם וזה הבן אסור בירושת אביו אם נתן ירושת אביו לאחיו או לבנו הרי זה מותר וכן אם פרע בחובו או בכתובת אשתו וצריך להודיען שאלו נכסי אבי שאסרן עלי ואיני מבין דבריו היאך יהא מותר לו לפרוע חוביו מנכסים האסורין עליו הרי הוא נהנה מהם שלא אמרו אלא ופורע חובו פירוש שהמדיר פורע מעצמו וגם מאי נ״מ שמודיען שאלו חן נכסי אביו:

סימן רכד

א ראובן שאומר לשמעון הריני עליך חרם או הרי אתה אסור בהנאתי ראובן מותר בהנאת שמעון ושמעון אסור בהנאת ראובן וכתב הרמב״ם ואם נהנה אינו לוקה שהרי לא אמר שמעון כלום ואם אומר לשמעון הרי את עלי חרם ראובן אסור בהנאת שמעון ואם נהנה לוקה שהרי חילל דבריו ושמעון מותר בהנאת ראובן הריני עליך חרם ואתה עלי שניהם אסורין ליהנות זה מזה ומותרין בדבר שהוא בשותפות לכל ישראל כמו הר הבית והעזרות ואסורין בדבר שהוא בשותפות לבני אותה העיר כמו ב״ה והתיבה והספרים וזה תקנתם שיקנו חלקם שיש להם בו לאחר ונמצא שאין אחד מהן נהנה משל חבירו:

סימן רכה

א ראובן שאומר לשמעון הרי פירותיו של פלוני אסורין עליך אינו כלום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו על חבירו אא״כ יענה הנאסר אמן:

סימן רכו

א שנים שהן שותפין בחצר ונדרו הנאה זה מזה אם יש בו דין חלוקה חל הנדר ואסורין ליכנס בו עד שיחלקו ויכנס כל אחד בשלו וכ״ש אם אחד מהם הדיר לאחד מן השוק מנכסיו שאסור ליכנס בו לצרכו אם לא לצורך אחד מהשותפין בחצר ואם אין בו דין חלוקה לא חל הנדר ומותרין ליכנס בו בין אם הדירו זה את זה או שהדיר אחד מהם לאחד מן השוק מנכסיו אבל שניהם אסורין להעמיד בו תנור וכירים ריחיים ותרנגולים היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו הוא אסור בהעמדת תנור וריחיים ותרנגולים ואסור ליכנס בו אם יש בו דין חלוקה וחבירו מותר בכל וכופין הנודר למכור חלקו בין שהדיר עצמו מחלק חבירו בין שהדיר חבירו מחלקו והאי כפיה כשנאסר בלשון חצרי שמותר בו לאחר שימכר אבל אם אמר חצר זו לא מהניא כפיה שהרי אסור בו אף לאחר שימכר וכתב הרמב״ן דלא כפינן ליה אלא כשהדיר עצמו מחבירו אבל אם הדיר חבירו עליו לא כפינן ליה והרמב״ם כתב להפך כשאסר חבירו עליו כופין אותו ואם אוסר על חבירו אין כופין אותו וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה:

סימן רכז

א מי שאסר עצמו מכל ישראל אסור לקנות מהם ולמכור להם זבינא מיצעא דאית ביה הנאה ללוקח ולמוכר אלא לוקה ביותר ומוכר בפחות ואם אסר הנאתו עליהם לוקח מהם בפחות ומוכר להם ביותר אם ישמעו לו וזבינא חריפא הוא הנאת הלוקח ולא המוכר הלכך אם אסר עצמו מהם יקננו מהם ביותר ומוכר להם שוה בשוה ואם אסרם עליו ימכרנו להם ביותר אם ישמעו לו ויקננו מהם שוה בשוה וזבינא דרמי באפיה הוי הנאת המוכר ולא הלוקח הלכך אם אסר את עצמו ימכרנו להם בפחות ויקננו מהם שוה בשוה ואם אסרם עליו יקננו מהם בפחות אם ישמעו לו וימכרנו להם שוה בשוה כתב הרמב״ם לא גזרינן ליקח מהם אטו למכור להם כי היכי דגזרינן באוסר עצמו מאיש אחר דהתם אם לא ישא ויתן עם זה ישא ויתן עם איש אחר אבל הכא א״א לו הלכך אם אסר הנייתן עליו ה״ז משאילן ומלוה אותן אבל הוא לא ישאל ולא ילוה מהם אסר הנייתו עליהם והנאתן עליו לא ישא ויתן

עמהן והן לא ישאו ויתנו עמו ולא ישאל ולא ילוה להם ולא הם ממנו מי שאסר הנאותיו על הכהנים והלוים באין ונוטלין תרומותיו ומעשרותיו בע״כ אם אמר לכהנים וללוים אלו הרי אלו אסורין ויתנם לכהנים וללוים אחרים וכן הדין במתנות עניים:

סימן רכח

א מי שנדר ונתחרט יש תקנה ע״י חרטה ואפילו נדר באלהי ישראל כיצד יעשה ילך אצל חכם מומחה דגמיר וסביר ואם אין יחיד מומחה ילך אצל ג׳ הדיוטות והוא דגמרי להו וסברי וידעו לפתוח לו פתח ויתירו לו והאידנא אין מומחה שיהא ראוי להתיר ביחיד בפחות מג׳: ואין לו לאדם להתיר במקום רבו ובמקום שיש גדול ממנו אא״כ יתן לו רשות וכיצד הוא ההתרה יאמר לו ג״פ מותר לך ואפילו מעומד ובקרובים ובלילה ובשבת אפילו אם היה אפשר לו מאתמול לישאל עליו ובלבד שיהא לצורך השבת כגון שנדר שלא לאכול או לבטל מעונג שבת. והא דנשאלים מעומד דוקא כשמתירין בחרטה בלא פתח אבל מי שאינו מתחרט מעיקרו וצריך למצוא לו פתח צריך להתיישב בדבר וצריך עיון גדול דמה שאינו מתחרט מעיקרו היינו משום שהיה לו תועלת בנדר כגון שהיו אוהביו רוצים להעבירו על דעתו כגון שיאכל עמהם או שישיא בנו או בתו לפי דעתם וכיוצא בזה ובשביל הנדר נמלט מהם ולא היה רוצה עדיין שלא נדר הילכך צריך למצוא לו פתח שאילו היה יודע שיבא לידי כך היה נמנע מלידור אע״פ שהיה צריך לשמוע לקול אוהביו ולעבור על דעתו אם הוא משקר לחכם אין התרתו כלום וכיון שצריך ישוב הדעת צריך שיהא מיושב: מי שאמר קונם הנאתי על בני עירי אין נשאל לחכם ששם וכתב הרמב״ם אם נשאל לו והתיר לו הוי התרה ואם אמר קונם הנאת בני עירי עלי נשאל לחכם ששם מי שנתחרט מעיקר הנדר א״צ פתח אלא שישאלנו החכם אתה חפץ בנדר זה והוא אומר איני חפץ בו ומתחרט אני שנדרתי ומתיר לו ומיהו צריך שיתחרט בעיקר הנדר שהיה רוצה שלא נדר מעולם אבל אם אמר עתה הוא מתחרט ועד עתה הוא חפץ במה שנדר לא הויא חרטה שצריך שיעקור הנדר מעיקרו וכתב א״א הרא״ש ז״ל ויזהר הנודר שלא יאמר שמתחרט מעיקרו אלא א״כ הוא ברור לו שהיה רוצה שלא נדר מעולם שאם לא כן אין ההתרה התרה והוא באיסור נדר כל ימיו ואם אינו מתחרט צריך לבקש לו פתח לומר לו אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר ונמצא הנדר נעקר מעיקרו: וכיצד הוא הפתח כגון שנדר על דבר אחד ומפצירין בו הרבה שישאל עליו אומרים לו אילו ידעת שיפצירו בך כל כך ולא תוכל להשיב פניהם לא היית נודר והוא אומר כן ואפילו פתח שמגוף הנדר הוי פתח כגון שהדיר פלוני מנכסיו אם יעשה דבר פלוני ועבר ועשאו פותחין לו אילו ידעת שהיית עובר על דבריך לא היית נודר והוא אומר כן ופותחין לאדם בכבוד עצמו כגון שנדר לגרש את אשתו ופותחין לו אילו ידעת שלמחר יהיו אומרים מה ראה פלוני לגרש את אשתו אלא שמצא עליה שם רע ונמצאת פוגם בניך או שיאמר לו אילו ידעת שאתה צריך לפרוע לה כתובתה לא היית נודר והוא אומר כן: נדר שלא להשאיל כליו לחבירו או שלא לשאול בשלומו פותחין לו אילו ידעת שאתה עובר על לא תקום או על לא תשנא את אחיך בלבבך לא היית נודר אבל אין פותחין בכבוד המקום לומר אילו ידעת שאתה עושה עבירה בנדרך לא היית נודר שאין אדם חצוף לומר שלא היה נמנע בשביל זה והוא אומר שהיה נמנע אפילו אם אינו אמת ונמצא שאין הנדר נעקר מעיקרו ומטעם זה נמי אין פותחין בההיא דאילו ידעת שהיו ממשמשין בפנקסך לא היית נודר ולא בההיא דכל הבוטה פירוש נודר ראוי לדקרו בחרב ולא בההיא דכל הנודר כאילו בנה במה ולא כההיא דכל המקיימו כאילו הקריב עליו קרבן ואין פותחין בכבוד אביו ואמו לומר אילו ידעת שיאמרו לאביך ולאמך ראו גדולים שגדלתם כמה בנכם קל בנדרים ונמצאת מזלזל בכבוד אביך ואמך מה״ט נמי שאינו חצוף לומר שלא היה נמנע בשביל כך ומה״ט אין פותחין לו בכבוד רבו אבל פותחין בדברים שבין אביו ואמו כגון אם הדירן מנכסיו שפותחין לו לומר אילו ידעת שאתה חייב במזונותיהן לא היית נודר: ואין פותחין אלא בדבר ההווה שיאמר לו אילו ידעת שיארע דבר זה לא היית נודר אבל אין פותחין בדבר הנולד ומתחדש אחר כך כגון אומר קונם שאני נהנה לפלוני או שאני נכנס לבית פלוני ונעשה אותו פלוני ת״ח שהכל צריכין לו או אותו בית ב״ה אין פותחין לו לומר אילו ידעת שיעשה פלוני ת״ח או אותו בית ב״ה לא היית נודר לפי שעל ידי פתח נעקר הנדר מעיקרו כדפרישית ופתח כזה אינו עוקרו שאף אם היה מעלה אותו על לבו לא היה נמנע בשבילו מלידור כיון שאינו מצוי כזה ואע״פ שאין פותחין בנולד פותחין בתנאי נולד ומפרש במסכת נזיר כגון נזיר שנדר קודם שחרב הבית וחרב אין פותחין לו לומר אילו ידעת שיחרב הבית כלום היית נודר אבל פותחין בתנאי נולד לומר לו אילו בא אדם בשעת הנדר יהיה משקר לך והיה אומר שבאותה שעה חרב הבית כלום היית נודר וכל כיוצא בזה: צריך הנודר לפרט הנדר קודם שיתירנו לו החכם כתב הרמב״ם שצריך הנודר לבוא לפני החכם כשיתיר לו ואינו עושה שליח לשאל על נדרו וא״א ז״ל כתב שיכול להתיר לו שלא בפניו כגון שישלח לחכם בכתב את נדרו והוא יודע שמתחרט ומתיר לו אין מתירין את נדרו עד שיחול שאם אמר קונם עלי ככר זה אם לא אעשה דבר פלוני לזמן פלוני אין לו התרה עד שיבא הזמן ויחול הנדר נדר על דעת חבירו אין לו התרה אלא מדעת אותו שנדר על דעתו ודוקא שנדר על דעתו בשביל שום טובה שעשה לו כמו משה שנדר על דעת יתרו בשביל שהשיא לו בתו אבל אם מעצמו נדר על דעת חבירו יכולין להתיר לו בלא דעתו ואפי׳ נדר על דעתו בשביל טובה שעשה לו אם בדיעבד התירו לו בלא דעתו הויא התרה והרמב״ם לא חילק שכתב ראובן שהשביע לשמעון וענה אמן אין

מתירין לשמעון אלא בפני ראובן וכן אם נשבע ראובן או נדר שלא יהנה ממנו שמעון וניחם ונשאל לחכם אין מתירין לו אלא בפני שמעון ואפי׳ היה שמעון קטן או נכרי כדי שידע הנידר שהתיר זה נדרו ולכך יהנה: ונדר שעל דעת רבים אין לו התרה בלא דעתם אלא אם כן יש מצוה בהתרתו ואין נקראין רבים בפחות מג׳ וכגון שיפרוט אותם ע״ד פלוני ופלוני ופלוני אבל אם אומר בכלל ע״ד רבים יש לו התרה וכתב בס״ה בשם ר״ת שאם נדר בפני שלשה אפילו לא פרט אותם אלא אמר סתם ע״ד רבים אין לו התרה דמסתמא על דעת אותם רבים שעומדין לפניו קאמר: ונדר שנדר מעצמו על דעת שנים יש לו התרה אפי׳ בלא דעתם ונדר שהודר ברבים יש לו התרה ונדרים וחרמים שמטילין הקהל לא מקרי על דעת רבים אע״פ שאמר על דעת המקום ויש להם התרה בלא פתח וחרטה וא״צ לא יחיד ולא ג׳ הדיוטות שאינו אלא כעין גזירה ונידוי כל מי שיעברו על גזרתם הלכך נודרין ומתירין הם בעצמם:

סימן רכט

א נדר שהותר מקצתו הותר כולו כגון שנדר להתענות זמן ידוע ואירעו בו שבתות וי״ט אומרים לו אילו נתת ללבך שיארעו בו שבתות וי״ט לא היית נודר והותר הכל וכן אם אמר לחבורות אנשים קונם שאני נהנה לכולכם או אפי׳ אמר קונם שאני נהנה לך ולך ולך הוי כלל ואם הותר א׳ הותרו כולם אבל אם אמר קונם שאני נהנה לך קודם שאני נהנה לך הוי כל אחד נדר בפני עצמו ואם הותר אחד לא הותרו האחרים ואפי׳ היכא שכולל לא אמרי׳ שהותר כולו ע״י שהותר מקצתו אלא כשהותר ע״י פתח שנעקר הנדר מעיקרו אבל אם הותר קצתו ע״י חרטה לא הותר כולו ואם נדר מאחד ואמר על אחר יהא כפלוני כולן אסורין אפי׳ עד מאה הותר הראשון הותרו כולם הותר האחרון הוא מותר והשאר אסורין הותר האמצעי ממנו ולמטה מותרין וממנו ולמעלה אסורין וכן במי שנדר ושמע חבירו בתכ״ד ואומר ואני ושמע שלישי ואומר ואני או שנדר מבשר והתפיס פת בבשר והתפיס דבש בפת הותר הראשון הותרו כולם אסר עליו ככר ב״פ או שנשבע עליו ב״פ אף שנשאל עליו והתירו אסור עד שישאל פ״ש ואם נשבע על דבר א׳ ונשבע שלא ישאל על שבועתו נשאל תחלה על האחרונה שנשבע שלא יתירו לו ואח״כ ישאל על הראשונה נשבע שלא ידבר עם פלוני ונשבע אח״כ שאם ידבר עמו שיאסר בבשר נשאל על הראשונה תחלה ואח״כ על השניה שאין מתירין נדר ולא שבועה כל זמן שלא חלו וכן אם נשבע שלא יהנה לפלוני ולא לחכם שישאל לו על השבועה נשאל תחילה על הראשון ואח״כ על השני של חכם:

סימן רל

א כתב רב אלפס אנן השתא אי עבדינן קרוב לדרב אסי עבדינן דאמר (נדרים כא:) אין חכם מתיר אלא ד׳ נדרים שדומין לנדר טעות מעיקרא וכתב עוד דלא מזדקקי רבנן להתיר שבועה אלא כדמתרמי מילתא דאית בית תקנתא או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמא דציבורא ודכנסתא ובדומים להם מזדקקינא במילי דמוכחן וברירן קרוב לדרב אסי אבל בחרטה ופתח בעלמא לא עבדינן וכתב א״א ז״ל וחומרא בעלמא כתב משום דביומיה קיל נדרי אבל ודאי הלכה שמתירין בין נדרים בין שבועות בפתח וחרטה כתב רב האי הנשבע בספר תפלות ותחנונים ושאר ספרי הקדש שבידו אין לו התרה וכתב שבדורו׳ האחרונים אין כח באדם לעולם להתיר שבועה ולהפר כלל לא בא״י ולא בבבל וכתב עוד וששאלתם מי שכעוס ונשבע על פה בהזכרת השם ובתורה המונחת בארון אם יש רשות לחכם להתיר שבועה זו או לא כך ראינו מי שהזכיר השם או התורה המונח׳ בארון אין רשות לשום אדם לבטלה או להתיר בין חכם גדול או סופר אין להם רשות להתיר לא שבועת הנשבעים בתורה המונח׳ בארון ולא בשם הבורא וא״א הרא״ש ז״ל כתב וכל אלו חומרו׳ הן דהא אמרינן לעיל הנשבע בתורה ולא נקיט לה בידיה לא אמר כלום וקי״ל נזקקין לאלהי ישראל אלא כל שבועות יש להן התרה מן התורה אלא שהחרימו בימי הגאונים ואמרו שלא להתיר שבועו׳ ומתוך כך היו העולם נמנעין מלישבע ובעברי באלו הארצו׳ ראיתי שהיו מקילין מאד בנדרים ובשבועות ורגילין הרבה לידור ולישבע ופריצי טפי ואם לא יתירו להם לא יבאו עוד לבקש התרה אלא יעברו במזיד כי נשבעין על דבר שא״א להם לקיימו ואמרתי להתיר להם נדרים ושבועות וכ״כ הרמב״ם שדין שבועה כדין נדר לכל דבר :

סימן רלא

א אין הנדר ניתר אלא ע״פ חכם מומחה או ג׳ הדיוטות שאפי׳ אם פירש והתנה בשעת הנדר אימתי שירצה שיבטלו מעיקרו או שתלה באחר שיבטלו אימתי שירצ׳ אינו כלום דמיד כשחל הנדר אין לו התרה אלא ע״י חכם ואפי׳ אם תלאו בדעת אחר וקיימו ושוב נשאל על הקיום אינו מועיל ומיהו אם נדר לזמן א״צ התרה אלא לכשיגיע הזמן בטל ממילא :

סימן רלב

א יש דברים שאין צריכין התרת חכם כגון נדרי זירוזין נדרי הבאי נדרי שגגות נדדי אונסין והתולה בדבר ולא נתקיים נדרי זירוזין פירוש שלא נדר אלא לזרז חברו וכגון שהיה מוכר חפץ לחברו ואומר קונם עלי ככר זה אם אפחות מהסלע ואומר הלוקח קונם עלי ככר זה אם אוסיף על השקל ונתרצו שניהם בג׳ דינרין לא נאסר אחד מהן שכן דרך התגרים לידור או לישבע כדי לזרז חבירו ואין בלבו לשום נדר ודוקא כשאין מעמידין דבריהם אלא שניהם נתרצו בג׳ דינרים אבל אם לא נתרצו אלא זה בסלע וזה בשקל ונתבטל המקח ודאי לנדר גמור נתכוון וחל הנדר וכל מי שיעבור על נדרו הרי חלל דבריו ואם אחד העמיד דבריו והשני לא העמיד מתוך שנתבטל לאחד נתבטל גם לשני וכל זה מיירי בסתם אבל אם אומרים שלנדר גמור נתכוונו הוי נדר ואם אמר המוכר קונם אם אפחות לך ביותר מסלע או שאומר הלוקח קונם אם אוסיף לך על מעט פחות משקל ונתרצו בג׳ דינרין ה״ז נדר שאין דרך לזרז כשמפליגין כל כך ולנדר גמור כוונו. המזמין את חבירו שיאכל עמו ומסרב ומדירו אם אינו אוכל עמו או שאומר לו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה מתארח עמי ואוכל פת חמה ושותה כוס של צונן וזה מסרב ה״ז נדר של זירוז אבל אם זימן ראובן לשמעון לאכול עמו והיו מזמינים אותו גם במקום אחר וחפץ לאכול יותר עם ראובן ואמר לו הדירני מנכסיך אם לא אוכל עמך כדי שלא יפצירו בי במקום אחר ה״ז נדר גמור נדרי הבאי שאמר קונם עלי ככר זה אם לא ראיתי בדרך הזה כיוצאי מצרים או נחש כקורת בית הבד או חומה גבוהה לשמים וכיוצא בזה אינו נדר ואפי׳ שלא ראה הככר מותר שכן דרך העולם להפליא ולא כיון לשם נדר כי יודע שלא ראה כתב ר״ת מי שאומר קונם כל פירות שבעולם עלי אינו נדר כיון שא״א לו להיות בלא כל הפירות הו״ל נדר שוא וכן אם אומר קונם כל פירות שבעולם עלי אם אעשה דבר פלוני אע״פ שאפשר לו שלא יעשה אותו הדבר ולא יאסרו עליו כל הפירות כיון שהזכיר כל הפירות שבעולם אינו נדר. נדרי שגגות כיצד אומר קונם עלי ככר זה אם אכלתי ושתיתי ונזכר שאכל ושתה או אם אוכל ואשתה ושכח ואכל ושתה כיון שהוא שוגג בשעת הוצאת הנדר מפיו או בשעה שיש לו לחול ואם היה יודע שהוא כן לא היה נודר אינו נדר וכן אם אומר קונם אשתי נהנית לי שגנבה כיסי או שהכתה את בני ונמצא שלא גנבה או שלא הכתה וכן אם אמר קונם לי שאשא לפלונית שהיא כעורה והיתה יפה בשעת הנדר שאם היה יודע שהיא נאה לא היה נודר אבל אם היתה כעורה ויפוה חל הנדר וכן אם ראה מרחוק אנשים שאוכלים פירותיו ולא הכירם ואומר הרי הם עליכם כקרבן וכשיקרב אליהם רואה שהן אביו ואחיו שלא היה רוצה לאסרם עליהם אינו נדר אע״פ שלא פירש בהן כיון שהדבר מוכיח שאין אדם אוסר פירותיו על אביו ואפי׳ נמצא עמהם זרים מותרין דכיון שבטל הנדר אצל אביו ואחיו בטל גם אצל האחרים ודוקא כשהחליף את דבריו שאמר תחלה כולכם אסורים ולבסוף אמר אילו הייתי יודע שאבא ביניהם הייתי אומר פלוני ופלוני אסורין ואבא מותר או שאמר תחלה כשראם מרחוק ולא הכירם יהו אסורין לזה ולזה ואח״כ החליף דבריו לומר אילו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר כולכם אסורין חוץ מאבא אבל אם בשעת האיסור אומר כולכם אסורין וגם בשעת חזרה אומר הייתי אומר כולכם אסורין חוץ מאבא או שאומר בשעת האיסור יהו אסורין לזה ולזה ובשעת חזרה אומר הייתי אומר פלוני ופלוני אסורין ואבא מותר שלא החליף לשון הנדר בין שעת איסור לשעת חזרה לא הותרו האחרים: נדרי אונסין כיצד כגון שזימן ראובן לשמעון והדירו אם לא יאכל עמו ואירעו אונס כגון שחלה הוא או בנו או אונס אחר לא נאסר וכן כל כיוצא בזה ואע״פ שכל אלו הנדרים אין צריכין התרה אסור לידור בהן אם לא שרוצה לקיים דבריו הנודר או הנשבע לאנס לא הוי נדר ולא שבועה לפיכך נודרין להרגין ולמוכסין אם הוא מוכס העומד בלא צווי המלך או שבא ליטול ממנו יותר מקצבתו יכול לידור או לישבע כדי ליפטר ממנו ואומר יאסרו עלי כל פירות שבעולם אם אינני מבית המלך ליפטר מן ההרג או אם אין מה שאני מביא מבית המלך ליפטר מהמכס וחושב בלבו יאסרו עלי רק היום אף על פי שמוציא מפיו סתם וקיימא לן דברים שבלב אינן דברים גבי אנס שרי ואפי׳ לא בקש ממנו שידור והוא נודר מעצמו או מוסיף לידור יותר ממה שבקש כגון שאומר לו קונם שתהנה מאשתך אם אינו כדבריך והוא אומר קונם אשתי ובני נהנים לי או שבקש ממנו שידור והוא נשבע אינו כלום שכל מה שעושה אינו עושה אלא מחמת אונס ולחזק דבריו כנגד האנס: מי שפירש בשעת נדרו על מה נדר הרי זה כתולה נדרו באותו דבר ואם לא נתקיים הדבר שנשבע בגללו מותר כגון שאומר קונם שאיני נושא לפלונית שאביה רע ואמרו לו כבר מת או עשה תשובה א״צ התרה דהוי כאילו פירש שנודר על זה התנאי וכיון שנתבטל הדבר נתבטל הנדר ועוד יש נדר שא״צ התרה כגון שאמר לחבירו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה נוטל ממני כך וכך ה״ז יכול להתיר נדרו שלא על פי חכם שיאמר לו כלום נדרת אלא לכבדני זה הוא כבודי שלא אטול ממך ואפי׳ אין המדיר אומר בפירוש שכך היתה כוונתו אלא מן הסתם וכן אם אמר לו קונם שאתה נהנה לי אם אין אתה נותן לי כך וכך יש לו היתר בלא שאלת חכם שיאמר לו הרי הוא כאילו קבלתי:

סימן רלג

א קטן בן י״ב שנה ויום אחד וקטנה בת י״א שנה ויום אחד אם יודעין לשם מי נדרו ונשבעו נדריהם נדר ושבועתם שבועה אע״פ שלא הביאו שתי שערות ומיהו אינן לוקין אם חללו נדרן ועבדו על שבועתן עד שיגדלו ובודקין כל שנת י״ג לזכר ושנת י״ב לנקבה שאפילו בדקן בתחלת השנה ונמצאו

שיודעין לשם מי נדרו אם נדרו אח״כ בסוף השנה אינו נדר עד שיבדקום פעם אחרת וקודם שנת י״ג לזכר וי״ב לנקבה אפילו יודעין לשם מי נודרין אינו נדר וי״ג ויום אחד ואילך לזכר וי״ב ויום אחד ואילך לנקבה אע״פ שאין יודעין לשם מי נודרין נדריהן נדר :

סימן רלד

א האב מיפר נדרי בתו כל זמן שהיא קטנה או נערה אפילו נדרה על דעת רבים בגרה או נשאת שוב אינו יכול להפר והבעל מפר נדרי אשתו לבדו משכנסה לחופה עד שתתגרש והגיע הגט לידה היתה מגורשת מספק לא יפר לה נתן לה גט על תנאי או לאחר זמן לא יפר לה בימים שבנתיים שמעה שמת בעלה ונשאת והרי הוא קיים אין בעלה ראשון ושני מפירין נדריה וכן כל מי שנשאת באיסור כרת נשאת לאיסור לאוין או לחייבי עשה והפר לה בעל ה״ז מופר. משתתארס עד שתכנס לחופה אין הבעל מפר לבדו אפי׳ אם חייב במזונותיה כגון בוגרת ששתתה י״ב חדש ונתקדשה או אלמנה ונתקדשה ושהתה אחר הקידושין שלשים יום שחייב במזונותיה וכן שומרת יבם אפילו אין שם אלא יבם אחד שודאי זקוקה לו ואפי׳ עשה בה מאמר אפ״ה אינו יכול להפר לבדו ולא האב לבדו אלא שניהם מפירין לה בשותפות ואפי׳ נדרים שהיו עליה קודם שנתארסה וכתב הרמב״ם שצריך שישמעו שניהם ביום אחד אבל אם שמע אחד היום והפר ושמע השני ביום שלאחריו אינו יכול להפר והרמב״ן כתב שכל אחד מיפר ביום שמעו אע״פ שלא שמעו ביחד והכי מסתבר ואם הפר אחד בלא ב׳ לא הותר ומיהו חלקו של ב׳ נשאר קלוש והקל איסורו ואין בו מלקות ואם קיים האחד אפילו חזר ונשאל על ההקמה אינו יכול עוד להפר עם השני הלך האב או שלוחיו עם שלוחי הבעל להביאה לו להכניסה לו לחופה עדיין היא ברשות שניהם להפרה מסרה האב או שלוחיו לשלוחי הבעל יצאה מרשות האב ומיהו אין הבעל מפר לה עד שתכנס לחופה: מאורסה שלא שמעו אביה ובעלה את נדרה עד שבגרה שיצאה מרשות האב אין הבעל יכול להפר דכיון שיצאה מרשות אב גם הבעל אינו יכול להפר לבדו נדרה ושמע אביה והפר לה חלקו ולא שמע בעלה עד שכנסה אינו יכול להפר שאין הבעל יכול להפר נדריה שנדרה קודם לכן לכן דרך ת״ח לומר לה קודם שיכנסנה כל נדרים שנדרת משארסתיך יהיו מופרין וכן יאמר האב לבתו קודם שתצא מביתו כל נדרים שנדרת יהו מופרים מת הבעל לאחר שנתארסה בעודה נערה חוזרת לרשות האב לא מיבעיא שמיפר מה שנדרה אחר מות הבעל אלא אפי׳ מה שנדרה בחייו והוא שומע ומת מיפר האב לבדו ביום שמעו אפי׳ לא שמע ביום שמת הבעל ואפי׳ יש לה יבם שזקוקה לו ועשה בה מאמר מיפר האב לבדו ודוקא שמת ביום שמיעתו ולא קיים הנדר או שהפרו קודם שמת אע״פ שהפר חלקו צריך האב לחזור ולהפר כל הנדר אחר שמת הבעל או שלא שמע קודם שמת אבל אם קיים הנדר קודם שמת או שמת ביום שלאחר השמיעה אין האב יכול לחזור להפר: כנסה ומת אפי׳ לא כנסה ממש אלא שמסרה לו האב או שלוחיו להכניסה לחופה ומת בעודה נערה אינה חוזרת לרשות האב אלא לענין נדרים שתדור אחר מיתת הבעל כנסה ונדרה ולא שמע הבעל וגרשה וחזר וארסה אע״פ שארוס מיפר בקודמין וגם לא שמע קודם גירושין שיהיו גירושין בהקמה אפ״ה אינו יכול להפר מה שנדרה תחלה כיון שנכנסה לרשותו פעם אחת: מת האב משנתארסה אין הבעל יכול להפר לא מיבעיא אם לא הפר האב חלקו קודם שמת אלא אפי׳ אם הפר חלקו ומת אין הבעל יכול להפר ואפי׳ שמע הבעל קודם שמת שהיה אפשר לו להפר או ששמע הבעל והפר חלקו ואח״כ מת האב אינו יכול להפר אח״כ חלק האב שמע אביה והפר לה ולא הספיק הבעל לשמוע עד שמת אין האב יכול להפר חלקו של בעל דכיון שהפר האב חלקו קלש חלק הבעל ואין בו כח להורישו לאב וכתב הרמב״ן דוקא שמת ביום שלאחר שמיעה אבל אם מת ביום שמיעה חוזר ומיפר הכל ביחד והרמב״ם כתב שאם חזרה ונתארסה בו ביום שהאב חוזר ומיפר עם הארוס השני ואינו נראה דכיון שאינו יורש חלק ארוס הראשון מפני קלישתו היאך יכול עוד להפר: נדרה והיא ארוסה ומת הבעל בין קודם שמיעה בין לאחר שמיעה ושמע האב וחזרה ונתארסה בו ביום אפי׳ כמה פעמים האב והארוס האחרון מפירין נדריה ואם לא שמע האב בו ביום ונתארסה לאחרון ושמע אח״כ אפילו אחר כמה ימים האב והארוס האחרון מפירין ביחד ביום שישמעו והרמב״ם כתב שאין ארוס האחרון מיפר בשותפות עם האב נדרים שנדרה בפני הארוס הראשון אלא א״כ לא שמע הארוס קודם שמת אבל אם שמע ומת אין הארוס האחרון יכול לבטל ולא נהירא: והא דאמרינן שחוזרת לרשות האב לבטל מה שנדרה תחת הבעל והוא שמען דוקא כשמת הבעל מן האירוסין אבל אם גירשה לא דמיבעיא לן אי גירושין כהקמה דמי ולא איפשיטא ולחומרא הלכך אם שמע נדרה וגירשה אין האב יכול להפר לא לבדו ולא בשותפות עם ארוס אחר ואפי׳ עם הארוס הראשון נמי לא אם החזירה אבל אם לא שמע הבעל נדרה וגירשה הוי דינה כמו לא שמע ומת לכל דבר: אין האב מיפר נדרי בתו ולא הבעל נדרי אשתו אלא ביום שמעם ודוקא כל היום ולא מעת לעת שאם שמע בתחילת לילה מיפר כל הלילה ויום המחרת ואם שמע סמוך לחשכה אינו מיפר אלא עד שתחשך ואם עבר היום ושתק אפילו לא כיון בשתיקתו אלא לצערה אינו יכול להפר ואם שתק מפני שאינו יודע שיש ביד הבעל להפר או אפילו יודע אלא שנדרה נדר שסבור שאינו יכול להפר כגון שסבור שאינו עינוי נפש יכול להפר אפילו לאחר כמה ימים ולא הויא שתיקתו קיום ושעת ידיעתו כאילו הוא שעת הנדר או יום שמיעה ויפר כל אותו היום וכיון שאין מפירין אלא עד שתחשך מפירין בשבת אפילו נדר שאינו לצורך שבת כיון שאם לא יפר היום לא יכול עוד להפר אין האב ולא הבעל יכולין

להפר עד שישמעו וכ״ש שחרש אינו יכול להפר והרמב״ם כתב שהבעל יכול להפר אע״פ שלא שמע וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן השוטה אינו מיפר ל״ש אב ל״ש בעל קטן אין לו אישות לפיכך אינו מיפר אין האב ולא הבעל מפירין עד שתדור אבל משנדרה מפירין אע״פ שלא חל הנדר כיצד אמרה קונם ככר זה עלי אם אלך למקום פלוני אע״פ שלא חל הנדר כיון שלא הלכה יכולין להפירו ואפילו שלא בפניה כתב הרמב״ם שהבעל מיפר לשתי נשיו כאחת וכן האב לשתי בנותיו והרמב״ן כ׳ שאינן יכולין להפר לשתיהן כאחת וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל אין יכולין לעשות שליח לא להקמה ולא להפרה אפי׳ בנדרים שנדרה כבר: צריך שיכוין לשם האשה שמיפר לה ולשם הנדר שהוא מיפר כיצד נדרה אשתו וסבור שנדרה בתו או איפכא נדרה מהתאנים וסבור שנדרה מהענבים או איפכא והפר לה ע״ד זה לא הוי הפרה כיון שלא כיון לשם מי שנדר ולשם הנדר שנדרה והני מילי שלא נודע לו תוך כדי דיבור של ההפרה אבל אם נודע לו תוך כדי דיבור ורצה גם בהפרה זו הוי הפרה אמרו לו נדרה אשה בתוך ביתך סתם והפר הוי הפרה אף על פי שלא כיון לזאת בפרט: כל ההפרה תלויה בשעת הנדר כיצד אם בשעת הנדר היתה נשואה אף ע״פ שלא יחול עד שתתאלמן כגון שאמרה קונם עלי ככר זה לאחר ל׳ יום והפר לה ונתאלמה בינתים מופר או שאמרה קונם עלי ככר זה לאחר שתתאלמן ה״ז מיפר היתה אלמנה בשעת הנדר אינו מופר אף ע״פ שנשאת קודם שיחול ל״ש אמרה קונם עלי לאחר ל׳ ונשאת בינתים לא שנא אמרה קונם עלי לאחר שאנשא: נדרה משני דברים כאחד כגון שאמרה קונם תאנים וענבים עלי קיים לאחד מהן בפירוש גם הב׳ מקויים הפר לאחד מהן לא הויא הפרה כלל אפי׳ לאותו שהפר עד שיפר לשניהם והרמב״ם כתב דבין קיים בין הפר מה שקיים מקויים ומה שהפר מופר ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל ואם אמרה קונם תאנים עלי קונם ענבים עלי ב׳ נדרים הם ולא שייך אחד לחבירו כלל: כיצד היא הפרה אומר לה מופר ליכי ג״פ ודוקא בזה הלשון אבל אם לא אמר בל׳ הפרה אף ע״פ שנראה שרוצה בהפרה כגון שאומר אי אפשי בנדר שנדרת או אין כאן נדר ואפי׳ אמר לה מותר לך בלשון התרת חכם אינו כלום אבל קיום הוי בכל לשון שיאמר לה שנראה ממנו שרוצה בקיומו כגון שאומר יפה עשית אין כמותך ואם לא נדרת הייתי מדירך והרמב״ם כתב מפר אדם נדרי אשתו בכל לשון כיצד מפר אומר לה מופר לך או בטל או אין נדר זה כלום וכיוצא בזה בדברים שענינם עקירת הנדר מעיקרו וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה: חישב לשון הפרה בלבו ולא הוציאו בשפתיו אינו כלום בד״א שלא אמר לה טלי ואכלי אבל א״ל טלי ואכלי וחישב ל׳ ההפרה בלבו הוי הפרה בין בחול בין בשבת ומיהו טוב לשנות בשבת מבחול שיוציא בחול ל׳ הפרה בפיו ובשבת יאמר לה טלי ואכלי ויחשוב בלבו ל׳ הפרה כל זמן שלא הפר הבעל הנדר לאשתו אינו יכול לכופה שתעבור על נדרה אא״כ יאמר לה טלי ואכלי ויחשוב בלבו ל׳ הפרה כדפרישית ועבד כנעני שאסר על עצמו בבשר או ביין אינו חל כלל ויכול לכופו אדוניו שיאכל וישתה בלא הפרה ואפילו לכשישתחרר אינו חל כלל ואם קבל עליו נזירות חל עליו ואינו יכול האדון להתיר לו אבל כופהו לשתות יין ואם נשתחרר משלים נזירתו והרמב״ם כתב יכול אדם לבטל נדרי אשתו בלשון הפרה כיצד יאמר לה טלי ואכלי ואפילו אם אמר כך בלבו וכפה אותה לאכול הנדר בטל מאליו אבל ההפרה צריך שיוציא אותה בשפתיו שיאמר לה מופר ליכי ומניחה אם רצתה עושה ואם לא רצתה אינה עושה והמקיים בלבו קיים אף ע״פ שלא הוציא בשפתיו לפיכך אם הפר בלבו יכול לחזור ולקיים קיים בלבו אינו יכול לחזור ולהפר אם לא בתוך כדי דיבור וכאשר כתבתי היא שיטת א״א הרא״ש ז״ל אמר לה קיים ליכי ומופר ליכי ולא תחול ההקמה אא״כ חלה ההפרה כתב ה״ר אליעזר ממיץ דהוי הפרה וי״א דחלו שניהם ולא ידעינן אם הוקם אם הופר ולחומרא הוי קיום וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל: אמר לה בבת אחת קיים ליכי ומופר ליכי אין כאן לא הקמה ולא הפרה אמר לה קיים ליכי היום או שאמר מופר ליכי למחר או קיים ליכי שעה אחת ומופר ליכי אחר שעה בכולהו מיבעיא אי הוי הפרה ולא איפשיטא ולחומרא והוי קיום והרמב״ם כתב קיים ליכי ומופר ליכי ולא תחול הקמה אא״כ חלה הפרה הוי מופר קיים ומופר ליכי בבת אחת ה״ז קיום קיים ליכי היום ה״ז קיום לעולם מופר ליכי למחר אינו מופר אמר לה קיים לך שעה אחת ועבר היום ולא הפר ה״ז קיום אמר לה קיים ליכי שעה אחת וכשעברה השעה הפר לה ה״ז ספק וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה: קיים נדרי אשתו או בתו ונתחרט נשאל לחכם על הקמתו ומתיר לו ויש לדקדק אם צריך לשאול ביום שמעו דאיכא למימר דלא גרע משתיקה ומיהו נראה כיון שאינו יכול להפר הוי כמי שאינו יודע שיכול להפר שאין שתיקותו קיום אם הפר אפי׳ אחר כמה ימים ומ״מ צריך שיפר ביום שאלה שהוא לו כיום שמיעה הפר ונתחרט אינו יכול לשאול על חרטתו אמר לה קיים ליכי ב״פ ונשאל על הראשון הב׳ חל האשה שנדרה והתפיס אחר בנדרה או שאסרה עליה ככר בנדר ואחר התפיס בו והפר לה הבעל או האב היא מותרת והמתפיס בה אסור שאין הבעל והאב עוקרין הנדר מעיקרו כמו החכם נדרה היא והתפיס בה הבעל או האב שוב אינן יכולין להפר דהוי כקיום נדר הוא והיא התפיסה בו מיפר שלה ושלו קיים: אלו דברים שהבעל מיפר לאשתו נדרים שיש בהן עינוי נפש ודברים שבינו לבינה אלא שהדברים שיש בהם עינוי נפש כשמתירין לה מותרת בהן לעולם ודברים שהם בינו לבינה אין ההתרה אלא לעצמו כל זמן שיש לו בו תועלת דהיינו כל זמן שהיא תחתיו ולאחר שתתגרש כל זמן שלא תנשא שאפשר שתחזור אליו אבל לאחר שתנשא חל הנדר גם לדידיה ודברים שאינן עינוי נפש ואינן בינו לבינה אינו יכול להפר וכתב ה״ר אליעזר אבל הוא מתירן כשאר חכם ומ״מ אם אמרה לו להתיר נדרה אינו יכול לקבץ ג׳ אחרי׳ שיתירו לה שאינה רוצית שיתפרסם הדבר שנדרה אא״כ מצא שלשה מקובצים אז אומר להן שהיא מתחרטת ויתירו לה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין הבעל מתיר אפי׳ כשאר חכם מפני

שאשתו כגופו ואין אדם מתיר נדרי עצמו וכ״כ הרמב״ם וכתב עוד אע״פ שאין אדם עושה שליח לשאול על נדרי עצמו הבעל נעשה שליח להשאל על נדרי אשתו ובלבד שמצא שלשה מקובצים אבל הוא לא יקבצם תחלה ואני כתבתי למעלה שכל אדם יכול לעשות שליח להשאל על נדרו: דין האב עם בתו ככל דין הבעל עם אשתו חוץ מזה שהאב יכול להפר לבתו כשאר חכם שהרי נשאלין לקרובים והרמב״ם כתב שהאב מיפר לבתו כל עניני נדרים ולא נהירא וה״ר יחיאל חילק קודם שנתארסה מיפר כל נדריה אבל נתארסה מת הבעל וחזרה לרשותו אז אינו מיפר אלא נדרי עינוי נפש וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בזה: אי זו דברים שיש בהן עינוי נפש כגון רחיצה קישוט כיחול ופירכוס כגון שנשבעה שלא תרחוץ או שלא תתקשט או שאמרה הנאת רחיצה וקישוט עלי אם ארחץ או אתקשט אפי׳ לא תלתה אלא ברחיצה וקישוט של היום ואיפשר שלא תרחץ ולא תתקשט היום ולא תיאסר אפ״ה הוי עינוי נפש אע״פ שאין הנדר אלא ליום א׳: אמרה קונם פירות עולם עלי או אפילו פירות מדינה אחת או אפילו אסרה עליה פירות של איש אחד לבדו הוי עינוי נפש ואפילו אינו חנוני ומיפר לה והיא מותרת לעולם והרמב״ם כתב שאינו עינוי נפש אלא דברים שבינו לבינה ואינו מיפר לה אלא בעודה תחתיו ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כסברא ראשונה ואפילו נדרה ממין שהוא רע לה ולא טעמה אותו מעולם הוי עינוי נפש ומיפר לה והיא מותרת לעולם: נדרה משני ככרות ביחד על אחת מצטערת אם לא תאכלנו ועל השני אינה מצטערת מיפר לאותו שמצטערת עליו ולא לשני ודוקא שהפר בסתם אבל אם הזכיר א׳ בפירוש לא הוי הפרה כדפרי׳ לעיל: אמרה קונם שאני נהנה לבריות כתב א״א הרא״ש ז״ל שאינו עינוי נפש אלא דברים שבינה לבינו ואינו מיפר לה אלא בעודה תחתיו ונראה שהוא עינוי נפש ומיפר לה לעולם לא הפר לה מותר ליהנות מהבעל בל זמן שהיא תחתיו שאינו בכלל הבריות ולאחר שתתגרש חל הנדר גם עליו וא״א לה ליהנות אלא מלקט שכחה ופיאה: ואלו הדברים שבינה לבינו כגון תשמיש וכיוצא בו דברים שגורמים איבה בינו לבינה וכגון שאסרה הנאתו עליה שאמרה הנאת תשמישך עלי אבל אם אמרה הנאת תשמישי עליך א״צ להפר שהיא משועבדת לו וכן הוא שאמר הנאת תשמישי עליך אינו נדר אבל אם אומר הנאת תשמישך עלי הוי נדר ואם אמרה קונם תשמישי על כל העולם יפר חלקו ותהא מותרת לו עד שתתגרש ואז אסורה לו ג״כ אמרה קונם שאיני נהנה לאבא ולאביך אם אני עושה לך או קונם שאיני נהנה לך אם אני עושה לאבא ולאביך יכול להפר מיד אע״פ שלא חל הנדר עדיין אע״פ שחכם אינו מתיר הנדר עד שיחול בעל מיפר אפילו קודם שיחול ודברים אלו הוי דברים שבינו לבינה שגנאי הוא לו שנאסר בהנאת אביה ואביו אם עושה לו וכן מה שאינה רשאי לעשות לאביה ולאביו כדי שלא תיאסר עליו הלכך אינו מפר לעולם אלא בעודה תחתיו: אמרה קונם שאיני עושה ע״פ אבא וע״פ אביך או ע״פ אחי וע״פ אחיך אינו יכול להפר שאינה משועבדת להם: קונם שאיני עושה על פיך יפר אע״פ שהיא משועבדת לו שמא יגרשנה ואז יחול הנדר ולא יוכל להחזירה הלכך קרינן ביה השתא דברים שבינו לבינה וכגון שאמרה יקדשו ידי לעושיהן שאל״כ אינה יכולה לאסור מעש׳ ידיה לפי שלא בא לעולם נדרה שלא תתן תבן לפני בהמתו אינו יכול להפר לפי שאינה משועבדת לו ופי׳ רש״י דדוקא לפני סוסו וחמורו משום רביעה אבל חייבת ליתן לבקרו ורב אלפס פי׳ שאין חילוק בין סוס וחמור לבקר אלא שהיא חייבת ליתן לפני בהמתו המיוחדת לו למרכבתו נדרה שלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו או שלא למזוג לו הכוס ושלא להציע לו המטה א״צ להפר לפי שמשועבדת לו:

סימן רלה

א המדיר אשתו מתשמיש המטה שאומר קונם תשמישך עלי יקיים אותה ז׳ ימים בין שהדירה בפירוש לז׳ ימים או יותר או שהדירה סתם ולאחר ז׳ ימים יוציא ויתן כתובה הדירה שלא תיהנה ממנו אינו חל שהרי הוא משועבד לה ואם אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך והיא מספקת בהם לדברים גדולים ואינה מספקת לדברים קטנים אם כל משפחתה רגילים באותם דברים הקטנים אינו חל שהרי הוא משועבד לה גם בהן ואם אין כל משפחתה רגילים בהם אלא העשירים ואביה עשיר ורגיל בהן ובעלה אינו עשיר ואינו רגיל בהן חל הנדר שהרי אינו חייב לה בהן ומ״מ כיון שהדירה ממנו והיא חוזרת לבית אביה הוא מתחייב לה עתה בהן הלכך עד ל׳ יום יפרנסנה באלו דברים הקטנים ע״י פרנס שיאמר כל הזן אינו מפסיד ויזון אותה אחר וילך ויקח מן הבעל לא שנא הדירה ל׳ יום או יותר או שהדירה סתם אחר ל׳ יום יוציא ויתן כתובה: הדירה שלא תתקשט או שלא תאכל אחד מהמינין אפילו היא רע ולא טעמתו מעולם ותלאו בתשמיש שאמר קונם תשמישך עלי אם תתקשטי או תאכלי מין פלוני יקיים ז׳ ימים ואז יוציא ואם היא נדרה שאמרה קונם מין פלוני עלי או קונם שלא אתקשט בקישוט פלוני או שאמרה יאסר תשמישך עלי אם אוכל מין פלוני או אתקשט בקישוט פלוני והוא שומע ולא הפר לה יוציא מיד: נדרה שלא תלך לבית אביה שאמרה קונם תשמישך עלי אם אלך לבית אבי שאם לא תלתה בתשמיש אלא אמרה קונם בית אבי עלי אינו יכול להפר אבל כיון שתלתה בתשמיש הוא יכול להפר ואם שמע ולא הפר אם אביה עמה בעיר נדרה חדש א׳ יקיים יותר מחדש או סתם יוציא מיד ויתן כתובה ואם אינו בעיר והיא רדופה לילך לביתו רגל א׳ יקיים שנים או סתם יוציא מיד ואם אינה רדופה לילך לביתו ג׳ רגלים או סתם יוציא שנים יקיים ואם הוא אומר קונם תשמישך עלי אם תלכי לבית אביך יותר מחדש או יותר מרגל יוציא מיד אחר ז׳ ימים הדירה שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה אם נדרה היא שאמרה קונם תשמישך עלי אם אלך וקיים לה יוציא מיד ויתן כתובה ואם נדר הוא שאמר קונם תשמישך עלי אם תלכי יוציא

לאחר ז׳ ימים ואם טוען הדרתיה שלא תלך שם בשביל ב״א פריצים ששם אם הוחזקו שם נאמן ואם לאו אינו נאמן נדרה נדר של בינו לבינה או של עינוי נפש והפר לה על מנת שתאמר לפלוני דבר של קלון או שתהא מתהפכת אחר התשמיש כדי שלא תתעבר או שתהא ממלא עשרה כדי מים ושופכם לאשפה והיא אינה רוצה לעשות א׳ מאלו הדברים ונתקיים הנדר יוציא ויתן כתובה: אמרה קונם תשמישך עלי אם אעשה שום מלאכה ושמע ולא הפר יוציא מיד ויתן כתובה ואם הוא אמר קונם תשמישך עלי אם תעשה שום מלאכה יוציא לאחר ז׳ ימים ואם התיר לה שום מלאכה אפי׳ כל שהוא כגון לשחוק בכלבים וכיוצא בו לא יוציא: אסר הבעל כלי שכניו עליו או כליו על שכיניו כדי שלא תשאילם ולא תשאל מהם או שאמרה קונם תשמישך עלי אם אשאל משכני כלום או אם אשאילם כלי ושמע וקיים לה יוציא מיד ויתן כתובה ואם הוא אומר קונם תשמישך עלי אם תשאל מהם או תשאילם יוציא לאחר ז׳ ימים ואם היא אסרה כלי שכניה עליה כדי שלא תשאל מהם או שנדרה שלא לארוג בגדים נאים לבנה אינו יכול להפר שאינו דברים שבינו לבינה ואסורה לשאול משכניה ולארוג הבגדים הילכך תצא בלא כתובה שמשיאתו שם רע בשכניו:

סימן רלו

א הלכות שבועות

נפש כי תשבע לבטא בשפתים פי׳ הנשבע על דבר בין על דבר שעבר כגון שנשבע שאכל ולא אכל או שלא אכל ואכל בין על דבר שהוא להבא כגון שאוכל ואינו אוכל או שלא אוכל ואוכל וכן כל דבר אפילו אין בו לא הרעה ולא הטבה כגון שזרקתי צרור לים ולא זרקתי או שאזרוק ושלא אזרוק ואפי׳ בדבר שאין בו ממש כגון שישנתי או שלא ישנתי או שאישן או לא אישן ואפי׳ בדבר שאינו יכול לעשותו אלא ע״י אחרים כגון שנתתי לפלוני או שלא נתתי או שאתן לפלוני או לא אתן ואפי׳ נשבע על אחרים כגון שזרק פלוני צרור לים או שלא זרק כל אלו הן שבועת ביטוי ואם שיקר בשבועתו חייב בקרבן המפורש בו ויש דברים שאפי׳ אם שיקר בשבועתו אינו חייב קרבן כגון שנשבע לקיים המצוה ולא קיים או נשבע להרע לפלוני כגון להכותו או לקללו ונשבע שיעש חבירו דבר פלוני כגון שיזרוק פלוני צרור לים או לא יזרוק וכיוצא בו וזהו שוא אבל עבירה איכא בכל דבר שישקר בשבועתו וגם אין לו לישבע על חבירו שיעשה שום דבר שאינו ברשותו שיעשנו על כל פנים ואין חבירו מחוייב לעשותו אא״כ יקבל שבועתו וכתב הרמב״ם בד״א שנשבע על דבר שאינו ברשותו כגון שנשבע על שמעון שלא ילך בסחורה וביוצא בזה אבל אם משביעו על דבר שהוא שלו כגון שלא יכנס לביתו וכיוצא בו אז ודאי צריך ליזהר בשבועתו שהרי ברשותו הוא לאסור שלו על כל מי שירצה ואיני מבין דבריו שאין אדם יכול לאסור שלו על חבירו אלא בקונם לפי שהוא חל על החפץ שאוסר אותו על חבירו בקונם אבל לא בלשון שבועה לפי שהיא חלה על האדם ואינה חלה עליו ליאסר בשבועה אא״כ יקבל עליו השבועה ויש עוד שבועת שוא והוא שנשבע לשנות את הידוע כגון על איש שהוא אשה או איפכא וכיוצא בזה או שנשבע לאמת האמת על דבר שהוא ידוע לכל כגון שנים שהם שנים וכיוצא בזה או על דבר שאין בידו לעשותו כגון שלא אישן ג׳ ימים שא״א להיות בלא שינה ג׳ ימים לפיכך מלקין אותו על שעבר שבועת שוא והוא מותר לישן מיד או שנשבע שראה גמל פורח באויר ואפילו שאומר שראה לעוף גדול פורח והוא מכנהו גמל אינו כלום שאנו הולכין אחר לשון ב״א ואין קורין לעוף גמל או שנשבע שלא לאכול מכל פירות שבעולם או שנשבע לבטל מצוה כגון שלא יאכל מצה או שלא ישב בסוכה בד״א שפי׳ שלא יאכל מצה בליל פסח ולא אשב בסוכת מצוה אבל אם נשבע בסתם שלא יאכל מצה ולא ישב בצל סוכה חלה שבועה וצריך לקיימו:

סימן רלז

א עיקר לשון שבועה הוא שאומר אני נשבע שאעשה דבר זה או שלא אעשנו וי״א שאינה שבועה אא״כ נשבע בשם שאומר אני נשבע בשם או באחד מן הכינויים אבל (הרמב״ן) כתב דהוי שבועה אפילו בלא הזכרת שם ובלא כינוי וא״א הרא״ש ז״ל כתב אפשר דלא גרע מידות שבועות שהם כשבועות ואם השביעו אחר שאמר לו אני משביעך שתעשה דבר פלוני או שלא תעשנו וענה אמן או דבר שנשמע ממנו שמקבל שבועתו כגון שאמר הן או קבלתי דבריך הוי כאילו נשבע בעצמו ואפילו השביעו נכרי או קטן ואם אמר באלה או בארור כגון שאמר אהיה באלה או בארור אם לא אעשה דבר פלוני או שאמר לו אחר כן וקבל דבריו הוי כשבועה ובלבד שיזכיר השם או כינוי כגון שיאמר באלה או בארור אתה לשמים או למי ששמו רחום וחנון או באחד משאר הכינויין אבל אם לא הזכיר לא שם ולא כינוי אינה שבועה והנשבע או מושבע בשמים ובארץ אינו חשוב שבועה בכינוי והרמב״ם כתב בין בשבועה גמורה או באלה ובארור אם לא הזכיר שם ולא כינוי הוי שבועה ליאסר אבל לענין חיוב קרבן ומלקות עד שיזכיר שם או כינוי ור״ת כתב בנשבע מעצמו נאסר בלא שם או כינוי אבל במושבע מפי אחר לא הוי שבועה אלא בשם או בכינוי: האומר מבטא שאעשה דבר זה או שלא אעשנו הוי כאילו אומר שבועה ואם אומר פעמיים על דבר אחד אעשנו או לא אעשנו הוי שבועה והוא שמכוין לשם שבועה אבל אם מבקשים אותו עליו והוא

אומר לא אעשנו ובקשוהו עוד ואמר לא אעשנו לא הוי שבועה גם בזה כתב הרמב״ם צריך שיזכיר על הלאו וההן והמבטא והאיסור השם או כינוי והרמב״ן כתב שא״צ וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל: וכתב הרמב״ם ימין שבועה וכן שמאל שבועה דכתיב נשבע ה׳ בימינו ובזרוע עזו והראב״ד כתב אם נתכוין להזן הזן שאמר הבורא וכן אם נתכוין לימין ושמאל הבורא הוי שבועה וניחא לי בימין ושמאל אבל בהן הזן איני מבין דבריו: ידות שבועה וכינויים הוי כשבועה וכיצד ידות כנדר רשעים שלא אוכל ככר זה וכיצד כינוי כגון שבותה או שקוקה שלא אוכל ככר או מומי או אומי אבל אומר באומתא או באומי בבי״ת אינו כלום אמר לחבירו שבועה שאין אוכל לך או השבועה לא אוכל לך או לשבועה לא אוכל לך אסור לאכול עמו ואם אמר השבועה שאוכל לך נשבע שיאכל עמו ואין חילוק בין אם הפציר בו תחילה שיאכל עמו או לא הפציר בו והרמב״ם כתב אם הפציר בו שיאכל עמו ואמר שבועה שאוכל לך אסור לאכול עמו וא״א ז״ל כתב כסברא ראשונה:

סימן רלח

א שבועה שלא אוכל סתם אסור אפילו בכל שהוא ואינו חייב אלא על כזית ואם פירש כל שהוא או שאומר שלא אטעום חייב אפילו בכל שהוא נשבע שלא לאכול אסור גם לשתייה דשתייה בכלל אכילה נשבע שלא לשתות מותר לאכול דאין אכילה בכלל שתייה שבועה שלא אוכל או שלא אשתה ואכל או שתה מאכלים או משקים רעים שאינן ראויין לאכילה ושתייה פטור אבל אסור שלא אוכל נבלות וטרפות אינו שבועה שבועה שלא אוכל נבלות ושחוטות או אפילו אמר שבועה שלא אוכל סתם חלה השבועה גם על הנבלה וכן אם אמר שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים וענבים חלו שתי השבועות על התאנים אמר קונם אשתי נהנית אם אכלתי היום ואכל נבילות וטרפות אשתו אסורה דחשיב שפיר אכילה אמר שבועה שאוכל היום ואכל עפר יצא ידי שבועה דהא אחשביה אכילה שבועה שלא אוכל ואכל עפר פטור שאינו בכלל אכילה סתם ואם פי׳ שלא אוכל עפר ואכלו חייב בכזית ובפחות מכזית פטור אבל אסור וכן שבועה שלא אוכל חרצן פטור אבל אסור על פחות מכזית שבועה שלא אוכל ככר זה חייב על כל כזית וכזית שיאכל ממנו ואסור אפילו בכל שהוא שבועה שלא אוכלנה אינו חייב עד שיאכל כולה אבל אסור אפילו בכל שהוא ומ״מ אם שייר ממנו פחות מכזית חייב כאילו אכלו כולו הלכך אם אמר שבועה שלא אוכלנה ואחר כך אומר שבועה שלא אוכל ככר זה גם השנייה חלה שמתחלה לא נשבע אלא על כולו אבל מקצתו יכול לאוכלו ואח״כ נשבע על קצתו וכשאוכל כזית ממנה עובר על השנייה וכשגומר לאוכלה מתחייב בראשונה אמר שבועה שלא אוכל ככר זה שבועה שלא אוכלנה אין השנייה חלה שאי אפשר לו לאכול כולה אם לא שיאכל מתחלה מקצתה שבועה שלא אוכל תשע וחזר ואמר שבועה שלא אוכל עשר אין השנייה חלה אמר שבועה שלא אוכל תשע אלו שבועה שלא אוכל עשר גם השנייה חלה ואם אוכל תשע אלו ועוד אחד עובר על ב׳ השבועות שבועה שלא אוכל י׳ שבועה שלא אוכל ט׳ יש כאן ב׳ שבועות ואם אוכל ט׳ עובר על השנייה וכשאוכל העשירי עובר גם על הראשונה שבועה שאוכל ככר זה מקצתה נמי במשמע שנשבע על כל כזית וכזית ממנה שיאכלנה לפיכך נשרף מקצתה חייב לאכול המותר שהרי יוצא בו ידי שבועתו שנשבע על כל כזית וכזית ממנו שיאכלנו ומיהו כשהוא לפנינו צריך לאכול כולו שבועה שאוכלנה לא יצא ידי שבועתו עד שיאכל כולה לפיכך נשרף מקצתה אין צריך לאכול המותר שלא יצא בו ידי שבועתו שבועה שאוכל ככר זו ואחר כך אומר שבועה שלא אוכלנה הראשונה שבועת ביטוי והשנייה שבועת שוא שנשבע לבטל המצוה לעבור על שבועתו עובר מיד אפי׳ אם לא יאכלנה ואם יאכלנה קיים שבועתו הראשונה ואינו עובר אלא על השנייה הלכך מוטב שיאכלנה כדי שלא יעבור גם על הראשונה ואם אומר שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שאוכלנה מיד עבר על השנייה ואם יאכלנה יעבור גם על הראשונה הילכך מוטב שלא יאכלנה כדי שלא יעבור גם על הראשונה נשבע על ככר שלא יאכלנו ואכל אפילו כולו ונשאל עליו נפטר משבועתו שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכל ככר זו אין השנייה חלה ואם נשאל על הראשונה חלה השנייה שבועה שלא אכלתי היום שבועה שלא אכלתי היום יש כאן עונש ב׳ שבועות ושני פעמים נשבע לשקר:

סימן רלט

א דין השבועה כדין הנדר לכל דבר בין לענין שצריך שיוציא בשפתיו ונתכוון לומר פת חטין ואמר פת שעורין או פת סתם ושהולכין בה אחר לשון ב״א ובין לענין הקמתה וביטולה ובין לענין תנאים שמטיל בהן לפיכך כמו שנדרי זירוזין והבאי ואונסין ושגגות מותרין הוא הדין נמי לענין שבועה וי״א דשבועת הבאי אסורה וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן ומיהו דוקא כשאינו מעמיד דבריו אבל אם מעמיד דבריו כגון שאומר יאסר עלי ככר זה בשבועה אם לא ראיתי בדרך זה כעולי מצרים ואומר בפירוש שאינו מכוין להבאי בדרך הפלג׳ אלא שודאי ראה אז ודאי הככר אסור וכתב ר״ת שנראה להחמיר בתקיעת כף שאין לה התרה שדומה לכריתות ברית ומ״מ אם יש הפסד בדבר או מכשול יתירו לו דלא חמירא משבועה ויש דברים שהיא חלוקה מהנדר והוא שהיא חלה על דבר שאין בו ממש כגון שנשבע שלא ישן או שלא ידבר והטעם בזה שהשבועה חלה על גוף האדם והגוף יש בו ממש ומטעם זה

נמי אינה חלה על דבר מצוה שא״א לו לישבע שלא ישב בסוכה שהרי הוא חייב לישב בה לפיכך אם הוא מוציאו בלשון שבועה שאמר שלא אשב בה או בלשון נדר כגון שאומר ישיבת סוכה עלי בשבועה לעולם נשבע על גופו שלא לישב בה וזה אי אפשר אבל הנדר חל על החפץ שאוסרו עליו הלכך חל על דבר מצוה שאין חיוב על הסוכה שיקיים על ידה המצוה וכיון שאוסר ישיבתה עליו אין מאכילין לאדם דבר האסור לו: והנשבע על דבר מצוה דרבנן כגון שלא להדליק נר של חנוכה או שלא לקרוא המגילה כתב א״א הרא״ש ז״ל שהשבועה חלה וצריך לקיימה או אם נשבע עליה לקיימה שם שבועה היא וחייב עליה אם מבטלה ומטעם זה נמי מתפיש בנדר נתפש שהרי האיסור הוא על החפץ וכשאומר על ככר אחר יהא כמוהו הרי הוא כמוהו אבל שבועה שנשבע על ככר שלא יאכלנו אין שום איסור על הככר לפיכך אם אמר על אחר יהא כמוהו אינו כלום ומיהו ה״ר יוסף מיגא״ש פי׳ דוקא לענין פטור מלקות וקרבן שאינו חייב על השנייה אבל איסורא איכא עליו ולרב אלפס אפי׳ איסורא ליכא וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ולפ״ז אם שמע חבירו שנשבע ואמר אני כמותך הוא שבועה גמורה אבל הרמב״ם השוה מתפיש בחברו שנשבע למתפיש בככר שנאסר בשבועה וכתב שבשניהם אינה שבועה לחיוב אלא לאסור ואם אמר אני נשבע על ככר זה כמו שנשבעתי על זה אסור ולא מטעם מתפיש בשבוע׳ אלא שבועה אחרת היא. ויש עוד בשבועה מה שא״כ בנדר שאין שבועה חלה על שבועה שאם אמר שבועה שלא אוכל ככר זה שבועה שלא אוכל ככר זה אין השנייה חלה ואם אמר הריני נזיר הריני נזיר שניהם חלו וצריך לנהוג שתי נזירות מיהו גם בשבועה אם נשאל על הראשונה השנייה חלה כדפרי׳ לעיל ונראה כיון שהטעם שאין השנייה חלה מפני שאין לה מקום לחול אם אמר שבועה שלא אוכל בשר עשרים יום וחזר ואמר שבועה שלא אוכל כ״ב יום שנייה נמי חלה ואסור בבשר מ״ב ימים כיון ששבועות שגגות מותרות אם נשבע שלא אוכל ככר זה אם אמר פלוני דבר זה ונמצא שלא אמרו מותר בככר או שתלה הככר באחר שאומר שבועה שלא אוכל ככר זה אם אוכל זה ושכח ואכלו לא חלה עליו השבועה ומיהו כזה יש חילוק בין המפרשים לרש״י חלה השבועה בשעת מעשה הראשון בין אם אוכל האיסור תחילה או התנאי תחילה ומש״ה בענין שיהא זכור לשבועתו בשעת מעשה הראשון ולר״י הכל תלוי בשעת אכילת התנאי אף אם אוכלו באחרונה ואין נפקותא במחלוקתן אלא לענין קרבן אם אכל האיסור תחלה בשוגג ותנאי באחרונה במזיד לרש״י פטור ולר״י חייב אבל לענין איסורים הכל מודים שיכול לאכול התנאי תחילה ולא חיישינן שמא ישכח ויאכל האיסור אח״כ אבל האיסור אסור לאכול שמא ישכח ויאכל התנאי ואם אכל התנאי תחלה בשוגג שמותר בשניהם ואם אכלו במזיד חייב על השנייה וכן אם תלאן זה בזה שאומר לא אוכל זו אם אוכל זו ולא אוכל זו אם אוכל זו אין נפקותא במחלוקתן אלא לענין קרבן אבל לכתחילה אסור לאכול כל אחת מהן כיון שכל אחת ואחת היא איסור חיישינן שמא יאכל השנייה ואם אכל האחת אם נזכר לשבועתו בשעה שאכלו אסור בשנייה לא נזכר לשבועתו מותר בשנייה:

סימן רמ

א הלכות כיבוד אב ואם

מצות עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך ליזהר מאד בכבודם ובמוראם שהוקש כבודם לכבוד המקום דכתיב כבד את אביך ואת אמך וכתיב כבד את ה׳ מהונך ובמוראם כתי׳ איש אמו ואביו תיראו ובמורא המקום נאמר את ה׳ אלהיך תירא ואמרו חכמים ג׳ שותפין יש באדם הקב״ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אומר הקב״ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ובכבוד הקדים אב לאם דכתיב כבד את אביך ואת אמך ובמורא הקדים אם לאב דכתיב איש אמו ואביו תיראו ללמד ששניהם שוים בין לכיבוד בין למורא ואיזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו פירוש מקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו לעצה והרמ״ה כתב דה״ה במקום המיוחד לו להסב בביתו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו ופירש״י אם היה חולק עם אחד בדבר הלכה לא יאמר נראין דברי פלוני והרמ״ה כתב זה אין צריך דהיינו סותר את דבריו אלא אפי׳ נראין לו דברי אביו אין לו לומר נראין דברי אבא שנראה כמכריע דברי אביו אלא אם יש לו תשובה להשיב על החולקין ישיב כתב הרמב״ם לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו אלא אומר אבא מרי היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם ויראה לי שאין ליזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשין בו אבל השמות שקורין בו כל העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים ואין בכך כלום ע״כ ותימה על מה שכתב שאפי׳ אחרים ששמם כשם אביו שאין לקרותם בשמם ועד היכן מוראם אפי׳ היה לבוש בגדי חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך שאילו בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה לו לפרכס בדבר ק״ו במלך מלכי המלכים הקב״ה ואיזהו כיבוד מאכילו ומשקהו ויתננו לו בסבר פנים יפות ואל יראה לו פנים זועפות שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות נענש עליו וזה שמאכילהו ומשקהו היינו משל האב אם יש לו אבל הבן אינו חייב ליתן לו משלו ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן את אביו כפי מה שהוא יכול ואם אין לבן אינו חייב לחזר על הפתחים להאכיל לאביו אבל חייב לכבדו בגופו אף ע״פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים וכתב הרמ״ה דוקא

דאית ליה לבן ממונא לאתזוני ביה ההוא יומא אבל אי לית ליה לא מיחייב לבטל ממלאכתו ולחזר על הפתחים וישמשו בשאר דברים שהשמש משמש בהן את רבו: וחייב לכבדו בשאר דרכיו במשאו ובמתנו ועשיית חפצו כיצד היה צריך לבקש על שום דבר בעיר ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו אף ע״פ שיודע שישלימו ג״כ הדבר בשבילו אעפ״כ לא יאמר עשו לי דבר אחד בשביל עצמי אלא בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו וכן כל כיוצא בזה יכלול ככל דבריו שהוא חושש לכיבוד אביו ולמוראו אבל אם יודע שלא ישלימו לו חפצו בשביל אביו יבקש בשביל עצמו ולא בשביל אביו שאינו אלא גנאי לו כיון שלא יעשו בשבילו וחייב לעמוד מפניו כתב הרמב״ם האב שהיה תלמיד לבנו אין האב עומד לפני הבן ולא עוד אלא הבן עומד מפני אביו אף ע״פ שהוא תלמידו וא״א הרא״ש ז״ל כתב שכל אחד עומד בפני השני ועד היכן הוא כיבוד אפי׳ נטל כיס מלא מעות ומשליכהו לים בפניו אל יכלימהו וכתב הרמב״ם אפי׳ זרק כיס של הבן לים ור״י פירש למאי דפסקינן שא״צ לכבדו משלו ודאי אם זרק כיס של הבן יכול למונעו אלא מיירי בכיסו של אביו אינו יכול להכלימו כדי למונעו אע״פ שעתיד ליורשו כתב הרמ״ה הא דבארנקי של בן מצי לאכלומיה דוקא מקמיה דשדייה לים דאפשר דממנע ולא שדייה ליה אבל בתר דשדייה אסור לאכלומיה דמאי דהוה הוה והשתא כי שתיק כיבוד שאין בו חסרון כיס הוא ומיחייב בגויה ודוקא לאכלומיה אבל למתבעיה בדינא שרי לאתבועיה: חייב לכבדו אפי׳ לאחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא מרי אלא יאמר כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו בד״א תוך י״ב חדש אבל לאחר י״ב חדש בזוכרו אומר ז״ל: כתב הרמב״ם מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם ואם א״א לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר יניחם לו וילך לו ויצוה לאחרים לנהגם כראוי וכתב הראב״ד אין זו הוראה נכונה אם הוא יניחם וילך לו למי יצוה לשומרם: ראה לאביו שעבר על ד״ת לא יאמר לו עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך ומתוך שיזכירו יבין מעצמו ולא יתבייש אמר לו אביו השקני מים ומצוה לפניו לעשות אם אפשר למצוה שתעשה ע״י אחרים יניח לאחרים לעשותה ויעסוק בכיבוד אביו ואם אין שם אחרים לעשותה יעסוק במצוה ויניח כיבוד אביו שהוא ואביו חייבין במצוה גדול ת״ת מכיבוד אב ואם אמר לו אביו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים מניח את אמו ועוסק בכיבוד אביו שגם אמו חייבת בכבוד אביו ואם נתגרשה שאינה חייבת בכבודו אז שניהם שוין לכבדם זה בזה אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין שאומר לו לעבור על מצוה לא תעשה או שאומר לו לבטל מצות עשה אפי׳ מצוה של דבריהם לא ישמע לו וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה האב שצוה לבנו שלא ידבר עם פלוני שלא ימחול לו על מה שיעשה לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס עמו אלא שחושש לצואת אביו אין לו לחוש לצוואתו שאסור לשנוא לשום אדם אם לא שיראהו עובר עבירה והאב שצוהו לו לשנוא לאו כל כמיניה להעבירו על דברי תורה ואחד האיש ואחד האשה שוין בכיבוד ובמורא של אב ואם אלא שהאיש יש בידו לעשות ואשה אין בידה לעשות שרשות אחרים עליה לפיכך אם נתגרשה או נתאלמנה שניהם שוים. כתב הרמב״ם ממזר חייב בכיבוד אביו ואמו ומוראן אף ע״פ שהוא פטור על מכתן וקללתן עד שיעשו תשובה אפי׳ היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו ונ״ל כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו כדאמרינן [ב״ק צד:] גבי הניח להן אביהן פרה גזולה חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם ופריך והא לאו עושה מעשה עמך הוא פי׳ ואין חייבין בכבודו ומשני כשעשה תשובה אלמא כל זמן שלא עשה תשובה אין חייבין בכבודו. אע״פ שאדם חייב לירא מפני אביו ואמו מאד ולכבדן אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויתעלם עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול והמכה לבנו גדול היו מנדין אותו שהרי עובר על ולפני עור לא תתן מכשול חייב אדם לכבד אשת אביו אע״פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם ומ״מ מצוה לכבדם אפי׳ לאחר מיתה חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו וחייב לכבד חמיו דכתיב אבי ראה גם ראה:

סימן רמא

א המקלל אביו או אמו חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו ואפי׳ קללום לאחר מיתה בד״א שקללום בשם מן השמות המיוחדין אבל קללום בכינוי אינו אלא בלאו כמי שמקלל אחד מישראל ואחד האיש ואחד האשה שהכו את אביהם או אמם חייבין מיתה ומיתתן בחנק אם הוא בעדים והתראה ודוקא בחייהם אבל לא לאחר מיתה ודוקא שעשו בהם חבורה אבל לא עשו בהם חבורה אינו אלא בלאו כמו מי שמכה אחד מישראל הכהו על אזנו וחרשו נהרג שא״א שיעשה חרש בלא חבורה שטיפת דם יוצא מבפנים באזן וע״י זה נתחרש לפיכך היה לאביו קוץ תחוב בבשרו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר אע״פ שמכוין לרפואה ואם עשאו פטור בד״א כשיש שם אחר לעשות אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער ה״ז מקיז וחותך כפי מה שירשוהו לעשות היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה אפי׳ נגמר דינן להריגה ויוצאים ליהרג אסור לו להכותן ולקללן ואם הכה אותן או קללן פטור ואם עשו תשובה ה״ז חייב ונהרג עליהן אע״פ שיוצאין ליהרג בד״א בבנו אבל באחר שבא והכהו וקללו אחר שנגמר דינו אע״פ שעשה תשובה פטור הואיל והולך למיתה ואם ביישו חייב

בקנס המבייש: עבר אביו או אמו עבירה שלוקין עליה והיה הבן שליח לדיינין לא יכה אותן וכן אם נתחייבו נידוי לא יהא שליח לנדותן ולא ירדוף ולא יכה אותן בשליחות ב״ד אע״פ שראויין לכך ולא עשו תשובה ולא על הכאה וקללה הקפידה תורה לבד אלא אף על הביזיון שכל המבזה אביו או אמו אפי׳ בדברים אפי׳ ברמיזה ה״ז בכלל ארור מפי הגבורה שנא׳ ארור מקלה אביו ואמו ועל הבית דין היה להכות על זה מכות מרדות ולענוש כפי מה שראוי. כתב הרמב״ם מי שנתחייב שבועה לבנו כך ראינו בו תמיד שאינו משביעו בשבועת האלה שהרי זה בא לקלל אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה שתוקי חייב על הכאת וקללת אמו ואינו חייב על אביו אע״פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינו נענש על פיה אבל בנו מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו וכן גר שהיתה הורתו שלא בקדושה אע״פ שלידתו בקדושה כתב הרמב״ם שאינו חייב על מכת אביו וקללתו וכיון שאינו חייב על אביו גם אינו חייב על אמו שנאמר ומקלל אביו ואמו את שחייב על אביו חייב על אמו שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו: גר אסור לקלל אביו הנכרי ולהכותו ולא יבזהו שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה את אביו ואינו נוהג בו מנהג כבוד אבל עבד שנשתחרר אין לו יחס והרי הוא כמי שאינו אביו לכל דבר:

סימן רמב

א הלכות כבוד רבו ות״ח

כשם שאדם מצווה בכיבוד אביו ויראתו כך הוא מצווה בכבוד רבו ויראתו ורבו יותר מאביו שאביו הביאו לחיי העה״ז ורבו מביאו לחיי העה״ב ואין לך כבוד ככבוד רבו ומורא כמוראו ואמרו חכמים ומורא רבך כמורא שמים וכל החולק על רבו כחולק על השכינה וכל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם השכינה וכל המתרעם עליו כאילו מתרעם על השכינה וכל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה: ואיזהו חולק על רבו כל שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים אע״פ שרבו במדינה אחרת: ואסור לו לאדם להורות בפני רבו לעולם וכל המורה לפניו חייב מיתה וכתב הרמב״ם אם הוא רחוק מרבו י״ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה יכול להשיב אבל לקבוע בעצמו להוראה לישב ולהורות אפילו הוא בסוף העולם אסור לו להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתלמיד גמור תוך י״ב מיל חייב מיתה אם הוא מורה וחוץ לשנים עשר מיל פטור אבל אסור תלמיד חבר תוך שנים עשר מיל פטור אבל אסור וחוץ לשנים עשר מיל מותר. ולא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו אבל שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי יכול לומר מה שבדעתו כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו ולא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חדוש לשואל אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל כגון נותן טעם לפגם או איסור שנתערב בהיתר לבטלו בס׳ וכיוצא באלו שכשמתירין לו אינו נראה לו דבר חידוש שכבר שמע הוראה זו ופשוטה לכל שרי. ולאפרושי מאיסורא כגון שרואה לאדם עובר על עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור או מפני רשעו מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור אפילו בפני רבו שבכל מקום שיש בו חילול השם אין חולקים כבוד לרב ואסור לתלמיד לראות סכין לצורך שחיטה בפני רבו שנראה כנוטל שררה בפניו אבל לצורך עצמו שרוצה לשחוט בו יכול לראותו בפניו אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור להורות בפניו כתב הרמב״ם ולא כל מי שמת רבו מותר לישב ולהורות אא״כ הוא תלמיד שהגיע להוראה וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ה״ז שוטה רשע וגס רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וכל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה ה״ז מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה ואלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי ומבקשים להתגדל לפני עם הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדון ולהורות בישראל הם המרבים את המחלוקת והם המחריבים את העולם ומכבין נרה של תורה מחבלים כרם ה׳ צבאות ועליהם אמר שלמה שועלים קטנים מחבלים כרמים אסור לתלמיד לקרוא לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע יודע שהוא פלוני ולא יזכיר שמו בפניו ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשם רבו אסור אלא ישנה שמם אפי׳ לאחר מותם ולא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם שנותנים שלום זה לזה אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום אומר לו שלום עליך מורי ורבי ולא יחלוץ תפילין לפני רבו ולא יסב לפניו אלא כיושב לפני המלך ולא יתפלל לפניו ולא לאחריו ולא מצדו ואצ״ל שאסור לילך בצדו וכיצד יעשה כשמתפלל עם רבו יתרחק לאחריו ולא יהא מכוין כנגד אחוריו אלא יצדד עצמו לצד אחר וכן כשילך עמו היו שנים הולכין עמו הגדול שבשנים הולך לצד ימינו מאחוריו ומצדד עצמו לצדדין והקטן לצד שמאלו וחוץ לד׳ אמות הכל מותר ולא יכנס עמו במרחץ ואם היה צריך לו לשמשו מותר ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב ולא יעמוד עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות לעמוד וכשיפטר לפניו לא יחזור לו לאחוריו אלא נרתע לאחוריו פניו כנגד פני רבו ולא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתור את דבריו וחייב לעמוד בפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיכסה ממנו שלא יראה קומתו ואח״כ ישב ואפי׳ היה רוכב חשוב כמהלך וצריך לעמוד מפניו כתב הרמב״ם תלמיד היושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד מלפניו אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שכינה והם דברי רבי אבהו דאמר אין ת״ח רשאי לעמוד לפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה

מכבוד שמים וא״א הרא״ש ז״ל כתב כרב אלפס ולא הביא דברי רבי אבהו וס״ל לרב אלפס דהלכה כר״א שלא נתן קצבה לדבר וגם ר׳ עקיבא השוה מוראם למורא המקום דדריש את ה׳ אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים ואם אדם מקבל שכינה כמה פעמים ביום צריך לעמוד באימה ובמורא. כל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו ואם הוא במקום שאין מכירין אותו ואין לו תפילין בראשו וחושש שמא יאמרו עליו שהוא עבד אינו נועל לו מנעל ולא חולצו וכל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים וכל תלמיד שמזלזל מכל דבר מכבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל אין חולקין כבוד לתלמיד לפני רבו אא״כ רבו חולק לו כבוד ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתני רבינו כך וכך ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכור שם אומרו וכשימות רבו י״א שקורע כל בגדיו עד שמגלה את לבו ואינו מאחה לעולם והרמב״ן כתב שאינו קורע אלא טפח ונוהג עליו כל דין אבילות מקצת יום א׳ וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ובכל אלו הדברים שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא אם משנה משנה ואם תלמוד תלמוד אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו ה״ז כתלמיד חבר ואינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו משיגיע לארבע אמותיו וקורע עליו ואינה מאחה לעולם כמו על רבו מובהק ואפי׳ לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול כל ת״ח שדעותיו מכוונות אין מדבר בפני מי שגדול הימנו בחכמה אע״פ שלא למד ממנו כלום הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהם לכל תלמידיו או לאחד מהם הרשות בידו ואע״פ שמחל הרב מצוה על התלמיד להדרו: כשם שהתלמידים חייבים בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד תלמידיו ולקרבן שכך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וצריך אדם ליזהר בתלמידיו ולאוהבן שהם הבנים המהנים בעוה״ז ובעה״ב התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין את לבו אמרו חכמים הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם שכשם שעץ קטן מדליק הגדול כך תלמיד קטן מחדד הרב בשאלותיו עד שיוצא ממנו חכמה מפוארה: אבדת אביו ואבדת רבו המובהק לפניו להשיב משיב של רבו קודם של אביו היו שניהם נושאים משאוי מניח של רבו ואח״כ מניח של אביו היו שניהם שבוים פודה את רבו ואח״כ פודה את אביו ואם היה אביו חכם פודה את אביו תחלה וכתב הרמב״ם וכן אם היה אביו חכם אף ע״פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבדתו ואח״כ אבדת רבו וא״א הרא״ש ז״ל כתב דלענין לפדותו ולפרק משאו אם אביו חכם היא קודם אפי׳ אינו שקול כרבו אבל לענין השבת אבדתו אינו קודם אא״כ הוא שקול כרבו אבדתו קודמת לשל אביו או של רבו:

סימן רמג

א תלמידי חכמים לא היו יוצאין בעצמן עם שאר העם לעשות בבנין וחפירות של המדינה וכיוצא בהם כדי שלא יתבזו בפני עם הארץ בד״א כשכל אחד יוצא בעצמו אבל אם אין יוצאין בעצמן אלא שוכרים אחרים במקומן או גובין ממון מבני העיר לעשותו אם הוא דבר שצדיך לחיי האדם כגון בארות המים וביוצא בהם חייבים לתת חלקם אבל דבר שצורך לשמירת העיר כגון חומות העיר ומגדלותיה ושכר השומרים לא היו חייבים לתת בהם כלום שאין צריכים שמירה שתורתן שמירתן ולכן היו פטורים מכל מיני מסים ותשחוריות בין מסים הקצובין על כל בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו בין הקבועים בין שאינן קבועים וחייבים היו בני העיר לפרוע בשבילן אותן הקצובין על כל איש ואיש כתב א״א הרא״ש ז״ל ודוקא ת״ח שתורתן אומנותן אבל אם אין תורתן אומנותן חייבים ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר נקרא תורתו אומנותו ת״ח שהיתה לו סחורה למכור לא היו מניחין לשום אדם למכור מאותה סחורה עד שימכור הוא תחלה את שלו ואם היה לו דין עם אחר ועומד לפני הדיין ויש שם בעלי דינים אחרים לפניו אפי׳ קדמו לבא לפניו תחלה מקדימין דינו של ת״ח ומושיבין אותו כתב הרמב״ם עון גדול לבזות את החכמים או לשנאותן ולא חרבה ירושלים עד שבזו בה תלמידי חכמים שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו בלומר בוזים לומדי דבריו וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעה״ב והוא בכלל כי דבר ה׳ בזה ואם באו עדים שבזהו ואפי׳ בדברים חייב המבזה נדוי ובית דין היו מנדין אותו ברבים וקונסין אותו ליטרא זהב בכ״מ ונותנין אותו לחכם והמבזה את החכם אפי׳ לאחר מותו היו בית דין מנדין אותו והן מתירין לו משיחזור בתשובה אבל אם בזה את החכם חי אין מתירין אותו עד שירצה זה את החכם שנידוהו בשבילו ות״ח המנדה לכבודו יתבאר בהלכות נדוי בעזרת השם:

סימן רמד

א מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שמצות עשה לקום מפני כל חכם אפי׳ אינו זקן אלא יניק וחכים אפי׳ אינו רבו וכן מפני שיבה שהוא מופלג בזקנה דהיינו בן שבעים מצוה לקום מפניו ומאימתי חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו ורכוב חשוב כמהלך. ואסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ד׳ אמותיו כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ד׳ אמותיו אין עומדין מפניהם לא בבהכ״ס ולא בבית

המרחץ דכתיב תקום והדרת קימה שיש בה הידור אין בעלי אומנות חייבים לעמוד ממלאכתן בפני ת״ח ואם הוא עוסק במלאכת אחרים ורוצה להחמיר על עצמו ולעמוד מפניו אינו רשאי אין ראוי לחכם שיטריח על הציבור לכוין לעבור לפניהם כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה כדי שלא ירבו לעמוד ואם יכול להקיף בדרך כדי שלא יעבור לפניהם זכות הוא לו ואפי׳ זקני נכרים מצוה להדרם לקום קצת מפניהם ולסומכן בידו ל׳ הרמב״ם מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע״פ שאינו חכם עומד לפניו ואפי׳ חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו חייב לעמוד כדי קומתו אלא כדי להדרו ואפי׳ זקן נכרי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו ע״כ ואיני יודע למה כתב שאינו חייב לקום מפני הזקן כדי קומתו. דהא מהך קרא ילפינן זקן וחכם וכמו שצריך לקום מפני חכם מלא קומתו כך צריך מפני הזקן ואפשר שלא אמר שא״צ לעמוד לפני הזקן מלא קומתו אלא ילד חכם שכיון שצריכין לנהוג בו ג״כ כבוד אין לו להתבזות לקום מפני הזקן אלא שיעשה לו הידור אבל כל אדם צריך לקום מפני הזקן מלא קומתו והכי מסתבר נמי בשני חכמים או בשני זקנים שאין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור הרואה חכם עובר ברשות הרבים אינו עומד מלפניו עד שיגיע לתוך ד׳ אמותיו וכיון שעובר מלפניו ישב ומיירי כשאינו רבו או רבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק עומ׳ מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו כדפרישי׳ לעיל ואפי׳ אם הוא עוסק בתורה צריך לעמוד דליתא לדר״א דאמר אין ת״ח רשאי לעמוד לפני רבו בשעה שעוסק בתורה וה״ר פרץ כת׳ שאם הוא מופלג בחכמה אפי׳ אינו רבו דינו כרבו מובהק וכן רבו מובהק ואפי׳ אינו מופלג בחכמה ואם אינו רבו כלל וגם אינו מובהק ומופלג בחכמה פטור ומיהו כיון שהוא חכם קצת נכון לעשות לו הידור והרמב״ם כתב מי שגדול ממנו בחכמה וראוי ללמוד ממנו אפי׳ לא למדו כלום צריך לקום מפניו ולנהוג עמו כתלמיד עם רבו ואם אינו גדול ממנו ולא למדו כלום אין צריך לקום מפניו אבל צריך לעשות לו הידור: ומי שהוא חסיד ובעל מעשים הכל צריכים לעמוד מפניו אפי׳ הגדולים ממנו בחכמה הרבה ראה אב ב״ד עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיעבור מלפניו ד׳ אמות ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו וכולם שמחלו על כבודם כבודם מחול אלא שאפילו הכי מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת וכשיושבין שורות שורות בב״ה נוהגים עמהם בזה הסדר כשהנשיא נכנס עומדין כל העם ואינן יושבין עד שיאמר להם שבו כשאב ב״ד נכנס עושין לו שורות עומדין מכאן ומכאן עד שיכנס ויושב במקומו ושאר העם יושבין במקומן חכם שנכנס כל שיגיע לו בד׳ אמותיו עומד מלפניו אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס במקומו בני חכמים ות״ח בזמן שהרבים צריכין להם מפסיעין על ראשי העם ונכנסים למקומן ואין שבח לת״ח שיכנס באחרונה יצא לצרכיו נכנס וחוזר למקומו ודוקא שיצא לצורך קטנים אבל יצא לצורך גדולים לא יחזור שהיה לו לבדוק עצמו תחלה בני חכמים שהיו אבותיהם ממונין פרנסין על הצבור בזמן שיש בהם דעת לשמוע נכנסים ויושבין לפני אביהם והופכים את פניהם כנגד אביהם ואם אין בהם דעת לשמוע הופכים את פניהם כלפי העם היו ביחד חכם שמופלג בחכמה והוא בחור וזקן שמופלג בזקנה והוא חכם קצת אבל לא כבחור בישיבה של דין או של תורה הולכין אחר החכמה להושיב החכם ובחור בראש ולדבר תחלה ובמסיבה של משתה או של נישואין הולכים אחר הזקנה להושיבו בראש ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכ״מ הולכין אחר החכמה ואם הזקן מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכ״מ הולכין אחר הזקנה והוא שיהא זקן חכם קצת אפי׳ אם הבחור חכם ממנו ואם אין שום אחד מהן מופלג לא זה בחכמה ולא זה בזקנה הזקן קודם בכל מקום:

סימן רמה

א הלכות תלמוד תורה

מצות עשה על כל אחד מישראל שילמד לבנו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם וכל המלמד לבנו תורה כאילו קבלה מהר סיני ואינו חייב ללמד לבתו דדרשינן לבניכם ולא לבנותיכם ואשה אינה חייבת ללמד לבנה לא למדו אביו חייב ללמד לעצמו. הוא היה צריך ללמוד ויש לו בן ללמוד ואין ידו משגת להספיק לשניהם אם שניהם שוין הוא קודם לבנו ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמוד יותר ממנו בנו קודמו ואע״פ שבנו קודם לא יבטל הוא שכשם שמצווה עליו ללמד לבנו כך הוא מצווה ללמוד לעצמו כשם שמצווה ללמד לבנו כך מצווה ללמד לבן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא לבן בנו לבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמצוה להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו אבל אינו חייב ללמד לבן חבירו אלא בחנם ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק ראשון מפרשת שמע ואח״כ מלמדו מעט מעט מהפסוקים עד שיהיה כבן ו׳ או כבן ז׳ ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות היה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר נותן לו שכר וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה ותלמוד וכתב הרמ״ה ה״מ דלא איפשר ליה דדחיקא ליה שעתא אבל אם איפשר ליה חייב לאגמוריה משנה ותלמוד הלכות ואגדות מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר וכל עיר שאין בה מלמד מחרימין אנשי העיר עד שיושיבו מלמדי תינוקות ואם לא הושיבו מחריבין העיר שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם

של תינוקות של בית רבן מכניסין התינוקות להתלמד כבן ששה וכבן שבעה וכל אחד כפי כחו ובפחות מכאן אין מכניסין אותו ואפילו תינוק שאינו מבין לקרות לא יסלקוהו משם אלא ישב עם האחרים אולי יבין והמלמד יכה אותם להטיל עליהם אימה ולא יכה אותם מכת אויב מוסר אכזרי לפיכך לא יכה אותם לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה ויושב ומלמדן כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים ובסוף היום ואין מבטלין התינוקות אפי׳ לבנין ב״ה אין קורין לתינוקות בתחלה בשבת מה שלא למדו משום טורח שבת אבל מה שקראו כבר פ״א שונים אותו להן בשבת כ״ה תינוקות צריכין למלמד א׳ כתב הרמב״ם היו יותר על כ״ה עד ארבעים מושיבין אחד לסייעו בלימודם היו יותר על מ׳ מעמידין שנים וא״א הרא״ש ז״ל כתב שעד מ׳ יספיק במלמד אחד בלא שום סיוע וממ׳ עד נ׳ מושיבין אחד לסייע וכשהם נ׳ מושיבין להם שנים עיר שיש בה כ״ה תינוקות שצריכין להשכיר להם מלמד ויש עיר אחרת אצלה שיש לה ב׳ מלמדים שיש להם נ׳ תינוקות אין בני העיר שיש בה כ״ה יכולים לומר נשלחה להעיר אחרת ונחלקם לפני אותם שני המלמדים והרי מספיקין לכולם אלא צריכין לשכור להם מלמד בעירם אבל בעיר אחת מבית הכנסת לבית הכנסת אחרת מוליכים אותם והוא שלא יהא נהר מפסיק ביניהם שאם נהר מפסיק ביניהם לא יעבירו עליו משום סכנה אבל אם יש עליו גשר חזק יכול להעבירם עליו לשון הרמב״ם מוליכין הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק בד״א כשהיו שניהם בעיר אחד ואין נהר מפסיק ביניהם אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדה באותה העיר אין מוליכין אותן אא״כ היה עליו גשר בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה מלמד תינוקות שהניח התינוקות ויוצא או שעושה מלאכה אחרת עמהם או שמתרשל בתלמודו ה״ז בכלל ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה לפיכך אין ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק אם יש כאן מלמד שלומד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו מסלקים הראשון מפני השני ואם יש כאן שנים הא׳ קורא הרבה ואינו מדקדק עמהם להבינם על נכון והאחד אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם לוקחין אותו שמדקדק יותר מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהן מביאין בניהם. ואשה לא תלמוד תינוקות מפני אביהם שמביאים בניהם. אחד מבני חצר או מבני מבוי שבקש לעשות מלמד תינוקות אין שכיניו יכולין למחות בידו וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמוד תינוקות בצדו כדי שיבואו לו תינוקות אחרים או כדי שיבואו התינוקות שאצל זה לזה אין יכול למחות בידו שנא׳ ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר׃

סימן רמו

א כל א׳ מישראל חייב בת״ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין אם הוא זקן גדול אפי׳ עני המחזיר על הפתחים אפי׳ בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת״ת ביום ובלילה שנא׳ והגית בו יומם ולילה ומי שא״א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדות הזמן יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שדרשו חכמים בפסוק שמח זבולן בצאתך וישששכר באהליך לעולם ילמוד אדם תורה ואח״כ ישא אשה שאם ישא אשה אין דעתו פנויה לו ללמוד ואם א״א לו בלא אשה שיצרו מתגבר עליו ישא אשה תחלה וכתב א״א הרא״ש ז״ל לכולהו אמוראי שאם א״א לו ללמוד אם ישא אשה ילמד ואחר כך ישא אשה וקצבה לאותו לימוד לא ידענא שלא יתכן לבטל מפריה ורביה כל ימיו דלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו שנא׳ ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח וחייב לשלש לימודו שליש בתורה שליש במשנה ושליש בתלמוד פי׳ בתורה תורה שבכתב כמו תורה נביאים וכתובים משנה הוא תורה שבעל פה ופירוש התורה שבכתב הוא בכלל זה ותלמוד הוא שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוצא דבר מתוך דבר וידמה דבר לדבר וידע במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האיסור והמותר וכיוצא בזה בדברים שלמד מפי השמועה כיצד היה בעל אומנות ועוסק במלאכה ג׳ שעות ביום ובט׳ שעות בתורה קורא ג׳ מהן תורה שבכתב ובג׳ תורה שבע״פ ובג׳ יבין דבר מתוך דבר וכתב הרמב״ם בד״א בתחלת לימודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו ור״ת פי׳ שאנו סומכין אהא דאיתא בסנהדרין (כד.) תלמוד בבלי בלול במקרא ובמשנה ובתלמוד ובו אנו יוצאין ידי חובותינו׃ מקום שנהגו ללמוד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר אבל תורה שבע״פ אסור ללמד בשכר לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמד בשכר ואע״פ שהוצרך ללמד בשכר לא יאמר כשם שלמדתי בשכר כך אלמד בשכר אלא ילמדה לאחרים בחנם וכתב א״א הרא״ש ז״ל שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר אם אין לו במה להתפרנס שרי ואפי׳ יש לו אם הוא שכר בטלה דמוכח שמניח כל עסקיו ומשאו ומתנו שרי וללמוד לקטנים שרי משום שכר שימור ושכר פיסוק טעמים ע״כ כ׳ הרמב״ם ז״ל אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו אין שכרו כשכר המצווה ועושה ואע״פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב נשים אין דעתם מכוונת להתלמד ומוציאין דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתם אמרו חכמים כל המלמד

לבתו תורה כאילו מלמדה תפלות בד״א בתורה שבכתב אבל בתורה שבע״פ לא ילמד אותה בתחילה ואם מלמדה אינו כמלמדה תפלות (פ״ד מהל׳ ת״ת להרמב״ם) אין מלמדין דברי תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם אבל היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואח״כ מכניסים אותו לבית המדרש ומלמדים אותו אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע״פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכים לו אין למדים ממנו עד שיחזור למוטב שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ צבאות הוא אמרו חכמים אם דומה הרב למלאך ה׳ יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו מפיהו כיצד מלמדים הרב יושב במדרש בראש ותלמידים לפניו מוקפים כעטרה כדי שיהיו כולם רואים את הרב ושומעים דבריו ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים ומקודם חורבן בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והם יושבין ואם היה הרב מלמד מפיו לתלמידים מלמד ואם מלמד על ידי מתורגמן המתרגם עומד בינו ובין התלמידים הרב אומר למתרגם והמתרגם הוא משמיע לתלמידיהם וכשהן שואלין למתרגם והמתרגם הוא שואל לרב והרב משיב למתרגם והמתרגם משיב לשואל ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב יותר מקול הרב אין המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אא״כ היה המתורגמן אביו של חכם או רבו אמר הרב לתורגמן כך אמר לי רבי או כך אמר אבא מורי כשאומר התורגמן לעם אומרו בשם החכם ומזכיר שמו של אבי החכם או רבו ואומר כך אמר רבנא פלוני אע״פ שלא הזכיר הרב שמו שאסור לקרות לאביו או לרבו בשמו הרב שלומד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז אלא שונה וחוזר הדבר אפי׳ כמה פעמים ער שיבינו עומק ההלכה וכן לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא שואל וחוזר ושואל כמה פעמים ואם כעס עליו רבו ורגז יאמר לו ר׳ תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה ולא יהא התלמיד בוש מחביריו שלמדו בפעם ראשונה או שנייה והוא לא למד אפי׳ אחר כמה פעמים שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא לא למד כלום לפיכך אמרו חכמים הראשונים לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד בד״א שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהם ולפיכך לא הבינו חייב לרגוז עליהם ולהכלימן בדברים כדי לחדדן וכענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו מוטלת עליהם וילמדו ממנו מהרה אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד עד שתתישב דעתו עליו ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שישב וינוח ואין שואלין שנים כאחד ואין שואלין את הרב מענין אחר אלא מאותו ענין שהם עוסקין בו כדי שלא יתבייש ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה בפניהם כדי לחדדן וכדי שידע אם זוכרים הם מה שלמדם או לא ואין צ״ל שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר שאין עוסקין בו כדי לזרזן אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד ולא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הזקנים ואין שואלין את הרב אלא כענין אין שואלין אלא מיראה ולא ישאל בענין יותר משלשה הלכות שנים ששאלו שאל א׳ כענין ושאל א׳ שלא כענין נזקקין לענין מעשה ושאינו מעשה נזקקין למעשה הלכה ומדרש נזקקין להלכה מדרש והגדה נזקקין למדרש הגדה וק״ו נזקקין להגדה ק״ו וג״ש נזקקין לק״ו היו השואלים אחד חכם ואחד ת״ח נזקקין לחכם ת״ח וע״ה נזקקין לת״ח שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שניהם בשתי הלכות או בשתי שאלות שתי תשובות שתי מעשים הרשות ביד המתורגמן מעתה אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים וכן אמר שלמה וקרעים תלביש נומה ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה אפי׳ מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש ואצ״ל שאר דברים וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת (פ״ג להרמב״ם) בג׳ כתרים נכתרו ישראל בכתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות כתר כהונה זכה בו אהרן שנא׳ והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם כתר מלכות זכה בו דוד שנא׳ זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל שנא׳ מורשה קהלת יעקב כל מי שירצה יבא ויטול שמא תאמר שאותן הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו הא למדת שכתר תורה גדול מכתר כהונה וכתר מלכות אמרו חכמים ממזר תלמיד חכם קודם לכ״ג עם הארץ שנא׳ יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים ואין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד ת״ת אלא ת״ת כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכ״מ היה לפניו עשיית מצוה ות״ת אם אפשר למצוה להעשות ע״י אחרים לא יפסוק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו תחלת דינו של אדם אינו נדון אלא על התלמוד ואח״כ על שאר מעשיו לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפי׳ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתרה של תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחד כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ועל הארץ תישן וחיי צער תהיה ובתורה תהיה עמל ולא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין לבטל אבל אם הרבית תורה הרבית שכר והשכר לפי הצער שמא תאמר אפנה עד שאקבץ ממון ואחזור ואקרא או שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא אם תעלה מחשבה זו עליך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם אלא עשה תורתך קבע

ומלאכתך ארעי ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה כתיב בתורה לא בשמים היא לא מעבר לים היא לא בשמים היא לא בגסי רוח היא מצויה ולא מעבר לים היא לא במהלכי למעבר לים ולפיכך אמרו חכמים ולא כל המרבה בסחורה מחכים וצוו ואמרו הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה דדברי תורה נמשלו למים שנא׳ הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים אין מתכנסים במקום מדרון אלא זוחלין מאיליהם והן מתקבצין אל מקום אשבורן כך דברי תורה אין נמצאין בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים ומסיר התאוה מתענוגי הזמן מלבו ועושה מלאכה בכל יום כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל ושאר יומו ולילו עוסק בתורה וכל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מהצדקה ה״ז חילל את השם וביזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונוטל חייו מן העולם לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעה״ז אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם ועוד צוו ואמרו לא תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קורדום לאכול מהם ועוד צוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון וסוף אדם זה מלסטם את הבריות. מעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו ומדת חסידים הראשונים היא ובה זוכה לכל כבוד וטובה בעוה״ז ובעוה״ב שנא׳ יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך בעה״ב שכולו טוב אין דברי תורה מתקיימין במי שמתרפה עצמו עליהם ולא באלו שלומדין תורה מתוך עדון ומתוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהל החכמה וכך אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה וגו׳ ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמתי שלמדתי באף עמדה לי אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצינעא מחכים שנא׳ ואת צנועים חכמה וכל המשמיע קולו בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח אע״פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שירצה לזכות בכתר של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי׳ אחת מהן בשינה באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בדברי חכמה ות״ת אמרו חכמים אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רני בלילה וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנא׳ יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה שירה עמי וכל בית שאין ד״ת נשמעין בו בלילה אש אוכלתו כי דבר ה׳ בזה זה שלא השגיח על ד״ת כל עיקר וכן כל שאפשר לו לעסוק בד״ת ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי העולם והניח תלמודו וזנחו ה״ז בכלל בוזה דבר ה׳ אמרו חכמים כל המבטל תורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וענין זה מפורש בתורה הרי הוא אומר (דברים כח) תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך ואומר (שם ח׳) למען ענותך לנסותך ולהטיבך באחריתך:

סימן רמז

א הלכות צדקה

מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת ידו ומאד מאד צריך אדם ליזהר בה יותר מכל מצות עשה כי איפשר שיבא לידי שפיכות דמים שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד כההיא עובדא דבן זומא וכמה פעמים נצטוינו בה בעשה ועוד יש לא תעשה למעלים עיניו ממנה שנא׳ (דברים טו) לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל וכאילו עובד ע״ז וכל הזהיר בה מעידה עליו כי הוא זרע ברך ה׳ דכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנא׳ (ישעיה נד) בצדקה תכונני ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה ואומר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות וגדולה מכל הקרבנות דאמר ר״א גדולה הצדקה מכל הקרבנות דכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה׳ מזבח אר״א כל העושה צדקה ומשפט כאילו מלאו לכל העולם חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה׳ מלאה הארץ ולעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגולל על ידה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום וכל המרחם על עניים הקב״ה מרחם עליו ויש לאדם ליתן אל לבו שכמו שמבקש בכל שעה מהקב״ה שיזמין לו פרנסתו וכמו שמבקש מהקב״ה שישמע שועתו כך צריך שישמע שועת העניים ואף גם זאת שהקב״ה קרוב לשמוע צעקת עניים שנא׳ שועת עניים אתה תשמע לפיכך יש לו ליזהר מזעקתם וגם כי ברית כרותה לה׳ שנא׳ (שמות כב) והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם לבא לידי מידה זו ואם לא הוא יבא בנו או בן בנו ואל יעלה בלבו עצה לומר איך אחסר ממוני ליתנו לעניים כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו וזהו החלק הטובה שיהיה לו ממנו כדכתיב והלך לפניך צדקך ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב (ד״ה ב׳ לא) מהחל התרומה לביא בית ה׳ אכול ושבוע והותר עד לרוב כי ה׳ ברך את עמו וכתיב (מלאכי ג׳) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה׳ צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי עליכם ברכה עד בלי די ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה׳ חוץ מדבר זה כדכתיב ובחנוני נא בזאת

עוד כי הוא דוחה את הגזירות הקשות וברעב תציל ממות כאשר אירע לצרפית (מלכים א׳ יז) בשביל עוגה קטנה שנתנה לאליהו ומניעתה תרחיק הקרובים לשכינה ממנה ומן התורה כאשר אירע לעמון ומואב שהיו קרובים אלינו ונתרחקו על אשר לא קדמו אותנו בלחם ובמים ומקרבת הרחוקים לחסות תחת כנפי השכינה כאשר אירע ליתרו על אמרו (שמות ב׳) קראן לו ויאכל לחם ע״כ צריך אדם ליזהר מאד מאד ליתנה כראוי והנני מבאר כל ענינה כפי שמצאתי כתוב על שם ה״ר סעדיה ומדברי הרמב״ם עם קצת שאר דעות ואבאר תחלה מי החייב בה וכמה חייב ליתן וכיצד יתן אותה וכמה ראוי ליתן לכל אחד ולמי יתן אותה ואיזה קודם ומי הראוי לקבל וממי והיאך נגבית ומתחלקת והתנדבותה ושינויה קודם שתבא לידי גבאי ואחרי כן:

(ב״ה) נ״ל דט״ס הוא וצ״ל נחום איש גם זו דאיתא בפרק ג׳ דתעניות (כא.):

סימן רמח

א כל אדם חייב ליתן צדקה אפי׳ עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו ומי שאינו רוצה ליתן או נותן פחות משראוי לו ליתן היו ב״ד כופין אותו עד שיתן מה שאמדוהו ליתן ויורדין לנכסיו ולוקחין ממנו מה שראוי וממשכנין עליו אפי׳ בערבי שבתות יתומים אין פוסקין עליהן צדקה אפי׳ לפדיון שבויים אפי׳ יש להם ממון הרבה אם פוסקין עליהם לכבוד כדי שיצא להם שם שפיר דמי גבאי צדקה אין מקבלין מן הנשים ומן העבדים אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים וכמה הוא דבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועניותן וכתב א״א ז״ל בתשובה בד״א בסתמא דאמרינן מסתמא אין הבעל מקפיד על דבר מועט כזה אבל אם הבעל מוחה פשיטא שאין לה ליתן בלא רשותו והמקבל ממנו ה״ז גזל ואם השכירה מלמד לבנו אם ידע הבעל ושתק ודאי ניחא ליה במה שעשתה אבל אם מיחה לאלתר אין במעשיה כלום תניא בן שאוכל אצל אביו ועבד האוכל עם רבו נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל שכך נהגו בעלי בתים אדם שוע (פירוש נדיב לב) שנותן צדקה יותר מהראוי לו או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה והגבאי שמכלימו ושואל ממנו עתיד ליפרע ממנו שנא׳ ופקדתי על כל לוחציו ואמרו חכמים אלו גבאי צדקה:

סימן רמט

א שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים אם אין ידו משגת לכל צורך העניים יתן כפי השגת ידו כמה הוא יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מי׳ מדה בינונית פחות מכן עין רעה וקאמר בירושלמי שנה ראשונה חומש מהקרן מכאן ואילך חומש מהריוח בכל שנה לעולם לא ימנע אדם את עצמו פחות משלישית השקל לשנה והוא שתות אוקיא של כסף ואם נתן פחות מזה לא קיים מצות צדקה כלל וכאשר יתננה יתן אותה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומים ונחמות ואם נותנה בפנים זעומות ורעות מפסיד את זכותו שאל לו העני ואין לו מה יתן לו לא יגער בו ויגביה עליו קולו אלא יפייסנו בדברים ויראה לו לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת ואם אין בידו ליתן לו ויכול לעשות לאחרים שיתנו לו שכרו גדול כשכר הנותן ויתננה לו בסתר כדי שלא יתבייש ואם איפשר להגיע לידו בענין שלא ידע ממי קבלה אין טוב ממנו וכתב הרמב״ם בנתינה ח׳ מעלות וז״ל ח׳ מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו המתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך פחות מזה הנותן צדקה לעני ולא ידע למי יתן ולא ידע העני ממי מקבל שהרי זו מצוה לשמה כגון לשכת חשאין שהיתה במקדש שהיו החסידים נותנים בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסים ממנו בחשאי וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה ולא יתן אדם לקופה אלא אם כן יודע שהממונה עליה נאמן חכם ויודע לנהוג בה כשורה פחות מזה שיודע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי לוקחה כגון גדולי החכמים שהיו הולכין בסתר ומשליכין המעות בפתחי העניים וכזה ראוי לעשות ומעלה גדולה היא אם אין הממונין על הצדקה נוהגין כשורה הפחות מזה שיודע העני ממי נוטלו ולא ידע הנותן למי נותן כגון החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהן ומשליכין אותו לאחוריהן ובאין העניים ונוטלין כדי שלא יהיה להם בושה פחות מזה שיתן לעני בידו קודם שישאל פחות מזה שיתן לו כראוי אחר שישאל פחות מזה שיתן פחות מהראוי לו בסבר פנים יפות פחות מזה שיתן לו בעצב גדולי החכמים היו נותנין פרוטה לעני קודם כל תפלה שנאמר אני בצדק אחזה פניך:

סימן רנ

א כמה נותנין לעני די מחסורו אשר יחסר לו כיצד אם הוא רעב וצריך לאכול יאכילהו אם הוא ערום וצריך לכסות יכסהו אין לו כלי בית קונה לו כלי בית ואפי׳ היה דרכו לרכוב סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך תניא בספרי די מחסורו אשר יחסר לו למה נאמרו כולם ללמדך שהראוי ליתן לו פת נותנין לו פת עיסה נותנין לו עיסה מעה מעה הראוי ליתן לו פת חמה חמה צונן צונן להאכילו לתוך פיו מאכילו אין לו אשה ובא לישא משיאין לו אשה ושוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכלי תשמישיו ואח״כ משיאין לו. אשה שבאה לינשא משיאין ונותנין לה לפחות נ׳ זוז של כסף מדינה ואם יוכלו על יותר יתנו לה לפי כבודה ובעני המחזר על הפתחים כתב הרמב״ם אין נותנין לו מתנה מרובה אלא מתנה מועטת ואסור להחזיר העני השואל ריקם אפי׳ אין נותן לו אלא גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם ולשון א״א הרא״ש ז״ל אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת משמע דאגבאי צדקה קאי ומסתברא כדברי הרמב״ם שעל כל אדם קאי דכיון שהוא מחזר אין האחד צריך ליתן די מחסורו עני העובר ממקום למקום אין פוחתין לו מככר שיש בו שני אוקיאות ואם לן נותנין לו מצע לישן עליה וכסת ליתן תחת מראשותיו ושמן וקטנית ואם שבת נותנין לו מזון ג׳ סעודות ושמן וקטנית ודג וירק ואם מכירין אותו נותנין לו כפי כבודו ואם ידו משגת ליתן לכל שואל אשריו ואם לאו יקדים למי שראוי להקדים כאשר יתבאר בע״ה:

סימן רנא

א כל הפושט ידיו ליטול נותנין לו אפי׳ נכרי שמפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל משום דרכי שלום כתב ה״ר אליעזר עני מישראל העובר על אחת מכל המצות אינו בכלל וחי אחיך עמך ואין חייבין ליתן לו צדקה עד שידעו ששב בתשובה וכן אם הוא מומר אפילו לתיאבון הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהן כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות כדרך ישרה וכן הנותן מתנות לאביו ולאמו והן צריכין להן ה״ז בכלל צדקה ולא עוד אלא שצריך להקדימם לאחרים ואפי׳ אינו בנו ולא אביו אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם ועניי ביתו קודמין לעניי עירו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת שאלה ראובן היה לו עניים הרבה קרובים בעיר ושמעון שכנו לא היה לו ורצה ראובן לעשות קצבה גדולה לעניי העיר לחלק להם ולמעט קצבת העניים האחרים הבאים מפני שאמר עניי עירך קודמין ושמעון לא רצה וכתב ה״ר יצחק בר ברוך שאין שומעין לראובן דהא דאמרינן דעניי עירך קודמין היינו שלא לשלוח לעיר אחרת אבל הבאים לעיר לא אמרינן עניי עירך קודמין אלא קודם ימעיטו לעניים שבעיר ויתנו לעני הבא כפי מה שיוכלו ע״כ ואינו נ״ל דודאי עניי העיר קודמין. כתב ה״ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו שנאמר וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך וכן אמרה הצרפית לאליהו ועשיתי לי ולבני תחילה לי ואח״כ לבני והודה לה אליהו ואמר לה לך ולבנך תעשה באחרונה: ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואח״כ פרנסת בניו ואם אביו ובנו שבוים ואין לו במה לפדות שניהם יפדה האב ויעזוב הבן ואחר הבנים אחיו ואחר אחיו הקרובים ואחר הקרובים אליו שכניו ואחר שכניו אנשי העיר ואחר אנשי עירו שבויי שאר ארצות ומצוה שיהיו בני ביתו עניים יתומים ומוטב שיקח מהם להשתמש בהם מהרבות בעבדים ותחשב לו לצדקה וחייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום שלא ימות הרעב ברעב ומקדימין האשה לאיש בין להאכילה בין לכסותה מפני שמתביישת לשאול וכן באו שניהם להשיא מקדימין אותה להשיאה כתב הרמב״ם היו לפנינו עניים הרבה ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות כולן מקדימין הכהן ללוי והלוי לישראל והישראל לחלל והחלל לשתוקי והשתוקי לאסופי והאסופי לממזר והממזר לנתין והנתין לגר והגר לעבד משוחרר בד״א בזמן שהם שוין לחכמה אבל אם היה כ״ג עם הארץ וממזר ת״ח ת״ח קודם וכל הקודם בחכמה קודם לחבירו ואם היה אחד מהם רבו או אביו אע״פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא ת״ח קודם לזה שהוא גדול ממנו מי שבא ואומר האכילוני אין בודקין אחריו אם הוא רמאי אלא מאכילים אותו מיד היה ערום ובא ואמר כסוני בודקין אחריו אם הוא רמאי ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד לפי כבודו תשובה שאלה לא״א זכרונו לברכה שאלת לציבור שיש להם ליתן לרב או להשליח ציבור ואין סיפק בידם ליתן לשניהם איזה מהם קודם אם הוא רב מובהק ובקי בתורה בהוראות ובדינין ת״ת קודם ואם לאו שליח ציבור עדיף להוציא הרבים ידי חובתן ושכתבת שיש אומרים שיכולין לשנות אפי מת״ת לצורך ל׳ פשיטים להגמון בכל שנה לפי שהוא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן ויכום ויפשיטום ערומים הדין עמהן כיון שיש בו הצלת נפשות הוא קודם:

סימן רנב

א פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו יכולין לשנותן לפדיון שבויים ואפי׳ אם גבו לצורך בנין בית הכנסת ואפי׳ אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין שאסור למוכרו בשביל מצוה אחרת מותר למוכרם לצורך פדיון שבויים אבל אם בנאוה כבר לא ימכרו אותם אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהן מפני תיקון העולם שלא יהו האויבים מוסרין עצמם עליהם לשבותם ואפילו אם קרובים רוצים לפדותו ביותר מכדי דמיו אין מניחין אותן אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה וכן לאשתו שהיא כגופו ובן לת״ח או אפי׳ אין ת״ח ורואין אותו מצליח שאפשר שיהיה ת״ח יכולין לפדותו בכל מה שיכלו: אין מבריחין השבויים (בלא עולה) כדי שלא יהיו האויבים מכבידים עולם עליהם ויוסיפו שמירה על שמירתם: מי שמכר עצמו לנכרים או שלוה מהם ושבו אותו בהלואתו פעם ראשונה ושנייה פודין אותו שלישית אין פודין אותו אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהם ואם בקשו להורגו פודין אותו מיד אפי׳ אחר כמה פעמים עבד שנשבה הואיל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות פודין אותו כישראל שנשבה שבוי שהמיר אפי׳ למצוה אחת כגון שאוכל נבילות להכעיס וכיוצא בו אסור לפדותו פודין האשה קודם לאיש ואם נתבעו שניהם לדבר עבירה מקדימין האיש לפי שאין דרכו לכך:

סימן רנג

א מי שיש לו מזון שני סעודות לא יטול מהתמחוי ארבע עשרה סעודות לא יטול מהקופה יש לו מאתים זוז אפי׳ אינו נושא ונותן בהן או שיש לו חמשים שנושא ונותן בהן לא יטול מהצדקה כלל יש לו מאתים זוז חסר דינר אפי׳ נותנין לו אלף זוז בבת אחת ה״ז יטול יש לו הרבה והוא עליו בחוב או שממושכן לכתובת אשתו ה״ז יטול יש לו בית וכלי בית הרבה ואין לו מאתים זוז ה״ז יטול ואין צריך למכור כלי ביתו ואפילו הם כלי כסף וכלי זהב בד״א בכלי אכילה ושתייה ומצעות וכיוצא בהן אבל יש לו מנורה או שלחן של כסף וכיוצא בהן צריך למכור ולא יטול מהצדקה והא דאין מחייבין אותו למכור כלי תשמישיו של כסף וזהב דוקא כל זמן שאין צריך ליטול מהקופה אלא מקבל בסתם מיחידים ומקרוביו ויכולין ליתן לו וא״צ למכור כליו אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה לא יתנו לו אלא ימכור כליו ור״ת פירש קודם שבא ליטול אם יש לו כלי כסף מחייבין אותו למוכרם כדי שלא יצטרך ליטול מהקופה אבל אם לאחר שהתחיל כבר ליטול נזדמנו לו כלים אין מחייבין אותו למכור כדי שלא יטול וי״א שכל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בימיהם שהיה להם קופה ותמחוי והיו מחלקין מעשר עני בכל שנה והיו נוטלין לקט שכחה ופאה לפיכך שיערו שמי שיש לו ר׳ זוז לא יטול לפי שיכול לעבור בהן שנה ולשנה הבאה יהיה לו במה שיהיה אבל האידנא שאין כל זה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי להתפרנס מן הריוח תדע לך שהרי יש חילוק בין אם נושא ונותן שאז אפי׳ אם יש לו נ׳ זוז לא יטול שאפשר לו להתפרנס מן הריוח אלמא הכל לפי הענין ואפשר כי בימיהם היתה ההוצאה מעוטה ואפשר להתפרנס בריוח של נ׳ זוז אבל האידנא א״א והכל לפי המקום והשעה מי שיש לו שדות וכרמים ובתים הרבה חוץ מבית דירתו ואין לו מעות ובא למוכרם אם מפני שרואים אותו שהוא דחוק אין רוצין לקנות ממנו אין מחייבין אותו למוכרם אלא מאכילים אותו מן הצדקה עד שימכור בשוויים וידעו הכל שאינו דחוק למכור אבל אם הוזלו כל הקרקעות אף של אחרים אפילו אם הוזלו שאינם שוין בחצי דמיהן אם יכול למוכרם שיהיו לו ר׳ זוז לפי הזול צריך למוכרם ולא יטול מהצדקה ואם הוא בימות הגשמים שאין זמן מכירה ואין מוצא למכור אלא בזול ואם יניחן עד ימות החמה יכול למוכרם בשוויים אין מחייבין אותו למכור אלא נותנים לו מהצדקה עד שיכול למוכרם בחצי דמיהן והרמב״ן כתב מאכילין אותו עד חצי דמיהן ולא ידחוק עצמו למכור שלא בזמן מכירה יראה מדבריו שמאכילין אותו עד דמי חצי הקרקעות וכאשר כתבתי היא העיקר: בעל הבית ההולך ממקום למקום ותמו לו מעות בדרך ואין לו מה יאכל מותר לו ליקח מן הצדקה ולכשיגיע לביתו א״צ לשלם דבשעה שלקח היה עני והוי ליה כעני שהעשיר שא״צ להחזיר מה שלקח עני שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך המותר שלו ואם גבו לעניים סתם והותירו ישמרו לעניים אחרים מותר שבוי לאותו שבוי שגבה בשבילו ואם גבו לשבויים סתם והותירו ישמרו אותם לשבויים אחרים עני שנותן פרוטה לצדקה מקבלין אותו ממנו ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן נתנו לו בגדים חדשים ומחזיר להם הישנים מקבלין אותן ממנו ואם לא החזירם אין מחייבין אותו ליתן מי שצריך ליטול מהצדקה ואינו רוצה ליטול מערימין ונותנין לו לשם מתנה דרך כבוד כאילו אינו מן הצדקה ואם אינו רוצה נותנין לו לשם הלואה ואם אינו רוצה אומרים לו הבא משכון כדי שלא יתבייש ואין נפרעין ממנו אח״כ כל מי שיש לו ועינו צרה לאכול משלו ומרעיב עצמו אין משגיחין עליו עני ת״ח חייבין לתת לו לפי כבודו ואם אינו רוצה לקבל מתעסקים לסחור לו סחורה שקונין לו סחורה בזול וקונין ממנו סחורתו ביוקר כדי שיתפרנס בכבוד ואם יודע להתעסק בפרקמטיא מלוין לו מעות לסחור בו:

סימן רנד

א אסור לישראל ליקח צדקה מעובדי כוכבים בפרהסיא אם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל וגם אינו יכול לקבלה מהעובדי כוכבים בצינעא מותר מלך או שר של עובדי כוכבים ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו ונותנין לעניי עכו״ם בסתר כדי שלא ישמע המלך:

סימן רנה

א לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות וכן צוו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ואפילו היה חכם מכובד והעני יעסוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת ואל יצטרך לבריות מוטב לפשוט עורות נבילות בשוק ולא יאמר חכם אני גדול אני כל מי שא״צ ליטול מהצדקה ומרמה העם ונוטל אינו מת עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אא״כ יטול כגון זקן או חולה או בעל יסורים ומגיס דעתו ואינו נוטל ה״ז שופך דמים ומחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות וחטאים וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק השעה וחי חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור אינו מת עד שיפרנס אחרים משלו ועליו ועל כל כיוצא בו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה׳:

סימן רנו

א כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהן גבאי צדקה ידועים ונאמנים שיהו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד מהן מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליהן והן מחלקין המעות מערב שבת לע״ש ונותנין לכל עני ועני מזונות המספיקין לשבעת הימים והוא הנקרא קופה של צדקה לפיכך מי שיש לו מזון שבעה ימים לא יטול ממנה וכן מעמידין גבאין שלוקחין בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל ופירות או מעות שנתנדב לפי השעה ומחלקין את הגבוי לערב ונותנין ממנו לכל עני פרנסת יומו וזהו הנקרא תמחוי לפיכך מי שיש לו פרנסה יום אחד לא יטול ממנו וצריכין הגבאין שיהו נאמנין חכמים ונבונים שידקדקו על כל עני ועני ליתן לו הצריך וידקדקו עליהם שלא יהו רמאים חוץ ממי שמבקש שיאכילוהו שאין מדקדקין אחריו כדפרישית לעיל ואם אין הגבאין חכמים וראויים לכך דוחין אותם ולא יגבו כלל ואם אין יכולין לדחותן אסור לתת צדקה על ידם שכן אמרו חכמים לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אלא א״כ ת״ח ממונה עליה ובתענויות מחלקין מזונות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולא חלקו מזונות לעניים הרי הן כשופכי דמים בד״א שלא חלקו פת ופירות שהוא מיני מאכל אבל אם לא חלקו מעות או חטים או כיוצא בו שאינו מוכן לאכילה אין חשובין בשביל זה כשופכי דמים: הקופה אין נגבית בפחות משנים שאין עושין שררה על הציבור בפחות משנים אבל לאחר שנגבית אחד נאמן עליה הלכך אפי׳ שני אחין יכולין לגבותה ואינה מתחלקת אלא בשלשה לפי שהוא כדיני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו ותמחוי כמו שמתחלק בג׳ כך אינו נגבה אלא בג׳ לפי שאינו דבר קצוב וצריכין לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן תמחוי נגבת בכל יום וקופה מערב שבת לע״ש תמחוי לעניי עולם וקופה לעניי אותה העיר ורשאין בני העיר לשנות מקופה לתמחוי אם רבו עליהם עניי העולם ואין מספיק להם התמחוי שגבו לצרכם וכן לשנות מתמחוי לקופה אם יש הרבה עניים בעיר ואין מספיק להם הקופה שגבו בשבילם ולשנות לכל מה שירצו וכתב ה״ר יוסף מגא״ש ז״ל דוקא לצורך עניים יכולין לשנותן כגון לצורך כסות וקבורה וכיוצא בו אע״פ שגבו אותם לצורך מאכל אבל שלא לצורך עניים לא ור״ת פירש דלכל צרכי צבור יכולין לשנותם וכן הורה לתת לשומרי העיר מהקופה וכן כתב הרמב״ם ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל וכתב ומיהו דוקא קופה ותמחוי שהוא דבר קבוע ואם יחסר להם יגבו פעם אחרת אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים כגון שהוצרכו לגבות לצורך כסות או שבאו עניים הרבה וגבו לשמם לא ישנו ליתנו לצורך דבר אחר ולא אפי׳ לצורך עניים אחרים אם יש בעיר חבר עיר פירוש אדם גדול שהכל גובין על דעתו והוא מחלק לעניים כפי מה שנראה לו הרי זה יכול לשנותו לכל מה שירצה מצורכי העיר מי שישב בעיר ל׳ יום כופין אותו לתת לתמחוי עם בני העיר ישב שם ג׳ חדשים כופין אותו לתת לקופה ישב שם ששה חדשים כופין אותו לתת לכסות ישב שם ט׳ חדשים כופין אותו לתת לצורכי קבורה שקוברין בה העניים ועושין להם כל צרכי קבורה מי שהולך ממקומו לעיר אחרת לסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה הרי זה נותן לעניי אותה העיר ואם היו רבים שהלכו שם ופסקו עליהם צדקה נותנין וכשהן באין מביאין אותה עמהם ומפרנסין בה עניי עירם ואם יש חבר עיר במקום שפסקו עליהם נותנין אותה לחבר עיר והוא מחלקה כפי מה שיראה לו:

סימן רנז

א גבאי צדקה אין רשאים לפרוש זה מזה לגבות אלא בכדי שיראה זה את זה מצא מעות בשוק או שפרעו לו חובו בשוק לא יתנם לתוך כיס משום חשד אלא יתנם לכיס של צדקה וכשיבא לביתו יחזור ויטלם אין מונין מעות של צדקה ב׳ ב׳ שלא יחשדוהו שנוטל אחד מכל מנין אלא מונין אותו אחד אחד לא היו להם עניים לחלק וצריכים להחליף הפרוטות או למוכרן אין מוכרים ואין מחליפין לעצמן אלא לאחרים וכן אם צריכים למכור מה שגבו מהתמחוי ימכרו לאחרים משום חשד גבאי צדקה הכשרים אין מדקדקין אחריהם ומ״מ כדי שיהיו נקיים מהשם ומישראל טוב להם שיתן חשבון הצדקה היא כמו נדר לעבור עליה משום בל תאחר לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או סלע זו לצדקה חייב ליתנו מיד לעניים ועובר משום בל תאחר אם לא יתנו מיד שהרי עניים מצויין לו בכל שעה וכתב א״א הרא״ש ז״ל דוקא דמפריש צדקה סתם אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד כמו שיראה לו ע״כ. והרמב״ם כתב אם אין עניים יפריש עד שימצא עני ואם התנה שלא יתן עד שימצא עני אין צריך להפריש וכן אם התנה בשעה שנדר הצדקה או התנדב שיהיו הגבאין רשאין לשנותה ולצרף אותה בזהב הרי אלו מותרין יראה מדבריו שאין תנאי מועיל אלא כשאין עניים ולא נהירא ועוד מה צריך תנאי כשאין עניים והלא אין עליו חיוב אלא משום שבכל שעה עניים מצויין וא״כ פשיטא שאינו חייב עד שיזדמנו לו עניים׃

סימן רנח

א המתפיס בצדקה הרי זה כמתפיס בנדר כיצד היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר ה״ז כזה ה״ז צדקה המפריש סלע לצדקה ואמר על אחר וזו הרי גם השני צדקה אע״פ שלא פירש כתב הרמב״ם הנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר מרבה ליתן עד שיאמר ודאי לא לכל כך נתכוונתי׃ האומר תנו מאתים זוז או ספר תורה לבית הכנסת יתנו לבית הכנסת שהוא רגיל בה ואם הוא רגיל בשתיהן יתנו לשתיהן האומר תנו מאתים זוז לעניים יתנו לעניי אותה העיר אמירת אדם לגבוה כמסירתו להדיוט לפיכך מי שנודר צדקה אי איפשר לו לחזור בו וה״מ בלא שאלה אבל אם מתחרט ומוצא פתח לנדרו י״א שנשאל לחכם ומתירו כל זמן שלא יצא מתחת ידו דהוי כמו הקדש בטעות דקי״ל שאינו הקדש ומיהו אם הוא מקדיש או נודר דבר שאינו בידו כגון שיש לו חוב על אחר ואומר יהיה להקדש או לצדקה אינו כלום אבל אם אמר חוב שיש לי על פלוני כשיבא לידי אקדישנו או אתננו לצדקה חייב להשלים דבריו להקדישו וליתנו כשיבא לידו ואפי׳ האומר חוב יש לי ביד פ׳ יהיה לצדקה אם אומר כן בפני הגבאי ובפני בעל חוב זכה בו הגבאי והרי הוא צדקה ואי אפשר לחזור בו ואסור לשנותו כאילו כבר בא ליד גבאי׃

סימן רנט

א האומר סלע זו לצדקה או שאומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו עד שלא בא ליד גבאי יכול לשנותו ללוותו לצרכו ויפרע אחר תחתיו משבא ליד גבאי אסור בין לו בין לגבאי ללוותו ולפרוע אחר תחתיו אבל יכולין לשנותו מהדבר שנדר אותו לצרכו לצורך מצוה אחרת אפי׳ לא יפרעו אחרת תחתיה וכתב א״א הרא״ש ז״ל שצדקות שנתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך בית עלמין יכולין בני העיר לשנותו לצורך בית המדרש או ת״ת אפי׳ אם הבעלים מעכבין אבל לא מת״ת לצורך בית הכנסת כתב הרמב״ם רוצה הגבאי לצרף המעות לעשותן דינרין אינו רשאי אא״כ אין שם עניים לחלק היה לעניים הנאה בצירוף המעות ביד גבאי כדי לעשות אחרים וליתן הרי הגבאי מותר ללותם לפורעם שהצדקה אינו כהקדש שאסור ליהנות בו יחיד שהתנדב נר או מנורה לב״ה אם נשתקע שם בעליה מעליה שאינה נקראת על שמו יכולין הצבור לשנותה אפי׳ לדבר הרשות ואם לא נשתקע שם בעליה מעליה אין יכולין לשנותה לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יכולין לשנותה וה״מ בישראל אבל עובד כוכבים המתנדב כל זמן שלא נשתקע שם בעליה מעליה אסור לשנותה אפי׳ לדבר מצוה כתב הרמב״ם עובד כוכבים שהתנדב לצורך בדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחילה ואם נתנו אין מחזירין אבל לב״ה מקבלין ממנו לכתחילה והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותו ואם לא אמר כן טעון גניזה שמא בלבו יחשוב לעבודת כוכבים׃

סימן רס

א הלכות מילה

מצות עשה לכל אדם מישראל שימול את בנו וגדולה היא משאר מצות עשה שיש בה צד כרת וגם נכרתו עליה י״ג בריתות בפרשת מילה ולא נקרא אברהם שלם עד שנימול ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ והיא מצלת מדינה של גיהנם כמו שאמרו חכמים שאברהם אבינו יושב בפתחה של

גיהנם ואינו מניח ליכנס בו לכל מי שנמול ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה העובדי כוכבים שנא׳ כי כל הגוים ערלים וכל המפר ברית של אברהם אבינו שאינו מל או שמושך ערלתו אע״פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה״ב וצא ולמד ממשה רבינו שלא נתלה עליה אפילו שעה אחת שאיחר אותה אלא נענש מיד אע״פ שהיה בדרך על כן צריך ליזהר בה מאד וגם כי היא אות ברית חתום בבשרנו ואינה כשאר כל המצות כמו התפילין והציצית שאינן קבועין בגוף וכאשר יסירם יסיר האות אבל המילה היא אות חתום בבשרינו ומעידה בנו שבחר בנו השם מכל העמים ואנחנו עמו וצאן מרעיתו אשר לדור ודור אנחנו חייבים לעובדו ולספר תהלתו׃

סימן רסא

א האב חייב למול את בנו ולא האשה את בנה ומיהו אינו חייב כרת אם לא ימולנו שאין בה כרת אלא בערל עצמו דכתיב וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ונכרתה לא מלו חייבים ב״ד למולו לא מלוהו ב״ד חייב למול את עצמו לכשיגדיל ואם לא מל חייב כרת כתב הרמב״ם אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שב״ד מלין אותו בע״כ נתעלמו ב״ד ולא מלוהו חייב למול את עצמו לכשיגדל ובכל יום שיעבור עליו לכשיגדל מבטל מצות עשה אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד עד כאן ואיני יודע למה אינו באיסור כרת בכל יום שיעבור וכ״כ הראב״ד וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים ובכל יום עומד באיסור כרת׃

סימן רסב

א זמן המילה ביום שמונה ללידתו וביום ולא בלילה ומשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה וכל היום כשר לכך אלא שזריזין מקדימין למצוה מיד בבקר׃ חולה אין מלין אותו עד שיבריא וממתינין לו מעת שנתרפא מחוליו ז׳ ימים מעת לעת ואז מלין אותו וגם אז אין מלין אותו אלא ביום אע״פ שאינה בזמנה בד״א שחלצתו חמה וכיוצא בזה שהוא חולי שבכל הגוף אבל חלה בא׳ מאיבריו שכאבו לו עיניו וכיוצא בו ממתינין לו עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד וכן כל מילה שלא בזמנה כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר או משוך פירוש שנימול כבר ומשך העור עד שנתכסה מילתו שצריך למול פעם אחרת או שלא מלו אותו בזמנה מחמת מקרה שלא היו להם צרכי מילה כולם אין נימולים אלא ביום אנדרוגינוס פי׳ רש״י מי שיש לו זכרות ונקבות ומי שיש לו שני ערלות נימולים לשמונה וכן יוצא דופן אע״פ שאין אמו טמאה לידה. נולד בין השמשות ספק מן היום או מן הלילה מונין לו מן הלילה וניטול לתשעה שהוא ספק שמנה אבל אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבעוד יום או ששמעו אותו בוכה אפי׳ לא נולד עד אחר שתחשך מונין לו ח׳ ימים מיום שיצא ראשו או ששמעו אותו בוכה׃

סימן רסג

א קטן שנמצא ירוק סימן שלא נפל בו דמו ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראיו כמראה שאר הקטנים וכן אם נמצא אדום סימן שלא נבלע דמו באיבריו אלא בין עור לבשר ואין מלין אותו עד שיבלע בו דמו וצריך ליזהר מאד באלו הדברים שאין מלין ולד שיש בו חשש חולי דסכנת נפשות דוחה הכל שאפשר לו למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם אשה שמלה את בנה ראשון ומת מחמת מילה שהכשילה כחו ומלה גם השני ומת מחמת מילה הרי הוחזקה שבניה מתים מחמת מילה לא שנא היו מבעל אחד או משנים ולא תמול הג׳ אלא תמתין לו עד שיגדל ויתחזק כחו נולד כשהוא מהול כתב רבינו יצחק שא״צ להטיף ממנו דם ברית ורב אלפס כתב שצריך וכ״כ רבינו האי הכי אסכימו רבנן קמאי שצריך להטיף ממנו דם ברית ומיהו בנחת וצריכה מילתא למבדקה יפה יפה בידים ובמראית עינים ולא בפרזלא דלא לעייק ליה ואין מברכין על המילה אא״כ נראית לו ערלה כבושה ורואין ונזהרין היאך מלין אותו וממתינין לו הרבה ואין חוששין ליום ח׳ שלא יביאוהו לידי סכנה כתב גאון ינוקא דמית ולא הוו ליה ח׳ יומין נהגינן דמהלין ליה אבי קברא׃

סימן רסד

א הכל כשרים למול אפי׳ עבד אשה וקטן וערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ואם יש ישראל גדול שיודע למול קודם לכולם ואם אין גדול ימול אחד מאלו אבל נכרי לא ימול כלל וכתב הרמב״ם ואם מל א״צ לחזור ולמול פעם שנייה ובספר המצות כתב שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית ובכל מלין אפי׳ בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת חוץ מבקרומית של קנה לפי שקסמין ניתזין ממנו ויבא לידי כרות שפכה ומצוה מן המובחר למול בברזל בין

בסכין בין במספריים ונהגו כל ישראל למול בסכין כיצד מלין חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה ואח״כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה ואח״כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמצץ נותן עליה אספלנית או רטיה וכיוצא בו מל ולא פרע כאילו לא מל יש ציצין המעכבין המילה ויש שאינן מעכבין אותה כיצד אם נשאר מהעור עור החופה את רוב גובהה של העטרה אפילו במקום אחד זהו המעכב את המילה וכאילו לא נימול לא נשאר ממנו אלא מעט ואינו חופה רוב גובהה של העטרה אינו מעכב המילה המל כל זמן שמתעסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על שאינן מעכבין פירש ממנה אינו חוזר אלא על המעכבין וא״צ לחזור על שאינן מעכבין פי׳ מיירי בשבת אז חוזר על המעכבין אבל אינו חוזר על שאינן מעכבין אבל בחול חוזר על הכל בין מעכבין בין שאינן מעכבין קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאילו אינו מהול רואין אם בעת שמתקשה נראה מהול א״צ למול פעם ב׳ מכל מקום משום מראית העין צריך לתקן ריבוי הבשר שמכאן ומכאן ואם אינו נראה נימול בעת קישויו צריך לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהא נראה כנימול בשעת קישויו:

סימן רסה

א המל מברך בא״י אמ״ה אקב״ו על המילה וכתב הרמב״ם שאם אבי הבן מל בעצמו מברך א״ק ב״ו למול את הבן ונהגו שלא לחלק וכ״כ בעל העיטור ואבי הבן מברך בא״י אמ״ה אקב״ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וצריך לברך מעומד דילפינן לכם לכם מעומר כתב הרמב״ם שאם אין אבי הבן שם אין אחרים מברכין אותה ברכה ויש מי שהורה שיברכו אותה ב״ד או אחד מהעם ואין ראוי לעשות כן עכ״ל ונוהגין בכל המקומות שיברך אותה מי שתופס הנער וכן כתב הראב״ד. ורשב״ם הניהג שיברך האב קודם המילה דלהכניס משמע להבא וגם צריך לברך קורם לעשייתן ור״ת כתב שאין צריך ורב שר שלום כתב שאין לו לברך אלא עד לאחר המילה כיון שנעשית ע״י אחר וכ״כ בעל העיטור וא״א הרא״ש ז״ל כתב טוב לברך מיד אחר ברכת המילה קודם שיעשה פריעה וחשיב שפיר עובר לעשייתן ולהכא דמל ולא פרע כאילו לא מל ואם היו אחרים עומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמ״ט. ואבי הבן או המוהל או אחד מהעם אומרים ברוך אתה י״י אמ״ה אשר קדש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו התם באות ברית קדש ע״כ בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו בא״י כורת הברית ועל הכוס מברכין אותו שמברך תחלה בפה״ג וכתב בעל העיטור ומנהג ליתן יין בפי התינוק אחר ברכת היין ואחר כורת הברית ולומר קיים את הילד הזה לאביו ולאמו שנקרא שמו פלוני וכו׳ ובקשת רחמים לא הוי הפסקה בין ברכה לשתייה וי״א כיון שנתן יין בפי התינוק לאו הפסקה היא ויש סדורים שכתוב בהם בא״י כורת הברית ושותהו ובנולד מהול כתבתי למעלה שאין מברכין עליו ובעל העיטור כתב שמברכין עליו וכתב שאפי׳ לדברי האומר שאין מברכין ברכת על המילה אבל ברכת להכניסו בבריתו ואשר קדש ידיד מבטן מברכין כתב הרמב״ם שאין מברכין על אנדרוגינוס מפני שהוא ספק ור״י פסק שהוא זכר גמור וחייבין עליו סקילה כזכר ולדבריו מברכין עליו תשובה לגאון ממזר אף על פי שהוא מטיפה פסולה כישראל הוא לכל דבר ומברכין עליו ברכת מילה עד כורת הברית אבל אין מבקשין עליו רחמים כתב בע״ה היכא דמיקלע מילה ביומא דתעניתא אשכחן לרבוותא קמאי דקאמרי מכרך על הכוס ומנהג להניחו עד מוצאי יה״כ ושותהו אמו של תינוק והאריך הרבה בדבר והיוצא מכלל דבריו שבי״כ וט״ב לא מברכין כלל אכסא ועבדינן כבדוכתא דלית ביה חמרא ובשאר תעניות מברכינן ומטעמינן לינוקא וכתב עוד היכא דאיכא תרי ינוקי לממהיל בבי כנישתא כיון דלא אפשר למהלינהו כחדא צריכי ברכה אכל חדא וחדא וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה מי שיש לו ב׳ תינוקות למול או לברך לשני חתנים יברך ברכה אחת לשניהם ואפי׳ אם שנים מלין הראשון יברך על המילה ועולה לשני והשני יברך אשר קדש ידיד מבטן ועולה לראשון ואפי׳ אין הנער השני לפניו בעת הברכה כיון שדעתו עליו רק שלא יסיח דעתו בינתיים שדר רב צמח גאון היכא דליכא אלא איתתא וגברא תפוש ליה לינוקא ומברכין על המילה והיכא דאיפשר לה עבדינן לה בעשרה והיכא דלא אפשר עבדינן לה בפחות מעשרה כתב הרמב״ם שאבי הבן מברך שהחיינו על כל מילה ומילה ובעל העיטור כתב שאין לו לברך וכן דעת ר״י וי״א שצריך לכסות ערות הקטן בשעת הברכה ובעל העיטור כתב שא״צ דלא הוי ערוה כל זמן שאינה ראויה לביאה וכתב עוד מנהג שאבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו כדאמרינן לגבי קרבן איפשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו בדברים שבין בני מזרח ובין בני מערב בני מזרח מוהלים על המים ונותנים על פניהם ובני מערב מוהלים על העפר מן הדא דכתיב (זכריה ט׳) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ובישיבה רב כהן צדק במתא מחסיא מנהג למול במים שלוקין ובהם הדס ומיני בשמים ונופל דם המילה על המים ורוחצין בהם כל הנועדים כלומר זה דם הברית שבין המקום לאברהם אבינו איתשל מקמי רב יהודאי גאון מהו למימהל על גבי עפרא ואמר שפיר דמי ובלבד שלא יעשה כן בשבת שלא יביא עפר מהחוץ ונוהגין ע״פ המדרש לעשות כסא לאליהו על שאמר(מלכים א׳ י״ט) קנא קנאתי

לה׳ כי עברו בריתך בית ישראל א״ל הקב״ה חייך שאין עושין ברית מילה עד שתראה בעיניך מכאן התקינו חכמים לעשות כסא לאליהו שהוא נקרא מלאך הברית:

סימן רסו

א מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת שאם יש בהרת בעור הערלה אע״פ שיש בקציצת הבהרת לא תעשה חותכה עם הערלה אכל אם לאחר שנימול גדל בשר במילתו עד שאינו נראה מהול וצריך לחותכו אם יש בהרת באותו הבשר אסור לחותכו כיון שא״צ למולו פעם אחרת אלא מדרבנן ושבת וי״ט אינו דוחה אלא בזמנה אבל שלא בזמנה כגון שלא נימול ביום ה׳ מפני חולי התינוק או דבר אחר שעיכבו אין מלין אותו בשבת ואפילו בזמנה אינה דוחה אלא המילה עצמה אכל מכשירין שאפשר לעשותן מבעוד יום אין דוחין השבת כיצד מלין ועושין כל צרכיה כגון פריעה ומציצה וחוזר על ציצין המעכבין אע״פ שפירש ועל שאין מעכבין אם פירש אינו חוזר ואם לאו חוזר ובעל העיטור כתב דאע״פ שאין מעכבין חוזר אע״פ שפירש וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן ונותן עליה איספלנית ואיזהו הן מכשירים שאינו דוחה שבת אין עושין סכין למול בו ולא מביאין אותו ממקום למקום ואפי׳ להוציאו מהבית ולהביאו דרך גגין חצרות ומבואות שלא ערבו אסור אבל שבת באחד מהם מותר להביאו מזה לזה אף ע״פ שערבו חצרות עם הבתים ובעל העיטור לא התיר אלא בשלא ערבו חצרות עם הבתים אבל ערבו דשכיח מאני דבתים בחצר לא ויש מחמירין לאוסרו להביאו מזה לזה אפי׳ שבת בהן וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסכרא ראשונה אין שוחקין סממנים ולא מחמין לה חמין ולא עושין לה אספלנית ולא טורפין לה יין ושמן לא שחק לה כמון בערב שבת לועס בשיניו לא טרף לה יין ושמן טורף לה לזה לעצמו ולזה לעצמו אין עושין לה הלוק אבל כורך עליה סמרטוט ואם לא התקין לה מע״ש כורך על אצבעו ומביא דרך מלבוש אפי׳ מחצר אחרת שלא ערבו מלו הקטן בשבת ואח״כ נתפזרו הסממנים או נשפכו החמין עושין הכל בשבת ואפי׳ ישראל מבעיר תאש לחמם מים לרחצו מפני שסכנה הוא לו ואפי׳ ביום חג׳ שחל להיות בשבת היא סכנה אם לא ירחצוהו אבל לפני המילה אסור אפי׳ לומר לנכרי לחמם אותם לצורך המילה שכל דבר שיש בו איסור דאורייתא אסור לומר לנכרי לעשותו אפי׳ לצורך המילה כגון לחמם חמין או לומר לו להביא סכין דרך רשות הרבים אלא תדחה המילה עד מחר אבל דבר שיש בו איסור דרבנן כגון לומר לו להביא לו מים דרך כרמלית או דרך חצר או מבוי שלא ערבו מותר לומר ואם יש כאן מים שחממם נכרי לצורכו או שעבר ישראל וחממם מותר לישראל לרחוץ כו התינוק כל גופו כדרכו אפי׳ לפני המילה אע״פ שאסרו רחיצת כל הגוף אפי׳ במים שנתחממו מע״ש התירוהו לצורך המילה ויש דעות אחרות שמתירות אמירה לנכרי באיסור דאורייתא לצורך המילה ורב אלפס כתב כסברא ראשינה וכ״כ א״א ז״ל וכל המכשירין שאין דוחין השבת גם יום טוב אין דוחין חוץ מזה ששוחקין לה סמנין בי״ט הואיל וראוין לקדרה וכן טורפין לה יין ושמן וכתב ה״ר אליעזר הלוי אם האב יודע למול אין לו למול בשבת אם יש אחר שיודע למול דהא מילה הוא פסיק רישיה גבי דידיה דהוא מכוין לתקן את בנו אבל לגבי אחר לא מקרי תיקון ושרי ומיהו אם אין אחר שיודע למול ימול ספק אם הוא זמנה אם לאו אינו דוחה השבת לפיכך אם נולד בע״ש בין השמשות אינו נימול בשבת אלא נדחית עד אחר בשבת שהוא ספק עשירי ואפילו לא הוציא אלא ראשו בין השמשות אע״פ שיצא כולו בשבת אינו נימול בשבת: קטן שנולד כשהוא מהול ומי שיש לו ב׳ ערלות וכל שאין אמו טמאה לידה כגון יוצא דופן וגיורת שנתגיירה וילדה ואח״כ טבלה אע״פ שנימולין לה׳ אם הגיע יום ה׳ בשבת אין דוחין שבת: ואנדרוגינוס כתב הרמב״ם שאין דוחה שבת ורב אלפס כתב שדוחה וכן הוא לר״י שמחשיבו זכר גמור: מי שנולד בחדש ז׳ לעיבורו והוא שלם הרי הוא כילד של קיימא לכל דבר ומלין אותו בשבת והנולד לשמונה אם הוא שלם בשערותיו ובצפרניו אפי׳ נולד ודאי לח׳ כגון שפירש בעלה ממנה מיד אחר שבעל אפ״ה חשוב בר קיימא ומלין אותו בשבת דכיון דגמרו שערותיו וצפרניו ודאי נגמר לז׳ ונשתהה לצאת אבל אם שערו לקוי ואין צפרניו שלימים כברייתו ה״ז ודאי בן ח׳ שלא היה ראוי ליולד אלא לט׳ ומיהר לצאת והרי הוא כאבן ואסור לטלטלו ואין מלין אותו בשבת ספק אם הוא בן ז׳ או בן ח׳ מלין אותו ממה נפשך אם הוא בן ז׳ הרי הוא בר קיימא ואם בן ח׳ הוא הרי הוא כמחתך בשר בעלמא לשון הרמב״ן מלין אותו בשבת על כל פנים אם בן שבעה הוא ושלם בדין הוא שידחה ואם בן ה׳ הוא כמחתך בשר בעלמא ויראה מדבריו שר״ל כשנגמרו שעריו וצפרניו ונראה אפי׳ לא נגמרו שעריו וצפרניו שרי ממה נפשך אבל ודאי בן ה׳ שלא גמרו שעריו וצפרניו אין מלין אע״ג דמחתך בשר בעלמא מ״מ כיון שהוא כאבן למה יחתכו בשר שלא לצורך כתב א״א הרא״ש ז״ל ספק בן ז׳ ספק בן ה׳ אין מחללין עליו שבת ואיני מבין דבריו דודאי מלין אותו ממ״נ כדפרישית והא דקתני אין מחללין עליו השבת מוקי ליה בגמרא במכשירין ואליבא דר״א דשרי מכשירין בשאר מילות ובזה אין נפקותא לפסק הלכה דאפילו בודאי בן קיימא קי״ל דאין מכשירין דוחין שבת ישראל שהמיר דתו לעבודת כוכבים ונשוי ישראלית ונולד לו בן ממנה מלין אותו בשבת ואין אנו מחזיקין אותו שיצא לתרבות רעה כיון שאמו ישראלית ישראל שנשא כותית וילדה לו בן אינו נימול בשבת שולדה כמוה כל מילה שאינו דוחה שבת גם י״ט אינה דוחה וכתב

הרמב״ם דוקא י״ט ראשון של גליות אבל י״ט שני דוחה ובר״ה גם י״ט שני אינו דוחה וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה דמילה שלא בזמנה אינו דוחה אפילו י״ט שני של גליות:

סימן רסז

א הלכות עבדים

מצות עשה על הרב למול את עבדיו שנאמר המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך עבר הרב ולא מלו מצוה על ב״ד למולו אחד עבד שנולד בבית ישראל או שקנאו רבו מן העכו״ם חייב למולו ואינן נימולין אלא ביום ובניהם יש שנימול לח׳ ויש שנימול מיד אפילו לקחו כן יומו כיצד לקח שפחה מעוברת ועוברה עמה וטבלה לשם עבדות וילדה נימול לשמנה אף על פי שלקח העובר בפני עצמו והרי הוא מקנת כסף אפ״ה נימול לח׳ כיון שקנה גם האם וטבלה קודם שילדה ואם אחד קונה השפחה ואחד קונה העובר נימול מיד אפילו טבלה קודם שתלד ואצ״ל קנה שפחה וולדה עמה שנימול מיד אף על פי שאין לו ה׳ אבל בלקה שפחה ועוברה וילדה קודם שטבלה קאמר רבי אבא שאינו נימול לה׳ כיון שאין אמו טמאה לידה ורבנן פליגי עליה ואומרים שנימול לה׳ אע״פ שאין אמו טמאה לידה וביליד בית כגון שלקה שפחה ונתעברה אצלו וילדה נמי פליגי לרבנן נימול לה׳ אפילו ילדה קודם שטבלה דלא משכחת יליד בית שאינו נימול לה׳ אלא בלוקה שפחה לעוברה ונתעברה בביתו וילדה שאין לו בגוף השפחה כלום או שלוקח שפחה והתנה שלא להטבילה ולר׳ אבא אפילו לקחה קנין גמור ונתעברה בביתו וילדה אינו נימול לח׳ אא״כ טבלה קודם שילדה שאמו טמאה לידה אבל ילדה קודם שטבלה נימול לא׳ ומקצת הגאונים פסקו כר׳ אבא ובשאלתות (פ׳ לך לך סימן ט׳) פסק כרבנן הלכך אזלינן להומרא ונימול לה׳ אע״פ שאין אמו טמאה לידה כגון כמקנת כסף שלקה שפחה מעוברת ועוברה עמה אע״פ שילדה ואח״כ טבלה וילד בית שלקחה ריקנית ונתעברה אצלו אע״פ שילדה ואח״כ טבלה ואין נימול לא אלא בלוקח זה שפחה וזה עוברה או בלוקח שפחה על מנת שלא להטבילה ובחילול שבת אזלינן לחימרא ואין מלין אותו בשבת אא״כ טבלה קודם שילדה בין ביליד בית בין מקנת כסף: הלוקח עבד גדול מן העכו״ם חייב למולו מיד ואסור לקיימו ערל אא״כ קנאו בע״ש בין השמשות ולא הספיק למולו מקיימו ערל אותו שבת ואח״כ מלו מיד ואם בשקנאו התנה עמו ע״מ שלא למולו מותר לקיימו והא דאסור לקיימו כשקנאו סתם דוקא כשלא נתרצה מעולם להתגייר אבל אם נתרצה להתגייר וחזר בו מגלגל עמו י״ב חדש אולי יחזור לדעתו הראשון ואם לא חזר צריך למוכרו לעכו״ם אחר י״ב חדש וזהו לרש״י אבל לרב האי הוי איפכא קנאו סתם ונתרצה למולו אלא שדוחה אותו מיום ליום אסור להשהותו וצריך למוכרו מיד לעכו״ם ואם אמר בהדיא שאינו רוצה למול מותר לשהותו י״ב הדש אולי יפתהו שימול ואם מלו והטבילו בעל כרחו לשם עבדות לרש״י ז״ל דינו כעבד לכל דבר אבל לכתחלה אין לעשותו שלא יבא להכשיל את רבו באיסור והיתר כיון שאינו רוצה לקבל עליו עול מצות ולרב אלפס אין עליו תורת עבד כל זמן שאינו מתגייר מרצונו מי שהוא עבד מוטבל לשם עבדות ורוצה רבו להטבילו לשם חירות אם נהג כבר במצות שעבד חייב בהן כגון שקנאו רבו מישראל או שקנאו מעכו״ם והטבילו לשם עבדות והוא עבד בביתו לרב אלפס מרצונו ובקבלת מצות ולרש״י אפי׳ בלא קבלה ואח״כ בא לשחררו יכול לשחררו בעל כרחו אבל אם מיד אחר שלקחו מן העכו״ם והטבילו לשם עבדות בא לשחררו צריך שיהיה מדעתו כתב רב יהודאי גאון עבד קטן או שוטה מטבילין אותו ע״ד ב״ד תשובה לגאון עבד שמלו רבו וחזר לגיותו ומכרו לעכו״ם וחזר ישראל וקנאו ממנו כיון שנימול ונטבל לשם עבדות פעם ראשונה והכניסו תחת כנפי השכינה אף ע״פ שחזר אינו חוזר לעבדותו והרי הוא כישראל מומר שא״צ טבילה אלא מלקות. הלוקח עבד מן העכו״ם אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות הלכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים שיהא נראה כעבד שלא יקדים ויאמר אני טובל לשם בן חורין אבל עכו״ם שמוכר את עצמו לישראל קונה נופו מיד ואינו יכול להקדים לטבול לשם בן חורין המל העבדים מברך בא״י אמ״ה אקב״ו על מילת העבדים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה הקות שמים וארץ לא שמתי והרמב״ם כתב ואם רבו מלו אומר למול העבדים ובעל העיטור כתב המל אומר בא״י אמ״ה אקב״ו על המילה והמברך אומר בא״י אט״ה אקב״ו למול את העבדים ולהטיף וכו׳ וחותם בא״י כורת הברית וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל שהן שתי ברכות שאלו מקמי רב יהודאי גאון המל העבדים מברך א׳ או ב׳ ואמר המל מברך על המילה וצונו למול את העבדים כולל במקום להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וצריך לכסות ערותו בשעת ברכה כיון שהוא גדול אין עבד עברי נוה עתה שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג מ״מ מי שאינו נוהג כשורה הי׳ מות׳ לרדותו להשתעבד בו כעבד וכן הוא מצות המלך שמי שאינו פורע המס שישתעבד למי שפורע בשבילו מותר להשתעבד בו וכתב הרמ״ה עכו״ם דשבייה לישראל וקנייה בדינא דמלכותא והדר זבניה לישראל קנייה למעשה ידיו דכי היכי דקנייה עכו״ם למעשה ידיו ה״נ מצי לזבוני למעשה ידיו ואע״ג דקי״ל אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג ה״מ למקניה נופיה לשאר דיני עבד עברי אבל למעשה ידיו היכא דקני שבאי למעשה ידיו בדינא דמלכותא הדר מצי לזבוניה לישראל למעשה ידיו ודוקא שנשבה במלחמה דדינא דמלכותא הוא וה״ה נמי כל היכא דקני ליה בדינא דמלכותא

מטעמא אהרינא כגון שמכרוהו גובי המס אבל נשבה בשעת שלום דלא קני ליה שבאי בדינא דמלכותא לא קני ליה רבו שני כלל ודינא הוא דנפיק מיניה בלא דמים ובשעת מלהמה נמי דקניי׳ למעשה ידיו אין דינו לא כעבד עברי לכל דבר ולא כעבד כנעני לכל דבר דהנך גופן קנוי וזה אין גופו קנוי ולא דיינינן ליה כדין עבד עבדי שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וכעבד כנעני נמי לא דיינינן ליה דליפלח לעולם בעל כרחיה דכתיב ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך אלא למעשה ידיו הוא דקנייה וכפועל בעלמא וכי היכי דפועל מצי מיהדר ומהדר ליה זוזי דלאו עבדים לעבדים הם האי עבד נמי מצי יהיב לרבו דמי מקנתו או דמי שויו ונפיק ויד האדון על התחתונה ליקח הפחות ועבד כנעני נוהג עתה ומהו עבד כנעני מי שלוקח א׳ מכל העכו״ם ל״ש אם לקחו מישראל או מעכו״ם או שמוכר את עצמו או שלקחו בשביה או גנבו וכבשו להיות לו לעבד אלא שאותו שלוקח מעכו״ם אין גופו קנוי לו אלא למעשה ידיו עד שיטבילנו לשם עבדות לפיכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הוא בן חורין ובאינך כולהו הגוף קנוי לו מיד ובכולם כל זמן שלא הטבילו לשם עבדות דינו כעכו״ם לכל דבר ולאחר שיטבילנו לשם עבדות הוא עבד וחייב במצות שהאשה חייבת בהן ובעבד זה מותר לעבוד בו בפרך וכתב הרמב״ם אף ע״פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי החכמה שיהא אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו בכל מאכל ומשקה וכן לא יבזהו לא ביד ולא בדברים לעבדות מסרם הכתוב ולא לבושת ולא ירבה עליו צעקות וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו האשה קונה שפחות אבל אינה קונה עבדים אפי׳ קטנים מפני החשד וכתב הרמב״ם ויראה לי שאינה אסורה לקנות אלא מבן ט׳ ומעלה ונראה שאין להתיר בפחות מבן תשעה שמא תשהנו אף לאחר שיגדיל יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך אלא ילך וישאל על הפתחים או יתפרנס מן הצדקה וכתב הרמב״ם בד״א בעבדיו אבל בעבדים שהכניסה לו אשתו בנכסי מלוג חייב במזונותיהן שע״מ כן הכניסה אותם ואם לא יזון אותם ימותו או יברחו והרי אינו חייב באחריותן במה דברים אמורים שיכול לומר עשה עמי ואיני זנך שהשנים כתקנן שימצא מרחמים שירחמו עליו אבל בשנת בצורת אינו יכול לומר עשה עמי ואיני זנך אבל יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך אף על פי שהוא שנת בצורת ושמא לא יספיקו לו מעשה ידיו למזונותיו הקוטע יד עבד כנעני של חבירו נותן נזק צער ריפוי ושבת ובושת לאדון והעבד ניזון מן הצדקה אע״פ שהאדון לוקה השבת שהרי יכול לומר עשה עמי ואיני זנך והריפוי נותן לרופא ואם אמדוהו להתרפאות בה׳ ימים ועשו לו סמים חזקים שמיהר להתרפאות בג׳ ימים האדון לוקה היתרון אף על פי שעבד נצטער בסמים החזקים והחריפים שמיהר להתרפאות בהן כמו שלוקה הצער של עיקר המכה אין קנין לעבד בלא רבו שכל מה שקנה העבד קנה רבו בין מצא מציאה או נתנו לו מתנה בין שנתנה לו האדון או אחר לא זכה בה אלא הכל חוזר לאדון בין גוף בין פירות אפי׳ אמר לו ע״מ שאין לרבך רשות בו אני נותן לך אינו כלום אא״כ יאמר לו אני נותן לך ע״מ שתצא בו לחירות עבד כנעני בין קנאו בעודו עכו״ם בין קנאו אחר שהטביל נקנה בכסף או בשטר או בהזקה בין קנאו מעכו״ם בין קנאו מישראל וחזקה הוא שישתמש בו כגון שיתיר לו מנעליו או ינעילנו או שהוליך כליו לבית המרחץ או הפשיטו והרחיצו סכו או גרדו ודוקא כיוצא באלו שימוש של גופו אבל עשה לו מלאכה כגון שתפר לו בגדיו וכיוצא בזה לא הגביה העבד לרב לצורך תשמיש קנאו הגביה הרב לעבד לא קנאו ונקנה בחליפין ובמשיכה שתקפו ומשכו אליו אבל אם קראו והוא בא אליו לא קנאו אלא א״כ הוא קטן העבד קנה עצמו להיות יוצא מתחת יד רבו בכסף ובשטר ובראשי אברים בכסף בין ע״י עצמו שאחר נתן לו הכסף ואומר ה״ז נתון לך ע״מ שתצא בו להירות ונתנו לרבו יצא בו לחירות אבל לא אמר לו ע״מ שתצא בו להירות לא בין ע״י אחרים שאחר נותן הכסף לרב לפדותו יצא בו לחירות אפי׳ בעל כרחו של העבד ור״ת כתב דבחליפין נמי קונה עצמו מיד האדון אם יש לו כלי לעשות בו חליפין כגון שנתנו לו ע״מ שיצא בו לחירות והרמ״ה כתב דחליפין לא מהני אלא לאפקועי שיעבודא אבל לא לאפקועי איסורא ודוקא דלית בהו ש״פ אבל אי אית בהו ש״פ מהני אף לאפקועי איסורא וה״מ בחליפין הניתנין בתורת דמים אבל בסתם חליפין הניתנין ע״מ להחזיר מספקא לן אי כשוה כסף דמי ומהני לאפקועי איסור דמתנה ע״מ להחזיר שמה מתנה או לא כשוה כסף דמי מידי דהוה אקידושי אשה דמהני בה כסף ושוה כסף ולא מהני בה חליפין הניתנין ע״מ להחזיר אף ע״ג דאית בהו שוה ככף ה״ה נמי הכא ואי ס״ל דלאו כשוה כסף דמי ולא מהני אלא לאפקועי שיעבודא עבדינן לחומרא דאיסורא הוא ודינא הוא דכייפינן ליה לאדון או ליורשיו אם מת הוא למכתב ליה גט שיהרור מידי דהוי אמפקיר את עבדו וא״א הרא״ש ז״ל כתב כדברי ר״ת וקונה עצמו לצאת בראשי איברים שאם סימא אדוניו את עינו או הפיל שינו או חסרו אחד מראשי אצבעות ידיו או רגליו או ראשי אזניו או ראש החוטם או ראש הגויה וראשי הדדים שבאשה יוצא לחירות וצריך גט שיחרור אבל חתך לשונו אינו יוצא לחירות סרסו בביצים ונתקן מהכיס לגמרי יוצא לחירות כרתן ועודן תלויין בכיס אינו יוצא לחירות היה לו אצבע יתירה וחתכה לו אם עומדת בסדר האצבעות יוצא לחירות ואם לאו אינו יוצא לחירות דלדל עצם מזקנו יוצא לחירות הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור אינו יוצא לחירות הפיל שינו של קטן אינו יוצא לחירות היתה עינו כהויה קצת והכהו בו וסמהו אם מתחילה היה יכול להשתמש בו קצת יוצא בו לחירות ואם לאו אינו יוצא לחירות אבל אם חטטה אפי׳ היתה סמויה שלא היה יכול להשתמש בו כלל יוצא לחירות שהרי חסרו אבר וה״ה באחד מראשי איברים שהיה בטל ואינו עושה בו מלאכה אם חתכו יוצא בו לחירות שהרי חסרו אבר הכהו על עינו וחסר מאורם על שינו ונדדה אם יכול להשתמש בו עדיין אינו יוצא לחירות ואם אינו יכול להשתמש יוצא לחירות הכהו על עינו וסמאה על אזנו וחרשה יוצא

לחירות הכה בכותל כנגד אזנו או כנגד עינו ונבעת עד שאינו רואה ואינו שומע אינו יוצא לחירות כתב הרמב״ם בכל אלו אינו יוצא לחירות עד שיעשה האדון בכוונה לפיכך כיון לזרוק אבן בבהמה ונפל בעבד וחתכה אצבעו או הפיל שינו אינו יוצא לחירות וכן הושיט ידו למעי שפחתו וסימא עין עובר שבמעיה אינו יוצא לחירות אבל אם היה רבו רופא ואמר ליה כחול עיני וסמאה יוצא לחירות שהרי כיון לעבד ולדעת התוספות גם בזורק אבן לבהמה ונפלה בעבד יוצא להירות מי שחציו עבד וחציו בן חורין או עבד של ב׳ שותפים אין יוצאין בראשי איברים לפי שאינו מיוחד לרבו שחבל בו עבדי צאן ברזל יוצאין בראשי איברים לאיש אבל לא לאשה ושל נכסי מלוג אין יוצאין לא לאיש ולא לאשה הפיל שן עבדו וסימא עינו יוצא בשינו ונותן לו דמי עינו וכן נמי איפכא יציאת העבד בראשי איברים נוהג בכל מקום ובכל זמן ומיהו קנס הוא וצריך ב״ד מומחין לפיכך אין דנין אותו עתה שהרי אין מקבלין עדות לדונו ואם יודה מעצמו פטור אף ע״ג שהוא תפוש שהרי הוא מוחזק בגופו אפ״ה כתב הראב״ד שאינו מועיל ואם יודה יפטור אבל הרמב״ן כתב שאין הודאתו פוטרת אלא בב״ד והאידנא ליכא ב״ד מומחין והוה ליה כמודה חוץ לב״ד שאינו פטור מקנס הילכך כיון שהוא תפוש מהני אע״פ שמודה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל וקונה עצמו בשטר שכותב לו על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את לעצמך או אין לי עסק בך ומוסרו לידו או לאחר בשבילו אפי׳ בלא ידיעת העבד יצא שזכות הוא לו שיוצא מתחת יד רבו לחירות ומיהו אם מוחה בידו מלקבלו לא יצא בו לחירות אמר לו אחד מאלו הלשונות על פה אינו כלום הכותב לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם אין זה לשון שחרור כתב הרמב״ם מסר לו השטר בפני עדים או שהיו עדים חתומין בו ומוסרו לו בינו לבין עצמו יצא בו לחירות והתוס׳ פסקו דעדי מסירה כרתי וצריך שימסרנו בפני עדים ומיהו כשאנו מוצאין אותו חתום א״צ שיבואו לפנינו עדי מסירה שאנו תולין שבדין נמסר צריך שיכתוב גט שחרור לשמו כמו גט אשה כתב הרמב״ם שצריך ג״כ שיהא כתוב בתלוש ושיחתמו עדיו זה בפני זה כמותו ודומה לו נמי לענין שהוא פסול אם נעשה בערכאות של עכו״ם אפילו בעירי מסירה ישראל ודומה לו נמי למוליך ומביא שהמביא גט שחרור בארץ אצ״ל בפני נכתב ובפני נחתם ואם מביאו בח״ל אם אין עדים לקיימו אומר בפ״נ ובפ״נ וזהו קיומו ואם בא האדון אח״כ ומערער אינו כלום וכשם שהאשה עצמה מביאה גטה ואומרת בפ״נ ובפ״נ אם התנה שלא תתגרש עד שתגיע לב״ד פלוני כן העבד מביא שחרורו ואומר בפ״נ ובפ״נ וכשם שהאשה שגיטה יוצאה מתחת ידה ואומרת שנתגרשה בו אינה צריכה לקיימו כך העבד ששטר שחרורו יוצא מתחת ידו א״צ לקיימו עבד שהביא גיטו להשתחרר בו עתה בפנינו כגון שמסרו לו ע״מ שישתחרר בו בב״ד ל״ש אם כתב בו עצמך ונכסי קנויין לך ל״ש אם כתוב בו כל נכסי קנויין לך עצמו קנה על פי דיבורו שיאמר בפ״נ ובפ״נ נכסיו לא קנה עד שיתקיים בחיתמיו הכותב כל נכסיו לעבדו יצא לחירות שהוא בכלל הנכסים וקונה עצמו בכלל הנכסים שייר קצת מן הנכסים בין מקרקעי בין מטלטלי בין פירש השיור בין לא פירשו בין אם היו לו נכסים אחרים חוץ מאלו ששייר בין אם לא היו לו נכסים אחרים חוץ מאלו ששייר לא יצא להירות ולא קנה הנכסים אכל אם כתב לו עצמן ונכסי קנויים לך חוץ מדבר פלוני אפי׳ אין לו אלא אותו דבר יוצא לחירות והרמב״ם כתב בזה שלא יצא לחירות וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה הכותב שטר אירוסין לשפחתו וכהכ בו צאי בו והתקדשי לי בו אין בזה לשון שחרור ואינה לא משוחררת ולא מקודשת כל הכשרים להביא גיטי נשים כשרים להביא גט שחרור ועבד כשר להביאו ולקבלו בשביל עבד חבירו מיד רבו של חבירו אבל אם שניהם של איש אחד אז אינו יכול לקבלו מרבו בשביל חבירו המשחרר שני עבדים בשטר אחד לא קנו הכותב כל נכסיו לב׳ עבדיו קנה כל אחד חצי הנכסים נמצא שכל אחד ואחד קנה חציו וחצי חבירו לפיכך צריכין לשחרר זה את זה ודוקא שכתב ב׳ שטרות וכתב בכל אחד כל נכסי נתונין לפלוני עבדי או שכתב חצי נכסי נתונין לפלוני עבדי וחצי חאחר לפלוני עבדי ומסרם לאדם אחד ביחד שיזכה בשבילם דהשתא זכו שניהם כאחד אבל לא מסר שני השטרות ביחד אם כתב בכל אחד מהם כל נכסי נתונין לפלוני הראשון קנה ושני לא קנה כלום שכבר נתנם לראשון ואם כתב בכל שטר חצי נכסים אפילו אם פירש חצי האחר אין שום אחד מהם קונה ראשון לא קנה שהרי שייר וכיון שהראשון לא קנה שני נמי לא קנה ואם לא פירש באחד מהשטרות חצי האחר אפי׳ אם מסרם ביחד לא קנו דאיכא למימר חצי אחד נתן לשניהם והרי שייר קנינו אבל אם כתב להם כל נכסיו בשטר אחד בכל ענין לא קנו המשחרר חצי עבדו בשטר לא קנה העבד את הציו ונשאר עבד כמו שהיה אבל אם שחרר את חציו בכסף שנתן לו דמי חציו כדי לחשתחרר קנה והוא חצי בן חורין בד״א כששחרר חציו בשטר ונשאר לו בו חצי האחר אבל אם מכרו או נתנו לאחר בין שהיה השחרור והמכירה או הנתינה כאחד בין שקדם המכירה או הנתינה לשחרור קנה העבד את חציו והלוקח או המקבל חצי האחר וכן עבד של שני שותפין ששחרר אחד מהם את חלקו אפי׳ בשטר קנה והוא חצי בן חורין הכותב לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימין את שפחה וולדך בן חורין לא אמר כלום והוי כמו משחרר חציה מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין לפיכך כופין את רבו לשחררו וכותב לו שטר על חצי דמיו ובעוד שלא כתב לו שטר שחרור מעשה ידיו לעצמו ואם המיתו שור אינו משלם לא קנס ולא כופר בד״א בעבד שהוא מצווה על פריה ורביה אבל שפחה תשאר כמו שהיתה ועובדת את עצמה יום אחד ואת רבה יום אחד הכה אדם על ידה וצמתה וסופה לחזור אם הכה ביום שעובדת את רבה הנזק לרבה ואם ביומה הנזק לעצמה אבל אם נקטעה ידה וכן כל דבר שאין סופו להזור חולקין הנזק היא והאדון ואם המיתה נותן חצי הקנס לאדון ופטור מחצי הכופר עבד של שני שותפין ששחרר אחד מהם הלקו

כופין גם הב׳ לשחרר הלקו ואם ידע מחבירו שרצה לשחרר חלקו וקדם והקנה חלקו לבנו הקטן ואח״כ שחרר חבירו אין ב״ד יכולין לכוף לקטן אבל מעמידין לו אפוטרופוס ושם העבד בדמים ונותן קצת מהדמים לקטן כדי שיתרצה בשהרורו וישחררנו האפוטרופוס בדמים שקבל הקטן ויכתוב לו האפוטרופוס שטר שחרור על שמו ודוקא כהאי גוונא שכיון להפקיע תקנת חכמים אבל אם מת והניח בן קטן ואח״כ שחרר השותף הלקו אין מעמידין אפוטרופא לשחררו אלא עובד את עצמו יום אחד ואת הקטן יום אחד עד שיגדיל: המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור ואם מת קודם ששחררו היורש כותב לו גט שחרור וגר שמת ואין לו יורשין דקי״ל הקודם בנכסיו זכה והיו בהן עבדים גדולים זכו בעצמן והרי הם בני חורין קטנים אין בהם יד לזכות בעצמן וכל הקודם בהן זכה וכתב הרמ״ה ואם לא זכה בהן שום אדם עד שיגדלו אין להם תקנה שבמיתת הגר לא פקע איסורא מינייהו שהרי כל הקודם בהם זכה וכיון דמיתת הגר לא פקע איסורא מינייהו כי גדלו נמי בתר הכי אע״ג דפקע ממונא איסורייהו לא פקע דבמאי פקע השתא הא ליכא מיתת האדון דלפקע איסורייהו מינייהו. עבד שנשבה וברח מבית האסורין אחר שנתייאש רבו ממנו אינו יכול עוד להשתעבד בו וצריך לכתוב לו גט שחרור להתירו בבת ישראל ואם פדאו ישראל אחר מן השבאי לפני יאוש בין אם פדאו לשם עבד בין לשם בן חורין צריך להחזירו לרבו ראשון ומשתעבד בו כתחילה ונותן הדמים לזה שפדאו. פדאו לאחר יאוש בהא פליני חכ״א פדאו לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם בן חורין לא ישתעבד לרבו ראשון ולא לרבו שני ורשב״ג אומר פדאו לשם עבד ישתעבד לרבו שני לשם בן חורין ישתעבד לרבו ראשון ופסק הרמב״ם כחכמים וכ״כ הרמ״ה והרמב״ן והראב״ד פסקו כרשב״ג וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל עבד שעשאו רבו אפותיקי לבעל חובו ואח״כ שחררו הפקיעו מיד שיעבוד והרי הוא בן חורין וצריך לשלם לבעל חובו דקי״ל המזיק שיעבודו של חבירו חייב אם לא נשאר לו מקום אחר לגבות ממנו וכופין לבעל חוב שיכתוב לו שטר שחרור שלא יוציא עליו לעז לומר שהוא עדיין עבד: עבד שנשא ב״ח לפני רבו לא יצא אבל אם השיאו רבו יצא לחירות וצריך גט שחרור ואצ״ל אם נושא שפחתו שהיא בת חורין שאנו אומרים אם לא ששחררה לא היה עושה איסור וכתב הרמ״ה שמקודשת מספק וכופין את רבו לכתוב לה גט שחרור ואי בעי לשהויה בתר הכי בעיא קדושי אחריני דקידושי קמאי ספק קידושי נינהו ואי לא בעי לשהויה לשם אישות בעיא גט לקדושי קמאי דמשום אומדן דעתא מפקיעין ממונא אבל גבי איסורא לא אזלינן בתר אומדן דעתא להתירה בלא גט שחרור בץ בהשיאו רבו בין בנושא שפחתו: וא״א הרא״ש ז״ל כתב הא דמצריכין גט שחרור במשיא עבדו משום שלא יאמר האדון לא שחררתיו ועבדי הוא אבל ודאי אזלינן בתר אומדן דעתא דודאי שחררו ומפקיעין אותו ממנו ומותר בבת חורין הלכך גבי מקדש שפחתו דלמיחש שיאמר לא שחררתיה אפי׳ גט שחרור אינה צריכה: עבד שלוה רבו ממנו או שעשאו אפוטרופא או שהניח לפניו תפילין או קרא בפניו בתורה ולא מיחה בו לא יצא לחירות ואסור לאדם שילמד לעבדו תורה אבל אם הניח לו רבו תפילין או קראו לקרות בתורה יצא לחירות וכתב הרמב״ם וכותב גט שהרור וכן כל כיוצא באלו הדברים שעשה דבר שאין חייב בו אלא בן חורין יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור וכן אם נדר נדר שכופין אותו לעבור עליו כגון שנדר שלא לאכול כשר וכיוצא בו שאין הגדר חל עליו והיה יכול לכופו לאוכלו ולא כפאו אלא אמר לו מופר לך יצא לחירות שכיון שלא כפאו במקום שיכול לכפותו גילה דעתו שהפקיע שיעבודו ומכאן אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון והוציא דברים מפיו שמשמען שלא נשאר עליו שיעבוד כלל ושגמר בלבו לדבר זה שאינו יכול לחזור וכופין אותו לכתוב לו גט שחרור אע״פ שעדיין לא כתב ע״כ: כתב בשטר עשיתי פלוני עבדי ב״ח או עשוי הוא ב״ח או הרי הוא ב״ח ומסרו לידו יצא לחירות אבל אם כתב אעשנו ב״ח ומסרו לידו לא יצא לחירות וכתב הרמ״ה דוקא כתב אעשנו אבל אם כתב יהא ב״ח קנה דאעשנו לישנא דהבטחה הוא להבא אבל יהא ב״ח לאו הבטחה הוא אלא לשון שחרור אבל אם אמר על פה עשיתי לפלוני עבדי בן חורין או עשוי הוא ב״ח אינו כלום ויכול לחזור בו: וכתב הרמ״ה וה״מ בבריא אבל שכיב מרע שאומר אחד מאלו הלשונות כיון שמשמעותו לשון שחרור זכה מיד בגופו ואינו יכול לשעבד בו וצריך גט שהרור להתירו בבת חורין ואפי׳ בבריא אם אמר דרך הודאה גמורה מהני למיקני נפשיה וצריך גט שהרור להתירו בבת חורין וזה כדברי הרמב״ם שכתבתי למעלה האומר עשיתי פלוני עבדי ב״ה והוא אומר לא עשאני בן חורין חיישינן שמא זיכה לו שטר שחרורו ע״י אחר וכתב הרמ״ה אם רוצה האדון לחזור בו אינו יכול וכופין אותו לכתוב לו גט שחרור וא״א הרא״ש ז״ל כתב ודאי זיכה לו ע״י אחר כיון שהעבד אפשר לו שלא ידע והאדון טוען ודאי הרי הוא ב״ה ומותר בישראלית ואם אמר כתבתי שחרור ונתתיו לו והעבד אומר לא נתנו לי הודאת בעל דין של העבד כמאה עדים דמי והרי הוא עבד כמה שהיה וכתב הרמ״ה ואם שניהם עומדין בדיבורם לא איצטריך לאשמועינן דהא לא תבע חד מחבריה מידי ולא איצטריך לאשמועינן אלא דהדרי תרוייהו שהרב אומר לא נתתיו והעבד אומר כן קבלתיו אבל אם העבד הזר בו ואמר כן קבלתיו והרב לא חזר בו כופין אותו וכותב גט שחרור האומר תנו שטר שחרור זה לעבדי אם רצה לחזור בו לא יחזור דזכין לאדם שלא בפניו וזכה בו מיד וכתב רב אלפס ודווקא לחזרה שאין הרב יכול להזור אע״פ שלא הגיע ליד העבד אבל לא יצא העבד לחירות עד שיגיע לידו לפיפך אם מת האדון קודם שהגיע לידו לא יתנו לו שאין גט לאחד מיתה ואפי׳ לדבריו איכא למימר דוקא בשאמר תן לו אבל אמר זכה לו יצא מיד לחירות וכ״כ הרמב״ם אמר זכו בגט זה לעבד יצא מיד להירות אע״פ שלא הגיע לידו קודם מיתת האדון אכל אמר תנו לו אע״פ שאינו יכול לחזור בו לא יתנו לאחר מותו ור״ת כתב דבתן לו נמי אם נתן

האדון הגט מידו ליד השליח ואומר ליתנו לעבד הוי כזכה ויצא לחירות מיד כשהגיע ליד השליח אפי׳ אם מת האדון קודם שהגיע ליד העבד אבל אם לא נתן הגט ליד השליח אלא אמר תנו גט זה לעבדי כה״ג אמרינן אם מת האדון לא יתנו אפילו אם הגט לפנינו כיון שלא מסרו ביד השליח לא אמרינן דהוי כאילו אמר זכה בגט זה לעבדי כיון שלא מסרו ביד השליח מי שאמר בשעת מיתתו פלוני׳ שפחתי אל ישתעבדו בה יורשין אין זה לשון שחרור אלא שלא יטריחוה במלאכות כבדות ואם אמר יעשו לה קורת רוח כופין היורשין לעשות לה קורת רוח ופירש רב אלפס מאי קורת רוח אי אמרה האי עבידתא לא מצינא למיעבד כה לא כייפינן לה ורש״י פירש שאם לא נתקררה דעתה אלא בשחרור כופין את היורשין לשחררה והכי מסתברא לא״א הרא״ש ז״ל כתב הרמ״ה אמר אל ישתעבדו בה היורשין לא מצו כייפי לה למיעבד עבידתא כלל ולא מצו לזבונה לא שנא אמר יעשו לה קורת רוח ל״ש אמר לא ישתעבדו בה יורשין דאי אמר יעשו לה קורת רוח לא מצו לזבונה דהא לא מתעביר לה קורת רוח וכ״ש אם אמר לא ישתעבדו בה סתמא ואם אמר לא ישתעבדו בה יורשין נמי לא מצו לזבונה דמכירתה לשם שיעבוד זהו שיעבודה. שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד שהרי כבר יצא עליו שם ב״ח אסור לאדם שישחרר את עבדו דחמשחררו עובר בעשה אבל לצורך מצוה שצריך להשלימו לי׳ בב״ה שרי וכן שפחה שנוהגין כה מנהג הפקר יכולין לשחררה כדי להשיאה לבעל שישמרנה אע״ג שאפשר ליחדה לעבד אינו שומרה כל כך ואצ״ל חציה שפחה וחציה בת חורין שנוהגים בה מנהג הפקר שיכולין לשחררה שהרי אינה ראויה לא לעבד ולא לב״ה ולא עוד אלא שכופין את רבה לשחררה המוכר עבדו לעכו״ם או לגר תושב יצא לחירות שאם ברח מהעכו״ם אין רבו יכול להשתעבד בו עוד ואם אינו יכול לברוח קונסין האדון לפדותו אפילו עד י׳ מכדי דמיו אם אין העכו״ם רוצה ליתנו בפחות צריך לפדותו בכך ולכתוב לו גט שחרור להתירו בב״ח אבל אם אין העכו״ם רוצה ליתנו אפילו בעשרה בדמיו א״צ לפדותו ביותר ואם מת קודם שפדאו אין קונסין הבן אחריו לפדותו וכתב רב אלפס דלא מגבינן האי קנסא אלא בא״י אבל לא בח״ל וכ״כ הרמב״ם וכתב א״א הרא״ש ז״ל ותמהתי על דברי הגאון דמה ענין זה לקנסות שאין גובין בבבל דהיינו קנסות שחייבה תורה ואין גובין אותם בבבל משום דבעינן מומחין ואין סמוכין בבבל אבל אם חכמים תקנו קנס לעשות סייג לתורה למה לא יגבו אותו בבבל לוה עליו מעכו״ם מעות לזמן שאם לא יפרענו לאותו זמן שיהיה חלוט לו ומסרו לו מיד אע״פ שיכול לפדותו עד הזמן יצא לחירות כיון שזלזל בתקנת חכמים ומסרו ליד עכו״ם ואם קבע לו זמן להחליטו לכך יצא מיד לחירות וכן נמי אם לא הכניסו לרשות העכו״ם ולוה עליו על תנאי לכשיבא אותו זמן שימשכננו ליקח העבד ועבר הזמן ולא נתן לו המעות אע״פ שלא משכנו בו והוא עדיין ברשותו קונסיו אותו ויוצא לחירות גבאו העכו״ם בחובו או שקם עליו אנס ופדה את עצמו לא יצא לחירות מכרו לעבד המלך שרגילים ליקח בהמות ועבדים מאשר ימצאו ונותנין דמיהם לבעלים יצא לחירות מכרו על מנת שיחזירוהו לו לאחר ל׳ יום או חוץ ממלאכתו שישאר לו ממלאכתו או חוץ מהמצות או משבתות וי״ט פי׳ שהתנה עם הלוקח שלא יבטלנו מעשות שום מצוה או שלא ישתמש בו בשבת וי״ט או שמכרו לכותי או לישראל מומר בכולהו מיבעיא אם יצא לחירות או לא ולא איפשיטא ולקולא דאיסורא דרבנן הוא ולא יצא לחירות והרמב״ם כתב כיון דספק הוא אם תפש העבד כדי דמיו מרבו לצאת בו לחירות מיד העכו״ם אין מוציאין אותו מידו עבד שהפיל עצמו ליד העכו״ם ואין רבו יכול לפדותו לא בדיני ישראל ולא בדיני האומות או שנשבה ואין רוצין ליתנו לפדותו מותר ליקח מהן דמיו ואין בזה משום מוכר עבד לעכו״ם ויכול ליתן לו אפילו שטר מכירה עליו המוכר עבדו לחבירו לקנס פירוש שלא יהא לו בו שום דבר אלא הקנס אם המיתו שור אינו מכור ואפי׳ הקנס לרבו הראשון המוכר עבדו לה״ל יצא לחירות וקונסין את רבו שני שקנאו שצריך לכתוב לו גט שחרור ומפסיד הדמים שנתן בו וכתב הרמ״ה אפי׳ אם עדיין לא נתן הדמים אלא קנאו במשיכה או בהגבהה או בחזקה צריך ליתן למוכר מעותיו אף ע״פ שצריך לשחררו ואפילו אם יאמר איני רוצה להוציאו לח״ל אישתעבד בו בא״י אין שומעין לו דחיישינן שמא ישדלנו בדברים שיצא אחריו לח״ל המוכר עבדו לסוריא או לעכו דיני כמכרו לה״ל ודין זה נוהג אפילו האידנא. בן ה״ל שנשא אשה בארץ ודעתו לחזור והכניסה לו עבדים מיבעיא אם הוי כאילו מכרה אותם לו או לא ולא איפשיטא ולקולא ולא יצאו לחירות עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם אם כשיצא הרב היה דעתו לחזור לא״י לא איבד העבד את זכותו ויוצא לחירות ואם לא היה דעת הרב לחזור איבד העבד זכותו ולא יצא לחירות כיון שיצא לדעת העבד שאומר לעלות לא״י כופין את הרב לעלות עמו או ימכרוהו למי שיעלה שם ואם לא ימצא יכתוב שטר על דמיו ויניחנו לילך רצה האדון לצאת לח״ל אינו יכול לכוף לעבד שיצא עמו אלא ימכרנו שם: עבד שברח מאדונו מח״ל לא״י אין להחזירו לאדונו לח״ל אלא אם ימצא למי שימכרנו שם ימכרנו לו ואם לאו יכתוב לו העבד שטר על דמיו ויוציאנו לחירות ואפי׳ אם יאמר אשתעבר בו שמה אין שומעין לו שמא ישדלנו לילך אחריו:

סימן רסח

א הלכות גרים

גר מעובד כוכבים שבא להתגייר אינו גר עד שימול ויטבול היה נימול כתב ר״ח שאין לו תקנה אבל בניו נימולין ונכנסין בקהל דהא אגייר בטבילה

ובגר חשוב להכשיר זרעו אבל לא הוא ובעל הלכות כתב שיש לו תקנה שמטיפין ממנו דם ברית ובעל העיטור כתב שאם נולד מהול א״צ להטיף ממנו דם ברית אלא בטבילה לחוד סגי כאשה ואם לא נולד מהול אלא שלא נימול לשם גירות כגון ערבי מהול צריך להטיף ממנו דם ברית וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק אלא בכל ענין צריך להטיף ממנו דם ברית וכתב עוד אם נכרת הגיד אין מילתו מעכבתו מלהתגייר וסגי ליה בטבילה וכ״כ גאון סריס שבא להתגייר נכנס תחת כנפי השכינה כאשה וכשבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דחופים וסחופים ומטורפין ויסורין באין עליהם ואם אמר יודע אני ואיני כדאי לחתחבר עמהם מקבלין אותו מיד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ומודיעין אותו עונשן של מצות שאומרים לו קודם שבאת למדה הזאת אכלת חלב אי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה חייב סקילה ועתה אכלת חלב אתה ענוש כרת חללת שבת אתה חייב סקילה ומודיעין אותו מתן שכרן של מצות שאומרים לו הוי יודע שעה״ב אינו צפון אלא לצדיקים וישראל בעה״ז אינן יכולין לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענות ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו קבל מלין אותו מיד ואם נשתיירו בו ציצין המעכבין את המילה מלין אותו שנייה וממתינין לו עד שיתרפא ומטבילין אותו טבילה הוגנת בלא חציצה וגייז מזייה ושקל טופריה דידיה ודכרעיה וכד סליק מברך בא״י אמ״ה אקב״ו על הטבילה ות״ח עומדים על טבילתו ומודיעין אותו אז ג״כ קצת מצות קלות וקצת מצות חמורות והרי הוא כישראל לכל דבר שאם חזר לסורו ה״ה כישראל מומר שאם קדש קידושיו קידושין ואשה נשים מושיבות אותה עד צוארה במים ות״ח עומדים מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכל ענייניו בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה ובין הטבילה צריך שיהיה בג׳ הכשרים לדון וביום ומיהו דוקא לכתחילה אבל בדיעבד אם מל אותו או טבל בפני שנים ובלילה אפי׳ לא טבל לשם גירות אלא איש שטבל לקריו ואשה שטבלה לנדותה הוי גר ומותר בישראלית חוץ מקבלת המצות שמעכבת אם אינו ביום ובשלשה ולרב אלפס אפילו בדיעבד שטבל או מל בפני שנים או בלילה מעכב ואסור בישראלית אבל אם נשא ישראלית והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה המל הגרים מברך בא״י אמ״ה אקב״ו למול הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וחותם בא״י כורת הברית ולדברי האומר שמברכים שתים על העבדים גם על הגרים מברכים שתים שנתגיירה והיא מעוברת בנה אין צריך טבילה נכרי קטן אם יש לו אב יכול לגייר אותו ואם אין לו אב ובא להתגייר ב״ד מגיירין אותו שזכות הוא לו וזכין לאדם בלא ידיעתו ולא שנא קטן שגיירו אביו או גיירוהו ב״ד יכול למחות כשיגדיל ואין דינו כישראל מומר אלא כנכרי גמור בד״א כשלא נהג מנהג יהדות משהגדיל אבל נהג מנהג יהדות משהגדיל שוב אינו יכול למחות ואם חזר בו דינו כישראל מומר כתב בעל הלכות חרש שוטה וקטן שבאו להתגייר אין מקבלין אותן מפני שאין כשרין להתנות עליהן אבל קטן אע״פ שאין בו דעת מלין אותו על פי אבותיו ואיני יודע למה פסק דלא כרב הונא דאמר קטן מטבילין אותו על דעת ב״ד אע״ג דקאמר לימא מסייע ליה ודוחה אותו עיקר דבריו לא נדחו. כתב הרמב״ם עכו״ם שבא לחתוך ערלתו מפני מכה או מפני שחין שנולד לו בה אם נתכוין למילה מצוה לישראל למול אותו: גר שבא ואמר נתגיירתי בב״ד פלוני כראוי אינו נאמן בין בארץ ישראל בין בחוץ לארץ עד שיביא ראיה ומיהו אפילו לא אמרו העדים אלא שמענו שנתגייר בב״ד פלוני יש אומרים שהוא עדות שא״צ עדות גמורה אלא גילוי מילתא ויש אומרים שצריך עדות גמורה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ומה שצריך עדות דוקא כשידענו בו שהיה נכרי אבל לא הכרנוהו שהיה נכרי ובא ואמר נתגיירתי בב״ד פלוני נאמן ואם אמר נתגיירתי ביני לבין עצמי ויש לו בנים אינו נאמן לפוסלן אבל נאמן על עצמו לשוויי נפשו חתיכה דאיסורא ליאסר בבת ישראל אבל אם בא על בת ישראל לא פסלה אחד איש שנתגייר לשם אשה ואחד אשה שנתגיירה לשם איש ושנתגייר לשם שלחן מלכים ואחד גרי אריות וחלומות כולם גרים כתב בעל הלכות גר שחזר לסורו יינו יין נסך ופתו פת כותי ופירותיו טבלים וספריו ספרי קוסמין ושמנו ויינו ובשאר כל דבריו כעובד כוכבים ונראה לאו לכל מילי קאמר דהוי כעובד כוכבים שהרי אם קדש בת ישראל קדושיו קידושין אלא לענין להרחיקו קאמר:

סימן רסט

א שני אחים שנתגיירו בין אם הם אחים מן האם ולא מן האב או שהן אחים מן האם ומן האב אסורים בכל העריות האסורין לישראל אע״פ שהיו׳ מותרין להם בגיותן דלא ליתי לאיחלופי בישראל הלכך אסור כל א׳ באשת חבירו אע״פ שנשאה בגיותו ונתגיירה אבל אין חייבין עליהם ואין חילוק בין אם נולדו שניהם שלא בקדושה או אם א׳ מהם נולד שלא בקדושה והב׳ הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אבל אם הא׳ נולד שלא בקדושה והב׳ הורתו ולידתו בקדושה היה מתיר ר״י דלא שייך לאיחלופי כיון שהא׳ הכל בקדושה והב׳ הכל שלא בקדושה ומותר כל אחד בנשי חבירו אפי׳ נשא לאחר שנתגייר וקורבה שמצד האב שלא מן האם כל העריות האסורין לעכו״ם אסורים בהן לאחר שנתגיירו אע״פ שאין אבות לעכום שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כגון אשת אביו לר״ע ואחות אביו לר״א אבל אחות אביו לר״ע ואשת אביו לר״א שרו וכתב א״א ז״ל בעל הלכות פסק כר״ע ויש פוסקים כר״א ע״כ ולא הכריע הלכך טוב להחמיר כדברי שניהם נשא אחותו מן האם יוציא מן האב לכתחלה לא יכנוס ואם כנסה לא יוציא

ואסור בחמותו שאם נתגייר ואשתו עמו אסור בחמותו אפי׳ לאחר מיתת אשתו גם בזה כתב א״א הרא״ש ז״ל ויש מתירין ולא הכריע ואם כשהיה עכו״ם נשא אשה ובתה או אשה ובת בתה או אשה ואחותה מן האם יוציא האחת אבל אשה ובת בנה או אשה ואחותה מן האב שנתגיירו מותר לכתחילה לכנוס שתיהן וכל השניות שאסרום חכמים בעריות מותרים בגרים הגיורת שנתגיירו בניה עמה לא חולצין ולא מייבמין אפי׳ הם תאומים אפי׳ היה לידתן בקדושה כיון שאין הורתן בקדושה אבל חייבים משום אשת אח אם היה הורתן ולידתן בקדושה הרי הן כישראל לכל דבר ולענין עדות אפי׳ אחים מן האם מעידים זה לזה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וליכא למיחש דאתי לאיחלופי בישראל שאין מקבלין עדות אלא בב״ד והם בקיאין בדבר זה ולענין דין גר פסול לדון דיני נפשות אבל בדיני ממונות דן אפי׳ ישראל בד״א בלא כפייה שמקבלו עליו לדון אבל ע״י כפייה פסול לדון ישראל עד שתהא אמו מישראל אבל את חבירו גר כשר לדון אפי׳ בכפייה ולחליצה פסול אפי׳ קבליה עליה אפי׳ לחליצת גרים כגון שהורתו ולידתו בקדושה עד שיהא אביו ואמו מישראל:

סימן רע

א הלכות ספר תורה

מצות עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ס״ת ומאד צריך לחזר אחריה דאמר רבי יהושע בן לוי הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק כתבו או שהגיה בו אפילו אות אחת כאילו קבלה מהר סיני וכל שכן שאין לו למוכרה אפילו יש לו הרבה מהם ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש אסור אפילו אין לו מה יאכל ומיהו אם צריך למוכרה כדי ללמוד תורה או לישא אשה ואין לו דבר אחר למכור שפיר דמי וכת׳ א״א הרא״ש ז״ל שזה לא נאמר אלא לדורות הראשוני׳ שהיו כותבין ס״ת ולומדי׳ בה אבל האידנא שכותבין ס״ת ומניחים אותו בבית הכנסת לקרות בהם ברבים מצות עשה על כל ישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיהם להגות בהן הוא ובניו. מצות כתיבת התורה היא כדי ללמוד בה דכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ועל ידי הגמרא ופירושה ידע פירוש המצות והדינין על בוריים לכן הן הן הספרים שאדם מצווה לכותבם וגם שלא למוכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה:

סימן רעא

א אין כותבין ס״ת תפילין ומזוזות על עור בהמה וחיה טמאה ולא על עור דג אפי׳ הטהור אלא על עור בהמה וחיה ועוף הטהורין אפי׳ עור נבלות וטרפות שלהן וצריך שיהיו העורות מעובדין לשם ס״ת אבל תיקון הקלף ושירטוטו א״צ שיהא לשמה וה״ר ברוך נסתפק אם צריך שיוציא בשפתיו שמעבדו לשמה או אם סגי במחשבה שמחשב כך בלבו וכתב א״א ז״ל הילכך טוב שיוציא בשפתיו ויאמר בתחלת העיבוד כשמשימו לתוך הסיד עורות אלו אני מעבד לקדושת ס״ת ותו לא צריך כתב הרמב״ם אם הנכרי מעבדו פסול אפי׳ אומר לו ישראל עבד עורות אלו לשם ס״ת וה״ר ברוך כתב שאם מעבדו וישראל עומד על גביו ומסייעו שרי וכ״כ בעל העיטור דסגי בנכרי שמעבדם לשמה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל וכ״כ רב נטרונאי אם אפשר לישראל לעבדם לשמה מצוה מן המובחר ואם לאו ילך לנכרי ויאמר לו קלף לס״ת אני צריך וכשמעבדם לשם ס״ת יסייע עמו ישראל מעט וכה״ג הוי עיבוד לשמה תשובה לגאון לענין עיבוד לשמה רבנן דתרתי מתיבתא סבירא להו דכל שלא לשמה פסול לקרות בו בצבור ומורי רב משה גאון הוי פליג ואמר מצוה מן המובחר למיעבד עיבוד לשמה אבל מתורת ספר שקורין בו צבור לא נפיק ואית לנא ולרבנן דקדוקא בהא מילתא לדחוייא לדרב משה גאון ומיהו אתם שאין במקומכם מי שעושה גוילים ולא דק פי׳ קלף אם יש במקומכם ס״ת בהוגן השמרו וקראו בו בצבור ואם לאו אל תשביתו קריאת התורה בציבור מפני שאומר הכתוב עת לעשות לה׳ הפרו תורתך אלא עשו ס״ת מן הדק אף ע״פ שאינה מעובד לשמה שמורי רב משה כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק וכ״ש על דרך שאמר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך אבל אם יש להן יכולת להחזיר יריעות הדק לידי מתוה ולהעביר עליה סיד לשמה הרי יצאתם ידי עיבוד לשמה ואם אין יכולת לעשות כן כתבו בו אע״פ שאין מעובד לשמה וקראו בו בצבור וצריך שיהא מעובד בעפצים אבל אם אינו מעובד בעפצים הוי דיפתרא ופסול ומיהו היה אומר ר״ת דעיבוד סיד שלנו חשוב כעיבוד עפצים ונכתבת בין על גויל וקלף ודוכסוסטוס והרמב״ם פסלה על דוכסוסטוס וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן פי׳ גויל עור שנגרר ונתקן במקום השער ובמקום הבשר לא נתקן וקלף ודוכסוסטוס הוא עור הנחלק לשנים חלק החיצון של צד השער נקרא קלף וכותבין בצר הפנימי שכלפי הבשר וחלק הפנימי שבצד הבשר נקרא דוכסוסטוס וכותבין בו בצד החיצון שכלפי השער ואם שינה וכתב בקלף בצד החיצון ובדוכסוסטוס בצד הפנימי בדיעבד כשר בס״ת וקלפים שלנו יש להם דין קלף ונכתבין בצד הפנימי שכלפי הבשר ירושלמי כתב חציה ע״ג גויל וחציה ע״ג קלף פסול אבל עשה חציה גויל וחציה צבאים אף על פי שאינה מצוה מן המובחר

כשר ס״ת צריכה שרטוט ותניא במסכת סופרים הלכה למשה מסיני מסרגלין בקנה ופר״י לא אתא לאפוקי סכין אלא עופרת וכיוצא בו שצובע ופר״ת שאין חובה לשרטט אלא טוב לשרטט כדי ליפות הכתב שיהא נאה והרמב״ם פסלה בלא שרטוט ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל ואינה נכתבת אלא בדיו ופר״ת שאינו נקרא דיו אלא אותו שעושין ממיני עצים ידועים שמבשלים אותם ועושין אותן ממימיהן אבל לא אותו שעושין מעפצים ופסול לס״ת וא״א הרא״ש ז״ל כתב שהוא כשר כיון שהוא עשוי עם קומוס׃

סימן רעב

א אין עושין ס״ת לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר על ארכו פי׳ יכוין שיהא חוט המקיף יריעות כל הספר לאחר שיתפור ויתגולל יהא ארוך כשיעור אורך היריעה ממטה למעלה והוא ו׳ טפחים בגויל בכתיבה בינונית ואם הכתיבה גסה יתרבה השיעור ואם דקה יתמעט וכתב א״א הרא״ש ז״ל והעמוד שעושין לה בתחילתה ובסופה הוא בכלל זה ואם אין שיעור לעובי העמוד א״כ בקל יוכל לכוין שיהא בהקיפו ששה כי יעשה עובי העמוד כפי הצורך ורוחב כל דף ודף יהיה כשיעור שיוכל לכתוב ג״פ בו למשפחותיכם ולא פחות מזה מפני שנראה כאיגרת כשהשיטות קצרות ולא יותר מפני שעיני הקורא משוטטות כשהשיטות ארוכות וכתב ר״ת בשם ר״ח דהיינו דווקא כשהכתיבה דקה אבל בכתיבה גסה הכל לפי הנוי ויכול לעשות שיטות ארוכות שאין עיניו משוטטות בו כשהכתיבה גסה ושיעור אורך היריעה כדי שתכיל ג׳ מאלו הדפין או שתכיל ד׳ ה׳ ו׳ ז׳ ח׳ אבל לא יעשה של שנים ולא של ט׳ ועיקר הנוי משל ד׳ או ה׳ לפיכך אם נזדמנה לו יריעה בת ט׳ דפין והוא צריך לחלק לא יחלקנה בענין שיהא ג׳ דפין באחד וששה בשנייה אלא שיהו ד׳ בא׳ וה׳ בשנייה בד״א בבל היריעות שבספר חוץ מבאחרונה אבל באחרונה אפילו אין בה אלא דף אחת שפיר דמי וצריך שיסיים בסוף הדף ובאמצע השיטה לפיכך אם לא נשאר לו אלא פסוק כשמגיע ליריעה אחרונה צריך שיעשה ממנה דף א׳ כדי שיסיים בסופו אע״פ שאין בפסוק האחרון תיבות כמנין השיטות שבשאר הדפין יעשה אותיות ארוכות ממטה למעלה כדי שתחזיק תיבה אחת ד׳ או ה׳ שיטין כדי שיסיים בסוף הדף׃

סימן רעג

א שיעור הגליון למטה ד׳ אצבעות בגודל ולמעלה ג׳ ובין כל דף ודף ב׳ לפיכך צריך שיהא בתחילת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע וכדי תפירה ונמצא כשתופר התפירות ביחד יהיה בין כל דף ודף בכל הספר רוחב ב׳ אצבעות ובין שיטה לשיטה כמלא רוחב שיטה ובין כל ספר וספר ד׳ שיטין ויתחיל בראש שיטה חמישית ויניח בתחילתו ובסופו כדי לגול על העמוד ועוד ב׳ אצבעות שישארו בין העמוד ולדף לא ימעט הכתב מפני ריוח שלמטה ומעלה פירוש שלא יעשה אותיות קטנות בשיטה עליונה והתחתונה כדי שישאר שיעור גליון ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה כגון פרשה סתומה שצריכה להיות פתוחה באמצע וכתובה משני צדדין לא ימעט הכתב כדי להתחיל בסוף נזדמנה לו תיבה בת ה׳ אותיות לא יכתוב ב׳ בתוך הדף וג׳ חוץ לדף אלא ג׳ בתוך הדף וב׳ חוצה לו ואם אין לו מקום כדי לכתוב נ׳ בתוך הדף יניח המקום חלק וכתב א״א הרא״ש ז״ל דוקא בבת ה׳ אותיות שרי כשרובה בתוך הדף כיון שאין חוץ לדף אלא ב׳ אותיות אבל בת ז׳ או בת ט׳ אע״ג דרוב בתוך הדף כגון ד׳ מז׳ וה׳ מט׳ אין לכתוב לכתחלה ג׳ או ד׳ חוץ לדף והרמב״ם כתב דאפילו בת עשר אותיות יכול לכתוב לכתחילה חציה בתוך הדף וחציה חוצה לו ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל ותיבה בת ג׳ אותיות יכול לכתוב ממנה שתים חוץ לדף אע״פ שמיעוטה בפנים אבל אם אין בה אלא ב׳ אותיות אינו יכול לכותבה לכתחילה חוץ לדף וכל אלו הדברים אינן אלא למצוה מן המובחר אבל אם שינה בהם שקירב השיטין או הרחיקן או האריכן או קצרן כשר׃

סימן רעד

א צריך שיאמר הסופר כשיתחיל לכתוב ספר תורה זה אני כותב לשם קדושת ס״ת ומספיק לכל הספר אם לא עשה כן פסול. וצריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו שאסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב ויכתוב כתיבה נאה ומיושרת תמה שתהא מוקפת גויל שלא תדבק אות לחבירתה אלא יהא ביניהן כחוט השערה ולא יהיו מופרדות הרבה זו מזו כדי שלא תהא תיבה אחת נראית כשתים ויהיה בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ולא יקרבם ביותר שלא יהא ב׳ תיבות נראית כאחת ואם שינה שריחק בין האותיות עד שהתיבה נראית כשתים או שקירב ב׳ תיבות עד שנראית כאחת פסול׃ וצריך שלא תפסק צורת שום אות עד שאינה נקראת או דומה לאות אחרת בין בעיקר הכתיבה בין בקרע בין בנקב שניקב בה בין בטשטוש ויזהר בתיקון האותיות גופן שידביק מה שראוי להדביק ויפריד מה שראוי להפריד ואלו האותיות שצריך ליזהר ולדקדק בכתיבתן שבקל אדם טועה בהן הא׳ צריך ליזהר בנקודה שעליה שהוא כמין י׳ שתגע בה וכן כל האותיות צריכות להיות גולם אחד לכך צריכות כולן ליגע כגון הנקודה בשי״ן ובעי״ן ומה

שאחורי הצד״י ובאחת שאינה נוגעת פוסלת כל הספר חוץ מרגל הה״א והקו״ף שאותן לבד אין להם ליגע ואם נוגע פסול בי״ת צריך ליזהר בתג שאחוריה לרבעה שלא תהא נראית כך״ף וצריך שיהא לה בראשה לצד שמאל תג קטן דל״ת צריך ליזהר בתג שאחוריה לרבעה שלא תהא נראית כר׳ ה׳ יש לה תג קטן למעלה לצד שמאל כדאיתא בפרק הקומץ (מנחות כט:) מאי טעמא אית לה׳ תגא ופירש״י יש לה תג קטן בסוף גגה למעלה ור״ת פירש דמיירי בעוקץ של אחוריה לרבעה שלא תהא עגולה מאחוריה וטוב ליזהר כדברי שניהם חי״ת איתא בפרק הקומץ [שם.] חזינא לספרי דוקנא דחטרי לגגא דחי״ת ופירש רש״י כמין חוטרא שלצד שמאל יש לה כמין מקל כזה ור״ת פירש שיש לה להיות גבוה באמצע גגה כזה מלשון חטוטתית ויזהר שלא יאריך רגל היו״ד שלא תהא נראית כוי״ו ושלא יקצר רגל הוי״ו שלא תהא נראית כיו״ד וכן רגל הזי״ן לא יאריך שלא תהא נראית כנו״ן פשוטה ולא יקצר רגל הנו״ן שלא תהא נראית כזי״ן ור״ת פירש שצריך שיהיה ראש השמאל של היו״ד כפוף למטה כזה כדאיתא בפרק הקומץ מפני מה ראשה של יו״ד כפוף ואיתא בפסיקתא העולם הבא נברא ביו״ד מה יו״ד יש לה נקודה אחת למטה רמז למתים שיורדין לגיהנם ואחת למעלה רמז שעתידין לעלות לפ״ז יש ליו״ד תג למעלה וגם כפוף למטה: הט׳ היה אומר ר״ת שצריך שיהא ראש ימין שלה כפוף למטה כזה והכ״ף יזהר לעגלה מאחוריה שלא תהא נראית כבי״ת והסמ״ך צריך לענלה מג׳ רוחותיה שלא תהא נראית כמ״ם סתומה ובכל אחת שיש בהן ספק מייתינן תינוק דלא חכים ולא טפש אם יכול לקרותה כשר וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה צורות האותיות אינן שוות בכל המדינות הרבה משונה כתב ארצנו מכתב הארץ הזאת ואין פסול בזה השינוי רק שלא יעשה ההי״ן חיתי״ן ביתי״ן כפי״ן כמו שמפרש בגמרא ע״כ: ניקב נקב בתוך האות כשר וי״א אפי׳ ניקב כל תוכו כשר אבל בירושלמי יש שצריך שיהא מוקף גויל גם בפנים הלכך ניקב כל תוכו פסול: ניקב רגל הפנימי של ה״א אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהוא כשר ניקב רגל הימיני אם נשאר ממנו כמלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול ואם נפסק אות אחת בנקב מייתינן תינוק דלא חכים ולא טפש לראות אם יוכל לקרותה כתב בספר המצות אם נפל טיפת דיו קודם שנגמר האות ולא היתה האות נכרת ואח״כ נטל הדיו או שלא היתה מוקפת גויל מתחילה פסולה והוי כמו חק תוכות אבל אם כבר היתה עשויה כתקונה ונפל בה דיו יכול ליטלו וא״א הרא״ש ז״ל פסל גם בזה וכ״כ בסה״ת וכתב עוד אפילו עשה רי״ש כמו דל״ת שאינו יכול לגרור לתקנו וכיוצא בזה כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה מ״ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה אינו מועיל לגרור הדבק ולפותחה דכיון שאינו עושה מעשה בגוף האות שנשאר אלא גורר הסתימה ובזה נעשה האות הוי ליה כחק תוכות אבל בדבקות אות לחבירתה כתב שמועיל גרירה ויזיין אותיות שצריכות זיין ואלו הן שעטנ״ז נ״ץ בכל מקום שיבא אחד מאלו צריך לעשותלה נ׳ זיונין א׳ מימין וא׳ משמאל ואחד למעלה כזה ויש מפרשין שלשתן זקופין למעלה כזה וכן נוהגין ואם הסר אלה הזיונין כתב הרמב״ם שאינו פסול ויראה שהוא פסול כיון דאמר רבא ז׳ אותיות צריכין ג׳ זיונין מעכבין וכן יראה מלשון א״א הרא״ש ז״ל שכתב בהלכות תפילין על מ״ש בשימושא רבה שצריך בתפילין תגין אחרים חוץ משעטנ״ז נ״ץ אם חיסר מהן פסולים וכתב א״א הרא״ש ז״ל על דבריו ולא מסתבר כלל למיפסל תפילין בשביל תגין אלו כיון שלא הוזכרו בתלמוד ע״כ וכיון שנתן טעם לדבריו בשביל שאינן מוזכרים בתלמוד מכלל דבהסרות תגין שעטנ״ז ג״ץ שמוזכרים בתלמוד פסול וכן דעת ר״ת:

סימן רעה

א פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וסתומה לא יעשנה פתוחה ואם שינה בשניהם פסולה וכתב הרמב״ם שאין לו תקנה וצריך להסיר כל היריעה וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה דודאי מועיל לו תיקון כיון שמועיל תיקון בטעות של חסרות ויתירות כ״ש בתיקון הפרשיות אלא שאינו יודע איך יתקן עוות הפתוחות והסתומות כי היה צריך למחוק הרבה לפניו ולאחריו ושמא יזדמן לו שם וגם היה צריך למעט הכתב בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה ודבר זה אסור עד כאן ורבו הדעות בצורות הפתוחות והסתומות ולכן לא אכתוב אלא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל הפתוחה צריכה שתהיה פתוחה בסוף השיטה או בתחלתה כדי ט׳ אותיות הלכך אם נשאר בשיטה עדיין כדי לכתוב ט׳ אותיות או יותר יניח חלק ויתחיל בראש השיטה שתחתיה ואם נשאר פחות מזה או שסיים בסוף השיטה יניח כדי ט׳ אותיות בראש שיטה שתחתיה ויתחיל לו משם ולהלן והסתומה צריך שיהא חלק באמצע כדי ג׳ אותיות הלכך אם נשאר עדיין חלק כדי להניח ג׳ אותיות ולהתחיל בפרשה אחרת בסוף השיטה יעשה ואם לאו יניח כל שיטה שתחתיה חלק ויתחיל בתחלת שיטה ג׳ ואם סיים הסתומה בסוף הדף יניח שיטה העליונה של ראש הדף חלק ויתחיל בשנייה ועוד יש בתיקון סופרים פרשה סדורה והוא שכתב שיטה עד חצייה או עד שלישיתה ומתחיל בשיטה תחתיה כנגד הנחת העליונה ונראה שאם שינה בזה לא פסל כיון שאינו מפורש בגמרא צריך ליזהר בשירות שלא לעשותה כשאר שאם כתב כשאר הכתב או כתב שאר הכתב כמותם פסולה ומיהו נראה דוקא שכתב השירה כשאר הכתב בלא פיזור אבל שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסל ובלבד שיהא אריח על גבי לבינה כתב א״א ז״ל שירת הים כותבין שיטה ראשונה כדינה ושאר כל השיטות האחת מניחין באמצע ריוח מעט ושתחתיה כתוב באמצע וחלק בשני מקומות ונמצא השיטה חלוקה לשלשה ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח וראשי השיטות כתובים במסכ׳ סופרים ואם שינה בהן לא פסל בצורת שירת האזינו מפורשת במסכת סופרים פי״ב באמצע כל שיטה ריוח כשיעור פרשה

סתומה ונמצא כל שיטה חלוקה לשתים והתחלת ראשי השיטות כתובים במסכת סופרים וגם הרמב״ם כתבם ושינה בהן קצת עד כאן כתב הרמב״ם ויש עוד דברים שאינן כתובים בתלמוד אלא שנהגו בהן הסופרים כמו שהעתיקו איש מפי איש כמו באותיות הגדולות והקטנות והנקודות והמשונות כמו פפין הלפופין ואותיות ההפוכות העקומות ועוד נהגו במנין השיטין אלא לעשותן פחות ממ״ח ולא יותר מס׳ וכ״כ במסכת סופרים וה״ר יהודה ברצלוני כתב מ״ב וסימן ה׳ ב״ם סיני בקדש (דברים ל״ב) ועוד נהגו שיהא ריוח בין פרשה לפרשה ט׳ אותיות עוד נהגו בראשי שיטין של מעלה משירת הים ה׳ שיטין וזה התחלתן הבאים. ביבשה. ה׳. מת. במצרים. ולמטה מהשירה ה׳ שיטין והתחלת כל שיטה ושיטה מהם ותקח. סוס. ויצאו. ויבאו. ד ויהיו. ולמעלה משירת האזינו ששה שיטין וזה התחלתן ואעידה. אחרי. הדרך. באחרית. להכעיסו. קהל. ולמטה המשה שיטין וזה התחלתן ויבא לדבר. אשר. הזאת. אשר. וכל אלו הדברים למצוה ואם שינה לא פסל אבל אם כתב המלא הסר או החסר מלא או דבר שקרי כתב כקריאתו כגון שכתב ישכבנה במקום ישגלנה וכיוצא בו או שעושה פרשה פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שכתב השירה כמותה או שכתבה כשירה אין בה קדושת ספר אלא כחומש מהחומשין שקורין בו התינוקות:

סימן רעו

א טעה ודילג תיבה או יותר יכול לתלותו בין השיטין אבל לא בריוח שבין דף לדף אע״פ שאומר בתחילת כתיבת הספר שכתבו לשם קדושת ס״ת בכל פעם שכותב שם צריך להשוב שכותב לשם קדושת השם ואם לא עשה כן פסול ואפי׳ המלך שואל בשלומו כשכותב השם לא ישיבנו היה לו לכתוב שנים זה אחר זה יפסיק ביניהם וישיב כשטובל הקולמוס לכתוב השם לא יתחיל מיד בשם לכתוב שמא יהיה עליו ריבוי דיו ולא יצא הכתב מיושר אלא יכוין שיטבילנו בתיבה שלפניו כתב האזכרות בזהב פסול טעה ודילג השם יכול לתלותו בין השיטין ודוקא כולו אבל אינו יכול לכתוב מקצתו בפנים ולתלות מקצתו ובסה״ת כתוב דלכתחילה אין תולין השם אלא אם טעה ודילגו יגרור תיבה אחת שלפניו ויכתוב השם על הגרר ויתלה התיבה שמחק אא״כ טעה ודילג עמו ב׳ תיבות של חול אז יכול לתלותו עם ב׳ התיבות של הול אבל בדיעבד שתלה אותו לבדו כשר וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה אסור למחוק את השם ואלו הם השמות שאין נמחקין אל אלוה אלהים אלהי אלהיכם אלהיהם האלהים אהיה אשר אהיה א״ד י״ה שדי צבאות אבל הגדול הגבור והנורא האדיר החזק האמיץ חנון ורחום ארך אפים ורב חסד נמחקין כתב אל מאלהים י״ה מיהוד אינו נמחק שד משדי צב מצבאות נמחק צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף יש בו דבק באותיות השם יש לו לגוררו וא״צ אח״כ להעביר עליו קולמוס לקדשו כי כבר נכתב כהלכתו בקדושת השם אלא שהאותיות לא היו כהלכתן וכשתיקן האותיות הרי השם כהלכתו:

סימן רעז

א כתב היריעה ובא לתלותו כדי שתתייבש לא יהפוך הכתב למטה אע״פ שמתכוין כדי שלא יעלה אבק ע״ג הכתב מ״מ דרך בזיון הוא אלא יהיה פני הכתב למעלה ויפרוש עליו בגד:

סימן רעח

א אין תופרין ספר תורה אלא בגידי בהמה או חיה טהורה שראויה לכתוב בעורו ולא יתפור כל היריעה מראשה לסופה אלא יניח בראשה מעט ובסופה מעט שלא יהא תפור ובתיקון התפירה שאל השואל מא״א הרא״ש ז״ל תודיעני ענין התפירה כי מתוך הגמרא משמע שיש לתופרה מבחוץ והנה ראיתי בכל המקומות שאין תופרין מבחוץ אלא מניחין ב׳ יריעות זו ע״ג זו ותופרין בכפל עשוי בזה מבית ומחוץ והיה נ״ל יותר טוב בזה לכל דבר לגלול ולחזק ע״כ והשיב גם אני ראיתי א״מ ז״ל שתפר ס״ת כאשר כתבת אך בספרים החיצונים יש שיש לתופרה מבחוץ ותפירה מבחוץ היא יותר נאה שאין החוטין נראין בפנים ונראה כולן כקלף אחד והתופרין כאשר כתבת דעתם בזה שמח שאמרו לתופרה מבחוץ למעוטי שלא לתופרה מבפנים כעין תפירת חוץ כי זה מגונה ביותר אבל לתפור כאשר כתבת נראה בעיניהם קיום יותר ע״כ וי״א מ״ש במ״ס לתופרה מבחוץ לאו אתפירות היריעות זו לזו קאי אלא אנקרע היריעה וקאמר כשבא לתיפרה שלא יתחוב המחט בתוך הכתב אלא מחוץ לכתב ולא נהירא דהא פשיטא הוא עוד דלישנא מבחוץ לא משמע הכי ועושין לה ב׳ עמודים א׳ בראשה ואחד בסופה ומה ששייר ממנו בראשה וסופה יכרוך אותם על העמודין ויתפרנו בגידים על העמודים חסר ממנה אפי׳ יריעה א׳ שאינה תפורה עמו אפי׳ הוא מונחת אצלו אין קורין בו עד שיהיו כל יריעותיו מחוברים יחד:

סימן רעט

א ספר תורה שאינו מוגה אסור להשהותו יותר מל׳ יום אלא יתקנו או יגנוז ואפילו קרא בו בדיעבד לא יצא כיון שהוא חסר או יתיר אפי׳ אות א׳ וחוזר לראש הסדר ואם יש בו ג׳ טעיות בכל דף ודף יכול לתקנו ד׳ יגנוז היה בכל דף ודף ד׳ טעיות חוץ מדף א׳ שאין בו טעות יתקן כולו על ידו ואפילו יש בכל דף ודף ד׳ טעיות ודף א׳ ג׳ טעות יתקן כולו על ידו והוא שיהא רוב הספר מתוקן אבל אם רובו משובש לא יתקן אפי׳ אם יש בו דף א׳ כולו שלם והא דפסלינן ד׳ טעיות בכל דף ודף דוקא כשטעה וכתב המלא חסר לפי שהוא גנאי לתלות כ״כ ביני שיטי אבל כתב חסר מלא אפילו טעה כמה טעיות בדף יכול לתקן לפי שאין הגרירה גנאי כמו התלויה שאלה לא״א הרא״ש ז״ל לפי שנוהגין לעשות ס׳ שיטין ביריעה אם יכול למחוק ב׳ שיטין או ג׳ ולכתוב במקומן ד׳ או ה׳ ולהכניס מה שדלג תשובה לא יתכן בעיני למחוק ב׳ שיטין או ג׳ ולכתוב ד׳ או ה׳ להכניס מה שדילג שממעט הכתב ומחזי כמנומר וטוב לסלק היריעה ע״כ׃

סימן רפ

א ספר תורה שנקרעה היריעה למעלה או למטה בגליון ונכנס עד ב׳ שיטין בתוך הכתב יכול לתופרה והוא שלא יעבור הקרע על האותיות כענין שישתנה צורת שום אות אבל אם עבד הקרע על הכתב לא יתפור וגם הקרע אינה נתפר אלא בגידין נכנס הקרע תוך ג׳ שיטין אם העור מעובד מעפצים יתפור שאז התפירה אינו ניכרת כ״כ ואם אינו מעובד בעפצים לא יתפור אע״פ שאין הקרע עובר על הכתב ושאל א״א הרא״ש ז״ל להר״מ אי שרי לטלות עליו מטלית מחוץ ולדבקו בדבק ודעת א״א הרא״ש ז״ל היה נוטה להתיר והר״מ מרוטנבר״ק אסר ואם נקרע בין שיטה לשיטה או בין דף לדף שלא כנגד הכת בעד שאילו נקרע כנגד הכתב היה נכנס תוך ג׳ שיטין מיבעיא אם יכול לתופרו אם לאו ולא איפשיטא וכתב הרמב״ם שיתפור ונראה כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא. ס״ת שבלו ממנה יריעות ובא להחליפם לא יטול ב׳ ויחזיר ב׳ אלא יטול ג׳ ויחזיר ג׳ פי׳ אפי׳ לא בלו ממנה אלא א׳ או ב׳ צריך להחליף ג׳ לפי שא״א שיהו אותן שמחליף דומות לגמרי לאחרות לכך צריך שיהא לפחות ג׳ דומות ואז אין כ״כ גנאי בשינויין׃

סימן רפא

א ס״ת שכתבו מאינ״י ישרף כתבו נכרי יגנז נמצא ביד מאיני או ביד נכרי יגנז ואין קורין בו ואע״פ שאין קורין בו חייבין הציבור לקנותו ממנו ולגונזו כדי שלא יזלזל בו ומיהו אם רוצה להעלותו הרבה אין קונין אותו ממנו אלא בכדי דמיו ומעט יותר ואם רצה להעלותו הרבה מניחים אותו בידו גר שחזר לסורו מחמת יראה כשר לכותבו׃ ס״ת שאמר הסופר בעודו בידו שלא עיבד העורות לשמן או שלא כתב האזכרות לשמן נאמן והוא פסול החזירו לבעליו נאמן על הגויל ולא על האזכרות׃

סימן רפב

א חייב אדם לנהוג כבוד גדול בס״ת ומצוה לייחד לו מקום ולכבד אותו המקום ולהדרו כיותר ולא ירוק כנגד ס״ת ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשוט רגליו כנגדו ולא יניחנו על ראשו כמשוי ולא יחזיר אחוריו לס״ת אא״כ גבוה ממנו י׳ טפחים אלא ישחה לפניו בכובד ראש ובאימה וביראה ובפחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנאמר (דברים לא) והיה שם בך לעד ויכבדנו לפי כחו הרואה אותו כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעבור זה שמוליכו ויגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם דברים שבלוחות הברית הן הן שבס״ת לכך צריך לכבדו היה הולך ממקום למקום וס״ת עמו לא יניחנו בשק ויניחנו ע״ג חמור וירכב עליו אלא מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על החמור ואם היה מפחד מפני חגנבים מותר אפי׳ לרכוב עליו וי״א דאפי׳ בלא פחד הגנבים מותר להפשילו לאחוריו ע״ג החמור ולזה נוטה א״א הרא״ש ז״ל ומ״מ הביא במסקנת דבריו דברי רב אלפס שאוסר אא״כ לפניו ובחיקו לכן טוב להחמיר אמרו חכמים כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות ולא יאחוז אדם ס״ת ויכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ או לבית הקברות אע״פ שכרוך במטפחת ונתון בתיק שלו ולא יקרא בו עד שירחיק ד׳ אמות מחמת או מבית הקברות או מבית הכסא ולא יאחוז ס״ת ערום פי׳ בלא מטפחת אסור לישב על המטה שס״ת עליה בית שבו ס״ת לא ישמש בו מטתו עד שיוציאנו ואם אין לו מקום להוציאו יעשה לפניו מחיצה גבוה י׳ טפחים וכתב הרמב״ם דשרי אם מניחו בכלי בתוך כלי והוא שאינן כליו המיוחדים לו אבל אם הם כליו אפי׳ י׳ כחד מנא דמי ואם פירש טליתו על הארגז שמונה בו חשוב ככלי בתוך כלי וא״א הרא״ש ז״ל כתב דלא שרי בס״ת ככלי בתוך כלי אלא בתפילין ושאר ספרי הקדש אבל בס״ת לא שרי אלא במחיצה ומיהו בכל ספרי הקדש אפי׳ בחומשים שרי בכלי בתוך כלי׃

כל הטמאים אפי׳ נדות מותרים לאחוז בס״ת ולקרות בו והוא שלא יהו ידיהן מטונפות או מלוכלכות אלא ירחצו ידיהן ואח״כ יקראו בו ס״ת שבלה או נפסל נותנין אותו בכלי חרש וקוברין אותו אצל ת״ח וזו היא גניזתו כל תשמישי הספר שיש בהן קדושה אסור לנהוג בהן בזיון לפיכך מטפחת ספרים שבלו עושים מהן תכריכין למת מצוה תיק שהוכן לספר תורה והונח בו וכן המטפחת והארון והמגדל שמניחים בו ס״ת אע״פ שאין מניחין בו ס״ת כשהוא לבדו אלא כשהוא בתיק וכן הכסא שהוכן להניח עליו ס״ת והונחה עליו ס״ת כולן תשמישי קדושה הן ואסורים ולאחר שיבלו או ישברו נגנזין תיבה שנשברה מותר לעשות ממנה אחרת קטנה אבל אסור לעשות ממנה כסא לס״ת וכסא שנשבר מותר לעשות ממנה כסא קטן ואסור לעשות ממנה שרפרף לכסא אבל הבימות שעומד עליהן האוחז הספר אין בהן קדושה וכל מה שעושה לס״ת אם עשאו על תנאי להשתמש בו שאר תשמיש אם רצה מועיל בו התנאי כתב הרמב״ם תפוחי זהב שעושין לס״ת לנוי תשמישי קדושה הן ואסור להוציאן לחולין אם לא לקנות בדמיהן ס״ת או חומש ע״כ ומיהו בפרק בני העיר (מגילה כו.) קאמר על כל הנך דקתני בהן שאסור לשנותם לקדושה קלה אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרוהו שבעה טובי העיר כמעמד אנשי העיר אבל מכרוהו שבעה טובי העיר במעמר אנשי העיר שרי אפילו למשתי ביה שיכרא וכתב א״א הרא״ש ז״ל הלכך יחיד שמכר ס״ת שלו מותר להשתמש בדמיו דדמי למכרוהו ז׳ טובי העיר ולפ״ז התפוחים יכולין בעליהם למוכרן והלוקח יכול לעשות בו כל מה שירצה מותר להניח ס״ת ע״ג ס״ת ואצ״ל ע״ג חומש ומניחים חומשים ע״ג נביאים וכתובים אבל אין מניחין נביאים וכתובים ע״ג חומשים ולא חומשים ע״ג ספר תורה:

סימן רפג

א מותר לדבק תורה ונביאים וכתובים בכרך אחד ומניח בין כל חומש וחומש ד׳ שיטין ובין כל נביא ונביא ג׳ וכן בין כל נביא ונביא של תרי עשר ואין קדושתם כקדושת ס״ת אלא כחומש בעלמא ומותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפני עצמו ואין בהם קדושת ס״ת השלם ושיעור הגליון שלהם למטה ג׳ אצבעות ולמעלה ב׳ ובין דף לדף כמלא רוחב גורל רב אלפס התיר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה והרמב״ם כתב לא יכתוב מגילה בפני עצמו שיהיה בה פרשיות ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלימה לחומש מותר ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל אלא שכתב במסקנא ואפשר שרב אלפס ראה להקל משום דלא אפשר לכל עני שבישראל לכתוב תורה שלימה לבנו סדרן של נביאים יהושע שופטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תרי עשר וסדר הכתובים רות תהלים איוב משלי קהלת שיר השירים קינות דניאל מגילת אסתר עזרא ודברי הימים:

סימן רפד

א אסור לכתוב בלא שרטוט ופליגי ביה איכא מאן דשרי למיכתב ב׳ תיבות בלא שרטוט ואסר בג׳ ואיכא מאן דשרי בג׳ ואסר בד׳ וכ״כ הרמב״ם ובעל הלכות אסר ג׳ ושרי ב׳ ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל כ׳ הרמב״ם כל כתבי הקדש אין כותבין בלא שרטוט אפילו כתובים על הנייר ור״ת פירש דוקא כשכותבין הפסוק לשם דרשה אכל הכותב אגרת שלומים לחבירו ומכוין לכתוב הפסוק לדבר צחות מותר לכתוב כמה תיבות בלא שרטוט וכתב עוד כיון ששרטט שיטה עליונה מותר לכתוב למטה כמה שירצה בלא שרטוט וכתב א״א הרא״ש ז״ל הלכך אני אומר הא דאמרינן אין כותבין בלא שרטוט היינו דוקא בשיטה עליונה אבל מכאן ואילך השיטה העליונה היא כמו שרטט כי היכי דאמרינן [גבי תפילין] שאם שרטט בשיטה עליונה שוב א״צ שרטוט לפי שסתם בני אדם יודעין לאמן ידם לכתוב על שיטה עליונה בלא שרטוט כתב הרמב״ן דוקא כתיבה אשורית שכותבים בה תורה נביאים וכתובים בעי שרטט אבל בתיבה שכותבין בה כתבים ופירושים אינה צריכה שרטוט וא״א הרא״ש ז״ל כתב לא ראיתי לרבותי נוהגין כן:

סימן רפה

א הלכות מזוזה

מצות עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע ולקובען על מזוזת הפתח דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך וצריך ליזהר מאד בה כמו שאחז״ל כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא מפני שיש במזוזה יחודו של הקב״ה ותמיד בבואו ובצאתו יזכור יחודו של הקב״ה ויתן יראתו על פניו לבלתי יחטא וכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו דכתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם ואם אינו זהיר כה יתקצרו דמכלל הן אתה שומע לאו וכן דרשו חכמים בעון מזוזה בניו ובנותיו מתים קטנים דכתיב דם נפשות אביונים נקיים וסמיך ליה לא במחתרת מצאתים וגדולה מזה שהבית נשמר על ידה כמו שדרשו בפסוק ה׳ שומרך וגומר מלך ב״ו מבפנים ועבדיו שומרין אותו מבחוץ ואתם ישנין על מטתכם

והקב״ה שומר אתכם מבחוץ וע״כ נתינתה בטפח החיצון שיהא כל הבית לפנים הימנה ובשמירתה ומ״מ לא יהא כוונת המקיימה אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שצונו עליה:

סימן רפו

א ואלו הן המקומות שחייבים במזוזה אחד שערי בתים ושערי חצירות מדינות ועיירות ורפת בקר ולולין ומתבן ואוצרות יין ושמן ובית האשה ובית השותפין כולן חייבין ובית התבן ובית העצים ובית הבקר סתמא חייבין [א*] אא״כ הנשים רוחצות בהן אז הן פטורין והרמב״ם כתב שאין חייבין אא״כ הנשים יושבות בו להתקשט אבל סתמא פטורין וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה בית הכנסת של כפרים סתם חייבין דמסתמא דרים בה ושל כרכים אם יש בה בית דירה לחזן חייב ואם לאו פטור אבל בית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה וב״ה שאין בה בית דירה לחזן פטורין כיון שאין בהם בית דירה אבל כ״מ שהוא לדירה חייב אף על פי שהוא במקום הטינופת וטוב לכסותה כדי שלא תהא נראית אכסדרה שיש לה ג׳ מחיצות ופרוצה ברביעית פטורה אע״פ שיש לה פצימין ברוח הרביעי׳ כצורת הפתח אבל אם יש לה מחיצה גם ברוח הד׳ אף ע״פ שהיא נמוכה או שעשויה חלונות חלונות חייבת מרפסת שהיא דרך לעלות בה לעליות ובית שער והגינה פטורין ואם בית פתוח לאחד מאלו חייב אף במקום שנכנסין לו מרה״ר חוץ מהמקום שנכנסין לו מהבית ור״י פי׳ דבית שער חייב מדרבנן אפי׳ אין בית פתוח לו. בית שער שפתוח לבית ולחצר חייב בב׳ מזוזות אחד במקום שפתוח לבית ואחד במקום שפתוח לחצר חוץ מהמקום שנכנסין לו מר״ה בית שער העומד בין הגינה לבית חייב בב׳ מזוזות אחד במקום שפתוח לבית ואחד במקום שפתוח לגינה בית המדרש פטור מהמזוזה ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו חייב אבל עיקר הפתח העשוי לכל לכניסה ויציאה פטור ירושלמי בי מדרשו דר׳ חנינא הוי ליה מזוזתא וכן עשה הר״מ מרוטנבור״ק מזוזה לפתח בית מדרשו ואומר כשהיה ישן בו שינת הצהרים היה רוח רעה מבעתתו קודם שתקן בו מזוזה סוכת החג בחג והבית שבספינה והחניות שבשווקים פטורים ב׳ סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית חייב והחיצונה פטור בית שאינו מקורה או שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטורה וכתב הרמב״ם יש בו לרבע ארבע על ארבע אף על פי שהוא עגול או בעל ה׳ זויות חייב וא״צ לומר שאם ארכו יותר על רחבו שהוא חייב כיון שיש לו לרבע ד׳ על ד׳ וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאינו חייב אא״כ הוא מרובע ד׳ על ד׳ בית שאינו מקורה פטור ואם מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה כתב הרמב״ם אם הקירוי אצל הפתח חייב ואם לאו פטור וכתב עוד שאין הבית חייב במזוזה אא״כ העמיד בו דלתות לפיכך צריך להעמיד הדלתות קודם שיקבענה ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל שאין חיוב המזוזה תלוי בדלתות יש בבית הרבה חדרים זה לפנים מזה כולם חייבין במזוזה וכן אם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לר״ה ונעשו כולם לכניסת ויציאת בני הבית כולם חייבין אפילו נתמעטו הדיורין שאינן רגילין עתה לצאת ולבא אלא באחד מהן אבל מי שיש לו פתח קטן לצאת בו לבדו למדרשו וכיוצא בו שאין בני הבית רגילין לצאת בו פטור: ארובה שבין בית לעלייה ועולין לה בסולם ועושין סביב הסולם היקף מחיצות פעמים למטה ברגלי סולם ופעמים למעלה בראשו ויש בו צורת הפתח במקום שעושין אותו חייב ואם עשאו למעלה וגם למטה חייב בשתים תנא פתח שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח חייב במזוזה פירש״י כגון שיש במקצוע הבית פצים קבוע לב׳ פתחין מחותכין בו אחד לצפון ואחד למערב וקבע מזוזה בפצים בחלל הפתח הצפוני וכשהדלת פתוח הוי אחורי הדלת אם יש בעובי הפצים עובי הדלת טפח בין פתח לפתח צריך מזוזה אחרת לפתח מערבי הואיל ואין המזוזה בחללה ואם לאו א״צ מזוזה אחרת שהרי היא כמונחת בחללו עצמו ע״כ ויראה מכאן אותם פתחים שהם חלוקים ועמוד באמצע די להם במזוזה אחת אפי׳ אם יש בעובי העמוד טפח דלא חייב בשתים כשיש בעובי העמוד טפח אלא כשאחד בצפון ואחד למערב אבל כששני הפתחים ברוח אחד אפילו אם יש בעובי הפצים טפח חשוב הכל כפתח אחד ואפילו לפירוש השני שפירש״י כמו שדרך לעשות פתח קטן אצל שער הגדול שאין פותחים תמיד השער הגדול ופותחים הקטן ואם יש פצים רוחב טפח ביניהם צריך מזוזה אחרת אפי׳ לפ״ז נראה שפתח החלוק א״צ דשאני התם שפתח הקטן נבדל משער גדול לגמרי שהרי נפתח ונסגר כל אחד בלא חבירו אבל הכא שאינן נבדלין זה מזה דכשזה נפתח גם זה נפתח וכן נסגרים ביחד ואין העמוד נעשה אלא לנוי ודאי כחד חשיבי השוכר בית בח״ל והדר בפונדקי בארץ ישראל פטור מהמזוזה שלשים יום והשוכר בית בא״י חייב במזוזה מיד משום ישוב ארץ ישראל:

סימן רפז

א אין הפתח חייב במזוזה אפילו הוא עומד במקום החיוב אא״כ עשוי כתיקונו כיצד שתהא לו שתי מזוזות ומשקוף על גביהם ואם אין המשקוף שהדלת שוקף עליו למעלה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא או שאין המזוזה ישר אלא אבן נכנס ואבן יוצא פטור פתח שאין בו אלא מזוזה א׳ כגון שמצד האחד עובר הכותל להלאה מהפתח כזה אם המזוזה מצד ימיני חייב ואם היא מצד שמאלי פטור ואם הפתח ממלא כל הריוח כזה חייב שכותלי הבית

שמן הצדדין חשובין כמזוזות ואם יש לו ב׳ מזוזות והאסקופה שעליהן עשויה כקשת ומתקצרת והולכת עד שאין בה ד׳ טפחים ברוחב אם יש בגובה המזוזה י׳ טפחים קודם שנתקצרה עד שאין בה ד׳ חייב ואם לאו פטור׃

סימן רפח

א כיצד מצותה יקח עור אחד שיש בו לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע ויכתוב זה אחר זה כסדר ואם שינה והקדים והיה לשמע פסולה ואם כתבה בשני עודות פסולה ואפי׳ אם ידבקם ורש״י פסל אפי׳ כתב בעור אחד בשני דפין ולא נהירא ומכל מקום טוב לכותבה בדף אחד וכל משפטי ס״ת בענין עבוד העור ולשמו ודין הדיו והכתיבה והתגין של שעטנ״ז ג״ץ כך ה״ה במזוזה אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב והרמב״ם כתב שא״צ עיבוד לשמה וא״א הרא״ש ז״ל כתב ונהיגי להצריך עיבוד לשמה וחמורה מס״ת שעיקר מצותה דוקא על דוכסוסטוס ואם כתבה על הקלף כשירה ור״י פסל אם כתבה על הגויל וא״א ז״ל הכשיר כמו על הקלף לכן טוב לכותבה בכל דבר שמשתמר בו יותר ועוד חמורה מס״ת שלדברי הכל צריכה שרטוט ואם לא שרטט פסולה ועוד שאין תולין בה כמו שתולין בס״ת ומניח ריוח למעלה ולמטה כחצי רוחב צפורן ובתחלתה כדי לגול אותה אחר שתכרוך ובסופה אין צריך להניח כלל וכותב כל שיטותיה ביושר שלא תהיה אחת ארוכה מחבירתה ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה ובאותה שתחתיה קיצר יותר מבאותה שלפניה ולפני פניה כזה כשירה ובלכד שלא יעשנה כקובה או בזנב פירוש כקובה באהל שהוא צר למעלה ורחב למטה כזה כזנב רחב למעלה וצר למטה כזה והרמב״ם כתב ג״כ ולא יעשנה כענול ועל הארץ יכתוב בראש שיטה אחרונה ולא יכתוב בה יותר. ונהנו לעשותה כ״ב שיטין וזה התחלתן שמע ה׳ הדברים לבניך ובשכבך בין והיה מצוה בבל יורה עשב פן והשתחוית השמים ואבדתם ושמתם אותם בדרך ובשעריך אשר על הארץ קדמאה לטטפת בתראה לטוטפת ידך חסר קדמאה מזוזת בתראה מזוזות תירשך חסר וי״ו הטבה לאבתיכם חסר וי״ו ובהפסק שבין פ׳ שמע לוהיה נהגו לעשותה סתום על כן טוב שלא להניח שלשה אותיות לא בסוף שיטה שמסיים בה שמע ולא בראש שיטה שמתחיל בה והיה ואם עשאה פתוחה כשרה וכורכה מסופה לראשה מאחד כלפי שמע וכתב א״א ז״ל נהגו לכתוב שדי מבחוץ על הריוח שבין פרשה לפרשה וכן נוהגים באשכנז ובצרפת לכתוב מבחוץ כנגד ה׳ אלהינו ה׳ שם של י״ד אותיות הסמוכות לאותיות של ה׳ אלהינו ה׳ באלפא ביתא והם כוזו במובסז כוזו אבל מבפנים אין להוסיף מאומה ולא לעשות חותמות שנראה כאילו מכוין לעשות לו קמיע לשמירה אלא יעשה המצוה כתיקונה לקיים מאמר הבורא יתברך והוא שומרנו והוא יצילנו על יד ימיננו ע״כ וכ״כ הרמב״ם מנהג לכתוב מבחוץ שדי אבל אלו שכותבים שמות או פסוקים או חותמות הן בכלל שאין להם חלק לעולם הבא שאלו הטפשים לא די להם המצות שבטלו אלא שעשו מצוה גדולה שהוא יחוד שמו של הקב״ה ואהבתו ועבודתו כאילו היא סמיע של הנאת עצמו כמו שעלה בלבם הסכל שזה הדבר מהני בהבלי העולם׃

סימן רפט

א בא לקובעה יתננה בשפופרת של קנה או של כל דבר ויקבענה במקומה ויברך בא״י אמ״ה אקב״ו לקבוע מזוזה ולא יברך בשעת כתיבה ואיזהו מקומה במזוזת הפתח הימיני שהוא ימין לביאה כשאדם נכנס לבית בחלל הפתח בטפח החיצון הסמוך לר״ה מב׳ שלישי גובה הפתח ולמעלה ולמטה מזה השיעור לא יניחנה אבל מזה השיעור ולמעלה הוא הכל מקומה עד המשקוף והרמב״ם כתב בתחילת של שליש העליון של גובה השער ואם קבעה למעלה מזה כשירה והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה ואם הניחה אחורי הדלת אין זה מצותה. ונראה שאם שינה באלו המקומות אינו מעכב רק שתהיה בצד הימין לביאה שאם לא קבע בצד הימין לביאה ודאי מעכב ואם אין ניכר איזה ימין לביאה או ליציאה כגון מי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק פתח פתוח לרה״ר ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה ועתה באותו פתח אין ידוע איזה חשוב ביאה או יציאה מזה לזה או מזה לזה אנו הולכין אחר היכר ציר פי׳ במקום שעושה החור שבסף שציר הדלת סובב בו ומעמיד שם הדלתות הוא הבית ובדרך ימין שנכנסין בו קובע אותה ולא דרך ימין כשיוצאין ממנו וכיצד קובעה יסמר אותה במסמרים במזוזת הפתח או יחפור בה חפירה ויקבענה בה ובלבד שלא יעמיק לחפור טפח בעומק המזוזה שאם העמיק לה טפח פסולה תלאה במקל במקומה ולא קבעה פסולה עשאה כמין נגר פסולה ופירש״י שתחבה בתוך עומק המזוזה כבריח שנכנס בחור אלא צריכה להיות זקופה ארכה לאורך מזוזת הפתח ויכוין שיהא שמע דהיינו סוף הגלילה לצד סוף לאויר הפתח ור״ת פירש שפסולה בזקיפה והיינו פירושא דכנגר אלא צריך להשכיבה ארכה לרוחב מזוזת הפתח ויכוין שיהא שיטה אחרונה שבה על הארץ לצד ר״ה ושיטה ראשונה שבה שמע לצד הבית לפנים והמדקדקין יוצאין ידי שניהם וקובעין חציה בזקיפה וחציה בשכיבה כנו״ן כפופה כזה וא״א הרא״ש ז״ל כתב ונהגו עלמא כפירש״י קבעה במזוזה בעודה תלושה ואחר כך חברוה לפתח פסולה׃

סימן רצ

א ספר תורה או תפילין שבלו אין עושים מזוזה מהם ולא כותבין אותו על גליונים של ס״ת לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה:

סימן רצא

א מזוזת יחיד נבדקת פעמים בז׳ שנים ושל רבים פעמים ביובל: השוכר בית מחבירו חייב השוכר לקבוע בו מזוזה ולתקן מקום קביעותה ולא יטלנה בידו כשיוצא ואם שכרה מנכרי נוטלה כשיוצא הכל חייבין במזוזה אפילו נשים ועבדים ומחנכים הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהן:

סימן רצב

א שילוח הקן

כתיב כי יקרא קן צפור לפניך וגו׳ שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך שכל מי שימצא קן מעוף טהור אפילו אם האם טרפה ורובצת על האפרוחים או על הביצים שלה בין אם יש בקן ביצים או אפרוחים הרבה בין אם אין בו אלא ביצה או אפרוח אחת ואין הביצים מוזרות ולא האפרוחים מפריחים ואינו מזומן אצלו כגון יוני שובך ועלייה וצפורים שקננו בטפיחין ובבירות ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדס בכ״מ שימצאנו בין ברה״ר בין ברשות היחיד אפי׳ ברשותו בין באילן בין בארץ או בבורות שיחין ומערות ואפי׳ מצאו בים או על ראשו של אדם אסור ליקח האם מעל הבנים אפי׳ הוא לצורך מצוה אלא צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו ואח״כ יקח הבנים ואם רוצה לחתוך כנפיה קודם ששלחנה כדי שלא תוכל לפרוח ויקחנה מיד אינו רשאי אלא ישלחנה מיד עם כנפיה כדי שתוכל לפרוח ולאחר שתצא מתחת ידו יקחנה אם ירצה ואם חתכן ישהנה עד שיגדלו כנפיה וישלחנה ואם רוצה ליקח האם ולשלוח הבנים אינו רשאי שלחה וחזרה אפי׳ כמה פעמים חייב לשלחה אבל אם שלחה ונטל הבנים והחזירן לקן וחזרה האם עליהם פטור מלשלח ואם נטל האם מעל הבנים ולא שלחה ישלחנה עדיין ופטור אבל קן המזומן לו כגון יוני הרדיסאות ואווזין ותרנגולין שקננו בבית ועוף טמא שרובץ על ביצי עוף טהור ועוף טהור שרובץ על ביצי עוף טמא או שהביצים מוזרות או האפרוחין מפריחין או שהן טרפה או שהזכר רובץ על הביצים פטור מלשלח אפי׳ הוא קורא זכר וכן אם האם רובצת על ביצים שאינן שלה פטור ודוקא עוף דעלמא אבל קורא נקבה שרובצת על ביצים שאינם שלה חייב לשלח והרמב״ם כתב אפי׳ כל אם שרובצת על ביצים שאינם שלה חייב לשלח אלא שאינו לוקה והכי מסתברא ואם מטלית או כנפי נוצה מעוף אחר או ביצים מוזרות מפסיק בינה לקן או שיש ב׳ סדרי ביצים זה על זה או שזכר על הביצים ונקבה על גביו בכולהו מיבעיא אם חייב לשלח אם לאו ולא איפשיטא ולחומרא כתב הרמב״ם שחט קצת סימניה בתוך הקן קודם שיקחנה חייב לשלח ואם לא שלח אינו לוקה היתה מעופפת על הקן אם כנפיה נוגעין בקן חייב לשלח ואם לאו פטור אע״פ שנוגעין מן הצד והרמב״ם כתב שחייב אם נוגעת מן הצד היתה יושבת בין הביצים או בין האפרוחין אפילו נוגעת בהן פטור היתה יושבת על ב׳ ענפי אילן והקן תחתיה רואין כל שאילו תשמט ונופלת עליהם חייב ואם לאו פטור:

סימן רצג

א הלכות חדש

כתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה שאסור לאכול מתבואת חמשת המינין עד שיקרב העומר שהוא בי״ו בניסן ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בשל ישראל בין בשל נכרי אלא שבזמן שהעומר קרב מותר מיד בששה עשר בניסן אחר הקרבתו לקרובים שיודעים שכבר קרב ולרחוקים מחצות ואילך ובזמן דליכא עומר אסור כל יום י״ו והאידנא שאנו עושין ב׳ ימים אסור כל יום י״ז עד תחילת ליל י״ח משום שהוא ספק יום י״ו ואין העומר מתיר אלא תבואה שנשרשה קידם העומר אבל אם לא נשרשה קודם העומר אינו מתירה כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה ודאי בכל השנים אין לחוש מספק על התבואה לאוסרה שמא לא נשרשה קודם דסמכינן ארובא שנשרשה קודם לעומר ועוד שהוא ספק ספיקא שמא היא מתבואת שנה שעברה ואפילו היא מתבואת שנה זו שמא נשרשה לפני העומר ועתה לפני הפסח נתתי אל לבי יען שימי עינוי הנכרים היה בפרוס הפסח וגם עת הגריד היה ולא יכלו לחרוש ומיעוטא דמיעוטא זרעו לפני הפסח ולא מלאני לבי לאסור אולי לא ישמעו לי ואני משיב לשואלים ידרשו מאת עובדי האדמה אם יאמרו שהרוב נשרש לפני הפסח מותר ואם לאו אסור וגם אני זוכר מנעורי פעמים ושלש שימי עינוי הנכרים היה בפרוס הפסח שרבותי נהגו איסור אבל לא הורו הלכה למעשה לאיסור ואהא סמכינן ואיני מורה איסור דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין והחרד יפריש ע״כ תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וזרעה ובשעת העומר היתה תחת הקרקע ולא התחילה עדיין לשרש מיבעיא אם העומר

מתירה כאילו היתה מונחת בכלי או לא ותו מיבעיא בשבולת שהביאה שליש קודם העומר וקצרה אחר עומר וחזר ושתלה והוסיפה אם התוספת אוסר העיקר שהותר או לא ותרוייהו לא איפשיטא ולחומרא:

סימן רצד

א הלכות ערלה

ערלה כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל כל הנוטע עץ מאכל מונה לו שלש שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו תוך שלש שנים כולם אסורין בהנאה לעולם בין עיקר הפרי בין הגרעינין בין הקליפה כגון קליפי אגוזים והרימונים והנץ שלהם והזגין והגרעינים של הענבים והתמד העשוי מהן והפגים והתמרים שאינם מתבשלים והענבים שלקו ואין נגמרין בבישולן כולן חייבין בערלה ופטורין מרבעי אבל העלין והלולבין ומי הגפנים פירוש כשחותכין הגפן נוטף ממנו במו מים מותרין משום ערלה האביונות והתמרות של צלף חייבין בערלה בד״א בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ קפריסין חייבין והאביונות והתמרות פטורין ואלו שלש שנים אין נמנים מיום ליום אלא הולכין בהן אחר שנות העולם שהוא מתחיל מתשרי ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ״ד יום ופעמים שהם יתירים על שלש שנים כיצד נטע קודם ט״ז באב שנשאר עדיין מ״ד יום עד ר״ח תשרי כיון שהגיע ר״ח תשרי עלתה לה שנה ומונה עוד שתי שנים ואם נטע ביום ט״ז ומיום ששה עשר ואילך מונה מר״ה תשרי הבא שלש שנים שלימים ולאחר ראש חדש תשרי של שנה רביעית כל הפירות שיחנטו בו קודם ט״ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה אף שנגמרים אח״כ לא שנא היו שלשה שנים שלימים ערלה כגון שנטע משה עשר באב ואילך לא שנא היו מקוטעים כגון שנטע מקודם י״ו באב והנחנטין בו מחמשה עשר בשבט של שנה רביעית עד ט״ו בשבט של שנה חמישית נקראין רבעי ויש להן דין מעשר שני לכל דבר ובזמן הבית היו צריכין להעלות לירושלים לאוכלם שם או לפדותם ולעלות הפדיון שם והם מותרין מיד אחר הפדיון ולאחר ט״ו בשבט של שנה חמישית הן חולין גמורין והאידנא שאין יכולין להעלותן לירושלים פודין אותם אחר שיגמרו ויתלשו ויכולין לפדות כולן בשוה פרוטה אפילו הן רבים וישחוק הפרוטה ויפזרנה לרוח או ישליכנה לנהר ויברך בשעת פדיון בא״י אמ״ה אקב״ו על פדיון רבעי ורבעי זה אינו חייב בלקט שכחה פרט ועוללות אלא מעלהו כולו לירושלים בזמן הביעור והאידנא פודהו כולו כתב הרמב״ם שאין נטע רבעי נוהג בה״ל אלא מיד אחר ט״ו בשבט של רביעית מותרין מיד בלא פדיון אבל בא״י נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית והורו מקצת הגאונים שאינו נוהג בח״ל אלא בכרם ולא בשאר אילנות ואין להוראה זו עיקר וא״א הרא״ש ז״ל הסכים להוראת הגאונים ערלה נוהג בכ״מ ובכל זמן בין בשל נכרי בין בשל ישראל אלא שבא״י הוא מן התורה ובח״ל הלכה למשה מסיני הלכך בא״י ספיקה אסור ובח״ל ספיקה מותר כיצד כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם מותרין רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה ואצ״ל כרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר הבית של יין הטמונה בכרם של ערלה מותר שאין הגנב גונב בכרם זה וטומן בתוכו אבל ענבים שנמצאו טמונים בו אסורין שקרוב הדבר שגנבה ממנו וטמנה בתוכו אסור ליטע פרי של ערלה ואם נטעו הפירות שיוצאין ממנו מותרין דזה וזה גורם מותר ומותר ליטע יחור של ערלה שאין איסור ערלה אלא בפרי ישראל ונכרי שיש להם שדה בשותפות יכול ישראל לומר לנכרי טול אתה שני ערלה ואני אטול שני היתר כנגדן אפילו לא התנו תחלה והר״מ כתב דוקא שהתנו תחלה שיטול הנכרי שני ערלה וישראל יטול שני היתר כנגדן אבל לא התנו אסור ואפי׳ אם התנו תחלה אם באו לחשבון לומר כמה פירות אכל העכו״ם בשני הערלה כך יאכל הישראל כנגדו אסור שהרי זה כמחליף פירות של ערלה וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה אחד הנוטע גרעין או יחור שעקר כל האילן ונטע במקום אחר ואחד המרכיב יחור באילן אחר ואחד המבריך שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיתו בגומא וראשו יוצא מצד האחר ונעשה אילן כולן חייבין בערלה ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן אבל כל זמן שהוא מחובר חשיב כאחד מענפיו ופטור ואם לאחר שגידל הענף שהבריך הבריך עוד ממנו ענף אחר בארץ ועושה כן כמה פעמים זה אחר זה כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולן פטורין הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבין ומתחילין למנות להן משעה שהפסיק והעיקר פטור ואם נעקר העיקר מהקרקע חזר להיות טפל לענף שהבריך ומונין בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר אע״פ שמנהג עובדי אדמה להבריך הגפנים בכל שנה ושנה התיר רבי יצחק לשתות יין מגפני הנכרים משום דספק ערלה מותר וכתב א״א הרא״ש ז״ל הר״י מצא היתר לגפני נכרים אבל גפנים שישראל עובדים אותם ומבריכין אותם בכל שנה ושנה שהוא ערלה לא מצא היתר ואני רואה שפשט ההיתר בכל הארצות ואין משגיח ותרתי אני בלבי למצוא שום צד היתר להוציא רבים ממכשול והאריך בדבר והיוצא מכלל דבריו שאין מרכיב ומבריך חייב בערלה אלא בא״י אבל לא בח״ל אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש כתב הרמב״ם שאינו חייב בערלה אא״כ נקצץ מעם הארץ אבל אם נשאר ממנו כל שהוא פטור וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאפי׳ נשאר בו עד טפח חייב ומטפח ולמעלה פטור אילן שעקרו רוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר ומהעפר שסביב שרשיו עמו והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ אומדים אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו

בלא תוספת עפר ה״ז כנוטע במקומו ופטור מהערלה ואם לאו חייב אילן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר אפי׳ כעובי המחט שמותחין בו הבגד לאחר אריגה בידוע שיכול לחיות בלא תוספת עפר ופטור אפי׳ הוסיף עליו עפר הרבה ילדה שאינה גבוה טפח חייבת בערלה לעולם משום מראית העין שנראה כאילו היא בת שנתה בד״א בנטיעה אחת או אפילו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל אם כל הכרם כך שרי דאית ליה קלא אילן זקן שנעקר ובו פירות ושתלו במקום אחד או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה אם ניתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר חלק אחד ממאתים של התוספת אסור שגדולי איסור מבטלין ההיתר ואם לאו מותר אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה בתוך אילן זקן הפירות של הענף אסורין לעולם אפי׳ גדלו הרבה שאין גדולי היתר מבטלין האיסור הנוטע עץ מאכל ואין דעתו לצורך אכילה אלא להיותו גדר לשדה או בשביל העצים לשורפן או לבנין פטור והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם הוא לשרפה שנוטע רצופין ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי ואם הוא לבנין שמשפה הענפים כדי שיתעבו ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדור ואפי׳ אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין תחתון בין עליון לצורך אחד מאלו וצדו השני לאכילה את שלצודך אכילה חייב והשאר פטור ואם חישב עליו אחד כך בשנה ראשונה או שנייה לאכילה חייב בערלה וברבעי ומונין לו משעת נטיעה אבל לא חישב עליו אלא עד סוף שנה שלישית אין בו דין רבעי שאין דבעי בלא ערלה ואם נטעו למאכל ואח״כ חישב עליו לאחד מאלו חייב הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אתרוג חייב הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב וכתב הרמב״ם בד״א בא״י אבל בח״ל פטור וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בזה: הנוטע בד״ה לצורך עצמו והגזלן שנטע והנכרי שנטע בין לעצמו בין לישראל והנוטע בבית ועל גג שמילאו עפר ונטע בו חייבין הנוטע בספינה או בעציץ של חרס חייב אע״פ שאינן נקובים ובשל עץ אם נקובים חייב ואם לאו פטור העולה מאליו בישוב חייב ובמדבר ל״ש עולה מאליו ול״ש נטעו אינו חייב אא״כ עושה טפילה כדי להביא פירותיו לישוב:

סימן רצה

א הלכות כלאי זרעים וכלאי הכרם

הרכבת האילן כתיב את חקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך אפי׳ בח״ל אף שדך אפי׳ בח״ל והאי שדך לא תזרע לאו ככלאי זרעים איירי שאותן אינן אסורין בח״ל אלא בכלאי האילן שאותן נוהגין אפי׳ בח״ל ודוקא במרכיב אילן באילן אבל מותר לערב זרעוני אילנות עם זרעוני שדה ולזורען ביחד שלא אסרה תורה בח״ל אלא הרכבת אילן באילן בין אילן בירק בין ירק באילן בין ירק בירק שאינו מינו בין אילן באילן שאינו מינו ואפי׳ עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק ויש איסור הרכבה אפי׳ תחת הקרקע כגון זמורת גפן שהבריכה תחת הקרקע אסור לזרוע עליה ירק אא״כ יש על גבה עפר ג׳ טפחים ואפי׳ הבריכה בתוך דלעת או בתוך סילון של עץ מפני שנשרש בה והוה ליה מרכיב ירק באילן אבל הבריכה בסלע אפי׳ אין עליה עפר אלא ג׳ אצבעות מותר ודוקא כה״ג שנקרא עליו שם אילן קודם שהבריכה אבל מותר לזרוע אצל האילן אע״פ ששרשי הירק נכנסים בתוך שרשי האילן כיון שאין על השרשים שם אילן ואפי׳ במבריך דוקא בזמורות גפן מפני שהיא רכה ושרשי הזרעים נכנסין בה אבל המבריך ענף מאילן אחר מותר לזרוע על גביו אפי׳ אין עליו עפר ג׳ אצבעות סרק על גבי סרק מאכל על גבי מאכל והוא מינו מותר ואיזהו מינו דתנן האגסים והקרוסטומלין הפרישין והעוזרדין אינן כלאי׳ זה בזה התפוח והחזרים הפרסקין והשקדין והשרפין והרימון אע״פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה אגסים פיר״ש בלעז קרוסטומלין מין אגסים ודומין לעפצים פרישין פרונ״ש עוזרדין קורמ״ש בלעז חזרים מין תפוח וגדל ביער ומאכילין לחזירים שרפין מפרש בירושלמי הנוטע זיתים ורמונים יחד נפוק מנהון שרפין אסור להניח לנכרי להרכיב בשלו ואסור לקיים המורכב אבל הפרי היוצא ממנו מותר ואפילו לזה שעבר והרכיבו ומותר ליקח ענף מן המורכב ולנטעו במקום אחר:

סימן רצו

א כלאי הכרם בארץ ישראל אסור מן התורה לזורען ולקיימן ואסור ליהנות מהפרי היוצא מהם ובח״ל אסורים מדרבנן הלכך ספיקו בארץ ישראל אסור ובח״ל מותר כיצד ירק העומד בין הגפנים ואין ידוע אם נזרע שם באיסור אם לאו אפילו אם רואה שהנכרי לוקט משם מותר לו לאוכלו ובלבד שלא ילקט הוא ויאכל וכלאי זרעים בא״י אסור לזורען ולקיימן ומותרין באכילה ובח״ל מותר לכתחלה לערבם ביחד ולזורעם ולא מקרי כלאי הכרם אא״כ זורע שני מיני תבואות או ב׳ מיני זרעים עם חרצן יחד כר׳ יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד אבל מין אחד עם חרצן או שני מינים בין הגפנים מותר לכתחילה לזורען בח״ל והראב״ד כתב הא דבעי׳ חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היינו דוקא למלקות אבל איסורא איכא ואפילו זורע במין אחד בין הגפנים והרמ״ה כתב דמודה רבי יאשיה בזורע אפילו בחד מינא בין הגפנים בא״י שהוא אסור אבל בחוצה לארץ שרי אבל הזורע שני מינים בין הגפנים גזרו בו רבנן אף בח״ל ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל אלא אפילו איסורא ליכא אלא בזורע שלשתן ביחד ויראה מדבדיו

דאף בא״י קאמר רבי יאשיה שאינו נקרא כלאי הכרם אלא בזורע שלשתן ביחד אע״ג דבשני מיני זרעים לבד הוי כלאי זרעים מ״מ אינו לוקה משום כלאי הכרם עד שיהיו שלשתן ביחד אבל הרמב״ם כתב בארץ ישראל אפילו הזורע מין אחד של תבואה או ירק עם גפן כין שזורעו ישראל או זורעו נכרי או שעלו מאליהן בין שנטעו הגפן בתוך הירק אסורים באכילה ובהנאה אבל בח״ל מותר לזרוע בתוך הגפנים לכתחילה ולא אסרו אלא לזרוע שני מינים עם חרצן במפולת יד ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בח״ל מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל אסור לזרוע כלאים לנכרי ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים לכתחלה ע״כ ור״ל אפי׳ בשל ישראל ואיני יודע למה כיון שאסור לקיימו היאך יהא מותר לומר לנכרי לזורעם:

סימן רצז

א הלכות כלאי בהמה

כתיב בהמתך לא תרביע כלאים ולאו דוקא בהמה אלא ה״ה נמי חיה ועוף הילכך המרביע מין עם שאינו מינו בין בהמה עם בהמה וחיה עם חיה או חיה עם בהמה ועוף בין טמאים עם טמאים בין טמאים עם טהורים אפי׳ במיני חיה שבים לוקה בין בארץ בין בח״ל ואינו לוקה עד שיכניס כמכחול בשפופרת אבל איסורא איכא אפילו אם יעלם זה על זה או יעזרם בקול ואסור לישראל שיתן בהמתו לנכרי שירביענה לו אבל מותר להכניסן בדיר ביחד ואינו זקוק להפרישם אפילו רואה שרובעים זה את זה הנולד מהכלאים מותר בהנאה ובאכילה אם הוא מין הטהור ומותר לקיימו כל שני המיני בהמה או חיה אפילו הן דומין זה לזה וגדלים זה עם זה כלאים זה עם זה כיצד הזאב עם הכלב וכלב כופרי עם השועל והעזים עם הצבאים והיעלים עם הרחלים והסוס עם הפרד והפרד עם החמור והחמור עם הערוד אע״פ שדומין זה לזה כלאים זה עם זה מין שיש בו מדברי וישובי כגון שור הבר עם השור והרמך עם הסוס מותרין זה עם זה אבל האווז עם האווז הבר אסורין זה עם זה ששני מינין הן הכוי אסור עם החיה ועם הבהמה ואין לוקין עליו מפני שהוא ספק הבאים מן הכלאים אין מותרין זה עם זה אא״כ אמותיחן שוות כגון פרד שאמו חמורה או סוסיא עם פרדה שאמה חמורה או סוסיא אבל פרדה שאמה חמורה אסורה עם פרד שאמו סוסיא או איפכא ואין לוקין עליו וכן פרד שאמו חמורה אסור להרכיבו על חמורה או פרד שאמו סוסיא אסור להרכיבו על סוסיא אע״פ שהוא מין אמו דשמא חוששין לזרע האב אבל אין לוקין עליו וסומכין על סימנין להרכיב או למשוך בב׳ פרדות שאין אנו יודעין אם אמותיהן שוות ואלו סימניהם שיהו שוות באזניהם ובזנבותיהן ובקולן כל העושה מלאכה בשני מינין כגון חורש ומושך בקרון וכייצא בזה לוקה אפי׳ הן דומין זה לזה וגדלים זה עם זה בין בשני מיני בהמה או בשני מיני חיה או חיה עם בהמה ואפילו חיה או בהמה עם עוף בין אם שניהם טמאים או טהורים בין אחד טמא ואחד טהור ואפי׳ במין של ים עם מין של יבשה אסור להנהיג אלא שאין לוקין עליו ואדם מותר לעשות מלאכה או להנהיג עם כולן כתב הרמב״ם משכם כאחד או הנהיגם כאחד אפילו בקול לוקה אבל המזווגן פטור עד שימשוך או עד שינהיג וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין איסורן אלא בקשורים יחד אבל סוס וחמור שהולכין זה אצל זה ואינן קשורין יחד ודף מונח עליהן מותר לישב ע״ג הדף וכ״כ אבי העזרי על מ״ש ה״ר אפרים שהרוכב בסוס לצוד ציד ומושך בחבל הכלבים אצל הסוס שהוא לוקה משום מנהיג כלאים דבהנהגה לבד שמנהיגם זה עם זה לוקה אפילו אם אינן קשורין ואבי העזרי כתב שאין צד איסור בדבר שאין איסור בהנהגה עד שיעשה מלאכה בשניהם ביחד ועל ידי קשירה שני מינין הקשורין בקרון ומוליכין אותו היושב עליו פסק ר״י שאינו לוקה ורב אלפס כתב שהוא לוקה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל קשר שני סוסים בקרון וקשר עמהם חמור אע״פ ששני הסוסים יכולין למשכו בלא החמור לוקה וכן עגלה המושכת בקרון וקשר מין אחד בצד הקרון או מאחריו חייב מפני שדוחק הקרון בגופו ומסייע בהליכתו אבל אם קשרו בו בשערו פטור מפני שכואב לו אם ימשוך ואינו מושך:

סימן רצח

א הלכות כלאי בגדים

כתיב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ואין כלאים אלא הצמר ופשתים דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו ואין נקרא צמר סתם אלא צמר רחלים ואילים אבל צמר גמלים וארנבים וכיוצא בזה לא ואין נקרא פשתים אלא סתם פשתן שאין לו שום כינוי אבל אם יש לו כינוי אחר כגון פשתן של ים או קנבוס לא ואע״פ שמן התורה אין כלאים אלא בצמר ופשתים חכמים אסרו משי עם צמר לפי שדומה לפשתים וכן אסרו כלך עם פשתן והוא מין צמר שגדל בכרכי הים על האבנים שבים ודומה לצמר ואסרוה משום מראית העין שלא יאמרו על הלובשן שהוא לבוש כלאים וכתב א״א הרא״ש ז״ל ומפני זה אסרתי באשכנז שלא לתפור בגד קנבוס תחת בגד צמר לפי שאין בגד קנבוס מצוי באשכנז ויהיו סבורין שהוא בגד פשתן והאידנא מצויין בגדי משי בינינו והכל מכירין בו הילכך מותר לתפור בגדי משי תחת בגדי צמר וכן חוטי משי בסרבל של צמר ע״כ:

סימן רצט

א צמר רחלים וצמר גמלים שערבן זה עם זה וטוואם יחד אם הרוב מהרחלים או אפי׳ מחצה על מחצה חשוב ככולו רחלים ואסור עם פשתן ואם הרוב מהגמלים אז של הרחלים בטל ומותר עם הפשתן וכן הדין בפשתים וקנבוס שערבן ביחד אם הרוב פשתן אסורין עם הצמר ואם רובן קנבוס מותר עם הצמר הילכך מי שנתערב לו צמר עם פשתן מביא מין אחר ומערבו עמהם ומבטל אחד מהן ולא שייך בהו ביטול אלא קודם אריגה אבל לאחר שעשה מהן בגד לא שייך בהו ביטול שיבטל אחד מהן במין אחר שאפי׳ בחוט א׳ של פשתן שארג בשל צמר נעשה כולו גוף אחד של איסור אפי׳ עשה בגד מצמר גמלים וארג בו חוט אחד מצמר רחלים ואצלו חוט אחד משל פשתים כולו אסור הלכך בגד שהשתי של משי והערב של פשתים אסור לתופרו עם הצמר אפי׳ אם רובו של משי אבל אם עשה בגד מצמר גמלים וארג בו חוט אחד של צמר ובמקום א׳ ארג חוט של פשתן שאינו אצל הצמר מותר׃

סימן ש

א דבר תורה לא הוי כלאים לרש״י אלא א״כ עירב הצמר והפשתן יחד וסרקם יחד במסרק וטוום וארגם ביחד ולר״ת הוי כלאים דאורייתא אפילו סרק כל אחד ואחד לבדו וטוואו לבדו ושזרו לבדו ואח״כ חיברן ביחד על ידי אריגה או קשרם או תפרם יחד בשתי תכיפות והרמב״ם כתב צמר ופשתים שטרפם ביחד ושעה אותם ועשה לבדים אין זה כלאים טרפן וטוואם אותם כאחד וארג בגד מטווי זה ה״ז כלאים ע״כ ומיהו מדרבנן אסור אפילו אינו שוע וטווי ביחד הילכך הלבדין אסורים מדרבנן אף ע״פ שאינן טווין ולא ארוגין ביחד חיבר צמר ופשתים בשתי תכיפות הוי חיבור וכיצד הן שתי תכיפות כגון שמעביר המחט פעם אחת ואינו מעביר כל החוט ומעביר המחט פעם שנית ונמצא שני ראשי החוטין ביחד וקושר שני ראשי החוטין דבענין אחר אינן מתקיימים אבל אם אינו קושר שני ראשי החוטין או שאינו מעביר המחט אלא פעם אחת אע״פ שקושר שני ראשי החוטין על שפת הבגד אינו חיבור והרמב״ם כתב דאפילו תכיפה אחת וקושר שני ראשי החוטין או שתי תכיפות אפי׳ אינם קשורים ביחד הוי חיבור וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה אסור לעשות לבגד צמר שפה מפשתים או איפכא אע״פ שאינו אורגו עמו אלא תוחבו לתוך האריג והוא שתיכפו בשתי תכיפות בגד צמר שרוקם עליו הכובס או הגרדי בפשתים אסור משום כלאים אף ע״פ שאינו מכוין אלא לעשותו לסימן תניא חלוק של צמר שנפרם פורפו בחוט של פשתן ואם תופרו אסור משום כלאים וכן כתב הרמב״ם בגד של צמר שנפרם מותר לפרוף אותו בחוטי פשתן אבל לא יתפור וכתב רבינו תם שהברייתא נשנית בטעות דקשר הוי חיבור לענין כלאים וא״א הרא״ש ז״ל כתב דנראה לי דל״ק דמיירי שחיבר שני ראשי הקרעים וכרך החוט סביבם וקשרם יחד דלא הוי חיבור החוט של פשתן והחלוק של צמר כיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת הקשר ע״כ מכסה של פשתן ובו צמר מותר שאין התפירה מחבר יחד הפשתן והצמר שהרי יכול להוציא כל הצמר והתפירה נשארת קיימת אע״פ שתופר המכסה כל סביביו ואינו יכול להוציא הצמר הוי כשק של פשתן שממלאים צמר ותופר את פיו שאין בו משום כלאים מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן ולקושרן יחד אף על פי שאיני יכול לפושטן בלא התרת הקשר ובלבד שלא יהא הקשר של קיימא אבל אם הוא של קיימא אסור יש מקומות שרגילין לחבר הרצועה שחוגרים בה עם החלוק ובאותן המקומות אסור לחגור ברצועה של פשתן על חלוק של צמר או איפכא רצועה שראשה אחד של צמר והשני של פשתן אסור לחגור בה אע״פ שרצועה של עור באמצע מפני שקושר ב׳ ראשי׳ ביחד כשחוגר בה אבל אם יש באמצעיתה צמר במקום אחד ופשתן במקום אחד ואינו זה אצל זה מותר והרמב״ם כתב גדיל של צמר בגדיל של פשתן אסור אע״פ שהרצועה באמצע וכתב א״א הרא״ש ז״ל על דבריו ולא תלה הטעם מפני שקושר ב׳ ראשי׳ כאחד ונראה מדבריו שהוא אוסר אפילו לא קשר שני ראשיה כאחד וכ״כ העושה בגד כולו מצמר גמלים או קנכוס וארג בו חוט של צמר מצד זה וחוט של פשתן מצד זה אסור ולא השיב על דבריו והיה חוכך להחמיר בדבר ולכך היה מחמיר על עצמו ולא היה תופר עורה התפורה בפשתן תחת בגד של צמר לפי שהתפירה מחברת העורה ובגד הצמר ביחד אבל לא היה מורה להחמיר לאחרים והרמב״ן התירו להדיא וכן נוהגין׃ המנהיג בהמות בחבלים בידו ומהם של צמר ומהם של פשתן מותר אע״פ שכורכן ביחד בידו אבל אם החבלין קשורין ביחד אסור לכורכן סביב ידו׃ השק והקופה מצטרפין לכלאים כיצד חתיכת בגד פשתים מחובר לשק וחתיכת בגד צמר מחוברת לקופה וחברן יחד בב׳ תפירות מצטרפין אף ע״פ שמחוברין בב׳ כלים ואסור להתכסות בשק או בקופה ולא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אב ובנו מצטרפין כיצד היה הוא לבוש צמר ובנו פשתים וחבר שלו עם של בנו בשתי תפירות וחגר חגורה עליו ועל בנו אסור משום כלאים אבל אם לא חגר חגורה על שניהם שרי דכיון שהן בע״ח נפרדים זה מזה הוא עצמו מצטרף לכלאים כיצר היה לבוש צמר ברגלו א׳ ופשתן בשנית וחברן יחד בשתי תכיפות הוי כלאים׃

סימן שא

א דבר תורה אין אסור כלאים אלא דרך לבישה או להעלותם עליו דרך חימום אבל אם מעלם עליו שלא כדרך חימום כגון אהל של כלאים שמאהיל עליו או שמפשיל קופה של כלאים מאחוריו או שמציעו תחתיו מותר אבל חכמים אמרו אפי׳ י׳ מצעות זו על זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהם שמא תכרך עליו נימא ודוקא ברכים אבל כרים וכסתות שהן קשין וליכא למיחש שמא תכרך עליו נימא מותר לישן עליהן ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן בד״א כשהן ריקנין ונתונין על גבי קרקע אבל אם מליאים או אפי׳ ריקנין ונתונין ע״ג מטה לא לפי שנכפף תחתיו ונכרך על בשרו וכן כל בגדים הקשין מותרין בהצעה מתחת ואסור ללבשן ולבדין הקשין מותרין אפי׳ בלבישה כיון שאפילו לבישת הרכים אינו אלא מדרבנן בגד גדול וכלאים מצד אחד אסור ללובשו אפי׳ מצידו השני אף על פי שהצד שבו הכלאים נגרר על גבי קרקע אסור ללבוש כלאים אפי׳ דרך עראי כגון טלית של קטן וגדול לובשו דרך עראי לצאת בו לשוק הלובש כלאים ואינו מכוין להנאתו כגון שלובשם להעביר בהם המכס והוא מוכס העומד מאליו או שאין לו קצבה מותר וכן מוכרי בגדים שמעלים עליהן כשמוליכין אותן למוכרם או שלובשין אותם כדי להראות מדתן מותר ובלבד שלא יכוונו בחמה מפני ההמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועין מפשילין במקל לאחוריהם וכן תופרי כסות תופרין כדרכן ובלבד שלא יכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועין תופרים בארץ: תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים אפילו אותן שקוברין אותו בהן וכן מרדעת החמור מותר לעשותם מכלאים אע״פ שיושב עליה וכתב הרמב״ם ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שמותר אפי׳ אם בשרו נוגע בה ובלבד שלא יתננה על כתפיו אפילו להוציא בה הזבל ודוקא שהכלאים ניכרים וידועים בבגד אבל בגד שאבד בו כלאים ואין מקומו ניכר אסור לעשות ממנו מרדעת לחמור דכיון שאין מקומו ניכר שמא ישכח ויקח ממנו טלאים לתופרו על גבי בגדו ולא ימכרנו לנכרי שמא יחזור וימכרנו לישראל מפות שפורסין על השלחן לקנח בהן הידים ומטפחות הספרים שנותנין על הספר ושמסתפגין בהן אחר הרחיצה יש בהן משום כלאים ושמסתפרין בהן אם יש לו בית ראש ולובשין אותם כדרך לבישה אסור אם לאו מותר: וילון אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים מפני שהשמש מתחמם בו לפעמים לא יקח אדם ביצה חמה בבגד כלאים בידו מפני שנהנה בכלאים לינצל בהן מפני החמה: ערדילדין אין בהם משום כלאים ופירשו הגאונים רגילין ללובשן תחת מנעליהם ותולין עליהן עור תיישים מעובד תחת קרקעותיהן וכנגד העקב של רגל יש שעושין אותו של צמר אין בו משום כלאים לפי שהעקב קשה ואינו מתחמם לשון הרמב״ם מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב מותר ללובשו שעור הרגל קשה ואינו נהנה כשאר עור הגוף בגד כלאים שמעות צרורות בו מותר לתתו בחיקו שהמעות קשין ואינן מחממים ואם מיני זרעונים צרורים בבגד כלאים אסור לתתו בחיקו שהזרעונים רכים הם ומחממין הרטייה והאספלנית מותר לעשותן מכלאים כיון שאינו דרך חימום לשון הרמב״ם אין איסור כלאים אלא בגדים שהן דרך חימום כתונת ומצנפת ומכנסים ואבנט ושמלה ובגדים שהם מחפין בהם השוקים והידים וכיוצא בהן אבל צלצולין שעושין העם בבית יד שלהם לצרור בהם תבלין או מעות או סמרטוט שנותנין על הרטייה ואספלנית וכיוצא בהן מותר צלצול של עור או של משי שתולין בו צמר וחוטי פשתן מדולדלין על פני האדם להבריח הזבובים אין בו משום כלאים ע״כ:

סימן שב

א בגד צמר שארג בו חוט של פשתן ואינו ניכר יצבענו ויהיה ניכר ויסירנו שאין הצמר והפשתן עולין בצבע אחד או ינתק חוט אחד ממנו והוא מותר שאנו תולין לומר שהסיר החוט של כלאים: בד״א בכלאים דרבנן אבל כלאים דאורייתא אין תולין להקל בספיקן: כל המקומות שהפשתן מצוי בהן הלוקח שם בגדי צמר מן הנכרי לא ילבשם עד שיבדקם אם תפורין בפשתן ואפילו אם הנכרי מל״ת שתפרן בקנבוס אינו נאמן וכתב א״א הרא״ש ז״ל והאידנא פשתן מצוי בכל הארצות הלכך הקונה בגדים מן הנכרים צריך להתיר תפירתן ולתופרם בקנבוס:

סימן שג

א המוצא כלאים בבגדו אם הם דאורייתא פושטו אפילו בשוק ואם הוא כלאים דרבנן והוא בשוק א״צ לפושטו וכן אם הוא בבית המדרש א״צ למהר בשבילו לצאת משם כתב הרמב״ם הרואה כלאים של תורה על חבירו אפילו הוא בשוק קורעו מעליו אפילו הוא רבו שלמדו חכמה וא״א הרא״ש ז״ל כתב אע״פ שהמוצא כלאים דאורייתא פושטו אפילו אם הוא בשוק דוקא שהלבוש מוצאו בעצמו שהוא מזיד אבל הרואה כלאים על חבירו והלבוש אינו יודע א״צ לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו דמשום כבוד הבריות ישתוק ואל יפרשנו משוגג כתב הרמב״ם המלביש את חבירו כלאים אם היה

הלובש מזיד הלובש לוקה והמלביש עובר על ולפני עור לא תתן מכשול ואם לא ידע הלובש שהוא כלאים והמלביש מזיד המלביש לוקה והלובש פטור:

סימן שד

א כלאי בגדים מותר לעשותן ולקיימן ואינן אסורין אלא בלבישה:

סימן שה

א הלכות פדיון בכור

כתיב [במדבר י״ח] אך פדה תפדה את בכור האדם וגו׳ ופדויו מבן חדש תפדה שמצות עשה על כל ישראל שיולד לו בן שהוא בכור מאמו ישראלית בכל מקום ובכל זמן שיפדנו מהכהן ולא מכהנת בחמשה סלעים שהם שתי אונקיאות וחצי לרש״י ולדברי הגאונים משקל אלף ותשע מאות ועשרים שעורים כסף ואם יש לו שני ראשים צריך לפדותו בעשר סלעים ואלו חמשה סלעים נותנין לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות אם יש לו ש״ח על אחד ונותנו לכהן בפדיון בנו אינו פדוי: אם כתב לכהן שטר חוב על עצמו בחמשה סלעים בשביל פדיון בנו חייב ליתנם לו ואפילו הכי אין בנו פדוי לשון הלכות גדולות כתב לכהן שחייב ליתן לו חמשה סלעים חייב ליתן לו חמשה סלעים אבל אין בנו פדוי עד שיאמר לו הילך בפדיון בני וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן ואם נתן לו חפץ בחמשה סלעים והכהן קבלו בכך בנו פדוי אפילו אינו שוה כל כך ואם נתנו לו סתם אם הוא שוה ה׳ סלעים בנו פדוי אע״פ שלא שמו אותו תחלה לידע אם הוא שוה ה׳ סלעים ואם אינו שוה חמשה סלעים אין בנו פדוי נתן חמשה סלעים אפילו לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה בנו פדוי וצריך שיתנם לו במתנה גמורה ואם ירצה הכהן להחזירם לו אחר שקבל אותם רשאי ומיהו לא יהא רגיל להחזירם לכל שלא להפסיד לשאר הכהנים שמתוך כך יתנו הכל פדיוני בכוריהם לו ולא לכהנים אחרים אבל לעניים יכול להחזיר וכ״ש שמהאי טעמא לא יקבל ע״מ להחזיר ומ״מ אם עבר וקבלם ע״מ להחזיר הבן פדוי הפריש ה׳ סלעים לפדיון בנו ונאבדו חייב באחריותי עד שיבואו ליד כהן ובשעה שנותן הפדיון לכהן מברך בא״י אמ״ה אקב״ו על פדיון הבן: ואם פודה את עצמו אומר על פדיון הבכור ויברך שהחיינו ור״י היה מסתפק היכא שמת הבן לאחר ל׳ יום שאפ״ה חייב בפדיונו אם יש לו לברך שהחיינו אם לאו: בתשובת הגאונים תיקון גאונים לסדורי מנהגא דפדיונא וברכתא דיליה הכי דמייתי אבוה בריה קמיה כהנא ומודע ליה לכהנא דבכור פטר רחם הוא ולישיילי׳ כהנא מאי בעית טפי ברך בוכרך או ה׳ סלעים דמחייבת למפרקיה בהו וליהדר ליה ברי בוכרי בעינא טפי והילך ה׳ סלעים בפורקניה ובהדי דיהיב להו בידיה מברך בא״י אמ״ה אקב״ו על פדיון הבן ושהחיינו והדר מזגא לכהנא כסא דחמרא ומייתי אסא ומברך בפ״ה ובורא עצי בשמים בא״י אמ״ה אשר קדש עובר במעי אמו ולארבעים יום חלק אבריו מאתים וארבעים וח׳ איברים שיש בו ונפח בו נשמה כדכתיב [בראשית ב׳] ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה עור ובשר הלבישו ועצמות וגידים סככו כדכתיב [איוב י׳] עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תסוככני וצוה לו מאכל ומשתה וזימן לו שני מלאכי השרת לשמרו במעי אמו דכתיב חיים וחסד עשית עמי ופקודתך שמרה רוחי אביו אומר זה בני בכור ואמו אומרת זה בני בכורי שבו פתח הקב״ה דלתי בטני חמש סלעים נתחייבנו ליתן לכהן בפדיונו כדכתיב ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף ה׳ שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא וכתיב אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה כשם שזכה בכור זה לפדיון כך יזכהו האל לתורה ולחופה ולמעשים טובים בא״י מקדש בכורי ישראל לפדיונן ומברך הכהן את הבן ומחזירו לאביו ולאמו וכי פריק איהו לנפשיה מברך על פדיון בכור וכתב א״א הרא״ש ז״ל ולא נהגו באשכנז ובצרפת שיברך הכהן ברכה זו שלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא נתחדשה שום ברכה ועוד למה יברך הכהן ואינו עושה שום מצוה אלא מקבל מתנות כהונה ותחלת הברכה קשה לי אשר קדש עובר במעי אמו אי קדושת הבכור קאמר בפטר רחם תלה רחמנא ע״כ אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל׳ יום ואחר ל׳ יום יפדנו מיד שלא ישהה המצוה ואם נולד לו טרפות בתוך ל׳ יום אין האב חייב לפדותו אפילו חי זמן ארוך לפיכך אם מת אפילו ביום ל׳ אין צריך לפדותו ואם קבל הכהן המעות צריך להחזירם אם מת לאחר ל׳ יום כבר נתחייב בפדיונו וצריך ליתן לכהן המעות לפיכך מת האב תוך ל׳ יום ללידת הבן בחזקת שלא נפדה עד שיביא הבן ראיה שנפדה לאחר ל׳ יום בחזקת שנפדה עד שיאמרו שצוה בשעת המיתה שלא נפדה נתן המעות לכהן בתוך ל׳ יום ע״מ שיחול הפדיון מיד אינו פדוי ואם נתנם לו על מנת שיחול הפדיון לאחר ל׳ יום פדוי אפילו אין המעות בעין לאחר ל׳ יום מי שלא פדאו אביו חייב לפדות את עצמו כשיגדל ואם הוא לפדות ויש לו בן לפדות פודה את עצמו תחלה ואחר כך בנו ואם אין לו אלא ה׳ סלעים פודה בהן את עצמו שעבד בל נכסיו עד שלא נשאר לו ה׳ סלעים בני חורין אין הכהן גובה הפדיון מן המשועבדים אע״פ שקדם חוב הפדיון לחוב של ב״ח פדיון הבכור תלוי במי שפוטר הרחם שאם הוא בכור לאב

ולא לאם אינו חייב בפדיונו ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת ואחת חייב לפדות כולם אשה אינה חייבת כפדיון ולא לפדות לבנה כהנים ולוים פטורין מפדיון בכוריהם ואפילו כהנת ולויה נשואה לישראל אין הבן חייב בפדיון ואם הם מעוברות מנכרי לויה פטורה וכהנת מעוברת מנכרי חייב הבן לפדות את עצמו לפי שנתחללה מכהונה מביאת הנכרי וכן בת ישראל מעוברת מנכרי חייב הבן לפדות את עצמו כהן שנולד לו בן חלל ומת האב תוך ל׳ יום ללידת הבן חייב הבן לפדות את עצמו לאחר ל׳ ככר זכה האב בפדיון וירשו בניו ממנו הילכך יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו שפחה שילדה ואחר כך נשתחררה ונכרית שילדה ואחר כך נתגיירה וילדה אחר כך פטורין מן הבכורה נתעברה השפחה והנכרית ובעודן מעוברות נשתחררה השפחה ונתגיירה הנכרית וילדו חייבין בבכורה ספק אם ילדו קודם שנשתחררה ונתגיירה אם לאו פטור הבא אחר נפלים שיצא ראשו חי כגון שמעוברת תאומים אחד נפל ואחד כלו לו חדשיו והוציא הנפל ראשו חי ואחר כך החזירו ואח״כ יצא אחיו השני שהוא בן קיימא אינו בכור לפדיון מפני הנפל שהוציא ראשו תחילה וכן בן ט׳ שיצא ראשו מת הבא אחריו אינו בכור וכן המפלת כמין בהמה היה ועוף שחצי פרצוף פניהם דומה לצורת אדם או סנדל או שליא או שפיר מרוקם או שיצא הולד מחותך אברים אברים הנולד אחר כל אלו אינו בכור לפדיון אבל בן שמונה שהוציא ראשו מת והמפלת שפיר מלא גוונים או מלא מים או דם והמפלת כמין דגים שקצים ורמשים והמפלת ליום מ׳ הנולד אחר כל אלו בכור לפדיון: יוצא דופן והבא אחריו דרך רחם שניהם אינן בכור לפדיון מי שלא בכרה אשתו וילדה זכר ונקבה אינו נותן לכהן כלום דשמא נקבה יצאה ראשונה ילדה ב׳ זכרים נותן לכהן ה׳ סלעים מת אחד מהן תוך ל׳ יום אין לכהן כלום דשמא הבכור מת כתב הרמב״ם מת האב קודם שפדאן בין מת תוך ל׳ יום או לאחד ל׳ יום והבנים קיימין נותן בין שניהן חמשה סלעים אפי׳ חלקו כבר הנכסים ואינו נראה כן בגמרא אלא אם מת האב תוך ל׳ יום אפילו לא חלקו פטורין ואם מת לאחר שלשים יום אפי׳ חלקו חייבין שתי נשיו שלא בכרו וילדו ב׳ זכרים ונתערבו נותן ״ סלעים לכהן מת אחד מהן תוך ל׳ יום והוא כבר נתן פדיונו אם לכהן אחד נתן יחזיר לו חמשה סלעים ואם לשנים נתן אין שום אחד מחזיר לו שכל אחד יאמר אני תופס בשביל החי ילדו זכר ונקבה או ב׳ זכרים ונקבה נותן חמשה סלעים לכהן ואם מת אחד מהזכרים תוך ל׳ יום אינו נותן לכהן כלום ילדו ב׳ נקבות וזכר או ב׳ נקבות וב׳ זכרים אין לכהן כלום אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב׳ זכרים נותן לכהן חמשה סלעים ואם מת אחד מהם תוך שלשים יום אין לכהן כלום ואם מת האב בין שניהם נותנין חמשה סלעים זכר ונקבה או ב׳ זכרים ונקבה אין לכהן כלום ב׳ נשים של ב׳ אנשים שלא בכרו וילדו זכרים ונתערבו נותן כל אחד ה׳ סלעים לכהן מת אחד מהן תוך ל׳ יום אם לכהן אחד נתנו יכתבו הרשאה זה לזה ויוציאו ממנו ה׳ סלעים אבל בלא הרשאה אין שום אחד יכול להוציא ממנו כלום שיאמר לכל אחד בנך החי ואם לשנים נתנו אין יכולין להוציא מהן כלום ילדו זכר ונקבה או ב׳ זכרים ומת אחד מהם האבות פטורין והבן חייב לפדות את עצמו וכן מבכרת שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים וילדה ספק בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון האבות פטורין והבן חייב לפדות את עצמו ילדו ב׳ נקבות וזכר או ב׳ זכרים ונקבה אין לכהן כלום אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב׳ זכרים זה שלא בכרה אשתו נותן ה׳ סלעים זכר ונקבה אין לכהן כלום וכתב הרמב״ם שאם ילדו ב׳ זכרים ונקבה נותן חמשה סלעים כיון שאינו נפטר אלא בשתי ספיקות אם ילדה אשתו זכר חייב ואם ילדה זכר ונקבה חייב אא״כ יצאה הנקבה ראשונה והואיל והדבר רחוק חייב ע״כ ואיני מבין דבריו שגם אינו מתחייב אלא בשתי ספיקות שמא ילדה אשתו נקבה ואם ילדה זכר ונקבה פטור אא״כ יצא הזכר תחילה כיון דאיכא למימר הכי והכי אין מוציאין מן הספק:

סימן שו

א הלכות בכור בהמה

בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים ולא בנקבות דכתיב כל פטר רחם הזכרים וגו׳ ונוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית וכתב הרמב״ם שאינו נוהג אלא בארץ ואפילו אם הובאו מחוצה לארץ לארץ לא יקרבו שהם חולין גמורין והרמב״ם כתב שנוהג בח״ל וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל וכתב הרמב״ן עוד שצריך להקדישו ואם לא הקדישו קדוש מרחם וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין צריך וזו היא מצותו נותנין אותו לכהן ולא לכהנת בין אם הוא תם או בעל מום שנולד במומו או שנולד בו מום אחר שנולד ולא יתננו לו מיד כשיולד אלא הבעלים חייבין לטפל בו בבהמה דקה ל׳ יום ובגסה נ׳ יום ואם אין לו כהן מצוי חייב לטפל בו עד שיזדמן לו כהן בד״א בתם בזמן הזה אבל בעל מום שרוצה הכהן ליקח אותו ולאכלו מיד או תם בזמן הבית ורוצה לקבלו מיד ולהקריבו רשאי ואם הכהן מסרב מלקבלו מפני שיש טורח גדול לטפל בו בזמן הזה עד שיפול בו מום אינו רשאי מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה והתם בזמן הבית יקריבנו תוך שנתו שיזרוק דמו ויקטיר אמוריו ויאכל הבשר ומונין לו השנה משיהיה לו ח׳ ימים ואם לא הקריבו תוך שנתו לא נפסל ויקריבנו אח״כ ובזמן הזה ישהנו עד שיפול בו מום והבעל מום שוחטו ע״פ מומחה ואוכלו בכ״מ ומאכילו לכל מי שירצה אפילו לנכרי ומוכרו ומקדש בו את האשה שהוא כשאר ממונו ובלבד שלא ימכרנו במקולי׳ ולא ישקלנו בליטר׳ ומ״מ מותר לשקול בו מנה כנגד מנה וכנגד כלי וקופיץ וה״מ בשרו אבל חלבו ודמו וגידו וקרניו נמכרים במקולים ונשקלין בליטרא ושומנו של גיד הנשה דינו כבשר כיון שהוא מן התורה ואף

בעל מום מצוה לאוכלו תוך שנתו כיצד נולד במומו אי קים לן בגויה שכלו לו חדשיו מונין לו משעה שנולד ואם לא קים לן ביה שכלו לו חדשיו מונין לו השנה משיהיה לו ה׳ ימים נולד תם ונפל בו מום תוך שנתו יכול להשהותו עד מלאת לו שנה ללידתו נולד בו מום אחר השנה יכול להשהותו ל׳ יום אחר שנפל בו המום וכן אם נפל בו מום תוך השנה ולא נשאר ממנו ל׳ יום יכול להשהותו עד שישלימו ל׳ יום לנפילת המום כגון אם נפל בו מום ט״ו ימים קודם תשלום השנה משהה אותו ט״ו ימים אחר השנה ושנה זו היא שנת הלבנה י״ב חדש מיום ליום ואם היא מעוברת מונין לה י״ג חדשים: כתב הרמב״ם נולדו ב׳ טלאין א׳ בט״ו באדר הראשון וא׳ בר״ח אדר שני זה שנולד בר״ח אדר השני כיון שהגיע יום ראשון באדר של שנה הבאה עלתה לו שנתו וזה שנולד בחצי אדר הראשון לא עלתה לו שנתו עד חצי אדר של שנה הבאה הואיל ונולד בחדש העיבור מונים אותו לו ואם עבר ושהה אותו אחר זמנו לא נפסל:

סימן שז

א אין מרגילין בבכור אפי׳ בעל מום פירוש להפשיט עורו משלם דרך מרגלותיו והרמב״ם התירו וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן ואם שחטו ונמצא טריפה כתב הרמב״ם שהעור מותר בהנאה אם נשחט על פי מומחה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שעורו עם בשרו אסור בהנאה וטעון קבורה. צריך הכהן לשהותו ולגדלו לעולם עד שיפול בו מום ובזמן שב״ה קיים שעומד להקרבה אינו רשאי למוכרו כל זמן שהוא תם ובזמן הזה בין תם ובין בעל מום יכול הכהן למוכרו בין לכהן בין לישראל והלוקח ינהוג בו קדושת בכור בד״א שהלוקח קונה אותו לצרכו אבל אסור לעשות בו סחורה לקנותו כדי להרויח בו קנאו לצרכו ולא נצרך יכול לחזור ולמכרו:

סימן שח

א הבכור אסור בגיזה ובעבודה ואפי׳ אם עבר וגזזו או תלשו בידו או אפילו נשר הצמר מעצמו אסור בהנאה לעולם ל״ש מת מעצמו ל״ש שחטו אחר כן אפילו ע״י מומחה אין השחיטה מתרת הצמר שנתלש מחיים אבל צמר המחובר השחיטה מתירתו כבשרו ואם נתלש מחיים ועודנו מסובך כשאר הצמר את שנראה כשאר הצמר ניתר בשחיטה ואת שאינו נראה כשאר הצמר כגון שעולה יותר או שעיקרו הפוך כלפי ראשו כגון שכפוף באמצעיתו ושני ראשין בולטין לחוץ אין השחיטה מתירו וכשבא לשוחטו יכול לתלוש הצמר של מקום השחיטה כדי לעשות מקום לשחיטה ודוקא ביד אבל לא בכלי כדי שלא יהא נראה כגוזז וכן מותר גם כן לעשותם כשבא לראות מומו: האורג מלא הסיט חוט מצמר בבגד אם הוא דבר חשוב כגון מעשה צייר אינו בטל וכולו טעון קבורה ואם אינו דבר חשוב בטל ברוב:

סימן שט

א בכור בזמן הזה אין לו היתר אלא ע״י מום ואפילו אם ירצו הבעלים או הכהן לכונסו לכיפה עד שימות מעצמו אין רשאין אלא צריך הכהן לגדלו עד שיפול בו מום ואפי׳ כשיפול בו מום כגלוי וניכר לכל כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו אינו רשאי לשוחטו אלא ע״פ מומחה שיורה לו שהוא מום הראוי לישחט עליו ואם אין חכם מומחה ניתר ע״י ג׳ בני כנסת פירוש החכמים קצת ואינן בקיאין כ״כ וכתב ה״ר יונה האידנא דליכא מומחין אינו נשחט על ידי בני הכנסת אלא במומים מובהקים כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהם אבל דוקין שבעין %א וחורור ומים הקבועין וכיוצא בו לא וצרימת האזן נראה שהוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הציפורן וכיצד צרימת האזן שנפגמה בחסרון עד שתחגור בה הציפורן מן הסחוס פירוש התנוך ולא מן העור שבשפת האזן בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים או שנסדקה סדק הניכר אע״פ שאינו חסר כלום וכן אם ניקב מלא כרשינא או שיבש כדי שתהא נפרך בציפורן אזן הגדי שהיא כפולה ונראה כשתים אם אינו אלא עצם אחד כגון שאין לו אלא תנוך אחד אלא שנכפל תנוך העליון ונתחבר למטה ונראית כשתים הוי מום ואם איני עצם אחד אלא התנוכים נבדלים למטה אינו מום אזנו אחת גדולה מחבירתה עד שניכר למראית העין שהיא גדולה מחבירתה הוי מום אבל אם אינו ניכר עד שימדדו אותו בידים אינו מום מושב עינו עגול כשל אדם הוי מום שדרך הבהמה להיות משוך עינו אחת גדולה כשל עגל והשנייה קטנה כשל אווז הוי מום אבל אם שתיהן גדולות או קטנות אינו מום ושאר מומי העין אינו מובהקין להתירו על ידן האידנא על כן אין רצוני להאריך בהן רחל שיש לה קרנים או עז שאין לה קרנים אינו מום היה לעז קרנים ונחתכו עם הבשר שבהם אם נעקרו בכח עד שנשאר במקומן כעין גומא הוי מום נחתכו בשוה ולא נשאר במקומן גומא אינו מום פיו דומה %ב לשל חזיר כזה ששפתו העליונה עודפת על התחתונה או שתחתונה עודפת על העליונה הוי מום ואפילו אם אינו חד כשל חזיר הוי מום ודוקא שיש באותו

עודף עצם אבל אם אינו אלא בשר נוסף אינו מום פיו בלום פי׳ סתום שאינו יכול לפותחו אם מחמת העצם שהשפתים נפתחים יפה אלא שעצמות הלחיים נדבקים זה בזה הוי מום אבל אם אין השפתים נפתחים אלא כמו הלחיים אע״פ ששניהם אין נפתחין כדרכן אינו מום ניטל רוב לשונו הוי מום אפי׳ לא ניטל הרוב של כל הלשון אלא הרוב מהמקום שאינו דבוק למלקחים נפגם העצם שבפיו שהשינים קבועים בו הוי מום יש לו ג׳ ידים או שאין לו אלא אחד או שאחת מפרסות ידיו או רגליו עגולות כשל חמור אפי׳ הן סדוקות או שנשמט הירך ממקום חבורו ואפי׳ לא איעכול ניביה או שאחד מירכותיו קבוע במקום הכסל והשנייה למעלה ממנה או שירך אחד גדול מחבירו או שנשבר עצם היד או הרגל אפילו אינו חסר כלום ואפי׳ השבר קטן שאינו ניכר בו שנשבר אלא כשהוא מהלך או שנפגם עצם ידו או רגלו בכל אחת מאלו הוי מום פרסות ידיו צרות שאינן רחבות כדרכן אם מחמת הבשר צר והעצם מרחיב ויוצא לחוץ הוי מום ואם הבשר והעצם שוין ששניהן צרין מכדרכן אינו מום נטלו הטלפים עם הבשר שבהם הוי מום אין לו ביצים או שאין לו אלא אחת הוי מום אפילו יש לו שני כיסים וכן אם אין לו אלא כיס אחד הוי מום אע״פ שיש לו שני ביצים ואם יש לו שני כיסים ואין לו אלא ביצה אחת שוחטו מיד בחזקת שאין לו אלא ביצה אחת וא״צ למשמש בו לראות אם יש לו עוד אחרת ואפי׳ אם לאחר שחיטה נמצאת לו דבוקה בכסלים הוי מום כיון שאינו במקומו והרמב״ם כתב אם לא משמשו תחילה ואח״כ נמצאו בכסלים יקבר והרמב״ן ז״ל כתב מסברא ראשונה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל ביצה אחת גדולה מחבירתה אינו מום נחלק הזנב לשנים עד העצם הוי מום וכן אם יש בו בשר נוסף כגודל בין חוליא לחוליא זנב העגל שהוא קצר ואינו מגיע לפרק העליון שמחבר הארכובה לשוק הוי מום זנב הגדי שהוא עגול כשל חזיר הוי מום ואפי׳ אם הוא עב כדרכו ואם הוא קצר ואין לו אלא חוליא אחת הוי מום יש לו שתים אינו מום ובטלה יש לו שתים מום שלש אינו מום יבלת שיש בה עצם בכל מקום שתהיה בין בעין בין בכל מקום הוי מום ושאין בה עצם בכל הגוף אינו מום ואפי׳ יש בה שער ובעין אם יש בה שער הוי מום אין בה שער אינו מום כל אלו המומין מובהקין הן להתיר ע״י אפי׳ בזמה״ז:

סימן שי

א השוחט הבכור שלא על פי חכם אפי׳ מראהו אח״כ לחכם ומוצא בו מום אם הוא דוק שבעין וכיוצא בו שאינו חסרון כגופו לכ״ע יקבר ואם הוא מום של חסרון רבי יהודה מתיר ור״מ אוסר ופסק בשאלתות כרבי יהודה וכ״כ ה״ר שמואל הכהן הגאון בן חפני ובעל הלכות פסק כר״מ וכן כתב הרמב״ם וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל השוחט הבכור שלא על פי מומחה ומכר ממנו ואכלוהו מחזיר להם הדמים לא אכלוהו יקבר ויחזיר להם הדמים מי שאינו מומחה ורואה בכור ונשחט על פיו יקבר וישלם וכמה ישלם אם הוא בא״י משלם בגסה חצי דמיו ובדקה רביע דמיו ובח״ל בין בדקה בין בגסה חצי דמיו:

סימן שיא

א החשוד למכור בכור לשם חולין אין קונין ממנו בשר צבאים שדומה לבשר עגלים ואין לוקחין ממנו עורות שאין עבודים אפי׳ של נקיבה שמא יחתוך זכרותו ויאמר שהיא של נקבה ואין לוקחים ממנו צמר אפי׳ מלובן וכל שכן שאינו מלובן אבל לוקחין ממנו צמר טווי ולבדים ועורות עבודים:

סימן שיב

א הנוטל שכר לראות הבכור אין שוחטין אותו על פיו אא״כ הוא מומח׳ ואדם מוחזק וידוע לכל בכשר והוא שיהיה שכר בטלתו ניכרת ואם הוא פועל ומתבטל ממלאכתו כדי לראותו נותן לו שכרו כפועל שיש לו מלאכה כזו שבטל ממנה וכמה הוא רוצה ליקח כדי לישב בטל כך יתן לו וצריך שיתנו לו שכרו בין אם יהיה לו המום קבוע ויתירנו בין אם לא יהיה קבוע והרמב״ם כתב ולא יתנו לו שכר על בהמה זו אלא פעם אחת ורואה אותה לעולם כל זמן שמביאין אותה כדי שלא יבא לידי חשד אין החכם רואה בכור לעצמו אפי׳ הוא חכם ומומחה אין רואין מומין ביו״ט אבל אם ראהו מערב יו״ט יכול לחקור עליו ביו״ט היאך נפל בו המום:

סימן שיג

א אסור להטיל מום בבכור ואסור אפילו לגרום לו מום כגון ליתן דבילה על גבי אזנו כדי שיטלנה הכלב משם ויקטע אזנו עמה וכיוצא בזה או שאומר לנכרי להטיל בו מום ואם עשה בו בידים או בגרמתו אין שוחטין אותו על ידו עד שיפול בו מום אחר מעצמו ואם עשה בו מום ומת אין קונסין בנו

אחריו אלא שוחטין אותו על ידו ואם נכרי או תינוק מטיל בו המום מעצמו אם לא כיון להתירו מותר אפי׳ אם שואל למה אין שוחטין אותו והשיבו לו לפי תומם שאסור לשוחטו עד שיפול בו מום אבל אם כיון להתירו כנון לאחר שראה שניתר אחד על ידו עושה ג״כ לאחרים אסור וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה על שאמרו לנכרית המשרתת בבית יהודי על הבכור שאין לאכלו בלא מום והלכה וחתכה אזנו שזה חשוב לדעת ואין לשוחטו עליו היה הבכור רודף אחר הכהן ובעט כו כדי להציל עצמו וע״י כן עשה בו מום מותר לשוחטו עליו וכתב הרמב״ן דוקא שבעט בו בשעת רדיפה אבל אם בעט בו לאחר שניצל ממנו לא והרמב״ם כתב אפילו בעט בו לאחר שניצל ממנו וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל דבר תורה בכור שנפל בו מום עובר מותר להטיל בו מום קבוע אלא שחכמים אסרוהו ובהמה שאחזה דם ואין לה רפואה אלא ע״י הקזה שאם לא יקיזוה במקום שעושין בה מום קבוע תמות חשיבא כבעלת מום ומ״מ אינה נשחטת עליו דחשוב כמום עובר כיון שיש לה רפואה ופליגי בהא רבנן סברי מותר להקיז להטיל בה מום קבוע אף על גב דבעלמא אסור להטיל מום קבוע בבהמה שיש בה מום עובר הכא שרי כיון שתמות אם לא יטילו בה המום הקבוע ומכל מקום סברי שאינה נשחטת על ידי המום של ההקזה ר״ש מתיר לשוחטי עליו והרמב״ם פסק כר׳ שמעון וא״א הרא״ש ז״ל כרבנן ואם היא בענין שלא תמות אם לא יקיזוה או שיש לה רפואה על ידי הקזה במקום שאין עושין בו מום רבנן סברי לא יקיזוה אפילו סמוך למקום שיוכל לבא לידי מום כגון סמוך לאזנים או סמוך לניב שפתים וחוטם דחיישינן שמא יעשה בה מום כלא מתכוין ור״ש שרי והלכתא כוותיה מותר להטיל מום בבכור בזמן הזה קודם שיצא לאויר העולם׃

סימן שיד

א הכהנים חשודין להטיל מום בבכור מפני שיש להם בו טורח גדול לטפל בו עד שיומם אפי׳ אם הוא חכם ויושב בישיבה אם עשה דבר שנראה כמערים בגון שנתן לבכור שעורים בסל בענין כשיבא לאוכלם יפגם שפתו או כיוצא בזה אין לשוחטו על אותו המום לפיכך כל מום שראוי לבא בידי אדם אין שוחטין אותו עליו עד שיעידו שמעצמו נפל בו ומיהו כהן יכול להעיד לחבירו על בכור שלו ולא חיישינן שמא מעיד לו שקר כדי שיעידנו ג״כ בפעם אחרת ואפילו בנו ובתו מעידין לו חוץ מאשתו שהיא כגופו ואפי׳ עד אחד סגי בהכי ועד מפי עד ורועה כהן נאמן להעיד עליו בעוד שהוא ברשות והרמב״ם פסל רועה כהן להעיד עליו בעודו בבית ישראל ולא הכשיר אלא רועה ישראל על בכור שביד כהן והרמב״ן כתב כסברא ראשונה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל כהן שיש לו בכור וראינו שעמד הוא וכל בני ביתו אצלו בחוץ ונכנס הבכור לבדו לבית שלם ויצא בעל מום מותר לשוחטו ולא חיישינן שמא אחד מבני הבית נטמן שם והטיל בו מום או שמא חפר גומא להכשילו שיפול בו לא היו מוחזקין בו שהוא בכור ואמר הכהן בכור הוא זה ומום זה נפל מעצמו נאמן היו מחזיקין בו בבכור והוא הביאו לפנינו כמומי ואומר חכם פלוני התירו לי נאמן ודוקא שאומר חכם פלוני שמזכירו בפרט אכל אם אומר חכם סתם לא י״א כשאומר חכם פלוני שהוא נאמן אפי׳ אם אין עדים מעידין על המום שמעצמו נפל בו אבל רש״י פירש דוקא שיש עדים על המום וכ״כ הרמב״ם וכן נאמן לומר על בכור שהוא בידו והוא בעל מום ישראל פלוני נתנו לי במומו אבל אמר ישראל סתם שאינו מזכירו לא כתב ה״ר יונה שאם הוא מום מובהק נאמן אע״פ שאינו מזכיר שם החכם נאמן ישראל לומר נתתי בכור זה לכהן במומו אפילו היה קטן והגדיל ולא חיישינן שמא אינו מכירו ישראל לא נחשדו על הבכורות אפילו על שלהם הילכך ישראל שיש לו ספק בכור שנאכל במומו לבעלים נאמן לומר שנפל בו מום מעצמו אין רואין בכור ודאי לישראל אא״כ יש כאן עמו דשמא לאחר שידע שהוא מום יאכלנו ולא יתננו לכהן ואם הוא מובהק ובא לישאל עליו רואין לו ולא חיישינן להכי דכיון שיודע שהוא מום ובא לחכם להתירו לו מפני שחושש לכבוד חכם א״כ מדקדק במעשיו וע״כ כתב הרמב״ם אם היה חכם מדקדק במעשיו רואין לו לבדו׃

סימן שטו

א ספק בכור אין הבעלים צריכין ליתנו לכהן אלא ישהנו עד שיפול בו מום ויאכלנו ואסור בגיזה ובעבודה ואם תקפו כהן כתב הרמב״ם שאין מוציאין אותו מידו וא״א הרא״ש ז״ל כתב שמוציאין אותו מידו יוצא דופן ושנולד אחריו דרך רחם שניהם אינן בכור אפי׳ ילדה נקבה תחלה דרך דופן וזכר אחריה דרך רחם כיון שקדמו אחר׃ בכור שהוא טומטום ספק אם הוא זכר אם לאו יאכל לבעלים לכשיפול בו מום אבל מה שהוא טומטום אינו חשוב מום לישחט עליו וכתב הרמב״ם בין אם מטיל מים במקום זכרות או במקום נקבות אבל א״א הרא״ש ז״ל כתב דוקא במטיל מים במקום נקבות אבל אם מטיל במקום זכרות בכור ודאי הוא וצריך ליתנו לכהן ואנדרוגינוס כתב הרמב״ם שהוא חולין גמורין וא״א הרא״ש ז״ל כתב שהוא ספק ויאכל במומו לבעלים. מבכרת שיצאה מלאה וחזרה ריקנית הבא אחריה בכור מספק שמא הפילה דבר שאינו פוטר מן הבכורה. רחל שילדה מין עז ועז שילדה מין רחל פטורה מן הבכורה ואם הולד דומה לאמו במקצת סימנים חייב ומיהו חשוב בעל מום לישחט עליו. רחל בת רחל ואותה רחל היא בת עז ועז בת עז ואותה עז היא בת רחל ורחל בת עז בת רחל כולן פטורין׃ פרה שילדה מין חמור וחמורה שילדה מין פרה או סוס אינו קדוש לא בקדושת בהמה טהורה

ולא בקדושת בהמה טמאה (ואפילו) אם דומה לאם במקצת סימנין פרה שילדה כמין חמור חייב וינתן לכהן ופרה שילדה כמין סוס או גמל ספק ויאכל במומו לבעלים וחמורה שילדה כמין סוס הוא ספק פטר חמור ויפריש עליו טלה והוא שלו בהמה דקה שטנפה פי׳ שנימוח העובר ויצא המיחוי פטורה מן הבכורה וצריך להראותו לרועה חכם שיראה אם הוא מחוי הולד ובהמה גסה שהפילה שליא פטורה מן הבכורה והשליא עצמה אין בה קדושה ומותר להאכילה לכלבים שפעה חררת דם פטורה מן הבכורה והחררה תקבר לפרסמה שהיא פטורה מן הבכורה. בכור שכרכו בסיב והוציאו ולא נגע ברחם או שכרכו בשליא אחרת או שנתכרכה עליו אחותו ויצא ולא נגע ברחם או שנפחתו כותלי בית הרחם ויצא או שנעקרו כותלי בית הרחם ונתלו בצוארו ויצא כולם איבעיא ולא איפשיטא והוי ספק בכור וכן הדביק שני רחמים ויצא בזה ונכנס בזה ואח״כ יצא מן השני איבעיא אם הבהמה שהבכור נכנס בה ויצא פטורה מן הבכורה אם לאו ולא איפשיטא נפרץ מקצת הרחם ועומד מרובה על הפרוץ ויצא דרך הפרוץ או שפרוץ מרובה על העומד ויצא דרך העומד ה״ז ספק נגממו כותלי בית הרחם אינו קדוש:

סימן שטז

א הלוקח בהמה מהנכרי וילדה ואינו יודע אם בכרה אם לאו הרי זה ספק ויאכל במומו לבעלים בין אם לקחה תוך שנתה או אחר שנתה ואפי׳ אם הנכרי מסיח לפי תומו שכבר בכרה אינו נאמן ואפי׳ אם היא חולבת כתב ר״ת שהוא ספק דשמא חולבת אע״פ שאינה יולדת ולהריב״ן אם היא חולבת היא חולין גמורין וכן הוא מסקנת א״א ז״ל ואם ראינוה שהיא חולבת אע״פ שאינה יולדת ואח״כ ראינוה מניקה ולד פטורה מן הבכורה שלא היתה מרחמת עליו להניקו אלא אם כן ילדתו ואפילו אם הוא מין אחר שאינו מינה כגון רחל מניקה חזיר מי שיש לו בעדרו מבכירות ושאינן מבכירות וילדו ולא היה שם אדם ומוצא מבכירות מניקות נקיבות ושאינן מבכירות מניקות זכרים אינו חושש שמא בנה של זו בא אצל זו ושל זו אצל זו אלא הדבר בחזקתו שכל אחת מניקה את בנה הלוקח בהמה מחבירו ולא הודיעו המוכר אם בכרה אם לאו כתב בה״ג שהוא ודאי חולין ורבינו יונה כתב שהוא ספק בכור וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל:

סימן שיז

א שנים שהפקידו אצל אחד ב׳ זכרים אחד בכור ואחד פשוט ומת אחד מהם ואינו ידוע איזו מניח הנשאר ביניהם והוא בין שניהם ודינו כספק בכור אחד שהפקיד בכור אצל חבירו ולחבירו פשוט ומת אחד מהם המוציא מחבירו עליו הראיה וכיון שהנפקד מוחזק יחזיקנו ויאכלנו במומו רועה כהן שנתן הבהמות בחצר בעל הבית וילדה א׳ מהן בכור ונתערב עם של בע״ה ומת אחד מהן לא אמרינן כיון שהוא רועה שלו הקנה לו חצירו שיקנה לו הבכור מיד והוה ליה כשנים שהפקידו אצל אחד אלא כיון שלא בא ליד כהן לא זכה והו״ל בע״ה מוחזק ויאכלנו במומו:

סימן שיח

א רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים אפי׳ יצאו ב׳ ראשיהן כאחד אין לכהן אלא אחד והכחוש שבהן והשני ספק ויאכל במומו לבעלים וחייב במתנות כהונה מת אחד הוי ספק שזה יאמר לו הבכור מת ועליו להביא ראיה זכר ונקיבה אין לכהן כלום ויאכל במומו לבעלים שתי רחלים שלא בכרו וילדו שני זכרים שניהם לכהן זכר ונקיבה הזכר לכהן שני זכרים ונקיבה אין לכהן אלא הכחוש ויאכל השני במומו לבעלים ואם מת אחד מהן הוי הכהן מוציא. שתי נקיבות וזכר או שתי נקיבות ושני זכרים אין לכהן כלום ויאכלו במומו לבעלים. אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב׳ זכרים נותן לכהן הכחוש ויאכל השני במומו מת אחד מהן או שילדו זכר ונקיבה אין לכהן כלום ויאכל במומו לבעלים. גר שנתגייר ספק בכרה בהמתו קודם שנתגייר ספק אחר כן הוי ספק ויאכל במומו לבעלים:

סימן שיט

א מבכרת המקשה לילד יכול לחתך אותו אברים אברים ולהשליכו לכלבים וכתב הרמב״ם דוקא במחתך אבר אבר ומשליכו אבל אם מניח האברים לפניו עד שיצא רובו קדוש למפרע ואסור להשליכו לכלבים וא״א הרא״ש ז״ל כתב דאפילו במחתך ומניח אינו קדוש למפרע יצא כולו כאחד קדוש ואסור להשליכו לכלבים וכתב ג״כ הרמב״ם בשמחתך אבר אבר ומשליך שלא נפטרה מהבכורה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שהיא פטורה יצא שליש ומכרו לנכרי וחזר ויצא שליש לדעת הרמב״ם חל עליו קדושה למפרע ולדעת א״א הרא״ש ז״ל כיון שלהבא הוא קדוש מכירה שמכר לנכרי הוי מכירה

ומפקיעה ממנו קדושת בכורה יצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם כתב הרמב״ם כיון שלמפרע מתקדש נמצא שרוב הראשון מקדשו וכיון שיצא רוב הראשון דרך דופן אינו קדוש ולדעת א״א הרא״ש ז״ל קדוש יצא רוב העובר ע״י מיעוט אחד האברים שמשלימו לרוב חשוב כילוד אע״פ שרוב האבר מבפנים ואסור למוכרו לנכרי ולהשליכו לכלבים ופוטר הבא אחריו ואם יצא חציו של עובר ע״י רוב אחד מהאברים שעל ידו נשלם יציאת חצי העובר מיבעיא אם חשוב כילוד ולא איפשיטא ואזלינן לחומרא שאסור למוכרו לנכרי ולהשליכו לכלבים ואינו פוטר הבא אחריו:

סימן שכ

א כהנים ולוים חייבין בבכור בהמה טהורה ויפרישנו הכהן ויעכבנו לעצמו השותפין חייבין אבל שותפות הנכרי פוטר הילכך המוכר עובר פרתו לנכרי או לוקה ממנו עובר פרתו פטור מהבכורה ואפילו אין לו עמו שותפות אלא באזן בין באם בין בעובר פטור והרמב״ם כתב היה להנכרי שותפות באם או בעובר אפילו באחד מאלף פטור מהבכורה היה לו באחד משניהם אבר אחד כגון יד או רגל או כל שאילו יחתך ויהיה בעל מום פוטר ואם אפשר שיחתך ולא יהיה בעל מום אינו פוטר ואיני יודע למה כתב היה לו באחד משניהם אבר אחד דה״ה נמי אפילו אם אין לו אלא כל שהוא ביד או ברגל פטור שא״צ שיהיה לו כל האבר בהמת ארנונא פירוש שהמלך נוטל ממנה המעשר חשיב יד נכרי באמצע ופטור מהבכורה ובזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי באזנו וכיוצא בו קודם שיצא לאויר העולם כדי לפוטרו מהבכורה אע״פ שמפקיע קדושתו הכי עדיף טפי כדי שלא יבא לידי מכשול ליהנות ממנו בגיזה ובעבודה ואם יקנה לעכו״ם אזן העובר אין הקנין חל לפי שאין אזן העובר בעולם והיה צריך להקנות לו האם שהיה בעולם כדי לקנות אזן העובר ואין הכל בקיאין בזה לכך טוב יותר להקנות לו אזן האם שהיא בעולם ולרש״י שפירש שמעות קונות בנכרי צריך להקנות לו במעות ולר״ת דמשיכה קונה בנכרי צריך שימשוך הבהמה לרשותו או לסימטא הילכך לצאת ידי שניהם צריך שיתן הנכרי מעות וגם ימשכנה לרשותו והמחוור שבכולם שיקבל פרוטה מהנכרי ומקנה לו המקום שהבהמה עומדת שם והמקום יקנה לו האזן המקבל צאן ברזל מהנכרי אע״פ שהמקבל מקבל עליו האחריות חשוב ביד נכרי באמצע ליפטר מהבכורה ומיהו אין כל הולדות פטורין לעולם אלא לרב הונא הרביעי לאם שקבל חייב ליתנו לכהן ולרב יהודה החמישי וכתב הרמב״ן ולא אפסיקא הלכתא כמאן הילכך הוי הרביעי ספק וא״א הרא״ש ז״ל פסק כרב הונא וכן כתב הרמב״ם ואם העמיד ולדות תחת אמותיהן שאמר לנכרי אם ימותו האמהות יהיו ולדותיהן תחתיהן ויהיו בידו עד הזמן שקצב כאשר היו האמהות והשתא שייכא בה יד נכרי טפי הלכך דור שלישי לולדות שהוא רביעי לאם גם הוא שלו והרביעי לולדות הוא לכהן לרב הונא ולרב יהודה החמישי ופירש״י שמקבל הצאן לזמן ידוע ושם אותם בדמים להחזירם לו לאחר זמן אף אם ימותו ומה שילדו תוך הזמן יחלקו הולדות וצריך לומר לפירושו דאפילו לאחר שחלק עם הנכרי בולדות חלקו פטור עד דור שלישי ומה שתלד השלישי דהיינו רביעי לאם יתן לכהן ולרב יהודה עד דור רביעי וכתב הרמב״ם ז״ל המקבל בהמה מן הנכרי להיות מטפל בה והולדות ביניהן או שהנכרי קבלם מישראל בזה פטורין המקבל צאן בדמים קצובין ופוסק עמו שיהיה השכר ביניהם ואם פחתו פחתו לישראל אע״פ שברשות ישראל הן והם בקנינו הואיל ואם לא ימצא הנכרי מעות לגבות ממנו יגבה מן הבהמות האלו או מולדותיהן נעשה כמי שיש לו אחריות עליהן ועל ולדותיהן והרי יד נכרי באמצע ופטורין הן וולדותיהן אבל ולד ולדות חייבין שהרי של ישראל הן ואין לנכרי עליהן רשות ע״כ יראה שר״ל אפילו אין לנכרי חלק כלל בולדות אלא שנותן לו חלקו מהריוח בדמים אפ״ה מה שילדו הולדות פטורין ומה שילדו ולדי הולדות חייבין:

סימן שכא

א הלכות פטר חמור

בכור בהמה טמאה נוהג בכ״מ ובכ״ז ואינו נוהג אלא בחמורים וזה מצותו שכל ישראל שיש לו חמורה שבכרה פודהו בשה בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום בין גדול בין קטן ויתננו לכהן ולא לכהנת ואין לו זמן ידוע אלא מיד לכשיולד עד שימות אלא שמצוה הוא לפדותו מיד שלא להחמיץ המצוה שבא לידו ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורין ומותר בגיזה ובעבודה כשאר חולין והכהן יעשה ג״כ בשה כמו בשאר חולין וכשם שפודהו בשה כן פודהו בכל מה שירצה אלא כשפודהו בשאר כל דבר צריך לפדותו בשוויו אבל שה אפילו אינו שוה אלא כל שהוא ופדאו בו פדוי אבל הבא לימלך בתחלה אומרים לו שלא לפדותו בפחות משה ששוה ג׳ דינרים ודוקא בשה פודין פחות מכדי שוויו אבל לא בעגל ולא בחיה ולא בכוי ולא בכלאים אלא בכדי שוויו ואפי׳ בשה אם הוא שחוט אין פודין בו אלא בשוויו ובן פקוע חשוב כשחוט ונדמה מיבעיא ולא איפשיטא הלכך אין פודין בו אלא בשוויו ואם פדה בו הוי ספק הלכך אם מת פטר החמור קודם שנתן הפדיון לכהן לא יתן לו הפדיון ופטר החמור יקבר ואם אחר שנתן הפדיון לכהן מת הפטר חמור יקבר והפדיון ישאר לכהן כיון שהוא מוחזק והרמב״ם כ׳ שפודין בבן פקוע לכתחלה ואם פדה בנדמה פדוי וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה. פודין בשה אחד כמה פעמים כגון אם קנאו מהכהן אחר שנתנו לו או ישראל שיש לו ספק פטר חמור שדינו להפריש עליו טלה והוא שלו אם

יש לו הרבה מהם פודה כולן בשה אחד שמפרישו על כל אחד ואחד: מיד כשהפריש הטלה תחת פטר חמור חוזר הפטר חמור חולין אפילו קודם שנתנו לכהן ומותר ליהנות בו ואם מת לא יקבר והכהן זכה בשה מיד והוא באחריותו שאם מת ביד הבעלים קודם שנתנוהו לכהן פטורין שאינן חייבין באחריותו לפיכך מיד כשמפרישו מברך בא״י אמ״ה אקב״ו על פדיון פטר חמור ואין להמתין עד שיתן הפדיון ליד כהן וכתב בס״ה שמברך ג״כ שהחיינו וא״א הרא״ש ז״ל לא כתב כן ישראל שפודה פטר חמור של חבירו הוא פדוי ופטר חמור הוא לבעליו פטר חמור יכול למוכרו קודם שיפדנו ובלבד שיודיע ללוקח שהוא פטר חמור והוא יפדנו אע״פ שהלוקח לא יפדנו אלא בשה כל שהוא וזה ימכרנו לו בשוויו בדמים מרובים חוץ מכדי דמי השה של כל שהוא שצריך לפדותו בו אפ״ה כל מה ששוה יתר על שה כל שהוא מותר בהנאה אבל אם מכרו בשוויו למי שאינו יודע שהוא פטר חמור שאינו פודהו הדמים אסורים: פטר חמור קודם שיפדה אסור לעבוד בו ולגוזזו כדי ליהנות בשערו אבל אם היה שערו מסובך או שיש לו מכה במקום השער מותר לגוזזו להנאתו והשער אסור בהנאה ויקבר פטר חמור שמת קודם שנפדה יקבר לפיכך ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקיע איסורו ומעכב הטלה לעצמו לא רצה בעליו לפדותו ונתנוהו לכהן מפריש עליו הכהן טלה והוא לעצמו או יערפנו ויקברנו והישראל לא יתננו לו אא״כ יפריש עליו השה או יערפנו לפניו שהם חשודים על דבר זה מפני שהן אומרים מה אני צריך להפריש עליו טלה כיון שהוא לעצמו: לא רצה לפדותו ולא ליתנו לכהן מכהו בקופיץ בערפו עד שימות ויקברנו שהרי הוא אסור בהנאה ולא ימיתנו בקנה ולא במגל ולא בקורדם ולא במגירה אלא בקופיץ ולא יכניסנו בחדר וינעול בפניו עד שימות מצות פדייה קודמת למצות עריפה. חמורה שלא בכרה וילדה שני זכרים נותן טלה אחד לכהן: זכר ונקבה ספק ומפריש טלה והוא לעצמו ב׳ חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן: זכר ונקבה הזכר לכהן שני זכרים ונקבה א׳ לכהן ועל הב׳ מפריש טלה והוא לעצמו ב׳ זכרים וב׳ נקבות או שתי נקבות וזכר אין לכהן כלום ובשתי נקבות וב׳ זכרים מפריש ב׳ טלאים והן לעצמו ובזכר ושתי נקבות מפריש טלה והוא לעצמו (כו) והרמב״ם כתב דב׳ זכרים ושתי נקבות א״צ להפריש כלום ולא נהירא: אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים נותן טלה א׳ לכהן זכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו הלוקח חמורה מהנכרי ואינו יודע אם בכרה אם לאו מפריש טלה והוא לעצמו ישראל שירש מאבי אמו כהן ודאי פטר חמור ואותו כהן ירשו מאבי אמו ישראל מפריש טלה והוא שלו גר שבכרה חמורתו ספק קודם שנתגייר או אח״כ מפריש עליו טלה והוא שלו כהנים ולוים פטורים מבכור בהמה טמאה שותפות הנכרי פוטר כו כמו בבהמה טהורה וכל דיני שותפות הנכרי בטהורה כן דינו בטמאה אלא שאסור להשתתף עמו כדי להפקיע קדושתו כיון שאפשר בפדי׳ או בעריפה ונראה דה״ה נמי שותפות כהנים ולוים נמי פוטר נכרי שהפריש פטר חמור מודיעים אותו שאינו חייב והרי הוא מותר בגיזה ובעבודה פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין פרה כתבתי למעלה בהלכות בכור בהמה טהורה:

סימן שכב

א הלכות חלה

כתיב (במדבר ט״ו:כ׳) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה מלמד שחייב כל אדם להפריש חלה מעיסתו וליתנה לכהן ואין לה שיעור מן התורה אפילו כל שהוא רק שלא יעשה כל העיסה חלה אלא ישייר ממנה מעט וחכמים נתנו בה שיעור כאשר יתבאר ואין חיוב זה אלא בארץ דכתיב באכלכם מלחם הארץ ומדרבנן נוהג אפילו בח״ל ובזמן שהיה טהרה בארץ לא היו מפרישין אלא חלה אחת ונאכלת לכהן ובמקומות הקרובות לה ב׳ חלות א׳ לאור וא׳ לכהן ועתה שאין טהרה בא״י א״א לכהן לאכול שם החלה אלא נשרפת וכתב בה״ג שא״צ להפריש אחרת לכהן וכ״כ הרמב״ם אבל בשאר המקומות כתב שצריך להפריש שתים כבראשונה וי״א כיון שאין חלה נאכלת בא״י גם בשאר המקומות אין צריך להפריש אלא אחת ולשורפה וא״א הרא״ש ז״ל כתב שצריך להפריש שתים בכל המקומות בין בארץ בין בח״ל בד״א כשאין שם כהן טהור אבל אם יש כהן קטן שלא ראה קרי או גדול שטבל לקרויו א״צ להפריש אלא א׳ ואין לה שיעור אפילו כל שהוא והקטן או הגדול שטבל לקרויו אוכלה ואם אין כהן קטן או כהן גדול שטבל מפריש ב׳ אחת לאור ואין לה שיעור ואחת לכהן ויש לה שיעור ומותר אפילו לזבין ולזבות ונדות ויולדות ואינה אסורה אלא לזרים ומדברי הרמב״ם יראה דדוקא בח״ל שעיקר חיוב מדרבנן שרי לכהן קטן או גדול שטבל לאוכלה אבל בא״י אין להם לאכול שתרומת א״י אסורה אפילו לטמא מגע אפי אינה דאורייתא וכ״ש דאיכא מ״ד שהיא דאורייתא אפי׳ האידנא שקדושה שנייה לא בטלה ובימי עזרא נתחייבו בחלה אף על פי שלא עלו כולם:

סימן שכג

א כל חלה שהיא מדרבנן ניתנת אפילו לכהן ע״ה ואינה טובלת שמותר לאכול מהפת ולהפרישה אח״כ ומתבטל ברוב חולין כדי לאוכלה בטומאה כגון שיש כהן גדול שטבל לקרויו שאין מפרישין אלא א׳ והוא אוכלה בטהרה היינו דוקא כשהיא בעיניה אבל יכול לערבה ברוב חולין לאוכלה בימי

טומאתו והרמב״ם כתב שיכול זר לערבה עם חולין שוה בשוה ולאוכלה ור״י פי׳ שאסור לבטלה כדי להאכילה לזר אלא אינה בטלה בחולין אלא בק״א כתרומה דאורייתא כן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל וכתב בסה״מ שצריך ליזהר בה שלא לאוכלה בקערה במרק רותח שלא יאסור מלאכול הזר באותו קערה ואם נתערב בככרות אחרות במינו כגון חטין כחטין צריך ק״א לבטלה לזר ומין בשאינו מינו בטלה בס׳. כהן יכול לאוכלה עם הזר על השולחן ולא חיישינן שמא יבא לאכלה עמו ואין בה משום כהן מסייע במתנותיו שאסור ליתן לו מתנות כהונה:

סימן שכד

א לא כל המינין חייבין בחלה אלא ה׳ מינין חטין ושעורין וכוסמין ושיבולת שועל ושיפון אפילו באלו המינין אין חיוב אא״כ יש בעיסה ה׳ רבעים שהן מ״ג ביצים וחומש ביצה והרמב״ם שיער מדת הכלי שהוא שבע אצבעות פחות ב׳ תשיעית אצבע על ז׳ אצבעות פחות ב׳ תשיעית אצבע ברום ז׳ אצבעות פחות ב׳ תשיעית אצבע וכל שאר המינין כגון אורז ודוחן ומיני קטנית או אפילו מינים אלו ואין בהם כשיעור פטור וכל אלו המינים מצטרפין שאם אין בעיסה אלא חמשת רבעים מחמשתן מצטרפין בד״א כשערבן קמח אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו שיעור ומדבקו למין אחר אין מצטרפין אלא בזה הסדר החטין אין מצטרפין אלא עם הכוסמין והכוסמין מצטרפין עם כל אחד ואחד השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מעם החטין ושיפון מצטרף עם שעורין וכוסמין ולא עם שבולת שועל וחטין ושבולת שועל מצטרפין עם שעורין וכוסמין ולא עם חטין ושיפון וכיון שאין מצטרפין בעיסה אלא במיניהן עירב קב מהעיסה עם קב אחד מעיסה שאינו מינו וחלקו אח״כ והוסיף על כל אחד רובע הקב ממינו חייב כיון שלא נצטרפו כשהיו מעורבין אבל אם עירב קב קמח עם קב קמח ממין אחר על דעת לחלקו וחלקם והוסיף על כל א׳ רובע הקב ממינו פטור ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על זה אין מפרישין אלא על מינו כיצד אין מפרישין מחטין על שום אחר מהם ולא משום אחר מהם עליהן וכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה וכן שיבולת שועל ושעורין מפרישין מזה על זה ואלו ה׳ רבעים אפילו השאור והסובין והמורסן כולן מצטרפין להשלימה בד״א שלא הפריש סובנן מתוכן אלא לשן בלא הרקדה אבל אם ריקד הקמח והפריש סובנן ומורסנן מתוכן וחזר וערבן עמו אינו מצטרף ומשערין אותם לפי התבואה אבל לא לפי הקמח אע״פ שהן יותר משאילו היו משערין אותן בקמח לכן כשממלאין המדה קמח צריך לגודשה: קב חטין מצד זה וקב שעורין מצד זה וקב כוסמין באמצע מחברן והרי אלו מצטרפין וצריך להפריש מכל מין ומין חצי קב חטין מצד זה וחצי קב שעורין מצד זה וחצי קב כוסמין באמצע מצטרפין ותורם מהכוסמין על שלשתן קב חטין מצד זה וקב חטין מצד זה וקב אורז באמצע קב של נכרי או קב של חלה באמצע אינן מצטרפין היה ביניהן קב של מין אחד מחמשת מינין או קב משל אשה אחרת מצטרפין קב של תבואה חדשה וקב של ישנה אין מצטרפין היה קב חדש מצד זה וקב חדש מצד זה והישן באמצע מצטרפין העושה עיסה מהאורז ומהדגן אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה אע״ג דרובה אורז ואם לאו פטורה נתן שאור מעיסת חטין לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך עיסה שהורמה חלתה והכל ממין אחד אם יש לו קמח או עיסה שלא ניטל ממנה חלה מפריש ממנו על זה השאור לפי חשבון כיצד אם הוא קב מפריש עליו אחד מכ״ד בקב או אם ירצה יביא רובע הקב מקמח ויערבנו עם זו העיסה ויפריש ממנה ואם לאו שאין לו קמח אחר יפריש אחד מכ״ד שבכל העיסה וכתב ה״ר פרץ דה״ה נמי אם השאור של הפטור והעיסה של החיוב כמו במוצאי פסח שלוקחין שאור של נכרי ונותנין בעיסה שיכול להפריש מיניה וביה ומה שנוהגין ללוש עיסה אחרת חומרא יתירא היא: מי שנתערב לו פת שהפריש ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנו אם יש לו עוד קמח יעשה עיסה מחמשת רבעים ויצרפנו עם הככרות בכלי ויפריש ממנה על אותן ככרות שנתערבו ואם רוצה להפריש מיניה וביה צריך להפריש מעט מכל ככר וככר או יצרפם כולם בכלי אחד ויפריש מכל אחד על כולן עד שיפריש מכדי חשבון הככרות ומאחד יותר כגון אם ה׳ שהופרש עליהן נתערבו בעשר שלא הופרש עליהן יפריש משש שאז ודאי הפריש מאחד שלא הופרש עליו: עיסה שאין בה כשיעור ולאחר אפייה תפחה ונתרבית עד שנראית כאילו יש בה כשיעור פטורה אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה:

סימן שכה

א שתי עיסות שאין בשום אחת כשיעור אם נוגעים זו בזו עד שנדבקים מעט מזו בזו מצטרפין בדבר הראוי להצטרף ואם אינן נדבקין והם בסל הסל מצרפן ואפי׳ אחר שנאפה ונעשה פת ואם נתנם על לוח וכיוצא בו בדבר שאין לו בית קבול כתב הרמב״ם שהוא ספק אם מצרפו אם לאו ואם הוא חלה מדבריהם פטורה לכן כשמצרפין בכלי צריך שלא יצא ממנו שום דבר למעלה מדופני הכלי ואם מכסה הפת במפה חשוב כמו כלי לצרפם ואם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו אין צריך לא צירוף כלי ולא נגיעה אלא רק ששתיהן לפניו מפרישין מזו על זו:

סימן שכו

א שנים שלשו כל אחד ואחד קב לבדו והשיבו יחד או שנתנו הקמח לנחתום וערבו אינו מצטרף ואפי׳ עשה העיסה גדולה לחלקה בצק פטורה וה״מ איניש דעלמא אבל נחתום העושה עיסה לחלקה בצק חייב ואדם אחד שלש קב קב לבדן ונתערבו או שנתן הקמח לנחתום וערבו מצטרף ואפי׳ שנים שלשו כל אחד קב לבדו אם נתערבו ואינן מקפידין על תערובתו אם הוא מין אחד מצטרף וסתם שנים מקפידין זה על זה ואינו מצטרף עד שיודע שאינן מקפידין וסתם אדם אחד אינו מקפיד ומצטרף עד שיודע שהוא מקפיד ואם אחד פת קיבר ואחד פת נאה אפי׳ של אדם אחד מסתמא מקפיד ואינו מצטרף שנים שלשו יחד כל אחד קב וחלקוה והוסיף כל אחד רובע הקב על שלו פטור ונראה דה״ה נמי באחד אם לש ב׳ קבין והיה בדעתו לחלק וחלק והוסיף על כל אחד רובע הקב שפטור אבל אם לא היה בדעתו לחלקה וחלקה אח״כ נראה שהוא חייב אפי׳ לא הוסיף על כל אחד ואחד שכיון שהיה בו כשיעור נתחייב אע״פ שחלקה אח״כ המפריש חלה מהעיסה שאין בה שיעור אינו כלום שאין עליה שם חלה לפיכך ב׳ עיסות שאין בשום אחד כשיעור והפריש מכל אחד ונתערבו חייבת בחלה:

סימן שכז

א אין חיוב חלה להתחייב על האוכל בלא חלה עד שתדבק העיסה ונעשה גוף אחד ומיהו מיד כשיתערב ממנה ה׳ רבעין קמח במים יכול להפרישה אבל אם הפרישה קודם אין שם חלה עליה לפטור העיסה ואפי׳ נתנה לכהן צריך להחזירה ואם יש בה ה׳ רבעים צריך להפריש ממנה חלה כמו משאר חולין ומיהו קאמר רבי יהושע אע״פ שהכהן צריך להחזירה אסור לזר לאוכלה משום מראית העין דכיון שראו שבא לידי כהן יאמרו ראינו זר אוכל חלות אלא הישראל מוכרה לכהן ורבנן פליגי עלה וא״א הרא״ש ז״ל לא פסק בדברי מי ונראה שהלכה כחכמים וגם הרמב״ם לא כתב בו לאיסור וכתב ה״ר אליעזר ממי״ץ דוקא באומר שיחול עליה שם חלה בעודו קמח אבל מפריש קמח ואומר כשתעשה עיסה יחול עליה שם חלה דבריו קיימין אע״פ שיכול להפרישה מיד אחר שיתערבו ה׳ רבעים מ״מ עיקר מצותה לאחר שתגמר כל העיסה אלא שיכיל להפרישה מיד אם ירצה ובלבד שלא ישארו עדיין ה׳ רבעים שלא נתערבו במים ומיהו אם מתנה שתחול החלה אף על מה שמתערב אח״כ אין לחוש אם היו עדיין ה׳ רבעים שלא נתערבו וטוב ללמד הנשים שיתנו שתהיה החלה אף על מה שמתערב אח״כ מפני שדרך לערב הרבה קמח בפת וצריך ליזהר שלא לשרוף החלה עד אחר כל העריכה שאל״כ אינו חלה על המתגבל אח״כ אע״פ שהתנה לא הפריש חלה מן העיסה יפריש מן הפת אחר שנאפה:

סימן שכח

א אסור חלה לבעל הבית אחד מכ״ד בין אם עושה עיסה לעצמו או למוכרה ולנחתום אחד ממ״ח בין אם עושה למכור או לעצמו ובשעה שיפריש החלה יברך בא״י אמ״ה אקב״ו להפריש חלה וי״א להפריש תרומה ואין חילוק לפיכך אסור לאיש להפריש חלה ערום לפי שא״א לו לברך אפי׳ אם פניו שלמטה טוחות בקרקע מפני שערותו בולטת אבל אשה שפניה טוחות בקרקע יכולה להפריש ערומה לפי שערותה מתכסת: כתב הרמב״ם הסומא והשיכור מפרישין לכתחלה לפי שאין בעיסה רעה ויפה שיכוונו ויפרישו מהרעה על היפה אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה ומיהו אם נתן רשות לאחר להפריש אפי׳ בעודו קמח מועיל אע״פ שעדיין לא נתחייב וכתב בסמ״ג שאם הגבל הפריש בלא רשות דהוי חלה:

סימן שכט

א אין חיוב חלה אלא בלחם דכתיב (במדבר ט״ו:י״ט) באכלכם מלחם הארץ לפיכך הסופגנין העשויין כספוג רכיכים רכים והדובשנים והסקריטין והן מטוגנין בדבש פטורים מן החלה ועיסה שבלילתה רכה ובשלה במים או טגנה בשמן פטורה אבל אם אפאה בתנור או אפאה במחבת בלא שמן והרתיח תחילה ואח״כ הדביק בו העיסה לכ״ע חייבת אבל אם הדביק ולבסוף הרתיח בזה פליגי רשב״ל פוטר ור״י מחייב ור״ח פוסק כרשב״ל ורב אלפס כר״י וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ובלבד שלא ע״י משקין ועיסה שבלילתה עבה שבשלה במים או טגנה בשמן כתב ר״ת שחייבת דכבר נתחייב בשעת גילגול ור״ש כתב דאפי׳ העושה עיסה גמורה אם דעתו לבשלה או לטגנה פטורה אבל אם בשלה ולא היה בדעתו לבשלה אלא לשה סתם ואח״כ נמלך לבשל חייבת וכ״כ הרמב״ם שהכל הולך אחר דעת האדם כיצד העושה עיסה ותחלתו וסופו על דעת סופגנין פטורה גלגלה על דעת עיסה ונמלך לעשותה סופגנין חייבת שכבר נתחייבה משעת גילגול גלגלה על דעת סופגנין ונמלך שלא לעשות סופגנין אלא עיסה סתם חייבת וכן מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ומיהו כתב הר״ש אפילו כשעושה אותה על דעת לבשלה אם דעתו לאפות ממנו מעט אפי׳ אין באותו המעט שיעור חלה כולה מתחייבת

ע״י וכן היה מנהג הר״מ מרוטנבורג בביתו כשהיו עושין עיסה כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן לאפות מעט ממנה ועי״כ נתחייב כולה בחלה ומ״מ לא היה מברך עליה ברכת המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה וגם לא היה אוכל אותה בלא המוציא אלא היה מברך על לחם אחר המוציא ואח״כ היה אוכל: טריתא והיא עיסה שבלילתה רכה ושופכין אותה על הכירה ומתפשט עליה ונאפת פטורה אבל אם יש בכירה גומא ושופכין אותה לתוכה חשוב להם וחייב בצק שאופין אותו בשפוד ומושחין אותו בביצים או בשומן או במי פירות פטור לחם העשוי לכותח ומייבשין אותו בחמה פטור בד״א כלמודין פירוש שלא ערכו ועשאו כצורת לחם אבל כעכין פירוש שערכו ועשאו צורת לחם חייב חלט עיסה ברותחין בין שנתן הרותחין על גבי הקמח או שנתן הקמח ברותחין חייבת בין שנאפה בתנור או באלפס בלא משקים עיסה שנילושה במי ביצים או ביין או דבש בלא שום מים כתב הרמב״ם שחייבת בחלה וא״א ז״ל היה מסתפק בדבר וכתב טוב ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבדן בלא תערובות מים כדי לצאת מידי ספיקא:

סימן של

א עיסת נכרי פטורה אפילו לשה לו ישראל ושל ישראל חייבת אפילו לשה לו נכרי נתנה לישראל במתנה אם עד שלא גלגלה נתנה לו חייבת ואם לאחר שגלגלה נתנה לו פטורה עיסת השותפין חייבת ישראל שהוא שותף עם הנכרי אם אין בחלק הישראל כשיעור פטורה ואם יש בה כשיעור חייבת ויכול להפריש מיניה וביה. נכרי שהיה לו עיסה ונתגייר גלגלה קודם שנתגייר פטורה אחר שנתגייר חייבת ספק אם גלגלה קודם שנתגייר אם לאו חייבת שני נכרים שעשו שני קבים בשותפות וחלקו אותו ואח״כ נתגיירו והוסיף כל אחד על שלו עד שהשלימו לכשיעור חייבין ובשני ישראלים כיוצא בזה פטורים כדפרישית לעיל היתה העיסה בין ישראל ובין הנכרי והוסיף כל אחד על שלו עד שהשלימו לכשיעור של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה הפקיר עיסתו קודם שנתגלגלה וחזר וזכה בה ואח״כ גלגלה או הפקיר אחר שגלגלה וחזר וזכה בה חייבת הפקירה ונתגלגלה בעודה הפקר ואח״כ זכה בה פטור העושה עיסה לבהמה ולחיה פטור עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת ואם לאו פטורה לכאורה משמע אם ראוייה לרועים ואם לאו שאינה ראוייה לאכילה והרמב״ן פירש על פי הירושלמי שאפי׳ אם היתה סולת נקייה ואם עשה לשם הכלבים פטורה ומיהו דוקא שניכר בה שהיא לכלבים כגון שאינה ערוכה ועשויה כצורת לחם הא לאו הכי חייב כתב הרמב״ם הלוקח מהנחתום בחוץ לארץ צריך להפריש חלה מספק אבל הלוקח מבעל הבית א״צ להפריש מספק ואצ״ל המתארח אצלו שא״צ להפריש מספק:

סימן שלא

א הלכות תרומות ומעשרות ומעשר עני וראשית הגז

מפני שאין נוהגין תרומות ומעשרות בארצות אלו אין רצוני להאריך בהם אף על פי שמצינו בכמה מקומות בתלמוד שהיו מפרישין תרומות ומעשרות בח״ל פי׳ ר״י דהיינו דוקא במקומות הקרובים לא״י כמו עמון ומואב ומצרים ובבל שחייבים חכמים בתרומות ומעשרות גזירה אטו א״י אבל באלו המקומות הרחוקים מא״י לא חייבום אבל בא״י נוהגין וכתב הרמב״ם שאינו אלא מדרבנן שאפילו בימי עזרא לא היה דאורייתא כיון שלא עלו כולם ולא היו כל יושביה עליה ונ״ל דלא שייך האי טעמא אלא גבי חלה דכתיב בה בבואכם ודרשינן מינה בביאת כולכם אבל לענין תרומות ומעשרות לא בעינן שיהא כל יושביה עליה ומ״מ איכא מ״ד דהאידנא אינו אלא דרבנן שבטלה קדושת הארץ משגלו ממנה אבל ר״י פי׳ שהם דאורייתא דקדושה שנייה שקדשו בימי עזרא לא בטלה הילכך הזורע בא״י חייב להפריש תרומות ומעשרות לפי סדר שנות השמיטה וזה סדרן שנה ראשונה תרומה גדולה ומעשר ראשון ומעשר שני וכן בשנייה כשלישית הכל כסדר ב׳ השנים הראשונים אלא שבמקום מעשר שני נוהג מעשר עני וג׳ שנים השניים כג׳ הראשונים ובשביעית היא שמיטה ואסור בחרישה ובזריעה ובכל עבודת קרקע ובא״י האידנא מדרבנן ואין בה תרומות ומעשרות ובח״ל שאין שמיטת קרקע נוהגת אפי׳ מדרבנן הקרובים לא״י כמו עמון ומואב ומצרים נותנין מעשר עני כמו בששית והרחוקים כמו בבל נותנין מעשר שני ושמיטה היא בשנת פ״ח לר״י ולרש״י בשנת פ״ט וכן עיקר וכן ימנה לעולם שבע שנים אחר שבע דקי״ל שנת חמשים עולה לכאן ולכאן וזה משפט התרומות והמעשרות תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה וחכמים נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים ועין רעה אחד מששים ובינונית אחד מחמשים בד״א בזמן שא״י בטהרתה והיא נאכלת ואז לא היה נותנין אותה אלא לכהן חבר ומיוחס בין גדול בין קטן ומאכיל לכל קנינו כמו לאשתו ולעבדיו ואוכלין דברים העומדים לאכילה ושותין דברים העומדים לשתייה וסכין בדברים העומדין לסיכה אבל לא ישנו בדבר ממה שדרכו לעשות בו ולא יעשו משקין משום פירות חוץ מענבים וזיתים לבד אבל האידנא שהכל טמאים ואי אפשר לה ליאכל מפריש כל שהוא אפילו חטה אחת ונותנה לכהן אפי׳ לעם הארץ ואינו מיוחס רק שיהא מוחזק בכהן והוא שורפה ויכול להניחה עד שישרפנה ליהנות בה בשעת שריפה ולא חיישינן שמא יבא ליהנות ממנה אפילו אם מניחה בכלי שאינו מאוס כיון שאין שום תרומה נאכלת אבל זר אסור ליהנות בשריפתה אם לא שיהא כהן נהנה עמו ומ״מ שאר הנאות שאינו

מכלה אותה מותרת אפי׳ לזרים כדתנן מערבין לישראל בתרומה ואין מפרישין אותה אלא מן המוקף בד״א בא״י אבל בח״ל מפרישין אותה לכתחילה שלא מן המוקף אע״פ שאין לה שיעור למטה יש לה שיעור למעלה שאינו יכול לעשות כל גורנו תרומה ואם קרא שם תרומה על כל הכרי אין שם תרומה חלה עליו וזה הדין אם הוכשרה התבואה כגון שבא עליה מים אחר שנתלשה אבל אם לא הוכשרה אינה ראויה לקבל טומאה והרי היא טהורה ואי אפשר לאוכלה שהכל טמאים וטמא אסור לאכול בתרומה טהורה וא״א לשורפה כיון שהיא טהורה אלא תקבר וטוב יותר להכשירה קודם מירוח שעדיין לא חל עליה חיוב תרומה כדי שתטמא וישרפנה מיד פן יבא לידי מכשול ליהנות ממנה ואח״כ מפריש אחד מי׳ מהנשאר ויתננו לכהן או ללוי והכהן או הלוי שנתנוהו להן יפרישו ממנה אחד מי׳ והוא הנקרא תרומת מעשר ואם זה המפריש תרומת מעשר כהן הוא יעכבנה לעצמו ואם הוא לוי יתננה לכהן ודינה כדין תרומה גדולה והנשאר הוא ממונו של הכהן או הלוי לכל דבר ומותר לזרים וכן כהן ולוי צריכין להפריש מעשר משלהן אע״פ שהוא לעצמו כדי להפריש ממנה תרומת מעשר וכן הדין בכל התרומות ומעשרות אע״פ שהן לעצמן צריכין להפרישן כמו ישראל ואם הפריש הישראל מעשר בשבלים קודם שהפריש תרומה גדולה אין הלוי צריך להפריש ממנו חלק תרומה גדולה שהיה על הישראל להפריש אבל אם דש הישראל והפריש המעשר מן הדגן קודם שהפריש ממנו תרומה גדולה חייב הלוי להפריש תרומה גדולה שבו מלבד תרומת המעשר לוי שלקח המעשר בשבלים לא יתן ממנו תרומה בשבלים אלא קונסים אותו לדוש ולחבר וליתן המעשר דנן ואינו חייב ליתן המעשר מן התבן והעצה ואם הפריש תרומת מעשר שבלים כמו שלקה ה״ז כותש ונותן לכהן את הזרע ואת התבן ומפרישין תרומת מעשר אפילו שלא מן המוקף ואח״כ יפריש הישראל אחד מעשרה מהנשאר והוא הנקרא מעשר שני וזה משפטו אם לא הוכשר אז הוא טהור והיה ראוי לאוכלו בירושלים שאע״פ שאין חומה קדושת העיר והבית לא בטלו אלא שא״א לאוכלו כיון שאין מזבח דאיתקש לבכור בהמה מה בכור בזמן שיש בית אף במעשר דוקא בזמן שיש מזבח אלא אם הוא חוץ לירושלים יחללנו על שוה פרוטה וישחקנו וישליכנו לנהר ואם הוא בירושלים שהוא טהור א״א לפדותו ואיכא למיחש שמא יבא בו לידי תקלה הילכך מותר להכשירו כדי שיטמא ואע״פ שאף לאחר שנטמא אסור לאוכלו ולא לבערו בטומאה מ״מ כיון שנטמא יכול לפדותו אפילו בירושלים ויחללנו על שוה פרוטה אפי׳ אם הוא הרבה וישחקנו ויוליכנו לנהר ובלבד שיהא במעשר שני ש״פ ואם אין לו ממנו ש״פ ישהנו עד שיהא לו ממנו ש״פ ובשעה שמחללו יברך בא״י אמ״ה אקב״ו על פדיון מעשר שני וכ״כ הרמב״ם שאף בזמן הזה אין פודין אותו בירושלים ולא מחללין אותו ולא מוכרין אותו שם ואם נכנס בירושלים אף בזמן הזה אין מוציאין אותו משם אלא מניחין אותו עד שירקב ואם עבר והוציאו מניחין אותו עד שירקב לפיכך אין מפרישין מעשר בירושלים בזמן הזה אלא מוציאין הפירות בטבלן חוץ לעיר ומפרישין אותו שם ופודהו ואם הפרישוהו שם בזמן הזה ירקב מ״ע של שנה שלישית וששית נותנו לעניים והוא ממונן לעשות בו כל מה שירצו ולאוכלו בטומאה כמו שירצו ואם באו העניים בשבילו בשדה צריך ליתן לכל אחד כדי שובעו ואם אין לו ליתן לכל אחד כדי שובעו נותן לפניהם והם מחלקים ביניהם ואם הביאו לביתו מחלקו כמו שירצה אפי׳ אין מגיע לכל אחד אלא כזית באו איש ואשה לשאול נותנים לאשה תהילה ופוטרין אותה ואח״כ לאיש וכשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלים אותו בעל כרחו ואפי׳ עני שבישראל מוציאין אותו מידו אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ונותנו לכל עני שירצה אב ובנו שני אחים ושני שותפין שהיה אחד מהן עני נותן לו השני מעשר עני שלו שני עניים שקבלו השדה באריסות זה מפריש מעשר עני של חלקו ונותן לחבירו וכן חבירו מפריש מחלקו ונותן לו מעשר עני אין פורעין בו המלוה ולא משלמין בו את התגמולין ולא פודין בו השבויים ולא עושין בו שושבינות ואין נותנין ממנו לצדקה אבל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיע שהוא מעשר עני ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה ואין מוציאין אותו מהארץ לח״ל וכל אלו התרומות והמעשרות ואפי׳ מעשר עני טובלין שאסור לאכול מהתבואה קודם הפרשתם ועל כולם מברך בשעת הפרשתם: ואין תורמין אלא מן היפה ולא ממין על שאינו מינו ולא מדבר שנגמרה מלאכתו למעשר על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו ואין תורמין מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ואין תורמין מן היבש על הלח ולא מן הלח על היבש ואם תרם אין תרומתו תרומה ואין תורמין מפירות הארץ על פירות ח״ל ולא מפירות ח״ל על פירות הארץ ולא מפירות שאינם חייבין בתרומה כגון לקט שכחה ופאה והפקר או פירות שנתרמה תרומתן על פירות שחייבין בתרומה ולא מפירות החייבין על פירות הפטורין אפי׳ אחד חיובו מדברי תורה ואחד חיובו מדבריהם אין תורמין מזה על זה ואם תרם אין תרומתו תרומה: עושה אדם שליח להפריש לו תרומותיו ומעשרותיו ואין עושין שליח נכרי: ה׳ לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה חש״ו והנכרי שתרם של ישראל אפילו ברשותו והתורם שאינו שלו שלא ברשות הבעלים אבל התורם משלו על של חבירו הרי זו תרומה וטובת הנאה שלו שנותנו לכל כהן שירצה התורם משל חבירו שלא ברשות ומצאו בעל הפירות ואומר לו כלך אצל יפות אם יש שם פירות יפות יותר מאותן שתרם תרומתו תרומה שהרי אינו מקפיד לא היו יפות מאותן שתרם אין תרומתו תרומה שלא אמר לו אלא דרך מיחוי ואם בא בעל הפירות ולקח והוסיף אפי׳ אין יפות מאלו תרומתו תרומה: חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה חרש המדבר ואינו שומע ואלם ששומע ואינו מדבר והערום והשיכור והסומא קטן שהגיע לעונת נדרים אע״פ שלא הביא שתי שערות תרומתו תרומה כתב הרמב״ם האומר לשלוחו

צא ותרום והלך לתרום ואינו יודע אם תרם אם לא תרם ומצא כריו תרום אין חזקתו תרום שאין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר וחושש שמא תרם אחר שלא ברשות וכ״כ ר״ת אבל ה״ר שמשון פסק דאפי׳ בשל תורה סמכינן אשליח עושה שליחותו אם הוא בענין שיהיה מכשול למשלח אם לא יעשנה הלכך אם יודע שכריו תרום לא חיישינן לשמא תרם אחר אבל אם אין ידוע לו שהוא תרום לא יסמוך אשליח שהשליח חושש שמא לא יסמוך עליו ולא יאכל ממנו עד שיודע לו שהוא תרום ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל פירות השותפין חייבין כתרומות ומעשר ואין השותפין צריכין ליטול רשות זה מזה אלא כל התורם מהם תרומתו תרומה תרם אחד מהם ובא השני ותרם תרומה שנייה שלא ידע שתרם חבירו אם היו ממחין זה על זה אין תרומת השני תרומה ואם לא היו ממחין ותרם הראשון כשיעור אין תרומת הב׳ תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת שניהם תרומה כתב הרמב״ם האומר לשלוחו לתרום והלך ותרם וזה בטל שליחותו קודם שתרם אם לא שינה השליח תרומתו תרומה ואם שינה כגון שאמר לו תרום מן הצפון ותרם מן הדרום ובטל שליחותו קודם שתרם אינה תרומה ואיני מבין דבריו כיון שביטל השליחות קודם שתרם למה לי שינה אפי׳ בלא שינוי אינה תרומה ואם שינה אפי׳ לא ביטל השליחות אינה תרומה אריס שתים ובא בעל הבית ומצאו ועכב אם עד שלא תרם עכב אין תרומתו תרומה ואם משתרם עכב תרומתו תרומה האפוטרופסין תורמין על של יתומים נכרי שתרם משלו על של ישראל דבר תורה אינה תרומה ומדרבנן היא תרומה ובודקין הנכרי שהפרישה אם אמר כדעת ישראל הפרשתיה תנתן לכהן ואם לאו טעונה גניזה בד״א בא״י אבל בח״ל אינה תרומה כלל אין הישראל חייב לטפל כתרומה להביא אותה מן הגורן לעיר ומן המדבר לישוב אלא כהנים יוצאים לגרנות וישראל נותנין להם חלקם שם ואם לא יצאו ה״ז מפריש ומניחה בגורן ואם חיה ובהמה מצויים שם ואינה משתמרת שם תקנו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ונוטל שכר הבאתה מהכהן אסור לכהן שיטול תרומה או שאר מתנותיו עד שיפרישום הבעלים שאין לו זכייה לכהן עד שירומו אותם ואח״כ זוכה בהן ואף אחר שהורמו לא יטול אותם אלא מדעת הבעלים שהרי הם לבעלים ליתנם לכל כהן שירצו ואם לקחן שלא מדעת בעליהן זכה בהם שאין לבעלים בהן אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון ואסור לכהנים ולוים לסייע בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהן ואסור לישראל להניחן לסייען אלא נותן להם חלקם דרך כבוד נותן תרומה לכהן על מנת להחזירה יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות וכן אסור להן שיחטפו תרומות ומעשרות ואפי׳ לשאול אותם בפיהם אסור אלא ניטלן בכבוד לא יתן אדם תרומה לשומר שדהו ולא בכור לשומר עדרו ולא מתנות לרועה בהמתו ואם נתן חלל אא״כ נתן לו שכר שמירתו תחלה כתב הרמב״ם ורשאי ישראל לומר לישראל הילך סלע זו ותן תרומה זו או בכור זה או שאר מתנות לפלוני הכהן בן בתי בד״א שהיו הבעלים רוצים ליתן אותה לאחד משני כהנים אלו בחנם ואמר לו חבירו הילך סלע ותן לזה אבל בעלים שאומרים לכהן או ללוי הילך חלק זה בטובת הנאה אסור ע״כ ומיהו בבכורות בפרק עד כמה משמע דדוקא בתרומה ומעשר שרי למימרא הילך סלע ותנם לבן בתי כהן אבל בבכור זרוע לחיים וקבה אסור ואיתא נמי התם דוקא ישראל שרי למימר הכי לישראל חבירו אבל כהן לכהן אסור: אסור לעשות סחורה כתרומה ומעשרות אע״פ שלוקח מכהן ומוכר לכהן כהן שנשא ישראלית מאכילה בתרומה וכן אם קנה עבדים ודוקא עבדים כנענים אבל שאר עבדים אפילו נרצע אינו אוכל כיון שאין גופו קנוי לו וכהן אפי׳ ערל וטמא שאין אוכלין מאכילין לנשיהן ועבדיהם בת ישראל שנשאת לכהן והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל יאכלו ובת כהן שנשאת לישראל והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל לא יאכלו כהן הדיוט שנשא גרושה והכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל עבדי מלוג לא יאכלו ועבדי צאן ברזל יאכלו בת ישראל שנשאת לכהן ומת ויש לה זרע ממנו ואינה מעוברת היא והעבדים אוכלין בין של מלוג בין של צאן ברזל הניחה מעוברת ואין לה זרע ממנו לא היא ולא העבדים אוכלין עד שתלד ואם היא מעוברת וגם יש לה זרע אם יש בהן זכר תאכל היא וכל העבדים ואם כולן נקבות היא ועבדי מלוג יאכלו ועבדי צאן ברזל לא יאכלו ובת כהן שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת תאכל היא וכל העבדים אפי׳ קודם שתלד בת כהן שנשאת לישראל ומת ויש לה זרע או שהניחה מעוברת לא תחזיר לבית אביה לאכול מת הזרע חוזרת בת ישראל מאורסת לכהן או שומרת יבם לכהן אינה אוכלת וכן בת כהן מאורסת לישראל או שומרת יבם לישראל נפסלת בת כהן נשואה לישראל חרש שוטה וקטן פוסלה ובת ישראל נשואה לכהן חרש שוטה וקטן אינו מאכילה ישראל שבא על בת כהן באונס או פיתוי אינו פוסלה ואם נתעברה ממנה פוסלה וכהן שבא על בת ישראל באונס או פיתוי אינה אוכלת עד שתלד: כל זרע הכהן מאכיל ושל ישראל פוסל אפי׳ הוא ממזר כיצד בת כהן לישראל ובת ישראל לכהן דילדה בת ונשאת הבת לממזר וילדה בן הרי הוא ממזר היתה אם אמו בת ישראל לכהן תאכל אפי׳ מתה אמו בת כהן לישראל לא תאכל ואם הזרע עבד אינו פוסל ולא מאכיל כיצד בת כהן לישראל או בת ישראל לכהן וילדה ממנו בן והלך הבן ולקח שפחה וילדה בן הדי הוא עבד היתה אם אביו בת כהן לישראל תאכל אחרי מות אביו בת ישראל לכהן לא תאכל: פעמים שהזרע כהן גמור ופוסל כיצד בת כהן לישראל וילדה ממנו בת ונשאת הבת לכהן וילדה ממנו בן הרי זה כהן גמור ומאכיל את אמו אפי׳ אחרי מות אביו ופוסל את אם אמו שהרי זרע הישראל קיים בת ישראל שיש לה זרע מכהן שאוכל בשבילו ונשאת לישראל ויש לה זרע ממנו אותו הזרע פוסלה מת אותו זרע חוזרת לאכול בשביל זרעה מכהן אע״פ שאין עתה תרומה נפקא מינה לחלה שנוהגת עתה אפי׳ למ״ד לא בטלה קדושת עזרא וחיוב תרומות ומעשרות האידנא דאורייתא היינו דוקא בזורע שדהו ואוכל

תבואתה אבל זורע ומוכר אינו אלא מדרבנן וכן הלוקח אפי׳ מחבירו ישראל א״צ לעשר אלא מדרבנן ואצ״ל בלוקח מן הנכרי ומיהו מדרבנן חייב לעשר אפילו למ״ד יש קנין לנכרי בא״י ודוקא בלוקח אחר שמירחום הבעלים אבל הלוקח קודם שמירחום הבעלים חייב לעשר מן התורה כזורע בתוך שלו אפי׳ לוקח מנכרי המוכר פירות שדחו לנכרי אפי׳ לאחר שגדלו השליש ומירחם הנכרי פטור מן התורה ומדרבנן חייב לעשר אבל נכרי הממרח פירותיו של ישראל לא נפטרו בכך: לשון הרמב״ם פירות הנכרי שגדלו בקרקע שלו בא״י אם נגמרו מלאכתן ביד נכרי פטור מכלום ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבין בכל מן התורה ומפריש תרומה גדולה ונותנו לכהן ותרומת מעשר ומכדה לכהן ומעשר ראשון והוא שלו מכר הנכרי לישראל הפירות כשהן מחוברין אם עד שלא באו לעונת מעשרות באו לידי ישראל חייבין בכל ונותן התרומות והמעשרות לבעלים ואם מכרן לאחר שבאו לעונת מעשרות מפריש תרומת מעשר ומעשר שני ונותן לבעלים לפי חשבון כיצד לקח התבואה זרועה מן הנכרי אחר שהביא שליש ונגמר ביד ישראל מפריש תרומות ומעשרות ונותן שני שלישי המעשר ללוי ושני שלישי התרומה לכהן ומוכר לו השליש: ישראל שמכר פירותיו לנכרי קודם שבאו לעונת מעשרות פטורין מן התרומות ומעשרות ואם לאחר שבאו לעונת מעשרות אע״פ שגמרן הנכרי חייב בכל מדבריהם וכן נכרי שגומר פירותיו של ישראל הואיל ודיגונן ביד נכרי אינן חייבין בתרומות ומעשרות אלא מדבריהם מכר הנכרי פירות לישראל מחוברין אחר שבאו לעונת מעשרות ברשות הנכרי ומרחן הנכרי ברשות הישראל אינן חייבין כתרומות ומעשרות הואיל ובאו לעונת מעשרות כרשות הנכרי ומרחן הנכרי אף על גב שהן ברשות הישראל: פירות ארץ ישראל שיצאו לח״ל פטורין מן החלה ומן המעשרות ואם יצאו לסוריא חייבין מדבריהם ופירות של ח״ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה ואם נקבעו למעשר ביד ישראל לאחר שנכנסו לארץ חייבין במעשרות מדבריהם ע״כ אע״פ שהלוקח מן הישראל והלוקח מהנכרי שוין שחייבין להפריש מדרבנן בזה הן חלוקין שהלוקח מן הנכרי צריך להפריש הכל ונותן תרומה גדולה לכהן ומוכר לו תרומת מעשר ומעכב המעשר לעצמו והלוקח מישראל אם המוכר חבר ובקי במעשרות ואינו חשוד עליהן אינו צריך לעשר שאסור לו לאדם למכור פירותיו טבלים ואם הוא ע״ה מפריש אחד מעשרה למעשר ומפריש האחד מעשרה שבו לתרומת מעשר ומוכרו לכהן ומעכב המעשר לעצמו ומעשר ב׳ יחללנו על שוה פרוטה ומעשר עני יפרישנו ויעכבנו לעצמו אבל תרומה גדולה א״צ להפריש כלל שאין ע״ה חשודין עליה כתוב בסה״ת אע״פ שלוקח מנכרי ומישראל שניהם אינן אלא דרבנן אין תורמין מזה על זה לפי שיש יותר חיוב בלוקח מישראל מבלוקח מנכרי ודמי לתורם מחיוב על הפטור או איפכא וכ״ש שלא יתרום אפי׳ בלוקח מישראל על פירותיו ואצ״ל בלוקח מנכרי דלא: המקבל שדה מן הנכרי בא״י למ״ד יש קנין לנכרי א״צ לעשר אבל החוכר ממנו בדבר ידוע צריך לעשר והרמב״ם כתב שאין קנין לנכרי בא״י:

סימן שלב

א מתנות עניים שהם לקט שכחה ופיאה ופרט ועוללות כתב הרמב״ם שאין נוהגין מן התורה אלא בארץ ובח״ל הם מדרבנן ואם אין שם עניים א״צ להניחם והאידנא אין נוהגין בהן לפי שהרוב נכרי׳ אם יניחום יבואו נכרי׳ ויטלום לפיכך איני רוצה להאריך בהם:

סימן שלג

א ראשית הגז

כתיב ראשית גז צאנך תתן לו שחייב כל ישראל לתת מראשית גז צאנו לכהן בכ״מ ובכל שנה ואינו חייב אא״כ יהיה לו חמש רחלות ויגזוז מהם משקל ששה סלעים לאחר שיהיה מלובן וכשהיה לו כשיעור הזה יתן לכהן ממנו ה׳ סלעים וא״צ ללבנו תחילה וכן אם יש לו אפילו כמה מינים אינו נותן לו אלא משקל ה׳ סלעים ואם יש לו שני מיני גיזות א׳ טוב ואחד רע לא יתן מהרע על הטוב אלא יתן מכל אחד לפי שיעורו היה לו ה׳ רחלות וגזז ראשונה ומכרה חייב כיון שהיה לו חמש כשהתחיל לגזוז לא הספיק ליתנו לכהן עד שצבעו פטור שקנאו בשינוי לבנו ולא צבעו עדיין אין כאן שינוי וחייב הלוקח גז צאנו של נכרי שלא קנה עיקר הצאן אלא הגיזה לבד פטור אבל אם לקח עיקר הצאן שיהיה שלו עד שיגזוז אותם ויחזירם אח״כ חייב לקח גז צאנו של חכירו אם המוכר שייר לו קצת מהגיזה הוא חייב לא שייר מהם כלום אם מכר לו סתם הלוקח חייב ואם פירש לו אני מוכר לך הכל אין שום אחד מהם חייב היו לו רחלות שחורות ולבנות או זכרים ונקבות ומכר שחורות או זכרים ושייר אצלו לבנות או נקבות קרינן ביה שפיר שייר ומוכר חייב דזכרים ונקבות וכן שחורות ולבנות חד מינא נינהו ואם ירצה המוכר יקנה מהלוקח מהשחורים או מהזכרים שאין צמרן טוב כמו של לבנות ונקבות שיעור כדי להפריש כדי שלא יצטרך להפריש מהיפה על הרעה דבר תורה ראשית הגז נוהג האידנא אפילו בח״ל אלא שלא נהגו כן:

סימן שלד

א הלכות נדוי וחרם

גרסינן בפרק אלו מגלחין אמר רבא מנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז ומנלן דמחרימינן דכתיב אורו ארור למאן דאכיל ושתי בהדיה ויתיב בד״א דידיה דכתיב יושביה ואמר עולא בד׳ מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז וקודם שינדו מתרין בו שני וחמישי ושני בד״א כשמנדין על עסקי ממון אבל אם מנדין שעובר על דבר איסור מנדין אותו לאלתר ואין נידוי פחות מל׳ יום ואם אינו חוזר בו שונין לנדותו לאחר ל׳ יום ואם אינו חוזר בו ממתינין לו עוד ל׳ יום ומחרימין אותו אפילו פגע הרגל בתוך ל׳ יום של נידוי אינו מבטל אותו בד״א דנידוי ל׳ יום בנידוי דידהו אבל בנידוי דידן כנזיפה דידהו שהוא ז׳ ימים ובנזיפה דידן חד יומא ושל נשיא שלשים יום כתב הרמב״ם כיצד הנידוי אומרים פלוני יהא בשמתא והראב״ד כתב שאין אומרים בשמתא יהא שהוא חמור יותר מן נידוי אלא אומר בנידוי יהא ואם נראה לב״ד להחמיר עליו מפני גודל חטאו אומרים ארור והיינו שמתא שיש בו נידוי וקללה וזה דין המנודה והמאורר אין אוכלין ושותין עמו ואין יושבים בד׳ אמותיו חוץ מאשתו ובניו ובני ביתו שמותרין לישב עמו ואין מזמנין עליו ואין כוללין אותו לכל דבר שצריך י׳ ואסור בתספורת כאבל ומיבעיא אם חייב בקריעה ובעטיפת הראש ובכפיית המטה ואם אסור ברחיצה ובסיכה ובתשמיש המטה ואם מותר בתפילין ובשאלת שלום ולא איפשיטא וי״א דאזלינן בהו לחומרא כיון דלא איפשיטא ורב אלפס פסק לקולא ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל ולכ״ע מותר לדבר עמו ובנעילת הסנדל כתב רב אלפס שהוא מותר והראב״ד כתב שהוא אסור וכן היא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ומותר במלאכה ובדברי תורה והמוחרם אסור בד״ת ובמלאכה דתניא מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו מוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכח תלמודו ועושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו מנודה שמת ב״ד סוקלין את ארונו לא שיעשו עליו גל כגלו של עכן אלא ב״ד שולחין ומניחין אבן על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו ב״ד סוקלין את ארונו ואע״פ שאסור לאכול ולשתות עם המנודה מ״מ האוכל ושותה עמו אין לו דין מנודה ואם רצו ב״ד למעט הנידוי פחות מל׳ יום או להוסיף עליו הרשות בידם למעט או להוסיף סוף דבר כפי מה שקוצבין זמן הנידוי כך הוא וכשיגיע הזמן מתירין לו אם ירצו אף אם לא יחזור בו ומכל מקום טוב שלא יתירו לו אם לא יחזור בו שלא תתמעט יראתם ואם ירצו ב״ד להחמיר עליו עוד ולהחרימו שהוא חמור יותר כדפרישית הרשות בידם ואפילו המוחרם האוכל ושותה עמו אינו מוחרם ואם ירצו ב״ד להחמיר עליו יותר לפי שראו בו קושי האיסור והעבירה מחרימין גם האוכל ושותה עמו והיושב בד׳ אמותיו אבל אין מחרימין מיד אלא למי שנתקשה על פעם ושתים כדפרישי׳ לעיל שבפעם הראשון מנדין אותו ושונין לו הנידוי לאחר ל׳ וממתינין לו עוד ל׳ יום ומחרימין אותו כתב הראב״ד הא דאמרינן במנודה סתם שהוא אסור בדיני המנודה דוקא מנודה לב״ד שהוא מנודה לכל אדם בין דלא אתי לבי דינא או דלא ציית דינא או לאפקירותא או לדבר עבירה דין שנדוהו ב״ד בין שנדוהו כל אדם דינו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת אבל מנודה לחצאין כגון תלמיד שנדה לכבודו וכן מנודה לעיר אחרת שנדוהו לכבודם כיון שאינו מנודה לכל אינו אסור בכל דין המנודה אלא שבני אדם מרחיקין אותו כדי לביישו אבל אבילות אין עליו שאין אבילות לחצאין וכתב עוד הא דאמרינן סתם נידוי ל׳ יום היינו לענין כשמנדין אותו אומר פלוני יהא בנידוי ל׳ יום ומ״מ אם חזר בו אם היה הנידוי בשביל ממון או בשביל דבר עבירה או אפקירותא ופייס לבעל דינו מתירין אותו לאלתר ואפי׳ אם לא חזר בו מתירין לו לאחר ל׳ יום והוא שיבא לבית דין ומבקש שיתירו לו אבל אם מזלזל בנידויו ואינו מבקש שיתירו לו מניחין אותו בנידויו עד שימות ולכשימות סוקלין את ארונו נזיפה הוא שאדם גדול גוער בו לומר כמה פלוני חצוף וכיוצא בו וזה משפטו שיהא מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם ולא יראה פנים למי שמכלימו ולא יעמוד בפניו בגילוי הראש וימעט בשחוק ובדיבור ובעסקיו כמי שמרחק ממי שגדול ממנו ויצער עצמו לעיני רואיו אבל א״צ להתרחק מבני אדם לא באכילה ושתייה ולא בשאלת שלום ואין צריך לנהוג באחד מכל דיני האבל וא״צ לפייס למי שהחציף כנגדו וא״צ שיתירו לו אלא כיון שנהג בנזוף זמן נזיפה מותר ממילא מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד שנדה לכבודו אינו מנודה לרב אבל נדויו נדוי לשאר כל אדם וכתב הראב״ד דוקא שלא בפני הרב אבל בפני הרב אפקירותא הוא והוא עצמו צריך נידוי ואי פליג ליה רביה יקרא שפיר דמי וא״א הרא״ש ז״ל הביא דבריו בפסקיו ולא השיב עליהם אבל כתב בתשובה וז״ל תלמיד יכול לנדות לכבודו במקום גדול ואין זה כפוגם כבוד הגדול ממנו שגם הרב לא ניחא ליה שמביישין תלמידיו כי כבודם הוא כבודו ואינו מקפיד אם התלמיד לוקח נקמתו ממנו ע״כ ויש במשמעות זה אפילו לפני הרב ממש ואם נידה התלמיד על דבר איסור הוא מנודה גם לרב וכן כל מי שנדה על דבר איסור אין לזלזל בנדויו ואין להתיר לו עד שיחזור בתשובה מהדבר שנדוהו בשבילו. ירושלמי זקן שנידה לצורך עצמו אפילו כהלכה אינו נידוי וכתב אבי העזרי לא ידענא מה פירושה דהא מנדין לכבוד הרב ושמא הכי פירושה שנידה כהלכה ומיהו לא נתכוין אלא לריוח שלו שישתכר בהתרת הנידוי הלכך אינו נידוי מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת אפילו גדולה מזאת מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו אבל מנודה הוא לשאר עיירות שהן כיוצא באותה שהוא מנודה לה או פחותות ממנה מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא כיצד התרת הנידוי שאומר לו שדוי לך מחול לך ואם הוא שלא בפניו אומר שרוי לו כתב הרמב״ם מתירין הנידוי בג׳ הדיוטות או ביחיד מומחה ותלמיד מתיר החרם

והנידוי אפי׳ במקום הרב ג׳ שנדו והלכו להם וחזר בו מהדבר שנדהו בגללו מתירין לו ג׳ אחרים אבל הראב״ד כתב שאין ג׳ אחרים מתירין לו אא״כ יהיו גדולים כמותן שכתב נדהו ג׳ אין השנים יכולין להתירו אא״כ יתן להם השלישי רשות אבל שלשתן מתירין לו אפי׳ זה שלא בפני זה אע״פ שהיו ביחד בשעת הנדוי ואפי׳ ג׳ אחרים יכולין להתירו ובלבד שיהו חשובים וגדולים כראשונים ואם היו רבים בשעה שנידוהו צריכין שיתירו כולם או אחרים כמותן ושיהו גדולים וחשובין כמותן נדהו ואינו יודע מי נדהו אין אחרים יכולין להתירו אלא הנשיא ואם יודע מי נדהו המנדה יכול להתירו אפילו הוא ע״ה או אחר כמוהו אבל מאוד צריך לדקדק בעצמו מי שרוצה להתיר מה שאסר חבירו שיהיה שוה לו שאם הוא שקול בחכמה שמא אינו דומה לו ביראת שמים ובגדולה ובשנים ע״כ נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נידוהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו נידוהו על תנאי חל הנדוי וצריך התרה אף על פי שמקיים התנאי ואפילו נדה עצמו על תנאי ומיהו פירש ר״ת דוקא שהמנודה מסופק בשעת התנאי אם יוכל לקיימו אבל אם ברור לו שיכול לקיימו א״צ התרה וכתב א״א הרא״ש ז״ל אפי׳ אם קבע זמן שאומר יהא בנדוי אם לא יעשה דבר פלוני לזמן פלוני יכול להתירו מיד אע״פ שלא הגיע הזמן ולא חל הנדוי עדיין ת״ח שנדה לעצמו מתיר לעצמו וכתב הרמב״ם אפילו נדה לעצמו על דעת פלוני אפילו על דבר שחייב עליו נדוי אבל מי שאינו ת״ח אינו יכול להתיר לעצמו ואם היה הנדוי דרך שבועה אפי׳ ת״ח אינו יכול להתיר לעצמו וכ״כ א״א הרא״ש אלא יתירו לו עשרה כמו נדוהו בחלום אבל לא בעינן דתנו הלכתא כהתם דשאני התם דחמיר טפי שנדוהו מן השמים נדוהו בחלום הוי נדוי וצריך התרה ואפילו התירו לו בחלום אינו כלום ואפי׳ יודע מי נדהו אינו יכול להתירו ואין לו התרה אלא ע״י י׳ דתנו הלכתא או מתנו ל׳ הרמב״ם צריך י׳ ב״א ששונין הלכות להתירו לא מצא טורח אחריהם עד פרסה לא מצא מתירין לו אפילו י׳ ששונין משנה לא מצא מתירין לו י׳ שיודעין לקרות בתורה לא מצא מתירין לו ואפילו עשרה שאינן יודעין לקרות לא מצא במקומו י׳ מתירין לו אפי׳ ג׳ ע״כ ומלשון א״א הרא״ש ז״ל יראה שאין לו התרה אלא על ידי י׳ דמתנו או תנו: השומע הזכרת השם מחבירו צריך לנדות ויכול להתיר לו מיד ואם לא נדהו הוא עצמו חייב נדוי וכתב בסה״מ בד״א במזיד אבל בשוגג שאינו יודע שהוא אסור אין לו לנדותו והרמב״ם כתב אם הוא שוגג אין לנדותו אלא מזהירו שלא לשנות בכך הרואה חבירו שאכל מפירותיו ואומר יהא בנדוי והשיב לו אדרבה הוא יהא בנדוי נדוי של השני הוא נדוי ולא של הראשון וכן כל כיוצא בזה כל המנדה חברו שלא כדין ואמר השני אדרבה אבל אם קודם שלקח מפירותיו התרה בו ולא שמע לו ונדהו נדויו נדוי שבדין נדהו. אח גדול בשנים שביזה וחירף לאחיו הקטן ממני בשנים והוא ת״ח ונדה ת״ח הקטן בשנים לגדול בשנים כת׳ א״א הרא״ש ז״ל בתשובה שנדויו נדוי תלמיד שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא אבל יכולים להלקותו ואי סנו שומעניה כגון שמתעסק בספרי מאיני״ן ושותה במיני זמר או שחביריו מתביישין ממנו וש״ש מתחלל ע״י עד שאומרים שרא ליה מריה לפלוני משמתינן ליה לשון הרמב״ם על כ״ד דברים מנדין האדם בין איש בין אשה ואלו הן. א׳ המבזה את החכם אפילו לאחר מותו. ב׳ המבזה שליח ב״ד. ג׳ הקורא לחבירו עבד. ד׳ המזלזל בדבר אחד מד״ס ואצ״ל מד״ת. ה׳ מי ששלחו לו ב״ד וקבעו לו זמן ולא בא. ו׳ מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן. ז׳ מי שיש ברשותו דבר המזיק שיסור הנזק. ח׳ המוכר קרקע שלו לכותי אנס מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן הכותי לישראל חבירו בעל המיצר. ט׳ המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבים והוציא ממנו ממון בעדותו שלא כדין מנדין אותו עד שישלם. י׳ טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן. י״א המחלל י״ט שני של גליות אף על פי שהוא מנהג. י״ב העושה מלאכה בע״פ אחר חצות. י״ג המזכיר ש״ש לבטלה או לשבועה בדברי הבאי. י״ד המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ. ט״ו המביא את הרבים לידי חילול השם. ט״ז המחשב שנים וקובע חדשים בח״ל. י״ז המכשיל העור. י״ח המעכב את הרבים מלעשות מצוה. י״ט טבח שיצתה טרפה מתחת ידו. כ׳ טבח שלא הראה בדיקת סכינו לחכם. כ״א המקשה עצמו לדעת. כ״ב מי שגרש אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להזקק זה לזה כשיבואו שניהם לבית דין מנדין אותם. כ״ג חכם ששמועתו רעה. כ״ד המנדה למי שאינו חייב נדוי צורבא דרבנן עביד דינא לנפשיה במה דברים אמורים במלתא דפסיקא ליה פירש רש״י אפילו לדון להוציא ממנו ממון ולנדותו אם לא יתן לו והראב״ד כתב ודאי בענין ממון אינו יכול לדון לעצמו אבל מי שמפקיר עצמו כנגדו ואם הדין פסוק כההוא דהקורא לחבירו עבד שהוא בנדוי יכול לנדותו והוא מנודה לכל ישראל ואם אין הדבר פסוק אינו מנודה אלא לו לבדו כתב הרמב״ם המבזה את החכם אפילו בדברים אם יש עדים בדבר בית דין מנדין אותו ברבים וקונסין אותו ליטרא זהב בכ״מ ונותנין אותו לחכם והמבזה החכם ברבים אפי׳ לאחר מיתה ב״ד מנדין אותו והן מתירים לו כשיחזור בתשובה אבל אם החכם חי אין מתירין לו עד שירצה החכם שנדוהו בשבילו וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לע״ה שהפקיר כנגדו ואין צריך לא עדים ולא התראה ואין מתירין לו עד שירצה החכם ואם מת החכם באין ג׳ ומתירין לו ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו אע״פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לת״ח שינהיג עצמו בדבר זה אלא יעלים עיניו מדברי ע״ה ולא ישים לבו להם וכן היה דרך החכמים הראשונים שומעין חרפתן ולא משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים וחכמים גדולים היו משבחין במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נדו אדם ולא החרימו לכבודם בד״א כשנדוהו וחרפוהו בסתר

אבל ת״ח שביזוהו או חרפוהו בפרהסיא אסור לו למחול לו על כבודו ואם מחל נענש מפני שזה בזיון התורה אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו׃

סימן שלה

א הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות

קוצר דברים לספר תורת האדם שחבר הרב הגדול הרמב״ן עם קצת דעות אחרות שאכניס בו ועל כל דבר ודבר אכתוב מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ועל הסדר שסידר הרב חוץ מהדברים שכתבתי במקומות אחרים א״ר יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם שלא יחלה שאם חלה אומרים לו הבא זכות ותפטר וכיון שחלה האדם מצוה על כל אדם לבקרו שכן מצינו בהקב״ה שמבקר חולים כמו שדרשו בפסוק וירא אליו ה׳ באלוני ממרא מלמד שבא אליו לבקר החולה וסמכוה אקרא והודעת להם את הדרך ילכו בה ומצוה גדולה היא לבקר שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו וגם מתוך שרואהו מעיין בענינו אם יצטרך לשום דבר משתדל בו להמציאו לו ועושה שיכבדו וירבצו לפניו והקרובים נכנסין מיד לבקרו והרחוקים אחר ג׳ ימים והחברים כקרובים ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין מיד ואפי׳ הגדול ילך לבקר הקטן ואפילו כמה פעמים ביום ואפי׳ בן גילו שנוטל א׳ מס׳ בחליו וכל המוסיף הרי זה משובח ובלבד שלא יטריח לו ולא ישב ע״ג מטה ולא ע״ג כסא ולא על ספסל אלא מתעטף ויושב לפניו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה שנאמר ה׳ יסעדנו על ערש דוי ואין מבקרין אותו בג׳ שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו חוליו בבקר ולא יחוש לבקש עליו רחמים וכן לא בג׳ שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חוליו ויתיאש מלבקש עליו רחמים וכשמבקש עליו רחמים אם מבקש לפניו יכול לבקש בין בכל לשון בין בלשון הקדש ושלא בפניו לא יבקש אלא בלשון הקודש כשאר תפלות יחיד ויכלול אותו עם חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל ובשבת יאמר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובין ושבתו בשלום ומזכירין אותו שיתן דעתו על ענינו דתניא משעלה אדם למטה נכנסין אצלו ואומרים לו לא דברים מחיים ולא דברים ממיתים שמא הלוית או שמא הלוך אדם או שמא הפקדת אצל בני אדם או הפקידו אצלך פי׳ אומרים לו שיתן דעתו על ענינו ואל יפחד מפני זה יותר מן המות. אין מבקרים לא לחולי מעיים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש חולי המעיים משום כיסופא חולי העין והראש מפני שהדבור קשה ליה הלכך כל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דבורא אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין בבית החיצון ושואלין ודורשים בו אם צריכים לכבד ולרבץ לפניו וכיוצא בו ושומעין צערו ומבקשין עליו רחמים. מבקרין חולי נכרים מפני דרכי שלום תניא האיש משמש האיש בחולי המעיים אבל לא את האשה והאשה משמשת האשה והאיש בחולי המעיים ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ליכנס לו ולבקרו ובמקום שנותנין שכר למי שישב אצל החולה לצוות לו לא ישב אצלו אלא מבקרו מעומד ואם חלה בנו של שמעון יכול ראובן ליכנס לו ולישב עמו ולבקרו אם נכסי שמעון אסורין על ראובן וחלה שמעון נכנס ראובן לבקרו מעומד אבל לא ישב חלה בנו אינו נכנס כלל אלא שואל עליו בשוק׃

סימן שלו

א תנא דבי ר׳ ישמעאל ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות שלא יאמר מה לי לצער הזה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג והוא שיזהר מאד מאד כמו שראוי ליזהר בדיני נפשות א״נ שלא יאמר הקב״ה מוחץ ואני ארפא שכן אין דרכן של ב״א ברפואות אלא שנהגו שנאמר (ד״ה ב׳ ט״ז) גם בחליו לא דרש ה׳ כי ברופאים ע״כ בא ללמדנו שנתנה לו רשות לרפאות ומצוה היא ובכלל פיקוח נפש הוא והזריז ה״ז משובח ואם מונע עצמו ה״ז שופך דמים ואפילו יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות ומיהו לא יתעסק ברפואה אא״כ יהא בקי ויודע בחכמה ובמלאכה ולא יהא שם גדול ממנו אבל כל שאינו יודע בטיב מלאכה זו לא יהא עוסק בה וכן אם יש גדול ממנו לא יתעסק בה כלל ק״ו משאר דינים והוראות שבתורה דהיאך יורה בספק נפשות במקום שיש גדול ממנו ואם לא נתעסק בה כלל ה״ז שופך דמים ובן גיהנם הוא בודאי ואם ריפא שלא ברשות ב״ד והזיק חייב בתשלומין אפי׳ אם הוא בקי וכ״ש באחד שאינו בקי שאין ב״ד מרשין למי שאינו בקי אבל אם ריפא ברשות ב״ד וטעה והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואם המית ונודע לו ששגג גולה על ידו ומ״מ א״צ לימנע מפני חשש טעות כדפרישית וכן מיבעיא אי שרי להקיז לאביו ודעת הרמב״ן להתיר אלא שכתב אבל רבינו הגדול כתב איבעיא להו בן מהו להקיז לאביו ואסיקנא רב פפא לא שביק לבריה למשקל ליה סילוא ולענין שכר הרופא מותר ליטול שכר בטלה וטירחא אבל שכר הלימוד אסור דאבדת גופו הוא ורחמנא אמרה והשבותו לו לרבות אבדת גופו ואמרינן בענין עשיית המצות מה אני בחנם אף אתם בחנם הילכך שכר החכמה והלימוד אסור אבל שכר הטורח ושכר הבטלה מותר מי שיש לו סמנין וחבירו חולה וצריך להם אסור להעלות לו בדמיהן יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפי׳ פסקו לו בדמיהן הרבה מפני צורך השעה שלא מצאו סממנין אלא בידו אין לו אלא

דמיהן אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לו דמים ואף ע״פ שמצוה עליו לרפאותו שכל מ״ע דרמיא אכולי עלמא ואם נזדמנה לאחד ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין ממון מידו ולא מפקיעין מידו חיוב שלה שאין זה כדין ריבית שיוצאה בדיינין דרחמנא אמר וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דלחיי בהדך: ראובן שאסור הנאתו על שמעון וחלה שמעון אם אין מנהג המקום ליתן שכר לרופא יכול לרפאותו אפי׳ בידו ואפי׳ אם יש לו רופא אחר שירפאנו אבל אם דרך ליתן שכר לרופא לא ירפאנו בחנם:

סימן שלז

א חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו ואין קורעין חלוקו ואין בוכין ואין מספידין בפניו שלא ישבר את לבו ומשתיקין את המנחמין מפניו:

סימן שלח

א מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק דומה לו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו דומה לו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל למשכב דומה לו כמי שנתנוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים וכדי שלא ישבר את לבו אומרים לו הרבה התודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו והרבה שהולכין בשוק ומתורין שבשכר שאתה מתודה אתה חי וכל המתודה יש לו חלק לעה״ב אם יכול להתודות בפיו יתודה ואם לאו יתודה בלבו אחד המתודה בפיו או בלבו ובלבד שתהא דעתו מיושבת עליו ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וכל אלו הדברים אין אומרים לו לא בפני ע״ה ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמא יבכו וישברו את לבו ובלשון הוידוי פליגי רמ״א עויתי פשעתי חטאתי וחכ״א חטאתי עויתי פשעתי ופסק הרי״ץ גיאת כר״מ ובעל הלכות ורב אלפס פסקו כחכמים ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל כתב הרמב״ן בסדר וידוי שכיב מרע קבלנו מחסידים ואנשי מעשה מודה אני לפניך י״י או״א שרפואתי בידך ומיתתי בידך יר״מ שתרפאני רפואה שלימה ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל עונות וחטאים ופשעים שעויתי ושחטאתי ושפשעתי לפניך ותן חלקי בג״ע וזכני לעה״ב הצפון לצדיקים ואם נתרפא צריך להתודות בי׳ וכתב בא״ה בסוף ברכות:

סימן שלט

א הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו אין קושרין את לחיו ואין סכין אותו ואין מדיחין אותו ואין פוקקין את נקביו ואין שומטין הכר מתחתיו ואין נותנין אותו לא ע״ג חול ולא ע״ג חרסית ולא על אדמה ואין נותנין על כריסו לא קערה ולא מגריפה ולא צלוחית של מים ולא גרגיר מלח ולא משמיעין עליו עיירות ואין שוכרין חלילין ומקוננות ואין מעמיצין עיניו עד שתצא נפשו וכל המעמץ עם יציאת הנפש ה״ז שופך דמים ואין קורעין ואין חולצין ולא מספידין עליו ולא מכניסין עמו ארון לבית עד שימות כללו של דבר כל שהוא משום עסקי מיתה אין עושין לו עד שתצא נפשו ואין פותחין עליו בצידוק הדין עד שתצא נפשו וכתב הר״מ מרוטנבורק דוקא בעודו לפנינו חשוב כחי לכל אבל מי שאמרו לו ראינו בנך או אחיך גוסס היום ג׳ ימים הוא בחזקה שמת וצריך להתאבל עליו תניא כשמת רבי נכנס ר׳ חייא אצלו ומצאו בוכה א״ל מפני מה אתה בוכה והא תניא מת מתוך השחוק סי׳ יפה לו מתוך הבכי סי׳ רע לו פניו כלפי העם סי׳ יפה לו כלפי הכותל סי׳ רע לו פניו למעלה סימן יפה לו למטה סימן רע לו פניו צהובין סימן יפה לו ירוקין סימן רע לו עצובין סימן רע לו מת בע״ש סימן יפה לו במוצאי שבת סימן רע לו במוצאי י״ה סימן יפה לו בערב יום הכפורים סימן רע לו בחולי מעים סי׳ יפה לו שרובן של צדיקים מתים בחולי מעים א״ל אתורה ואמצות קא בכינא ת״ר מת פתאום זו מיתה חטופה חלה יום א׳ זו מיתה דחופה ר״ח ב״ג אומר זו מיתת מגיפה ב׳ ימים זו מיתה דחויה ג׳ ימים זו מיתת גערה ד׳ ימים זו מיתת נזיפה ה׳ ימים זו מיתת כל אדם ובאבל רבתי תניא לד׳ ימים ולה׳ ימים זו מיתה דחופה לו׳ ימים מיתה האמורה בתורה לז׳ ימים מיתה של חיבה יותר מכן ביסורין בן נ׳ שנה זו מיתת כרת בן נ״ב שנים זו מיתת שמואל הרמתי בן ס׳ שנים זו מיתת כל אדם בן ע׳ שנים שיבה בן פ׳ שנים גבורה ר״ח בן אנטיגנוס אומר זקן שחלל שבת או אכל חלב מי מודעני שמת בהכרת אלא המת בג׳ ימים מת בהכרת מת לד׳ וה׳ מיתה דחופה לו׳ מיתה האמורה בתורה לז׳ מיתה של חיבה יותר מכן ביסורין:

סימן שמ

א הלכות קריעה

מי שמת לו מת והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם כאשר יתבאר חייב לקרוע עליו ועונשו מיתה בידי שמים אם אינו קורע וצריך שיקרע מעומד ואם קרע מיושב כתב הראב״ד שיצא וכן דעת רב אלפס והרי״ץ גיאת כתב שלא יצא וצריך לחזור ולקרוע וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ומקום הקריעה בכל מקום בית הצואר לפניו אבל אם קרע בשולי הבגד למטה או מצדדים תחת בתי הידים לא יצא והרמב״ם כתב שגם לאחוריו לא יצא והרמב״ן כתב ג״כ שאין מקום קריעה אלא שלפני בית הצואר אבל לא מן הצדדין של בית הצואר מכאן ומכאן ואם קרע שם לא יצא ושיעורה טפח בד״א בתחילת קריעה אבל אם קרע על מת ובא להוסיף באותו קריעה על מת אחר סגי בכל שהוא חוץ מעל אביו ואמו שחמורים יותר כאשר יתבאר וכשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע על מת שמת לקרובו וכתב הרמב״ן שאינו קורע אלא בפני קרובו כדרך שאומרים באבילות שאינו מתאבל עם קרובו אלא בפניו וא״א הרא״ש ז״ל כתב כיון דקריעה אינו אלא בשעת חימום קורע מיד אפי׳ שלא בפניו וכשם שקורע על הקרובים כך צריך לקרוע על הרחוקים כל אחד כפי מה שהוא דתניא מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו כל עונותיו בשביל כבוד שעשו לו ופירוש בוכה ומתאבל שבוכה וקורע עליו אבל א״צ לישב עליו באבלות אלא על רבו מובהק וכל המוריד דמעות על אדם כשר הקב״ה גונזן בבית גנזיו ואם הוא חכם יעשה עליו כראוי לו דתניא חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין הכל חולצין עליו והכל מברין עליו ברחובה של עיר לפיכך יעשה על כל אחד ואחד לפי הראוי כיצד כל העומד בשעת יציאת נשמה של כל אדם חייב לקרוע וכתב ה״ר יונה דוקא באדם שאינו רשע אבל אם הוא רשע וחשוד אין לקרוע עליו והר״מ מרוטנבורג כתב שעל הכל חייבין לקרוע חוץ מעל מומר ועובד אליל או עובר על כל אחת מכל מצות שבתורה להכעיס שאותו חשוב כמומר אבל אם אדם עושה לפעמים עבירה לתיאבון או שמניח מלעשות המצוה בשביל טורח כגון זה חייב לקרוע עליו כיון שאינו כופר בתורה ואינו עושה להכעיס והטעם שקורעין על כל אדם בשעת יציאת נשמה קאמר רבי שמעון בן אליעזר מפני שדומה לספר תורה שנשרף שהכל חייבין לקרוע עליו ופירש״י שעדיין היה זה יכול ללמוד ודומה לס״ת וכתב הרמב״ן ולפ״ז אין צריך לקרוע על אשה ופירש הוא שאינו אלא דמיון בעלמא שהוא הפסד גדול וחרדה רבה וחייב אדם לקרוע עליו כעל ס״ת שנשרף ועל כן כתב שקורעין גם על אשה ואם אינו עומד בשעת יציאת נשמה אם הוא אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה ולא סני שומעניה אלא שאינו גדול בתורה חייב לקרוע אם ידע בין מיתה לקבורה אבל אם לא ידע בין מיתה לקבורה אינו צריך לקרוע והרמב״ן כתב על אדם כשר צריך לקרוע בפניו יראה שאינו מחוייב אלא בפניו וא״א הרא״ש ז״ל כתב סתם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו ועל חכם ות״ח ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר קורעין עליו אפי׳ לאחר קבורה ביום שמועה אם הוא תוך ל׳ יום ואם לא קרע בשעת שמועה יקרע בשעה שעוסקין בהספד ועל רבו שלמדו

חכמה אפי׳ לא האיר עיניו אלא במשנה א׳ ועל חברים שלומדין שמועות זה מזה קורע ואינו מאחה כקרע של אביו ואמו והרמב״ן כתב שדומה לאביו ואמו שקורע לעולם כשישמע אבל הוא מתאחה ורמב״ם דימה אותו עוד לאביו ואמו שקורע עד שמגלה לבו ולא נהירא להרמב״ן וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל כהרמב״ן אלא שכתב שאינו מאחה לעולם על כל המתים קורע טפח בבגד העליון ודיו ועל אביו ואמו קורע כל בגדיו אפי׳ הוא לבוש עשרה עד שמגלה לבו ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא ידי קריעה וגוערין בו כמי שעובר על מצות עשה מדברי חכמים וכל זמן שאותו בגד עליו אומרים לו קרע אפי׳ לאחר כמה ימים כמי שלא קרע בשעת חימום ואפרקסותו אינה מעכבת הקריעה פירוש שאם קרע כל בגדיו חוץ ממנה יצא אבל לכתחלה כתב הראב״ד שצריך לקורעה והרמב״ן כתב שאפי׳ לכתחלה א״צ לקורעה וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל ואפרקסותו פירש״י שהוא סודר שעל ראשו ונופל על פניו ולפי שאינו מלבוש א״צ לקורעו ובעל הערוך פי׳ שהוא לבוש התחתון ופתוח בכתפיו וכשהוא לובשו קושרו ולפי שאין עושין אותו ללבוש אלא לקבל הזיעה אינו מעכב הקריעה אחד האיש ואחד האשה שוין לענין קריעה אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת העליונה על כל המתים רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה ועל אביו ועל אמו צריך לקרוע כל השפה על כל המתים קורע מבפנים אם ירצה ועל אביו ועל אמו דוקא מבחוץ ופירש״י מבפנים בחדר מבחוץ בפני העם והרי״ץ גיאת פי׳ בפנים מכניס ידו תחת חלוקו וקורעו וכ״פ הרמב״ן ועיקר על כל המתים אם בא להחליף בגדיו תוך ז׳ מחליף ואינו קורע ועל אביו ואמו אם מחליף תוך ז׳ קורע כל הבגדים שהוא מחליף ואינו מאחה לעולם כמו בפעם הראשון ורבינו האי כתב שאינו קורע בבגדים שמחליף כל שבעה אלא העליון בלבד וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה על כל המתים שולל לאחר ז׳ ומאחה לאחר ל׳ ועל אביו ואמו שולל לאחר ל׳ ואינו מאחה לעולם והאשה שוללתו לאלתר משום כבודה על כל המתים רצה חולץ רצה אינו חולץ ועל אביו ואמו חולץ פי׳ חולץ זרועו ומוציא כתפו חוץ לקרע ונמצא זרועו עם כתפו מגולין ואם הבן גדול ואין כבודו שילך חלוץ כתף א״צ לחלוץ ונשיא דומה לאב שצריך לחלוץ עליו כתף ולקרוע מבחוץ ולא לשאר דבר ורבו שלמדו חכמה דומה לקרע אביו שאינו מאחה לעולם כדפרישית לעיל וכתב הרמב״ן אבל שולל מיד ביום השני ואינו דומה לו לשאר דברים ונוהג עליו אבלות מקצת היום והקורע על חכם שמת כיון שהחזיר פניו מהמטה שולל מיד וכתב הרמב״ם שמאחה ביום השני והרמב״ן כתב שמאחה מיד א״נ לאחר קבורה ת״ר על חכם חולץ מימין ועל אב ב״ד משמאל ועל נשיא מכאן ומכאן ומדלא פי׳ באב היכן חולץ ש״מ רצה מכאן או מכאן ואם רצה חולץ את שתיהן וכן רבו שלמדו חכמה רצה חולץ שתיהם על כל המתים אם לא שמע תוך ל׳ יום אינו קורע או מי שאין לו חלוק ונזדמן לו חלוק תוך ז׳ קורע לאחר ז׳ אינו קורע ועל אביו ואמו קורע והולך ופי׳ הגאונים עד י״ב חדש והרמב״ם כתב כל ל׳ יום ובעל הלכות כתב לעולם וכן עיקר וכשם שאסור לאחות קרע שקרע על אביו כך אסור להפוך צד העליון של הבגד למטה ולאחותו ואפי׳ הלוקח אותו אסור לאחותו לפיכך אם בא למוכרו צריך להודיעו ללוקח: מכרו לו סתם ולא הודיעו אסור לו לאחותו עד שידע שאינו מקרעים שאין מתאחין ואסור למוכרו לנכרי הקורע מתוך המלל ומתוך השלל ומתוך הליקוט ומתוך הסולמות לא יצא ידי קריעה ומתוך האיחוי יצא ובאיחוי אלכסנדרי ופירש הראב״ד דהיינו תפירה שהיא שוה למעלה ובולטת מלמטה והרמב״ן פי׳ דסתם תפירה שוה למעלה ובולטת מלמטה ואיחוי אלכסנדרי שוה מלמעלה ומלמטה וכעין אריגה וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לפירוש הראב״ד: קרע על מת ומת לו מת אחר תוך ז׳ קורע קרע אחר לאחר שבעה מוסיף על קרע הראשון כל שהוא ועד היכן קורע ומוסיף עד טיבורו הגיע לטיבור מרחיק ג׳ אצבעות וקורע נתמלא לפניו מחזירו לאחוריו נתמלא מלמעלה הופכו למטה נתמלא מכאן ומכאן נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע: אמרו מת אביו וקרע מת בנו והוסיף תחתון מתאחה ועליון אינו מתאחה מת בנו וקרע מת אביו והוסיף עליון מתאחה תחתון אין מתאחה מת אביו ומתה אמו מת אחיו ומתה אחותו קורע קרע אחד על כולם רבי יהודה אומר על כולם קרע אחד ועל אביו ואמו קרע אחד והלכתא כוותיה ופירש רש״י דארישא נמי פליג היכא שמת אביו וקרע ואח״כ מת בנו או שמת בנו וקרע ואח״כ מת אביו לעולם צריך שיהא קרע אביו או אמו בפני עצמו וה״ר אברהם פירש דרישא דברייתא דאיירי בזה אחר זה מיירי דשמע לאחר שבעה והוסיף על הקרע בהא מודה רבי יהודה ולא פליג אלא בסיפא שבא לקרוע על שניהם וגם ר״י לא פליג אלא על אביו או על אמו עם אחרים אבל על אביו ואמו ביחד מודה שקרע אחד לשניהם וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל כלל הדברים מי שמתו לו ב׳ מתים כאחד או שבא לו שמועה מב׳ כאחד קורע קריעה א׳ על שניהם קרע ואח״כ מת לו מת אחר תוך ז׳ קורע קרע בפ״ע בין באותו קרע עצמו שמוסיף בו וקורע עוד טפח או מרחיק ג׳ אצבעות וקורע טפח לאחר ז׳ מוסיף על קרע ראשון כל שהוא מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו קורע תחלה על אביו או על אמו עד לבו ומרחיק ג׳ אצבעות וקורע טפח על מת האחר מת אביו וקרע ואחר ז׳ מת אחד מהקרובים מוסיף על קרע הראשון ותחתון מתאחה ועליון אין מתאחה מת אחד מהקרובים ואח״כ מת אביו או אמו בין בתוך ז׳ בין לאחר ז׳ מרחיק ג׳ אצבעות וקורע מן הצד בשפת הבגד שהרי צריך להבדיל קמי שפה וקורע עד שמגיע ללבו מתו אביו ואמו כאחד קורע קרע אחד על שניהם אמרו לו מת אביו וקרע או שאמרו לו מת סתם וסבור שהיה אביו וקרע ואח״כ נמצא שהוא בנו אם נודע לו תוך כדי דיבור של הקריעה א״צ קריעה אחרת לאחר כדי דיבור צריך קריעה אחרת וכן היה לו חולה ונתעלף וקרע עליו ואח״כ מת אם מת תוך כדי דיבור של קריעה א״צ קריעה אחרת ואם לאו צריך קריעה אחרת כתב הרי״ץ גיאת על שם גאון מי ששמע

שמת אביו וקרע וישב עליו אבילות ג׳ ימים ובאו ואמרו לו קיים הוא ופסק ואח״כ אמרו לו מת כיון שקרע בשעת חימום יצא ידי קריעה וא״צ לחזור ולקרוע אבל צריך לישב שבעה ימים של האבילות רצופים ודחה הוא דברי הגאון דכיון ששמע לאחר כדי דיבור אף ידי קריעה לא יצא וכתב הרמב״ן ודאי היכא שאמרו לו מת וקרע ולא מת ואח״כ מת לא יצא ידי קריעה אבל אמרו לו מת וקרע ונהג ג׳ ימי אבילות ואח״כ אמרו לא מת והפסיק וחזרו ואמרו לו בפעם הראשון מת כמו שאמרו הראשונים ואלו שהפסיקו אבלותך עדי שקר הם ודאי יצא ידי קריעה כד׳ הגאון ולענין מה שאומר שצריך שיהו שבעה ימי אבילות רצופים ראוי לומר כבר הורה זקן אלא שיש להשיב והנה היא כתובה בספרו אלא שאין רצוני להאריך וסיום דבריו וקרוב היה לומר שכיון שחלה עליו אבילות ונהגו בו אע״פ שבטל מקצת הימים בשוגג עולין לו ואין תשלומין לאבילות ודבר זה צריך תלמוד: קטן שמת לו מת מקרעין לו מפגי עגמת נפש פירוש כדי להרבות בהספד כתב הרי״ץ גיאת ואם הגיע לחינוך קורעין לו כדרך שמחנכין אותו לשאר מצות אין קורעין לכבוד אשתו אלא על חמיו ועל חמותו בלבד הקורע בשבת על מתו אע״פ שחלל השבת יצא ידי קריעה ופריך עלה בירושלמי הרי מצה גזולה אין יוצאין בה בפסח ומשני התם העיקר ברם הכא עבר עבירה כתב הרמב״ן ושמעינן מהכא הקורע בחלוק הגזול לא יצא ידי קריעה: קטן שמת ביום ל׳ דלא קים לן ביה שכלו חדשיו כתב הרמב״ן י״א שקורעין עליו אע״פ שאין מתאבלין עליו ולא נהירא אלא אין קורעין עליו אין קורעין בי״ט אפי׳ בי״ט שני של גליות אבל בחוה״מ קורעין על כל אחד כפי מה שהוא אם עומד בשעת יציאת נשמה או אם הוא אדם כשר או חכם על כל אחד כדינו ואם שמע שמועה קרובה ברגל שנוהג בה אחר הרגל שבעה ושלשים ודאי קורע אבל אם שמע שמועה קרובה ברגל ולאחר הרגל נעשה רחוקה כתבו הגאונים כיון שאינו נוהג שבעה אחר הרגל אינו קורע ברגל והרמב״ן כתב שהוא קורע ברגל ההולך בבגד קרוע לפני המת פירוש שמראה עצמו כאילו קרע ולא קרע הרי זה גוזל החיים והמתים האומר לחבירו השאילני חלוקך שאלך לבקר את אבא שהוא חולה ומצאו שמת קורעו ואינו מאחה ומחזיר לו חלוקו ומשלם לו דמי קרעו א״ל שאלך ואבקר את אחי או בני קורעו ומאחו ומשלם דמי קרעו לא הודיעו שהלך לבקר בו החולה לא יגע בו המשאיל לחבירו חלוק לילך בו לבית האבל אינו רשאי ליטלו ממנו עד שיצאו ימי האבל וברגל עד שיצאו ימי הרגל ובמשתה עד שיצאו ימי המשתה קורעין על שמועות רעות כגון שנקבצו רוב הצבור למלחמה ושמעו שנגפו לפני אויביהם אפי׳ לא נהרגו אלא המיעוט מהם ועל השומע ברכת השם מישראל אפי׳ בכינוי אפי׳ בזמן הזה אבל השומע מהנכרי בכינוי אינו חייב לקרוע עד שישמע שם המיוחד ואחד השומע או השומע מהשומע כגון ששמע מהעדים היאך בירך פלוני והעדים אין צריכין לקרוע פעם אחרת והרואה ספר תורה שנשרף או אפי׳ מגילה אחת מהנביאים או הכתובים קורע שתי קריעות ודוקא שרואה ששורפין אותה בזרוע וכמעשה שהיה הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע על הראשונה ודיו וכשרואה ירושלים אומר ציון מדבר היתה וירושלים שממה וקורע ואם קרע על ירושלים תחילה אינו קורע על האחרות וכשרואה בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה וקורע ואם פוגע במקדש תחילה קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים ואם פגע בירושלים תחילה קורע על כל אחד ואחד בפני עצמו לסוף ל׳ יום צריך לקרוע אם אינו רואה אותו בנתים וכל אלו הקרעים רשאין למוללן לשוללן ללוקטן ולעשותן כמין סולמות לאחר ז׳ אבל אין רשאין לאחותן לעולם:

סימן שמא

א הלכות אונן והספד

מי שמתו מוטל לפניו או אפי׳ אינו לפניו ומוטל עליו לקוברו והיינו כל הקרובים המתאבלין עליהם אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו אין בית לחבירו עושה לו מחיצה ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ולא שותה יין ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון אפי׳ אם אוכל עם אחרים שמברכין לא יענה אחריהם אמן ופטור מכל המצות האמורות בתורה ואפילו אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו ואפילו אם ירצה להחמיר על עצמו ולברך או לענות אחר המברכים אינו רשאי ובשבת וי״ט אוכל בשר ושותה יין ומברך וחייב בכל המצות חוץ מבתשמיש המטה שאסור בו ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמחשיך ואם רוצה לקוברו בי״ט ראשון על ידי עממין כיון שצריך להמציא לו צרכי קבורה חשיב כמוטל לפניו ואסור בכולן וכ״ש ביו״ט שני שהוא בעצמו יכול לקוברו שחל עליו דין אנינות ראיתי לא״א הרא״ש ז״ל שמת לו מת בשבת ובמוצאי שבת לא הבדיל ולא התפלל ולא ביום א׳ בבקר ולאחר שנקבר המת התפלל תפלת שחרית שעדיין לא עבר זמנה אבל תפלת הערב לא שכבר עבר זמנה ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל ובענין ההבדלה איכא פלוגתא הר״מ מרוטנבור״ק כתב שצריך להבדיל דקי״ל מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה וה״ר יהודה כתב שאין להבדיל ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל כתב ר״י כשנפטרה אמי מורתי הודיעו הדבר לר״ת שהיה אחיה והיה דר בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין קודם קבורתה ונתן טעם לדבריו שכיון שהיה לה בעל שחייב בקבורתה

מוטלת על בעלה ולא עליו ולא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו וכתב א״א הרא״ש ז״ל וסברא חלושה וקלושה היא זו דאם כן אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון שבניו שיורשין אותו חייבין בקבורתו אלא ודאי לא פלוג רבנן אלא כל המתאבלים ומתאוננין קרויין מוטל עליו לקוברו ואפי׳ אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו מקום שנוהגין שם שכתפים מיוחדין להוציא המת ולאחר שיתעסקו הקרובים בצרכי הקבורה ימסרו להם והם יקברוהו משמסרוהו להם מותרין הקרובים בבשר וביין אפי׳ קודם שהוציאוהו מהבית ושוב אינו מוטל עליהם לקוברו ומתוך כך הורה ר׳ יצחק על מי שהיה תפוש ומת בתפישה ולא ניתן לקבורה שלא חל אנינות על הקרובים דלא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו כיון שלא נתנוהו לקוברו ומ״מ לא חל עליהם אבילות כיון שלא נתייאשו מלקוברו וכן אם קרובי המת בתפיסה שאין אנינות חל עליהם מטעם זה וכן מי שנהרג בדרך או גררו חיה או שטפו נהר ולא נתייאשו מלקוברו אין על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבילות ומונין לו ז׳ ול׳ מיום שנתייאשו מלקוברו כתב הרמב״ם שכל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בכל הדברים שאבל אסור בה וכן כתב הרי״ץ גיאת שאינו אסור בין מיתה לקבורה בתכבוסת ובתספורת וברחיצה ותשמיש המטה ובשאר גזירת שבעה וכתב הרמב״ן שגגה היה מה שהתירו בתשמיש המטה דכולי עלמא בחול אסור בו וכן קצת דיני אבילות נוהגין בו כגון רחיצה וסיכה ק״ו מאכילת בשר ושתיית יין וא״צ לומר בשמחה ובתספורת ואסור בהנחת תפילין ואסור בשאלת שלום שאף אחרים אסורין כשהמת בעיר ובמלאכה נמי אי במלאכת עצמו אף אחרים אסורין וכבר אמרו שאסור לישב אפי׳ ע״ג מטה כפויה אלא ע״ג קרקע צריך לישב ולא אמרו אלא שאינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת ראש ובכפיית המטה והקילו כאלו מפני שהוא טרוד בעסקי המת ומוטל עליו לקוברו ולילך מעיר לעיר ואם באת להחמיר עליו בחליצת מנעל וסנדל ועטיפת הראש אף עסקי המת נפסדים בכך לפיכך לא החמירו עליו באלו אע״פ שמותר לאכול בשר ולשתות יין משנמסר לכתפים היינו משום שאינו מוטל עליו לקוברו אבל בעדונין ובשמחה אסור וכ״כ הר״ר פרץ שאסור בכל מה שנוהג באבל חוץ מנעילת הסנדל ומדברי בעל התוספות יראה שאינו אסור אלא בבשר ויין ותשמיש המטה אבל בשאר כל דיני אבילות מותר המשמר המת אפילו שאינו מתו פטור מק״ש ותפילין ומכל מצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא׃

סימן שמב

א מי שהכין כל צרכי חופתו שאפה פתו וטבח טבחו ומזג יינו ומת אביו של החתן או אמה של הכלה שאין להם מי שיטריח בשבילם לפעם אחרת וגם הוא בענין שאם ידחה החופה יפסיד מה שהכין כגון שאינו נמכר מכניס את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש וכיון שהלה עליו החופה הויא ליה לדידיה כרגל ונוהג שבעת ימי המשתה ואח״כ נוהג שבעת ימי אבילות וכל ז׳ ימי המשתה שהן לו כרגל נוהג בהן דברים שבצינעא ואסור בתשמיש המטה הילכך כל שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבל הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים וכתב הראב״ד דתרוייהו דוקא שיהיו אנשים ישנים עם החתן ונשים עם הכלה ודוקא בלילה אבל ביום מותר להתייחד עמה כמו עם שאר נשים ואינו אסור אלא בתשמיש המטה אבל במיני פרישות במזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מותר ולא עוד אלא אפי׳ בחיבוק ונישוק וכיוצא בו מותר וא״א הרא״ש ז״ל כתב הרבה הפליג החכם להחמיר בלילה להצריך שתי משמרות והפליג להקל ביום להתיר יחוד חיבוק ונישוק ואיפכא מסתברא׳ כי למראית העין היצר מתגבר הלכך יחוד אסור ביום כמו בלילה אבל במיני פרישות א״צ להרחיק וא״צ שתי משמרות אלא הוא בין האנשים או היא בין הנשים וכתב הרמב״ן מנין ל׳ אינו מונה אלא משבעת ימי האבילות ואילך ואינו דומה לקובר מתו ברגל שהרגל עולה לו למנין ל׳ אע״פ שאינו מונה ז׳ אלא לאחר הרגל דהתם נוהג מצות ל׳ ברגל אבל הכא כל שבעת ימי החופה מותרין בגיהוץ ותספורת הילכך לא סלקי כלל וכ״כ א״א ז״ל והיכא שאין לו פסידא שיכול למכור מה שהכין או אפי׳ אית ליה פסידא ומת אמו של חתן או אביה של כלה או אחד משאר הקרובים שנשאר להם מי שיכין להם לפעם אחרת לא התירו לדחות האבילות וכתב בעל הלכות שמכניס המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבילות ואח״כ ז׳ ימי המשתה וכ״כ הרי״ץ גיאת ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל אלא קובר אותו מיד ונוהג ז׳ ימי האבילות ודוחה חופתו עד שיעברו כל ל׳ יום אם לא שיש לו בנים קטנים או לא קיים פריה ורביה כאשר יתבאר והרמב״ן כתב שאין מאחרין החופה ל׳ יום כיון דטריח ליה וקאי עליה מילתא׃

סימן שמג

א מת בעיר כל בני העיר אסורין במלאכה ואם יש חבורות בעיר שכל א׳ מתעסק במתים ביומה כל א׳ מותרת ביום שאינו יומה בד״א שלא בשעת הוצאתו אבל בשעת הוצאתו הכל בטלים כדלקמן כתב הרי״ץ גיאת בהלכות מוקי לה דוקא במת מצוה שאין לו קוברין ולא נהירא אלא בכל מת איירי רב המנונא איקלע למתא שמע קול שיפורא דשכבא וחזי להנך אינשי דעבדי עבידתא אמר בשמתא ליהוי הנך אנשים לאו שכבא איכא במתא אמרו ליה

חבורתא איכא כדפרישית וכתב הרמב״ן מכאן אני שומע כל הרואה מת ואינו מלוהו עד שיהא לו כל צרכו בר נדוי הוא אין שואלין שלום זה לזה והמת בעיר בד״א בכפר קטן אבל בעיר גדולה שואלין׃

סימן שמד

א מצוה גדולה להספיד על המת כראוי וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר אינו מאריך ימים וראוי לקוברו בחייו ומצוותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים הלב כדי להרבות בכייה ולהזכיר שבחו ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדותיו הטובות שבו ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג ביותר ואם לא היה בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו וחכם וחסיד מזכירים להם חכמתן וחסידותן המזכיר על מי שלא היה בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו גורם רע לעצמו ולמת ונשים נספדות בין האנשים ובין החכמים כראוי להם ותנן אפי׳ עני שבישראל לא יפחות מב׳ חלילין ומקוננות בענין הספד אשתו תניא באבל רבתי (בפי״ד) במקום שמספידין פירוש שרגיל להשכיר מקוננות להספיד מספיד על אשתו ואם לא רצה בעלה בא אביה וקוברה ומוציא בע״כ תניא קטן בן כמה שנים יהיה שמספידין עליו רמ״א משום רבי ישמעאל עניים בני ג׳ עשירים בני ה׳ רבי יהודה אומר משמו עניים בני ה׳ עשירים בני ו׳ והלכה כר׳ יהודה ותניא באבל רבתי (בפ״ג) בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים לענין שבח מעשיהם שמוסיפין קצת על שבח מעשיהם תינוק שיודע לישא וליתן יוצא במעשה עצמו אין לו מעשים יוצא במעשה אבותיו ואם אין מעשים לאבותיו יוצא במעשה קרוביו פי׳ כשמספידין אותו ויוצא מזכירין לו שבחיו או של אבותיו או של קרוביו והכלה יוצאת בין בכבוד אביה בין בכבוד בעלה שעולה עמו ואינה יורדת עמו כ׳ רב האי תינוק שעברו עליו ל׳ יום אומר עליו צדוק הדין וקדיש ואין זה דומה להספד דקי״ל עניים בני ה׳ ועשירים בני ו׳ המחותך והמסורס והנפלים ובן ח׳ ובן ט׳ מת עכו״ם והעבדים אין מתעסקין עמהם לבל דבר פי׳ להספד וללוות אבל צרכי מטה וקבורה מתעסקין עמהן ויורשין שאינם רוצים להספיד מוציאין מהן בעל כרחן דהספדא יקרא דשכבא הוא לפיכך צוה שלא יספדוהו שומעין לו אסור לתלוש על המת אפילו שער א׳ בין במקום העינים בין בכ״מ שבראש אחד האיש ואחד האשה וכן אסור לשרוט בשרו בין ביד בין בכלי וכתב הרמב״ן דוקא לשרוט שריטה אבל מותר להכות על בשרו אע״פ שהדם שותת ולא נהירא לא״א הרא״ש זכרונו לברכה אלא בכל ענין אסור אבל על אדם גדול בתורה שמת הכל מותר אם אינו מכוין אלא על התורה ועל המצות שבטלו העם העוסקין בהספד כל זמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין את שמע אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והאונן יושב ודומם הן עומדין ומתפללין והוא מצדיק עליו הדין ואומר יר״מ ה׳ אלהי שתגדור פרצותינו ופרצות עמך בית ישראל ברחמים ודוקא העם הבאים לשמוע ההספד אבל החזנים המספידים פטורים מק״ש ומיהו דוקא ביום הראשון אבל מיום הראשון ואילך גם החזנים חייבין להרמב״ן ההספד שקודם הקבורה לפני המטה נשמטים כל אחד ואחד וקורין את שמע ואין מתפללין בזמן שאין ההספד לפני המת קורין ומתפללין לאחר קבורה אין מפסיקין השורה לא לק״ש ולא לתפלה אבל ההספד מפסיקין בין לק״ש בין לתפלה על כן אין עושין שני הספדין בעיר א׳ אא״כ היה בה כדי הספד לזה וכדי הספד לזה אין עושין ב׳ קלוסים בעיר אחת אלא אם כן היה כדי קלוס לזה וכדי קלוס לזה רבן שמעון בן גמליאל אומר אעפ״כ אסור משום איבה אין אומרים בפני המת אלא דברים של מת כגון צרכי קבורתו והספד אבל שאר כל דבר אסור בין בד״ת בין במילי דעלמא ודוקא תוך ד״א אבל חוץ לד״א שרי הכל ורבינו האי כתב דאף חוץ לד׳ אמות אסור בד״ת. ת״ר חכם שמת בית מדרשו בטל פירוש שסופדין כל ז׳ ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצין בבית מדרשו אלא מתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם אב״ד שמת כל מדרשות שבעיר בטלין כי מספידים אותו בכ״מ ובני עירו נכנסין לב״ה ומשנין מקומם היושבין בדרום יושבין בצפון והיושבין בצפון יושבין בדרום נשיא שמת כל המדרשות בטילין כי מספידין אותו בכ״מ כל ז׳ ואחר ההספד אין נכנסין לב״ה אלא מתחברין שנים שנים ולומדין בבתיהם ובני עיר נכנסין לב״ה וקורין ז׳ בשבת ובב׳ וה׳ קורין ג׳ ויוצאין שכל בני העיר מתפללין בבית האבל בין בחול בין בשבת ואין מתפללין בב״ה אלא קריאת התורה בשבת ובב׳ וה׳ שצריכין לקרות בב״ה משא״כ בחכם ואב״ד שאין ב״ה בטל אלא מקצתן מתפללין בבהכ״נ ומקצתן בבית האבל ובבהכ״נ ובבה״מ מספידין בהן תלמידי חכמים ונשותיהם אבל לא שאר העם נשאל מרבינו האי אדם חשוב שמת מהו לעשות לו הספד וס״ת מונח לפניהם וסדין פרוס עליה והתיר לעשות כן לאדם חשוב וגדול בתורה ויחיד בדורו לגאון בענין ההספד נוהגין בישיבה להספיד לפני המטה לשאר התלמידים אבל חכם ואלוף וגאון מכניסין אותו לב״ה ומכניסין המטה במקום שהיה דורש וסופדין התלמידים וקהל ישראל וכשמוציאין המטה סופדין אותו עד לבית הקברות ואם חכם הוא סופדין אותו עד יום א׳ בתוך ימי האבל ולזמן ישיבה סופדין אותו כל ישראל הקרובים והרחוקים לפי כבודו בחודש אדר ואלול וליום ג׳ וז׳ עולין לבית הקברות ומבקרים אותו וליום ל׳ ושוב אין מבקרין אותו ותכלית י״ב חדש משכיבין ומבקרין אותו׃

סימן שמה

א המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו אבל עומדין עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבילים פי׳ מפני שהוא כבוד לחיים וכל שהוא כבוד לחיים מתעסקין בו וכל שאינו כבוד לחיים אין מתעסקין בו והאי אין קורעין פירוש לרחוקים לכבוד אבל הקרובים הראויין להתאבל קורעין עליו ואיזהו מאבד עצמו לדעת לא שעלה באילן ונפל ומת דאיכא למימר שמא נאנס ונפל אלא שאומר ראו שאני עולה באילן ונופל ומת אבל ראוהו חנוק ותלוי באילן ומושלך זהו המאבד עצמו שלא לדעת ואין מונעין ממנו כל דבר קטן אפילו מאבד עצמו לדעת חשיב כשלא לדעת כיון דלאו בר דעת הוא וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאול המלך אין מונעים ממנו כל דבר מנודה שמת דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו ולא עוד אלא שמבזין אותו וסוקלין ארונו וה״מ באפקירותא שעובר על דברי תורה אבל בממונא כיון שמת פטור מגזרתם ואין סוקלין ארונו ומספידין אותו כראוי הרוגי ב״ד אין מתעסקין עמהם בכל דבר אלא אחיהם וקרוביהן באין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים שאין בלבנו עליכם כלום שדין אמת דנתם ולא היו מתאבלין עליהם אלא אוננים ולא היו מברין עליהם כל הפורשים מן הצבור והם שפורקין עול מצות מעל צוארם ואינם בכלל ישראל בעשיית המצוה ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ומדרשות והמומרים לעבודת כוכבים אין מתעסקין עמהם בכל דבר אלא אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותים וכתב הרי״ץ גיאת מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים וא״א הרא״ש ז״ל כתב וכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו הרוגי מלכות אין מונעין מהם כל דבר והרמב״ן כתב הני מילי הרוגי מלכות ישראל בדיני מלכות אבל הרוגי מלכות אומות העולם אין מונעים מהם אלא הספד: מי שנפל לים או טבע בנהר או אכלתו חיה רעה אין מונעים מהם כל דבר ארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת עומדים עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים אם יש אבלים שמתאבלין עליו ואם אין שלדו קיימת אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברבת אבלים ולא תנחומי אבלים:

סימן שמו

א מי שהיה בעלה צלוב בעיר או אשתו צלובה בעיר או אביו ואמו צלובות בעיר לא ישהה בתוכה אא״כ היתה גדולה כאנטוכיא ולא ישהה בצד זה אלא בצד זה ועד מתי אסור עד שיכלה הבשר כולו שאין הצורה ניכרת בעצמות:

סימן שמז

א מי שמת לו מת לפני שלשים יום הסמוכים לרגל לא יספידנו משיכנסו ל׳ יום הסמוכים לרגל אבל מת תוך ל׳ יום לרגל מותר לסופדו אפי׳ בערב הרגל ואפי׳ אם מספיד על מת שמת תוך ל׳ יום לא יעורר עמו אותו שמת לפני שלשים לשמואל אפילו יספידו לו בחנם אסור ולרב דוקא בשכר אבל בחנם מותר ופסק הרמב״ן כרב והראב״ד פסק כשמואל ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל מהו להספיד בחלילין שהביא נכרי בשבת או להחשיך עליהן להביאן או לקבור בקבר שעשה נכרי כתבתי בהלכות שבת בספר א״ח:

סימן שמח

א הלכות קבורה

שורפים על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי ומה שורפין עליהם מטתם וכלי תשמישן ותניא בתוספתא כשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים אבל לא על ההדיוטות הילכך הבא לשרוף על ההדיוטות מעכבין אותו דאיכא יוהרא והשחתה האומר אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו אלא מוציאין מיורשיו כל צרכי קבורתו בעל כרחן וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו ואפילו האבן שנותנין על הקבר והוא שירשו ממון מאביהן ואפילו מת שאין לו יורשין ואומר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי הוא ולא משום משפחתו לחוד:

סימן שמט

א מת ותכריכיו אסורים בהנאה ודוקא שהזמינם לצרכו ונתנם עליו אבל בהזמנה לבד ואפי׳ עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו דהזמנה לאו מילתא היא וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך תחלה עדיין לא נאסרו ונויי המת המחוברים בגופו כגון פיאה נכרית וכיוצא בזה אסורים כמו המת עצמו בד״א בסתם אבל אם צוה שיתנו נויי גופו המחוברים בו לבנו או לצורך דבר אחר מותרים אבל שערו ממש אפילו אם צוה עליו אסור בהנאה כמו גופו אשה

שנגמר דינה ויצאה ליהרג מותר ליהנות משערה מחיים שאין גמר דינה אוסרה אלא מיתה אוסרתה אבל בהמה שנגמר דינה ליסקל אסור ליהנות ממנה מחיים תניא היו אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על אחרים להצילן רשב״ג אומר בד״א שלא נגעו במטה אבל אם נגעו במטה הנקברת עמו אסורים משום דמחלפי בתכריכי המת ותניא באבל רבתי כל המציל כלים מן המת הרי זה גוזל המתים ויש שמצילין ויש שאין מצילין עד שלא נגעו לארון מצילין משנגעו בו אין מצילין אבל מלמדין את האדם שלא יהא חבלן מפני שאמרו כל המרבה כלים על המת הרי זה עובר משום בל תשחית דברי ר״מ ר״א בר ר׳ צדוק אומר מנוולו ר״ג אומר מרבה עליו הרמה עוד תניא באבל רבתי כל שהמת זוכה בו אסור בהנאה חוץ מהסל והמגריפה המיוחדין לקבורה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו לפיכך הפורש על המת דבר שאינו שלו אפי׳ לקוברו בו אינו נאסר כתב א״א הרא״ש ז״ל שאין נאסר אלא מה שזורקין על המת במרירות הלב כדי שיהא נקבר עמו ונגע במטה הנקברת עמו אבל אם מניחין המת על מצע או שנותנין כר או כסת תחת מראשותיו או שפירשו סדין או טלית על הארון או על המטה שמוליכין בה המת לקוברו אינו נאסר:

סימן שנ

א תניא באבל רבתי מתירין שערות לכלות ומגלין פניהם של חתנים ונותנין דיו וקולמוס בצדו ואין חוששין משום דרכי האמורי תולין מפתחו של מת ופנקסו של מת בארונו משום עגמת נפש ועוד תניא התם עושין חופות לחתנים וכלות ותולים בהם אחד דברים שהביאו אוכל נפש ואחד דברים שלא הביאו אוכל נפש דברי ר״מ וחכ״א אין תולין בהם אלא דברים שלא הביאו אוכל נפש כללו של דבר כל התלוי בחופתו של מת אסור בהנאה לפיכך אין תולין בו דברים שהביאו אוכל נפש שאין אוסרין אוכלין ואין מפסידין אותן שלא לצורך:

סימן שנא

א תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים ובענין הטלת ציצית בהן איכא פלוגתא דרבוותא י״א להטיל בהם וי״א שלא להטיל והר״ד הלוי כתב בשם ה״ר יצחק בן מלכי צדק כשנושאין אותו לקוברו מטילין בו ציצית שלא יהיו נושאי המטה מעוטפין בציצית והוא בלא ציצית וכשקוברין אותו נוטלים אותו ממנו ובשעת פטירת רבינו גרשון אמר ציצית חוץ ונסתפקו בדבריו אם רצה לומר שיסירו מהטלית או שיוציאום חוץ לארון ויש מקומות שקושרין אותן בכנף הבגד והרמב״ן כתב אין בזה שום ספק אלא אין קוברין המת אלא בטלית שיש בו ציצית:

סימן שנב

א ת״ר בראשונה היתה יציאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו מפני שהיו מוציאין עליו יציאות מרובות עד שהיו מניחין אותו ובורחים ממנו עד שבא ר״ג הזקן ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כולן אחריו בכלי פשתן ואמר רב פפא והאידנא נהגו בצרדא בר זוזא תניא רבי נתן אומר כסות היורדת עם המת עולה עמו לעתיד לבא על כן צוה ר׳ ינאי לבניו לא תקברוני בכלים לבנים שמא לא אזכה ואהיה כחתן בין האבילים ולא בשחורים שמא אזכה ואהיה כאבל בין החתנים אלא בכלים צבועין קצת והאידנא נהגו בלבנים וכן ראוי לעשות תניא האיש כורך ומקשר האיש אבל לא האשה האשה כורכת ומקשרת האיש והאשה לשון הרמב״ם מנהג ש״י במתים ובקבורתן מעצימים עיניו של מת ואם נפתח פיו קושרים לחייו ופוקקים נקביו אחר שמדיחין אותו וסכין אותו במיני בשמים וגוזזין שערו וצפרניו ומלבישין אותו תכריכין תפורין של פשתן לבנים ולא יהיו דמיהן יקרים ואסור לקבור בתכריכין של משי ובגדים מרוקמים אפי׳ לנשיא שבישראל שזו גסות הרוח והשחתה ומעשה נכרים:

סימן שנג

א תניא בראשונה היו מגלין פני עשירים ומכסין פני עניים מפני שמשחירין בשעת בצורת והיו עניים חיים מתביישין התקינו שיהיו מכסין פני הכל בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש ועניים בכליבה והיו עניים חיים מתביישין התקינו שיהיו מוציאין הכל בכליבה לפיכך אין לשנות לעניים ולעשירים אין מניחין ס״ת על מטתו של חכם וכבודו של חכם להוציאו דרך פתחים שלא לשלשלו דרך גגות ובמטה ראשונה שעשו לצרכו שלא לשנותו ממטה למטה תניא תינוק כל ל׳ יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ובב׳ אנשים אבל לא באיש אחד ובשתי נשים משום ייחוד ואין עומדים עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים ואפילו אם קים לן ביה שכלו חדשיו מן ל׳ יום ואילך יוצא בדלוסקמא רבי יהודה אומר לא בדלוסקמא הניטלית בכתף אלא בדלוסקמא הניטלית באגפיים ועומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים בן י״ב חדש יוצא

במטה ר״ע אומר הוא כבן שנה ואבריו כבן שתים הוא כבן שתים ואבריו כבן שנה יוצא במטה רשב״א אומר היוצא במטה רבים מתעסקין עמו ומצווחין עליו שאין יוצא במטה אין הרבים מתעסקין עמו ומצווחין עליו ר״א בן עזריה אומר את שניכר לרבים רבים מצווחין עליו ומתעסקין בו שאינו ניכר לרבים אין רבים מתעסקין בו ומצווחין עליו לרב נחשון תינוקא דאתיליד דהוה בר תרין או תלת או ארבע יומין ומית הכי רגילין וגמרין כי נח נפשיה דמהלין ליה על קבריה ולא מברכין על המילה ומסקין ליה שמא דכי מן שמיא מרחמין והויא תחית המתים והויא ידיעה בינוקא ומבחין ליה לאבוי תניא אין מוציאין המת במטה אא״כ היה ראשו ורובו קיים רבי יהודה אומר השדרה והגלגולת הן רובו׃

סימן שנד

א תניא עיר שיש בה שני מתים כאחד מוציאין הראשון ואח״כ מוציאין השני ואם היו מלינין הראשון מוציאין השני חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת״ח ועם הארץ מוציאין תלמיד חכם ב׳ ת״ח שני ע״ה מוציאין הראשון פי׳ אותו שמת תחלה איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה לבית הניוול הוציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים עד שיוציאו השני הוציאו השני וקברוהו באין ועומדין בשורה מנחמין ופוטרין את הרבים ואין מנחמין שני אבלים כאחד אא״כ היה כבודם שוה וקילוסם שוה אין מוציאין ב׳ מתים במטה אחת אא״כ כבודם וקילוסם שוה׃

סימן שנה

א אין מניחין מטה של נשים ברחוב מפני שקרובה לינוול לא שנא של יולדת ל״ש של שאר אשה ועולין בחבר עיר על האיש ואין עולין בחבר עיר על האשה׃

סימן שנו

א מת שלא היה לו צרכי קבורה וגבו לצרכו מעות או שאר דברים והותירו אם כשגבו גבו סתם ולא יחדו לזה המת יעשו מהם צרכי שאר מתים ואם יחדו לצרכי זה המת יתנו ליורשיו ל״ש מעות או שאר דברים׃

סימן שנז

א אסור להלין המת ואם מלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין ומקוננות מותר תניא כל המדחה מטתו ה״ז משובח פי׳ שממהר להוציאו על אביו ואמו ה״ז מגונה היה ערב שבת או עי״ט או שהיו גשמים מזלפין על מטתו ה״ז משובח לפי שאינו עושה אלא לכבוד אביו ואמו׃

סימן שנח

א נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חילופיהן את שלמטה צורך בהן בין מלפניהם בין מלאחריהם פטורים מק״ש שאין למטה צורך בהן חייבין אלו ואלו פטורים מן התפלה הלכך אין מוציאין המת סמוך לק״ש בענין שלא יוכלו לקוברו קודם זמן ק״ש ואם התחילו והגיע זמן ק״ש אין מפסיקין ואיתא בגמרא שאדם חשוב מותר להוציאו סמוך לק״ש וא״א הרא״ש ז״ל לא הביאו בפסקיו ואיני יודע למה ירושלמי הכתפים אסורים בנעילת הסנדל שמא יפסק סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מן המצוה׃

סימן שנט

א מקום שנהגו נשים לצאת לפני המטה יוצאות מקום שנהגו להיות אבלים הולכין לפני המטה הולכין׃

סימן שס

א ת״ר מעבירין את המת מלפני הכלה פי׳ אם פגעו זה בזה בדרך מקדימין הכלה תחלה וה״ה נמי להקדים שאם אין בעיר כדי לזה ולזה מקדימין ומכניסין הכלה לחופה ואח״כ קוברין המת והרמב״ם כתב מי שהיה לפניו מת וכלה מניח הכלה ומתעסק במת וכתב הרמב״ן ולא נהירא ומיהו דוקא הכנסת כלה לחופה קודם לקבורת המת אבל לאחר שנכנסה לחופה ויש לפניו לנחם אבל ולשמח החתן תנחומי האבל קודם וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן בד״א שיש בידו ספוק כדי שניהם אבל אם אין בידו כדי שניהם משתה החתן קודם המת והמילה המילה קודמת וכל זה בשאינו מת מצוה אבל אם הוא מת מצוה מת מצוה קודם שהרי הוא דוחה ת״ת ומקרא מגילה וטומאה דכהן ונזיר ופסח ומילה אין דבר שקודם לו בכל התורה:

סימן שסא

א ת״ר מבטלין ת״ת להוצאת המת ולהכנסת כלה לחופה למאן דמתני פי׳ ששימש ת״ח אין לו שיעור אפי׳ יש עמו כמה אלפים תתבטל בשבילו מאן דתני פי׳ שלמד מעצמו אם יש ששים ריבוא א״צ להתבטל בשבילו למאן דלא קרי ותני כ׳ בהלכות גדולות כיון שיש לו מי שיתעסק עמו א״צ להתבטל בשבילו ורב נטרונאי כתב דכי ליכא י׳ מבטלין וכתב הרמב״ן דטעמא דמסתבר הוא דהא איכא שורה וקדיש וברכת אבלים דבעי עשרה וכתב עוד שא״צ שידע בודאי שיש לו כל צרכו אלא כיון שיש בעיר מי שראוי לעסוק בו א״צ לראות אם יש מי שיעסוק בו אלא כיון שיש מי שיעסוק תלמוד תורה קודם יש אומרים שאין צריך לבטל בשביל אשה ותינוק אלא כמאן דלא קרי ותני וי״א כיון שאינה מצווה לקרות ועושה מה שמוטל עליה וזהירה בלמוד בניה ובעלה דינה כמאן דקרי ותני וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל כתב הרב רבינו יום טוב מיוני שתינוקות של בית רבן אינן מבטלין בשביל הוצאת המת שהרי אין מבטלין אפילו לבנין בית המקדש וכל זה לא איירי אלא בשעת הוצאתו שצריכין להתבטל ללוותו אבל כל זמן שמוטל לקוברו אין מבטלין בשבילו ת״ת אלא אם יש חבורות בעיר שכל אחת מתעסקת יומה אותה שאינה יומה מותרת בין בתלמוד בין בשאר מלאכות ובשעת הוצאתו מבטלין מכל שאר מלאכות ובאין ללוותו אפילו אי לא קרי ותני דלא מפלגינן בין קרי ותני אלא בביטול ת״ת אבל בשאר מלאכות אפילו לא קרי ותני הכל בטלים ובאין ללוותו ואם אין חבורות בעיר כל בעלי מלאכות צריכין להתבטל ולהתעסק בו עד שיקבר אבל מת״ת אין צריכין להתבטל אלא בשעת הוצאתו כדפרישית יש אומרים הא דמבטלין ת״ת להוצאתו היינו דוקא במת מצוה ולא נהירא אלא בכל מת נמי איירי ירושלמי רבי אבהו שלח לרבי חנניה בריה לטבריא פירוש ללמוד אמרו לו גומל חסד הוא פירוש שגומל חסד למתים ללוותם שלח לו המבלי אין קברים בקסרין שלחתיך לטבריא שכבר נמנו וגמרו בעליית בית ארזא בלוד התלמוד קודם למעשה רבנן דקסרין אמרין הדא דתימא בשיש שם מי שיעשה מעשה אבל אין שם מי שיעשה מעשה המעשה קודם לתלמוד והיינו מה שמחלק בגמרא דידן בין אם יש שם כל צרכו או לא אמר רחבה א״ר יהודה א״ר הרואה מת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו ובר נידוי הוא כדפי׳ לעיל ולפחות ילוונו ד׳ אמות ואם לווהו מה שכרו עליו הכתוב אומר מלוה ה׳ חונן דל ירושלמי א״ר יוסי אלין דקיימי מקמי מיתא לא קיימי אלא מקמי אלין דגמלין ליה חסד וכתב הרי״ץ גיאת ש״מ עומדין לפני המת וכן ראינו חסידים ואנשי מעשה עושים ר״ל אפי׳ במקום שאין צריכין ללוותו צריכין לעמוד מפניו וארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת צריכים ללוותו כמו בשעת הוצאת המת:

סימן שסב

א א״ר יוחנן מניין לקבורה מן התורה פירוש שצריך לקוברו בקרקע ולא יתננו בארון ויניחנו כך ת״ל כי קבור תקברנו לפיכך הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום שמלין המת אלא צריך לקוברו בקרקע ואם עשה לו ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו ומ״מ יפה לקוברו בארץ דקבורת ארץ ממש מצוה אפי׳ בח״ל ובכל מקום ומקום לפי מנהגו יש קוברין בכוכין ויש בחפירות ויש בארון ויש בלא ארון ולדברי הכל נותנים המת על גביו ופניו למעלה והכי איתא בירושלמי יהבוני על גבי לא עומד ולא יושב ולא מונח ראשי בין ברכי אלא כאדם שהוא ישן שאלה לרב נטרונאי איזו דרך ישרה לקבורה אם להטילו בכוך ולהניח לוח למעלה מן הכוך שלא יגע בפניו עפר וטיט או כשם שאנו עושין שנותנין עפר על כולו והשיב להטיל עפר על פניו יש בזיון בדבר ולא נכון לעשות כן ולא כל הארצות שוות יש מקום שיש ברד גדול כמו בא״י מכניסים אותו לכוך ואין נותנין עליו עפר כל עיקר שסומכין שיש שם ברד ויבש המת ואינו מתליע אבל בבבל שאין שם ברד קוברין אותו בארון ונותנין עפר על פניו ועל עיניו ואם יש גשמים מביאים עפר יבש ונותנין עפר על פניו ומכסין פניו בבגדיו ונותנין עפר על בגדיו ועל כולו וביון שנותנין בגובה טפח נותנין לוח שהוא כיסוי של ארון על העפר וחוזרין ונותנין עפר הרבה עד שנעשה גל גבוה כמו אמה או יותר ומה שנותנין עפר שרפואתו עפר הוא שכן כתיב כי עפר אתה וגו׳ ירושלמי בצואתו של רבי אמר אל תרבו עלי מאוד תכריכין ותהי ארוני נקובה לארץ פירוש שיטלו דף הארון התחתון וישכיבהו על הארץ שקבורת קרקע מצוה ולא תימא

משום חביבותא דא״י אלא אפילו בח״ל דכתיב כי עפר אתה וגו׳ בראשונה היו קוברין במהמורות נתעכל הבשר מלקטין העצמות וקוברין אותו בארונו אותו היום היה מתאבל למחר היה שמח לומר שינוחו עצמות אביו מן הדין תניא באבל רבתי אין קוברין ב׳ מתים זה בצד זה אא״כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם שנמצא כל אחד ואחד בתוך קבר לעצמו ולא המת בצד העצמות ולא העצמות בצד המת ר׳ יהודה אומר האיש נקבר עם בתו הקטנה והאשה נקברת עם בנה הקטן ועם בן בנה הקטן זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו ונהגו עכשיו כר׳ יהודה אין נותנין שתי ארונות זה על זה ואם נתן כופין העליון שיפנה שאין נוהגים בזיון במתים ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים אבל אם יש ביניהם עפר ששה טפחים מותר אין קוברין רשע אצל צדיק אפי׳ רשע חמור אצל רשע קל אין קוברין וכן אין קוברין צדיק וכ״ש בינוני אצל חסיד מופלג :

סימן שסג

א ירושלמי אין מפנין המת והעצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד ולא מקבר בזוי לקבר בזוי ולא מבזוי למכובד ואצ״ל ממכובד לבזוי ואפילו בתוך הקבר תניא אין מלקטין עצמות לא מתוך הארון ולא מתוך הקבר לצר הקבר לקבור שם מת אחר ובתוך שלו אפי׳ ממכובד לבזוי שרי שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו נשאל לרבינו האי גאון מערות שיש בהן כוכין שמכניסין שם המתים ובשעה שמכניסין שם המת מלקטין העצמות משם ומערבין אותם ומניחין אותם בגומא שבמערה אי שרי או לא וכן בית הקברות שנתמלא ואין להם מקום וחופרים בקברים הישנים ומניחין העצמות לבד אי שרי אי לא והשיב דשלא כדין עבדי דהא חיישי רבנן למקום תפישת שני מתים אלא צריך שלא יהא בין מת לחבירו פחות משלשה טפחים ג׳ לזה וג׳ לזה ולענין בית הקברות שנתמלא ודאי אי ליכא דוכתא אחריתי אפי׳ שיהא רחוק משם מה יעשו אי אפשר ליה למשבקי למת בלא קבר אבל אי איכא דוכתא אחריתי אפי׳ בטירחא בדוחקא ילך שם ולא ינוול המתים וכמה בתי קברים שנדחקו המתים ודנינו שלא יקבר שם אבל ודאי אם יכול להעמיק שיהא הקבר בעומק ויהא בין מת למת ו׳ טפחים ש״ד אף ע״פ שזה למעלה מזה ע״כ לפיכך אסור לפנות המת או העצמות ממקומן לצורך מת אחר וכ״ש לצורך המקום ואפי׳ כדי לעשות לו קבר מכובד מזה אסור אבל לכפרה שלו או לכבודו כגון להעלותו לא״י או לקוברו בקבר אבותיו מותר ואם מתחילה היה דעתם שלא נתנוהו שם אלא לפי שעה או שנוהגין לקבור במהמורות בלא ארון עד שיתעכל הבשר ואח״כ נותנין העצמות בארון מותר תניא באבל רבתי ארון שפינוהו אסור בהנאה אם הוא של אבן יקבר של חרש ישבר המוצא נסרים בבית הקברות לא יזיזם ממקומן :

סימן שסד

א קבר אסור בהנאה ודוקא קבר של בנין אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר כתב ה״ר ישעיה שהעפר שמכסין בו המת בתוך הקבר אסור בהנאה דתלוש ולסוף חיברו הוא וחשוב כתלוש ואיזה קרקע עולם כגון החופר כוך בסלע שהוא קרקע שלא נתלש ואינו נראה אלא העפר נקרא קרקע עולם אפי׳ תלשו ואח״כ החזירו דהא לא משכח תלמודא למיסר אלא בקבר של בנין וכן דעת א״א הרא״ש ז״ל וכתב ה״ר ישעיה עכשיו שקוברין הקטנים בקברי הגדולים באיסור הן עושין שקבר מת אסור בהנאה אפי׳ לקבור בו מת אחר וגם לישב על הקבר אסור ועל האבנים שמכסין בו הקבר או על עפר הקבר דכולהו כתלוש ולבסוף חיברו דמי וא״א הרא״ש ז״ל לא היה אוסר לישב על האבן שאינו נחשב מן הקבר אלא ציון שנותנים עליו אח״כ והא דקבר של בנין אסור לעולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפילו על דעת לפנותו ואפי׳ אם לא נתן בו אלא נפל אבל אם בנאו לשמו ולא נתנו בו מותר וכן אם נתנו בו אדעתא לפנותו ולא הזמינו מתחלה מותר לאחר שפינהו אבל אם נתנו על דעת להיות בו עולמית אסור אפי׳ לאחר שפינה ואפי׳ לא בנאו לשמו ואם לא בנאו לשמו ונתנוהו בתוכו והוסיף בו דימוס לשמו כולו אסור אפילו לאחר שפינהו ואע״פ שקברו שם על דעת לפנותו ואם מכיר הדימוס שהוסיף לשמו מסירו והוא לבדו אסור ושאר הקבר מותר: המוצא קבר בתוך שדהו ואינו יודע אם נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו ומקומו טהור ואם מדעת בעל השדה נקבר שם אסור לפנותו ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה ואם הוא מת מצוה שמצאו אדם שם וקברו אפי׳ שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו שמת מצוה קונה מקומו וכל המוצאו צריך לקוברו במקום שמוצאו ואם מצאו על המיצר שצריך לפנותו משם מפני הרבים שלא יאהילו עליו מפנהו לאיזה מקום שירצה מצאו בין שדה בור לשדה ניר מפנהו לשדה בור בין שדה ניר לשדה זרע מפנהו לשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן מפנהו לשדה אילן ואם שתיהן שוות מפנהו לקרובה שבהן ואם שתיהן שוות בקירוב מפנהו לאיזה מהם שירצה בד״א במוצאו חוץ לתחום אבל אם מוצאו בתוך התחום מביאו לבית הקברות ואינו נקרא מת מצוה אלא א״כ מצא ראשו ורובו או שדרה וגולגולת וקבר המזיק לרבים כגון שהוא סמוך לדרך אפי׳ נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו ומקומו טהור ואסור בהנאה ובירושלמי מחלק דוקא שהקבר קודם אבל אם הדרך קודם מקומו מותר בהנאה ולאו כל כמיניה לאסור של רבים החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו הוא עולמית משום כבוד אביו אבל אחר מותר ליקבר בו וי״א דוקא בקבר בנין אבל קרקע עולם שרי והרמב״ן כתב דטעמא משום כבוד אביו אפי׳ קרקע עולם נמי אסור :

סימן ששה

א החופר כוך למת פטור מקריאת שמע ומהתפלה ומהתפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם הם שנים והגיע זמן קריאת שמע אחד עולה ונוטל ידיו וקורא קריאת שמע ומתפלל וכתב הרמב״ן דוקא כוך דלא חפיר ליה אלא חד לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים מתעסקין בו כאחד פטורין מרחיקין הקברות מן העיר חמשים אמה:

סימן ששו

א המוכר קברו ודרך קברו מקום מעמדו ומקום הספדו באין בני משפחתו וקוברין אותו בעל כרחו של לוקח ומחזירין לו דמיו תניא באבל רבתי אשה שירשה קבר נקברת בתוכה היא וכל יוצאי יריכה דברי ר״מ וחכ״א היא ולא יוצאי יריכה ומודים חכמים שאם ראתה אותם בחייה נקברים עמה במותם פי׳ שירשה מקום בית הקברות ממשפחתה ובניה מתיחסים על שם משפחת אביהם וגנאי לבני משפחת׳ ליקבר אצלה אביה אומר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי תקבר אצל בעלה ואם יש לה בנים ואמרה קברוני אצל בני קוברין אותה אצל בניה אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי תקבר אצל בעלה שחייב בקבורתה חפירת כוכין בח״ה וחינוכן כתבתי בספר א״ח בהלכות ח״ה :

סימן ששז

א קוברים מתי נכרים עם מתי ישראל ומנחמין אבליהם מפני דרכי שלום ופירש״י לא שיקברום בקבר ישראל אלא משתדלים בקבורתם כמו שמשתדלים בקבורת ישראל לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס״ת בזרועו ויקרא בו או יתפלל והוא הדין נמי על פה אסור ודוקא בתוך ד׳ אמות אבל חוץ לד׳ אמות מותר ופר״י דוקא תפילין ושאר מצות וכיוצא בהן אבל ציצית שהוא חובת הבגד מותר שאינו יכול לפשוט בגדיו כשנכנס לבית הקברות וכתב ה״ר יונה וזהו דוקא בימיהם שהיו עושים ציצית בכל בגדיהם וא״א שיפשטו בגדיהם אבל טליתות שלנו שאין אנו מכוונים בהן למלבוש אלא לשם מצות ציצית הוי כמו תפילין וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל :

סימן ששח

א ת״ר בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש אין מרעין בהן בהמות ואין מוליכין בו אמת המים ולא יטייל בהן לקפנדריא ולא ילקט בהן עשבים ואם ליקט או שצריך ללקטן לצורך בית הקברות שורפין במקומן תניא באבל רבתי קבר חדש נמדד ונמכר ונחלק והישן אינו נמכר ולא נמדד ולא נחלק פי׳ אין מודדין אותו כמה מתים נקברים במקצתן שיתנו אותו מדה למתים אחרים כנגדו ולא נמכר משום פגם משפחה ולא נחלק בין היורשים אלא כולם נקברים שורות שורות לעצמם והכל משום כבודם של מתים :

סימן ששט

א הלכות טומאת כהן

אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו (ויקרא כ״א:א׳) מכאן שהכהן מוזהר שלא לטמאות למת וכן לכל הטומאות הפורשות ממנו ולא לגולל שהוא האבן שנותנין על הקבר לציון ולא לדופן והוא שפעמים סומכים האבן באבנים קטנים ונקראין דופק שכולן מטמאי׳ והכהן מוזהר עליהן וכן על אבר מן החי שיש עליו בשר כ״כ שאם היה מחובר היה ראוי לעלות ארוכה על ידו ואפי׳ ספק טומאה וכגון אילן שמיסך על הארץ וענפיו מובדלין זה מזה וטומאה תחת א׳ מהן ואין ידוע תחת איזה או אבנים יוצאין מן הגדר וטומאה תחת אחד מהן ואין ידוע תחת איזה או שדה שנחרש בו קבר ואין ידוע מקומו וכל ארץ העכו״ם אסור לכהן לטמאות בהן:

סימן שע

א מי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה וכן מי שנקרע מגבו כדג אפי׳ עדיין הוא חי חשוב כמת ומטמא אבל בגוסס ומי שנשחטו בו ב׳ סימנים או פצוע הרבה פצעים אינן מטמאין עד שתצא נפשם ומכ״מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס:

סימן שעא

א כשם שאסור ליגע במת כך אסור ליכנס תחת האהל שהמת תחתיו אפילו הוא גדול הרבה ואפילו לבית אחר או לעלייה אחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח ובית לאותו בית עד עולם ואם סתם הנקב מותר לו ליכנס לבית האחר שהסתימה חוצצת אפי׳ לא בטלו להיות שם עולמית וה״מ שסתם כל הנקב אבל אם לא סתם כולו אלא מיעטו מטפח אם נתנו להיות שם עולמית ממעט וחוצץ בפני הטומאה שלא תעבור ואם לאו אינו ממעט ארובה שבין בית לעלייה ואין בה פותח טפח וכזית מהמת למטה בבית כנגדה הבית טהור ועלייה טמאה ב׳ חדרים פתוחים לבית ובכל אחד חצי זית מהמת ודלתותיהן נעולין הבית טמא והם טהורים ואם נפתחו גם הם טמאין החצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים אם כל פתחי הבית וחלונות נעולים טומאה יוצא לתחת הזיזין ואכסדראות ואם נפתח חלון או פתח מצד האחד ואותו של צד החצר כולן נעולות אין הטומאה יוצאה לתחת הזיזין ואם נפתח ג״כ אחד מהן לצד הזיזין הטומאה יוצאה מחבית לתחת הזיזין וכן אם טומאה תחת הזיזין נכנסה מתחתיהן לבית וכן אם הרבה גגין בולטין למעלה על פתחי הבתים וטומאה באחד מהבתים כל הבתים שפתחיהן פתוחים טמאים אסור לקרב תוך ד׳ אמות של מת או תוך ד״א של הקבר בד״א שאין הקבר מסוים במחיצות גבוהות י׳ טפחים אבל אם הוא מסוים במחיצות גבוהות י׳ או בחריץ עמוק י׳ א״צ להרחיק ממנו אלא ד׳ טפחים:

סימן שעב

א אע״פ שהכהן אסור ליכנס לשדה שנחרש בו קבר או לארץ העמים אם צריך לילך שם לדבר מצוה כגון לישא אשה או ללמוד תורה ואין לו דרך אחר לעבור יכול לעבור דרך שם אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר וכן אבל העובר דרך שם יכול הכהן לילך אחריו לנחמו ומטעם זה קאמר בגמרא שהיו מדלגין על הקברות לילך לקראת מלכי ישראל ונכרים דכיון דרוב ארונות בהן פותח טפח אין בו אלא איסורא דרבנן ולדבר מצוה לא אסרו וזהו דוקא בימיהם שהיו קוברין בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא שכולו סתום אפילו יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה קברי נכרים כתב הרמב״ם שמותר לכהן לילך עליהם וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה בהא איכא פלוגתא דרבוותא וראיתי להר״ם מרוטנבור״ק שמיחה בכהנים מלילך עליהם והמחמיר תבא עליו ברכה עכ״ל:

סימן שעג

א כשם שהכהן מוזהר שלא לטמאות כך הוא מוזהר להזהיר הקטנים מלטמאות כתב הרמב״ם שאין הגדולים מוזהרים על הקטנים אלא שלא לטמאות ביד אבל אם בא לטמאות בעצמו אין בית דין מצווין להפרישו אלא שאביו מצווה לחנכן בקדושה ונ״ל שצריכין להפרישו וכן משמע הלשון שדרשו אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים משמע שצריך להזהירם מלטמאות ודוקא כהן כשר מוזהר ואפילו הוא בעל מום אבל חלל וכהנת מותרים לטמאות: כל המתים האמורים בפרשה שכהן מטמא להם מצוה שיטמא להם ואפילו לא רצה מטמאין אותו בעל כרחו אחד האיש ואחד האשה והרמב״ם כתב כיון שכהנת אינה מוזהרת על הטומאה גם אין הנשים מצוות לטמאות לקרובים ולא נהירא לא״א הרא״ש זכרונו לברכה אלא אשה מצווה לטמאות לקרובים כמו האיש ואלו הקרובים שמטמא להם אשתו נשואה שהיא כשרה אבל פסולה או גרושה או ארוסה אינו לא אונן בשבילה ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו ומטמא לאביו ולאמו אפי׳ נתחללה ולבנו ולבתו אפילו הפסולין חוץ מבנו ובתו משפחה ונכרית ודוקא שהם משלשים יום ואילך או שקים לן בהו שכלו לו חדשיו שיצא מכלל נפל הא לאו הכי ספק נפל הוא ואין מטמאין לו ומטמא לאחיו ולאחותו מאביו אפילו הם פסולים אבל לא לאחיו ולאחותו מאמו ואינו מטמא לאחותו הארוסה אפי׳ היא ארוסה לכהן ולא לאנוסה ומפותה אבל מטמא לארוסה שנתגרשה ובוגרת ומוכת עץ לכל אלו מטמא בין לצורך בין שלא לצורך עד שיסתום הגולל אבל משנסתם הגולל שוב אין מטמא להם ובעוד שהכהן מתעסק במתו מותר לטמאות גם לאחרים אבל משפירש לטמאות למתו אסור לטמאות גם לאחרים אפילו בו ביום לפיכך אין לו ליכנס לב״ה לקבור מתו אף ע״פ שבשעה שמכניסו מותר לטמאות לאחרים מ״מ לאחר הקבורה כשחוזר על הקברים מוסיף לו טומאה לפיכך משפחות כהונה עושין להם שכונה בסוף בית הקברות שלא יטמאו בקברי אחרים וכן כתב הרמב״ם ור״ת כתב שיכול ליכנס לב״ה לקבור מתו ולא נהירא כהן שפרשו אבותיו מדרכי צבור כגון המאיני״ם אינו מטמא להם ולא להרוגי בית דין ולא למי שמאבד עצמו לדעת ואינו מטמא לספק כגון שנתערב ולדה בולד שפחה או ספק בן ט׳ לראשון או בן ז׳ לאחרון ואינו מטמא לקרובים אא״כ יהא המת שלם אבל אם חסר ממנו כל שהו אפי׳ הוא מונח אצלו אין מטמא לו וה״מ שנחסר לאחר מיתתו אבל אם חסר ממנו אבר בחיים ומת מטמא לו אע״פ שאינו שלם ואינו מטמא לאבר מן החי של קרובים:

סימן שעד

א כשם שמטמא לקרובים כך מטמא למת מצוה ואפי׳ הוא כ״ג ונזיר והלך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה מטמא לו ואינו נקרא מת מצוה אלא אם כן מצא ראשו ורובו או שדרה וגולגולת ואם מצא שדרה וגולגולת או ראשו ורובו וקברו חוץ מאבר אחד חוזר לטמאו בשביל אותו אבר ובזה חמור מקרובים שאינו מטמא להם אא״כ יהיו שלמים כדפרישית ואי זהו מת מצוה כל שמוצאו במקום שאם יקרא המוצאו לישראל לבא להשתדל בו לא ישמע אותו לבא להשתדל בו אבל אם קרא כהן המוצאו לאחרים לבוא ובאים לא יטמא הכהן המוצאו אם יש לו כל צרכו וכמה כל צרכו למאן דקרי ותני עד שיהא לו שיתא אלפי גברי ולמאן דמתני אין לו שיעור וכן לנשיא מטמא לעולם לרבו לא יטמא אם יש לו שיעור כל הקרובים שהכהן מטמא להן שהם אביו ואמו בנו ובתו ואחיו ואחותו מאביו הבתולה ואשתו מתאבלים עליהם ועוד הוסיפו עליהם אחיו מאמו ואחותו מאמו בין בתולה בין נשואה ואחותו נשואה מאביו שמתאבלים עליהם אף על פי שאין כהן מטמא להן וכשם שהוא מתאבל על אשתו כך היא מתאבלת עליו ודוקא אשתו כשרה ונשואה אבל פסולה או ארוסה לא אבל בנו ובתו ואחותו אפילו הם פסולין מתאבל עליהם חוץ מבניו ובתו או אחיו ואחותו משפחת נכרית שאין מתאבל עליהן גר שנתגייר הוא ובניו או עבד שנשתחרר הוא ואמו אין מתאבלין זה על זה וכל מי שמתאבל עליו מתאבל עמו אם מת לו מת ומיהו דוקא בעודו בפניו אבל אם אינו בפניו א״צ לנהוג אבילות חוץ מאשתו שאע״פ שמתאבל עליה אינו מתאבל עמה אלא כשמת אביה או אמה משום כבוד חמיו וחמותו אבל אם מת אחיה או אחותו או בנה ובתה מאיש אחר אינו מתאבל עמה ומ״מ אינו יכול לכופה להתקשט אבל יכולה למזוג לו הכוס ולהציע לו המטה ולרחוץ לו פניו ידיו ורגליו וי״א שהיא ג״כ אינה מתאבלת עמו אלא כשמת חמיה או חמותה אבל שאר קרוביו שמתו אינה מתאבלת עמו וכן כתב הרמב״ם אבל הרמב״ן כתב שהיא מתאבלת על כל הקרובים שמתאבל עליהן וכן יראה דעת א״א הרא״ש ז״ל כתב הרמב״ם שאין מתאבלין עם הקרובים שמתאבלין עליהם אלא כשמתאבלין על קורבה דשאר כגון בנו ואחיו שמתאבל על בן או בת שלהם אבל על קורבה דקידושין שלהן כגון שמת אשת בנו או אשת אחיו או בעל בתו או בעל אחותו אינו מתאבל עליהם וכן כתב הרמב״ן ואינו נראה כן דעת אדוני אבי הרא״ש זכרונו לברכה שלא חילק בזה וי״א שלא אמרו להתאבל עם מי שמתאבל עליו אלא כשהמת קרוב לו אבל אחיו מאביו שמתאבל על אחיו מאמו שאינו קרוב לו כלל אינו נוהג שום אבילות כתב הרמב״ן שהאבלות שנוהג עם מי שמתאבל עליו הוא אבילות גמורה בחליצת מנעל וסנדל ועטיפת הראש ומתעסקין בו בהבראה וכל שאר דיני אבילות וכן נוהג דין שלשים בגיהוץ ותספורת ולא כמו שנוהגין עכשיו כשנכנס לבית חולץ וכשיוצא לשוק נועל והאבל מכיר אותו שיוצא לשוק כשאר כל אדם אלא נוהג אבילות גמורה וכן אינו מסתפר בבית אחר ואינו מגהץ ואע״פ שאמרו שאינו נוהג אבילות אלא עמו בבית כיון שהוא נראה עמו בבית נוהג אבילות גמורה ולא התירו אלא כגון דברים שבצינעא שבתוך ביתו שאינו נוהג אלא לעצמו וכן בעיר אחרת אינו נוהג כלל אבל בפני האבל נוהג כמוהו בכל דבר וכתב א״א הרא״ש ז״ל והאידנא נהגו להקל באבילות של המתאבלים עמהם וסומכין על זו שאינו אלא בשביל כבוד האבל ואם רצה האבל למחול על כבודו אין צריך להתאבל עמו והאידנא כל האבילים נוהגים למחול על כבודם לכן נהגו להקל וכ״כ הרמב״ן תינוק כל שלשים יום ויום ל׳ בכלל אין מתאבלין עליו אפילו גמרו שערותיו וצפורניו ואין צריך לומר שאין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו תנחומי אבלים וברכת אבלים מיום שלשים ואילך מתאבלים עליו אפילו נולד לשמונה חדשים ואי קים לן ביה שכלו חדשיו כגון שבעל ופירש ונולד לט׳ חדשים בין שלימים בין מקוטעים מתאבלין עליו אבל אין עומדים עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים עד אחר שלשים יום ועל רבו שלמדו חכמה צריך לנהוג כל דין אנינות ומתאבל עליו בחליצת סנדל וכל דין אבלות יום א׳ ונשיא אע״פ שהכל מטמאים לו אין מתאבלים עליו כלל:

סימן שעה

א הלכות אבילות

מנין לאבלות ז׳ דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג ז׳ אף אבלות ז׳ ומשום דאיכא חג שאינו אלא יום אחד סמכו ליום שמועה רחוקה יום אחד וכן ל׳ יום לגיהוץ ולתספורת אסמכוה אקרא והכל אינו אלא אסמכתא בעלמא שאין אבלות דאורייתא אפי׳ ביום הראשון אבל הגאונים כתבו שאבלות יום ראשון דאורייתא ולפנים יתבאר בע״ה ומאימתי חל האבלות משיסתם הגולל ופירש״י כסוי הארון וכת׳ הרמב״ן ולדבריו כשנותנין אותו בבית בארון וסותמין הכסוי במסמרים ע״ד ליתן הארון בכוך או בקבר מונה משעת סתימה אבל אם מוציא המת במטה או בארון פתוח לב״ה וקובר מתו בקרקע אינו מונה אלא משיסתם הקבר בנסר ובעפר שנותנין על המת או על הארון ורבינו תם פירש גולל הוא האבן שנותנין על הקבר מלמעלה וכן פירשו הגאונים כל זמן שהארון מגולה אין מונין לו עד שינתן בכוך או בקבר [א*] ויסתום פיהם באבנים או בנסרים לפי מה שדרכן בקבורה וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל אחר שנגמר ונסתם סתימת הקבר מתחיל האבלות אפילו אם ישהו הרבה מליתן עליו האבן בד״א באותם שהולכים עם המת לב״ה אבל אותם

שאינם הולכין עמו מיד כשיחזרו פניהם מהמטה מתחילין למנות ומיהו כתב הרמב״ן דוקא כשמוליכים המת מעיר לעיר מיד כשמסרוהו לאלו שמוליכין אותו והחזירו פניהם מהמטה כבר נתייאשו ממנו ודמי לסתימת הגולל אבל הקוברים בב״ה סמוך לעיר החוזרים משערי העיר אינן מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר וכ״כ הרמב״ם מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקוברו ואינן יודעין מתי יקבר מיד שיחזרו פניהן מתחילין למנות האבלות אבל בעל הלכות לא חילק דאפילו נקבר בעירו מתחילין מיד כשיחזרו פניהן ומסקנת א״א הרא״ש ז״ל כדברי הרמב״ם והא דאמרינן כשמוליכין אותו מעיר לעיר שאותן שבכאן מונין משיצא המת ואותם שיוצאין עמו משיסתם הגולל היינו דוקא שאין בהן גדול משפחה אבל אם יש בהם גדול משפחה הכל הולך אחריו אם נשאר בכאן אלו ואלו מונין משיצא המת ואם הולך עמו אלו ואלו מונים משיסתם הגולל וגדול משפחה כתב הרי״ץ גיאת היינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולהו בתריה ל״ש אח ול״ש בן קטן והיכא שמפנין המת מקבר לקבר אם קברוהו בקבר ראשון ע״ד להיות קבור שם עולמית אלא שלאח״כ נמלכו לפנותו משם אין מונין לו אלא משיסתום גולל הראשון אפי׳ פינוהו תוך ז׳ ימים אבל אם בתחילה קברוהו ע״ד לפנותו כשיזדמן להם מתחילין אבילות מיד ואם פינוהו תוך ז׳ חוזרין ומונין משיסתום גולל ב׳ ואם לא פינוהו עד לאחר ז׳ כבר עבר אבילותם ואין מתאבלין עליו פעם אחרת ואם מתחילה היה דעתם לפנותו משם תוך ז׳ אין מתחילין למנות עד שיסתום גולל ב׳ הרוגי מלכות מאימתי מונין להם משנתייאשו לשאול אבל לא מלגנוב מי שנפל לים או הרגוהו ליסטים או גררוהו חיה מאימתי מתחילין למנות משנתייאשו לקוברו מצאוהו אברים אברים אין מונין להם עד שימצאו ראשו ורובו ר׳ יהודה אומר השדרה וגולגולת הם רובו שאלה לרבי׳ האי גאון ולרב שרירא על שהרגוהו שלטון וקרוביו בעיר אחרת מאימתי מתחילין האבילות והשיבו משעת שמועה דמה שאמרו בהרוגי מלכות משעה שנתייאשו מלשאול מיירי שלא נתברר שמת אלא קול יוצא בכך וקרוביו מחפשים על אמתת הדבר בהא קאמר בשעה שמתייאשין ופוסקין דרישתן מונין כי כבר נתקרר דעתם אבל אם יודעין שנהרג כמת מעצמו דמי ומונין משעת שמועה אבל ר״י כתב על מי שמת בתפיסה ולא נתנו המושל לקבורה שאין מונין לו אלא משעה שנתייאשו ממנו לגמרי וכ״כ הרמב״ן ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו אין הקרובים צריכין להתאבל אלא הבנים ואם הם שם בשעה שנמצא מתאבלין אותו היום דלא גרע ממלקט עצמות אביו שמתאבל עליו אותו היום וקורע אבל אם אינן שמה ושומעין אחר שיעבור היום אין צריכין להתאבל. אחד מהאבלים שלא היה עם האחרים בשעת מיתת המת ואח״כ בא אצלם אם היה קרוב להם תוך י׳ פרסאות והיה גדול הבית בבית אפי׳ בא ביום הז׳ מונה עמהם והוא שבא ומצאן שעדיין נוהגין אבילות בחליצת מנעל ועטיפת הראש ורבים מתעסקין עמהם לנחמם אבל אם היה רחוק מי׳ פרסאות או שלא היה גדול הבית בבית או שזה הבא הוא הגדול אפי׳ בא ביום הב׳ מונה לעצמו הלך הגדול לב״ה להתעסק בצרכי המת לעשות לו מצבה ובנין לקבר ובא א׳ מהאבלים ממקום קרוב שלא היה אצלם אם חזר הגדול לבית תוך ג׳ ימים הרי הוא כאילו לא הלך כיון שהלך לצורך המת וקטן הבא נגרר אחריהם ומונה עמהם לא בא לבית תוך ג׳ ימים הוי כאילו אין הגדול בבית וקטן הבא מונה לעצמו אפי׳ בא ביום הב׳ כתב הרמב״ן י״א הלכו מקצתן עם המת לב״ה ומקצתן נשארו בבית אלו שבבית נוהגין אבלותן משהחזירו פניהם מהמת ואלו שהולכין עמו אין נוהגין אלא משיסתום הגולל חזרו אותם שהלכו עם המת תוך ג׳ ימים מונין עם אלו שבבית לאחר ג׳ ימים מונין לעצמן בין שבית הקברות רחוק או קרוב בין שהיה ההולך שם גדול הבית או קטן אבל הוא פסק שאותם שחזרו מב״ה מונין לעולם עם אותם שבבית אפי׳ באו ביום ז׳ אפי׳ ב״ה רחוק והגדול הלך שם והוא שבאו קודם שפסקו מאבילותם ועל כן כ׳ הלך גדול הבית לב״ה ובא אפילו ביום ז׳ אם בא אחד מהאבלים שלא היה עמהם נגרר אחריהם כאילו היה הגדול בבית וא״א ז״ל כתב כסברא ראשונה שאינו נגרר אחריהם אלא א״כ חזר הגדול תוך ג׳ ימים כתב הרמב״ן שאין חילוק בין אם זה הבא שמע מיתת המת באותו מקום שהיה שם תחלה בין אם שמע עליו באותו מקום שנכנס שם בין אם לא שמע עד שמצא האבלים בביתם וא״א הרא״ש ז״ל כתב דמיירי דוקא שלא שמע עד בואו אל אחיו דאי נודע לו ביום ב׳ והתחיל להתאבל לא מסתברא כלל שיקצר אבלותו בשביל שבא אל אחיו אבל כשלא התחיל כלל ובא אל אחיו חשבינן ליה כאילו התחיל להתאבל עמהם ע״כ כתב רב נטרונאי היה במקום רחוק ונכנס ביום ג׳ במקום קרוב ועמד שם ב׳ ימים או שלשה ימים חשבינן ליה כאילו בא ממקום קרוב ולא נהירא:

סימן שעו

א תנא אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים עד שיסתום הגולל נסתם באין ועומדין עליו בשורה ומנחמים פוטרין את הרבים קברו סמוך לק״ש וחזרו אם יכולין להתחיל ולקרות אפי׳ פסוק אחד עד שיגיעו לשורה יתחילו ויקראו מה שיוכלו ואם לאו לא יתחילו אלא יעשו שורתם ואח״כ יקראו ויתפללו והעומדין בשורה בשעת ק״ש הרואה את הפנים פטורין שאינם רואין את הפנים חייבין שהיו רגילין לעמוד שורות שורות זו לפנים מזו אין שורה בפחות מי׳ ואין פוחתים משבעה מעמדות ומושבות למת כנגד הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל ואין עושין מעמד בפחות מעשרה אין המנחמין רשאין לפתוח עד שיפתח האבל תחלה והאבל מיסב בראש וכיון שנענע האבל בראשו שוב אין מנחמין רשאין לישב

אצלו דכיון שהוא אסור בשאלת שלום בזמן שפוטר המנחמין שוחה בראשו כתלמיד השואל לפני רבו ליתן שלום לכל אומרים שב פי׳ אם בא לכבד חבירו ולקום מפניו אומר לו שב חוץ מלאבל ולחולה דמשמע שב באבילות שלך ובחולה שלך א״ר יהודה מת שאין לו מנחמין באין עשרה בני אדם ויושבים במקומו ההוא דשכיב בשבבותיה דרבי יהודה ולא הוו ליה מנחמין בכל יומא הוה מכניף רבי יהודה י׳ ואזיל ויתיב בדוכתיה לבתר ז׳ יומין אתחזי ליה בחלמא א״ל תנוח דעתך שהנחת דעתי ל׳ הרמב״ם באין י׳ בני אדם כשרים ויושבין במקומו כל שבעה ימי האבילות ושאר העם מתקבצין עליהם ואם לא היו שם י׳ קבועים בכל יום מתקבצין י׳ ויושבין במקומו ע״כ כל אלו הדברים תלויין במנהג לפיכך כל מקום ומקום יעשה כמנהגו וכתב א״א הרא״ש ז״ל והאידנא לא נהגו לעשות אלא מעמד אחד בצאתם מן הקבר עושין שורה אחת ואומרים קדיש ובאשכנז ובצרפת אומרים צידוק הדין ואח״כ אומרים קדיש ומנחמין האבל ומלוין אותו עד ביתו והרמב״ן כתב המנהג שהיו נוהגין בימי רבותי כך היו קוברין המת וחוזרין למקום סמוך לבית הקברות והוא הנקרא מקום מעמד של בני המשפחה ומתעכב שם האבל ועומד לצד אחד והעם מסדרין עצמן לפניו שורות שורות שורה ראשונה בקרובים ושנייה בחברים ושכינים ושלישית בכל העם ואין שורה פחותה מי׳ בני אדם ואם היו מועטים נעשו כולם שורה אחת והיו מזכירין שם עניין תחיית המתים כגון האל הגדול ברוב גדלו אדיר וחזק ברוב נוראות מחיה המתים במאמרו ומבקשים רחמים על המת לומר הוא יזכה פלוני לתחיית המתים ואינו חותם בזו ומקדישין שם ואומרים בעלמא דהוא עתיד לחדתא עלמא וכו׳ וזה הוא הנקרא המפטיר בבית עלמין ואח״כ במקום שנהגו לעשות מעמד ומושב עומד ש״צ ואומר עמדו יקרים עמודו ועומדין ואומרין ברוך דיין האמת וכיוצא בזה דבר של צידוק הדין בקצרה ואח״כ חוזר הש״ץ ואומר להם שבו יקרים שבו וכך עושין עד ז׳ פעמים ובפעם הז׳ כשאומר להם עמדו יקרים עמודו עומדין וכל העם עוברים שורות שורות על הסדר שהושבו ועוברין משמאל האבל וכל אחד אומר לו תתנחם מן השמים ומשם הולכין למקום אחר סמוך לזה והוא הנקרא מקום הספדו וסופדין ומקוננין כדרכן ומשם לרחובה של עיר ומברכים על הכוס ברכה שמסיימין בה בא״י מנחם אבלים ואם בא לרבות בברכות כנגד שבחו של הקב״ה ולחתום בה בא״י מחיה המתים וכנגד המנחמין בא״י משלם הגמול וכנגד כל ישראל לחתום ברוך עוצר המגפה הרשות בידו לרבות כפי הענין ולהאריך בשבחו של הקב״ה ובקשת רחמים ממנו: ואחר כך נכנסין עם האבל לביתו והוא מיסב בראש וש״צ אומר נשאלו רבנן טעמא ואבל אומר ברוך דיין אמת וגדולי החכמים מנחמין כל אחד ואחד כפי מה שרואה לדרוש בנחמה ויש עיירות וכפרים שאין שם רחוב והולכין ממקום הספד ונכנסין לבית הכנסת ומברכין אותה ברכה של מנחם אבלים בב״ה ומקומות שאין אבלים נכנסין מבית הקברות לבית הכנסת מברכין אותו בבית האבל והיו נוהגין לצאת לבית הקברות כל שבעה להספיד וכשחוזרין לרחובה של עיר מברכים ברכת של רחבה כל שבעה והוא שיש פנים חדשות ומאריכין בשאר הברכות כמו שעושין ביום הראשון ואם לא יצאו לבית הקברות ובאו פנים חדשות הולכין לביתו של האבל ומברכין ומנחמין אותו בבית ובדורותינו בטלו מנהגות הללו שלא היה חובה ואפי׳ הברכות כולן שהיו מברכין רשות הם אלא כך נוהגין עכשיו נותנין המת בקבר וסותמין גולל הקבר וחולצין מנעל וסנדל ומרחיקין מעט מבית הקברות ומקדישין יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לחדתא ולאחיאה מתיא ולשכללא היכליה ולמפרק חייא ולמבני קרתא דירושלם ולמעקר פולחנא נוכראה דפלחי כוכביא מארעיה ולאתבא פולחנא קדישא דשמיא לאתריה וזיויה ויקריה ושכינתיה בחייכון וביומיכון וכו׳ תתכלא חרבא וכפנא ומותנא מיננא ומכל עמיה בית ישראל ואמרו אמן וכו׳ הכי אומר גאון מנהגינו להתרחק מבית הקברות שיעור חמשים אמות או ק׳ אמות ויש מקומות שבונין בית לדבר זה אבל לתוך ארבע אמות לא דמת תופס ד׳ אמות לקריאת שמע נשאל לגאון נוהגין אצלינו כשחוזרין מבית הקברות רוחצין ידיהם קודם כניסתן לבתיהן ויושבין על הדרך מה טעם והשיב אין צריכין לרחוץ ואם נוהגין ורוחצין אין בכך כלום וכשאמרו במי שחוזר מאחורי המת לישב ז׳ פעמים לא אמרו אלא למי שהולך לבית הקברות ובחזרתו ובקרובים וביום ראשון ובמקום שנהגו וצריך לישב שבעה פעמים מפני שהרוחות מלוות אותו ובכל שעה שיושב בורחין ממנו ואמר רב האי לא נהגו מעולם לקנח ידיהם בבבל בעפר וכן אנו רואים דמאן דעבד הכי אין בכך כלום אלא שרי למיעבד אבל נטילת ידים לבתר הכי ליכא אלא במי שנשאו למטה ע״כ לגאונים ובמקומות הללו נהגו בכך לקנח בעפר ולתלוש עשב מן המחובר לאחר קדיש ולרחוץ ידיהם במים והם אומרים שהן רומזין ליצירת האדם כענין שאמרו בהגדה (ירושלמי דסוטה פ״ב) ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש ומן העפר למה מים ועפר שתחילתה מן המים וסופה לעפר לפיכך נבדקת במים ועפר אם טהורה היא כברייתה ואם לאו חוזרת לעפר וכן המים והעפר אלו רמז ליצירה ולמיתה והעשב רמז לתחיית המתים כענין שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ:

סימן שעז

א העבדים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא כשם שאומרין לאדם על שורו וחמורו שמתו המקום ימלא חסרונך כך אומרים על עבדו ושפחתו שמתו שאלו מקמי דרב יהודאי אבל מנודה מהו להברותו ולא השיב וכתב הרמב״ן ונראה כיון

שאסור לישב בד׳ אמותיו אין עושין לו שורה ולא מברכין לו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים שכל שהוא כבוד לחיים אין עושין לאבל המנודה אבל מנודה שמת עומדין עליו בשורה ומנחמין אבליו׃

סימן שעח

א אבל אסור לאכול משלו בסעודה הראשונה אבל בשנייה מותר אפילו ביום ראשון ומצוה על שכיניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו ויכול אחד להאכיל לחבירו בימי אבלו והוא יחזור ג״כ ויאכילנו בימי אבלו ובלבד שלא יתנו תחילה אשה שאירעה אבל אין לאנשים להברותה כתב הרמב״ם אבל ודאי גם אסורה לאכול סעודה ראשונה משלה ונשים מברות אותה ואם יש לה בנים אפי׳ קטנים יכולים אנשים להברותה ואשה נשואה שארעה אבל אינה יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה דכיון שחייב במזונותיה כמשלה דמי וכן מי שיש לו סופר או שכיר אם אוכל עמו בשכרו וארעו אבל אינו אוכל עם בעל הבית אבל מי שנותן מזונות לעני או ליתום או לבנו או לבתו הגדולים בלא תנאי וארעם אבל יכולין לאכול עמו בסעודה ראשונה רצה האבל שלא לקבל ההבראה שלא רצה לאכול אותו היום הרשות בידו דגרסינן בירושלמי רבי זעירא מדמך פקיד לא תקבלון עלי יומא דין אכילה ולמחר מדיליה ואיתא נמי בירושלמי שהיו נוהגין להתענות ביום מיתת החכמים דגרסינן התם הרואה ת״ח שמת כרואה ס״ת שנשרף ואמר רבי אבהו יבא עלי אם טעמתי כלום אותו היום ולכאורה נראה שאם אינו אוכל כל אותו היום שלמחרתו אסור לאכול מסעודה ראשונה משלו דכיון דילפינן ליה מקרא ולחם אנשים לא תאכל אלמא שמצוה נוהגת הוא באבל כשאר כל דיני אבילות אבל מלשון הירושלמי משמע שאין צריך דקאמר לא תקבלון עלי אכילה יומא דין ולמחר מדיליה פירוש למחר יאכלו משלו וכן יראה מלשון הרמב״ן שכתב אם רוצה שלא לקבל הבראה רשאי משמע שום הבראה שאם לא יאכל ביום השני משלו הרי מקבל הבראה ביום השני וכן כתב בספר המצות רבינו נתנאל היה אבל וישב בתענית ובלילה אכל משלו והדבר צריך תלמוד אין מברין על הקטן עד שיהא בן שלשים ואי קים לן ביה שכלו חדשיו אפילו תוך שלשים מברין עליו ההולך לבית האבל לאכול עמו להברותו אם לבו גס בו יברהו על מטות כפויות ואם אין לבו גס בו יברהו על מטות זקופות פר״י שהמברה יושב על מטה זקופה אבל האבל יושב על כפויה וכשלבו גס בו אף המברה יושב על כפויה כתב הראב״ד כשאין לבו גס בו אף האבל יושב על מטה זקופה וכ״כ הרמב״ן וכן דעת א״א הרא״ש ז״ל תניא מרביצים ומכבדין בבית האבל ומדיחין קערות כוסות וצלוחיות וקיתוניות ואין מביאים שם לא בשמים ולא מוגמר אבל מביאין אותם בבית שמת שם ואין מברכין עליה ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל אלא יושבין ודומין תניא בראשונה היו מוליכין לבית האבל עשירים בקלתות של כסף וזהב ושותין בזכוכית לבנה ועניים בסלים של נסרים ושותין בזכוכית צבועה והיו עניים מתביישין התקינו שיהיו עושים לכל בשוה תניא י׳ כוסות התקינו בבית האבל ג׳ לפני סעודה וג׳ תוך הסעודה וד׳ לאחר הסעודה הוסיפו עליהם עוד ד׳ התחילו שותים ומשתכרים החזירו הדבר ליושנו ופי׳ רבינו שלמה לעשרה והרמב״ן פי׳ ליושנו שלא ישתו אלא לתוך הסעודה דיין לאחר הסעודה משכר וכן עמא דבר תניא ויזד יעקב נזיד אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב תבשיל של עדשים להברות את אביו מאי שנא עדשים מה עדשה זה גלגל אף אבילות גלגל החוזר בעולם א״ד מה עדשה אין לו פה אף אבל אין לו פה מאי בינייהו איכא בינייהו לנחם בביצים שאין לו פה ואינו גלגל כתב הרי״ץ גיאת תניא באבל רבתי (עיין ס״פ י״ד) מקום שנהגו לנחם אבלים בביצים ועדשים מאכילין מקום שנהגו לנחם בבשר ויין מאכילין וכ״כ הרמב״ן מקום שנהגו שלא להברות אלא בתבשיל של עדשים ובכוסות שתקנו חכמים עושין מקום שנהגו להברות בבשר ויין ובמיני מטעמים עושין ומנחמין תחילה בתבשיל של ביצים או של עדשים זכר לאבילות ואח״כ אוכלין כל צרכם כתב הרמב״ן כשמברין את האבל אוכלים ושותים עמו כל בני משפחתו והמצהיבים עליו והעוסקין עמו בהספד מדתנן (מ״ק כ״ד:) במועד אין מברין אלא קרוביו של מת הא בחול אחרים נמי מברין עמו ותניא (שם כ״ה.) חכם שמת הכל מברין עליו ברחובה של עיר שהיו נוהגין להשקות שם האבל כוס אחד ולהאכילו מעט מהתבשיל של העדשים בבית שהיה ברחובה של עיר ואחר כך היו מברין אותו בבית האבל כמנהגם והאידנא נהגו הכל בבית האבל׃

סימן שעט

א מזכירין בברכת הטוב והמטיב מעין המאורע [א*] בבית האבל וזה נוסחו בא״י אמ״ה האל הטוב והמטיב אל אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכהו גודר פרצות ישראל הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הרחמן וכו׳ כתב א״א הרא״ש ז״ל בעל הלכות לא כתב ולוקח נפשות במשפט וגם רב אלפס לא כתבו דאיתא בפרק במה אשה (נה:) יש מיתה בלא חטא ומיהו נראה שלא למוחקו וכן עמא דבר וכתב רב עמרם ברכת אבלים בבית אבל נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו ולבתר הטוב והמטיב שבכל יום ייטיב לנו אל אמת וכו׳ ומעל כל עמו ישראל לחיים והוא יגמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים וכל טוב

הרחמן וכו׳ ועוד מדכר מלתא דאבלים בבונה ירושלים ומסיים בה מנחם אבלים ובונה ירושלים וגאון אחד אומר אומרים בברכת אבלים בברכת המזון בין ביחיד בין בג׳ בין בי׳ והאבל מן המנין והאידנא לית לן לא ברכת שורה ולא ברכת רחבה אלא הטוב והמטיב דיין אמת ושאומרים ברוך מנחם אבלים טעות הוא שמכניסין בברכה דבר שאינו מן הברכה ומוסיפין על המטבע שתקנו חכמים והרמב״ן הסכים לדעת רב עמרם לומר ברוך מנחם אבלים כתב רב סעדיה שבעת ימי האבל מברך האבל לעצמו בהטוב והמטיב אל אמת ואם ברכו אחרים לפניו כך הם מברכין ויש מוסיפין בבית האבל נחם ה׳ אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים ואת אבלי עמך ישראל ואין בכך הפסד ושבת אין אומרים אל אמת וכ״כ רב נטרונאי גאון שאין מברכין ברכת אבלים בשבת כיון שמברכין בג׳ או בי׳ לאו דברים שבצנעא הוא ובהלכות גדולות כתב שמברכין ברכת אבלים דהוי דברים שבצנעא דמי שאין לו מברכין הוא מברך לעצמו והרמב״ן כתב ואני אומר בירך ביחיד או בג׳ אבלים מברך כדרך שמברך בחול דצנעא הוא ואם אכלו אחרים עמו וברכו אין מברכין דכיון דאיכא אחרים לאו צנעא הוא ע״כ ומ״מ מדברי כולם נלמד שמברכין אל אמת כל ז׳:

סימן שפ

א אלו דברים שהאבל [א*] אסור בהם במלאכה ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ואסור בשאילת שלום ובכביסה וחייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה כל שבעה ואסור להניח תפילין ביום הראשון ואסור בגיהוץ ובתספורת ושמחה ואיחוי הקרע כל ל׳ יום וכולם אסמכוה אקרא מלאכה דתניא אבל כל ג׳ ימים הראשונים אסור במלאכה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך אם הוא עני ואין לו מה יאכל עושה בצנעא בתוך ביתו ואשה טווה בפלך בתוך ביתה פירוש אין מתירין לה אלא מלאכה של צנעא ושל עראי כגון להיות טווה בפלך בתוך ביתה ואם אינה מספקת בזה עושה אומנות שלה בצנעא תוך ביתה אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך ואפילו דבר המותר בח״ה כגון דבר האבד אסור לאבל לעשותו בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו אפילו אם הם גדולים אם סמוכין על שלחנו וכשם שהוא אסור במלאכה כך אחרים אסורין לעשות מלאכתו ומיהו דבר האבד מותר לעשותו ע״י אחרים כגון היו זיתיו להפוך ובורו של יין לגוף ופשתנו להעלות לו מן המשרה שכל אלו נפסדים אם לא יעשום מיד מותר שיעשנו ע״י אחרים מרביצין לו שדהו משהגיע עונת מים שלו ופי׳ הרמב״ן דהך השקאה מיירי בהשקאה מועטת שעושין לשדה הלבן קודם זריעה לזורעה מיד בזמנה ודבר האבד הוא שאם אין מרביצין אותה בעונתה באין ימות הגשמים ושוב אינה נזרעת בשנה זו אבל אם היא זרועה אסור להשקותה אא״כ הוא בית השלחין והיינו דקתני מרביצין ולשון ריבוץ משמע דבר מועט כגון ריבוץ הבית ורש״י פירש השקאה מועטת לירקות ור׳ יצחק פירש דאיירי אפילו שדה זרועה לא משום פסידא דזרעים דלא שרינן להשקות אלא בית השלחין אלא משום פסידא דמיא שהמים חלוקין לבני הבקעה לכל אחד יומו ואם הגיע עונת מים בזמן אבלו ולא ישקו לו שדהו עתה הוי פסידא דלא הדר ר׳ יהודה אומר אף זורעין לו שדה נירה ושדה העומדת לפשתן ורבנן פליגי עליה ופסק הרמב״ן כר׳ יהודה ורב אלפס פסק כרבנן ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל ואם אין שם אחרים שיעשו לו כל אלו דברים האבודים קאמר רשב״ג שיעשה הוא בעצמו ופסק רב אלפס דלא כוותיה וכ״כ הרמב״ם והראב״ד והרמב״ן פסק כרשב״ג ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל ואם האבל ספר או בלן לרבים והגיע הרגל קאמר רשב״ג שמותר לו לעשות כיון שהוא צורך רבים ופסק הראב״ד כמותו אבל ריי״ף לא פסק כן וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל וכיון דדבר האבד מותר לאבל ע״י אחרים כל דבר האבד מותר אפילו דבר האסור במועד משום טירחא ואפילו הוא מעשה אומן דדוקא במועד אסרו דברים של טורח משום כבוד המועד אבל באבל שעושה ע״י אחרים מאי איכפת לן בטירחא דאחרים הילכך משקין לו בית השלחין אפי׳ ממי גשמים וממי קילון ועושין לו עוגיאות לגפנים ואמה לכתחילה וחופרין לו בורות שיחין ומערות אם צריך להם ובונין לו הפרצה כדרכן וזופתים לו חביותיו ומכניסין לו פירותיו מפני הגנבים ופרקמטיא שלו בדבר האבד שאם לא ימכור יפסיד מהקרן נמכרת לו ע״י אחרים אבל אם אינו מפסיד מהקרן אלא שאם ימכרנה עתה ירויח בה יותר משאם ימכרנה אח״כ אסורים למוכרה לו ומכל מקום אם השיירות באות עתה בימי אבלו ואינו מצוי שיבואו אחר כך וחושש שיזולו הסחורות אם אינן נמכרות עתה אחרים מוכרים להן בשבילו ואצ״ל דשרי אם חושש שמא יפסיד מהקרן שלו אבל לענין לקנות מן השיירות כדי שיקנה בזול בזה חילק הרמב״ן אם א״צ מהדבר אלא להשתכר בו אסור ליקח אע״פ שהריוח ניכר שלוקח בזול מהשיירא אבל אם צריך לעבדים ולשפחות בהמה כסות וכלים לצרכו ודעתו ודאי ליקח אותם ונזדמן לו עתה מי שמוכר בזול והדבר ידוע שלא יזדמן לו אח״כ כמו שיירא זו דבר האבד הוא וכהפסד גמור הוא ודומה לסחורה שיוזלה אח״כ ושרי וא״א הרא״ש ז״ל לא חילק בשיירא בין לקנות מהם או למכור להם אלא שרי בכל ענין בכל דבר ובענין הלואה לעכו״ם ברבית בימי אבלו אסר הרמב״ן אפילו ע״י אחרים ור״ת התירו אפי׳ בחול המועד א״כ מותר באבל על ידי אחרים ור״י כתב כיון שר״ת היה מתיר ורבים נוהגין בו היתר אין בידי לאסור והמחמיר תע״ב וא״א הרא״ש ז״ל כתב באשכנז הירא דבר ה׳ נוהגין איסור בהלואת רבית לעובדי כוכבים בחול המועד ואני התרתי בביתי להלוות לעכו״ם שרגילין תמיד להלוות בביתי שאם לא ילוו להם ילכו לבתים אחרים וילוו להם וירגילם לבא אצלם ואיכא פסידא ע״כ א״כ בכהאי גוונא שרי באבל ע״י אחרים

ואם מסיק זוזי באיניש אחריני והאידנא משכח להו ובתר הכי לא משכח להו שרי לשדורי עלייהו ומכאן הורו הגאונים שאם יש לו לאבל דין על אדם אינו תובע כל ז׳ ואם הוא דבר האבד כגון שבקש לילך למדינת הים או שעדיו חולים עושה מורשה ודן עמו וכל דברים שהתירו במועד משום צורך המועד כולן אסורין באבל אפי׳ ע״י אחרים אפילו אין לו מה יאכל אלא עני ממש שאין לו במה שיתפרנס עושה משלישי ואילך אפילו ע״י עצמו בצנעא בתוך ביתו אבל ששדהו ביד אחרים באריסות או בחכירות או בקבלנות הרי אלו עובדין כדרכו בימי האבל של בעל השדה ואפילו נשלם זמן חכירותם קודם האבל ונשארו בשדה כמו שהיו ואם האבל הוא אריס בשדה של אחר לא יעבוד הוא בעצמו אבל ע״י אחרים מותר ואם יש לאבל חמור או ספינה ביד אחר מוחכר או מושכר ה״ז לא יעשה בימי אבלו של בעל החמור והספינה אם לא ששכרו קודם שהתחיל האבלות ועדיין לא כלה הזמן אבל כלה הזמן ואפילו שכרו כבר ממנו לחדש או לשבוע כפי הרגילות אסור כיון שכלה הזמן וכתב הרמב״ן אם היה החמור והספינה ביד אחרים למחצה לשליש ולרביע דשרי כמו היה מוחכרין ויש שאוסרין שלא התירו אריסות אלא בקרקע דלאריסא קיימא אבל כלים ובהמה לא משום דלעולם נקראין על שם הבעלים ואם האבל בעצמו הוא מוחכר או מושכר אצל אחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו ואם יש שכיר יום שעובד שדהו אפילו בעיר אחרת לא יעשה היתה מלאכת אחרים בידו בדבר תלוש כגון לארוג בין בקבלנות בין שלא בקבלנות לא יעשה היתה מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו היה לו בנין בית ביד אחרים בקבלנות בחול או בחולו של מועד לא יעשו אפילו הוא חוץ לתחום העיר ואם אלו הקבלנים נכרים מותרים לבנות בשבת ויו״ט שחלו בימי האבל אם הוא חוץ לתחום העיר ואין עיר אחרת בתחום של הבית וכתב הרמב״ן דה״ה נמי אם קבלו לחרוש ולזרוע שדהו שהדין כמו בקבלנות של בנין בית שהוא אסור בחול כיון שהוא לבדו אוכל הפירות נקרא הכל על שמו וי״א כיון שהנכרי לבדו נראה בשדה חורש וזורע אינו נקרא על שמו ושרי וכ״כ הראב״ד וא״א הרא״ש ז״ל הביא דבריו ב׳ אחים או ב׳ שותפים חנוונין שאירע אבל באחד מהם הרי אלו נועלין חנותן שלא יעשה השותף בפרהסיא אבל יכול לעשות בצנעא בתוך ביתו אפי׳ בעסק השותפות ואם האבל אדם חשוב והשותפות נקרא על שמו שאפילו אם יעשוהו בצנעא בתוך ביתו ידוע שיש לאבל חלק בו אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו תניא כיבוד הבית הדחת כוסות והצעת המטות אין בה משום מלאכה לאבל תניא אבל ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקיו ימעט פירוש שלא יקנה וימכור אלא מעט ואם לאו יגלגל עמהם פי׳ יקנה לצורך הדרך דברים שיש בהם חיי נפש על כל המתים רצה ממעט בעסק רצה אינו ממעט ועל אביו ואמו ימעט בעסקיו ואפילו בדברים המותרים ירושלמי על כל המתים אסור לילך בסחורה עד ל׳ יום באביו ואמו עד שיגערו בו חביריו ויאמרו לו לך עמנו פי׳ בהולכין לסחורה למרחוק איירי ואיכא פירסום גדול ודומה לשמחה שהולך בשיירא גדולה אבל שאר כל משא ומתן מותר לאחר שבעת הימים׃

סימן שפא

א רחיצה כיצד אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר ולסוך אפי׳ כל שהו אסור ודוקא שמכוין לתענוג אבל אם הוא מלוכלך בטיט וצואה ורוצה להעבירו רוחץ להעבירו או שסך להעביר הזוהמא או לרפואה כגון שיש לו חטטין בראשו מותר לפיכך יולדת אבלה שצריכה לרחוץ מותר לרחוץ מאן דאית ערבוביא ברישיה מותר לחוף ראשו בחמין דלא גרע מאסטניס שמותר לרחוץ אפילו כל גופו גרסינן בפרק היה קורא (ברכות טז׃) רבן גמליאל היה רוחץ בלילה הראשון שמתה אשתו משום דאמר אסטניס אני קסבר אנינות לילה דרבנן ובמקום אסטניס לא גזרו כתב רב האי דלא קי״ל כר״ג דאמר אנינות לילה דרבנן ורב אלפס פסק כמותו וכתב עוד רב האי לאו כל דאמר אסטניס אני שומעין לו אבל ודאי אי מגליא מילתא מעיקרא דאית ביה האי מילתא ואם אינו רוחץ בא לידי סכנה רוחץ דדמי לסכנה ורפואה משום דאסטניס כחולה גדול הוא ממדה זו ולא כל מי שנוהג בשרו בנקיות אסטניס הוא אלא מי שבא לידי סכנה אם אינו רוחץ ע״כ כתב הרמב״ן מה שכתב שלא כל מי שאומר אסטניס אני ומתנהג בנקיות מתירין לו יפה כיון אבל מה שכתב שאם אינו רוחץ בא לידי סכנה לאו סכנה ממש אלא מצטער הרבה ובא לידי מיחוש בכך ירושלמי מקום שנהגו לרחוץ אחר המטה מרחיצין א״ר יוסי בר בון מי שמתירין ברחיצה עשה אותו כאכילה ושתייה וכתב הרמב״ם יראה מכאן שהיו נוהגים במקצת מקומות שהקרובים המברין האבל היו מרחיצים אותו קודם הבראה לפי שעשו אותו כאכילה ושתייה שצריכה להם הרבה מפני שצריכין להעביר מהם הזוהמא והיו מתירין זו הרחיצה ראשונה ואח״כ היו נוהגין איסור ברחיצה כל שבעה הילכך אי איכא דוכתא דנהיגי ברחיצה זו אין ממחין בידם מי שתכפוהו אבליו שארעו שני אבלות זה אחר זה מותר לרחוץ כל גופו בצונן נדה שנזדמנה זמן טבילתה בימי אבלה לדעת הגאונים שפוסקים טבילה בזמנה מצוה טובלת אבל שלא בזמן טבילתה אינה טובלת ור״ת כתב דלא קי״ל טבילה בזמנה מצוה ולפי זה אינה טובלת אפי׳ אם זמנה בימי אבלה וי״א דאפי׳ אם אין טבילה בזמנה מצוה טובלת אשה לא תכחול ולא תפרכס בימי אבלה שכל אלו אסורים ברחיצה ואשת איש אינה אסורה אלא תוך ז׳ אבל אחר ז׳ מותרת בכל כדי שלא תתגנה על בעלה וכלה שאירעה אבל תוך ל׳ יום לחופתה מותרת להתקשט אפי׳ תוך ז׳ בוגרת כיון שעומדת לינשא מותרת בכיחול ופירכוס אבל אסורה ברחיצת חמין כל גופה ונערה אסורה אפילו בכיחול ופירכוס׃

סימן שפב

א אבל אסור בנעילת סנדל ודוקא בשל עור אבל באנפליא של בגד ושל גמי ושל שער מותר וכן בשל עץ שאין מנעל אלא של עור ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור וחיה מותרת לנעול כל ל׳ יום וכל אדם מותר לנעול מחמת סכנת עקרב תניא אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת סנדל וכשיגיעו לעיר חולצין הא דאמרינן על כל המתים רצה חולץ רצה אינו חולץ על אביו ואמו חולץ כ׳ הר״מ מרוטנבורג י״מ חליצת מנעל לילך יחף לבית הקברות וכן צוה ר״י בר יהודה לילך יחף לבית הקברות ולחזור כשמתה אמו וכתב א״א הרא״ש על ההליכה תמהתי כי לא נסתם עדיין הגולל ולא חל עליו דין אבלות:

סימן שפג

א אבל אסור בתשמיש המטה ותניא באבל רבתי אבל בתשמיש המטה אסור מעשה באחד ששמש מטתו בימי אבלו ושמטו חזירים את גווייתו וא״ר יוחנן אבל ששמש מטתו חייב מיתה וכתב הראב״ד אבל בשאר דבר קורבה מותר אפי׳ במזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו בין באבילות דידיה בין באבילות דידה וכ״ש שמותרת לאכול עמו בקערה ובפ״ק דכתובות משמע שמותרת לישן עמו במטה והדעת מכרעת שע״י דבר חוצץ בינו לבינה קאמר ומיהו משום לך לך אמרין נזירא מיבעי ליה לרחוקי שלא לישן עמה במטה כלל ע״כ ור״י ן׳ גיאת פי׳ שמותרין לישן במטה אחת ודוקא כל אחד בבגדו אבל בלא בגדים אסורים אפילו אם סינר מפסיק ביניהם אפי׳ בשבת ורגל ודוקא באבלות דעלמא אבל אם מת אביו של חתן או אמה של כלה שמכניסין המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונותנין ז׳ ימי המשתה ואח״כ ז׳ ימי אבילות אסורין ליחד כל י״ד הימים כדפרישית לעיל בדין מי שמתו מוטל לפניו אבל אם כנס לחופה והתחילו ימי המשתה שלו ואח״כ מת לו מת מותר ליחד עמה כמו בשאר אבילות והוא שבעל אבל אם לא בעל לעולם אסור להתייחד עמה בין בחול בין בשבת וכתב הראב״ד דמי שארעו אבל ברגל שאסור להתייחד עם אשתו והרמב״ן התיר ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל:

סימן שפד

א אבל אסור לקרות בתורה ונביאים וכתובים ואסור לשנות במשנה תלמוד הלכות ואגדות וי״א שאין איסור זה אלא ביום ראשון כמו תפילין ול״נ אלא אסור כל ז׳ ואם רבים צריכין לו מותר ובלבד שלא יעמיד תורגמן אלא יאמר לאחר ואחר יאמר למתורגמן והמתורגמן ישמיע לרבים וכתב הרי״ץ גיאות דוקא בשרבים צריכין לו להתלמד אבל אם האבל כהן ואין שם כהן אחר אלא הוא אסור לקרות הואיל וסגי לישראל שיקרא במקומו וכ״ש במקום ת״ח דרב קרא בכהני וכתב הרמב״ן כיון שאין האבל יוצא לב״ה אצ״ל שאינו עומד וקורא ואין כאן משום דרכי שלום כתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה כשמתפללין בבית האבל אם אין שם מי שיתפלל יכול האבל להתפלל ולהוציא הרבים שהרי הוא חייב בכל המצות י״א אף ע״ג שבט״ב מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה באבל אסור כמו שהוא חמור מט׳ באב גם כן בשאר דברים ויש מתירין וכן דעת א״א הרא״ש שכתב וכן נהגו שהאבל קורא במסכת מ״ק בהלכות אבילות אע״ג דבאבל רבתי משמע שהוא אסור דתניא התם רב ת״ח שמת לו מת באין ויושבין ונושאין לפניו בהלכות אבלים ואם טעו משיבן בשפה רפה והוא אינו שואל ואם רצה מדבר ע״י עצמו ואם לאו אחר מדבר על ידו פירוש כשמשיבן בשטעו אבל לשאול אינו שואל כלל וי״ל דבינו לבין עצמו מותר לשנות אבל כשאחרים נושאין ונותנין לפניו איכא פירסום טפי ואסור ומיירי כשאין רבים צריכין לו אבל אם צריכין לו אפי׳ בהלכות אחרות מותר לדרוש כל היום ע״כ:

סימן שפה

א אבל אסור בשאלת שלום כיצד שלשה ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו צריך להודיעם שהוא אבל ולא ישיבם מג׳ עד שבעה אינו שואל ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם. מז׳ עד שלשים הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויין בשלום ואין אחרים שואלין בשלומו וכ״ש שמשיב למי ששאל בשלומו לאחר שלשים הרי הוא כשאר כל האדם בד״א בשאר קרובים אבל על אביו ואמו שואל בשלום אחרים אחר שבעה ואין אחרים שואלין בשלומו עד אחר י״ב חדש תניא המוצא חבירו אבל תוך ל׳ יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו ולאחר ל׳ יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין כדרכו אבל מדבר עמו מן הצד שאינו מזכיר לו שם המת אבל אומר לו תתנחם מתה אשתו ונשא אחרת אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין מצאו בשוק אמר לו תתנחם בשפה רפה ובכובד ראש וכתב הרמב״ן אבל

לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד שיעברו שלש רגלים כיון שכל כך מתאבל עליה שאינו רשאי לישא אחרת ועל אביו ואמו מדבר עמו תנחומים כל י״ב חדש לאחר י״ב חדש מדבר עמו מן הצד ירושלמי מקום שנהגו להיות שואלין בשלום אבילים בשבת שואלין ר׳ אושעיא רבה אזל לחד אתר וחמא תמן אבליא בשבתא ושאל בהון ואמר איני יודע מנהג מקומכם אבל שלום עליכם כמנהג מקומי׃

סימן שפו

א אבל חייב בעטיפת הראש פירוש שיכסה ראשו ולא יהא ראשו מגולה ואמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה ואמר רב נחמן עד גבי דיקנא וכתב רב האי דיקנא הוא שער שעל הלסתות ועטיפה זו למעלה מן החוטם וישמעאלים נראין עדיין שמחזירין קצת המצנפת על פניהם ועל ראש החוטם שלהן ורב מתתיה ששאלת עטיפת הראש בטלית או בסודר מתעטף בטלית או בסודר ושפיר דמי כתב הרמב״ן ה״מ שצריך עטיפה בכל היום אבל כשבאים אחרים ומנחמין מגלה ראשו מאותו עטיפה לכבוד כדתניא באבל רבתי נסתם הגולל מכסה ראשו בא לעמוד בשורה מגלה ראשו פירוש לכבוד העם יצאו חוץ לשורה מכסה ראשו ונכנס לביתו באו אחרים לנחמו ה״ז מגלה ראשו ופוטרן׃

סימן שפז

א אבל חייב בכפיית המטה פי׳ מטות עץ הסרוגה בחבלים שיהפוך ראשו למטה ורגליה למעלה ותניא אפילו נתנו ע״ג ספסלים או ע״ג אבנים שהיא גבוהה הרבה מן הארץ ונתן עליה ג׳ או ד׳ מצעות יצא רק שיהיו רגליה זקופות למעלה ואין טעם הכפייה כדי שיצטער שנאמר אם ישן ע״ג הארץ או ע״ג המטה או על חבלי המטה בלא מצע והיא זקופה שיצא אלא טעמא כדתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתיה יהפכו הכל מטתן עליה הלכך אם מצטער עצמו וישן ע״ג קרקע או על חבלי המטה והיא זקופה לא יצא אבל אם הפכה וישן ע״ג קרקע יצא אע״פ שאינו ישן עליה והרמב״ם כתב שלא יצא עד שישן ע״ג מטה כפויה וא״א הרא״ש ז״ל כתב כסברא ראשונה וה״מ בשעת שינה או בשעת אכילה אז יושב על המטה כפויה אבל כל היום אינו יושב אפילו על מטה כפויה אלא ע״ג קרקע וכן המנחמין יושבין עמו ע״ג קרקע דא״ר יהודה אמר רב מנין לאבל שאינו רשאי לישב ע״ג המטה אלא על גבי הארץ דכתיב וישבו אתו לארץ ואמר רב יהודה אמר שמואל מנין למנחמין שאין רשאים לישב ע״ג מטה דכתיב וישבו אתו לארץ ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בבית ופי׳ הראב״ד כגון מטות אשתו ובניו שמתאבלין עמו אבל אם יש לו אכסנאין אינן כופין אע״פ שהמטות שלו כיון שאינו ישן עליהם אלא מיוחדין לאכסנאין והרמב״ן כתב אם יש הרבה מטות מיוחדין לאכסנאין צריך לכפות כולן ואם באין אכסנאין זוקף להם הצורך להם יוצאין חוזר וכופן וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לסברת הראב״ד היו לו י׳ מטות בי׳ מקומות וישן על כולן פעמים כאן ופעמים כאן כופה כולן אע״פ שעיקר שכיבתו בבית שהמת בו דתניא היו לו ה׳ בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה כולן ואם לאו אינה כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד חמשה אחין ומת אחד מהן וכולן שוכבין בבתיהם כולן כופין אע״פ שאין אחד מהם ישן בבית שהמת שם שאין מיתת המת גורמת הכפייה אלא חובת האבל היא ותניא ד׳ אחין שהיו אוכלין אצל אביהם ומת אביהם בזמן שכל אחד ואחד הולך וישן בבית כופה בביתו ואם לאו כופה בבית שמשתמש בו בלבד הדר עם חבירו באכסניא אם לבו גס בו כופה ואם לאו אינו כופה הדר בפונדק אינו כופה שמא יאמרו חרש הוא פי׳ פונדק רבים נכנסין בו ואם יראוהו כופה יאמרו עליו שהוא מכשף וכתב א״א הרא״ש ז״ל ועל זה אנו סומכין באשכנז וצרפת שאינן נוהגין בכפיית המטה לפי שדרין בין הנכרים וכל היום נכרים נכנסים ויוצאים בבתים וי״א הטעם לפי שמטות שלהן לא היו ראשיהם בולטין כעין שלנו והיה ניכרם בהן הכפייה אבל מטות שלנו שראשיהם בולטין אינו ניכר בהם הכפייה לא שייך בהם כפייה מטה המיוחדת לכלים אינה צריכה כפייה דרגש והיא מטה שאינה סרוגה בחבלים אלא של עור שקושרין אותו ברצועות בארוכות המטה אינה צריכה כפייה אלא מתיר הרצועות שהעור קשור בהם והוא נופל לארץ מטה שנקליטיה יוצאים פי׳ שעצים זקופין לצד ראשה שאי אפשר לכפותה זוקפה על צידו ודיו וכשמברין את האבל מי שלבו גס בו מברהו על מטות כפויות ושאין לבו גס בו מברהו על מטות זקופות ולמעלה בדין ההבראה פירשתיו׃

סימן שפח

א אבל אסור להניח תפילין ודוקא ביום ראשון אבל בשני מותר וכיון שהניחן ביום ב׳ שוב אינו חולצן אפילו באין פנים חדשות ויש אומרים שאינו מותר ביום השני מיד אלא אחר שיתפלל ויעמדו המנחמין מאצלו אבל רב אלפס כתב שאינו אסור אלא ביום הראשון וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל שמותר

מיד ביום שני אחר הנץ החמה וכתב הרמב״ן ומיבעי ליה לאבל לאותובי דעתיה ולכווני לביה לתפילין שלא יסיח דעתו מהם הלכך מנח להו בישוב דעתו אבל בשעת הספד ובכי לא מנח להו׃

סימן שפט

א אבל אסור לכבס כסותו כל ז׳ ימים אפילו במים לבד ולאחר ז׳ מותר וריב״א אסר כל ל׳ ובספר המצות כתב מותר ללבוש חלוק לבן מיד אחר ז׳ והעולם נהגו בו איסור ונוהגין שאדם אחד לובשם תחילה ואח״כ לובשם הוא וזה המנהג עיקר ע״כ ואיני יודע טעם למנהג זה דאפי׳ גיהוץ מותר בישנים כ״ש כיבוס וכשם שאסור לכבס כך אסור ללבוש המכובסים מקודם לכן אפי׳ ישינים ואצ״ל שאסור ללבוש חדשים כת׳ הרמב״ן ראיתי על שם רש״י שהתיר ללבוש בז׳ אבלו׳ חלוק המכובס מקודם לכן ואינו נכון וגם הסדינין והמצעות של מטה אסור לכבסן ולהציע המכובסין וכן מטפחות הידים והשלחן אע״פ שמותר לכבסן במועד וכן בכל אלו ששנינו שמותרים לכבס במועד כגון היוצא מבית השביה ומבית האסורים ומנודה שהתירו לו חכמים והנשאל לחכם והותר והבא ממדינת הים שהלך להרויח ולא היה לו פנאי לגלח אסורין בימי אבלו שאם אירעו אחד מהם קודם האבילות ונכנס מיד לתוך האבילות אסור לכבס אא״כ אירעו אחד מהם ותכפוהו מיד שני האבלות זה אחר זה אז מותר לכבס בין בנתר בין בחול אפילו תוך ז׳ ובלבד שיעשנו בצינעא בתוך ביתו ואחר שתכפוהו אביליו זה אחר זה מכבס במים אבל לא בנתר וחול כתב הרמב״ן ז״ל קרוב בעיני הדבר לומר שאסור בכלים חדשים צבועים ובישנים מכובסים היוצאים מתחת המכבש תוך ז׳ אע״פ שאין בהם משום גזירת שלשים ומותרים לאחר ז׳ תוך ז׳ אסורין וכתב עוד הרבה כתבו בענין לכבס ולהניח ואני אומר שאסור מצד מלאכה בין ע״י עצמו בין על ידי אחרים ואם היה כסותו בקבולת ביד אחרים מכבסין אותו כדרכו כמו שאר מלאכות בתלוש שביד אחרים בקבולת ולאחר ז׳ אע״פ שהוא אסור בגיהוץ מגהץ בין לעצמו בין לאחרים תניא כל יום לגיהוץ ופי׳ רבינו האי עבורי חומרתא אמנא אחד בכלים חדשים אחד בישנים יוצאת מתחת המכבש רבי אומר לא אסרו אלא בחדשים בלבד ר׳ אליעזר ברבי שמעון אומר לא אסרו אלא בחדשים לבנים והלכתא כוותיה הלכך ישנים אפי׳ לבנים או צבועין אפי׳ חדשים מותרים שאין איסור אלא בלבנים חדשים המגוהצים וכתב הראב״ד שאפי׳ חדשים לבנים המגוהצים מותרים אא״כ נתנן במכבש אחר הגיהוץ ומטעם זה התיר חלוק פשתן שחתכו אפי׳ מהיריעה של התגר אף ע״פ שהתגר כובש היריעה ואינה מניחה לילך לכאן ולכאן כיון שביד החייט התופרה יוצאה לכאן ולכאן ואינו מקפיד בכך יוצאה מכלל מכבש לא משכחת כלים חדשים יוצאין מתחת המכבש אלא טלית וסדין שתפרו תחילה ונתנו לכובש וכבשו תחת המכבש אבל הרמב״ן כתב דחדשים אסורים אפילו אינן כבושים במכבש שלא הוזכר מכבש אלא בישנים וכ״כ הרמב״ם וכן הוא מסקנת א״א הרא״ש ז״ל וחדשים לבנים מגוהצים אסורים ללבוש אפי׳ הן של פשתן אע״ג דגבי ט״ב אמרינן כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ היינו דווקא לגוהצן ולהניחן אבל אסור ללבוש המגוהצים הלכך הכא שאין איסור גיהוץ אלא בלבישה שהרי לגהץ ולהניח מותר בין בעצמו בין על ידי אחרים הלכך אין חילוק בין של צמר לפשתים והרמב״ם כתב דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ וכתב עליו הרמב״ן ואין זה נכון ואנו דגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם הכל מותר לאחר ז׳ ירושלמי על כל המתים אסור בגיהוץ עד ל׳ יום ובאביו ובאמו י״ב חדש ובאבל רבתי (פ״ט) תניא עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו וכתב הרמב״ן ובגמרא דידן לא שוי חילוק בין גיהוץ דאביו ואמו לשאר קרובים וכן הרמב״ם לא חילק בהם ומיהו סמכינן אירושלמי ואברייתא דאבל רבתי דגמרי גיהוץ מתספורת הלכך אסור באביו עד שיגיע הרגל אחר ל׳ יום ויגערו בו חביריו לומר לו לבוש כלים המגוהצים לכבוד הרגל וכן כתב א״א הרא״ש ז״ל׃

סימן שצ

א אבל אסור לגלח אחד שער ראשו ואחד שער זקנו ואחד כל שער שבו אפי׳ בית הסתרים לכן כ׳ הראב״ד אף ע״פ שבחול המועד מותר לגלח השער שעל השפה באבל כל ל׳ יום אסור והרי״ץ גיאות כ׳ שאסור תוך ז׳ ומותר לאחר ז׳ וכ״כ בה״ג והרמב״ן כ׳ שאפי׳ תוך שבעה מותר ליטול כל שערה שעל השפה ומהצדדין כל שמעכב האכילה ישב לגלח ואמרו לו מת אביו ה״ז משלים ראשו אחד המגלח ואחד המתגלח כל אלו שאמרו מותר לגלח בח״ה כגון הבא ממדינת הים שהלך להרויח ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד והיוצא מבית השביה ומבית האסורין ומנודה שהתירו לו חכמים והנשאל לחכם והותר כולם אסורין לגלח בימי אבלו שאם ארעו אחד מאלו קודם האבילות ונכנס מיד תוך האבל אסור לגלח אבל אם ארעו אחד מאילו ותכפוהו מיד שני אבילות זה אחר זה מגלח כדרכו בין בתער בין במספרים אפי׳ תוך ז׳ ואדם אחר שתכפוהו אביליו זה אחר זה מיקל שערו פי׳ שמגלחו קצת בתער אבל לא במספרים על כל המתים מגלח לאחר ל׳ יום על אביו ואמו עד שיגערו בו חביריו ואפי׳ פגע בו הרגל לאחר ל׳ יום אסור עד שיגערו בו חביריו תניא באבל רבתי אשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה וכ״כ רב אלפס שאשה מותרת בנטילת שער והקשה הרמב״ן אם כן תהא מותרת בגיהוץ וכן כל מצות ל׳ לא יהא נוהגת בה על כן נראה כדברי המפרשים דנטילת שער דשרי באשה היינו במעברת סרק על פניה וטופלתו בסיד שהוא

משום תכשיט שלא תתנוול על בעלה אבל בתספורת ממש אסורה כל ל׳ יום כמו האיש וכן כתב א״א הרא״ש ז״ל תניא כשם שאסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפרניים דברי רבי יהודה ורבי יוסי מתיר והלכתא כוותיה ומותר בין בשל ידים בין בשל רגלים ומיהו דוקא בשינוי כגון בידיו או בשיניו אבל במספרים או בסכין אסור כתב רי״ף חזינא לקצת רבוותא דכתבו דוקא תוך ל׳ אבל תוך ז׳ אסור ואנן לא סבירא לן הכי אלא אפי׳ תוך ז׳ שרי וכ״כ הרמב״ן וכתב הרי״ץ גיאות דאחר ז׳ מותר אפי׳ במספרים וכ״כ בה״ג וכן פסק בספר המצות אבל הרמב״ן כתב שאין חילוק בין תוך שבעה לאחר שבעה שלעולם אינו מותר אלא ע״י שינוי׃

סימן שצא

א אבל אסור בשמחה כל ל׳ יום אפי׳ תינוק אין לו ליקח בחיקו שמא מתוך כך יבא לידי שחוק ומיהו זהו דוקא תוך ז׳ ותניא על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר ל׳ ועל אביו ואמו לאחר י״ב חדש ואף אם השנה מעוברת מותר לאחר י״ב חדש ומטעם זה אסור לו לילך בדרך בשיירא גדולה כל י״ב חדש מפני שהוא כמו שמחה ששמחים הרבה בדרך ולשאר קרובים ל׳ יום א״ר הונא ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר פי׳ כמו שעושין ריעים זה עם זה שאוכלים ושותים זה עם זה היום וחוזרים ואוכלים זה עם זה למחר מותר מיד אף על פי שאוכלים ושותין זה עם זה אין בו שמחה כמו בחופת חתנים בד״א שצריך לפרוע יומו כגון שכבר אכל עם ריעיו והגיע יום הפרעון בימי אבלו אבל אסור להתחיל ולעשות סעודת מריעות עד לאחר ל׳ יום ועל אביו ואמו אסור בין להתחיל בין לפרוע עד לאחר י״ב חדש תניא באבל רבתי על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד לאחר ל׳ יום ולאביו ואמו כל י״ב חדש ואם היה חבורה לשם מצוה כגון קידוש החדש מותר מיד בין תוך ל׳ לשאר קרוביו ותוך י״ב חדש לאביו ואמו וכתב הראב״ד וכן משיא יתום או יתומה או עני ועניה לש״ש שאם לא יאכל שם ויעשה הוא יתבטל המעשה מותר וכל זה לא התירו אלא מל׳ ואילך באביו ואמו אבל תוך ל׳ יום הוא אסור לכל סעודת מצוה שבעולם והרמב״ן כ׳ ואינו מחוור להתיר סעודת של משיא יתום ויתומה וא״א הרא״ש ז״ל הביא דברי הראב״ד ויש נוהגין להקל בכניסת בית המשתה ולהסב שם בשעת שמחה והם אמרו שלא אסרו אלא לאכול עמהם בשעת שמחה אבל הכניסה שם מותרת שאין שמחה בלא אכילה ושתיה וה״ר יהודה אלברצלו״ני כתב כן שכ׳ יש נוהגים ליכנס תוך י״ב חדש לחופה לשמוע הברכה או לבקר אבל לא לאכול ויש מחמירין שאין נכנס כלל והרמב״ן כתב שאסור ליכנס שם כלל בין בשעת אכילה בין בשעה שעוסקים שם במזמוטי חתן וכלה וכ״כ א״א הרא״ש ז״ל וכן נוהגים באשכנז דכל י״ב חדש עומד חוץ לבית לשמוע הברכות ואינו נכנס לבית כלל ׃

סימן שצב

א כל ל׳ אסור לישא או ליארס אפי׳ בלא סעודת אירוסין ונשואין ולאחר ל׳ מותר אפי׳ על אביו ואמו ואפי׳ לעשות סעודות אירוסין ונשואין כדרכו והרמב״ם כתב כל ל׳ לנישואים אבל ליארס מותר אפי׳ ביום המיתה ולא נהירא מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה ג׳ רגלים רבי יהודה אומר ראשון ושני אסור שלישי מותר ופסק הרמב״ם כת״ק והרי״ץ גיאת והרמב״ן פסקו כרבי יהודה ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל לא שנא אם הרגלים קרובים כמו פסח ועצרת לא שנא אם הם רחוקים אבל ר״ה ויום הכפורים לא חשיבי כרגלים לדבר זה ודוקא לישא אסור אבל ליכנס לבית המשתה הוי דינא כמו בשאר קרובים והיא שמת בעלה אינה מתאבלת אלא ל׳ יום אלא שאסורה ליארס ולינשא עד ג׳ חדשים משום הבחנה כדאיתא ביבמות תניא אין לו בנים מותר לישא לאלתר משום פ״ו ואם יש לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר משום פרנסתן או אם אין לו מי שישמשנו מותר לישא לאלתר ופירש הרמב״ן דלעולם אסור ל׳ יום וקורא אותו לאלתר משום דזמן נישואין אחרי מיתת אשתו ג׳ רגלים או ב׳ לכך קורא לאחר ל׳ יום לאלתר ושאר כל המפרשים פירשו לאלתר ממש תוך ל׳ אבל תוך ז׳ ודאי כתב ר״ת שאסור לכנוס תניא אעפ״כ אסור לבא עליה עד לאחר ל׳ יום ופר״ת דהיינו דוקא למי שיש לו בנים קטנים או מי שאין לו מי שישמשנו שאין ממהר לישא אלא כדי שתשמשנו אבל מי שאין לו בנים וממהר לישא משום פריה ורביה מותר לכנוס ולבעול מיד אחר ז׳ והרמב״ם לא חילק ובכולם התיר ליארס ולכנוס מיד ולבעול אחר ל׳ וא״א הרא״ש ז״ל כתב כר״ת וכל זמן שאין לו בן ובת חשיב לא קיים פריה ורביה היו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה אבל הניחו בנים כבר קיים ל״ש ברא לברא וברתא לברתא או ברא לברתא וברתא לברא ודוקא תרי מתרי אבל תרי מחד לא מעשה בא׳ ששדך ומת אחי המשודכת קרוב לחופה אחר שהזמין הקרואים והתיר ר״ת שתכנס לחופה תוך ל׳ יום משום פריה ורביה שלו כיון ששדך זאת ואם לא ישאנה לא ישא אחרת אבל אם לא שדך אף על פי שחפץ בזאת יותר מבאחרת דבר זה אסור וכן הורה א״א הרא״ש ז״ל הלכה למעשה לאחד ששדך והכין כל צרכי חופה ומת אחות המשודכת והוא לא קיים פריה ורביה והתיר לו לכנוס ולבעול אחר ז׳ שהיה סומך על ר״ת כיון שהיה לו הפסד בדבר אם לא יכנוס אבל בלא הפסד אמר שלא היה מתיר׃

סימן שצג

א אבל כל ג׳ ימים הראשונים אינו יוצא לבית האבל ולא לבית הקברות ומכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמין אלא במקום המתנחמין וכן הדין ביציאתו לבית הקבר ג׳ ימים הראשונים אינו יוצא מכאן ואילך הולך ועומד בשורה אצל האבל תניא אבל שבת ראשונה פי׳ שבוע ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו אפי׳ לדבר מצוה כגון למילה וכיוצא בו שנייה יוצא ואינו יושב במקומו ואינו מדבר שלישית יושב במקומו ואינו מדבר רביעית הרי הוא כשאר כל אדם אפילו לא שלמו ג׳ שבועות כגון שמת באמצע שבוע מיד כשכלתה אותה שבוע וב׳ של אחריה חשוב רביעית דלא בעינן מעת לעת ולענין יציאת האבל לבית הכנסת כתב הרי״ץ גיאת שיוצא אפי׳ בחול והראב״ד כתב שאפי׳ בשבת אינו יוצא ואינו כדברי שניהם אלא בחול אינו יוצא כל עיקר ובשבת תלוי במנהג וכ״כ רב האי שהכל כמנהג המדינה היכא דרגילי דאתי לבי כנישתא מקדים ואתי מצפרא קמי צבורא לבי כנישתא והיכא דרגילי למיתב בביתיה יתיב ובבבל בכפרים כולי עלמא נפקי לבי כנישתא ובכרכים ועיירות גדולות רובן יושבין בבתיהן וריעיהן וגומלי חסד באין עליהן ומיעול עיילי לבי כנישתא ויתבי במקום אבילים ומצלי וכ׳ א״א הרא״ש ז״ל ונוהגין באשכנז שהאבל הולך לב״ה בשבת ואחר התפלה יוצא האבל תחילה ויושב לפני ב״ה וכל הקהל הולכין אחריו ויושבין אצלו ועומד האבל והולך לביתו וכל הקהל הולכין אחריו ויושבין שם שעה אחת וסומכין על דבר הגדה בפרקי רבי אליעזר ראה שלמה המלך שמדת גמילות חסדים גדולה לפני הקב״ה לפיכך כשבנה ב״ה בנה שני שערים אחד לחתנים ואחד לאבילים ולמנודים והיו ישראל הולכים בשבתות בין השערים הללו הנכנס בשער חתנים יודעין שהוא חתן ואמרו לו השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות הנכנס בשער האבילים ושפמו מכוסה היו יודעין שהוא אבל ואומרים לו השוכן בבית זה ינחמך והנכנס בשער האבלים ואין שפמו מכוסה היו יודעין שהוא מנודה ואומרים לו השוכן בבית זה יתן בלבך לשמוע דברי חבירך ויקרבוך משחרב ב״ה התקינו חכמים שיהיו חתנים ואבילים הולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואנשי המקום רואין את החתן ושמחים עמו ואת האבל ויושבין עמו לארץ כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים ועליהם הוא אומר ברוך נותן שכר טוב לגומלי חסדים:

סימן שצד

א אין מתקשין על המת יותר מדאי וכל המתקשה עליו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה אלא ג׳ ימים לבכי ז׳ למספד ול׳ לתספורת וגיהוץ וכתב הרשב״א בד״א בשאר העם אבל ת״ח הכל לפי חכמתן ואין בוכין עליהן יותר מל׳ יום ואין מספידין עליהן יותר מי״ב חדש וכן חכם שבא שמועתו לאחר י״ב חדש אין מספידין אותו. תניא באבל רבתי יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים ג׳ ימים ואין חוששין משום דרכי אמורי ומעשה שפקדו אחד וחיה כ׳ שנים והוליד ה׳ בנים ואח״כ מת א״ר לוי כל ג׳ ימים יראה האבל עצמו כאילו חרב מונחת לו בין כתיפיו מג׳ ועד ז׳ כאילו זקופה כנגדו בקרן זוית מז׳ ועד ל׳ כאילו עוברת לפניו בשוק ירושלמי כל אותה השנה הדין מתוח כנגד אותה משפחה א״ר יוחנן כל ז׳ החרב שלופה עד ל׳ היא רופפת לאחר י״ב היא חוזרת לתערה למה הדבר דומה לכיפה של אבנים כיון שנתרועעה אבן אחת מהן נתרועעה כולם א״ר אלכסנדרי נולד בן זכר באותה משפחה נתרפאה כל המשפחה כתב הרמב״ם ז״ל כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו החכמים הרי זה אכזרי אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה ואחד מבני החבורה שמת תדאג כל החבורה כולה:

סימן שצה

א אבל כיון שעומדין המנחמין מאצלו ביום ז׳ מותר ברחיצה דמקצת היום ככולו ל״ש מקצת יום ז׳ ל״ש מקצת יום ל׳ י״א דוקא מקצת יום שצריך לנהוג אבילות קצת היום ומה שנהג בלילה לא חשבינן ככל היום וי״א דה״ה נמי מקצת הלילה חשיב ככל היום והר״מ מרוטנבור״ק כתב דגבי ז׳ כיון שצריך ספירות ז׳ לא חשבינן מקצת לילה ככל היום אבל בשמועה רחוקה שאינו נוהגת אלא יום אחד אם שמע בלילה חשיב ככל היום ור״ת התיר בשעת הדחק לרחוץ בליל ז׳:

סימן שצו

א כתב הראב״ד אבל שלא נהג אבילות תוך ז׳ בין בשוגג בין במזיד משלים אותו כל ל׳ חוץ מהקריעה שאם לא קרע בשעת חימום אינו קורע אלא תוך ז׳ וכתב א״א הרא״ש ז״ל דוקא שלא נהג אבילות כלל כל ז׳ אבל אם זלזל במקצת הימים ולא נהג בהן אבילות כגון מי שאמרו לו שמת לו מת ביום הראשון והיה בעיר אחרת ולא נהג אבילות ביום ראשון וביום השני בא לעירו ונהג אבילות אין צריך להשלים ומונה ז׳ מיום ראשון מי שמת אביו או

אמו והיה קטן באותה שעה והגדיל קודם שעברו עליו ל׳ יום כתב הר״מ מרוטנבורק שצריך להתאבל משיגדיל ואינו מונה מיום קבורה אלא ז׳ ושלשים מונה הכל משיגדיל ואם עברו עליו ל׳ יום קודם שהגדיל בטל ממנו גזירת ז׳ ושלשים ומשלים י״ב חדש מיום קבורה וא״א הרא״ש ז״ל כתב כיון שהיה קטן בשעת קבורה אפילו הגדיל תוך ל׳ או אפילו תוך ז׳ בטל ממנו כל דין אבילות:

סימן שצז

א כתב הרמב״ן שמתאבלין על פי עד אחד ועד מפי עד ונכרי מסיח לפי תומו דמילתא דעבידא לגלויי לא משקר והר״מ מרוטנבורק מפקפק בדבר והיה תמה האיך נהגו העולם להתאבל על פי עד אחד:

סימן שצח

א בענין האבילות איכא פלוגתא דרבוותא אם יש ממנו מן התורה הגאונים כתבו שאבילות יום ראשון אם הוא יום מיתה אז הוא דאורייתא ושאר הימים דרבנן והראב״ד הוסיף לומר דגזירות שלשים לגיהוץ ולתספורת דאורייתא ור״ת ור״י פירשו שאין שום אבילות דאורייתא אלא אנינות לחוד הוא דהוי דאורייתא ביום ראשון ואנינות לחוד ואבילות לחוד האסור בזה מותר בזה ואונן אינו אסור ביום ראשון מן התורה אלא באכילת קדשים ומעשר שני ועוד החמירו בו חכמים לאוסרו בדברים המפורשים בפרק מי שמתו אבל אבילות לא מצאנו בשום מקום שיהא מן התורה והרמב״ן האריך בו מאד וסיום דבריו נמצינו למדים שאבילות יום ראשון שהוא יום מיתה וקבורה מן התורה ולא כל הנוהגים באבל אלא בז׳ מתים המפורשים בתורה שהן אביו ואמו בנו ובתו ואחיו ואחותו הבתולה ואשתו נשואה אבל ג׳ מתים שהוסיפו עליהן לאבילות שהן אחיו מאמו ואחותו מאמו נשואה וארוסה מאב או מאם ואחותו אנוסה או מפותה אבלותן מד״ס וכ״כ הרמב״ם אלא שכתב אשתו בכלל אותם שהם מד״ס והוא ודאי מן התורה אם היא גדולה אבל אשתו קטנה מד״ס וא״א הרא״ש ז״ל הסכים לדברי ר״ת ולר״י:

סימן שצט

א הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילות ונהג בו אפילו שעה אחת קודם הרגל הרגל מפסיק האבילות ומבטל ממנו גזירת ז׳ וימי הרגל עולין לו למנין ל׳ הרי שבעה לפני הרגל וימי הרגל ומשלים עליהם השלשים ודוקא שנהג אבילות באותה שעה אפי׳ לא נהג אלא דברי׳ שבצינעא כגון ששמע שמועה קרובה ביום שבת שחל להיות ערב הרגל שאע״פ שאינו נוהג אלא דברים שבצינעא הרגל מפסיק אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות או שהיה קרוב לחשיכה ולא היה יכול לנהוג אין הרגל מבטל האבילות וכל שכן אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטלה אלא נוהג ברגל דברים שבצינעא ומונה ז׳ אחר הרגל ובאותם השבעה מלאכתו נעשית ע״י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושין בצינעא בתוך ביתו דכיון דכבר נתבטל בשבעת ימי הרגל ממלאכה אע״פ שלא נתבטל מחמת האבל אלא מחמת הרגל מ״מ סוף סוף נהג כדין אבילות בענין המלאכה הילכך אין להחמיר בו כמו בשאר אבילות ומלאכתו נעשית על ידי אחרים וכל ימי הרגל רבים מתעסקים בו לנחמו הילכך אין מתעסקין בו לנחמו אחר הרגל ורגל עולה למנין שלשים שהרי דין שלשים דהיינו גיהוץ ותספורת נוהגין ברגל וכתב הרמב״ן ולא מתורת רגל לבד אסור בהן אלא אף מתורת אבל שהרי מתורת הרגל מותר ללבוש בגדים מגוהצין חדשים ולבנים ונוטל צפרניו במספרים ושמח שמחת מריעות והבא ממדינת הים ומבית השביה ומשאר דרכים שמנו חכמים מותרין לספר ולכבס ומדין אבילות אסורים בכולן כמו בחול שהוא אסור בתספורת ובגיהוץ בין לכבס בין ללבוש ואפי׳ הבא ממדינת הים ואסור בשמחת מריעות ואסור בנטילת צפרנים במספרים ומדברי א״א הרא״ש ז״ל יראה שאינו אסור כלל מתורת אבילות אלא בדברים האסורין לו מתורת הרגל הקובר מתו ברגל בחה״מ נוהג דין אנינות כל זמן שאינו נקבר ולאחר שיקבר נוהג דברים שבצינעא והרמב״ם כתב שאינו נוהג אפי׳ דברים שבצינעא ולא נהירא והרגל עולה למנין שלשים שמשלים עליהם שלשים אפי׳ קברו בחג ולא אמרינן דחג שמיני עצרת מבטל ומתעסקין ברגל לנחמו ולאחר הרגל מתחיל למנות שבעה וכשיכלו ז׳ למיתת המת אף על פי שעדיין לא כלו ז׳ ימי האבילות מלאכתו נעשית ע״י אחרים ו) ואין רבים מתעסקין בו לנחמו כגון אם קברו בג׳ ימים אחרונים של הרגל מלאכתו נעשית ע״י אחרים בג׳ ימים אחרונים של האבל ואם נהג ז׳ לפני הרגל והרגל פגע בו תוך שלשים הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים אפי׳ אם חל יום ז׳ בערב הרגל דמקצת היום ככולו ועולה תחלתו לסוף ז׳ וסופו עולה לתחילת שלשים ומותר לספר ולכבס ולרחוץ ערב הרגל וכן אם חל יום שמנה בשבת שבערב הרגל מותר לספר ולכבס ולרחוץ בע״ש ואם לא גילח בע״ש או בערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל ממנו גזירת ל׳ אבל תוך הרגל לא יגלח כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל ואם חל שביעי שלו בשבת בערב הרגל

אסור לגלח בערב שבת ומותר לגלח אחר הרגל וכן בתוך הרגל כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל ואם חל יום ששי או יום ראשון שלו ערב הרגל מותר לספר ולכבס כיון שאי אפשר לו לעשותם בלילה אבל אסור לרחוץ עד הלילה כיון שאפשר לו לרחוץ בלילה אע״פ שמותר לכבס מבעוד יום אסור לו ללובשן עד הלילה וריב״א כתב כמו שאסור לרחוץ כך אסור לכבס כל היום ומיהו בערב סמוך לחשיכה מותר בשניהם וא״צ להמתין עד הלילה והרמב״ם כתב שאינו מותר לא לגלח ולא לרחוץ ולא לסוך ולא לעשות שום מלאכה עד שנכנס י״ט וי״ט מפסיק שאר הז׳ ולאחר י״ט משלים ל׳ מיום המיתה וסברא ראשונה הוא סברת הראב״ד ולזה הסכים א״א ז״ל והא דרגל מבטל גזירת ל׳ דוקא בשאר מתים אבל באביו ואמו אינו תלוי בשלשים אלא אסור לספר עד שיגערו בו חביריו ומיהו כתוב בספר המצות דוקא שפוגע בו הרגל בתוך ל׳ אבל אם עברו שלשים ואח״כ פגע בו הרגל או אפי׳ אם חל יום ל׳ ברגל הרגל מבטלו ר״ה ויום הכפורים חשובין כרגלים לדחות האבילות ועולין בשביל ז׳ ימים אע״פ שאינו אלא יום אחד כעצרת וזה הכלל לכל המועדים נהג שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כשבעה ושמונת ימי הפסח הרי ט״ו ומשלים עליהן ט״ו שעה לפני עצרת חשובה כשבעה ועצרת חשוב כשבעה כיון שאם לא קירב קרבן עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל ז׳ חשוב כשבעה הרי י״ד ומשלים עליהם י״ו וי״ט שני של עצרת עולה למנין י״ו כיון שאנו בקיאין בקביעותא דירחא ואין אנו עושין יום טוב שני אלא משום מנהג חשוב כחול ועולה למנין י״ו שעה לפני ראש השנה מבטל ממנו גזירת ז׳ ור״ה הרי י״ד ומגלח ערב יום הכיפורים שמבטל ממנו גזירת שלשים שעה אחת לפני י״ה וי״ה הרי י״ד ומגלח ערב החג שעה אחת לפני החג והחג י״ד ושמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו חשוב כז׳ הרי כ״א ויום ב׳ של שמיני עצרת שהוא כמו חול כדפרישית הרי כ״ב ומשלים עליהם ח׳ וי״א שהקובר מתו קודם ר״ה אין י״כ מבטל ממנו גזירת ל׳ וכן אם קוברו קודם י״ה אין החג מבטל ממנו גזירת שלשים דתרי קולי בחדא אבילות לא עבדינן שיבא רגל אחד ויבטל גזירת שבעה ויבא רגל אחר ויבטל גזירת שלשים וכן דעת בה״ג שכתב היכא שמת לו מת שעה קודם ר״ה עולה למנין שבעה ור״ה שבעה הרי י״ד וז׳ שבין ראש השנה לי״ה הרי כ״א וי״ה שהוא כרגל חשוב כשבעה הרי כ״ח יום ונקיט בתר י״ה ב׳ ימים וסברא ראשונה היא סברת הרמב״ן ולזה הסכים א״א ז״ל כתב ה״ר שמשון הקובר מתו שעה אחת לפני הרגל שאותה שעה והרגל חשובין כי״ד ומיד אחר הרגל יש לו דין שבוע ג׳ לענין שיושב במקומו ואינו מדבר אפילו בר״ה ועצרת שאינו אלא יום אחד כתב בה״ג הלכה למעשה הקובר מתו ברגל לא חיילא עליה אבילות אלא אחר הרגל ונקיט יומי דאבילות מי״ט האחרון אף ע״ג דלא נהיג ביה אבילות עולה למנין ז׳ ולא נקיט לאחר הרגל אלא ששה ימים ומאן דשכיב ליה שכבא ביום שני שהוא י״ט האחרון או ביום שני דעצרת נהיג ביה אבילות דהוא יום מיתה וקבורה דהכי אסכימו רבנן דאבילות יום ראשון דאורייתא דדחי עשה דרבנן וכן כתבו כל הגאונים וכ״כ הרמב״ן וכתב וכבר פירשנו שאינו קורע בי״ט שני ופירשנו לדעת הגאונים שאין דינן אלא בשבעה מתים המפורשים בתורה אבל באותן שהוסיפו עליהן מדברי סופרים אין מתאבלים עליהם בי״ט וי״א דביום טוב שני של ר״ה אין מתאבלין כלל דקדושה אחת להן אע״פ שעולה אינו נוהג בו אבילות וזו היא דעת הרמב״ם ולפי דעתו ודעת הגאונים כיון שהוא דרבנן אתי אבילות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי ליה הלכך נוהג בו כבשאר י״ט שני של גליות ע״כ וא״א הרא״ש ז״ל כתב אלו דברי הראשונים אבל חכמים האחרונים כתבו שאין שום אבילות דאורייתא אף ביום הראשון כי אם אנינות וראויותיהן ברורות וחזקות ולא תזוז מינה ע״כ ומ״מ לא היה מוחה במי שנוהג כדברי הגאונים:

סימן ת

א שבת אינו מפסיק האבילות כמו הרגל שא״א לשבעת הימים בלא שבת ואם היה מפסיק א״כ לא יהיו לעולם ז׳ ימים ועולה שהרי קצת דיני אבילות נוהגין בו דקי״ל פח״ז חובה נת״ר רשות פי׳ פריעת הראש שמגלהו מעטיפתו וחזרת קרע לאחוריו וזקיפת מטה חובה שלא לנהוג בהן אבילות בשבת לפי שהן של פרהסיא אבל נעילת סנדל ותשמיש המטה ורחיצה בחמין שהן דברים שבצינעא רשות ויכול לנהוג בהן אבילות הלכך חייב לנהוג בהן כמו בחול כיון שאינו נראה כאבילות ואם יש לו מנעל ברגליו אף פריעת הראש רשות שמנעלים מוכיחין עליו והרמב״ן כתב תשמיש המטה ורחיצה שהם דברים שבצינעא ממש חייב לנהוג בהם אבילות כפיית המטה וחזרת הקרע לאחוריו שהם דברים שבפרהסיא אסור בהן אלא חייב בזקיפת המטה ובחזרת קרע לאחוריו כסוי הראש וחליצת סנדל חייב לנהוג בהן אבילות בתוך ביתו באו אחרים להראות לו פנים פריעת הראש חובה שלא לנהוג ונעילת הסנדל רשות ואם היו סנדליו ברגליו אף פריעת הראש רשות ע״כ וי״א דאף חזרת קרע לאחוריו אינו חובה אלא כשהוא בגלוי אבל כשמטייל בתוך ביתו אין צריך להחזירו לאחוריו וא״א ז״ל כתב דברים שבצינעא כגון כסוי הראש ורחיצה בחמין ותשמיש המטה וכיוצא בהן נוהגין והאידנא שאין רגיל לילך יחף הוי נעילת הסנדל חובה ותלמוד תורה יראה דהוי דברים שבצינעא אבל לחזור הפרשה כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור הוי כקורא את שמע ומותר ואם קראו את האבל לעלות לתורה צריך לעלות שאם היה נמנע הוי דבר של פרהסיא ושמעתי שר״ת היו קורין אותו בכל פעם שלישי ואירע בו אבילות ולא קראו החזן ועלה מעצמו ואמר כיון שהורגל לקרות שלישי בכל שבת הרואה שאינו עולה אומר שבשביל

אבילות הוא נמנע והוי דברים של פרהסיא ע״כ ושאלת שלום תלוי במנהג כדפרישית בדיני שאלת שלום זוקפין המטות בערב שבת מהמנחה ולמעלה ואעפ״כ לא ישב עליה עד שתחשך ולמוצ״ש חוזר וכופה אפי׳ לא נשאר לו אלא יום אחד:

סימן תא

א אין מניחין המטה ברחוב בחול המועד ולא קורעין בו אלא קרובים של מת הראוים להתאבל עליו פי׳ לאפוקי מי שרוצה לקרוע בשביל כבודו של מת אבל מי שצריכין לקרוע עליו בשביל חכמתו או שהוא אדם כשר או רבו או עומד עליו בשעת יציאת נשמה קורעין על כל אחד כדינו במועד כדפרישית לעיל בדין קריעה ואין חולצין כתף במועד ואין מברין בו אלא קרוביו של מת אבל הקרובים מיהא מברין ואף כשמברין אין מברין אלא על מטות זקופות ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלא ולא באסקטלא לא בקנון ולא בסלים ואין בו ברכת אבילים שאומרים ברחבה אבל עומדין בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים נשים בח״ה מענות פירוש שכולם עונות כאחת אבל לא מטפחות להכות כף אל כף בר״ח חנוכה ופורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות שתהא אחת מדברת ואחרות עונות אחריה נקבר המת לא מענות ולא מטפחות והני מילי לאיניש דעלמא אבל לתלמיד חכם בין בח״ה בין בר״ח חנוכה ופורים מענות ומקוננות כדרכן בחול והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא כתוב בתשובת הגאונים וששאלתם היכא שמספידין בר״ח מהו שיאמרו צידוק הדין כך שנינו נשים במועד מענות אבל לא מטפחות הילכך צידוק הדין אם עונין כולן כאחד מותר ואם אחד מדבר וכולן עונין אחריו אסור וכתב רב האי מנהגינו לומר קדיש על המת ביום טוב ולומר כן תתכלא חרבא ולשאול בו שלום כחול לשון א״א הרא״ש ז״ל ועל צה״ד לאומרו בר״ח חנוכה ופורים נחלקו בו חכמי אשכנז חכמי גרמיז״א אומרים דרך הילוך וחכמי מגנצ״א א״א אותו אלא על חכם גדול וכן השיב רבינו משולם בן רבי משה שנינו אין מניחין המטה ברחוב שלא להרגיל ההספד ומתוך צידוק הדין נמי ירגיל את ההספד וכיון שאין צידוק הדין אין קדיש ודי לאדם מופלא שמספידין בחול המועד שאומרים צידוק הדין וקדיש ובחילוף מנהגים שבין בני בבל ובני א״י כתב שלדברי שניהם אין אומרים צידוק הדין בחול המועד והרי״ץ גיאות כתב אנו מנהגינו מימות זקנים הראשונים שלא לומר צידוק הדין אחר המת בר״ח חנוכה ופורים דלא עדיף צ״ה דהדיוט מצידוק הדין דמשה רבינו דמסלקינן ליה בשבת שחל להיות במועד ואפי׳ בר״ח וחנוכה שחלו להיות בשבת דהללו יומי שמחה נינהו דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ובכל חדא אומרים בו הלל זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו לפיכך מבטלין בו צידוק הדין ותלמידי רש״י כתבו בשמו שאומרים על המת צידוק הדין וקדיש בחולו של מועד שאין זה הספד וחילול י״ט אלא הודאה וקבלת דין שמים ע״כ וכ״כ הרמב״ם שאומרים בחולו של מועד צידוק הדין וקדיש כדרכן וכן בי״ט שני אבל בי״ט ראשון כיון שאין מתעסקין במת אין אומרים כלום כתב בשאלתות שאם מת לו מת בפורים אסור להספיד ולנהוג בו אבילות ואם מת קודם פורים ופגע בו האבילות בתוך ז׳ בטלה ממנו גזירת ז׳ ודוקא פורים אבל חנוכה ור״ח אין מבטלין האבילות אלא שאין מספידין בהם והרמב״ם כתב שנוהגין בפורים כל דין אבילות והר״מ מרוטנבורג כתב שגם פורים אין מבטל האבילות ומ״מ אין אבילות נוהג בו לא בי״ד ולא בט״ו אלא דברים שבצינעא נוהגין ולאחר שיתפללו בבית האבל בלילה ילך לב״ה לשמוע מקרא מגילה וחייב לשלוח מנות אע״פ שאינו מתאבל בהן עולין לו ומשלים אבילתו אח״כ וי״א שאינו הולך לבית הכנסת ואדוני אבי הרא״ש ז״ל כתב כדברי הר״מ מרוטנבור״ק:

סימן תב

א השומע שמת לו מת אם הוא בתוך ל׳ יום ויום ל׳ בכלל דינו כיום קבורה לקריעה ולהבראה ולכל דין אבילות ואם שמע מיום ל׳ ואילך אין צריך לנהוג אלא שעה א׳ ל״ש שמע ביום או בלילה ואפילו שמע על אביו ועל אמו וכתב הרמב״ן ז״ל והני מילי לענין גזירת ז׳ אבל לענין גזירת ל׳ נוהג על אביו ועל אמו בתספורת עד שיגערו בו חביריו ובגיהוץ עד שיגיע הרגל ויגערו בו וכן בשאילת שלום וליכנס לבית המשתה ומונה מיום מיתה ולא מיום שמועה לפיכך אם באתה לו שמועה על אביו ועל אמו לאחר י״ב חדש אינו נוהג אלא יום אחד אף בדין ל׳ וכתב עוד שהשומע שמועה רחוקה אין צריך לנהוג כל דין אבילות אלא דיו בחליצת מנעל וא״צ לא עטיפה ולא כפיית המטה ומותר במלאכה רחיצה וסיכה ותשמיש המטה ובת״ת ואם אין לו מנעלים ברגליו צריך שיכפה מטתו או יעטוף ראשו שצריך שיעשה מעשה שניכר בו שעשה משום אבילות ודאי אם היה עוסק בתורה או במלאכה או שהיה רוחץ וסך ובאתה לו שמועה מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבידו אבל אם היה לבוש תפילין אין צריך לחולצן ומ״מ אינו יוצא ידי אבילות בהפסק זה וצריך שיעשה מעשה שניכר שעושה משום אבילות כגון חליצת מנעל או כפיית המטה ועטיפה ומיהו בחדא סגי אין קורעין על שמועה רחוקה אלא על אביו ואמו קורע לעולם כדין קריעה שאינו מתאחה לעולם. השומע שמועה בשבת או ברגל ולמ״ש ורגל נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד וכתב הרמב״ן דשבת ורגל אסור בדברים של צינעא. והשומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אפילו דברים שבצינעא

ולמ״ש ורגל נוהג שעה א׳ ודיו וכתב בספר המצות השומע שמועה קרובה בשבת השבת עולה לו ליום א׳ ולמחר קורע והוה ליה יום ו׳ שביעי לאבילות וכ״כ בה״ג והר״ר יחיאל כתב שאין שבת עולה לו בתחלת המנין אלא יתחיל למנות ביום א׳ והו״ל יום שבת שביעי לאבילות ונוהג בו דברים שבצינעא:

סימן תג

א תניא המלקט עצמות אביו הרי זה מתאבל עליהן כל היום כולו ולערב אין מתאבל עליהן אפילו צרורות לו בסדינו כתב הר״מ מרוטנבורק כל זמן שלא נקברו חל עליו כל דין אנינות לאסור בשתיית יין ואכילת בשר ואחר שנקבר חל עליו כל דין אבילות עד הערב וא״א הרא״ש ז״ל כתב שאין עליו דין אנינות כלל אלא מיד חל עליו דין אבילות אפילו קודם שקברום: היה עומד ומלקט וחשכה לו מותר ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשיכה. לאו דוקא עצמות אביו אלא על כל הקרובים נמי מתאבל ביום ליקוט עצמותיהן ככל הדברים הנוהגים באבל בקריעה ובכל דיני אבילות: כל שקורעין עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות אין עומדין עליהן בשורה ואין אומרים עליהן ברכת אבלים אבל אומרים עליהן תנחומין לעצמו ואין מברין עליהן בחבר עיר אבל מברין עליהן לעצמו תניא ליקוט עצמות אין אומרים עליהם קינה ונהי וא״א עליהן ברכת אבלים ותנחומי אבלים אבל אומרים דברים מה הן דברים רבנן אומרים קילוסין פירוש מקלסין המת ומספרים בשבחו לפי מה שהוא וי״א קילוסין להקב״ה שהוא ממית ומחיה כתב הרמב״ן ז״ל מותר ללקטן במועד ואינו מתאבל עליהן כלל מפני ששמחת הרגל עליו אבל הרמב״ם כתב אין מלקטין עצמות אביו במועד ואין צריך לומר עצמות שאר קרוביו ירושלמי תניא אין שמועה לליקוט עצמות אמר רבי חגי והוא ששמע למחר אבל אם שמע בו ביום יש שמועה לליקוט עצמות פירוש אם שמע שלקטו עצמות אביו היום מתאבל עליהן אף על פי שלא היה שם תניא אין מפרקין את העצמות ואין מפסיקין את הגידין אלא אם כן נפרקו העצמות מעצמן ונפסקו הגידין: כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו דברי ר״ע פירוש לא ילקטם בידו אלא אחרים ילקטו לו ר׳ יוחנן בן נורי אומר ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמות ואע״ג דהלכה כר״ע מחבירו הכא מסתברא טעמא כרבי יוחנן: מלקט עצמות שני מתים כאחד בראש אפרסקא מכאן ובראש אפרסקא מכאן דברי ר׳ יוחנן בן נורי רבי עקיבא אומר סוף אפרסקא להתעכל וסוף עצמות להתערב אלא מלקטן ונותנם בארזים פי׳ סוף אפרסקא להתעכל ונמצא עצמות ב׳ מתים מתערבים אלא מלקטן ונותנן כל א׳ לעצמו בארון של ארזים א״ר אליעזר בר צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו מתחלה קברוני בבקעה ולבסוף לקטו עצמותי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידך שלא יהו בזויין בידך וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופירש עליהן את אפרסקא ונכנסתי וקרעתי עליהן ופירשתי עליהן את הסדין וכשם שעשה אבא לאביו כך עשיתי לו: תניא המלקט עצמות והמשמר עצמות והמוליך אותם ממקום למקום פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה בין בחול בין בשבת לא שנא עצמות של קרובים לא שנא של רחוקים בין אם הוא בספינה או בדרך ואפילו אם הם מלקטין רבים ואם רצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד עצמות המוליך עצמות ממקום למקום ה״ז לא יתנם בשק ולא בדסקיא ויניחם ע״ג חמור וירכב עליהן מפני שנוהג בהן מנהג בזיון ואם היה מתיירא מפני הגנבים והלסטין מותר תניא היה ר״מ אומר טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה דקבר יקברוניה דיטעון יטענוניה דדלאי ידלוניה. היה ר״מ אומר גדול השלום שלא ברא הקב״ה מדה יפה מן השלום שנתנה לצדיקים שבשעה שנפטר האדם מן העולם ג׳ כתות של מלאכי השרת מקדימין אותו בשלום הראשונה אומרת יבא בשלום והשנייה אומרת ינוחו על משכבותם והג׳ אומרת הולך נכוחו ולא דיין לצדיקים שמיתתן בידי הכבוד שנאמר וכבוד ה׳ יאספך אלא שמקלסין לפניו יבא שלום יבא שלום: